

Melek- lerin külle- rinden

Günahkar bir ırkın
yasaklanmış mirası
Andrew Collins

avesta | Z.: 116 | 1
From the Ashes of Angels
The Forbidden Legacy of a Fallen Race
Andrew Collins
(Lonra, 1997)
İngilizceden Çeviren
Zafer Avşar

Editör: Abdullah Keskin
Kapak: Ahmet Naci Fırat
Resim Tarama ve Haritalar: Aday Grafik
Tashih ve Mizanpaj: Avesta
Birinci Baskı: 2002, İstanbul
Baskı: Berdan Matbaacılık

© Avesta Yayınları, 2001

© Andrew Collins

Tanıtım amacıyla yapılacak alıntılar dışında
yayınevinin izni alınmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz

**AVESTA BASIN YAYIN
REKLAM TANITIM MÜZİK DAĞITIM LTD. ŞTİ.**

Meşrutiyet Caddesi
Özbek İşhanı 136 / 4
BEYOĞLU / İSTANBUL
Tel-Fax: (0212) 251 71 39
(0212) 251 44 80

Ekinciler Caddesi
Nurlan Apt. Giriş Katı, No: 2
OFİS / DİYARBAKIR
Tel-Fax: (0412) 222 64 91

ISBN: 975-8637-19-3

Andrew Collins

MELEKLERİN KÜLLERİNDEN

GÜNAHKAR BİR İRKİN YASAKLANMIŞ MİRASI

İngilizceden Çeviren

Zafer Avşar

avesta | Z.

ANDREW COLLINS-1957 yılında doğdu. Gazetecilik kariyerine 1979 yılında, *Strange Phenomena* dergisiyle başladı. İçinde klasik kült *The Black Alchemist*, *The Seventh Sword* ve *Second Coming* (Kara Simyacı, Yedinci Kılıç ve İkinci Geliş)in de olduğu tarihe ve gezi notlarına dayanan bir dizi popüler kitap kaleme aldı. Yirmi yılını paranormal fenomen, antik yerler ve insan aklı arasındaki ilişkiyi bilimsel olarak araştırmakla geçirdi. Tüm bu araştırmaların semeresi *The Circlemakers and Alien Energy* (Yörünge Çizenler ve Yabancı Enerji) isimli etkileyici kitap olarak ortaya çıktı. *Meleklerin Kùllerinden* tarih öncesi zamanlarda Yakın Doğu ve Mısır'daki yüksek uygarlığın tarihsel gerçekliği içinde yazarın yaptığı on yıllık bir çalışmanın sonucudur.

İÇİNDEKİLER

1. TUHAF BİR OĞLUM OLDU / 9
2. KAYNAK ARAŞTIRMASI / 23
3. ŞEYTANSI ÖĞRETİ / 39
4. DELİ KÜFRÜ / 51
5. BİR ENGEREK YÜZÜ / 65
6. DEVLER DÜNYADA YÜRÜYÜNCE / 83
7. SÜRGÜNDEKİ MELEKLER / 97
8. KORKUNÇ YALAN / 121
9. ŞEYTAN İRKİNİN DOĞUMU / 139
10. ÖLÜMÜN KİYİSİNDE / 155
11. ÖLÜMSÜZLER ÜLKESİNDE / 177
12. DOĞUDAKİ ADEN'DE / 189
13. MELEKÊ TAWUS / 209
14. CİNİN ÇOCUKLARI / 231
15. CENNET VE DÜNYANIN BULUŞTUĞU YER / 249
16. TANRILARLA YATIŞ / 279
17. GÖZLEYENLERİN İZİNDE / 303
18. ŞEYTANSI ŞAMAN / 321
19. ATEŞTEN DOĞANLAR / 335
20. CEHENNEM ATEŞİ VE SEL / 355
21. MISIR KÖKENİ / 375
22. TERÖRÜN BABASI / 391
23. KOZMOKRATÖR / 411
24. GÜNAHIN TRAJEDİSİ / 433
25. KİTLESEL BELLEK YİTİMİ / 441
- SONSÖZ / 463
- BİBLİYOGRAFYA / 465

MELEKLERİNDEN KÜLLERİNDEN

Melekler ve günahkar melekler mitolojik ülkelerin dışında var mıydılar?

Onların gerçek kökenleri neydi, uygarlığın yükselmesinde nasıl bir etkide bulunmuş olabilirlerdi? Andrew Collins insanı rahatsız eden kanıtlarla şunları gösteriyor:

- Melekler, şeytanlar ve günahkar melekler, Batı uygarlığını kuran etten kemikten insanlardı.
- Eden, Cennet ve Paradise bir zamanlar Kürdistan'ın dağları arasında bulunan dünyevi yerlerdi.
- Musevi metinlerinde Gözleyenler ve Nefilim olarak bilinen bu insan melekler aslen Mısır'dan gelmişlerdi ve Büyük Sfenks'i ve diğer devasa yapıları kurmuşlardı.
- Hem Mısır'ın yüksek uygarlığı hem de Kürdistan'ın Gözleyenleri, dünyanın sorumluluğunu almadığı korkutucu bir miras olarak kaldı.

YAZARIN NOTU

Aksi belirtilmediği sürece, bu kitaptaki tüm tarihler *Chronology of the Ancient World -10000 BC to AD 799* (Eski Dünya'nın Tarihi -MÖ 10000'den MS 799'a.) Helicon, Oxford 1976 basımlı H.E.L. Mellersh'in kitabından alınmıştır. Tüm Tevrat alıntıları, aksi belirtilmediği sürece "*Revised Version of the Authorized (King James) Bible of 1884*"ten alınmıştır. Alıntı yapılan metinlere yazar tarafından yapılan ekler, orijinalerde olan eklerden onları ayırmak için kare parantezler içinde italik olarak yazılmıştır. (Ya da daha uzun italik alıntılarda kare parantezler içinde düz harflerle)

*Bu kitap,
uygarlığın temellerini atan
Kürdistan halkına adanmıştır.
Umarım sonunda layık olduğunuz
bağımsızlık ve barışa kavuşursunuz*

A.C.

1. Tuhaf bir oğlum oldu

“Geçen birkaç günden sonra oğlum Metuşelah, oğlu Lamek için bir kadın aldı ve kız ondan gebe kalıp bir oğul doğurdu. Çocuğun vücudu kar kadar beyaz, gül kadar kırmızı idi; kafasındaki kıllar beyaz yün gibiydi, demdemesi (‘uzun dalgalı saç’¹ çok güzeldi; gözlerine gelince, gözlerini açtığında, tüm ev güneş gibi parladı... Ve babası Lamek ondan korktu ve kaçıp babası Metuşelah’nın yanına geldi; ve ona dedi; ‘Acaip bir oğlum oldu. O sıradan bir insan değil ama cennet meleklerinin çocuklarına benziyor, biçimi değişik, bizim gibi değil... bana öyle geliyor ki o bizden değil, meleklerden...’²

Bu şimdiye kadar yazılmış dinsel metinler içinde en şaşırtıcı, şaşırtıcı olduğu kadar da ürperten metinlerden birisi olabilir. Bunlar, torunu Lamek’in mucize ile doğan oğlu yüzünden duyduğu derin sıkıntı ve dehşeti anlatan tufandan önce yaşa-

¹ Charlesworth, The Old Testament Pseudepigrapha, Apocalyptic Literature and Testaments, Cilt I. En I.’e (I Hanok’a) ilişkin not 106, sayfa 86.

² age. I Hanok’un E.Izaac tarafından çevirisi, 1Han.106:1-6

miş Patrik Hanok'un sözleridir. Bölüm ondan daha ünlü olan Nuh Kitabı'na eklenen ve *pseduepigraphal* (yani, sahte kabul edilen) İbrani kökenli eski bir kitap olan Hanok'un kitabından alınmıştır. Araştırmacılar Hanok'un Kitabı'nın İsa'dan önce ikinci yüzyılın ilk yarısı süresince meydana getirildiği görüşündedirler.³

Satırlardan yansıyan bu belanın ne olduğu çok açıktır: Lamek evlenmiş, bir çocuğu olmuştur, ama çocuk ne kendisine ne de ailesinden birisine benzer. Görünüşü diğer 'insanoğullarına' hiç benzemez. Çünkü teni beyaz ve pembedir. Uzun dalgalı saçı beyaz ve 'çok güzeldir'. Gözleri tüm evi baştan başa 'güneş gibi kızartacak' kadar gizemlidir. Bu özgün görünümünden hareketle, Lamek karısının sadakatsiz birisi olduğunu düşünebilir, çünkü yeni doğan bebek bizler gibi olmayan 'meleklerin çocuklarına benzer.'

Lamek açısından olağanüstü bir yargıyı gösterdiği gibi, dinsel bir metin için iyi bir neden olmaksızın uydurulamayacak kadar garip bir konudur bu. Eğer bir an için, bu bilginin insan türünün tarihindeki gerçek bir olayı anlattığı kabul edilebilirse, çocuğun tuhaf görünüşünün meleklerin çocukları ile özdeş olduğu, bundan hareketle ölümlü bir kadınla, Tanrının bizzat hizmetinde,⁴ 'göksel zekaya' sahip kutsal bir 'ulak' arasındaki evliliğin ürünü olduğu iddia edilir.

Kuşkusuz bu olanaksızdır. Çünkü Yahudi-Hristiyan kitaplarına göre melekler ne bir biçime ne de maddeye sahip olduklarından bedensizdir. Kesinlikle lekesiz bir biçimde kendilerini yeniden üretebilirler. Eğer bu doğru ise, o zaman Lamek'in garip oğlunun doğum öyküsü Yahudi hahamların öğretileri ve Hristiyan inancının ilkeleri ile doğrudan çelişkilidir. Yine de burada, ölümlü kadınlarla aynı evde yaşayarak çocukları olan meleksele varlıkları ima eden heretik sözler baskındır.

Eleştirel akla sahip olan her okur için, fazlasıyla akıl karıştıran bu bilmece, 1947 yılında Lut Gölünü yukarıdan gören

3 age. sayfa 7.

4 Örneğin Easton'un The Illustrated Bible Dictionary'sine bakın. (Resimli Tevrat Sözlüğü) 42 ve 43. sayfalar. 'Melekler.'

bir mağarada diğer birkaç eskimiş kırılğan parşömenlerle birlikte bulunan ve Lamek'in oğlunun doğumunu daha ayrıntılı anlatan çok yıpranmış dinsel metinle iyice içinden çıkılmaz hale gelir. Bugün araştırmacıların Tekvin Apokrifası* diye bildikleri bu eşsiz eser İsa'dan önce 6. yüzyılda Babil'deki Yahudi sürgününden sonra İbrani katiplerin benimsedikleri Süryani dili olan Aramca ile yazılmıştır. Hanok Kitabı ile benzer bir tarihe giden tartışmalı Lut Gölü Kitabı, Tekvin'de bahsedilen olayların çok daha ayrıntılı ve alternatif biçimini içermektedir. Ama bulunduğu zaman o kadar yıpranmıştı ki yalnızca Lamek'in oğlunun doğumu, patrik Abraham'ın gezileri, Nuh'un Gemisi ve Tevrat'taki tufan okunabilmiştir.

Parçalardan oluşan bu metin Nahman Avigad ve Yigael Yadin tarafından 1954 yılında çevrilmiş ve iki yıl sonra Kudüs'teki İbrani Üniversitesi'nce *A Genesis Apocryphon* başlığı altında yayımlanmıştır.⁵

Lamek'in oğlunun garip doğumuna ilişkin olarak, Hanok'un Kitabı'nda verilen versiyondan farklılık gösterir. Çünkü burada anlatıcı Patrik Hanok değil o sahneyi kendi sözleriyle anımsayan Lamek'in bizzat kendisidir. Anlatı tuhaf doğum olayından hemen sonra başlar. Lamek karısının -burada ismi Bethanok'tur.⁶ Lamek'in kızkardeşine de aynı isim verilmiştir- kuşkulu sadakatsizliği ile ilgili olarak konuşmaktadır. Şöyle söyler:

İşte, o zaman düşündüm ki gebelik Gözleyenler'den ve Kutsal Varlıklar'dan... ve Nefilim'den... ve kalbim bu çocuk yüzünden sıkıntıya düştü.⁷

Lamek perişan olmuş karısına, başka biriyle yatmadığına ve

* Apocryphon: Eski Ahit'e bağlı olup İbranice metinleri bulunmadığı için herkeşçe Kitabı Mukaddes'in metnine dahil edilmeyen, bazı kiliselerce kutsal kabul edilen birtakım kitaplar.

5 Avigad ve Yadin, *A Genesis Apocryphon, A Scroll from the Wilderness of Judea*. (Tekvin Apokrifası, Judea Çölü Parşömenleri)

6 Vermes, *The Dead Sea Scrolls in English*. (İngilizce Lut Gölü Parşömenleri) sayfa 52. Bethanok isminin yazılışı bu çevirinin QapGen 1 bölümünden alınmıştır.

7 age. QapGen 1, 11: 1.

ona doğruyu söylediğine dair yemin ettirir. Kadın söylediği şeylere onun inanması için yalvararak şöyle der:

'Ah Tanrım, Ah benim [kardeşim, anımsa] zevkim, Yüce Tanrı adına, ...[göklerin] kralı adına sana yemin ederim, bu tohum senindir, [bu] gebelik sendendir. Bu meyveyi sen ektin... ne bir yabancı ne Gözleyen ne Gögün Oğlu.. Sana dosdoğru konuşuyorum'.⁸

Lamek'in karısını genel anlamda meleklerle değil İbranice-de עֵר ('עיר 'ir tekil olarak) 'gözleyen kimseler' ya da 'uyanık kimseler" anlamına gelen kutsal varlıklardan oluşan özel bir ırkla ilişkiye girmekle suçladığı açıktır. Yunancaya aynı kelime gözleyen anlamında 'op, 'Εγρήγοροι, *egrogris* veya *grigori* diye çevrilmiştir. Bu gözleyenler, Hanok Kitabı ve Jubilee'ler Kitabı gibi doğruluğu tartışmalı Yahudi kökenli kitaplarda da yer alırlar. İbrani rivayetlerine göre, onların torunları İbranice bir sözcük olan ve 'düşmüş olanlar' veya 'düşenler' anlamına gelen נֶפִילִין *nefilim*dir. Aynı kelime Yunancaya γίγαντες, *gigantes* veya 'devler' -Helen yazar Hesiod'un (İÖ 907) *Theogony* isimli yapıtında söz ettiği korkunç ırk- olarak çevrilmiştir. Tevrat'a ait öyküde olduğu gibi bu eski Yunanca yapıt da dünyanın yaratılışını, Altın Çağ'ın yükseliş ve düşüşünü ve son olarak dev ırklarının ortaya çıkmasını ve evrensel tufanı konu eder.

Bethanok'un kocası ve kardeşi Lamek'e suçsuz olduğuna ilişkin dokunaklı yalvarışı çok inandırıcı bir hale gelmekle kalmayıp, bu eski öyküde bir parça doğru olabileceği gibi büyüleyici bir kanıtı da sağlar. Bir biçimde bu öykü insanoğlunun geçmiş çağlarında yaşanmış gerçek bir olaya dayanabilir. Eğer öyleyse, ölümlü kadınlarla yatabilen ve yalnızca fiziksel özelliklerinden tanınabilen çocuklar doğurtan bu Gözleyenler ya da Nefilim tam olarak neydi ya da kimlerdi? Bu doğruluğu tartışmalı öykülerin, birisi yanlış kimliklendirilmiş ya da hatalı bir biçimde meleklerle eşit tutulmuş iki farklı insan ırkı ara-

8 age. QapGen II:9-16

sındaki evliliklere dayandığını varsayacak kanıtlar var mıdır? Eğer olay böyle değilse, bu tür öyküler okuyucuya neyi anlatmayı amaçlamaktadır?

Hanok Kitabı bir yanıt verir görünmektedir. Başına gelen beladan dehşete kapılan Lamek babası Metuşelah'ya danışır. Oğlunu düştüğü beladan kurtaramayan Metuşelah da dünyadan elini eteğini çekmiş artık 'meleklerin arasında'⁹ yaşayan kendi babası Hanok'u bulmak için bir yolculuğa girer. Çok uzak bir yerde (Tekvin Apokrifası'nda 'Parwain' ya da Paradise olarak geçen) onu bulduktan ve oğlu Lamek'in korkularını anlattıktan sonra hep erdemli Hanok durumu şöyle açıklığa kavuşturur:

'Ben bunu zaten rüyamda görmüştüm ve sana da bildirmiştim. Babam Yared'in zamanında, onlar [melekler] Tanrı'nın sözünü, (ki bu) cennetin yasası idi çiğnediler. Ve işte, onlar günah işliyorlar ve emiri çiğniyorlar; kadınlarla birleştiler ve onlarla birlikte günah işliyorlar; ve onların arasından evlendiler, (kadınların) çocukları oldu.

...Ve ruhları olmayan ama yalnızca vücutları olan devleri dünyaya getirecekler. Orada büyük musibet olacak...ve dünya tüm çürüyüşten.. tertemiz yıkanıp ("bir tufanla") arınacak. Şimdi oğlun Lamek'e git de ki doğmuş olan çocuk, gerçekten dürüsttür ve onu Nuh diye çağırsın çünkü o senden sonra kalacak; o ve oğulları dünyaya gelecek çürümeden kurtulacaklar...'¹⁰

Böylece Hanok'un Kitabı'nı okuyanlar için gökteki meleklerin şehvete dayanan günahlar işledikleri ve ölümlü kadınlar arasından kendilerine eş aldıkları söylenilerek, giz perdesi aralanmış oluyor. Bu kirli evliliklerden Bethanok'un doğurduğu çocuğun tasviri ile uyuşan görünüş olarak devlere benzeyen kanlı-canlı bebekler dünyaya gelmiştir, iddiası ortaya konulabilir. Tanrının göksel yasalarına yapılan bu ihanet insan ırkı-

9 Charlesworth, The Old Testament Pseudepigrapha, Apocalyptic Literature and Testaments, Cilt I., 1Han. 106:6.

10 1Han. 106:13-8.

na yalnızca kötülük ve çürüme getirecek bir tiksinti ortaya çıkarmış olarak görünür. Dünyayı bu günahkarlıktan tamamıyla temizleyecek olan şey de bir tufan cezasıydı.

Tanrı oğulları

İlahiyatçılar, Hanok'un Kitabı, Tekvin Apokrifası ve benzer metinlerde yer alan, ölümlü kadınlarla günahkar meleklerin birleşmelerinden söz eden ve hayli yaygın olan öykülerin Tekvin Kitabı'nın 6. bölümündeki üç dizenin genişletilmiş ve abartılmış versiyonlarından başka bir şey olmadığı konusunda az çok hemfikirdirler. Bu dizeler, Tufan'ın gelişi ve Nuhun Gemisi ile tufan öncesi patriklerin soyağacı listesinin arasında bir yere sıkışmıştır.

Bölüm 6, 1. 2. dizeleri oluşturan tartışmalı ilk satırlar, silinmez biçimde aklımda yer tutmuştur ve şöyledir:

Ve vaki oldu ki, insanlar yeryüzünde çoğalmaya başladıkları zaman, kızları doğdu, ki Tanrı'nın oğulları insanoğullarının kızlarının güzel olduklarını gördüler; Seçtikleri tümünü karı olarak aldılar.¹¹

'Tanrı'nın oğulları' ile metin gökteki melekleri kastediyor. Aslında İbranice orijinal **בני אלהים**, *bene ha-elohim* kelimesinin 'tarnıların oğulları' diye çevrilmesi gerekir ki bu daha rahatsız edici durumdur. (Ve daha sonraki bir bölümde dönülmesi gereken bir konu.)

Bölüm 6 üçüncü dizede, Tanrı birden bire, kendi ömrünün insanlarda sonsuza kadar kalamayacağını, çünkü insanın etten yaratılmış olduğunu ve ömrünün yüz yirmi yıla indirgendiğini bildirir. Yine de 4. dizede, üslup aniden bölümün kendi içeriğine döner. Çünkü şöyle der:

Tanrı'nın oğulları insan kızları ile karşılaşır, onlardan ço-

11 Tekvin, 6:1-2. Tüm tevratsal alıntılar "Revised Version of the Authorized (King James) Bible of 1884" ten (1884. Onaylanmış Gözden Geçirilmiş Tevrat) alınmıştır.

eukları oldukları zaman o günlerde ve ondan sonra da yer-
yüzünde Nefilim vardı, bunlar eskilerden şöhretli ve zor-
ba adamlardı.¹²

Bu metne pek uymayan izole sözleri yüzlerce kez yüksek sesle okudum ve kendi kendime; bu sözler ne demek istiyor olabilir diye sordum. Bu soruya verilmiş tam bir yanıt yoktur, araştırmacılar, mistik ve spekülatif konu yazarları, son iki bin yıldan beri bunları yorumlamaya çalıştılar. İlahiyatçılar, genel olarak, böyle öykülerin kelimesi kelimesine gerçekmiş gibi algılanmaması gerektiği, bunların, ruhsal bir inayetten Büyük Tufan öncesi günlerdeki çürüme ve karışıklıklara düşen insanın işlediği günahın bir sembolü olarak yorumlanması gerektiğine inanırlar.

Böyle metinlerin söylediği ve ilahiyatçıların ileri sürdükleri şey; eğer kötülük ve çürüme dünyada bu ölçekte olursa o zaman yalnızca en temiz kalpli ve ruhlu olanlar -Nuh ve onun dürüst ailesi ile örneklendirilmiş insanlar- Tanrı'nın gazabından kurtulacaklardır. O yüzden bu günahkarlığın kaçınılmaz sonuçlarını okuyucuya göstermeyi amaçlayan tamamıyla alegorik bir öğretme istemidir.

Araştırmacılar, 2. ve 4. dizelerdeki 'insan kızları' ile karşılaşan 'Tanrı'nın Oğulları'na ilişkin sözlerin Tanrı'nın saflığına en yakın olanların bile kötülükten ve çürümeden nasıl etkilendiğini gösterdiğine inanırlar. Genellikle, din öğreticileri arasında melekler ve ölümlü kadınlar arasındaki kirli evliliklerin, yalnızca canavar gibi çirkin yaratıkların türemesine yol açtığı -çünkü bu Tanrı'nın isteğine karşı yapılmıştır- görüşü ortak kabul görmüştür. İlk çağlardaki Kilise Pederleri'ne göre, bu düşünce-kışkırtan sav Büyük Tufan öncesi insanlığın yoldan sapması ve meleklerin günahlarını kendisine konu eden çeşitli doğruluğu tartışmalı eserlerin yazılmasını esinlemiştir.

Gök mafyası

Dini tartışma için bu kadarı şimdilik yeter ama bu doğru

¹² Tekvin, 6:4

mu? Bu tartışmaların amacı günahkar meleklerin kökenlerini bilmek için mi sadece? Ya Yahudi ve Hristiyan dinine inananlar ne düşünüyorlar, bu tür 'mitleri' nasıl yorumluyorlardı? Çoğunluk, Tekvin Kitabı'nda böyle tartışmalı dizelerin var olduğundan bile habersiz olmuştur büyük olasılıkla. Konu hakkında az çok bilgi sahibi olanlar, bu konuyu fazla eşeleme yanlısı değildir. Ancak çok küçük bir topluluk günahkar meleklerin gerçekten varolduklarına inanmışlardı. Birçok yorumcu böyle hikayelerin içinde yaşadığımız fiziksel dünya ile nasıl bir ilişki içinde olduklarını tam olarak açıklayamamışlardı. Daha radikal Yahudiler veya Hristiyanlar bu tür çürüme ve günahları Tufan'dan önce ölümlü kadınlarla evlenen ilk günahkar meleklerle kan bağı ile bağlı olanların yaptıkları işler olarak görmüşlerdi. Bu gibi iddialar fazla zorlanmış olabilirler ama Amerika Birleşik Devletleri'nde Yared'in Oğulları olarak bilinen ismini Hanok'un babası Yared'den alan bir örgüt vardır. Yared'in yaşadığı çağda Gözleyenler'in 'cennetten' 'atılmış' oldukları söylenir. Manifestolarında, Yared'in Oğulları 'Gözleyenler'in torunlarına karşı amansız bir savaş' andı içerler. Gözleyenler'i tarih boyuca insanoğlunu ezmiş, kötü şöhretli Firavunlar, Krallar ve Diktatörler olarak görürler. *Jaredite Advocate*, Yared'in Oğulları'nın sesi, Hanok'un Kitabı'ndan bol bol alıntılar yapar ve Gözleyenler'i 'dünyayı yöneten süper gangsterlere, adeta bir gök mafyasına' benzetirler.¹³

Bu cennetin kanlı-canlı meleklerinin işlediği günaha dogmatik olarak inanıştan gelen basit bir görüş müdür? Yared'in Oğulları, Gözleyenler'in şimdiki torunları olduklarına inanarak kaç kişiyi suçlamış ya da baskı yapmıştır?

Öte yandan, bazı akademik araştırmacılar günahkar melekler ve onların çirkin soyu Nefilim ile ilgili savın arkasında yatan gerçeğe ilişkin birşey benimseme eğiliminde değilken, Tekvin Kitabı'nın orijinal yazarlarının (dinsel gelenekte, kanun yapan Musa'ya atfedilir bu) çoğunlukla Mezopotamya'da (bugün Irak olarak bilinen ülke) var olan halk efsanelerinden

13 Drake, *Gods and Spacemen in Ancient Israel*. (Eski İsrail'de Tanrılar ve Uzaylılar) sayfa 79-80.

kitaplarına dayanak bulduklarını kabul ederler. Örneğin tarihçi S.H. Hooke, *Middle Eastren Mtyhology* isimli kitabında, şunu kabul eder:

Tekvin 6: 1-4'teki kısa ve kasten muğlak olan sözlerin arkasında, tanrılara karşı ayaklanmış ve dünyaya atılmış yarı-kutsal varlıklardan oluşan bir ırkın çok ünlü bir miti yatmaktadır. Burada Yahwist tarafından korunan bu mit aslında yok olmuş bir dev ırkı varlığına inancı açıklayan etilojik bir mitti...¹⁴

Bu tamı tamına böyle olmuş olabilirdi ama, Tekvin 6:1-4'ü daha eski Orta Doğu mitlerinin bir ürünü olarak kabul ediş, ademoğlunun yaşadığı çok eski bir çağda, varsayım olarak belki de bizzat Tevrat'ın söz ettiği topraklarda, seçkin, muhtemelen daha üstün bir insan ırkının yaşamış olduğu olasılığına bizi götürür. Bu insanlar belki de, kendilerine benzemeyen o çirkin soy ortaya çıkmadan ve kendilerinden daha barbar ırklar arasından kadınlar almayı içeren günahları işlemekten önce daha yüksek bir uygarlık kurmayı başarmışlardı. Ayrıca, dünyadaki ateş, sel ve karanlıklarla oluşan küresel felaket dizilerinin bu 'dev' ırkının saltanatını sona erdirdiği de ileri sürülebilirdi.

Lamek'in oğlu Nuh'un mucizevi doğumunda duyduğu acıdan bahseden ve diğer anlatılmamış hikayeleri, günahkar meleklerin, geçtiğimiz ikibin yıldan bu yana Hristiyan, Müslüman ve Yahudi inançlarının propagandistlerinin ve ilahiyatçılarının düşündükleri gibi baş melek Mikail tarafından cennetten kovulmuş bedensiz varlıklardan çok daha farklı birşey olduklarını anlatan büyüleyici bir kanıt olarak görmemiz gerekir mi? Onların kesin varlıkları İbrani mitleri ve efsanelerinin geniş kapsamlı bir araştırması yapılarak ve diğer Yakın ve Orta Doğu dinleri ile karşılaştırılarak ortaya konabilir miydi? Hepsinden önemlisi, onların dünyadaki fiziksel varlıklarının kanıtı günümüz arkeoloji ve antropolojisinin kayıtları arasında saklanmış olabilir miydi?

14 Hooke, *Middle Eastern Mythology* (Orta Doğu Mitolojisi) sayfa 132.

Bu türden düşünce kışkırtan olasılıklar üzerinde daha çok akıl yürütülecek kadar değerliydi. Eğer çalışmaların sonunda kutsal topraklarda şimdi kayıp olan bir ırkın varlığının hiçbir kanıtı bulunamazsa, o zaman hiç değilse çok eski bir bilmece enine boyuna çözülmeye çalışılmış oluyordu. Öte yandan, eğer meleklerin ve günahkar meleklerin, sizden benden farkı olmayan kanlı canlı varlıklar olarak insanların arasında bir zamanlar dolaştığının kesin kanıtları bulunursa, işte o zaman benim dünya tarihine bakışım sonsuza kadar değişmiş oluyordu.

Gühahkar Meleklerin korkusu

Meleklerin ve günahkar meleklerin, tufan öncesi uzak bir çağda yaşamış, insanlığa yasaklanmış birçok şeyin ilk bilgisini miras olarak bırakan etten-kemikten bizim gibi bedenleri olan varlıklar olduklarına dair düşüncenin Yahudi toplumunun bazı kesimlerince geniş kabul gördüğünün çok açık kanıtları vardır. Bu kesimlere MÖ yaklaşık olarak 170-120 yılları arasında Lut Gölü'nün batı kıyısındaki, engebeli sıcak bölgede son derece dindar bir hayat sürmüş olan dini topluluklar da dahildi. Bunlardan birisi, tarihte Essenliler olarak bilinen, merkezleri de Kumran'da olduğu düşünülen topluluktur. Kumran'da arkeologlar yaptıkları kazılar sonucunda içinde Lut Gölü Parşömenleri'nin de yazıldığı düşünülen bir kütüphane odasının da dahil olduğu, yerleşim yerinin büyük bir kısmını ortaya çıkardılar.

Bu döneme ait tarihi eserlerden Essenlilerin yalnızca Hanok'un Kitabı'nı kutsal kitaplarının bir parçası olarak benimsemedikleri, aynı zamanda kötü ruhları kovma ve şifa törenlerini gerçekleştirmek için meleklerin isimlerini de kullandıklarını ileri sürülebilir.¹⁵ Lut Gölü Parşömenleri üzerine son yapılan çalışmalar, Essenlilerin Gözleyenler ve Nefilim'den söz eden Hanokyan tarzdaki materyallere neredeyse zararlı bir il-

¹⁵ Legge, Forerunners and Rivals of Christianity. (Hıristiyanlığın Öncüleri ve Rakipleri.) Cilt 1. sayfa:158-160.

giye sahip olduklarını gösterdi.¹⁶ Bu eserlerden birçoğu MÖ ikinci yüzyıla kadar ancak gidebildiği halde, Kumran ve Kaba-la olarak bilinen topluluklar arasında bulunan gizli öğretiler, Hanokyan ve Nuhçu kitapların Essenlilerin bizzat kendilerinin onları yazılı hale getirmesinden önce binlerce yıl kulaktan kulağa geçtiğini ima eder.¹⁷

Hristiyanlığın gelişiyle birlikte Hanok Kitabı ve ona benzer eserler ilk kez elde edilebilir hale geldiler. MS 1. yüzyıldan 3. yüzyıla kadar İlk Kilise liderlerinden çoğu o kitapları kullandılar, alıntılar yaptılar.¹⁸ Bazı Hristiyan araştırmacılar, ölümlü kadınların meleklerin günahlarından sorumlu olduklarını savundular. Bunlardan Kilise Pederi Tertullianus (MS 160-230), Korintoslular 11-10'da, Paul'un kadınların güzel saçlı peçesiz kadınlardan hoşlanan günahkar meleklerin şehvetlerini kabartmayacak biçimde örtünmelerini istediğini savundu.¹⁹ Bundan daha da çarpıcı olanı, günahkar meleklerin maddesel bedenlere sahip olduklarının birçok ünlü ilahiyatçı arasında kabul görmüş olmasıdır.²⁰ Gerçekten de Kilise Pederleri çağına kadar bu durum böyle sürdü. Ama 4. yüzyıldan itibaren böyle konular ciddi biçimde sorgulanmaya başlandı. Bu insanlar için günahkar melekler etten-kemikten varlıklar değildi, böyle birşey olduklarını ima eden en küçük bir söz sapıklıkla eş tutulurdu. Bu tavır, Hanok'un Kitabı'nın baskı altında tutulmasını, gözden düşmesi sonucunu getirdi. Hepsinden şaşırtıcı

16 Bak Milik, *The Books of Enoch-Aramaic Fragments of Qumran Cave 4* (Hanok Kitapları-Kumran Mağarası Aramca Parçaları 4).

17 Eisenman, *Maccabees, Zadokites, Christians and Qumran*, (Makkabiler, Zadoklar, Hristiyanlar ve Kumran) xiv. sayfa 54-55 not 82, *Zohar* I: 55a-55b; *Forerunners and Rivals of Christianity*. Cilt I. Sayfa:159-160. Sayfa 159 not 1.

18. Charlesworth, *The Old Testament Pseudepigrapha*, *Apocalyptic Literature and Testaments*, Cilt I. Sayfa 8.

19 Tertullian, *On the Veiling of Virgins*, *Ante-Nicene Christian Library* (Bakirelerin Peçesinde, Ante-Nicene Hristiyan Kütüphanesi, i:196; iii:163-164; cf I. Cor.11.10

20 Örneğin Lactantius (MS 260-330) ve Tatian (MS 110-172) eserlerinde günahkar varlıkların bedensel olduklarını tamamiyle kabul ediyorlardı. Bakın Scheneweis, *Angels and Demons According to Lactantius* (Lactantius'a göre Melekler ve Şeytanlar) Sayfa:103-127.

olanı, Aziz Augustin'in (MS 354-430) bu sahte kitabının eski-
liği ile ilgili yorumlarıydı. Çok eski (*ob nimiam antiquitatem*)
olduğu için Hanok'un Kitabı'nın Kitab-ı Mukaddes'e dahil edi-
lemeyeceğini iddia etmişti.²¹ Kitaba 'çok eski' diyerek ne de-
mek istemiş olabilirdi? Saygıdeğer bir kilise pederi tarafından
yapılmış son derece şaşırtıcı bir açıklamaydı bu.

Işın daha da garibi, Hanok'un Kitabı, MS 2. yüzyılda Ha-
ham Simeon ben Jochai, Tekvin 6. bölümde söz edilen Tan-
rı'nın Oğulları'nın gerçek melekler olduğuna inananların hep-
sini lanetleyince Yahudiler arasında iyice gözden düştü. Üste-
lik bunu Eski Ahit'in Yunanca versiyonu olan Septuagint'in
'Tanrı'nın Oğulları' yerine angelos terimini kullanmasına al-
dırmadan yaptı.²²

Kilise Pederleri bununla da kalmadılar. İlk Hristiyanlar
arasında günahkar meleklerle ortaya çıkan büyüleyici etkiyi
ezmek için çeşitli dini kitaplarda hem meleklerle hem de gü-
nahkar meleklerle verilen yüzlerce ismin kullanılmasını sapık-
lık olarak nitelediler.²³ Artık Hanok Kitabı Hristiyan katipler
tarafından çoğaltılmadı, kütüphanelerde ve kiliselerde kalan
kopyalar, bin yılı aşkın bir süredir yapıtın içindeki gerçek içe-
riktten dünyayı yoksun bırakarak ya yitip gitti ya da yok edildi.

Tüm bunların sonucu olarak, Katolik ilahiyatçıların politi-
kası günahkar meleklerin bir zamanlar maddi varlıklar olduğu
düşüncesini kilise öğretilerinden kesin bir biçimde söküp at-
mak oldu. *New Catholic Encyclopedia*'dan alınan şu alıntı duru-
mu örneklendirecektir: 'Melekler hakkında rivayete dayanan
görüşlerdeki çarpıklık ve yanlışları (yani, meleklerin bedensel
oldukları ve ölümlü kadınlarla yaşadıkları inancı) ilahiyat za-
manla temizledi...²⁴

21 Augustine, St, De Civitate Dei, Xv, 23.

22 Alexander, Tekvin 6. Bapta 'The Targumim and Early Exegesis of "Sons of
God" (Tann Oğulları'nın İlk Yorumları ve Targumim) Journal of Jewish Studi-
es (Yahudi Araştırmaları Dergisi) Sayı 23. 1972. Sayfalar: 60-61.

23 Prophet, Forbidden Mysteries of Enoch-Fallen Angels and the Origins of Evil
(Hanok'un Yasak Gizleri-Günahkar Melekler ve Şeytanın Kökenleri) sayfa 59.

24 New Catholic Encyclopaedia (Yeni Katolik Ansiklopedisi) 1967. Bakın. (s.v.)
'Şeytan'.

Kudüs İlk Kilisesi'nin ulu liderleri bu çok tartışmalı konuda bu kadar açık vaaz da bulunduktan sonra, bu tür inançlar acaba niçin Hristiyan inancı ile taban tabana zıt bir hale geldi? Bunun tam bir anlamı yoktu, bu zorlanmış düşünceyi yeraltına göndermek için çok iyi nedenler olmalıydı. Gerçekten de gittiği yer yeraltıydı.

Bu satırların yazarı tarafından toplanan ve ilk kez bu kitapta okuyucuya sunulan sıradışı kanıtlardan, bizim en uzak atalarımızın esini ve bilgiyi Tanrı'dan ya da yaşam deneyiminden değil, bugün ancak günahkar melekler, şeytanlar, iblisler, devler ve kötü ruhlar olarak anımsanabilen unutulmuş bir ırktan aldıkları yasak bilgisini saklayan, buna saygı duyan ve hatta kutlayan gizli topluluklar ve tarikatlar olduğunu iddia edebilecek kesin dayanaklar çıkar. Eğer bu görüşün kesin doğru olduğu kanıtlanırsa, o zaman insanoğlundan hep saklanmış en büyük sırlardan birisinin ortaya çıkması gerekir.

Ama nasıl başlayacaktım? Hatta, güya günahkar olan bu ırkın yasak mirasını araştırmaya nasıl girişecektim? Yanıt onun kendi kaynak kitabında, Hanok'un Kitabı'nda yatıyordu. Çünkü yalnız onun karanlık kökenini anlayarak, tuhaf içeriğini özümseyerek insanlığın kayıp geçmişinin arkasındaki gerçek tabloyu ortaya koyma umudum olabilirdi.

2. Kaynak araştırması

Hanok'un Kitabı'nın önemini anlamak için yapacağım araştırma, dünyanın bilimsel ilgisini Yahudi dini literatüründe önceden kayıp olan bu parçaya tek başına çekmeyi başaran bir adamla başladı. Kinnairdli James Bruce idi bu adam. 1768 Yılı'nda, birşeyler araştırmak için bugün Etiyopya olarak bilinen Habeşistan'a gitmek için İngiltere'den ayrıldı. O zaman kesinlikle iddia ettiği Mavi Nil'in kaynağı değildi bu aradığı.¹

Bruce, Iskoçya tarihinin en nüfuzlu ailelerinden birisinin soyundan geliyordu. Aynı zamanda Farmasondu.² Bu örgütün kökleri Orta Çağ'ın başlarında kurulmuş olan daha sonra Iskoçya Kral Tarikatı'na³ katılmış Heredom Ayini'ne kadar uzanır. Iskoçya Kral Tarikatı aslında, 1314 yılında⁴ Bannockburn

1 Bruce'nin Travels to Discover the Source of the Nile in the Years 1768,1769,1770 1771 1772 and 1773 (1768-1773 Yılları, Nil'in Kaynağı'nı Keşif Gezileri) kitabına bakınız.

2 Hancock, The Sign and the Seal (İşaret ve Mühür) sayfa 191.

3 Mackenzie, The Royal Masonic Cyclopedia (Büyük Mason Ansiklopedisi) Sayfa 328

4 Jackson, Beyond the Craft (Hüner'in Ötesinde) sayfa 61.

Savaşında İngilizlerin ünlü yenilgisinden sonra, James Bruce'nin ünlü atası Robert Bruce tarafından Knights Templar* törenlerine dayanan yiğitlik ve şerefliği önplanda tutan şövalyelik örgütüydü. James Bruce'nin bizzat kendisi, yan tarikatları ve mistik öğretileri ile Yahudi-Hristiyan miti ve ritüellerine sızmış İskoçya'nın en eskilerinden birisi olarak bilinen Edinburgh Canongate Kilwinning 2 numaralı mason loncasının üyesiydi.⁵

Farmasonluk sayısız sırlarla dolu bir örgüttür. Bunlardan birçoğu son derece bilgili James Bruce tarafından zaten bilinmekteydi. Örneğin İskoç Mason dini rivayetlerinde, Nuh'un büyük-büyük babası patrik Hanok'un hünerin efsanevi kurucularından birisi olarak görüldüğünden haberdardı. Çünkü O insanlara kitap bilgilerini, yazıyı ve tüm Farmasonlar için çok daha önemli olan bina yapma sanatını öğretmişti.⁶

Tufan öncesi direkler

Hanok ilk modern Farmasonluk ya da bilindiği gibi spekülâtif Masonluk ile birçok deneyimlerde bulunmuştu. Bir efsaneye göre⁷ Tufan'ın olacağını önceden bilen Hanok oğlu Metuşelah'ın yardımıyla hepsi birbirinin üzerinde olan dokuz adet gizli kubbe-mezar yaptı. Bunların en altındakine İbrani Tanrısı'nın konuşulamayan, Söylenemez İsmi'nin yazılı olduğu üçgen şeklinde altın bir tablet yerleştirdi. (Başka bir versiyonda 'oryantal beyaz somaki taşı') Hanok'un bizzat meleklerden öğrendiği garip sözlerin yazılı olduğu ikinci tableti oğlu-

* Knights Templar: Onikinci yüzyılda, Kudüs'te kurulan şövalyeler birliği. (-ç.n.)

5 Eskiliğinden kuşku duyulamaz çünkü 1776 yılında İskoçya Büyük Locasının kuruluşunda çok önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. (Farmasonluk ve İskoçya Şövalye Tapınağı üzerine önde gelen bir otorite olan Robert Bryden ile yapılmış kişisel görüşmeden)

6 Mackenzie, The Royal Masonic Cyclopedia (Büyük Mason Ansiklopedisi) Sayfa 201-202

7 Hall, An Encyclopedic Outline of Masonic, Hermetic, Qabbalistic and Rosicrucian Symbolic Philosophy (Masonik, Büyüsel, Kabalistik, Rozikuryan Sembolik Felsefesinin Ansiklopedik bir Özeti) Sayfa 173.

na saklaması için verdi. Kubbe mezarlar öylece mühürlendi ve tam üzerine Hanok, bir tanesi 'asla yanmaz' mermerden, diğeri 'suda batmaz' Laterus'tan yani tuğladan iki tane yıkılmaz sütun dikti.⁸

Mermer sütunun üzerine biraz uzakta, yer altındaki kubbe mezarlarını birisinde paha biçilmez bir hazinenin bulunduğu-nu söyleyen bir yazı yerleştirdi, tuğla sütunun üzerine de 'Masonluk'un arşivi' diye adlandırılan insanoğlunun 'yedi bilimi' yazılıydı.⁹ Sonra Hanok, dini gelenekteki Kudüs Tapınak Dağı'na karşılık gelen Morya Dağı'na çekildi, oradan da cennete 'götürüldü.'

Zamanla, Kral Süleyman, efsanevi sarayını yaptırırken gizli kubbe-mezarları buldu ve kutsal sırları öğrendi. Bu iki antik direğin anısı localarına onların resimlerini asan Farmasonlar tarafından korundu. Tufan öncesi direkleri ya da Hanok'un direkleri diye bilinen bu direkler, Süleyman'ın Tapınağı'nın girişinde, sağda ve solda durduğu söylenen 'Yakin', 'Boaz' isimli iki dev direğin resimleriyle yer değiştiler.¹⁰

8 Home, King Solomon's Temple in the Masonic Tradition (Mason Geleneğinde Kral Süleyman'ın Sarayı) Sayfa 233.

9 Hall, An Encyclopedic Outline of Masonic, Hermetic, Qabbalistic and Rosicrucian Symbolic Philosophy (Masonik, Büyüsel, Kabalistik, Rozikuryan Sembolik Felsefesinin Ansiklopedik bir Özeti) Sayfa 173

10 I.Krallar 7:21: Yahudilerin Babil Sürgünlüğü zamanında gizli kubbe-mezarların daha sonra yitilmesi ve yeniden bulunmasıyla birlikte bu efsanenin Süleymana ait görüntüsü bugün Zanaat Masonluğunun üç temel aşamasını geçtikten sonra adayın girebildiği bir alt mezhep olan Büyük Kemer derecesi olarak bilinen arkaik ritüellerde hâlâ çok büyük bir rol oynar. Bunun tam zıddı bir biçimde tartışmaya hep açık Masonluk içindeki Hanokyan unsurlar asla ortaya çıkmamış nedenlerden dolayı sonunda ortadan yok oldular. Hanok ile spekülatif Masonluk arasındaki ilişkinin kaybolmasına karşın Eski ve Benimsenmiş Ayin'in onüçüncü derecesi hâlâ Hanok'un Büyük Kemer derecesi olarak bilinir. Bu da Tufan Öncesi Direkler ile ilgili efsanenin aslıyla çok uzun zamandır unutulmuş bağlantısına dikkati çeker. Bununla ilgili olarak Jones, "Freemasons's Book of the Royal Arch" (Masonların Büyük Kemer Kitabı) isimli kitaba, sayfa 130'a bakın.

Tufan Öncesi Direkler'in yapımı Yahudi ve Mason kaynaklarında Adem'in oğlu Şit'e, Lamek'in oğulları Cabal, Cubal, Tubal-Kain'e hatta Lamek'in torunu Nuh'a atfedildiği halde, yazmış olduğu Masonluk'un gözden geçirilmiş yasaları 1738 yılında yayımlanmış olan Dr. James Anderson 'eski masonların onları da-ima Hanok'un Direkleri olarak adlandırdığını ve kesinlikle bu Rivayet'e (yani di-

Hanok'un yaptığı dokuz gizli kubbe-mezarın neyi temsil ettiği tam olarak bilinmiyor. Lut Gölü toplumları arasında kabul edilen, Kabala'nın gizli öğretileri arasında olan mistik üyeliğin dokuz aşamasını pekâlâ işaret ediyor olabilirlerdi. Diğer yandan, belki de gizli kubbe mezarların efsaneleri Kutsal Toprak'ta bir yerlerde insanın geleceği için son derece önemli kutsal nesneleri gizlemek için yapılmış gerçek yeraltı odalarını işaret ediyordu.

Tanrılarla yürüyüş

Patrik Hanok'un hem Yahudi mistikleri hem de günümüz Farmasonları arasındaki efsanevi statüsünden çok garip bir varsayım çıkar. Tevrat'ın Tekvin Kitabı'nın 5. bölümünde, Adem'den Nuh'a kadar on tufan öncesi patrikin soyağacı sıralaması verilir. Her biri için yalnızca isimleri, ilk çocukları doğduğu zaman kaç yaşında oldukları ve hangi yaşta öldükleri yazılıyken bunun tek ve çarpıcı istisnası Hanok'tur. Hanok'un 'tanrılarla yürüdüğü' iki kez söylenir. İkinci kez geçtiğinde daha da karmaşık bir anlatıma ulaşır: 'O ölmedi, çünkü Tanrı aldı onu.'¹¹ Tekvin'in yazarının bu sözlerle neyi yansıtmak istediği şöyle dursun, diğer patrikler gibi Hanok'un ölmediği, Tanrı meleklerinin yardımıyla cennete 'götürüldüğünü' ifade ettikleri açıktır. Tevrat'a göre yalnızca İlyas Peygamber benzer bir biçimde Tanrı tarafından götürülmüştür. Bu yüzden Hanok (ismi 'kabul olmuş' anlamına gelir) Yahudi-Hıristiyan literatüründe çok özel bir yere konulmuştur. Gerçekten de İb-

reklerin kökenine ilişkin söylenceye) inadıklarını' belirtiyordu. Home'nin King Solomon's Temple in the Masonic Tradition (Mason Geleneginde Kral Süleyman'ın Tapınağı) isimli kitabının 233. sayfasına bakın. Daha da önemlisi Masonluk tarihçisi E.W.Donovan kendi bilgilerine dayanarak, Hanok Direkleri efsanesinin, 14. yüzyılın şafağında Kinniardlı James Bruce'nin atası İskoçya'lı I. Robert (Robert Bruce) tarafından kurulmuş olan tarikatın yani İskoçya Kral Tarikatının dereceleri içinde saklanmış olduğunu iddia ediyordu. Donovan, British Masonic Miscellany, (Britanya Masonluk Derlemesi) viii. Sayfa 73 ve King Solomon's Temple in the Masonic Tradition (Mason Geleneginde Kral Süleyman'ın Tapınağı) 1.nota bakın.

¹¹ Tekvin. 5. Bap: 22-24

Figür 1: Patrik Hanok'un iki melek tarafından cennete 'götürülmesi', 11. yüzyıl sonrası İngilizce elyazması. Hanok'un insanın işlediği günahtan, Adem ve Havva'nın cennete kovulmasından sonra Eden'e giren ilk ölümlü olduğu söylenir. Cennet ve Eden yaratılışımızın göksel ülkeleri mi yoksa Yakın Doğu'da bulunan gerçek coğrafik yerler mi?

rani mistikleri onun cennete 'götürülmesini' Melek Metatron'a dönüşmesi olarak yorumlarlar.¹²

'Cennete götürüldü' ne anlama gelir? Biz biliyoruz ki insanlar yeryüzünde yaşarken, melekler tarafından taşınarak, cennete götürülemez. Ya bu sözler metaforik sözlerdir ya da yenisinden başka bir biçimde değerlendirilmeleri kaçınılmazdır. Hanok, acaba başka bir yerden gelen ve toplumun bütünü tarafından melekler olarak görülen ziyaretçiler tarafından bildirgimiz gibi alınıp götürülmüş olabilir miydi? Peki öyleyse, cennet neresiydi? Biz onun 'bulutların içinde' bir yerde sayıldığını biliyoruz ama cennet sözü ile içinde yaşadığımız fiziksel dünyanın ötesindeki başka bir yer demek istenmiş olabilir miydi?

Cennet denen bu yerde Hanok, bir İbrani söylencesine göre hemen düşmanlar kazandı. Melek Metatron'a dönüştüğü zaman 'Hanok'a verilen yüksek ünvana' itiraz eden Azza isimli bir melek Paradise'den -cennet kelimesinin başka bir alternatifi- kovuldu.¹³

Hanok'a ilişkin tüm bu söylence ve rivayetler onun meleklerle ilişkileri dolayısıyla Yahudi mitolojisinde çok saygı duyulan birisi olduğunu gösterir. Bu durum birçok araştırmacının Hanok Kitabı gibi apokrifa kitaplarının, cennete götürülen ve orada Tanrı'nın huzurunda yaşayan ünlü Hanok hikayesine dayanan hayal ürünleri olduğunu inanmalarına yol açtı.

Hanok'un Kitabı'nın araştırılması

Kinnairdli James Bruce dev gibi bir adamdı, ya da onunla tanışan bir kadının dediği gibi hayatınızda gördüğünüz en uzun adamdı o -hiç değilse bedava gördüğünüz.'¹⁴ Bazıları artık konuşulmayan dillerin de içinde olduğu birkaç dili akıcı biçim-

12 Davidson, A Dictionary of Angels (Melekler Sözlüğü) s.v.'Hanok-Metatron' sayfa 106.

13 age. s.v.'Azza' sayfa 65.

14 Bruce'nin kısaltılmış versiyon Travels (Seyahatler) kitabı geniş bölümü 14. sayfa. Bruce ile 1775 yılındaki 'samimi' görüşmesinden sonra Fanny Burney tarafından alıntı yapılmıştır.

de konuşuyordu. Aramca, İbranice ve Habeşistan halkının yazılı dili Ge'ez. Habeşistan'a gitmeden önce Bruce, eski anıtları incelemek, birkaç meraklı Batılı dışında kimsenin ilgilenmediği eski el yazmalarını araştırmak için Avrupa, Kuzey Afrika ve Kutsal Topraklar'ı da içine alan geniş bir yolculuğu tamamlamıştı. Mavi Nil hikayesine karşın, bu İskoç soylusu zamanının çoğunu, yıkık dökük manastır kütüphaneleri içinde, artık dağılacak hale gelmiş, beyazlamış, kimsenin ilgi göstermediği dini eserlerin tozlu sayfalarını çevirerek harcamış görünmektedir.¹⁵

Öyleyse o ne aramaktaydı?

İki yıl süren bir seyahattan sonra, Bruce Tana Gölü isimli büyük içdenizin kıyılarındaki insanın uykusunu getiren bir manastıra, Gondar Manastırı'na geldi. Dürüst olduğu konusunda manastırın baş rahibini ikna ettikten sonra, karanlık, kirli bir kütüphane odasına alındı. Burada Etiyopyalıların kutsal kitabı Kebra Nagast'ın çok seyrek sayıda olan kopyalarından birisini buldu. Kitap Habeşistan'ın efsanevi kurucusu Seba Melikesi ve Kral Süleyman arasındaki romantik aşk hikayesinden, Süleyman'ın Tapınağı'ndan annesi ile işbirliği yaparak On Emir Sandığı'nı çalmaya çalışan, gayr-ı meşru çocukları Menelik'ten söz ediyordu. Hikayeye göre, sandık Etiyopya'ya götürülmüş ve o zamana kadar orada kalmıştı.¹⁶

Bruce gerçekten de Avrupa'ya götürmek için bu çapraşık ama çok kutsal olan kitabının kopyasını mı aramaktaydı?

Ender bulunmasına karşın, Kebra Nagast'ın (ya da 'Kralların Zaferinin Kitabı') varlığı çok uzun zamandır bilinmekteydi. Kitabın Seba Melikesi ve On Emir Sandığı'na ilişkin garip iddialarını, Batılı araştırmacılar, Etiyopyalı Hristiyanların Adem ve Havva'nın yaşadığı çağa kadar uzanan ulusal bir kimlikleri ve kırılmamış bağları olduğunu göstermek için uydu-
rulmuş hikayeler olarak görüyorlardı. Öyle olsa bile, Sandık'ın

15 Bak, age. Giriş, Bruce'nin yaşamı ve Etiyopya'ya gezilerinin iyi bir özeti için 1-19. sayfalar.

16 Budge'nin *The Queen of Sheba and her Only Son Menelik-being the 'Book of the Glory of Kings' (Kebra Negast) (Seba Melikesi ve Biricik Oğlu Menelik, Krallar İhtişamı Kitabı)*'na bak.

Etiyopya'ya ulaştığını iddia etmek için çok zorlayıcı bir kanıt vardı.¹⁷ (Kral Süleyman zamanında olmasa bile) James Bruce da bu gerçeğin çok iyi farkındaydı ve hatta onu açık açık Britanya'ya getirme niyeti ile 1768 yılında Etiyopya'ya gitti.¹⁸

Öyleyse yanıt buydu -Tanrı'nın kayıp sandığını araştırma. Bruce Çağı'nın Indiana Jones'i mi oluyordu böylece?

Belki de.

Kebra Nagast'a ve On Emir Sandığı'na olan ilgisi dışında, yasak Hanok Kitabı'nın Etiyopya'da olduğuna dair dolaşan rivayetlerin de farkındaydı. Gerçekten de 1600'lerin ilk yılları süresince, Etiyopya'yı ziyaret eden bir Fransiskan keşişi Ge'ez dilinde yazılmış ve önce tam da aranan kitabın uzun zamandır kayıp olan kopyası sanılan bir dini metin ele geçirmişti. Bulgu, Avrupa'daki akademik çevrelerde büyük bir heyecan uyandırdı. Ama 1863 yılında birçok inceleme ve çalışma yaptıktan sonra Etiyopyalı bir araştırmacı bu elyazmasının Hanok'un kayıp kitabı değil, daha önce hiç bilinmeyen Cennet ve Dünya'nın Gizleri Kitabı isimli bir metin olduğunu açıkladı.¹⁹

Gerçekte hiç kimse Hanok'un Kitabı'nın neden söz ettiğini bilmiyordu. 1600'lü yıllara kadar içeriği neredeyse hiç bilinmiyordu. Yine de kitabın yalnızca adı bile o kadar güçlü bir etkiye sahipti ki hiç değilse bir kişi onun sırlarını doğrudan meleklerden öğrenmeyi denedi. Bu kişi, görünüşe göre medyum olan, melekleri çağırmak için kristal küreler ve benzeri şeyler kullanan Edward Kelley ile birlikte çalışan Elizabeth çağında yaşamış, astrolog, büyücü ve bilim adamı Dr. John Dee idi. Ruh-

17 Sandık'ın Etiyopya'ya gidişinin tam öyküsü için Hancock'un *The sign and the Seal* 1992 (İşaret ve Mühür) isimli kitabına bakın.

18 Addis Ababalı bir tarihçi Hancock'a 'Onun gelişinin gerçek amacı bizim hazinelerimizi çalmaktı, bizim kültürel hazinelerimizi, çok kıymetli elyazmalarını Avrupa'ya götürdü.' demişti.

The Sign and Seal sayfa 181. Hancock ayrıca Bruce'nin, 1770 yılının Ocak ayında Axum'a yaptığı yolculuğu Etiyopya Ortodoks Kilisesinin takviminde büyük bir festival olan Timkat'ın kutlamasıyla aynı zamana denk düşürdüğünü belirtiyor. Axum'da bir kilisede saklanan Sandık'ın bu festival kutlamaları sırasında caddelerde dolaştığına inanılıyordu. Bak age. sayfa 180.

19 Charlesworth, *The Old Testament Pseudepigrapha, Apocalyptic Literature and Testaments*, Cilt I. Sayfa 8.

lar Kelley'e Hanok'un Kitabı'nda nelerin olduğunu söyleyebileceklerini bildirdiler. Dee'nin Kelley'in medyumluğu aracılığıyla söylediklerinden oluşturduğu bir Hanok Kitabı'na sahip olduğunu iddia etmek için kanıt vardır.²⁰ Bununla birlikte bu aynı isimdeki gerçek kitaba hiç benzemez. Buna ek olarak, Dee ve Kelley meleklerle görüşmelerinden sonra kendi 'Hanokçu' yazı veya şifreleri ile tamamladıkları yazılı bir dil geliştirdiler. Büyü ile çağırmanın bu karmaşık sistemi bugüne kadar gelmiş ve meleksele varlıkların hepsinin oluşturduğu hiyerarşinin yardımını istemekte hâlâ birçok okültist tarafından kullanılmaktadır.²¹

20 Dee'nin Cracow'da meleklerle 1584 yılı 25 Haziranda yaptığı görüşme şöyledir: 'Ve 50 gün sonra Hanok yazmıştı: Kitaplarının adı idi bu, Tanrıdan korkanlar, okumaya değer onlar. Ama bak insanlar kalpleri mühürlü ve günahkar... Ve onlar Tanrı'nın yaptığı şeylerin sahtelerini yapmaya, gücünü taklide başladılar... böyle yaptıklarından Hanok'un anısı silindikçe silindi: Yanlış'ın ruhu kendi öğretilerini onlara belletmeye başladı.. artık şimdi Tanrı size Hanok'un kitaplarında verdiği sözü tutsun diye bu öğretiyi karanlıklara karşı kullanmaktan mutlu olmuştu.' Bak Casaubon, A True and Faithful Relation... Cotton appendix XLVI, Sayfa 174.

Bu sözler Dee'ye 'Hanok Kitapları' diye birşeyin verildiğini açıkça ima ediyor daha sonra 7 Temmuz 1584 yılına ait bir maddede de şöyle belirtiliyor: 'Kardeş görüyorum ki sen bu kitabın ya da eline verilmiş bu eserin gizemini anlamıyorsun. Ama ben sana söyledim, bu Tanrı'nın Hanok'a verdiği bilgiydi.' age. sayfa 196.

Dee ve Kelly'e bir 'Hanok Kitabı'nın söylenilmiş olduğu tartışılmazdır. Bu kitap 10 Nisan 1586 yılında Prag'da meleklerin emriyle sözde yakılan ve 29 Nisan'da yeniden sapasağlam ortaya çıkan kitaplar arasındadır. Bakın age. sayfa 418; G.Suster, John Dee Essential Readings, (John Dee Ruh Okumaları) Sayfa 77-81. Dee'nin 'Hanok'un Kitapları'nın British Library'deki Sloane 3189 elyazmasını işaret ettiğine dair başka kanıtlar da vardır. Liber Mysteriorum, Sextus et Sanctus isimli el yazması 'Meleklerin Dr. John Dee'ye söylediği Hanok Kitabı' olarak onu anlatan metinlere eklenmiş birkaç boş yapraktan birisidir. Bu kayıt orijinal elyazmasıyla çağdaş değildir ve muhtemelen daha sonraki sahiplerinden biri tarafından eklenmiştir. Sloane 2599, 17. yüzyılın sonuna doğru bilinmeyen bir el tarafından Sloane 3189'dan alınmış meleksele tablolarından oluşur. Sonlanna doğru şöyle birşey yazar: 'Bu tablolar Hanok Kitabı'nı izler.' Bu ilginç meleksele broşürlerin gerçek Hanok Kitabı ile hiçbir benzerlik taşımadığını söylemeye gerek yok sanırım.

(Burada, Londra'lı araştırmacı Gareth J. Medway'a British Library'den bu materyalleri benim adıma aldığı için çok teşekkür ediyorum.)

21 Suster, John Dee Essential Readings 137-146. sayfalar; Turner, R.(ed.), The Heptarchia Mystica of John Dee.

17. yüzyılın başında kayıp Hanok Kitabı'nın araştırmasında çok büyük bir hamle yapıldı. J.J. Scaliger isimli bir Flaman araştırmacı, Avrupa kütüphanelerinin loş kubbeleri altında, karanlıkta kalmış Latin literatürünü incelemeye karar verdikten sonra, oturup MS 808-810 yılları arasında, George Syncellus isimli bilgili bir keşişin yazdığı *Chronographia* isimli basılmamış bir kitabı okumaya başladı. İlk Hristiyan Kilisesi'ne ilişkin çeşitli konular üzerine alıntılar ve bütünüyle gündelik konuşmalardan oluşan yığınlarca sayfaya daldıktan sonra, çok farklı bir şeye rastladı; Hanok Kitabı'ndan alındığı büyük olasılıkla belli olan küçük risaleler. Yunanca yazılmış bu elyazması bölümler Syncellus'un bu yasak kitabın bir kopyasına sahip olduğunu ve günahkar meleklerin işlediği müthiş suçları göstermek için onun sayfalarından bol bol alıntılar yaptığını gösteriyordu. Scaliger, bu risalelerin çok kıymetli olduklarını anlayarak, onları yeniden bir araya getirdi ve o zamana kadar hiç bilinmeyen Hanok Kitabı'nın içeriği hakkında dünyanın bilgilenmesini sağladı.²²

Syncellus'un alıntı yaptığı ve Scaliger'in yeniden yazdığı bu bölümler, Gözleyenler, Tanrı Oğulları, buradaki Yunanca ünvan ile *Grigori*'lerin tarihini gözler önüne serdi. *Nefilim* ve *gigantes* ya da 'devleri' doğuran ölümlü kadınları nasıl aldıklarından bahsediyordu. Ayrıca isyancı Gözleyenler'in liderlerinin isimlerini veriyor, insanlığa gizli sırları nasıl açıkladıklarını ve sonunda Kıyamet gününe kadar cennetin baş melekleri tarafından nasıl hapsedildiklerinden de söz ediyordu.²³

Scaliger'in yaşadığı karmaşık duyguları tahmin edebiliriz: Bir yanda heyecan, diğer yanda dehşet ve tiksinti. 17. yüzyılın içinde Tanrı korkusu olan bir Hristiyanı olarak, kendilerine

22 Thesaurus Temporum Eusebii Pamphili, Caesareae Palaestinae episcopi Chroniconum Canonum omnimodae Histroyiae libri duo, Lugdunu Batavorum, 1606, 'Animadversiones in Chronologica Eusebii' sayfalar 244a-245b; Scaliger, Chronicus Canon of Eusebius, Amsterdam 1658. sayfalar 404-405.

23 Syncellus, Chronographia'sından Codex Pseudepigraphus Veteris Testamenti cilt I. 179-198: sayfalardan J.A. Fabricius alıntısı.

karşı yapılan çok önemsiz suçlamalar yüzünden, insanların cadı diye yakıldıkları bir dönemde bu iddialardan ne anlayacaktı? Daha da önemlisi ne yapacaktı? Ölümlü kadınlarla yatan melekler ve dev bebekler. Bütün bunların anlamı ne olabilirdi? Bu doğru muydu yoksa yalnızca melekler gibi doğaüstü varlıklarla ilişkilerin sonuçlarını gösteren alegorik bir öykü müydü? Bu yasak metnin sadece kopyalarını çıkararak, şeytansı düşünceleri savunma tehlikesinden kurtuldu.

Yine de inanılmaz bir şansa dayanan bu keşif kitabın geri kalanının neleri içerebileceğini kanıtlamış oldu. Kitabın ilk birkaç bölümü kadar şok edici olabilecek miydi acaba?

Bruce 9.yüzyılda Syncellus tarafından gelecek kuşaklara bırakılmak için saklanan kitabın tartışmalı bölümlerinin de farkında olmuş olmalıydı. Ayrıca Hanok'un Kitabı'nın tam bir el-yazması biçimine döndürme işinde, yığınlarca çelişkiyi ayıkla-mak gerektiğini de bilmiş olmalıydı. Belki de işte bu neden yüzünden, Etiyopya'daki manastırlardaki başrahipler ve keşişlerle, çok uzun konuşmalar yapmıştı. Bu varsayımın ışığında, Bruce'nin en önemli amaçlarından birisinin Hanok Kitabı'nın bir kopyasını ele geçirmek ve Avrupa'ya getirmek olduğu çok açık bir hale geliyor.

Bruce'nin bu çabaları ödölsüz kalmadı, çünkü Hanok Kitabı'nın bir değil üç tam kopyasının izini bulmayı, elde etmeyi ve kopyalarla birlikte 1773 yılında Avrupa'ya dönmeyi başardı.²⁴ Birini Paris Ulusal Kütüphanesine diğerini Oxford'daki Bodleian Kütüphanesine bağışladı, üçüncüsü de Habeşistan Canon'una²⁵ uygun biçimde Eyüp Kitabından önce olmak üzere Kitab-ı Mukaddes'in -ki ben de onu alıp eve getirdim- arasına yerleştirdi.

Büyük özveriye dayanan bu çok değerli çalışmanın, dünyayı sarsan sonuçları olabileceğini yaşadığı çağda Bruce'nin kendisi pek hissedememiştir. Çünkü bu sonuçlar, insanlığın gü-

24 Bu kopyaların ilki 1770'li yılların başlarında Adowa'ya yaptığı ziyaretler sırasında Tigre valisinin Yunan uşağı Janını tarafından verilmiş görünmektedir. Bak Travels, kısaltılmış versiyon. Sayfa 48

25 age. Cilt 2. sayfa 422 (Yalnızca orijinal baskı.)

nahkar ırkla yasaklanmış ilişkisinden söz eden aykırı öykülerin yeniden dolaşmasına yol açıyordu. Ama yine de Bruce'nin çok kıymetli Habeşçe el yazması ile Avrupa'ya döndüğü andan itibaren, garip olaylar olmaya başladı. Paris kütüphanesine kopyayı verdikten sonra, Bruce İngiltere'ye dönüş yolunu tuttu. İngiltere'de kendisine uygun gelen bir zamanda Bodleian Kütüphanesi'ni ziyaret etmeyi tasarlamıştı. Ama daha Fransa'dan ayrılmadan, Mısır Kıpti dili konusundaki çalışmalarıyla çok ünlü, Karl Gottfried Woide'nin Paris'ten Londra'ya doğru çoktan yola çıkmış olduğunu duydu. Woide; Devlet Sekreteri Lord Stormont'tan İngiliz Elçisi'ne verilmek üzere mektuplar da taşıyordu yanında. Bu mektupların yardımıyla, Paris'teki Hanok'un Kitabı'na kolayca ulaşmayı ve hemen bir çevirisini yapmayı umut etmekteydi. Woide'ye gereken izin hemen verildi, o da Ulusal Kütüphane'ye gidip metnin çevirisini yapmakta hiç zaman kaybetmedi. Bruce Etiyopya'ya yaptığı yolculuklardan elde ettiği şaheserinde daha sonra belirttiği gibi, 'o çeviri hiçbir yerde görünmedi.'²⁶

Daha Bodleian Kütüphanesi kendi kopyasını almadan, Hanok Kitabı'nın bu kadar çabuk çevrilmeye çalışılmasının arkasında yatan güdüler nelerdi o zaman? Bu durumun saçmalığı Ge'ez metninin doğru dürüst bir çevirisinin daha kırk sekiz yıl herhangi bir dilde görünemeyeceği gerçeğinde yatmaktadır.

Peki niçin böyle bir gecikme oldu? Dinsel literatüre ait bu kadar önemli kayıp bir parça niçin bu kadar uzun bir süre ihmal edilmiştir, özellikle din dünyasına bir değil iki tane kopya sağlanmışken? Bu saçma durum ömrü tükenmeden, çevrilmiş biçimde bu kitabı kamuoyuna sunmak için, kitabı bulmak ve elde etmek için onca çaba harcayan Bruce'yi çok öfkelen-dirmiş olmalıydı. (1794 yılında öldü.)

Kızgınlık, bu olağanüstü işlerin arkasında İngiliz Devlet Sekreteri ile Woide'nin birtakım gizli planlar yaptıkları düşüncesini doğurabilir ama işin doğrusu zamanın ekonomik politik ikliminde yatan çok daha gündelik nedenlerdendi. 18. yüz-

26 age. Cilt 2. sayfa 425-426

yılın sonları ve 19. yüzyılın başları Protestan Avrupa'nın bazı bölümlerinde Hristiyan Kilisesinin popülaritesinde çok büyük bir düşüşün görüldüğü yıllar oldu. Kiliseye gidişlerde azalmalar oldu, dört bir yandaki kiliseler Newton biliminin etkisi, Endüstri Devriminin gelmesi ile birlikte çürümeye terk edildi. Genel olarak halk ne meleklerin şehvetten dolayı günahkar olup olmadığı ile ilgileniyor ne de günahkar meleklerin cismani bedenlere sahip olup olmadıklarına ilişkin teolojik tartışmalara kulak veriyordu.

Melekler tarafından ateşe atılanlar

Hanok Kitabı 1821 yılına kadar karanlıkta kaldı. Oxford Üniversitesi'nde görevli bir İbranice profesörünün uzun yıllar hummalı çalışması sonunda Hanok Kitabı'nın ilk İngilizce çevirisi yapıldı. Cashel Başpiskoposu Saygıdeğer Richard Laurence, orijinal Ge'ez metnindeki kelimeler yerine İngilizce kelimeleri geçirirken, 9. yüzyılda Syncellus tarafından yazılmış Yunancadaki birkaç kısa bölüm gibi bilinen özetlerle karşılaştırarak Bodleian Kütüphanesinde bulunan solmuş elyazması üzerinde yüzlerce saat harcadı.²⁷

Hanok Kitabı'nın Avrupa'nın akademik ve edebiyat çevrelerinde büyük bir yankı uyandırdığını söylemek yerinde olur. Bununla birlikte onun rahatsız eden içeriğinden henüz araştırmacıların haberi yoktu çünkü kitap daha çok halk tarafından okunmuştu. Kilise üyeleri, sanatçılar yazarlar, şairler tümü kendilerine göre zevk aldılar, kitabın ortaya çıkardıklarına ilişkin kendi görüşlerini oluşturdular. Bu bilginin sonuçlarının kamuoyuna açıldığında, birçok alanda büyük etkileri oldu.

Romantik yazarlar örneğin, İnsan Kızları ile Tanrı Oğulları-

27 Laurence, The Book of Enoch the Prophet-An Apocryphal Production, Supposed for Ages to Have Been Lost: but Discovered at the Close of Last Century in Abyssinia: now First Translated from an Ethiopic MS. in the Bodleian Library. (Peygamber Hanok Kitabı-Yıllardır Kayıp Olduğu Düşünülen ama Son Yüzyıl Biterken Habeşistan'da Bulunan, Bodleian Kütüphanesindeki Etiyopyaca bir el yazmasından İlk Kez Çevrilmiş Bir Apokrifal Eser.)

nın karşılaşmasından söz eden öykülerden büyülendiler²⁸ ve kendi şiirsel eserlerinde bu şeytansı karakterleri kullanmaya başladılar.²⁹ Biraz sonra, Victoryan ressamaları, aynı konuyu tuvallerinde işlemeye başladılar.³⁰ Hatta insan, Bram Stoker'ın Dracula'sı gibi edebi yapıtlarda son noktasına ulaşan, Gotik yeniden uyanışının zifiri karanlığı arkasındaki büyük esini Hanok Kitabı'nın verdiğini iddia etme eğiliminde bile olabilir. Dracula'nın ismi günahkar bir meleğin ismidir zaten.³¹

Böyle şeytanca konular insanlarda niçin bu derece esinlenmeye veya tiksineye yol açıyordu? İnsanlar günahkar meleklerin öyküleri ile niçin böylesine doluyorlardı?

Ayrıca, kendileri ile tufan öncesi patrikliği arasındaki eski ilişkiyi canlandırmakta bunu kullanan Farmasonlar kitabı büyük bir değer olarak kabul etmeye hemen hazırldılar. Gerçekten de benim elimde olan 1818 tarihli Laurence'nin kopyası önce Britanya Kral Baş Farmasonları bölgesindeki en yüksek mevkiye sahip Yüce Konsey 33°'nin kütüphanesine aitti. Hatta getirdiği üçüncü kopyayı Bruce'nin Edinburgh'taki İskoçya Büyük Locası'na verdiğine ilişkin bir de söylenti vardır.³²

Hanok Kitabı'nın Oxford Üniversitesi basımı giderek daha geniş okuyuculara ulaşınca, sonunda araştırmacılar tüm Avrupa kıtasındaki kütüphane depolarını araştırmaya başladılar. Gördüler ki Hanok Kitabı'nın Etiyopyaca, Yunanca ve hatta Latince kopyaları kütüphane köşelerine tikiştirilmiş. Almanca ve İngilizce yeni çeviriler yapıldı. Bunlardan en sağlamı, Canon R.H Charles³³ tarafından 1912 yılında yapılmış olanıdır. Hatta

28 1821 yılına ait Byron'un 'Heaven and Earth-A Mystery' (Dünya ve Cennet - Bir Giz) isimli eseri 1823 yılında basılan The Poetic Works of Lord Byron (Lord Byron Şiirsel Eserleri'ne) dahil edilmiştir.

29 Moore, The Loves of the Angels -A Poem with Memoir 1823 (Meleklerin Aşkları -incelemesiyle bir Şiir 1823)

30. Örneğin Simeon Solomon'un 'And the sons of God saw the daughters of men that they were fair' (Ve Tanrı Oğulları İnsan Kızlarının çok güzel olduklarını gördüler) isimli sulu boya tekniği ile yapılmış 1863 tarihli resmine bakın.

31 Leatherdale, Dracula -the Novel and the Legend, (Drakula -Roman ve Efsane) 192-193. sayfalar.

32 Robert Bryden ile kişisel görüşme.

33 Charles'in The Book of Enoch or I Enoch'a (Hanok veya I. Hanok Kitabı) bak.

neredeysse aynı isimde, *Hanok Kitabı'nın Gizleri* isimli bir kitap da Rusya'da bulundu ve 1894 yılında çevrildi.³⁴

O zamandan beri, Hanok Kitabı'nın otantikliği Lut Gölü Parşömenleri'nin bulunuşu ile büyük ölçüde doğrulanmıştır. Aramca yazılmış birçok kopya parçaları Lut Gölü mağaralarından yıllardır ele geçen yüzbinlerce kırılan sayfanın arasından ayıklanmıştır. Bu sayfaları mağaralara En-Gedi yakınlarındaki Kumran'da yaşayan Essenlilerden sağ kalanlar yerleştirmişlerdi.³⁵ Etiyopyalı kopyacılar, MS 4. yüzyılın ikinci yarısında ülkelerine Yunanca çevirisi ile geçen, orijinal Aramca metni doğru kabul etmeyi sürdürdüler.³⁶ Kuşaktan kuşağa, Hanok Kitabı Etiyopyalı yazıcılar tarafından tekrar tekrar kopyalandı, çoğaltıldı. Eskiye, yırtılan elyazmaları ya atıldı ya da 1500 yılı aşkın bir süredir Habeşistan'da süren kanlı kavgalar sırasında yok oldu gitti.

Hristiyan Kilisesi'nin onca ağır baskısına karşın Hanok Kitabı bozulmadan kalmayı, Canon R.H. Charles'ın 1912 yılında yaptığı ve benim de daha sonra sayfaları içindeki karanlık gizleri keşfetmek için başvuracağım sağlam çeviriye borçluydu. Yalnızca bu kutsal olmayan kitapçığın karanlık içeriğini özümseyerek, bu yasak metnin yüzyıllardan beri niye bu kadar aykırı kaldığını anlayabilecek miydim?

34 Morfill and Charles *The Book of the Secrets of Enoch, or 2. Enoch* (Hanok veya 2. Hanok'un Gizleri Kitabı) sayfa vii, xii. 2. Hanok'a ilişkin tüm sözler aksi belirtilmediği sürece bu baskıdan alınmıştır.

35 Bak milik, *the Books of Enoch -Aramaic Fragments of Qumrân Cave 4.* (Hanok Kitapları - Kumran Mağarası Aramca Parçalar 4)

36 Charlesworth, *The Old Testament Pseudepigrapha, Apocalyptic Literature and Testaments*, Cilt I. Sayfa 8. Burada I. Hanok'un çevirmeni E.İsaac, özellikle Hanok Kitabı MS 4. yüzyılın ilk yarısında Hristiyan Kilise Pederleri çağında gözden düşmüş olduğu halde bu tarihi üst sınır olarak MS 650'ye yerleştirir.

3. Şeytani öğreti

Hanok Kitabı'nı ilk okuduğum zaman, çok korkutucuydu, birkaç kez tepeden tırnağa ürperdim. Burada insanoğlu hakkında belki de en eski öykülerden birisi vardı. Binlerce yıldır, o öykücünden bu öykücüye sözlerle anlatıla anlatıla geçmişti. Sonunda da yaklaşık olarak MÖ 200 yıllarında, büyük olasılıkla Lut Gölü, Kumran'da yaşayan Essenliler tarafından kitap haline getirilmişti. Pekiyi, içindekiler neyi anlatıyordu? Yahudi Hahamları ve İlk Hristiyan Kilisesi bu kitaptan niçin bu kadar korkmuşlardı?

Hanok Kitabı'nı çok renkli ama renkli olduğu kadar da, parçalarından bir resim yapmadan önce titiz bir seçme yapılması gereken, çelişkilerle dolu yamalar topluluğu olarak buldum. Çoğu, MÖ 167 yılındaki Makkabi isyanı zamanında Kudüs'ü yöneten Suriye Kralı Antiokhos Epifanes'in krallığı sırasında ya da hemen sonra -orijinali kaliteli hayvan derisinden sayfalara- yazılmış görünür.¹ 108 kısa bölümü arasında, Makkabi

¹ Charlesworth, The Old Testament Pseudepigrapha, Apocalyptic Literature and Testaments, Cilt I. Sayfa 7.

Yuda'nın önderliğindeki Zadokite Hasayden denilen isyancı hareketin nefret edilen Suriye kralına karşı verdiği ve kazandığı savaşlardan söz eden kesin kanıtlar vardır.² Bazı kısımlar Miladi tarihin başlamasından daha sonraki devirleri yansıtsa da, diğer bölümler bu zamandan hemen sonra yazılmıştır.

Peki öyleyse içinde ne vardı bu kitabın? Hasımlarını kızdıran unsur neydi?

Başlangıç bölümünde, anlatıcı, Tekvin 6. bölümde anlatılan, Tanrı Oğulları'nın İnsan Kızları'na rastlaması ve onların arasından kendilerine kadınlar almaları öyküsünü tekrarlamıştır. Sonra okuyucu 'Yared'in günlerinde' ikiyüz Gözleyen'in eski Filistin'in daha kuzey bölgesinde yer alan Cebel eş Şeyh'in (2800 m) üçlü zirvesiyle özdeş, mitolojik bir yer olan Hermon Dağının doruğu 'Ardis'e' nasıl 'indiğini' öğrenir. Eski Ahit zamanında, bu dağın karlı dorukları Kutsal Toprak'ta yaşayan çeşitli topluluklar tarafından kutsal kabul edilirdi, ayrıca, Havarilerinin gözleri önünde şekil değiştirdiği zaman İsa'nın tecellisinin gerçekleştiği yer de muhtemelen burasıydı.³

Bu dağda Gözleyenler, eylemlerinin hem kendileri hem de tüm insanlık için getireceği sonuçların tamamen farkında olarak, 'karşılıklı lanetlerle' bir yemin ederler.⁴ Bu, İbranicede 'lanet' anlamına gelen Hermon ya da herem kelimesine karşılık gelen 'günahlarının' işlendiği yerin anısına yapılmış bir anlaşmadır. İkiyüz meleğin düzlüklere inmek için niçin başka bir dağ değil de burayı seçtikleri açıklığa kavuşmamıştır. Yine de yaptıkları şey budur; ölümlü kadınlarla zevkler tatmak amacıyla insanlığın arasına karışmak için aşağıya yolculuk.

Daha sonra okuyucu Gözleyenler'in önderi Şemyaza ile tanışır. Şemyaza'nın buyruğundaki ondokuz Gözleyen'in adı da aynıdır. Metin, 'her birinin on kişinin başı' olduğunu söyler.⁵

2 age.

3 İsa'nın şekil değiştirmesini anlatan bölümler için Bak Matta 17. Bap:1-8; Markos 9. Bap: 2-8, Luka 9. Bap: 28-36

4 Hanok I. 6:4-5. Aksi belirtilmediği sürece Hanok I'den yapılan tüm alıntılar Charles'in The Book of Enoch 1912'den yapılmıştır.

5 Hanok I. 6:6-8

Bu aşamada, bu tuhaf anlatının gerçekliği, kökeni ve otantikliği ile ilgili hiçbir sorgulama yapmadan, yalnızca Hanok Kitabı'nda geçtiği gibi öyküyü anlatmayı sürdüreceğim.

Gözleyenler kendilerini kadınlar arasında bulduktan ve 'onlara gittikten' sonra kadınlar, her bakımdan barbar olarak büyüyen, devasa Nefilim bebeklerini doğururlar. Burada kelimeler kesindir ve olduğu gibi alıntı yapılmalıdır:

Ve onlar [ölümlü kadınlar] gebe kaldılar, ve büyük devler doğurdular, boyları üçbin eldi. İnsanların tüm varını yığını tükettiler. Ve insanlar artık onları besleyemez hale gelince, devler onlara döndü ve insanları yuttular. Sonra kuşlara karşı, hayvanlara karşı, sürüngenlere karşı günah işlemeye başladılar ve birbirinin etini yemeye, kanını içmeye. Sonra toprak yasa bilmezlerle karşı döndü.⁶

Nefilim'in boyu burada 3000 ell olarak verilmiştir. Bir İngiliz elli 45 inç [114 cm] eşit olduğundan, bu Yahudi mitolojisiinde bulunan türden bir abartmadır. Bu sadece özel bir konuyu vurgulamak için kullanılır. Burada, gibborim⁷ ya da 'kudretli adamlar' ın çok uzun ve sınır tanımaz bir iştaha sahip olduklarını anlatmak için kullanılmıştır. Daha da rahatsız edici olan şey, sadece yamyamlık olarak tanımlanacak, Nefilim'in kendi ailesinden olan kişilere yönelip onları yemesidir.

'Kuşlara, dört ayaklı hayvanlara, sürüngenlere ve balıklara' karşı 'günah' ya Nefilim'in bunları yediği ya da onlarla barbar bir biçimde cinsel ilişkiye girdiği anlamına gelir. Belki de her ikisi. Yanıt ne olursa olsun, doğup büyüdükları toplumda iğrenç olarak tanımlanan kan içmeye karşı büyük bir şehvet beslemiş oldukları bellidir.

6 Hanok I. 7:2-6

7 Hanokyan literatürde gibborim ve nefilim Gözleyenler'in torunlarını anlatmakta aynı aynı kullanılan terimler oldukları halde ben kişisel tercih olarak 'Nefilim'i kullandım. Çünkü 'devler' veya 'kudretli adamlar'dan çok daha iyi, bu insanların karanlık geçmişlerini yansıtır.

Anlatı, Gözleyenler'in insanların arasına nasıl karıştığından ve cennetin yasak sırlarını onlara nasıl açıkladığından bahse-der. Azazel isimli liderlerden birisinin 'insanlara kılıç, bıçak, kalkan ve zırh yapmayı, madenlerin olduğunu bildirdiği (top-rakta), onları işlemeyi gösterdiği' söylenir. Böylece insanlığa maddenin kullanılmasını ilk bildirenlerin Gözleyenler olduğu işaret edilir. Ayrıca o, madenlerden nasıl 'bilezik', 'ziynetlikler' yapacaklarını anlattı, tıp ve diğer sanatlarda kullanılan kırıl-gan beyaz bir maden olan 'antimonu' nasıl işleyeceklerini de gösterdi. Kadınlara gözkapaklarını 'güzelleştirme' sanatını, 'her türden değerli taşın' ve 'renklendirici maddelerin' nasıl kullanılacağını öğretti. Bu, daha önce makyajın ve mücevherat takmanın bilinmediğini işaret ediyordu.⁸

Bu affedilemeyen iş aracılığıyla, İnsan Kızları'nın 'yoldan çı-karılmış olduğuna' inanıldı. Bu nedenden dolayı da onlar yal-nızca Gözleyenler'le değil, varsayılması gerektiği gibi, kendi kocaları dışında olan erkeklerle de yatmış olmaları yüzünden 'çürük' olmuşlardı. Azazel, ayrıca kadınlara seksten nasıl zevk alacaklarını ve istedikleri herkesle ilişkiye girebileceklerini -Ibrani öykü anlatıcılarının gözünde 'tanrısızlık' olarak görülen büyük bir küfürdür bu- öğretmekten de suçluymuş.

Dilbilim uzmanları, Azazel ve Şemyaza kelimelerinin muh-temelen aynı kaynaktan türediklerini ama Hanok Kitabı'na so-kulmadan önce, ayrı iki melek olarak gösterildiklerine inanır-lar. Bununla birlikte her ikisinin de kendilerine atfedilen fark-lı efsaneleri vardır, herbiri göründükleri zaman farklı melekler olarak algılanacaktır.

Diğer Gözleyenler, bulutlar ya da meteoroloji bilgisi, 'yer işaretleri' varsayımsal olarak jeodezi ve coğrafya, ay ve güneş gibi göksel cisimlerin geçişi ya da 'işaretler' yani astronomi bil-gisi gibi daha bilimsel sanatların bilgilerini vermekten suçlu-durlar. Şemyaza çoğu Ortodoks Yahudinin uzak durduğu ama Lut Gölü topluluklarının bir dereceye kadar kabul ettikleri

8 Hanok I. 8:1

büyü sanatlarına bir gönderme olan, 'kök kesme ve sihir'den⁹ sorumludur. Onlardan birisi olan Penemue, 'acıyı ve tatlıyı' öğretti. Bu kesinlikle, yiyeceklerde kullanılan baharatlar ve otlara ilişkin bir sözdür. 'Mürekkep ve kağıdın' kullanımını da insana Penemue öğretti. Bu, yazının ilk biçimlerini Gözleyenler'in kullanıma soktuğuna işaret eder.¹⁰ Daha da rahatsız edici olanı, 'ruhların ve şeytanların kötü vuruşlarının çocuklarının, döl yatağındaki embriyonun vuruşlarının nasıl yok olacağını' öğrettiği söylenen Kasdeca'dır.¹¹ Diğer bir deyişle, kadınlara bebeklerini nasıl düşüreceklerini öğretti.

Yasak bilimlerin Gözleyenler tarafından insanlara verildiğine ilişkin bu satırlar, cennetin meleklerinin niçin böyle bilgilere sahip olması gerektiği ile ilgili köklü bir konuyu gündeme getirir. Niçin maden işlemek zorunda olsunlar, niçin büyü, dua ve yazı kullansınlar, niçin, vücut güzelliği için antimona başvursunlar, doğmamış bir çocuğu yok etmeye niçin gereksinim duysunlar? Bu ustalıklardan hiçbirisini insan Tanrı'nın mesajcılarının sahip olmasını umamaz kuşkusuz, onlar gerçekten insan olmadıkları sürece.

Benim düşünceme göre, bu daha önce bilinmeyen bilgi ve bilimin açığa çıkması, daha gelişmiş bir ırkın, çok gizlice korunan sırlarının, daha hayatın en temel ilkelerini anlamaya çalışan uygarlıktan uzak başka bir ırka geçmesi gibidir. Bu, viskiden, giysilere, ateşli silahlara, katı düşünce biçimine, dinsel dogmalara kadar herşeyi dünyanın uzak bölgelerindeki yerli ırklara Batı dünyasının kendi güya uygar kültürlerini sokmasına benzer. Eğer bu tür eski metinler aynı görüldüğü gibi ele alınacaksa, o zaman herşeyin orada yazıldığı gibi olduğu sonucuna ulaşmamız kaçınılmaz olur; daha hayatta kalmaya çalışan çok az gelişmiş bir kültüre kendi bilimini götüren, çok gelişmiş bir ırk.

Gözleyenler ve Nefilim'in durumu

Cennetin melekleri birer birer, 'melunlar, zina çocukları,

⁹ Hanok I. 8:3

¹⁰ Hanok I. 69:8-9

¹¹ Hanok I. 69:12

piçler' olarak tanımlanan Gözleyenler ve onların soyu Nefilim üzerine gönderilmek üzere görevlendirilir.¹² Azazel, ellerinden ayaklarından bağlanıp, sonsuza kadar kalacağı Dudael denilen kapkaranlık bir çöle fırlatılır. Üzerine 'ağır, sivri kayalar' konulur. Burada Kıyamet'e kadar kalacak, o zaman geldiğinde de işlediği günahlar için 'ateşe atılacaktır'¹³ İnsanların çürümesinde onların payı olduğundan, Gözleyenler, bir çeşit göksel hapisane içine 'ateş kuyusuna'¹⁴ atılmadan önce kendi çocuklarının boğazlanmasını izlemek zorunda bırakılırlar. Gözleyenler'in lideri Şemazyia da kardeşlerinin yanında bu kuyuya atılır ama öykünün başka bir versiyonunda, çok daha dramatik bir cezaya çarptırılır. İştahar isimli çok güzel bir kadın, kendisiyle yatması karşılığında ondan Tanrı'nın Kesin İsmi'ni vermesini ister, Oriyon takım yıldızlarında, cennet ve dünya arasında baş aşağı sonsuza kadar asılmadan önce ellerinden ayaklarından bağlanır.¹⁵

İsyankar Gözleyenler'in öldürülen çocuklarını izlemek zorunda kaldıkları iması, günahkar melekler ve ölümlü kadınlar arasındaki evlilikten meydana gelmiş olan çocukların sistemli olarak toplanıp, babaları çaresizce izlerken öldürülmeleri anlamına geliyordu. Eğer bu varsayım doğruysa, o zaman bir Nefilim bebeğine benzediği açık olan oğulları Nuh doğduğunda, Lamek ve Bethanok'un niçin bu kadar korktuklarını da açıklayabilirdi. Onların duydukları dehşet ve korku yalnızca oğullarının bu tuhaf görünüşü ile değil, Gözleyenler'in soyunun cennete bağlı melekler tarafından öldürüldüğü ile ilişkiliydi.

İsyankar Gözleyenler'in hapsedilmesinden sonra Hanok 'cennete' çağrılır, yanlışlıkla onların da Gözleyenler olarak nitelendiği başmelekler onunla konuşurlar. Ondan araya girip, isyancı meleklerin insanlığa karşı işledikleri suçları onlara bildirmesini isterler. Hanok bu işi kabul eder ve hapsedildikleri yerde onları görmeye gider. Onlara yaklaştığında, hepsini

12 Hanok I. 10:9

13 Hanok I. 10:4-6,8

14 Hanok I. 10:12-13

15 Graves and Patai, Hebrew Myths -the Book of Genesis, Sayfalar 101-102 (Mezarlar ve Patai, İbrani Mitleri -Tekvin Kitabı)

'korku, titreme ve dehşetin sardığını' görür.¹⁶ Cezalandırma-
dan korku kesinlikle bir insan özelliğidir, insan Tanrı'nın be-
densiz ulaklarından böyle duygular umamaz, üstelik Ha-
nok'un bu kadar kolay gidebildiği bu hapisane neresiydi? Ki-
tap 'Hermon'un güneybatısındaki Dan sularının' yakınında ol-
duğunu iddia eder.¹⁷ 'Dan suları' Filistin'in kuzeyindeki Ür-
dün Nehri'nin kollarından birisine atfolonur. İbranicede *dan*
'yargılamak' anlamına gelir. Etiyopyaca metnin büyük ölçüde
kabul edilmiş çevirisinde, bu özel isimlendirmeye ilişkin düş-
tüğü bir dip notta Canon R.H. Charles bu yerin özellikle seçil-
diğini çünkü yazarın uğraştığı konu yani meleklerin *yargılan-
ması* [italikler yazarın] bakımından ismin çok önemli olduğu-
nu kabul eder.¹⁸ Bu nedenden dolayı, öykünün coğrafik yeri
gerçek değil semboliktir. Açık olarak görülüyor ki Hanok Ki-
tabı'nın yazarı anlatıya, bir çeşit sağlam coğrafik perspektif ka-
zandırmaya çalışıyor ve burada, isyancı Gözleyenler'in hapse-
dildikleri yeri Hermon Dağına indikleri orijinal yerin yakınına
yerleştiriyor. Başka bir deyişle, Hanok Kitabı'nda verilen yer-
lerin birçoğu anlatılan öykülere gerçeklik vermek için seçil-
mişlerdir.

Gözleyenler'in hapsedilmesinden ve çocukları Nefilim'in öl-
dürülmesinden sonra dünyada hâlâ var olan çürüme Tevrat
geleneginekinde çok benzer.¹⁹ Bir Büyük Sel ile sona erecek
bir dizi dünyevi felaket ile süpürülecektir. Nefilim'in durumu-
na ilişkin ayrı bir hikayede,²⁰ bu kitle-imhası, ateş, petrol ve kü-
kürt biçiminde²¹ cennetin melekleri tarafından gönderilen her
yanı kuşatan, büyük bir yangın ile anlatılır. Hiç kimse bu faci-
lardan kurtulamaz, su, soyundan insan ırkının geleceği
Nuh'un 'tohumunu' kurtarır.²²

16 Hanok I. 13:3

17 Hanok I. 13:7

18 Charles, The Book of Enoch, 1912. Sayfa 31.

19 Hanok I. 10:2

20 Bak Henning'in 'The Book of the Giants', Bulletin of the School of Oriental and
African Studies (Devlerin Kitabı, Doğu ve Afrika İncelemeleri Okul Bülteni)
cilt II. Pt I. Sayfa 52-74. Milik The Books of Enoch.

21 Henning, 'The Book of the Giants' sayfa 69.

22 Hanok I. 10:3

Lut Gölü toplulukları ve ilk Hristiyanlar Hanok Kitabı'nı işte böyle anlamışlardı ama isyancı Gözleyenler'in etten kemikten olduklarına ilişkin henüz hiçbir ima yoktu. Yalnızca ölümlü kadınlarla yatabilmek için fiziksel bir biçimde olmaları varsayılıyordu. Gözleyenler'in günahı öyküsünü birkaç kez baştan sona tekrar okuduktan sonra, böyle bir görüşün olaylara bakışı tümünden değiştirebilecek kadar önemli olduğunu anlamaya başladım. Çünkü isyancı Gözleyenlerin -ve buna dayanarak bizzat cennet meleklerininde- aslında tarihin çok eski bir zamanında Orta Doğu'da yaşamış bir insan ırkı olabileceğine ilişkin çok güçlü kanıtlar vardı. Eğer böyle idiyse, o zaman bu anıtsal ve son derece korkunç olayların anıları, zamanla bozulmuş ve mitolojiye dönüşmüş olurdu, ta ki Eski Ahit zamanında yaşayan Yahudi ırk tarafından benimsenen, yavaşça ilerleyen dinsel tarihin içindeki basit ahlaki halk hikayelerine dönüşüne kadar.

Bu geçerli bir yanıt sağladı mı? Bana göre kabul edilebilir herhangi bir yanıt kadar. Eğer benim çözümüm doğru olmadıysa o zaman alternatifler nelerdi?

İki seçenek vardı. Ya okuyucu dinsel literatürü tamamen Tanrı'dan korkan bir toplumun derin psikolojik gereksinimleri ve değerlerinden doğmuş tam bir fantezi olarak kabul edecek ya da bedensiz meleklerin yalnızca varolmadıklarını, dünyaya inebildiklerini, insan biçimine girebildiklerini ve ölümlü kadınlarla birleşebildiklerini ve bunun sonucunda Hanok Kitabı'nda resmedilmiş türden acımasız barbarlar haline gelecek devleri doğurduklarını kabul edebilir.

Bu çözümlerden hangisini kabul etmek kolay görünüyor?

Bu seçimlerden hangisini kabul etmek daha doğru görünüyor?

İsyancı Gözleyenler bir zamanlar etten-kemiktan insanlar olsaydı bile, nereden gelmişlerdi, hangi zaman diliminde yaşamışlardı, soylarının gerçek kaderi neydi? Gerçekten de cennete hâlâ bağlı melekler tarafından gerçekleştirilen bir jenosidle ortadan kaldırılmışlar mıydı, yoksa Büyük Sel ile son noktasına ulaşan felaketler içinde ölüp gitmişler miydi? Hanok Kita-

bı buna hazır yanıtlar vermiyordu ama Nefilim'in son kaderi ile ilgili 15. bölümde aklımın takılıp kaldığı bir öykücük vardı:

...Çünkü onlar insanlardan doğmuşlardır (ve) başlangıçlarında ve temel kökenlerinde kutsal gözleyenlerden; onlar dünyadaki kötü ruhlar olacaklar ve kötü ruhlar diye çağrılacaklar... ve devlerin ruhları sıkıntı verecek, zulüm edecek, yıkacak, saldıracak, savaşacak dünyada yok etme işi yapacak, sorun getirecek; hiç yemek yemeyecekler [ama hep aç kalacaklar] su içmeyecekler ve suç işleyecekler. Ve bu ruhlar insan çocuklarına karşı, kadınlara karşı büyüyecekler, çünkü (onlardan) türediler.²³

Metin 'kötü ruhlar' dan söz ediyor -şeytanlar ve iblisler daha uygun terimler olurdu- Burada söylenilmek istenen şeyin bir an için 'kan bağından torunlar' olduğu varsayılırsa, o zaman bu bilmeceyi satırlar Nefilim kanından gelen kuşakların atalarına ait ruh nedeniyle, sıkıntı vermeye, zulmetmeye, yık-maya, saldırmaya, savaşmaya, dünyada yok etme işi yapmaya yazgılı oldukları ima edilir.

Bunlar gerçekten de ürpertici düşüncelerdir ama yine de Hanok Kitabı'nın dini terimleriyle söylersek 'hiç yemek yemeyecek [ama hep aç kalacak] ve su içmeyecek' bu çürümüş ruhlar lanetli hale gelmeye yazgılıdır. İslam geleneğinin kötü niyetli ruhları olan cinlerin 'çok şiddetli bir açlık çektikleri ama yiyemedikleri',²⁴ popüler romanda olduğu gibi Batı Avrupa folklorunda da kan içen ama 'hiçbir şey yemeyen [ama hep aç] su içmeyen' doğaüstü yaratıklar vardır. Kuşkusuz bunlar nosferatu -yani vampirlerdir. Antropolojik terimler içinde bu tür yaratıklara ne denirse densin, vampirler (*nosferatu*) romantik hareketin yazar ve şairlerinin iç dünyalarını derin bir biçimde etkilemiş olan Gotik dehşetin uğursuz, karanlık dünyasında yaşarlar. Daha önce de belirttiğim gibi Gotik dönem 1821 yılındaki Hanok Kitabı ilk kez basıldığı zaman büyük etki altında kalmıştır.

23 Hanok I. 15:9, 11-12

24 Charles, The Book of Enoch, 1912. Sayfa 37.

Belki de bu yüzden günahkar ırkın ‘ruhu’ modern toplumumuzun ortak bilinçaltında yaşamaktadır. Belki de Nefilim’in torunları, ikiyeüz isyancı Gözleyen’in melez soyu hâlâ içimizdedir, varlıkları, karanlık tarihimizin saklı tuttuğu ve ilk kez açıklanmaya başlayan kesinleşememiş bilgiler nedeniyle gizli kaldı. Ancak birkaç aydın insanın farketdiği bu sırlar Canon R.H. Charles’ın çok uygun terimlendirdiği gibi ‘şeytani öğreti’ Hanok’un Kitabı’nda korunmuştur.²⁵

Nuh’un torunları

Gözleyenler’in öyküsüne ilişkin olağanüstü malzemeye karşın, Hanok Kitabı’nın sonraki birçok bölümü benim günahkar meleklerin kökenini keşfetme araştırmamla ilişkisiz görünüyordu. Gerçekten de o bölümler başka bir el tarafından yazılmış gibi gelmişti bana. Bu tahmin, Gözleyenler’in günahı, Nuh’un doğumu ve Tufan’ın anlatıldığı bölümlerin şu anda kayıp, çok daha eski Nuh Kitabı olarak bilinen bir vahyi eserden alınmış olduğunu anladığımda doğrulandı.²⁶ Eğer ben Hanok Kitabı yerine Nuh Kitabını referans vererek başlasaydım, o zaman konular birbirine karışırdı. Ama bu öykünün asıl anlatıcısının Hanok değil, Nuh olduğu bilgisi gerçekten çok önemlidir ve Essenlilerin bu şeytani literatüre duydukları ilginin gerisinde yatan nedenleri anlamada iyi bir ipucu sağlar.

Büyük Tufan zamanında, Nuh’un Tanrı ile yaptığı anlaşma yüzünden Lut Gölü toplulukları onu Tanrı’nın ilk yağmur getireni ya da yağmur yapıcısı olarak nitelediklerinden, kendilerini de bu yağmur-yapan soydan gelen torunlar olarak görmüşlerdi. Bu yağmur yağdıran soy, onların dini literatürlerinde tekrar tekrar vurgulanan bir konudur. İsa’dan önce son iki yüzyıl içinde, birçok Yahudi gezici kutsal kişilerin ya da *zaddiklerin* ‘adil’ Nuh’un torunları olduklarına ve bu yüzden yağmur-yagdırmaya ehil olduklarına -bunun onlara doğuştan ve-

25 age. Sayfa xxxviii.

26 age. Sayfa.xi.

rilmiş bir meziyet olduğuna- inanıyorlardı.²⁷ Yahudi geleneğindeki en ünlü yağmur yağıdırılar, Daire-çizici Honi olarak da bilinen adil Onias'tı. Onun yeğeni Hanan (Gizli) ve Abba Hilkiah isimli diğer torunu da büyükbabalarının yağmur-yağıdırma yeteneklerini tekrar edebildiler.

Yağmur yağıdırma geleneklerine yaptığım araştırmadan, papazların toplumdan uzak bir yerde inzivaye çekilip, kumun üzerine daireler çizerek bu açıklanamaz hava değişimlerini başardıkları görünüyordu. Çizdikleri bu büyülü dairenin merkezinde dururlar, doğaüstü işlerini gerçekleştirirlerdi. -Bu tür doğaüstü yeteneklerin etkisinden asla kuşku duyulmaz.²⁸ Gökyüzünden yağmur çekemedikleri zaman, zaddikler yaya olarak kilometrelerce yürür, Lut Gölü'nün batı kıyısındaki kayalık tepelere giderlerdi. Burada, ıssız mağaralara çekilirler, günlerce meditasyon yaparlar, düşüncelere dalarlardı.

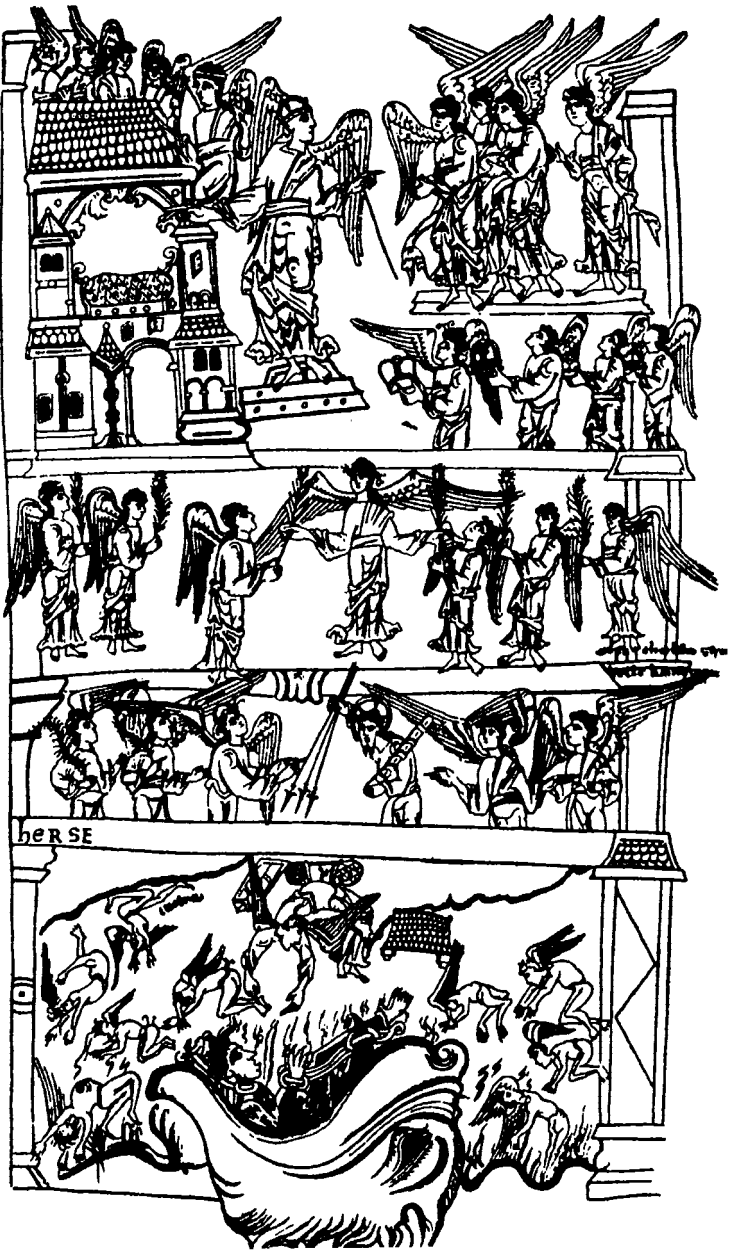
Daha da önemlisi, Lut Gölü toplulukları arasında özgürce gezen bu gezgin zaddik papazların kişiden kişiye anlatıla anlatıla geçen gizemli bilgi Kabala'nın öğretmenleri olduğudur.²⁹ Kabala'yı çok iyi bilmeleri, Nuh'un soyundan gelme iddiaları ile düşünüldüğünde, Gözleyenler'i Essenlilere ilk anlatanların bu kutsal gezgin adamlar olduğu çok olasıdır.

Eğer bu teori doğruysa, o zaman bu gezgin zaddikler kimlerdi? Niçin kendilerinin doğrudan Nuh'un soyundan geldiklerine inanıyorlardı? Gözleyenler'in günahına ilişkin bu öyküleri nerede ve ne zaman elde etmişlerdi? Bu soruları yanıtlayabilene kadar, Hanok Kitabı'na, tarihi bir gerçek olarak bakabilmek olanaksız gibi görünüyordu. Şu an için Gözleyenler'in öyküsünün arkasında yatanları ve onların 'günahının' nasıl ortaya çıktığını hepsinden önemlisi de onların kökenlerini daha iyi anlamam gerekiyordu.

27 Eisenman, Maccabees, Zadokites, Christians and Qumrân, Sayfalar xiv.54-55. Not 82

28 age. Sayfa 74. Not 138.

29 age. Sayfa xiv.54-55. Not 82

Figür 2: 11. yüzyıla ait bir İngilizce çiziminden, meleklerin şehvet ve kibir yüzünden işledikleri günah sonrasında cennetten kovulması. Proto-neolitik çağ süresince birbirinden tamamen farklı iki ırk ya da kültür arasındaki yasak ilişkiyi bu resim gösteriyor olabilir mi?

4. Deli küfrü

İnsan Kızları'nın Tanrı Oğulları ile karşılaşmasının şimdiye kadar Kitab-ı Mukaddes'te bahsedildiği biçimiyle olduğu konusunda herkes hemfikir değildi. 4. yüzyıla gelindiğinde, Suriye Kilisesi Tekvin 6. bölümdeki satırların doğru bir çevirisi ni verdiğini iddia eden dini bir metin ortaya çıkardı. Öykünün bu versiyonunda, Tanrı Oğulları karanlık melekler değil, Tanrı Dağında barış içinde bir arada yaşayan dürüst bir toplum olan Şit Oğullarıdır. Bu mitolojik yerleşim yeri insanlığın ilk ana-babaları Adem ve Havva'nın binlerce kuşak önce atıldıkları Paradise'nin Kapılarının ötesindedir.

Şit Oğulları'nın arasında yaşayanlar, Yared, oğlu Hanok, torunu Metuşelah ve oğlunun torunu Lamek gibi tanıdığımız tufan öncesi patriklerdir. Yaşadıkları yerin ortasında Hazine Mağarası diye bir yerin girişi vardır ki burda Adem ve Havva'nın da içine dahil olduğu ilk erkekler ve kadınlardan kalan eşyalar ile Tanrı'nın Üç Armağanı vardır. Bu sonuncular, içinde tutsu, altın ve mür olan ve İsa Peygamberin doğumu gelene kadar İsrail ve Yuda'nın mülkiyetinde kalmaya yazgılı mücev-

her kutulardır. Başka bir yerde, koskoca bir mağarada, en karanlık saatinde Adem'e Tanrı tarafından verilmiş ışığı sembolize eden bir ateş yanar.

Daha aşağılarda Tanrı'nın emirlerinden habersiz, daha ilkel, günahlarla ve çürüme ile baştan çıkmış bir hayat süren bir toplum vardır. Onların arasında Adem'in ilk oğlu Kain'in soyundan gelen Kain Kızları vardır. Tekvin 4. bölüme göre, Kain kardeşi Habil'i öldürmüş, lanetlenmiş ve Tanrı tarafından 'Adem'in [Eden] doğusundaki Nod diyarında' yaşaması için gönderilmiştir.¹

Kain'in Kızları Şeytanı çağırma yoluyla işledikleri bir günah yüzünden, gem vurulmamış bir uçarılık içine düşerler. Onların düştükleri kötü durumdan yararlanabileceğini düşünen baş-iblis Tanrı Oğulları'nı yoldan çıkarmak için kurnaz bir plan tasarlar. Saf İnsan Kızları'nı makyaj yapmalarını, kendilerini mücevherlerle süslemelerini ve baştan çıkarıcı bir biçimde giyinmelerini söyleyerek kandırır. İblis daha sonra onları Şit Oğulları'nın Tanrı'nın huzurunda sofu biçimde yaşadıkları Tanrı Dağına götürür. Kadınlar, bu sofu erkekleri aşağıya gelmeleri kendileriyle zina yapmaları, ahlaksız ilişkilerde bulunmaları için kandırmaya çalışır. Sonunda, Kain'in Kızları dağın eteğine yaklaşır ve çalgılar çalmaya, çılgınca dans etmeye, bağırarak şarkı söylemeye başlarlar. 520 Tanrı Oğlunu² çağırıp kendileri ile tatlı zevklere dalmalarını söylerler. Kadınların bu kışkırtan seslerini duyan birçoğu dağdan inerler ve bu bedensel zevklere karışırlar. Yalnızca en doğruları -başka bir deyişle, Yared, Hanok, Metuşelah, Lamek ve oğlu Nuh gibi kişiler bu iğrenç günah ile yoldan çıkmayı reddederler.

Bu kirli birleşmelerinin bir sonucu olarak, tanrısız kadınların dev doğurması kaçınılmazdır. Artık 'günahkar' olan Şit Oğulları'nın da Hazine Mağarası yakınında inzivaye çekilmek için dağlarına dönmelerine Tanrı izin vermez. Yüce Rab,

1 Tekvin 4. Bap 16.

2 520 rakamı kozmolojik nümerolojide çok önemli bir sayıdır. Eskilerin Büyük Yıl olarak bildiği astronomik Presisyon fenomenine işaret eder. Zamanı tutmanın bu göksel sistemine ilişkin bazı 'kutsal kitaplarda geçen sayılar' dünyanın dört bir köşesindeki mitolojilerde tekrar tekrar ortaya çıkmıştır. 23. bölüme bakın.

ıpkı Eski Ahit ve Hanokyan geleneğindeki gibi, çürüme ve günahkarlığı temizlemek için büyük bir öfke duyar ve tufanı vollar.³

Tekvin 6. bölümdeki bu bilmecemsi satırların yeni çevirisi ilk bakışta onların yorumunda büyük bir değişikliğe yol açtı ve Orta Çağ'a kadar Tevrat araştırmacılarından çoğunun paylaştığı bir fikir haline geldi. Günahkar meleklerden hiç söz etmeyişi, Hanok Kitabı'nda sarsıcı ve inandırıcı bir biçimde anlatılmış olan Gözleyenler'in günahı öyküsünü ortadan kaldırmıştı.

Şit Oğulları'na rastlayan Kain'in Kızları hikayesine inanmış olanlar için felsefe, ne günahkar meleklerle ne de Hanok Kitabı'na inanmaktı. Bu, Hazineleler Mağarası öyküsünün Tanrı'nın sözü olduğuna inanılması durumunda bile bu yalnızca eski metnin bir bozulmuş haliydi. Ama ne yazık ki birçoğu Suriye Kilisesine ait bu ilk Kilise Pederlerinin gözden kaçırdıkları küçük bir konu vardı. Bilinen adıyla, Hazineleler Mağarası Kitabı ilk Hristiyan yazarlardan olan Julius Africanus'un (MS 200-245) ortaya koyduğu bir kitaptı ve bilinçli bir tasarımla değil daha çok kara cahillikle kaleme alınmıştı. Yazar, *elohim* teriminin diğer apokrifal kitaplarda olduğu gibi Eski Ahit'te de 'yabancı yöneticileri' ve 'yargıçları'⁴ belirtmekte kullanıldığını işaret ediyordu. Bu iddiadan da *bene ha-elohim*'in yani Elohim Oğulları'nın Adem'in üçüncü oğlu Şit'in torunları olan ilk patriliklerden başkaları olamayacağı sonucunu çıkarıyordu. Çıkarım, *bene ha-elohim* teriminin ayrıca göksel hayaletler veya meleklerle atfen de kullanılması gerçeğine karşı yapılmıştı.

Metindeki açık yanlışlara karşın, ilk Kilise Pederleri Africanus'un Tanrı Oğulları'nın günahı ile ilgili fikrini hemen kabul ettiler ve bunun Tekvin kitabının en doğru ve otantik yorumu olduğunu ilan ettiler. Ama bu bile, günahkar meleklerin yaptıklarına ilişkin özgün hikayelerin yayılmasını durduramadı.

³ Hazineleler Mağarası'nın tam bir özeti için Graves and Patai, *Hebrew Myths*, 105-106. sayfalara bakın.

⁴ Morgenstern, 'The mythological Background of Psalm 83' *Hebrew Union College Annual* (Mezmur 82'nin Mitolojik Dayanakları' İbrani Birlik Koleji Yıllığı) cilt 16 (1939)

Şit'in Oğulları'na rastlayan Kain'in Kızları öyküsü çok sık olarak doğrudan ya da dolaylı olarak Hanok Kitabı'ndan alınan Gözleyenler'in günahı ile ilgili alternatif malzeme ile yer değiştirmişti. Bunun çok çarpıcı bir örneği Etiyopyaca *Kebra Nagast*'ta yer alan meleklerin günahı ile ilgili öyküdür. Burada, Hazineleler Mağarası'nın bir özetinden hemen sonra, Nefilim bebeklerinin devasa boylarına ve dünyaya nasıl geldiklerine ilişkin şok eden bir bölüm vardır:

Ve yanlarında melekler olan Kain'in Kızları gebe kaldılar, ama çocuklarını doğuramadılar ve öldüler. Onların rahimlerinde olan çocuklardan bazıları öldü ve bazıları annelerinin göbeklerini yarıp çıkarak, göbek bağlarıyla dünyaya geldi...⁵

Kebra Nagast'ı İngilizceye çevirmiş olan, ünlü Mısır bilimcisi ve edebiyat araştırmacısı Bay E.A. Wallis Budge, bu şok eden bölümün doğmamış bebeklerin 'doğal yolla doğurulamayacak, annelerin onlardan ancak göbek yoluyla kurtulabilecekleri kadar büyük' olduğunu gösterdiğini açık olarak kabul etmişti.⁶ Başka bir deyişle, onların aşırı büyüklüğü yüzünden, Nefilim çocukları ancak bugün sezeryan olarak bildiğimiz cerrahi müdahale ile doğurulabildiler. İbrani literatüründe başka hiçbir yerde doğrulanmayan bu rahatsız edici düşünce, başka bir Orta Doğu ülkesinde dev çocuklarının doğumu ile ilişkili olarak yeniden karşımıza çıkacaktır. (9. bölüme bakın)

Cahil Mani

Hanok Kitabı 4. yüzyıl boyunca gelişen Hristiyan Kilisesini kirlettiği halde, bazılarının onun içindekileri çalıştığı ve bunun sonucunda insanlık için korkunç olan sonuçlarını övmeye başladığının göstergeleri vardır. Bu türden bir durumun göstergesi, Süryani Kilisesi pederlerinden ünlü bir araştırmacı

5 Budge, *Kebra Negast* sayfa 188.

6 Budge, *The Cave of Treasures* (Hazineleler Mağarası) sayfa 92.

ve alim olan Aziz Jerome (MS 342-420) tarafından Hanok Kitabı üzerine yazılmış bir parçadan geliyor. Konuya ilişkin şunları söylemişti:

Apokrifal olduğu kesin olan bir kitapta [yani Hanok Kitabı] okuduk ki Tanrı Oğulları, İnsan Kızları için aşağı geliyorlar, Hermon Dağı'na inip, İnsan Kızları ile anlaşma yapıp onları kendilerine karı yapıyorlar. Bu kitap çok açık ki apokrifaldır. Eski tefsirciler belli zamanlarda ondan söz etmişlerdi ama biz onu otorite anlamında değil, sadece sizlerin dikkatinizi ona çekme anlamında alıyoruz. Ben bunu kendi sapkınlığını doğrulamak için onu kullanmış özel bir yazarın eserinde okudum... Cahil Maniçeus'un öğretilerinin kaynağını buluyor musun? Tıpkı Mani taraftarlarının söylediği gibi zevk almak için insanları arzulayan ruhlar. Meleklerin, bedenleri -ya da insan kızları- istediklerini söyleyenler sana Mani taraftarlarının söylediği aynı şeyleri söylüyor gibi geliyor mu?⁷

'Cahil' Maniçeus ya da daha çok bilinen adıyla Mani, 3. yüzyıldan ta Orta Çağ sonuna kadar Hristiyanlıktan sapmanın giderek yaygınlaşması üzerinde çok büyük bir etki yapmış olan nefret edilen Partlı bir peygamberdi. Aziz Jerome haklıydı. Mani kendi kutsal yazılarını ve öğretilerini oluşturmadan önce, Hanok Kitabı'nı iyi çalıştığını gösteren kesin kanıtlar vardır.

Mani bugünkü modern Bağdat'a yakın olan Babil şehri Ctesiphon'da MS 215 yılında doğdu. Hem annesi hem de babası, büyük bir olasılıkla, MÖ 247⁸ yılından beri Pers İmparatorluğunu engelsizce yöneten Part prensleri hanedanı ile akrabadır. Bu hanedan MS 224 yılında tahttan indirilmiştir. Onların ulusal dinleri, MÖ 6. yüzyılda Yunanca Zoraaster denilen Zerdüş

/ St Jerome, Homily 45 on Psalm 132 (133) (Mezmur 132 (133) Üzerine Bir Söylev) Fathers of the Church (Kilise Pederleri) Numara 48.1964. 338-339. sayfalar. Çeviren Ewald.

8 Greenles. The Gospel of the Prophet Mani (Mani Peygamber'in İncili) Sayfa 337.)

Peygamber'in ilk İran dinlerine soktuğu monoteist (kısmen dualist) din Zerdüştlüğün birçok unsurundan etkilenmişti. (Bak 6. bölüm)

Belki de melekler şeytanlar ya devlerin tüm hiyerarşisini onaylayan Zerdüştlükten etkilenerek, Mani Gözleyenler'in günahı ile ilgili olan Hanokyan öyküyü tamamen doğru kabul etmişti. Bunun bir sonucu olarak, kendi dualistik, gnostik itikatını oluşturdu ve bunu kendi kutsal kitapları artı yaratılış mitleri ile tamamladı. Kutsal kitabında, maddi dünyanın yalnızca Tanrı'nın hakimiyetinde değil, Karanlıkları Yönetenler'in, yani başka bir deyişle Şeytan'ın ve onun günahkar meleklerinin de hakimiyetinde olduğunu söylemiştir. Tanrı'dan tüm kalan şey fiziksel gövdenin içinde tuzağa düşmüş olan kutsal ruhtu ve insanlık Tanrıyla birlik olma çabası ile ancak göksel cenneteki ölüm sonrası yaşamı kazanmayı umabilirdi.

Maniciliğe karşı Hristiyan karşıt görüşçüleri tarafından yazılan bir aforizmaya göre, Mani, Adem'in kadın ve erkek günahkar meleklerin ilişkisinden meydana geldiğine, daha sonra şeytan bu melekleri yuttuktan sonra, Adem'in İlk İnsan'ı yaratmak için çocuğu ile evlendiğine inanıyordu.⁹ Bu kadar kötümser bir hayat görüşü Mani ve taraftarlarının insanlığın gerçek köklerini sadece kötü olarak değil, özüne kadar çürümüş gördükleri anlamına geliyordu.

Mani Budizm, Hristiyanlık, Zerdüştlük ve Irak ve İran'daki çok garip bir din olan Mandeizmin de içinde olduğu farklı inanç görünümünün bir sentezini sunuyordu. İnancı yüzyıllar geçtikçe daha popüler hale geldi, ateşli taraftarları tarafından Hindistan ve Tibet kadar tüm Doğu'ya yayıldı.¹⁰

Manicilik çağın diğer ana dinlerine karşı büyük bir tehlike olarak görülmeye başlandı. Bu yüzden Küçük Asya Kilise Pederleri ve Sasani Hanedanı tarafından hemen sapkınlık olarak lanetlendi. Bu inancın sahipleri de sapkın olarak nitelendiler ve ölüme mahkum edildiler. Mani'nin kendisinin kaderi ise,

9 Commonitorium. PL.42: 1154-1155 Greenles'in The Gospel of the Prophet Mani kitabından alınmıştır. (Sayfa 337)

10 age. Sayfa li.

Pers ülkesinin güneybatısındaki Cundişapur'daki fanatik Zerdüştilerin elindeydi. MS 277 yılında, yanlış öğretiler yaydığı gerekçesiyle suçlandı, zindana atıldı ve zincirlerle bağlı halde, işkence yapılarak öldürüldü. Delik deşik vücudunu en iğrenç bir biçimde sergileyerek, küçük düşürdüler. Derisi yüzüldü ve saman dolduruldu, kafası kesildikten sonra herkesin görmesi için bir direğe geçirilmiş vaziyette, şehrin kapılarına asıldı. Gövdesinden sıcak kanlar süzülüyordu hâlâ. Pers halkının Maniciliğe karşı olan rahatsızlığını dindireceğine Mani'nin ölümü taraftarlarına karşı kızıl bir Haçlı Seferi başlatılması sonucunu doğurdu. İmparatorluk sınırları içinde yaşayan taraftarlar toplandılar ve Zerdüştiler tarafından katledildiler -belki de günahkar meleklerle ve onların insanları çürüttüğüne inanmanın bir bedeli olarak.¹¹

Ortodokos olmayan düşünceler

Manicilik ve Hristiyan gnostizmin diğer biçimleri gibi sapmaların varlığı bir kez daha çağın en ünlü ilahiyatçıların ve kilisecilerinin aklında günahkar meleklerin bedensel yapısı ile ilgili köklü konuyu gündeme getirdi. İstanbul Başpiskoposu, Aziz John Chrysostom (MS 347-407) isimli bir kilise pederi, Hanok Kitabı'na karşı çok kızgın ifadeler kullanarak 'Bedensiz, ruhsal bir varlığın insanlarla birleşmiş olabileceğini söylemek, delilere yakışan bir küfrü kabul etmekten, duygu eksikliğinden başka birşey olamaz'¹² dedi. Artık, Hanok Kitabı'nda veya diğer sahte-uydurma kabul edilen başka birinde yazılan bu tür ilkeleri vaaz etmek, yaymak veya desteklemek kesin sapkınlık olarak niteleniyor ve yerleşik dine en büyük küfür sayılıyordu. Kilise hiçbir biçimde, kendi literatüründeki bilgilerle gittikçe daha fazla çelişen Yahudi rivayetlerini yaymak is-

11 age. Sayfalar: lxxxvi-lxxix.

12 Jean Chrysostom, 'Homelies sur la Genèse' Saint Jean Chrysostome Oeuvres Complètes, M.Jeanin tarafından çevrilmiş, L.Guerin tarafından 1865'te Paris'te basılmıştır. 5:136-137, Prophet, E.C. Forbidden Mysteries of Enoch-Fallen Angels and the Origins of Evil sayfa 54'ten alıntı yapılmıştır.

temiyordu, özellikle bunlar meleklerin yeryüzüne inişi ve insanlığın günahı ile ilgili alternatif görüşleri barındırıyorsa. Bu tür konuların çok gizli tutulması gerekiyordu.

Ortodoks olmayana karşı bu fanatik hırsı bizim anlamamız mümkün müdür? Bir din adı altında tüm Orta Çağ'da kendini korumuş; sapkınlık, büyüculük suçlamaları ile yüzbinlerce insanın yaşamını elinden alan bir hırs. Acaba Hristiyan Kilisesi, İnsan Kızları ile şehvete kapılan ve böylece inayetten düşen ikiyüz melekten bahseden bir anlatı karşısında niçin bu kadar paranoyak bir tavır takınmıştır? Tanrı'nın gökteki bütün ulakları mükemmel değildiler kuşkusuz, o zaman günümüze kadar ulaşan bu tür radikal görüşleri çok uzaktan bile olsa kımıldatan herhangi bir fikri niçin bu kadar büyük bir baskıyla boğmaya çalışmıştır?

Yürüyen yılanlar

Yanıtın bir bölümü, Tekvin Kitabı'nda yansıtılan Yılan tarafından kışkırtılan Havva öyküsü ile Gözleyenler'in günahı öyküsü arasında çok açık bir çakışma olması gerçeğinde yatıyor. Günahkar meleklerin köpeklerini anlama araştırmamızda bu çok önemli bir konu olduğundan, o gün Aden Bahçesi'nde tam olarak ne olduğunu bir kez daha anımsayalım.

Hristiyan, İslam ve Yahudi mitolojisinde idealize edilmiş ilk insanlar olan Adem ve Havva masum ve inayet içinde bahçede yaşarlar. Bir gün Aden Yılanı çıkagelir, Havva'ya 'bahçenin ortasındaki ağacın' meyvesinden eğer yerse ölmeyeceğini söyleyerek Tanrı'nın otoritesini sorgular.¹³ Çünkü şöyle der şeytan: 'Senin yediğin günü Tanrı bilmez, o zaman da senin gözlerin açılacak, sen tanrı gibi olacaksın, iyi ve kötüyü bileceksin.'¹⁴

Tekvin'in bize anlattığına göre, Havva ağacın meyvesinin 'yemek için iyi' olduğunu, göze güzel göründüğünü ve 'insanı bilgili [yazarın vurgusu] yapan bir ağaç' olduğunu anladı.

¹³ Tekvin 3:4

¹⁴ Tekvin 3:5

Meyveden bir tane aldı, yedi ve onun da yemesi için eşi Adem'e verdi; sonuç gözlerinin 'açılması' oldu ve çıplak olduklarını anlamalarına yaradı. Diğer bir deyişle, ağacın meyvesini yeme, idealize edilmiş dünyadaki kötü durumlarını anlamalarına yarayacak olan bilgi ve ilmi kazanmalarına yol açtı. İyi ve Kötü Bilgisi Ağacı'ndan yemek için Havva'yı 'yoldan çıkararak' 'kurnaz' yılanı çok teşekkürler.

İnsanlığa karşı işlediği bu suç yüzünden Yılan'ın başına şunlar gelir:

Tüm sığırlardan, ve diğer kır hayvanlarından daha lanetlisin; [Tanrı tarafından] karnının üstünde gideceksin, ömrünün geri kalan günlerinde toprak yiyeceksin; ve seninle kadın arasına düşmanlık koyacağım, senin soyunla onun soyun arasına da, o senin başına saldıracak, sen onun topuğuna.¹⁵

Adem ve Havva da Tanrı tarafından lanetlenir, çünkü Havva'ya şöyle der: Senin cefanı kat kat arttıracam, gebelik zahmetini de, çocuklarını üzüterek doğuracaksın, senin arzun kocana bağlı olacak, seni yöneten o olacak -işte bu küçümseyici sözler o zamandan beri Batılı kadınların tepesine çökmüştür. Adem'e gelince Tanrı 'yaşamının diğer günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin' diye emreder, bu kuşkusuz çiftin ağaçtan yeme yoluyla kazandıkları yasak bilgiye bir göndermedir.¹⁶

Adem ile Havva yeni-buldukları 'bilgelik' ile bahçenin diğer ağacı, 'yaşam ağacından' birşey istemediği ve tanrılar gibi ölümsüzlük istemedikleri için Aden'den 'onun (Adem'in) içinden alındığı yere' kovulurlar.¹⁷

İşte bu yapmış olduğu itaatsizliğin sonucu olarak sonsuza kadar zahmet çekmeye yazgılı insanlığın gizeminin köklerini anlatan, 'insanın günahı' denen öykü budur.¹⁸ İlk ana-babamı-

15 Tekvin 3:14-15

16 Tekvin 3:16-17

17 Tekvin 3:22-23

18 Easton, The Illustrated Bible Dictionary, s.v.'Fall of Man'(İnsanın Günahı) sayfa 251

zın işlediği günahın sonucu olarak, Mani ve Miladi tarihin ilk dört yüzyılı boyunca gelişen diğer karanlık, gnostik mezheplerin tam olarak benimsediği tavrı, kötüyü karşı giden bir eğilimi içinde barındıran çürümüş yapıyı miras aldık.

İnsanlığın günahı dindar araştırmacılar tarafından şehvet ve gurur yüzünden günah işleyen meleklerinkiyle açık olarak karşılaştırıldı. Kışkırtan Yılan'ın ilahiyatçılar arasında genellikle insanlığı yoldan çıkarmak için kılık değiştirmiş Şeytan olduğuna inanılıyordu.¹⁹ Havva'yı kandırmak için Şeytan'ın yılan kılığını seçme nedeni, yılanın avını hipnotize etmedeki ustalığına ve kurnazlığına dayandığı düşünülmektedir. Yılanın iğrenç ve korkunç görünüşü onu karanlıkların ve böylece biz-zat İblis'in de ideal totemi haline getirmişti. Tabii tüm bu açıklamalar bir dereceye kadar düşünülmelidir, çünkü yılan bir çok Orta Doğu din ve inancında, gizli bilgiyi, derin bilgeliği ve cinsel arzuların bir yansımasını temsil eden çok eski bir semboldür.

İlk insanları konu alan birçok yaratılış mitinde yılan sahneye çıkar ve genellikle kötülüğün ve ayartmanın kurnaz aracısı olarak değil, bilge, iyiliksever bir ruh olarak görünür. Üstelik, bu mitlerde yılanın ilk kadınla olan ilişkisi içsel bir ilişkidir. Bu, Havva isminin hem 'hayat' hem de 'yılan' kelimesi ile eşanlamlı olduğu gerçeğine dayanır. Örneğin, İbranicede Havva, yani Eve (Havva'nın İngilizdeki söyleniş) 'yaşamı yaratan kız' anlamına gelir. Bu kelime aynı zamanda dişi yılanı işaret eden *hevya* kelimesine de akrabadır. Daha da ilerisi, Arapçada 'yılan' hayat kelimesi ile akraba olan *hayya* kelimesi ile karşılanır.²⁰ Yahudi folklorundaki diğer öykülerde, *Havva*, Nefilim'in²¹ soy anası olarak görülür. Nefilim İbrani mitolojisinde

19 Örneğin Yuhanna 8:44, Romalılara 16:20, Korintoslulara 2, 11:13-14, Vahiy 12:9, 20:2'ye bak.

20 Mundkur, The Cult of the Serpent -An interdisciplinary Survey o Its Manifestations and Originis. (Yılan Kültü -Onun Tezahürleri ve Kökenlerine İlişkin Disiplinler Arası Bir Çalışma) sayfa 70.

21 Graves and Patai, Hebrew Myths Sayfa 100. Havva'nın kızıyla Şemyaza'nın evliliğinden Nefilim'in iki lideri Hiwa ve Hiya dünyaya geldi. Bu efsane (Yalqut Gen.44;Bereshit Rabbati 29-30) gibi çeşitli Midraşik metinlerde alıntı yapılmış-

'yok ediciler' ya da 'yılanlar' anlamına gelen *awwim* olarak geçer.²²

Melekler de yılan biçimi ile bütünüyle ilişkilidir: İbrani folklorundaki en başta gelen melekse sınıflardan birisi 'günaha karşılık verilecek adil cezayı insanlara bildirmekle görevli öğreticiler olarak Tanrı tarafından gönderilen' 'korkunç yılanlar' ya da Serafim'dir.²³ Bu bağlantı Hanok Kitabı'nın şurasında burasında ortaya çıkan kimi ifadelerle daha da güçlenir. Örneğin Gözleyenler'in insanlığa öğrettiği yasak sanatlardan bahseden 69. bölümde Kasdeca olarak bilinen bir melek, insanlara 'yılan sokmalarından ve Taba'et²⁴ isimli yılanın oğlunun öğle vakti vuruşlardan (yani güneş çarpmasından)' nasıl kurtulacaklarını göstermekle suçlanır. Bu satırların tam olarak ne demek istedikleri bugün açık değildir ama, 'Taba'et isimli yılanın oğlu' açıkça 'yılan' doğurmuş bir Nefilim'i ya da Taba'et isimli bir Gözleyen'i işaret ediyor.

Eğer Gözleyenler içsel bir biçimde yılan sembolü ile bağlı ise, gizli bilgiyi, derin bilgeliği ve cinsel arzuları yansıtıyorsa o zaman Aden'in Yılanı ile ne gibi ilişkileri vardı? Bu şaşırtıcı bilmeceyi çözmede, çok çarpıcı bir kanıt Hanok Kitabı 69. bölümde bulunabilir. Çünkü insanoğluna göksel sırları vermiş olan Gözleyenler arasında bulunan Gadreel, 'Havva'yı yoldan çıkaran' günahkar melek ile özdeşdir.²⁵

'Havva'yı 'yoldan çıkaran' günahkar melek?

İşte açılım yapabilecek bir ifade. Bu neyi söylemeye çalışmaktadır? Cennetteki İnsan'ın Günahı bilgimizle nasıl özdeş olabilir?

Eğer bu özel bölüm, kitabın MÖ 2. yüzyılın ilk yarısı boyunca oluşturulma süreci ile çağdaş ise o zaman Patrik Yared'in çağındaki ikiyüz Gözleyen'in isyanı ile Havva'nın kan-

tır. MÖ ikinci yüzyılda bir bölümü yeniden oluşturulmuş olan Devler Kitabı'ndan da çıkmış olduğu kesindir.

22 Easton, The Illustrated Bible Dictionary, s.v.'Serafim' sayfa 251

23 Graves and Patai, Hebrew Myths Sayfa 106.

24 Hanok I. 69:12

25 Hanok I. 69:6

dırılışını ve bu yolla insanın yozlaşmasını birleştiriyor. Bu gerçeğe karşın, bu en iğrenç suçlardan yalnızca tek bir Gözleyen'i suçlamak cahil cesareti olurdu, çünkü uzak geçmişte bir zaman, Gözleyenler, ortaklaşa olarak, ilk Ana-Babamız'a, -genel olarak tüm insanlığı anlatmakta kullanılan metafor- gizli bilgeliği ve bilgiyi açıklamış olan 'yılan' olarak görülmüşlerdi. Böyle yaptıkları için, onların kendilerinin farkına varmalarına, ilk günahı işlemelerine neden olmuşlardı. İnsan işlerine karışmalarının bir sonucu olarak, atalarımız doğal evrimin dışında ve ötesinde maddi varoluşa zorlandılar, eğer Gözleyenler kaderin akışını değiştirmek için karışmamış olsalardı, belki de bu doğal gelişim başarılmış olacaktı.

İşte bu kesin bir başlangıç noktasıydı ve eğer doğruysa o zaman Aden Bahçesi'ndeki 'İnsan'ın Günahı' öyküsü yalnızca Gözleyenler'in insan aklını bozması biçiminde gelişen son derece soyut bir açıklama anlamına geliyordu. Eğer öyleyse, hangi öykü diğerini etkilemişti? Gözleyenler'in insanların işlerine karışmaları dolayısıyla şimdiki insanlığın sonsuz çürüme ve kötülük tohumları taşıdığını varsayabilir miydik? Ya Şeytan'la, Tanrı'nın en büyük rakibi İblis'le olan bağlantı neydi? Gittikçe beliren bu resme nasıl girmişti ve Hanok Kitabı'ndaki Gözleyenler ile ne gibi bir bağlantısı vardı?

Kılık değiştiren Şeytan

Şeytan ismi İbranice 'rakip' anlamına gelen *ha-satan* kelimesinden gelir. Eski Ahit'te bu terim yalnızca Tanrı'nın düşmanlarını veya İsrailoğullarının düşmanlarını anlatmakta kullanılır. Şeytan hiçbir zaman kötülük yapan olarak anılmaz. Miladi Çağ'ın doğumunu izleyen süreçle ilgili olan İnciller ve kitaplardan oluşan Yeni Ahit ortaya çıkana kadar, *ha-satan* terimi önemli olan rolünü üstlenemez. Bu noktada Şeytan, asi yandaşları ile birlikte baş melek Mikail tarafından Cennetten kovulmuş Tanrı lütfundan uzak günahkar bir melek haline gelir. Luka 10:18'deki gibi bölümlerde Şeytan'ın düşüşünden İsa 'işte, gökten şimşek gibi düşen Şeytan' diyerek söz eder. Bunun-

la birlikte yalnızca MS 1. yüzyılda yazılmış olan İncil'in son kitabı, Kutsal, Aziz John'un Vahyi'nde Şeytan'ın günahı ile ilgili tüm öykü ilk kez açıklanır. Bölüm 12, 9. dizede şöyle ilan edilir: 'O büyük ejder o şeytan ve İblis denen o dünyanın aldatıcısı o eski yılan aşağı kovuldu, dünyaya atıldı melekleri de onunla birlikte dünyaya atıldı.' Ve yine Vahiy 20:2-3'te şöyle der: 'Ve o, Şeytan ve İblis denilen, eski yılanı, ejderi tuttu, bin yıl bağladı ve cehenneme attı, üzerini kapadı, mühürledi ki artık milletleri aldatmasın diye.'

Şeytan'ın günahına ilişkin olarak kutsal kitaplardan elde edilebilen tüm şey budur, bununla birlikte Kutsal Aziz John'un Şeytan ve onun günahkar meleklerine ilişkin görüşlerini Hanok Kitabı'nın Gözleyenler öyküsüne dayandırdığı açıktır. Bu iddia bu gizemli eserin o zamaki ilk Hıristiyanlar arasında serbestçe dolaştığı gerçeği ile desteklenir. Şeytan'ı Tanrı'nın baş-düşmanı yaptıktan sonra, Hıristiyanlar onu dünyadaki tüm kötülüğün kaynağı olarak gördüler ve onunla ya da günahkar melekleriyle herhangi bir ilişki kara büyü, sapkınlık, sihir ve kuşkusuz cadı işleri olarak görüldü ve göreceği olarak yakın zamanlara kadar Hıristiyan alemi bu tür suçları ölümle cezalandırdı.

Orta Çağ'da, Peter Lombard (1100-1160) gibi ilahiyatçılar 'Şeytan'ı Havva'yı ayartan yılan kılığında' görürlerken diğer yandan 9. yüzyılda yaşayan Piskopos Agobard gibi bazı araştırmacılar 'Şeytan'ın yılan aracılığıyla Havva'yı ayarttığını' savundular.²⁶ Her iki türden fikirler Orta Çağ'ın Hıristiyan felsefesinin ana görüşü haline geldiler ve bu varsayımın genel kabulü günümüze kadar uzanan dinsel düşüncenin oluşturulmasına yardımcı oldu.

Peki, Aden Yılanı öyküsünün arkasında yatan Şeytan mıydı? Belki de Orta Çağ araştırmacıları Vahiy Kitabı'ndaki Şeytan'ın cennetten atılışına ve düşmanlarına ilişkin sözlerle Tekvin 6. bölümde yer alan İnsan Kızları ile karşılaşan Tanrı Oğulları'ndan bahseden Hıristiyan öncesi hikayenin bir ve aynı olduğunu farkederek, bunu doğru yorumladılar. Vahiy'de

²⁶ Davidson, A Dictionary of Angels s.v.'Şeytan' sayfa 261.

Şeytan 'eski yılan' olarak nitelenir. Bu yalnızca Ayartma Yılanı'nı değil Hanok Kitabı'nın İsyançı Gözleyenleri'ni de işaret eden bir eşanlamlı sözcüktür.

Gözleyenler tarafından cennetin gizli sırlarının insanlığa açıklanması, bugün bildiğimiz uygarlığın yükselişinin arkasında yatan ivme olarak görüldüğü için, Şeytan ve onun taraftarlarının Hanok Kitabı'nın günahkar melekleriyle bir tutulması gerekir. En azından Hristiyanların sözcükleriyle, uygar dünyanın yaratılışı Tanrı'nın iyi niyetine değil onun antitezi Şeytan'ın araya girmesine atfedilebilir.

Mani'nin dualistik dünyası birçok çelişkiyle dolu olmalıydı. Bir yanda Tanrı'nın saflığını ve Kutsal Ruhun yolunu vazet-yorken, diğer yandan hepimizin içinde yatan kötülüğün kaynağını öğretiyordu. İlk Kilise Pederleri'nin Gözleyenler'in günahını anlatan Hanok Kitabı'ndan 'deli küfrü' diye söz etmelerinin nedeni bu muydu? Yanıt hayırdır, çünkü onlar bizzat bu öğretiyi Aziz Augustine'nin Gözleyenler'in değil Havva'nın üzerine kalan bir suça dayanan 'orijinal günah' olarak isimlendirdiğini kabul ediyorlardı. Hanok Kitabı'nı kutsal kitaplara (canon) dahil edilemeyecek kadar 'çok eski' olarak niteleyen Augustine'nin de bir zamanlar Manici olması çok ilginçtir. Mani gibi Hanokyan literatürde çizilmiş şeytani öğretiyi tüm kalbiyle kabul etmiş ve onu vazetmeye heretiklerin her zaman yalnız bu nedenden dolayı en iğrenç yöntemlerle işkencelerden geçirildiği açıktır. İnsanlığa karşı işlenmiş bu tür suçlar için nasıl bir haklı çıkma olabilir ve daha da önemlisi dünya niçin günahkar meleklerden 'bu kadar çok' korkmaktadır?

5. Bir engerek yüzü

Birçok insan Eski Ahit'in meleklerin görünüşü ile ilgili sözlerle dolu olduğuna inanır, ama mesele tam böyle değildir. Aslında melekleri konu alan görece çok anlatı vardır ve onlar kitap boyunca karşımıza çıktıklarında, tam olarak nasıl olduklarına ilişkin gerçek bir gösterge yoktur. Örneğin Tekvin'de Güney Filistin'deki eski Hebron şehri yakınlarında, Mamre meşeliğinin kıyısındaki çadırında otururken, İbrahim'e 'insan kılığında gelen üç melek' vardır. Kocamış karısı Sara'nın bir çocuk doğuracağını ve Lut Gölü yakınındaki günah şehri Sodom'u yıkma planlarını bildirirler. Tevrat, onlar için bir ziyafet hazırlayan İbrahim'in 'tereyağı, süt ve süslemiş olduğu buzağıyı getirip, onların önüne koyduğunu, ağacın altında beklediğini, ve onların da bunları yediğini [yazarın vurgusu]' söyler.¹

'Ve onlar yediler..' Yemek yiyen melekler? Bedensiz varlıklar dünyevi yiyecekleri tüketme gereksinimi duymazlardı kuşkusuz.

Sonra, şehrin ortadan kaldırılmasının öncesinde, Lut ve ka-
1 Tekvin 18. Bap: 8

rısını ziyaret eden iki melek vardır. Lut'un evine girdikleri söylenir ve orada da Lut 'onlara bir ziyafet verir ve mayasız ek-mek pişirtir' ve onlar da tıpkı İbrahim'in öyküsünde olduğu gibi 'onu yerler.'² Sodomlu erkekler evin çevresini kuşatır Lut'u çağırırlar, ona; 'Bu gece senin evine giren adamlar neredede? Onları bize getir, biz de onları bilelim' derler.³ Diğer de-yişle, onlarla cinsel ilişkide bulunmak isterler. Kuşkusuz bizler Tevrat'ın bu bölümünden sodomvari (anal ilişki) terimini aldık.

Sodom sakinleri şehri ziyaret eden tüm yabancılarla cinsel ilişki istiyorlar mıydı, yoksa bu 'adamlar'da göze çarpan başka birşey mi vardı

Yakup'la Penuel'de⁴ güreş tutan melek veya 'adam' ya da dünya ve cennet arasında uzanan bir merdivenden aşağı yukarı gidip gelen Yakup'un Beytel olarak bir yerde dinlenirken gördüğü melekler.⁵

Bunlar gerçekten göksel meleklerin mi yoksa ölümlü insanların öyküleri midir?

Melekler isimlerini, Tanrı ile insanlık arasında aracı olduklarından İbranice'de mesajcı anlamına gelen *Mal'ak* kelimesinin Yunanca çevrimi *angelos*'tan alır. Onlar İbrahim, Lut ve Yakup'la ilgili olan bu öykülere karşın kuşkusuz bedensiz varlıklardı. Dünyadaki özel işleri gerçekleştirmek için fiziksel biçimler alabilecekleri Yahudi-Hristiyan ilahiyatçıları tarafından genellikle kabul edilmiştir.

Eski Ahit'in meleklerinin doğası hem Yahudi hem Hristiyan inaçlarına göre ne olursa olsun, onların melek, Tanrı'nın ulakları olduğu hem Tekvin 6. bölümde hem de İbrani vahiy geleneğinde yer alan günahkar melekler soyu ile hiçbir ilgilerinin olmadığı açıktır. Tevrat'ın ilk beş kitabı Pantateuch'un melekleri hiçbir zaman Tanrı'nın Oğulları, Gözleyenler ya da Nefilim ile aynı tutulmamıştır ve Büyük Tufan'dan önceki kuşakların yaşadığı zamanda İnsan Kızları ile yatmak için fiziksel biçime giren ikiyüz göksel arkadaşa dair tek bir ima yok-

2 Tekvin 19. Bap: 3

3 Tekvin 19. Bap: 5

4 Tekvin 32. Bap: 24-25

5 Tekvin 28. Bap: 12

tur. Pantateuch'un yazarları meleklerle günahkar Gözleyenler'in arasındaki ilişki hakkında ya bilgisizdirler ya da bilerek bu konuyu görmezlikten gelmişlerdir.

O zaman göksel ya da günahkar olan bu melekler kimdi? Nereden gelmişlerdi? Nerede yaşamışlardı? Neye benziyorlardı? Sadece bu gerçeklere dayanarak, tarih sayfalarında yitip gitmiş bu ırkın ya da kültürün kökenini düşünmeyi sürdürebilecek miydim? Eğer günahkar ırkla ilgili bilgimi genişletmek istiyorsam o zaman yalnızca İbrani folklorunda ve mitolojisinde değil, melekler ve Gözleyenler'in günahı ile ilgili yeni bilgiler içeren ve yakın zamanda çevrilmiş Lut Gölü Parşömenleri'nin de içinde olduğu, konu hakkında yazılmış tüm eserleri incelemem, üzerinde çalışmam kaçınılmaz hale gelmişti.

Amram'ın anlaşması

1992 yılında, çalışmamın sonlarına geldiğimde Gözleyenler'e bakışımı bütünüyle değiştiren canlı bir kanıt buldum. İbrani araştırmacı Robert Eisenman tarafından çevrilmiş, yeniden oluşturulmuş apokaliptik bir parçada Amram'ın anlaşmasına ilişkin, Kanun koyucu Musa'nın babası Amram'a görünen iki Gözleyen'in görünüşü oldukça ürpertici bir biçimde tasvir edilmiştir. İlgili bölüm şöyledir:

Rüyamda [Ben Gözleyenler'i gördüm] benim üzerimde çok büyük bir bahis yapan ve ... diyen İki (adam) benim üzerimde kavgı ediyorlardı, Onlara sordum; 'Kimsiniz, ki benim üzerimde böyle yet[kilisiniz. Onlar cevap verdiler: [Biz ezelden beri tüm insanlık üzerinde yetkiliyiz ve yöneteniz.' Bana sordular 'sen hangimizin yönetmesini istersin (seni)?' Gözlerimi kaldırıp onlara baktım] onlardan [biri]nin çok korkunç bir görünümü vardı. [bir yılan gibiydi, [onun] p[eleri]ni çok renkliydi ama yine de kapkaraydı... [tekrar baktım ona] ve ...görünüşünde, engerek yılanı gibi yüzü ve [...giyen] [fazlasıyla, gözleri...]⁶

6 Eisenman ve Wise, 4Q543, 'Testament of Amram' The Dead Sea Scrolls Uncovered, Manuscript B, Fragment 1 (Amram Anlaşması, Günişığına Çıkarılan Lut Gölü Parşömenleri.) Sayfalar 153-156.

Eski metin, bu Gözleyeni Karanlıklar Prensi, Kötülüklerin Kralı Belial ile arkadaşını ise Işığın Prensi ya da Doğruluk Kralı Melkizedek olarak da bilinen Mikael ile özdeşleştiriyor. Burada da Belial'in korkunç görünüşü benim dikkatimi çekmişti, çünkü, tıpkı bir yılan gibi olduğundan ona bakmaktan korkuluyor. 'Yılan' hem Gözleyenler hem Nefilim tasvir edildiğinde kullanılan eşanlamlı bir kelimedir. Eğer bu parçalardan oluşan metin burada bitmiş olsaydı, o zaman söz konusu olan sinonimi Yahudi yazmanın niçin kullanmış olduğunu öğrenmemiş olacaktım. Ama şans eseri metin Gözleyen'in 'bir engerek gibi' yüzü veya görünümü olduğunu söyleyerek devam ediyordu. Ayrıca o 'çok renkli ama yine de çok karanlık' bir pelerin giydiğinden, onun antropomorfik olduğunu diğer bir deyişle insan biçimine sahip olduğunu varsaymak zorundaydım.

'Engerek gibi yüz...' Bu neyi ifade ediyordu?

Hanok Kitabı'nın yürüyen yılanları ile ilişkide bulunmuş olanların aklına girmiş olan bu dehşet veren görünüş ile bağlantılı bu metaforu nasıl yorumlamam gerekiyordu?

'Engerek yüzlü' kaç kişi tanıyorsunuz?

Bir yıldan fazla bir süre bu garip bilmeceye bir yanıt bulamadım.

Sonra tesadüfen, yerel bir radyo istasyonunu dinlerken birşeye kulak misafiri oldum ki bu bana hiç umulmadık ama kabaca doğru gelen bir açıklama getirdi.

Los Angeles'ta Hollywood'da, Engerek Odası isimli bir kulüp vardır. Müzisyen Johnny Deeper'in sahibi olduğu bu kulüpte 1993 yılının Ekim ayında, gazetelerin manşetlerine geçen bir olay oldu. Geleceği parlak genç aktör River Phoenix, her türlü aşırılığı barındıran bir gecenin sabahında, kulüpten çıkarken düştü ve öldü. Bu uyuşturucuyla ilişkili olaya kaçınılmaz bir biçimde girişen medyada, Engerek Odası'nın ismini yıllar önce, kimi ünlü cazcılarının toplandığı uğrak yerinden almış olduğu ortaya çıktı. Öykü ilerledikçe, müzisyenlerin sahne aldıkları, saatlerce çaldıkları ve yaratıcılıklarını ve yoğunlaşmalarını, esrar dumanlarına borçlu olarak bu işleri yap-

ıkları ortaya çıktı. Açık olarak, bu uyuşturucuyu kullanmanın uzun dönemdeki sonuçları, aç susuz, uykusuz uzun saatlerle birleşince, zayıf yüzleri iyice çöküp, çirkinleşirken, gözleri de kapanıp ince dar çizgiler haline geliyordu. Yoğun dumanın arasından bakıldığında, sanki müzisyenlerin engerek gibi yüzleri olduğu ortaya çıkıyordu. Böylece kulüp de ismini buradan almış oluyordu.

Bu ayartıcı bölüm başımı döndürdü ve 'engerek yüzlü' bir kişinin nasıl görünebileceğinin resmini hayalimde çizmeme yardım etti: Çıkık elmacık kemikleri, uzamış çene kemikleri, ince dudaklar ve tıpkı Doğu Asyalı ırklarinkiler gibi çekilmiş gözlerle, yüzleri uzun ve dar görünürdü. Gözleyenler'in ve Nefilim'in niçin yılanlar olarak tasvir edildiğinin cevabı bu muydu? Onların inanılan büyüsel ilişkileri, yetenekleri, hatta belki tüm vücut hareketleri ve tüm görünüşleri ile ilgili yılan-sal ilişki açık olduğu halde bu olabilecek diğer bir olasılık kadar mümkün görünüyordu.

Kanatsız melekler

Hanok yatağında yatarken ona görünen insana benzeyen iki Gözleyen'in görünümünden söz eden anlatı, Musa'nın babası Amram'a görünme öyküsüne çok büyük benzerlikler taşıyor ve birinci örnekte tasvirler daha bir netlik kazanıyorlar:

Ve orada bana dünyada hiç görmediğim kadar uzun iki adam göründüler. Ve yüzleri güneş gibi parlıyordu, gözleri yanan lambalara benziyordu, dudaklarından ateş çıkıyordu. Giysileri tüylerin görünümündeydi.. [menekşe renkli] kanatları altından daha parlaktı, elleri kardan beyaz. Benim başımın üstünde durdular ve bana isimle seslendiler.⁷

Doğruluğu kabul edilmeyen, sahte-uydurma diye nitelenen Yahudi kitaplarından alınmış bu metinsel anlatıların teorik

olarak orijinal öykü anlatıcıların beyinlerinin dışında asla var olmamış bir ırkın gerçek yaşamını anlatan tasvirler olduğunu varsaymanın büyük bir kumar olduğunun farkındaydım. Öte yandan, bu çalışmamın sonucunda, dini literatür arasında sağlam bir temel keşfedebilseydim, tarihsel kökeni araştırmakla daha iyi etmiş olurum diye hissediyordum.

O halde bu ikinci öyküden ne öğrenilebilirdi?

Meleklerin altın kanatlarını çıkararak işe başlayabilirdim, çünkü metnin bu bölümü kuşkusuz sonradan sokulmuş bir ekleme idi. Çünkü Miladi çağa kadar melekler kanatlara sahip varlıklar olarak çok nadiren görülmüştü. Tevrat'ta örneğin Çerubim ve Serafim gibi yalnızca göksel konuklar, dört ya da alışılageldiği gibi altı olmak üzere çok kanatlı olarak tasvir edilmişlerdir. Bu özelliğin, gök cinleri ve tapınak koruyucularının birkaç kat kanatlı olarak tasvir edildikleri Babil ve Asur ikonografisinden alınmış olduğu düşünülür.⁸ Yine de Çerubim ve Serafim kesinlikle melek ya da 'Tanrı'nın ulakları' değildiler ve kanatlarını mitolojik varlıkları hep kanatlı olarak yansıtan, klasik ikonografinin etkisinde kalan sanatçı ve yazmanların ellerinden aldılar.

Çoğumuzun melek imgesi, Edward Burne-Jones, Evelyn de Morgan ve John William Waterhouse gibi Raphaelite öncesi ressamların yaptıkları canlı tasvirlerden, kilise, katedral ve manastırlar gibi kilise binalarında bulunan süslüce oyulmuş melek resimlerinden daha iyi olamaz. Bunlar bize meleklerin kuğu kadar güzel kanatlara sahip varlıklar olduğu fikrini içeren idealize edilmiş melek izlenimlerini yansıtır. Bununla birlikte bu görüntü, Eski Ahit ya da ilk Yahudi dini literatüründe görünen meleklerin görüntülerine hiç benzemez. Bundan emin olmak için, insan Amram'a gelen Gözleyenler'in nasıl görüldüğünden söz eden anlatıyı tekrar okumak zorundadır. Hatta bizzat Hanok Kitabı'nda bile, kanatların meleklerin öykülerine MS 1. yüzyılda bir zaman diliminde sokulduklarını gösteren çok somut kanıtlar vardır, çünkü daha önceki çevirilerde kanatlardan hiç söz edilmez.

8 Davidson, A Dictionary of Angels s.v. 'Çerubim' sayfa 86-87

Ağaçlar kadar uzun

Eğer kanatları atarsak, geriye 'dünyada hiç görmediğim kadar' uzun iki adamla başbaşa kalırız. Günahkar ırkla bağlantılı olan öykülerde bu boy konusunda niçin saplantı vardır? Yahudi-Hristiyan meleklerinin çok büyük yapılı olduklarını söylemekte kökü derinlerde olan psikolojik gereksinimler mi vardı? Eski Mısır'a özgü sanat üslubunda, Tanrı Horus'un yaşadığı bedenler olarak görülen Firavunlar, kendisine hizmet eden uşakları ve yakın çevresindeki insanların arasında hep daha büyük olarak gösterilir. Bu tür sembolik sanat duyguyu mükemmel verir çünkü Firavun'u bir anda tebasından yüksek bir pozisyona koyar. Bu biçimde biz de, melekler gibi kutsal varlıkların dinsel ikonografide geçen yaşamda niçin daha büyük olarak yansıtıldıklarını anlayabiliriz. Ama isyancı Gözleyenler ve Nefilim, niçin defalarca dev gibi ya da bazı anlatılarda⁹ metaforik olarak 'ağaçlar' gibi tasvir edilmişlerdir. Acaba, kendi çağdaşlarından yapı olarak daha büyük olan gerçek insanlarla uğraşıyor olabilir miydik? Bu onları diğer insanlardan ayıran özelliklerinden biri olabilir miydi?

Güneş gibi parlamak

Hanok'a görülen meleklerin teni günahkar ırkın diğer bir ortak özelliği olarak görünen 'kar kadar beyaz' diye tasvir edilir. Hanok Kitabı'nın başka bir yerinde Gözleyenler'den 'beyaz adamlar gibi'¹⁰ diye söz edilirken Nuh'un doğumunu anlatan öyküde de , bebeğin 'kar kadar beyaz, gül kadar kırmızı' vücudunda sahip olduğu görünür.¹¹ Bu soğuk, sert bir havaya çıktıklarında yüzleri sık sık kızaran, bugünkü beyaz Kafkasyalılar'ınkinden çok farklı bir görünüm olmadığını bize düşündürür.

⁹ Bak Milik, The Books of Enoch-Aramaic Fragments of Qumran Cave 4, Sayfa 306. Henning, 'The Book of the Giants' sayfa 66. 'The Midrash of Semhazai and 'Aza'el quoted in Milik, The books of Enoch -Aramaic. Fragments of Qumran Cave 4. Sayfa 327.

¹⁰ Hanok I. 87:2.

¹¹ Hanok I. 106:2 (E.İzaac Çev.)

Bu Gözleyenler'in yaşadıkları yere de bir ipucu olabilir mi? - Sert iklimi olan bir yer. Hanok Kitabı sıcak güneşli bir iklimde yaşayan zeytin tenli Yahudiler tarafından yazıldığı için, bu türden bir iddianın hafife alınmaması gerekir.

Aynı biçimde, Hanok'u ziyaret eden iki 'adamin' yüzünün 'güneş gibi parlaması' İbrani mitolojisi ve söylencesindeki Gözleyenler'e benzeyen varlıkları belirtmekte kullanılan bir metafordur. Yahudi yazmanlar böyle bir terim kullanarak ne demek istemiş olabilirlerdi? Bu, tıpkı Hıristiyan sanatında azizlerin ve kutsal adamların başlarının üzerinde haleler ve ya bulutlarla çizilmesine benzer biçimde yalnızca sözkonusu olan varlıkların kutsal yapılarını yansıtmak için miydi? Yoksa bu tür sözler için daha doğaüstü açıklamalar mı vardı?

İki adamin Hanok'a görünmesinden hemen sonra gelen büyüleyici bir anlatıda mesele biraz aydınlanır. Bu melekse varlıkların yardımıyla birçok göksele alemleri geçtikten sonra, tufan öncesi patrik, yedinci ve son cennete gelir. Burada muazzam bir tahta kurulmuş olan Tanrı ile karşılaşır. Tanrı'nın yanında Çerubim ve Serafim vardır. Hanok, Hanok Kitabı'nda onların da Gözleyenler olarak tasvir edildiği, baş melekler Gabriel ve Mikael tarafından karşılanır. Mutevazı peygamber, meleklerin biri tarafından yağlandığı bir törene katlanır.

Ve Rab Mikael'e dedi: 'Git Hanok'tan yeryüzü giysisini al ve onu benim kutsal yağım ile yağla, ve benim krallığımın giysisini giydir ona. Ve Mikael Rabbin ona dediği gibi yaptı. O [benim elbiselerimi soydu] beni yağladı ve giydirdi, ve o yağın görünümü en muazzam ışıktan fazlaydı ve onun yağı mükemmel bir şebneme bezer idi, kokusu müre yapımında, parlaklığı da güneş ışığına. Ve kendime baktım, ve ben aynı onun şanlı varlıklarından birisi gibiydim. Hiçbir fark yoktu, korku ve titreme benden gitmişti.¹²

Bu satırların koyu dini havasını bir kenara bırakırsak Hanok'un girdiği törenin ne olduğunu anlamak hiç de zor değil-

12 Hanok. 2: 22:8-10

dir. Giysileri çıkarılır, mür gibi kokan bir yağla yağlanır. Bu yağ onu 'güneş ışığı gibi' parlatır, bütün korkuyu ve titremeyi söküp atar, böylece o da kendisini meleklerden farksız olarak hisseder.

Acaba ilk bakışta Hanok'a oldukça benzeyen melekler kendilerini, sürdükleri anda vücutlarını 'güneş gibi parlatan' bir yağla kaplanmış olabilirler miydi? Bir an için dünyevi bireylerin birbirleriyle karşılaşmalarını anlatan ilk haline göre oldukça bozulmuş hikayelerle uğraştığımızı varsayarsak, o zaman böyle ulu kişiler niçin vücutlarına bu yağı sürerlerdi? Bu yalnızca estetik ya da dini amaçlar için miydi? Yoksa bu işin arkasında çok daha günlük bir neden mi vardı? Gözleyenler'in tenlerinin tasvir edildiği zaman 'kar kadar beyaz' ve pembemsi olarak söz edilmesine dayanarak bir yargıya varmak çok kolaydır. Bizim bugün güneşten korunmak için kullandığımıza çok benzer bir biçimde, vücutlarını güneşin zararlı ultraviyole ışınlarından korumak için yağla kaplamış olabilirler miydi, şeklinde düşünmek çok yanlış olmasa gerek. Böyle yağ sürmek kuşkusuz parıldayan bir deri ve özellikle yanan bir ateşin altında yansıtma etkisi verecektir. Ve çok iyi bildiğim şey de Kafkasyalıların tenlerinin herhangi bir ırkından çok daha fazla güneşin zararlı etkilerine açık olduğudur.

Yanan lamba gibi gözler

Meleklerin gözlerinin betimlenmesi daha anlaşılmalıdır, çünkü 'yanan lambalar gibi' diye söylenmiştir. -belki de Amram metnindeki Gözleyen Belial'in korkutucu görünüşü ile ilgili kayıp sözlerdir. Yine de niçin 'yanan lambalar'? Bu yalnızca Gözleyenler'in ışığı yansıtan parlak gözlere sahip olduğunu mu anlatıyordu, yoksa başka birşey mi demek istiyordu?

Gözleyenler'in ve genel anlamda meleklerin gözleri durmadan, 'güneş gibi' olarak betimlenmişlerdi, Nuh'un doğumu bunun baş örneğidir, çünkü 'onları (yani gözlerini) açtığında, tüm ev güneş gibi parlad.'¹³

13 Hanok I. 106:2 (E.İzaac Çev.)

‘Güneş gibi parladı...’ Bu ne demekti?

Bu şaşırtıcı cümleye şu anda hemen verilebilecek sağlam bir yanıt olmadığı açıktır. Eğer bu anlatılar, Orta Doğu’da uzun yıllar önce yaşamış olan gerçek bir kültürün bozulmuş kayıtları ise o zaman doğal yapıları gereği ilginç gözleri olmalıydı. Şu an için tüm varabildiğim yarıgı, ya güneş ışığını yansıtabilen gözlere sahiptiler ya da irisleri güneşe benziyordu. Başka bir deyişle, gözleri altın ya da bal renkliydi. Bu Orta Asya’daki bazı kabilelerde görülen bir karakteristiktir.

Yün kadar beyaz

Pekiye, Gözleyenler’in saçları hakkında ne söylenebilir? Nuh’un her bakımdan günahkar ırka benzediğini bildiğimiz için, onun ‘kalın ve parlak’ ‘yün kadar beyaz’ saçına duyulan tepkinin onların fizyolojik izlerinden birisine karşı yapıldığını varsayabiliriz.¹⁴ Hanok Kitabı’nın Etiyopyaca olanında verilen Nuh’un doğumu öyküsünde, bebeğin saçı, İngilizcedeki ‘Afro-kesim’ terimi ile eş anlamlı olan *Ge’ezce demdema* olarak ifade edilir. Daha doğru bir söyleyişle bu eğer uzun zaman kesilmeden kalırsa, lüle lüle olan

‘uzun kıvrıkcık saç’ı işaret eder.¹⁵ Bu bilgiyi kullanarak, soluk beyaz tenleri dışında, Gözleyenler’in, gür, dalgalı, beyaz, belki de bugün Britanya’daki sözde ‘gezinlerin’ taktıklarına benzer uzun lüleler yapmak için kıvrılmış saçları olduklarını varsaymak zorundaydım. Bu da onların görünümünü beyaz Kafkasyalılar gibi yapmış oluyordu. Görünüşe göre kutsal varlıkların yaşadığına ilişkin öykülerin yeni yeni ortaya çıktığı yerli kültürlerine bu ırkın çok yabancı görünmesi olağandır.

Meleklerin çocukları

Bebek Nuh’un, birçok açıdan günahkar meleklerin, buna

14 Hanok 4. 5i:106:2 Milik, The books of Enoch - Aramaic Fragments of Qumran Cave 4. Sayfa 207.

15 Charlesworth, The Old Testament Pseudepigrapha, Apocalyptic Literature and Testaments, Cilt I. , 1Han. 106 sayfa 86

dayanarak da genel meleklerin fiziksel özelliklerini taşıdığına inanarak, garip görünüşüne ilişkin burada birçok vurgu yapılmıştır. Yine de hangi kanıta dayanarak, bu garip doğumun insanlığın uzun tarihinde gerçek bir olay olduğuna inanılabilir-di? Niçin bu öykü, ölümlü bir kadınla nurdan oluşan kavramsal bir varlık arasındaki günah birleşme için kullanılan basit bir metafor olmasındı?

Bunun yanıtı, binlerce yıldır sürüp gelen olağanüstü bir inanç; bazı bebeklerin 'meleklerden doğdukları', yalnızca onların varsayılan fiziki özelliklerini değil, kutsal kişiliklerini de taşıdıklarına olan inaçtır. Eğer, Nuh'un doğumu, günahkar ırkın açık fiziksel özelliklerini ayrıntıları ile anlattığım bir dersten sonra, Margaret Norman isimli yaşlıca bir kadının bana verdiği bir öykü olmasaydı böyle birşeye asla inanmazdım.¹⁶

Bugün Margaret İngiltere'deki Essex şehrinde yaşıyor, ama daha genç yaşlarında Londra'da oturuyordu, zaten 'melek çocuk'la ilişkili öyküyü de burada annesinden öğrenmişti. 1908 yılında Alman bir baba ve İngiliz bir anneden Hampstead'in varoşlarından birinde bir çocuk dünyaya gelir. Mavi gözlü, altın sarısı saçlı çocuk tam 5 kilodur. Ne yazık ki çocuk üçbuçuk yaşında ölür, ama yaşarken onun 'huzur veren, rüyasal güzelliği' herkesi büyüler. Margaret'in annesinin ona söylediğine göre, insanlar onların evinin önünden geçerken dururlar, onu 'melek çocuk' olarak gördüklerinden kendilerine şans getsin diye bebek arabasına para koyarlar. Hepsinden daha da tuhafı annesinin çocuk hakkında 'parladığını' söylemesi ki bunu Margaret fazla açamadı.

Margaret'e çocuğun teninin soluk olması, yüzündeki gülücük ya da bir tür beyazlığın insanları çocuğun yüzünün 'parladığını' düşündürmeye yöneltmiş olup olamayacağını sordum. Sadece başını salladı ve: "Gerçekten bilmiyorum, ama bu çocuğun bir özelliği idi."

'Hep parlardı.'

16 18 Eylül 1995'te Essex Leigh-on-Sea'da günahkar ırkın kökenleri üzerine verdiğim bir dersten sonra 'melek çocuk'tan bahseden bu büyüleyici öyküyü bana ilk bildiren kişi Margaret Norman'dı.

'...gözlerine gelince, onları açtığında tüm ev güneş gibi parlardı'. Bu bilmecemsi sözler, 'tıpkı meleklerin çocukları' gibi diye kendisinden söz edilen Nuh'un doğumunu betimleyen Yahudi yazmanın kullandığı kelimeler. Belki de Gözleyenler'in gözleri ve yüzlerinin 'güneş gibi parladığı' bugün dünyanın bilmediği bir çeşit ışıqla ilgiliydi. Yine de 20. yüzyıl Londra'sında bir bebeğin Nefilim bebeğine benzediğinin görülmesi ve iyi şans getirmesi umuduyla ona para verilmesi, Nuh'un doğumu, genel olarak melekler ve Gözleyenler'in diğer tasvirleri, bir zamanlar dünyada yaşamış gerçek bir ırka ilişkin göz tanıklığına dayanan anlatıları sağlayan güçlü bir kanıttır.

Şamanik çözüm

'Giysileri tüylerin görünümüne benziyordu.' -Bu Hanok'a görünen iki 'adama' ilişkin betimleyici anlatımın son parçasıdır. Amram Antlaşmasında Gözleyen Belial 'çok renkli ama yine de kara' bir cübbeyle süslüdür. Tevrat geleneğinde hiçbir gerçek temeli olmayan, Orta Çağ sanatçılarının melekleri, vücutları tüylerle kaplı olarak resmetmeleri alışkanlığına karşın, tüylere ilişkin bu sözün çok önemli olduğunu hissettim. Öte yandan, bu öyküyü yazılı hale getiren yazmanın açısından bu bana bir yanlış yapıldığı izlenimini verdi. Çünkü eğer bu iki adamın betimlemesine kanatlar eklenmişse o zaman niçin bir de tüylerden giysiler giydikleri söylenilerek devam ediliyordu? Kanatlar ve tüylerden giysiler arasındaki bu karışıklık, Gözleyenler'e daha meleksi bir görünüm kazandırmak için yapılmış olabilirdi.

Her nasılsa, bu gizemli iddianın kapısını açmak için burada bir anahtar olduğunu biliyordum. Eğer günahkar ırk gerçekten de insan idiyse o zaman, kendi törensel giysilerinin bir parçası olarak, bu çeşit elbiselerle süslenmiş olabilirlerdi. Kuşlar ve hayvanlar gibi totemik biçimlerin kullanımı, öteden beri papaz -göçebe kabilelerin papaz-büyücüleri, şamanların alanına girer. Birçok ilk kültürde, ruhun bu dünyadan öbür dünyaya uçuşunu gerçekleştirmek için kuş şekline girdiği söyleni-

vordu. Bu niçin eski dini sanatta böyle çizildiğini de açıklıyor. Bu fikir pekâlâ geniş kabul gören, astral uçuşun yalnızca kuşlarınki gibi kanatlar kullanarak başarabileceği inancından çıkmış olabilir. Bu görüşün, Yahudi-Hıristiyan ikonografisinde Tanrı'nın ulakları olarak meleklerin kanatlarla resmedilmesi gerektiği fikrini esinlemiş olduğu kesin gibidir.

Şaman seçtiği kuş ile zihni bağlantısını arttırmak için, tüylerden oluşan bir giysi ile süslenir, kuşun her hareketini incelediği uzun saatler geçirirdi. Onların yuvalarına giderler, onun yaşamının her bir görünümünü -uçma yöntemini, yeme alışkanlıklarını, çiftleşirken kur yapma tarzını ve yerdeki hareketlerini izlerdi. Böyle yaparak yarı-sürekli bir temelde değişik bir kişilik olarak benimsedikleri kuş haline gelmeyi umarlardı. Totemik Şamanizm bir kültür veya kabile yerelinde bulunan oraya özgü hayvanları veya kuşları kullanma konusunda az çok bağımsızdır ama bu kılığı kullanmaktaki amaç hep aynıdır; astral uçuşu, kutsal aydınlanmayı, ruhlarla iletişimi gerçekleştirmek ve öbür dünyaya ait bilgiye ve bilgelige erişmek.

O halde, Gözleyenler ve Nefilim yürüyen yılanlar olduğu gibi, aynı zamanda kuş muydular?

Yanıt hemen hemen kesin bir evettir. Çünkü Lut Gölü Parşömenleri¹⁷ arasında keşfedilen Hanokyan bir metinde Şemya-

17 Benim burada sözünü ettiğim metin, 1970'li yıllara kadar içeriği hakkındaki bilgimiz edebiyat araştırmacısı W.B. Henning'in 4. yüzyıl ve sonrasına ait olan çeşitli Manizm ve Manizim karşıtı eserlerdeki alıntılardan toplamış olduğu parçalardan gelen Devlerin Kitabı idi.

Ömrü boyunca Mani Peygamber'in bu metnin Aramca kopyasını incelemiş olduğu ve sonunda içlerinde Orta Pers Parçası, Sogdca, Uygurca ve Mısır Koptçasının da bulunduğu altı-yedi dile çevirttiği sanılmaktadır. Devlerin Kitabı'nın Mani versiyonu yalnızca Orta Asya ve Orta Doğu'da değil Kuzey Afrika'dan Çin Türkistanı'na kadar uzanan bir alanda biliniyor ve kullanılıyordu. Kitabın Latince'ye çevrildiğinin bile işaretleri vardır.

Mani'nin bu çok az bilinen metnin orijinal Aramca versiyonunu nereden elde ettiği ve bu kitabın bildiğimiz Hanok Kitabı'na nasıl olup da uyduğu 1970'li yıllara kadar, İbrani araştırmacısı J.T. Milik Devlerin Kitabı'nın bazıları daha önce Henning tarafından yeniden oluşturulan versiyonlara karşılık gelen en az oniki metinsel kopya parçalarının 1947 yılından itibaren ortaya çıkan Lut Gölü Qumran Mağara 4'teki külliyyatın içinde olduğunu anlayana kadar bilinemedi. Bu şaşırtıcı keşif Essen toplumunun Devlerin Kitabı'na yalnızca sahip olduğunu,

za isimli günahkar meleğin Nefilim oğulları 'Ahya ve Ohya, rüyalarında, dünyada bir bahçeyi ziyaret ederler ve göksel melekler tarafından kesilen ikiyüz ağaç görürler.¹⁸ Bu alegorinin ne anlama geldiğini anlamadıklarından, konuyu Nefilim meclisine getirirler. Meclisten Mahawai isimli bir melek çocukların adına, artık dünyevi Cennette yaşayan Hanok'a danışmakla görevlendirilir:

Kasırgalar gibi [...havaya yükseldiler] ve kartal [kanatlı] gibi ellerinin yardımıyla muazzam çöl, Issızlık'ın ve ekili tarlaların [...üstünden] uçtular. [...] Ve Hanok'u gördüler, ve ona seslendi...¹⁹

Hanok ikiyüz ağacın ikiyüz asi Gözleyen'i temsil ettiğini, onların gövdelerinin kesilmesini, gelecek yangın ve selde yok olmaları demek olduğunu söyler. Daha da önemlisi Mahawai'nin astral uçuşu gerçekleştirdiği vasıtalaradır. Çünkü 'ellerini (bir) [kanatlı] kartal' gibi kullanmış olduğu söylenir. Ay-

onu kullandığını hatta yazdığını değil aynı zamanda orijinal Hanok Kitabı'nı oluşturan diğer kitaplar veya bölümlerin yanında yer aldığını da doğrulamış oluyordu. Günümüze ulaşan Aramca ve Manice bölümlerinden, Devlerin Kitabı'nın içeriğinin, şimdi kayıp olan Nuh Kitabı ile eğer daha eski değilse, çağdaş olduğunu biliyoruz. Her iki kitabın aynı anda ortaya çıktığının bazı göstergeleri de vardır. Ya da Devlerin Kitabı Hanok I'de yer alan Nuhsal parçaların gerçek kaynağıydı belki. Bu çok eski dini kitapçığın yaşının kaç olabileceği veya aslen hangi dilde yazılmış olduğu belli değildir ama en azından Hanok Kitabı'nın en eski parçaları kadar eski olduğu varsayılabilir.

Milik'in kendisinin de kabul ettiği gibi -bir zamanlar Hanokyan pentateuch'un beş kitabından birisini oluşturduğuna inandığı- Devlerin Kitabı, Gözleyenler'in günahı bilgimize, anlayışımıza ve daha önemlisi kitaba adına veren Nefilim soynunun durumuna ilişkin çok büyük katkılar sunar. Gerçekten de hem Aramca hem Mani versiyonundan çıkan birkaç küçük parçadan, Nefilim Hanok Kitabı'nda resmedilen isyancı Gözleyenler ve onların dev soylarının durumuna hiç benzemez bir biçimde, tamamen insan duygularına sahip acz içinde gerçek varlıklar olarak görülürler. Henning 'The Book of the Giants' 52-74.Sayfalar. The Books of Enoch- Aramaic Fragments of Qumran Cave 4 'The Book of the Giants' 298-329. sayfalar.

18 İki yüz ağaç öyküsünün bir özeti için Milik'in alıntı yaptığı 'The Midrash of She-mazai and 'Aza'el, The Books of Enoch-Aramaic Fragments of Qumran Cave 4 'The Book of the Giants' 327. sayfaya bakın.

19 Hanok Devler age. sayfa 306.

ın Hanokyan metinde başka bir yerde, Mahawai'nin başka bir yolculuk yapmak için bir kuş kılığına girdiğinden söz edilir.²⁰ Bu olayda, güneşin kızgın ışıkları ile yanmaktan sonra kaçır, Hanok'un kendisini geri dönmesi, erken ölmeme- ni konusunda ikna etmesini söyleyen tanrısal çağrısına kulak vererek kurtulur -bu öykü Yunan mitolojisindeki Ikarus'un güneşe yanacak kadar yaklaştığı ölümcül uçuşu ile büyük paralellik gösterir.

Bu kanıta ek olarak, aynı metnin bir varyasyonu Şemya- za'nın oğullarını 'kartal ile değil, kanatlarıyla' bir tutuyor, aynı zamanda iki kardeşi 'kuşların yuvalarında' olarak betimli- yor.²¹ Bu sözler İbrani araştırmacı J.T. Milik'i onların 'kuş- adamlar' olmuş oldukları sonucuna götürdü.²²

Gerçekten Gözleyenler'in kuş şamanizminin ileri bir biçi- mini uygulayan bir kültüre veya ırka ait olmaları mümkün müdür? Ruhlar dünyası ile iletişim kurabilen, astral uçuşlarla rüya görebilme yeteneği olan şamanlar mıydı? Gözleyenler ve Nefilim'e ilişkin olan efsanelerden söz eden varolan tüm eser- ler büyük ölçüde, rüya görme, astral uçuşla elde edilenler ve öbür dünyaya yolculuklarla ilgilidir. Bu, sözü edilen vizyonel eserlerin orijinal kaynaklarının kendi sayfaları içinde açıklan- nan türden Şamanistik uygulamalar kullanan bir kültür veya ırka dayandığı görüşünü destekler.

Bilgelik ve bilgi getirenler olarak hareket eden kuş-adamlar fikri Orta Doğu'da ilk kez duyulmuş birşey değildir. Fildişi Sa- hilleri'ndeki Adam köyüne yakın bir yerde yaşayan Dan isim- li Afrikalı kabile, onların ilk atalarının yaşadığı zamanda, 'sa- hip oldukları tüm bilimleri insanlığa vermiş olan, çok güzel kuş-adamlardan oluşan' bir ırk olduğunu söylerler. Hatta bu- gün bile bu kabilede yaşayan sanatçılar, yırtıcı kuşlarınkilere benzeyen uzun gagaları olan insan gövdeli ama kuş kafalı re- simler yaparlar.²³

20 age. 306-307. sayfalar.

21 Henning The Books of Giants 61. sayfa

22 Milik The Books of Enoch- Aramaic Fragments of Qumran Cave 4 'The Bo- ok of the Giants' 313. sayfa.1.6

23 Bailey. The God Kings and the Titans (Tanrı-Krallar ve Titanlar) 186. sayfa.

'Bu güzel kuş-adamlar' Hanok Kitabı'nın Gözleyenler olarak tanımladığı kimseler olabilirler miydi? Fildişi Sahilleri'nin kuş-adamları İbrani geleneğindeki isyancı meleklerin oynadığına benzer bir rol oynamış görünüyorlardı.

Gözleyenler ile Şamanizm arasında bu yeni kurulan bağlantı acaba onların birçok eski mitolojide bilgeliğin ve bilginin getiricisi olan yılanlarla ne gibi ilişkileri olduğu konusunu aydınlatılabilir miydi? Hanok Kitabı'nda Kasdeca isimli Gözleyen 'yılanların sokmasından'²⁴ insanların nasıl korunmaları gerektiğini onlara öğretmekle suçlanır. Bu bilgi yılanlar üzerinde kudrete sahip oldukları varsayılan papaz-büyücüler veya şamanların büyüsel görevleri ile çağlar boyunca elden ele geçmiştir. Kuş Şamanizmi olayında olduğu gibi, yılan şamanlar da kendilerini yılanların kalıntılarıyla süsler, yılanla ilişkili, yılan büyülerini, uzun bir çubuk veya yılan sembolleri ile süslenmiş bir sırtık taşırlardı. Bu da Gözleyenler ve Nefilim'den niçin yılan olarak bahsedildiğinin nedenini açıklamış oluyor. Üstelik kuşlar ve yılanlar birçok Orta Doğu kültüründe birbirinden tamamen ayrı bu iki totemik uygulamanın bir araya getirilmesine dayanan, ruhun biçim değiştirmesinin en önemli sembolleri olarak görülürler.

Kesin olan birşey varsa o da hem Gözleyenler hem de Nefilim ile olan ornithomorphic [kuş biçimine ait]) ilişkinin, onların geleneksel anlamda göksel kanatları oldukları fikrini yansıtmadığıydı. Bununla birlikte meleksele varlıklarla bağlantılı olarak hep kuş sembolizminin kullanılması ve daha önceki dini kitapların yanlış resimlendirilmesi veya çevrilmesi yüzünden ortaya çıkan karışıklık, ilk İbrani, Hristiyan araştırmacıları ve yazmanları, günahkar meleklerin ve meleklerin bizim bugün bildiğimiz ikonografik biçimlerine yöneltmiş olması muhtemeldir.

Bir Gözleyen'in yüzü

Artık, tüm melek kavramı sanki ya Eski Ahit geleneğindeki

24 Hanok 1.69:12

Figür 3. Lut Gölü literatürü ve Hanok Kitabı gibi Yahudi kaynaklarında verilen tasvirlerle dayanan, bir Gözleyen veya melekse varlığın Billie Walker-John tarafından çizilmiş resmi. Bu sözde'melek'in en eski resmi, Raphaelite öncesi 19. yüzyıl ve Rönesans döneminde yapılan bildik resimlerden ne kadar farklı olduğunu ortaya koyuyor. (22. Levhaya da bakın.)

-ki aslında dünyevi kökenleri vardı en başta- göksel varlıklara verilen isimleri yanlış kavramadan ya da diğer çağdaş kültürlerden alınan koruyucu ruhlar veya mitolojik varlıklardan doğmuş olarak görünmeye başlıyordu. Bunları literatürden ayıkladığınız zaman, efsaneleri İbrani mitolojisine girdikten uzun yıllar sonra *mal'akh* terimi ile eş anlamlı hale gelmiş olan Gözleyenler gibi insan biçimli figürlerin ayrıntılı ama bir o kadar da gizemli bilgileri ile başbaşa kalırsınız. Daha da rahatsız edici olanı, dünyanın şu anda sahip olduğu melek anlayışının, dinsel kitaplardaki en eski tasvirlerle çok az benzemesidir. Bunlar bir zamanlar dünyada yürümüş yaratıklar mıydı yoksa yalnızca inanca dayanan bedensiz varlıklar mı?

Tam olarak neye benziyorlardı?

Hanokyan ve Lut Gölü literatüründeki günahkar ırka ilişkin olan farklı anlatılardan çıkarılmış çeşitli bileşenleri kullanarak, yetenekli bir sanatçı, hem yazar hem ressam Billie Walker-John'dan bir Gözleyen'in resmini çizmesini rica ettim. Bu çok ilginç bir deneyim olmasının yanı sıra, bittiği zaman en azından çok şaşırtıcıydı. Üzerindeki şamanlara ait giysiyle yürüyen bu kuş adamın neredeyse ahlaksızca olan çarpıcı ifadesi son derece büyüleyici hatta bazı açılardan bir parça ürperti-ciydi. İnsanın canını sıkan birşey daha vardı; o da meleksele bir varlığın bu son derece doğru tasvirinin siyah-beyaz olarak modern zamanlarda yapılmış olmasıydı. O zaman kimdi bu insanlar? Ve dünya onları niçin unutmuştu?

6. Devler dünyada yürüyünce

Tekvin Kitabı'nı okursak, İnsan Kızları ile karşılaşan Tanrı Oğulları'nın öyküsünün, kitabın geri kalan eklektik içeriği ile karşılaştırıldığında nasıl kitaba yakışmadığını görebiliriz. Gerçekten de eğer İnsanın Günahı ve Aden Yılanı'nın, Gözleyenler'in günahının soyut bir biçimini yansıttığını varsaymak doğruysa, o zaman tüm öykü iki kez kitaba dahil edilmiştir.¹

Tekvin'in 6. bölümündeki mistik öze ek olarak daha da ilginç, bu dizelerden ne daha önce ne de daha sonra, Tanrı Oğulları, Nefilim veya Kudretli Adamlar'a (*gibborim*) ilişkin doğrudan bir söz olmamasıdır. Aynı biçimde Tevrat'ta hiçbir yerde *bene ha-elohim* ile Gözleyenler'in aynı şey olduğuna iliş-

1 İbrani araştırmacıları Tekvin Kitabı'nın J ve E kod isimli iki yazar tarafından kaleme alındığına işaret ederler. Bunlardan tanrının ismi Jahweh için kullanılan J Güney Yahuda krallığından bir yazara, Elohim'i simgeleyen E kuzey İsrail kabilelerine ait bir yazara aitti. Eski Ahit'in editörleri her iki krallıktan topladıkları öykülerden faydalandılar ama bunu yaparken çok sık aynı öykünün yan yana duran çok farklı biçimlerini kitaba soktuklarından içinden çıkılmaz karışıklıklar ve çelişkiler yarattılar. Özellikle Tekvin'de. Tevrat'in iddia edilen yazarlığının birçok alt birimleri de vardır ama bu kitapta hepsini anmak için yer yok.

kin bir bahis de yoktur. Bu bilgi yalnızca MÖ 1. ve 2. yüzyılın Hanokyan literatüründen gelir. *Elohim*, 'tanrıların' değil ama 'tanrıçaların oğulları'nı ima eden düzensiz bir çoğul ile dişi bir isim olduğu halde, sanki karışıklığı arttırmak için 'tanrıların oğulları' olarak çevrilir. Bu dinbilimsel 'sıcak patates' asla yeterince açıklanmadığından, varsayımı kanıtlamada benim için en iyi yol kesin bir cinsiyet düşünmeden yalnızca günahkar meleklerle atfedilen terimle ilgilenmektir.

Peki ya Pentateuch'un -geleneksel olarak kanun koyucu Musa'ya atfedilen, Eski Ahit'in ilk beş kitabı- geri kalanı ne di-yordu? İnsan Kızları ile karşılaşan Tanrı Oğulları, onlardan tü-reyen Nefilim soyunun ortaya çıkması ve yok olması ile ilgili olan Tekvin'deki anlatının kökenleri konusunda bana bir ipu-cu sağlayabilir miydi?

Bu gizemli dizelerden hemen sonra gelen Tekvin'in diğer bölümlerine şöyle bir göz gezdirdiğimizde, Nuh'tan gelen ku-şakları ve onun hem insanlığın hem hayvan aleminin kurtarı-cısı olarak sonra ortaya çıkan rolünü okuyoruz. Bu, Tekvin'in birçok bölümünde olduğu gibi, acemice yazılmış, gereksiz tekrarlarla ve çelişkilerle dolu, hepimizin daha ilkokuldayken öğrendiğimiz bir hikayedir.

Tevrat Tanrı'nın evrensel bir tufan getirerek dünyadaki çü-rüme ve günahı temizlediğini söyler, ama hiçbir yerde Tanrı Oğulları, Nefilim ya da Kudretli Adamlar'ın bu küresel felaket-le yok olduğuna değinmez. Bu gerçek okuyucuda, yalnızca Nuh, Nuh'un karısı, üç oğlu ve karılarının Büyük Tufan'dan sağ kurtulan insanlar oldukları varsaymalarını zorunlu kılar. Üstelik, günahkar ırktan bazı kişilerin de bu zor zamanlarda sağ kalmayı başarmış olduklarına dair güçlü kanıt vardır.

Dev ırkları

Nuh'un soyundan gelen kuşaklardan daha sonra, kutsal topraklarda yaşayan devlerin varlığına ilişkin, Pentateuch'un şurasına burasına dağılmış gizemli sözler vardır. Bu korkunç kişiler, yabancıların istilalarına karşı ya da yerli Kenanlı kabi-

lıların İsraililere karşı verdikleri savaşlarda kaçınılmaz biçimde önemli roller alırlar. Kenan, Eski Ahit zamanında Lübnan, Batı Suriye ve Filistin'e verilen isimdir.

Eğer Tekvin'in sonraki bölümlerine bakarsak, İbrahim Peygamber zamanında yani yaklaşık olarak MÖ 2000 yılları dolayında devlerin yaşadığına ilişkin sözlere rastlarız. Birkaç dizide, Güneybatı İran'ın yüksek tepelerindeki eski ülke Elam Kralı Kedorlaomer'in ona karşı yetiştirilmiş olan en az üç dev kabilesi ile nasıl savaştığı ve onları Kenan'da nasıl yendiğinden bahsedilir. Bu dev kabileleri, Aşterot Karnaim'de Refalar.. Ham'da Zuziler, Şavekiryataim'de Emler olarak belirtilir.²

Daha sonra Musa zamanındaki Mısır'dan Çıkış sonrası, göçebe Yahudi kabilelerini anlatan Tesniye Kitabı'nda, Kenan'dan 'Refalar'ın (yani devlerin) yurdu' 'Refalar'ın evvelce oturdukları' yer olarak söz edilir. Onların hayli iri kıyım olmalarından dolayı, orijinal İbraniceden yapılmış birçok Tevrat çevirisinde, 'devler' kelimesi 'Refalar' yerine geçmiştir. Tesniye ayrıca bize 'Ammoniler'in onlara 'Zamzumlar' dediklerini söyler. Zamzumlar yine Tesniye'ye göre: 'Anaklar gibi uzun boylu, çok ve kudretli bir ulustur.'³

'Anaklar' kadar uzun?

O zaman Anaklar kimlerdi? Gözleyenler ve Nefilim ile nasıl bir ilişkileri olmuş olabilirdi? Hitchcock'un *New and Complete Analysis of the Holy Bible* (Kitabı Mukaddes'in Tam ve Yeni Analizi) isimli ağır, ciltli kitabına başvurdum, Cruden's Concordance isimli bölümü açtım. Bu bölüm Tevrat'ta bulunan tüm isimlerin, terimlerin ve ifadelerin listesini veriyordu. Anaklar için birkaç tane başlık vardı. En önemlisi, Sayılar Kitabı'nda bulunan şu bölümdü:

Ve orada Nefilim'i gördük, ve Nefilim'den olan Anak Oğullarını: Biz kendi gözümüzde çekirgeler gibiydik, ve biz onların gözünde de çekirge gibiydik.⁴

2 Tekvin 14:5

3 Tesniye 2:20

4 Sayılar 13:33

Böylece Anaklar özellikle efsanevi Nefilim'in soyundan gelenler olarak zikredilmiştir. Başka bir yerde Anaklar Kenan ahalisi olarak geçer: 'Kendi halkını yiyenlerin toprağı; orada gördüğümüz her kişi çok büyük idi.'⁵ Okumaya devam ettiğimizde, onların görünüşü ile ilgili ayrıntılar verilmeden, Anak oğulları olarak Ahiman, Şeşay, Talmay'dan bahseder.⁶ Bugün Güney Filistin'de olan 'Anaklar'ın baş şehri' Hebron veya diğer adıyla Kiryat-arba ahalisine onları rapor etmekle görevli, Musa'nın halefi Yeşu'nun gönderdiği casuslarla karşılaşır.⁷ Önce onlara saldırırlar, sonra da bu üç 'casustan' birisi olan Kaleb onları yenilgiye uğratır.⁸

Anaklar böylece yok oldular ama onların ırkından, sağ kalanlar muhtemelen yaşamayı sürdürdüler, Eski Ahit tarihçilerinin akıllarında kesinlikle öyle yer ettiler. Onlar, muhtemelen Filistin'in en eski şehirlerinden birisi olan Hebronlu üç kardeşti ve olaylar en eski zamanlardan beri Kenan'da yerleşmiş güçlü bir ulustan olduklarını gösteriyordu.

Anak kelimesi genellikle, Yahudi araştırmacılar tarafından 'uzun-boyunluyu'⁹ ya da 'boyunluklu adamları'¹⁰ ifade etmek için kullanılan bir kelimedir. Bu insanın aklına hatta bugün bile bazı Orta Afrika kabilelerinin taktıkları, yuvarlak boyun halkalarını akla getiriyor. Bu günahkar ırkın başka bir fiziksel özelliği olabilir miydi? -Halkalı boyunluklar takan uzun boyunlular?

Anakların iri kıyım yapıları, kuşkusuz biraz abartma payı ile birlikte düşünülmelidir ama yine de Anaklar niçin varsayımsal olarak Büyük Sel zamanında dünyadan süpürölüp gitmiş günahkar meleklerin soyu, Nefilim'in doğrudan torunları olarak görölmüşlerdi? Verilecek bir yanıt yoktur ve okuyucu yalnızca, kendisi de bizzat Gözleyenler'in ve Nefilim'in izleri-

5 Sayılar 13:32

6 Sayılar 13:22

7 Yeşu 14:14

8 Yeşu 15:13-14

9 Easton The Illustrated Bible Dictionary sayfa 40 'Anak'.

10 Odelain ve Séguineau, Dictionary of Proper Names and Places in the Bible. (Tevrat'taki Özel İsimler ve Yerler Sözlüğü) s.v.'Anak' sayfa 27

ın taşıyan Nuh'un ailesiyle onların bir biçimde bağlı olmuş olabileceğini varsaymak zorunda kalır.

Başan Kralı Og

Kenan'ın devlerinin en meşhuru, dört bir yana doğru binlerce kilometre uzanan geniş bir toprağı kardeşi Sihon'la birlikte yöneten Başan ülkesinin efsanevi kralı Og'dur. Kendisi de Refalar'ın soyundan gelen biri olan Og'un¹¹ 'Aştarot ve Edrei'de¹² oturduğu söylenir. Sonuncusu, Taberiye Gölü'nün güney ucunun 50 kilometre kadar doğusundaki, modern Ürdün şehri Der'a ile özdeşleştirilen bir dev şehriydi. Burada arkeologlar kasabanın varolan binalarının altında, kaya yatağına derince oyulmuş bir yeraltı şehri ortaya çıkardılar ama bunun Kral Og ile nasıl bir bağlantısının olabileceği kesin değildir.¹³

Başan Krallığı ya da diğer ismiyle 'Refalar'ın (ya da devlerin) diyarı¹⁴ coğrafik olarak Ürdün Nehri'nin doğu kıyısına yerleşmiş bir bölge içinde, Kenan'ın kuzeyindeki Hermon Dağı'ndan güneyde Gilead'a kadar uzanıyordu.¹⁵ Tevrat'a göre, hemen hemen altıyüz yıl önce, patrik Abram zamanında, Elam Kralı Kedorlaomer Kral Og'un ataları olan 'Refalar'a vurmuştu.'¹⁶ Ayrıca ilginç olan birşey daha vardır: Og'un krallığının en kuzeydeki noktası olan Hermon Dağı'nda¹⁷ hüküm sürmesi.. anımsayacağınız gibi Hanok Kitabı'na göre Gözleyenler'in indikleri yer Hermon Dağıdır.

Tevrat dışındaki çeşitli İbrani mitleri, Kral Og'u, günahkar melek Şemyaza ve daha sonra Nuh'un oğlu Ham'ın karısı olan bir kadından olan Hiya'nın soyu olarak gösterirler.¹⁸ Og'un Tufan'dan, gemiye bağlanmış bir ip merdivene yapışarak ve

11 Yeşu 12:4

12 Tesniye 1:4

13 Norvill, Giants (Devler) sayfa 40.

14 Tesniye 3:13

15 Easton The Illustrated Bible Dictionary sayfa 40 'Başan'.

16 Tekvin 14:5

17 Yeşu 13:11

18 Babylonian Talmud, Nidda (Babil Talmudu.) 61 a(ix,5)

saklandığı yerde açılan delikten, her gün bizzat Nuh tarafından beslenerek kurtulduğu söylenir. Nuh, pişman olduğunu söyleyen ve onun kölesi olacağına dair yemin eden deve acımış ama daha sonra, Og açıkça kötü huylarına devam etmişti.¹⁹

Og'un Tufan'dan kurtulma öyküsü tuhaf görünebilir ama, asıl önemlisi Tevrat kronolojisini saçma bir hale getirmesidir. Çünkü eğer bu dev kral Büyük Sel zamanında yaşadıysa -ilahiyatçılar MÖ 2348²⁰ yılında olduğu görüşündeler- o zaman Musa'nın zamanında 1100 yaşında olmuş olmalıydı. Bu tür hikayeler İbrani mitolojisi ve söylencelerinin gelişimi içinde, daha sonraki bir dönemde uydurulup sokulmuştu. Amaçları, MÖ 2. binyılın başlangıcında, Mezopotamya'dan bu yabancı topraklara girdikleri zaman ilk kez İsraililer ile karşılaşan Kral Og'un önderliğindeki halklar ve Anaklar, Emler, Refalar, Zuzlar gibi devasa yerli kabilelerin niçin Kenan'da olduğunu açıklamaktı.

Bu dev ırklarının birçoğu varlıkları ilk İsraililerin akıllarında hâlâ kalmış olan Nefilim'in doğrudan soyları olarak sayılıyorlardı. Tüm bunlara karşın, bu dev ırkının varlığına ilişkin, Yahudi dini literatürü dışında, ne zamanın diğer çağdaş kaynaklarından gelen, ne geçen yüzyıllarda yapılan arkeolojik kazılarda ele geçen, ne de Tevrat incelemelerinden doğan başka bir kanıt vardır. İlk bakışta bu can sıkıcı bir gerçek olarak görünebilir, Gözleyenler ve Nefilim'in çok eski zamanlarda tarihsel bir gerçek olduğuna ilişkin temkinli iddialar ileri sürmeyi gerektirebilir. Bununla birlikte, eski çağlarda 'Tevrat topraklarında' 'devlerin' yaşamamış olması gerektiğine dair bir neden de yoktur. Tarih öncesi zamanlarda, farklı ırklardan insanlar arasında kırkbeş santimetreye kadar olan farklar bilinmedik şeyler değildi. Gerçekten de bu tür farklar bugün bile hâlâ vardır. İnsan Amerikan basketbol takımına baksa bile bu iki metre on santimlik 'devlerin' var olduğunu görebilir. Mito-

19 Graves and Patai, Hebrew Myths -the Book of Genesis, sayfa 112.

20 Green, 'Chronology of the Bible' The Illustrated Bible Treasury. (Tevrat Kronolojisi, Resimli Tevrat Antolojisi) Wright baskısı, sayfa 169.

lojik bir açıdan yalnızca böyle bir fark bile, bir bütün olarak ırkların ya da kültürlerin kendilerine has büyüklüklerini kas-
tettesek bile bizi 'dev' ve 'cüce' terimleri kullanmaya yöneltir.

Burada, Tevrat geleneğinin en şöhretli devinden de söz edil-
melidir. Bu, Filistin ordusunun yanında savaşan çoban Da-
vud'un devasa rakibi Gath Golyat'tır. Samuel 2'deki anlatılan
ve çok iyi bilinen öyküde, bu iri kıyım insan figürünün 10 fe-
et (üç metre) uzunluğunda olduğu, 120 pound²¹ (54 kg) çe-
ken bakır bir zırh giydiği söylenir. Ayrıca yedi kiloluk bir mız-
rak taşıyordu.

Bu büyüklükte ve güçte bir insan dünyada yaşamış olabilir
miydi?

Yanıt muhtemelen evet olacaktır. Çünkü gerçek dev ırkları-
nın geçmişte yaşadığına ilişkin şu andaki arkeolojik kanıt ek-
sikliğine karşın, bir zamanlar böyle büyük kişilerin yaşadığını
iddia etmek için yeterince dayanak vardır. Dünyanın birçok
yerinde eski zamanlardan yaşadığımız çağa kadar çok büyük
insan iskeletleri, iş aletleri, taş tabutlar gün ışığına çıkarılmış-
tır. Bu tür rivayetlerin de akıldan çıkarılmaması gerekir.²² Sık
sık güvenilir dergi ve kitaplarda yayımlanmış olan bu makale-
ler, tek keşifleri işaret ettiğinden, tamamen devlerden oluşan
ırkların yaşamış olduğuna ilişkin somut bir kanıt ortaya koya-
mazlar.

Bu tür eksikliklere karşın, bundan Eski Ahit zamanında
dünyada gezen dev ırklarına ilişkin hikayelerin tamamen uy-
durma, değersiz oldukları sonucu çıkmaz. Onlar, Cennetten
kovulan günahkar meleklerin eskiden var olduklarını anım-
satmak için, Tekvin tarihçilerinin kullandıkları ifade ve terim-
lerin arkasındaki kökleri anlama konusunda hayati öneme sa-
hip olarak görünüyordu.

21 Samuel I. 17:4-7. Golyat'ın dev mızrağı ve zırhının ağırlığı Norvill'in Giants ki-
tabı 43. sayfada verilmiştir.

22 Hem eski hem modern zamanlarda bulunmuş dev kemikleri örnekleri için Bak
age. Ayrıca tüm dünyada bulunmuş olan dev kalıntılarından söz eden sayısız
öyküyü içinde barındıran Wood'un 1868 tarihli Giants and Dwarves (Devler
ve Cüceler) isimli kitabına da bak. Hall tarafından yazılan 'Giant Bones' (Dev
Kemikleri) isimli makaleye de bakın.

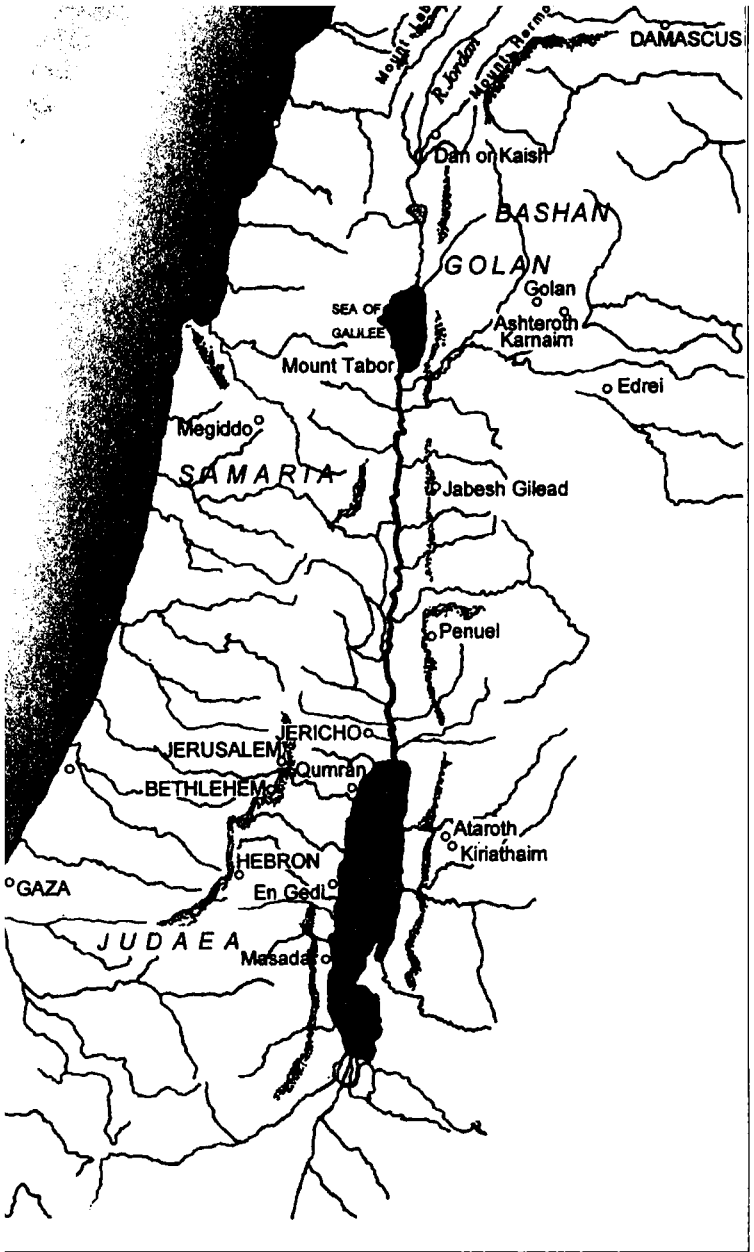
Sayılar Kitabı Anaklar'dan Nefilim'in soyları olarak söz eder. -Gözleyenler'in ya da Tanrı Oğulları'nın değil Nefilim.' Bu önemlidir, çünkü Musa zamanında, Pentateuch'un öz malzemesinin toplandığı ve ilk kez yazılı hale getirildiği zamanda, tufan öncesi çağlarda, ölümlü kadınlar içi şehvet duydukları için günahkar olan dev ırkını anlatmakta yalnızca 'Nefilim' terimi kullanılıyordu. Eğer bir an için Tekvin 6. bölümün bu tartışmalı satırlarını ve daha sonraki eklemelerini gözden çıkarırsak o zaman, Musa'nın zamanında yaşayan yani yaklaşık olarak MÖ 1300'lü yıllardaki İsrailli kabileler için, Gözleyenler veya Tanrı Oğulları gibi günahkar ırk için kullanılan diğer terimler bilindik şeyler değillerdi.

Bu 'günahkar kişiler' ya da 'günahkarlar' anlamına gelen bir kelime olan 'nefilim'in İsrailliler tarafından günahkar melekler verilen orijinal isim olduğuna kanıttır. Bu iddianın garip bir doğrulaması Tekvin 6'yı tekrar okumaktan gelir. İnsan Kızları ile karşılaşan Tanrı Oğulları'ndan söz eden ikinci dize, dördüncü dizeye karşı olarak kesin bir biçimde: 'Tanrı Oğulları İnsan Kızları ile karşılaştığı zaman O günlerde Nefilim vardı ve ondan sonraki günlerde de [Yazarın vurgusu]

'Ondan sonraki günlerde de..'

Anlam burada yeterince açıktı: Buraya sokulmuş iki ayrı rivayet vardı -biri İsraillilerin Nefilim olarak bildikleri günahkar ırk, diğeri Hanokyan gelenegın Gözleyenleri ile özdeş tutulan bene ha-elohim, Tanrı Oğulları'ydı.

O zaman bu varsayım doğru muydu? Böyle bir bağlantı için bir çeşit skolastik bir destek bulabilir miydim? Bir kez daha Tekvin 6. bölüm 4. dizelerdeki, birbirinden kesin farklı iki günahkar ırka ilişkin birbiriyle çeliştiğı görülen sözleri ilk keşfeden ben değildim çünkü ilahiyatçılar çok uzun zamandır bu bilmeceyi çözmeye uğraşıyorlardı. Sadece bir İbrani araştırmacı onun varlığını açıklamaya çalıştı. İbrani Birlik Koleji 1939 yıllığında 'The Mythological Background of Psalm 82' (Mezmun 82'nin Mitolojik Altyapısı) isimli pek esin vermeyen bir başlık

Harita 1:

Tevrat geleneğinin dev ırklan ve ilk patrikleri ile ilişkili olan belli başlı yerler.

altında yayımlanan çok önemli bir makalede, Julian Morgens-tern şaşırtıcı bir sonuca ulaştı; melekler dünyadan indikleri zaman, birincisi şehvetten, ikincisi kibirden²³ olmak üzere iki ayrı durumda inmiş olmalıydılar.

Bu çözümün orijinalitesine karşın, konuyu benim görüşü-me göre daha da bulanıklaştırır, çünkü aynı hikayenin iki ay-rı biçiminin Tekvin'in derleyicileri tarafından yanlışlıkla bir-leştirilmiş olduğuna inanmak en kolay yanıt olurdu. Bir yan-da, ilk İsrailliler ve Kenanlı diğer yerli kabileler tarafından Tevrat'ta daha sonra söz edilen dev ırkının ataları olarak görü-len günahkar ırk Nefilimin öyküsü varken, diğer yanda, Ha-nok Kitabı'nın Gözleyenleri yani bene ha-elohim, Tanrı Oğul-ları'na ilişkin tamamen ayrı öyküler vardı. Bir biçimde bu iki rivayet, Tekvin 6'nın bilmecemsi dizelerini oluşturacak şekil-de bir tek öykü haline gelmişti. Hanokyan literatürde ise, Ne-filim Tanrı Oğulları'ndan türeyen saf dev soyu ünvanını almış-tı.

Herşey, Tekvin 6. bölümün sözü edilen satırlarının ya çok daha sonraki bir tarihte Tevrat'a eklenmiş olduğunu ya da Ne-filim ve Gözleyenler'in birbirinden bağımsız iki ayrı kökünü kitaba dahil edecek şekilde bozulmuş olduğunu gösterir.

Şu an için önemli olan, Gözleyenler öyküsünün yaşı ve kö-kenleri üzerine bir şeyleri aydınlatıp aydınlatamayacağını gör-mek için, Pentateuch'un geri kalan kısmını incelemektir.

Azazel için bir keçi

Günahkar meleklerle ilişkin başka olası bir referans Pentate-uch'ta bulunur. Levililer Kitabı'na göre, Yom Kippur bayra-mında yani Kefaret Gününde İsrailliler iki erkek keçi kurban ederler. Hayvanlardan biri, Yahudilerin günahlarını affetmesi için Tanrı'ya sunulurken diğeri Hanok Kitabı'nda Gözleyen-ler'in liderlerinden birinin ismi olan Azazel'e ayrılır.²⁴ Bu kur-

23 Morgenstern, 'The mythological Background of Psalm 83' Hebrew Union College Annual' (Mezmun 82'nin Mitolojik Dayanakları' İbrani Birlik Koleji Yıl-lığı) No:14 sayfa 107 (1939)

24 Levililer 16:10

ban etme törenleri sırasında, papazın her iki elini 'Azazel için olan' keçinin başına koyup, 'İsrailoğulları'nın bütün günahlarını, işledikleri suçlardaki bütün aşırılıkları' onun üzerinde itiraf ettiği söylenir. Daha sonra, hayvanı 'hazırlanmış bir adamın eliyle ıssızlıklara' gönderir.²⁵ Burada hayvan, günahkar melek Azazel'in sonsuza kadar çölde zincirle bağlı olarak görüldüğü kötü durumun anısına bir uçurumdan aşağı atılır. Çok daha sonraları bu günahları temsil etmek için keçinin başına al bir kuşak bağlandı, çünkü İşaya da 'sizin günahlarınız al olduğu halde, kar kadar beyaz olacak' denmektedir.²⁶

Günah keçisi ile ilgili yapılan barbar tören üzerine araştırmamızı biraz daha geliştirirsek, Authorized Version'da* 'Azazel' yerine keçiden söz edilir. 12. yüzyılda Haham Musa ben Nahmen şunları söylemiştir:

Tanrı bize, krallığı ıssızlıkların ortasında olan yöneticiye sunulmak üzere bir keçi göndermemizi emretti. Onun kudretinden yıkım ve viran geldi.. Hayvanlar arasında onun payı keçidir. Onun krallığının bir bölümü iblislerdir ve Tevrat'ta seirim denir bunlara. (Azazel tarafından beslenen efsanevi erkek keçiler)²⁷

Bu Orta Çağ'daki günah keçisi ritüellerinin hâlâ varolduğunu belirtsin ya da belirtmesin, Orta Çağ Avrupası'nda yaşayan Yahudiler üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu kesin biçimde gösterir.

Gühah keçisi Azazel'in ruhunun cisimleşmesi olarak kabul ediliyordu, keçiye dönüşerek o, daha sonraki dönemlerde Hıristiyan geleneğinde İsa Mesih'in gönüllü olarak yüklendiği role benzer bir biçimde, Yahudilerin günahlarını götürebilecekti.

Günah keçisinin hem günahla hem de kirlilikle birleşmesi onu ilk Hıristiyanlık döneminde şeytansı bir hayvan haline ge-

²⁵ Levililer 16:21

²⁶ İşaya 1:18

* Kitab-ı Mukaddes'in 1611 yılında yapılan İngilizce çevirisi. (-ç.n.)

²⁷ Cavendish, The Black Arts (Kara Büyüler) sayfa 314

tirdi. -Ne yazık ki bu sembolik bağlantı bugüne kadar kaldı. Hatta, Batı toplumunun kötülüğün cisimleşmesi olarak gördüğü ters çevrilmiş beş köşeli yıldız [pentagram] yalnızca, Azazel ve günah keçisi ritüeli arasındaki bu garip ilişkiden doğar. Victoria çağından bu yana, ne Yahudilerin ne de Hristiyanların eski dini yasalarında hiçbir yeri olmayan, söylenceye dayanan, hayvanın 'cennete saldıran boynuzlarını' temsil eden iki sivri uçtan²⁸ dolayı bu nefret edilen sembol cadıların keçilerinin bir işareti olarak görülmektedir. Böyle basit bir işaretin herkesin küfrettiği birşey haline gelmesi başlı başına bir tuhaftır. Yine de Azazel'e verilen cezaya kadar giden, İblis ve keçi arasındaki bu ilişki ters pentagramı Gözleyenler'in günahının anısını gerçek anlamda saklayan biricik sembollerden birisi haline getirir.

Melekler gibi davranmak

Günah keçisi törenleri artık yapılmasa da Kefaret Günü hâlâ Yahudi takviminin en kutsal festivalidir. Yahudi yeni yılı - Miladi takvimde, Ekimin başları veya Eylülün sonlarına denk düşen bir tarih- ile başlayan on günlük sürenin doruğu Kefaret Günü'dür. Bütün dünyadaki Yahudiler için, Yom Kippur tüm günahların açıklandığı zamandır, herkes Tanrı'nın kutsal hakimiyetine boyun eğmek ya da eğmemek konusunda seçim yapmak zorundadır. Günde 24 saat dua ve oruçtan oluşan bir ibadettir bu. Bu süre içinde, bir Yahudi, yememeli, içmemeli, yağlanmamalı, sandal giymemeli ve cinsel ilişkide bulunmamalıdır. Bunların yerine meleklerle başa çıkabilmek için sürekli Tanrı'yı övmelidir. Çünkü Yahudiler ancak '*sanki onlar da meleklermiş gibi*' [Yazarın vurgusu] ancak bugün Tanrı'ya hizmet edebilirler.²⁹

'Sanki onlar da meleklermiş gibi...'

Acaba bu yalnızca basit metaforik bir cümle miydi yoksa bu geleceğin altında kökü daha derinlerde olan bir iddia olabilir miydi?

²⁸ age. sayfa 34.

²⁹ Nigosian, Judaism-The Way of Holiness (Yahudilik-Kutsallığın Yolu) sayfa 186.

Yom Kippur süresince devam eden 24 saatin tamamında, Tanrı rakibi şeytanı Yahudi ailelerinin evlerine, ne yaptıklarını görsün diye davet ettiği için Şeytan'ın bir Yahudi'nin yaşamı üzerinde hiçbir gücünün olmadığına inanılmaktadır. Şeytan 'beyaz giysiler içinde' dua eden ve oruç tutanları görünce şunu söylemek zorunda kalır: 'Onlar aynı melekler gibi, onlar üzerinde hiç gücüm yok.' Bunun üzerine Tanrı şeytanı zincirlerle bağlar ve kullarına 'Hepinizi affettim' der.³⁰

Yahudiler meleklerle 'beyaz giysiler içinde' rekabet etmeye çalışırken Şeytan'ın her yıl zincirle bağlanması gerektiğini geleneksel teolojik terimlerle anlamaya çalışmak çok zordur. Yahudi olmayan birisi için, bu tür garip, saf inançlar ve adetler an azından çok şaşırtıcıdır ama yine de bu öyküler, günah keçisi törenlerinin yapıldığı günle ilgilidirler ve bu öyküdeki asıl rakip şeytan değil Azazel'dir. Bundan başka Kefaret Günü'nde 'melekler gibi' olmaya çalışma, Büyük Sel'deki yok olma öncesinde insanlığı yoldan çıkardığı için Azazel'in çektiği ceza ve Gözleyenler'in günahlarının uzak bir yankısı gibidir. Eğer bu teori doğruysa, hem Yahudi mitolojisinde hem de ritüelinde varolan meleklerin günahlarına ilişkin rivayetlerin, Mısır'dan çıkışları sonrasında İsrail kabilelerinin kuruluşuna kadar gittiğine dair somut bir kanıt sağlar. Günah keçisi ritüeli de muhtemelen Musevi geleneğine ilk kez bu dönemde girmiştir.

Peki, Pentateuch'un içindekilere gerçekten güvenilebilir mi? Günah keçisi ritüeline ilişkin sözlerin daha sonraki zamanlarda yapılmış eklemeler olmadığını nereden bileceğiz?³¹ Daha da ilerisi, yerli dev ırklarının Kenan'da var olduğuna ilişkin dizelerin kitabın oluşturulmasından çok sonraki bir dönemde eklenmediğini nasıl bileceğiz? Örneğin, bu sözlerin görüldüğü Tesniye'nin çoğunun Musa'nın Mısır'dan çıktığı zamanda değil, MÖ 7. yüzyılın sonlarına kadar Kudüs'te yaşayan Yahudi katipler tarafından tamamlanmış olduğu söylenir.³²

30 age. sayfa 187.

31 Blair, The World Illustrated Bible Hand book (Açıklanmış Tevrat El Kitabı) sayfa 168.

32 Foakes-Jackson, The Biblical History of the Hebrews (İbranîlerin Tevratsal Tarihi) sayfa xx.

Musa'nın Yahudi halkına Pentateuch'u onun Torah'ı (Tevrat) yani Kutsal Kanunu olarak bırakmış olduğu varsayılır. Bugün Eski Ahit diye bildiğimiz şeyin çoğu, MÖ 6. yüzyılda Babil Sürgünlüğü olarak bilinen zamandan hemen sonra ilk kez yazılı hale getirildi.³³ Sayılar Kitabı'nda (Pentateuch'un beş kitabından biri)³⁴ bulunan papaz duaları biçiminde, İbranice yazılmış ve MÖ 5. yüzyıla kadar giden küçük yuvarlak gümüş bir muskadan³⁵ başka gerçekten de sürgün zamanları öncesinde Tevrat'ın varlığına ilişkin somut bir kanıt yoktur. Bu rahatsız edici durumu vurgulamam, Eski Ahit kitaplarının yalnızca dönemlere değil, Miladi çağın kuruluşuna kadar geçen bir zaman boyunca, en eski zamanlardan bu yana Orta Doğu'nun tarihine ilişkin paha biçilmez bilgileri de içerdiğine inanıyor olmam ile birlikte düşünüldüğünde gerçekten alaylı bir ifade gibi görülebilir. Bununla birlikte aklımın bir köşesindeki bu septik (şüpheli) görüş ile, Gözleyenler'in öyküsünün arkasında yatan orijinal kaynakları araştırmaya devam etmek zorundaydım, çünkü yalnızca bu rivayetlerin İbrani mitolojisine ve söylencesine ne zaman ve nasıl girdiğini tespit ederek, onun gerçekte neyi ima ettiğini anlamaya başlayabilirdim.

33 Blair, The World Illustrated Bible Hand book. Sayfa 30.

34 Papaz Kutsaması Sayılar 6. Bap 24-26 dizelerinde vardır.

35 1990'lı yıllarda keşfedilen bu gümüş muskanın varlığından bana ilk kez 8 Haziran 1995 yılındaki bir konuşmamız sırasında İbrani araştırmacı Profesör Philip Alexander söz etti.

7. Sürgündeki melekler

Gözleyenler ile ilgili efsaneler tam olarak nereden kaynaklanmıştı? Doğrudan Nuh'un soyundan geldiklerini iddia eden, Kabala öğretilerini vaaz eden, yağmur yağdırıcılar, göçebe Zaddikler aracılığıyla Lut Gölü yakınlarında yaşayan Essenlilere girmiş olabilir miydi? Eğer durum böyleyse o zaman bu insanlar kimlerdi ve bu öyküleri nereden duymuşlardı? Çok eski zamanlardan beri, Israil kabileleri arasında, bunlar kulaktan kulağa geçmiş olabilir miydi? Yoksa bu öyküler başka bir Ortâ Doğu ülkesinde daha yeni bir döneme mi aittiler?

Tevrat'ın tek tek kitaplarının oluşturulması daha sonraki dönemlerde olmuşsa da ipucu, bir ağacın halkaları gibi tarihlendirilebilen Tevrat'ın kendisinde yatıyor olabilir. Usta bir gözle, bazı kesin dini konuların, bölümlerin, fikirlerin Yahudi düşüncesine ilk kez ne zaman girdiği bir dereceye kadar doğru olarak hesaplanabilirdi. Bu yüzden eğer Tevrat'ta bizzat Gözleyen terimi var olsaydı bu terimin hahamların öğretilerine ilk kez nasıl ve ne zaman girmiş olabileceğini kestirme şansım olurdu.

Bir kez daha Hitchcock'un *New and Complete Analysis of the Holy Bible* kitabına başvurdum, Cruden's Concordance isimli bölümü açtım. Bu kez 'gözleyen' terimi için konulan başlıkları araştırdım. Sadece dört tane olduğu ortaya çıktı. İlki, Yere-my'a'dadır. 'Yahuda şehirlerine karşı bağırın, uzak bir ülkeden gelen' 'gözleyenler' den bahseder ama onlardan melekler olarak değil yabancılar olarak söz edilir.¹ Diğer üç referans Eski Ahit in en son kitaplarından biri olan Daniel'dedir.

Daniel'deki bu başlıkları incelemeden önce, Cruden's Concordance ile biraz daha oyalandım. Bu kez Hanok Kitabı'nda sık sık geçen meleklerin isimlerini araştırıyordum. Bu kez hemen gördüm ki tüm Eski Ahit'te bunlardan yalnızca ikisi - Gabriel ve Mikael- o da yalnızca Daniel Kitabı'nda kayıt edilmişti. Bundan çok daha önemlisi, Hem Hanok Kitabı'nda hem de Lut Gölü Parşömenleri'nde bulunanlara çok yakın, Melekbenzeri varlıkların ayrıntılı tasvirlerinin görüldüğü kitabın da Daniel olmasıdır. Bunun böyle olmasının nedeni nedir? Niçin özellikle Daniel'de vardı?

Babil nehirleri

Daniel Kitabı kısmen İbranice kısmen de Aramca yazılmıştır. Araştırmacılar onun içindekileri ve üslubunu MÖ 165 yılları civarına, tam olarak Hanok Kitabı'nın ortaya çıkma tarihi olarak atfedilen döneme gönderiyorlar.²

Tarihsel açıdan kitap, Babil Kralı Nebukadnezar'ın Yehuda'yı işgal ettiği, Kudüs'e girdiği MÖ 606-605 yılları civarındaki bir çağın başlangıcı üzerine odaklanır. Nebukadnezar, orada Süleyman Tapınağını yağmalar, tapınağın bütün hazinelerini alır, Babil'e dönerken, şehrin en hünerli zanaatçılarını da yanında götürür. Bundan başka kendi hizmetine üç dört tane soylu genç alır. Bunlardan birisi de o zamanlar 17 yaşlarında olduğu sanılan Daniel'dir. Tevrat'taki öyküye göre gençler saray maiyetine dahil ediliyor, hatta muhtemelen kralın sarayın-

1 Yeremya 4:16

2 Blair, The World Illustrated Bible Hand book 178 183.sayfalar

da yaşıyorlardı. Daniel, çok geçmeden, 'bilgeligi' ve Musa'nın kurduğu Kutsal Kanun'a; Torah'a derin bağlılığı ile şöhretli bir kimse olur. Bundan başka, rüyaları yorumlama yeteneğinin de içinde olduğu daha başka meziyetleri de vardır. Zamanla, Daniel, şehrin 'bilge adamlarının'-yani astrologların, Keldanilerin (bilgili adamlar) ve kahinlerinin üzerinde olduğu gibi Babil eyaletinin de yöneticisi haline gelir.

Bu sıralarda, Nebukadnezar çok garip bir rüya görür. 'Bilge kişilerinden' hiçbiri bunu yorumlayamaz o da Daniel'i çağırır. Rüyasında gördüklerini anlatır: 'Güzel yapraklı' 'dünyanın ortasında duran bir ağaç' görmüştür. Meyvelerle dolu olan ağaç Cennet'e kadar uzamıştır. Altında, kır hayvanları gölgelenir, kümes hayvanları 'dallarını yurt tutarlar.'³ Sonra Nebukadnezar aniden 'bir gözleyen ve göklerden gelen bir kutsal kişi görür.' Bu parlak varlık kralı çağırır ona ağacı kesmesini, 'bu dünyada yalnız gövdesini bırakmasını' söyler.⁴

Daniel Kitabı'nda bu dizeler şu satırlarla devam eder:

Bu karar gözleyenlerin hükmü ve kutsal varlıkların sözüne dayanan istekle olmuştur ki yaşayanlar, insan krallığını Yüce Olan'ın yönettiğini bilsinler diye; o kime isterse onu verir ve insanın en aşağısını ona yönetici kılar.⁵

Daniel Nebukadnezar'ın rüyasını dinledikten sonra, ulu ağacın kralın kendisi olduğunu, 'kurdetinin arttığını, ta cennete ulaştığını ve hakimiyetinin dünyanın sonuna kadar eriştiğini' söyler. Rüya Nebukadnezar'ın dünyevi bağlarından kurtulup, gerçek tanrı olarak yalnızca Yüce Olan'ı kabul etmedikçe, çöküşünün kaçınılmaz olduğunu önceden haber verir.⁶

Sonra üçüncü defa ve son olarak, 'gözleyen' metinde görülür: 'Mademki kral, göklerden gelen kutsal olan, gözleyen gördü.'⁷

3 Daniel: 4:10-12

4 Daniel: 4:13-15

5 Daniel: 4:17

6 Daniel: 4:22

7 Daniel: 4:23

İevrat'ta başka hiçbir yerde, 'gözle-yen' terimi meleklerin görünümü ile ilişkili olarak yer almaz. Bu da bu terimin kullanımını, Hanok Kitabı ile hemen hemen aynı dönemde yazılmış Daniel Kitabı'nın zaman dilimine kesin bir biçimde yerleştiriyordu. Bu bağlantıyı destekleyici başka bir kanıt düşen ağaç imajı ile kehaneti yapılmış Nebukadnezar'ın düşüşünün, Lut Gölü Parşömenleri arasında bulunan Hanokyan metinlerde tasvir edilen Gözleyenler'in yıkılışı ile tamamen aynı olmasıdır.⁸

Sürgündeki Yahudiler

Kudüs'te kalmış olan Yahudiler için olayların akışı aleyhlerine döndüğü zaman, Daniel Peygamber hâlâ yaşıyordu ve Nebukadnezar'ın sarayında görevliydi. Babil ordusu şehri birkaç yıldır terketmişti ki yeni bir isyan Nebukadnezar'ı yeniden Kudüs'e girmeye ve şehri kuşatmaya zorunlu kıldı. Bu MÖ 598 yılına denk düşüyordu. Babil'e geri döndüğünde, kralın yaklaşık olarak onbin Yahudiye esir aldığı söylenmektedir. 586 yılındaki başka bir isyan onu bir kez daha Kudüs'e dönmeye zorladı ve bu kez Tapınak'ı sadece yağmalamakla kalmadı, yerle bir etti. Bu kez onun neredeyse Kudüs'ün tüm nüfusu ile birlikte Babil'e döndüğü de söylenir. Yüzbinin üzerindeki bir nüfusa karşılık olmalıdır bu. Kudüs halkı da daha önce tutsak olanlara katılır ve Yahudi tarihine, sürgünlük veya esirlik dönemi diye girmiş olan dönem başlar.

Nebukadnezar sonunda MÖ 562 yılında ölür ve yerine bir-hiri ardına tahta çıkan yöneticiler geçer. Bunlardan sonuncusu olan Belşazzar Peygamber Daniel'in öyküsünde de geçer. Daniel valiliği ve rüya-yorumculuğunu sürdürür, sonunda 'ikinci yönetici' Belşazzar ve kendisi Arabistan'la savaşırken krallığın işlerini oğlu Belşazzar'a bırakmış olan 'birinci yönetici' Nabonidus'un (ya da Nabu-na'id) arkasından Babil'in 'üçüncü yöneticisi' rütbesine yükselir.

8 Hanok4Devler; Milik, The Books of Enoch Aramaic Fragments of Qumran Cave 4 306-307. sayfalar

Belşazzar'ın hükümdarlığının birinci yılında Daniel'in kendisi, gelecek olayların habercisi olarak yorumladığı vahiyssel, çok garip 'bir rüya' görür. Peygamber, Hanok Kitabı'nın sayfalarından doğrudan çıkmış olması muhtemel, melek benzeri bir varlık görür. Şöyle der:

Tahtları kurulana kadar, eski olanlar oturana kadar baktım: Giysisi kar kadar beyaz, saçının kılları, saf bir yün gibiydi.⁹

Hanok Kitabı'ndaki bebek Nuh'un tasviri ile benzerlikler aşıkardır.¹⁰ Bu öykülerden biri diğerini etkilemiş miydi? Hangisi daha önce geliyordu, Daniel Kitabı mı yoksa Hanok mu?

Belşazzar, büyük bir şölen sırasında, duvardaki garip bir el yazısının ne anlama geldiğini açıklamaları için artık ihtiyarlamış olan peygamberi çağırır. Peygamber, yaklaşımakta olan kötü kaderi sezer ve çok geçmeden Belşazzar öldürülür, Babil, MÖ 539 yılında, Büyük Keyhüsrev'in (Kyros) liderliğindeki Perslerin eline geçer. Keyhüsrev'in akrabalarından birisi olan, Darius, Babil tahtına oturur ve bu tarihten sonra, Daniel, Tanrı'ya olan bağlılığından dolayı aslanların inine kapatılır. Öyküye göre, peygamber kesin ölümden kutsal müdahale ile kurtulur, bunun üzerin Darius'un 'Daniel'in Tanrısı'na saygı' gösterilmesini isteyen bir emir yayımladığı söylenir.¹¹

Daniel, rüya yorumlama işini sürdürür. Örneğin, tahminen Babil üzerinde Keyhüsrev'in egemenliğinin üçüncü yılında, peygamber, üç hafta oruç tutar. Büyük nehir Hiddekel'in kıyısında -Dicle nehrinin eski Akadca ismi- dururken birşey görür:

Kuşakları saf Ufaz altınından, keten elbise giymiş bir adam gördüm: Vücudu zümrüt gibi, yüzü şimşek gibiydi, gözleri meşale alevi, kolları ve ayakları cilalanmış tunç gibi parlıyordu. Sesi, bir topluluk sesi kadar gürdü.¹²

9 Daniel: 7:9

10 Han. I 106:2

11 Daniel: 6:26

12 Daniel: 10:5-6

Bu öyküdeki kutsal varlıkla, yatağında yatarken Hanok'a görünen, 'gözleri yanan lambalar gibi', 'yüzleri güneş gibi parlayan' 'çok uzun' adamlar arasındaki benzerlik inkar edilemez.¹³ Yalnızca tenin rengi değişmiştir. Hanokyan metindeki 'kar kadar beyaz' Daniel'de 'cılalanmış tunç' rengine dönmüştür.

Daniel'in önündeki Melek benzeri varlık yalnızca onun tarafından görülebilir, bununla birlikte peygamber bu korkunç görüntünün karşısında titrerken, hayalet Perslerle anlaşma yapmakta olduğunu, meleklerin sözleriyle bildirir:

Pers krallığının prensi yirmibir gün bana direndi, ve işte, onların baş prenslerinden biri Mikael bana yardımına geldi: Ve ben orada Pers krallarıyla kaldım.¹⁴

Görevi uyanık haldeki rüyalarda, Daniel'e Perslerin Babil'i aldığı dönemde sürgünde olan Yahudileri nasıl bir kaderin beklediğini bildirmek olan bu parlak varlığın ne olduğu hiç belli değildir. Yine de burada, Eski Ahit'te ilk kez, Persler ile yaptığı anlaşmalarda, -görünüşe göre meleklerin yaptıkları işle hiç bağdaşmayan basit insanların işidir bu- hayaletten yardım alan başmelek Mikael'den söz edilir. Burada tam olarak ne olup bittiği açık değildir ama İbrani geleneğinde, İsrail ulusunun dünyevi işleri üzerinde hüküm süren başmeleğin Mikael olması da önemsiz bir bilgi değildir.¹⁵

Babil'i aldıktan sonra, Büyük Keyhüsrev batıya gitmeyi sürdürür ve sadece bir yıl sonra MÖ 538 yılında Kudüs'ü alır. Yalnızca o zaman Babilli Yahudilere özgürlükleri verilir. Esarete düştükleri topraklarda bunun tam altı katını bırakarak, yaklaşık olarak 50 bin kişi geriye döner.¹⁶ Binlercesi güneybatı Pers ülkesindeki eski Elamlıların başkenti Susa'nın üç yüz yirmi kilometre doğusuna yolculuklarını sürdürdüler. Burada Darius bir yaz sarayı kurmuştu. Yahudilerin kendi topraklarına dön-

13 Hanok2.1:4.

14 Daniel: 10:13

15 Daniel: 12:1

16 Easton'un The Illustrated Bible Dictionary. s.v.'Tutsaklık' sayfa 125-126.

melerinde niçin bu kadar isteksiz oldukları spekülasyona açık bir konudur. Belki yayan olarak da Kudüs'e kadar yolculuk etmek istememişlerdi ya da geriye dönmeye dayanamayacak yaşlı akrabaları vardı. Birçok Babil Yahudisi, belki de artık kendi memleketleri haline gelmiş olan Babil'de değil, aynı zamanda Pers ülkesinde de kendileri için açılan yeni fırsatları gördüler. Daha da önemlisi, hem Keyhüsrev hem de Darius, inaçlarını gerçekleştirme konusunda göreceli olarak, engelsiz denilebilecek dinsel hoşgörüyü Babil ve Pers ülkesinde kalan Yahudilere göstermişlerdi.

Daniel Kitabı'na göre, artık yaşlanan peygamber de Susa'daki Pers sarayına gidenler arasındadır. Bundan daha önceki yıllarda, Belşazzar'ın hükümdarlığının üçüncü yılında, Daniel kendisinin Susa'ya götürüldüğünü gördüğü bir rüyayı da yaşamıştı. Rüyasında bir koç ile erkek keçi arasında geçen sembolik bir kavgaya tanık olmuştu. (Bu Pers İmparatorluğunun Yunanlılar tarafından yenilgiye uğratılmasını temsil eder, MÖ 330 yılından sonra bu gerçekleşir.) Ulay Irmağı arasında (Susa'nın kuzeyinde yaklaşık 30 kilometre boyunca uzanan, Kaspır veya Kerkan isimli bir nehir.) bir adamın sesini duyar. Adam, Gabriel'e (Cebrail) 'bu adama rüyayı bildir' der.¹⁷

Bu satırlardan sonra, Gabriel Eski Ahit'teki tek ve en kıymetli ortaya çıkışını yapar ve Daniel'e rüyanın manasını bildirir. Başmelek, bir daha Yeni Ahit İncili Luka'da Yahya Peygamber ve Bakire Meryem'in çocuğunun doğumunu bildirene kadar yine ortalarda görünmez.¹⁸

Daniel sonunda Susa'da çok yaşlı bir adam olarak ölür ama sürgündeki Yahudilerin durumları bununla bitmez. Büyük kitleler halinde, Babil ve Susa'da kalmayı sürdürürler, ta ki Kudüs Tapınağı MÖ 515 yılında tamir edilip tekrar hizmete açıp yeni Pers Kralı Artakserkes MÖ 458 yılında Yahudi devletinin yeniden yapılanmasına izin veren bir emir verene kadar. Yahudiler arasında hâlâ memleketlerine dönme konusunda bir isteksizlik vardır. Beşbin kadarı, Artakserkes'in emri im-

¹⁷ Daniel. 8:16.

¹⁸ Luka 1:11-19, 26-38

zalaması sonrasında, Ezra isimli bir papaz katibin eşliğinde dönerlerken, başka bir grup yolculuk öncesinde, kralın sakisi veya veziri Nehemya isimli bir Yahudinin eşliğinde MÖ 445 yılında evlerine dönerler.¹⁹ Yahudilerin yeniden canlanıp yerine yerleşmesine 13 yıl öncülük ettikten sonra Nehemya kralının yanına Pers ülkesine döner ve geri kalan günlerini orada geçirir. Bu tarihten sonra hâlâ Babil veya Susa'da kalan Yahudiler tarihin kayıp sayfalarında yer alırlar.

Birçok yüzü olan adam

Daniel'e atfedilen işler, sürgünden döndükten sonra Yahudiler arasında büyük ün kazanan onlara ruhsal açıdan moral veren güçlü öyküler içerir. Bu özellikle, MÖ 167 yılındaki Makkabi isyanının başlangıcında Yahuda'yı yöneten Suriye Kralı Antiokhos Epiphanes'in yönetimi altında çektikleri müthiş zulüm sırasında doruğa çıkmıştı. Belki de bu çok zor dönemlerin sonucu olarak, Babil tutsaklığının günlerinden kalan ocak başı öyküleri yazıya geçirilmişti.

Büyük olasılıkla, Daniel, bir kişiden çok, birkaç kişinin kahramanlıklarını ve yaşamını, hatta sözde hizmet ettiği kralların çeşitli özelliklerini kendinde birleştirmiş, çok yüzlü bir figürdü. Sürgün sonrası Yahudilere göre, Daniel, tutsaklıktan Miladi çağın başlangıcına kadar Tanrı'nın seçtiği insanların tutsak ruhunu temsil etmişti. Bunun ışığında, Eski Ahit'te niçin yalnızca Daniel'in Kitabı'nda Gözleyenler, Gözleyenler benzeri kişiler ve isimlendirilmiş meleklerin göksel varlıklar olarak görüldüğünün yanıtını bulabilir miydik?

Çizelge 1: İLGİLİ TEVRAT KRONOLOJISI

MÖ 2000

İbrahim Ur şehrini terkeder, Elam Kralı Kedarlaomer, Kenan'da dev ırkları ile karşılaşır.

MÖ 1300-1200

¹⁹ Easton'un The Illustrated Bible Dictionary. s.v.'Tutsaklık' sayfa 125-126.

Kanun koyucu Musa'nın emri altında Israilliler'in Mısır'dan çıkışı. Kenan'daki oniki kabilenin kuruluşu; burada yine dev ırkları ile karşılaşma.

MÖ 1020-970

Davud'un ölümü üzerine, Süleyman birleşik Israil'in tahtına oturur.

MÖ 931-889

Süleyman ölür, krallık kuzeyde Israil, güneyde Yahuda olmak üzere iki ayrı krallığa bölünür.

MÖ 722

Kuzey Israil Krallığı, Asurluların eline düşer, 28000 kadar Israili, tutsak düşer. Bu Israil'in bir ulus olarak sonunu işaret eder. Tutsaklar Asur'dan bir daha geri dönemezler.

MÖ 606-605

Babil tahtına Nebukadnezar geçer.

MÖ 598

Yehuda'nın başkenti Yerusâlim (Kudûs) Nebukadnezar'ın eline geçer. Krallığı kaybeden Yehoyakim ve ileri gelen bir çok zanaatkar Babil'e götürülür. Bunların içinde genç Daniel de vardır. Yehoyakim'in oğlu Zedekya tahta çıkar.

MÖ 586

Nebukadnezar Kudûs'ü bir kez daha kuşatır. Şehir düşer ve yıkılır. Yahudiler Babil'de tutsak edilmek için götürülürler.

MÖ 562-553

Nebukadnezar ölür ve birbiri peşi sıra gelen üç kral yönetime geçer: Amelmarduk, Neriglissar ve son olarak Nabonidus. Nabonidus, saltanat vekili Belşazzar'dan sonra kralın yokluğunda, Babil'de kontrolü ele alır.

MÖ 540-539

Nabonidus Pers Kralı Keyhüsrev tarafından yenilgiye uğratılır. Babil'de anarşi doğar; Tevrat bir şenlik sırasında, Belşazzar'ın sarayındaki bir duvarda görünen yazıdan bahseder. Keyhüsrev'in ordusu Babil'e girer ve çok kolay bir zafer kazanır.

MÖ 538

Keyhüsrev Kudûs'ü alır; Babil'deki tüm tutsak Yahudilere özgürlük verilir. Birçoğu Pers ülkesinin güneybatısındaki Susa'ya göç eder.

MÖ 537-515

Zerubabel'in yönetimi altındaki Kudûs tapınağının restorasyonu.

MÖ 478

Yahudiler hâlâ Susa'da kalırlar; Kserkes ile evlenen Eşter'in ve böy-

lece katliamdan kurtulan Yahudilerin Tevrat'taki öyküsü
MÖ 458

Pers Kralı Artakserkes tarafından Ezra Yerus alim'e gönderilir. Yanında sürgün kalmış birçok Yahudi ve restore edilmiş Tapınak'a gönderilen birçok değerli armağan vardır.

M  445

Susa'daki Artakserkesin sakisi Yahudi Nehemya, yeni vali olarak Yerus alim'e gelir. Yehuda Krallığı kurulur.

M  165

Daniel Kitabı yazılır.

Yolda Rafael ile birlikte

şimdilik Daniel Kitabı'nı hatta bütün Tevrat'ı bir kenara bırakmam gerekiyordu, çünkü böyle yapmak Gözleyenler'in kökenleri hakkında bana bir parça fazla bilgi sağlayabilirdi. Bunun yerine, aslında Hristiyan İncili'ne dahil edilmiş olduğu halde, MS 4. yüzyılda Kilise Pederleri tarafından çıkarılmış *Apokri a* diye anılan onyediy kitaptan ya da kitap parçasından oluşan koleksiyona dikkatimi verdim. Özellikle bir kitap arıyordum; *Tobit'in Kitabı*. Çünkü Eski Ahit'te hiç görünmeyen ama Hanok Kitabı'nda kutsal Gözleyenler'den birisi olarak ortaya çıkan başka bir başmelekten -burada Rafael- söz ettiği ortaya çıkmıştı.

Tobit'in Kitabı, M  722 yılında kuzey İsrail Krallığının Asur Kralı şalmaneser'in eline geçmesinden sonra, Asur'a ve 'Medlerin şehirlerine' götürülmüş olan on kabileden oluşan İsrailoğullarının yaşamlarını konu alır. Babil tutsak Yahudilerinin aksine bu kabileler asla sürgünden dönmediler. Bundan sonraki kuşakların izole olmuş topluluklar olarak yaşadıkları varsayılır. Tıpkı Daniel ve Hanok Kitabı gibi bu apokrifal kitap da M  200 yılları civarında oluşturulmuştur.

Tartışmalı  yk , eski Asur başkenti Ninova'dan kuzeybatı İran'daki 'Medlerin şehirlerinden birine' Ekbatana'ya gitmek üzere yola çıkan Tobit'in oğlu dürüst Tobias ile ilgilidir.²⁰ Bu-

20 Krallar 2:17:6, 18:9, Tarihler1:5-26

rada Tobias, Raguel'in kızı Sara isimli güzel bir kadınla evlenecekti.²¹ Bu uzun ve yorucu yolculuğunda arkadaşı ismi 'Tanrı'nın şifacısı' anlamına gelen Rafael'dir. Gidecekleri hedefe doğru dağları aşarlarken, -gerçek kimliğini saklayan, Azaryus adını kullanan- başmelek Tobias'a birçok şey öğretir. Örneğin, Tobias ırmakta büyük bir balık yakalar ve Rafael balığın her bir parçasını nasıl kullanacağını şöyle öğretir:

Balığın içini çıkar, kalbini, ciğerini ve ödünü sakla. Çünkü bunlar yararlı ilaçlardır... öd gözlerin yağlanması için iyidir, senin gözünde beyaz bir benek var, onlar bununla iyileşecek.²²

Bir Tanrı şifacısı için değerli sözler ama böyle bir sanat, göklerin kutsal ulağının yapacağı işlerden çok farklı görünmektedir. Yolculuk sürer, Ektabana'ya ulaştıklarında, başmelek Tobias ailesinin adına para toplamak için başka bir Med şehri Rages'e yollanır.²³ Tobias sonunda Sara ile evlenir, grup Ninova'ya dönerken, Azaryus aslında kendisinin 'yedi kutsal melekten biri',²⁴ (İbrani mitolojisi ve söylencesindeki yedi başmelek gruplarına bir referanstır) Rafael' olduğunu söyleyerek gerçek kimliğini açıklar.

Tobias ve Rafael'in Medya'ya yaptıkları yolculuğun, öykü anlatıcıları tarafından alegorik bir amaçla yarattıkları yalnızca ilginç bir hikaye olduğuna kuşku yoktur. Yine de bu hikayede başmeleğin görünmesi önemlidir çünkü, meleksele varlıklar sanki, yalnızca Babil ve Susa'daki sürgünden dönen Yahudiler tarafından benimsenen, özel tasvirler, kimlikler, ünvanlar ve hiyerarşiler ile görünmeye başlıyorlar. Eğer bu doğruysa, bu yeni etkiler tam olarak nereden gelmişlerdi?

MÖ 6. yüzyılda Nebukadnezar ve Belşazar'ın yönetimi altındaki Babil, güneşin kişileşmesi olarak görülen devlet tanrısı Bel Marduk veya Bel kültünün etkisi altındadır. Babil sarayına

21 Tobit 5-8

22 Tobit 6:4-8

23 Tobit 9

24 Tobit 12-15

girdiği zaman Daniel'e 'Bel prensi' anlamına gelen Belteşazzar ünvanı verilmiş olduğu halde ona tapma Yahudiler tarafından pagan putperestliği olarak görüldüğünden iğrenç kabul edilirdi.²⁵ Bel onlara zulmedenlerin tanrısı olduğundan, onun kültü tutsak Yahudiler arasında hiçbir zaman taraftar bulamaz, benzer biçimde Yahudilerin melek kavramı üzerinde de çok önemli bir etki yapmış olamazdı. Diğer yandan, o zamanın Babil'i Mezopotamya'nın dört bir köşesinden dinsel kültürleri kendisine çeken kozmopolit bir şehirdi. Bu yüzden, bunlardan birisi Yahudiler arasında taraftar toplamış olabilir miydi? Asur ve Babil işi, kanatlı tapınak koruyucuları ve gök cinlerinin çok kanatlı Çerubim ve Serafim'in gelişmesini etkilediğine inanmak için iyi nedenler olduğu halde bunu söylemek çok zordur. Üstelik bunlar hiçbir zaman *mal'akh* (melek) ya da cennetin ulakları olarak sınıflandırılmamışlardı.

İran etkisi

Araştırmanın çok daha verimli bir damarı, Pers papazlık kurumunun sürgün Yahudiler üzerinde yapmış olduğu kesin ve büyük etki üzerinde kendini belli eder. Birçok Yahudi katibi, peygamberi, yöneticisi servetlerini ve popüleritelerini yalnızca Elamların başkenti Susa'da değil, bugün Azarbaycan sınırları içinde olan, İran'ın daha iç bölgesindeki, Tobit Kitabı'nın çoğunun geçtiği kuzeybatı Med Krallığının içinde gerçekleştirdiler. O zaman Yahudiler burada ne gibi dinsel etkilere açık hale gelmiş olabilirlerdi?

Kendi isimleri ile bir krallık haline gelmeden, MÖ 820 yılında bağımsızlıklarını ilan etmeden önce Medya, Kuzey Irak ve Suriye Asur İmparatorluğunun tebaası olarak yaşayan çoğunluğu dağlık bölgelere yerleşmiş, vahşi kabilelerden oluşan bir konfederasyondur. Ondan sonra, 'krallar kralı' olarak bilinen bir kral hanedanlığı tarafından yönetildiler. Bunlardan sonuncusu MÖ 550 yılında Büyük Keyhüsrev tarafından devrildi. İki yıl sonra, tüm İran ve Asya krallarının birleşmesiyle,

²⁵ Easton'un The Illustrated Bible Dictionary. s.v. 'Daniel' sayfa 178-179.

Keyhüsrev tarihçilerin Akamanişlar olarak belirttiği krallardan oluşan büyük bir hanedanlığı başlatarak Pers İmparatorluğunu kurdu. Kuzeyde Kafkasya, doğuda Hindistan ve Çin Türkmen İmparatorluğu, güneyde Etiyopya ve batıda Avrupa'nın doğusuna kadar uzanan bir bölgeye hükümdar oldu.²⁶

Mecusiliğe yani çok güçlü olan Med papaz sınıfının dinine uyması büyük bir ihtimal olduğu halde, Keyhüsrev'in hangi dinden olduğunun kesin kayıtı yoktur. Bu papaz sınıfının güney Pers ülkesinin başkenti Pasargade'ki Keyhüsrev'in MÖ 530 yılında öldükten sonra gömüldüğü beyaz mermerden yapılmış türbesini korudukları söyleniyordu.²⁷ Keyhüsrev'in kendisi de eski Med hanedanlığından geliyordu, bu yüzden son derece güçlü Mecusi papazlığına bir çeşit sadakat borcu vardı.²⁸ Bu papazlığın kökeni bilinmiyor. Medler, kuzeybatı İran'ın dağlık bölgelerinden gelen dinsel etkiler ve yerli kültürlerin iç içe olduğu karışık bir ırktı. Mecusiler ile yapılabilecek tek ve gerçek karşılaştırma, ibadet, inanç ve adetler bakımından birçok ortak noktaları (Bak bölüm 8) olan Brahman papaz kastıyladır. En meşhur Mecusiler kuşkusuz, Kitab-ı Mukaddes'in bize bildirdiği²⁹ Doğu'da bebek İsa için üç armağan getiren 'üç bilge adam'dı.

Yahudiler Mecusi inançlarından etkilenmiş olabilirler miydi? Hatta aynı zamanda Pers ülkesinde yeni yeni tutunmaya başlayan rakip bir din olduğu halde bu olasılık çok güçlüydü. Bu din Zerdüştlüktü.

Mecusiliğin düşüşü

Mecusilik en büyük darbesini, kral Kuzey Afrika'ya bir se-

26 Lempriere, J. A Clasiccal Dictionary, (Klasik Sözlük) s.v.'Medler' sayfa 355

27 Matheson, Persia -An Archaeological Guide (Pers Ülkesi -Arkeolojik Rehber) Sayfa 217.

28 Herodot'a göre Cyrus'un büyük babası, kızı Mandane Kambises isimli bir köleyle evlenen Med kralı Astiyages idi. Onların evliliğinden Kuruş isimli bir çocuk dünyaya geldi. Bu çocuk daha sonra Pers İmparatorluğu'nun kurucusu Büyük Cyrus oldu. Bak Herodot History (Herodot Tarihi) I. 107-108

29 Matta. 2:7.

fer düzenlediği sırada Keyhüsrev'in halefi II.Kambises'in vekili olarak, bir Medli ve bir Gaumata isimli bir Mecusi zorla iktidarı ele geçirdiği sırada aldı. Böyle yaparak, sahtekar, Pers tahtınının kontrolünü ele geçirmeyi başardı ve kendine imparatorluğun yöneticisi olarak ilan etti. Darbeyi duyan Kambises Pers ülkesine geri dönerken ölümcül bir yara aldı. Bu trajik olaya karşın, Gaumata ve onun işbirlikçi Mecusileri sonunda, imparatorluk üzerinde birkaç ay içinde kontrolü sağlayan Kambises'in halefi Darius tarafından öldürüldüler.³⁰ Bu tarihten sonra, Mecusi papazlığı yasadışı ilan edildi ve tüm Pers ülkesinde baskı altına alındı. Gerçekten de Yunan tarihçi Herodot'a göre, Gaumata'nın düşüşünün yıl dönümünde, Mago-fobya olarak bilinen bir festival düzenlendi. O gün insanlar karşılıklarına çıkan her Mecusi'yi öldürme konusunda özgürdüler, bu gelenek Herodot'un Medya'yı bizzat ziyaret ettiği 5. yüzyılın ortalarına kadar varlığını korumuştur.³¹

Mecusi papazlığının herkesin hor gördüğü, nefret ettiği bir dereceye düşmesi, halkın, ismini ünlü kurucusu Zerdüş'ten alan ve sonradan Zerdüştlük diye adlandırılacak yeniden canlanan bir İran dinine yönelmesine yol açtı. Darius'un iş başına geldiği tarihten itibaren, Zerdüştlük, kendi kutsal kitabı, papazlık kurumu, her büyük şehirde ve kasabada kurulan tapınaklarıyla yeni devlet dini haline geldi. Kendi bütün itikatlarını büyük ölçüde Mecusiliğin eski dini öğretilerine borçlu olduğu halde, Mecusiliği tarihten silmek için herşeyi yaptı bu yeni din.

Daniel Kulesi

Med'lerin başkenti Ekbatana (bugünkü Hemedan) hem Mecusiler hem de Zerdüştiler tarafından çok kutsal bir yer olarak benimseniyordu. Bu yüzden yalnızca, Tobit Kitabı'nda baş melek Rafael'in gitmeyi hedeflediği yer olmasından dolayı değil aynı zamanda bir 'kule' yeri olduğu için çok şaşırtıcıydı. Bu za-

30 Herodot III.61-78. sayfalar.

31 age. III.79.s.

rif binanın muhteşem üntü hakkında bize biraz bilgi aktaran tek yazar Yahudi tarihçi Flavius Josephus'a (MS 37-97) göre bu kule Daniel peygamber tarafından yaptırılmış ve kralı I. Darius tarafından onaylanmıştır. Yazar şöyle der:

...harika yapılmış, hâlâ bugüne kadar korunabilmiştir. İşte şimdi böyle görüldüğü gibi, sanki daha yeni yapılmış gibi görünür, bir kimse onu yapıldığı gün nasıl görmüşse şimdi de aynısını görür..şimdi onlar buraya, bugüne gele- ne kadar Med, Pers, Part krallarını buraya, bu kulenin içi- ne gömerler; onun bakımıyla ilgilenen kişi bir Yahudi pa- pazıydı. Bu kurala bu güne kadar uyulmuştur.³²

Çizelge 2. İLGİLİ PERS KRONOLOJISI

MÖ 2000-1000

Güney Rusya'daki düzlüklerden gelen göçlerden sonra, Orta ve batı Asya'daki İranlı kabilelerin birleşmesi.

MÖ 2000-550

Yakın Doğu'da, Asur, Med, Babil ve Lidya baskın güçlerdir.

MÖ 630

Zerdüşt dininin kurucusu Zerdüşt'ün doğumu (rivayetsel.)

MÖ 581

Med kralları hanedanının doğrudan soyu, Büyük Keyhüsrev'in doğumu.

MÖ 559-548

Keyhüsrev, batı Pers ülkesindeki Anşan'ın tahtına oturur ve tüm İran ülkesini fetheder. Böylece Pers tarihinin Akamanış olarak adlandırılan dönemi başlar.

MÖ 539

Babil Keyhüsrev'in eline geçer.

MÖ 530-522

Keyhüsrev'in ölümü ve oğlu II. Kambises'in yerine geçişi.

MÖ 526-521

Hanedan sorunları: Bir Mecusi zorla, dört aylık bir süre için Pers tahtını ele geçirir. Kambises Mısır'dan dönerken ölür. Halefi I. Darius kontrolü sağlar.

32 Josephus. Antiquities of the Jews (Yahudilenn Eskiliği) x. xi, 7.

MÖ 485

Darius'un oğlu Kserkes'in taç giyişi.

MÖ 464-330

I. Artakserkes'ten III. Darius'a kadar geçen saltanat devirleri.

MÖ 330

Büyük Iskender'in Persleri yenmesi. Akamanış kralları hanedanının bağımsızlığı ve etkisinin sonu.

MÖ 247

Pers Ülkesi'nde Part Hanedanı'nın kuruluşu.

MÖ 224-225

I. Ardaşir'in üç kesin savaşta Partları yenilgiye uğratması ve Sasanı Kralları Hanedanlığı olarak da bilinen İkinci Pers İmparatorluğunu kurması.

MÖ 640

İşgalci Araplar'ın onları bozguna uğratmasından sonra Sasanilerin ve Pers İmparatorluğunun sonu.

Eğer bu doğruysa, Pers krallarının ve Josephus'un bu gizemli satırları yazdığı Miladi çağın 1. yüzyılı süresince Mecusilerin de Yahudi papazlığına duydukları derin saygıyı gösteriyordu. Klasik yazarlar aslında Ekbatana'nın Asur ve Babil'in yedi katlı ziguratlarını anımsatan, her biri farklı renklere boyanmış, gittikçe yüksekliği azalan yedi duvar tarafından çevrili olduğunu söylese de Daniel'in kulesi hakkında hiçbir şey bilinmiyordu.³³

Kesin biçimde, Medya'nın Mecusileri ve Pers ülkesinin Zerdüştileri ile Yahudi sürgünleri arasında fikirler ve felsefelerin paylaşılmasına dayanan bir alış-veriş olmuş olmalıdır. Eğer bu olduysa, o zaman Hanok Kitabı ve Lut Gölü Parşömenlerini oluşturan konuların içeriğinin ne kadarını etkilemiş olabilirdi? Bundan daha da önemlisi, hem günahkar hem göksel biçimlerin olmak üzere sürgün sonrası melek kavramının kökeni İran olmuş olabilir miydi? Zerdüştlük öğretilerine öylesine bir göz atma bile, bu yanıtın evet olacağını göstermeye yeter.

33 Herodot I.98.

Zerdüş'tün melekleri

Tıpkı Musevilik gibi Zerdüştlük de monoteistik bir dindir. Yine Musevilik gibi o da inancın yüce varlığı, 'bilge tanrı', Ahura Mazda'nın emri altında görevli meleklerin, veya 'yazatların' bütünsel birliğini kabul eder. Tanrı'ya en yakın melekler Ameşa Sepenta veya Amešaspēnd denilen meleklerdir. Bunların kökenleri kendilerinden çok daha eski MÖ iki ile üçbininci yıllara kadar giden Orta asya Hint-İran mitlerinden doğmuştur.³⁴ Altı 'kutsal ölümsüz' veya 'cömert ölümsüz' Ahura Mazda ile birlikte Museviliğin yedi başmelek kavramına karşılık gelir.³⁵ Bu yalnızca Tobit Kitabı'nda değil aynı zamanda Hanok Kitabı³⁶ ve Lut Gölü Parşömenlerinde de bulunur.³⁷

İki ünlü İbrani araştırmacısı W.O.E. Oesterley ve T.H. Robinson, özellikle *Hanok Kitabı* konusunda, melekoloji kavramından, şeytanoloji, düalizm, eskatologya* dünya-devirleri ve

34 Bir biçimde , yedi Hint-İran tanrısından Boğazköy denilen bir yerdeki Anadolu Hitit halkı ile Suriye Mitanni kültürü arasında imzalanan bir anlaşmayı kutlayan bir yazıda söz edilir. MÖ 1500 yıllarına kadar giden tanrıların içinde Zerdüş Mithra'nın Vedik biçimi Mitra, Varuna, Indra ve iki Nasatya da vardı. İlk ikisi Mitra ve Varuna 'iki tanrı' anlamına gelen bir kelimeden sonra geliyorlar, İran mitolojisindeki Ahura Mazda ve Angra Mainyu arasındaki dualistik ilişkinin bir biçimine benzerlikler taşıyor görünüyordu. Rig Veda'da onlar sık sık Mitra-Varuna bileşik ismi altında görünürler.

35 Örneğin Graves'in New Larousse Encyclopaedia of Mythology (Yeni Larousse Mitoloji Ansiklopedisi) sayfa 317'ye bakın. Diğerleri W.O.E. Oesterley'in ileri sürdüğü Akad Babil mitolojisinin yedi gezegen etkisinden türemiş olan yedi baş melekleriydi. Manson baskısı 'Angelology and Demonology in Early Judaism' (Yahudiliğin Başlangıcında Melekoloji ve Şeytanoloji) A Companion to the Bible (Tevrat'a Bir Ek) Yahudiler'in Ameşa Sepenta'yı kendi tanrılarının sembolik görünüşüyle özdeşleştirmiş olmaları büyük olasılıktır. Böyle yaparak ister istemez bir melek daha eklemiş oldular, yedi başmelek ve ayrıca tanrı ortaya çıkardılar.

36 Han I.20

37 Strugnell'in Congress Volume Oxford, Vetus Testamentum'a Ekler vii, Leiden 1960 The Angelic Liturgy' 318-345. sayfalara ve ayrıca Vermes'in The Dead Sea Scrolls in English.(İngilizce Lut Gölü Parşömenleri), 'Songs for the Holocaust of the Sabbath' (Sebt'in Yok Oluşuna İlahiler) 4Q400-7.

* Ölümünden sonraki yaşama ait konular. (-ç.n.)

ruhun yeniden canlanmasına ilişkin anlayışlara kadar herşeyle ilgili Zerdüştlüğün Musevilik üzerinde yapmış olduğu etkiyi tanıdılar. Daha da önemlisi, Pers dininden alınan bu uyarlamaların, Yahudiler Susa'da sürgündeyken uygulamaya geçirildiğine karar verdiler.³⁸ Bu görüşlerin aynıları Harvard Üniversitesi İran Çalışmaları eski Ağa Han Profesörü, Richard N. Frye gibi Pers tarihi araştırmacıları tarafından da paylaşılmıştır. Frye, 1963 yılında yazdığı 'Pers Mirası' isimli kitabında, Zerdüştlük ve sürgün sonrası Musevilik arasındaki güçlü çapraz döllenmenin ana hatlarını belirtmiştir.³⁹

Hanok Kitabı'nı Perslerin etkilediği yargıyla ilgili olarak doğru iz üzerinde olduğuma çok az kuşku vardı, ama ya Gözleyenler'in öyküsü? Acaba bu öykü de İran'dan mı gelmişti. Üretilenler içinde hâlâ en iyi kabul edilen Hanok Kitabı'nın İngilizce çevrisini yapan İbrani araştırmacı Canon R.H. Charles öyle olduğunu düşünenlerdendi. Tekvin 6. bölümde sunulan, İnsan Kızları ile karşılaşan Tanrı Oğulları mitlerinin 'çok daha eski, Zerdüşt gelmeden önce insanlığı çürütmüş olan ve kadınlarla birleşmiş olan iblislerin olduğu muhtemelen Pers kökenli bir mite ait olduğu' sonucuna varmıştı.⁴⁰

Bu aynı görüş, muhtemelen Hanok Kitabı üzerindeki en önemli otoritelerden birisi olan Profesör Philip Alexander tarafından da dillendirilmişti. 'Tekvin 6'daki "Tanrı Oğulları"nın Targumim'i ve İlk Yorumlar' başlığı ile 1972 yılı *Journal of Jewish Studies*'te yayımlanmış önemli yazısında, Tanrı Oğulları'nın kökeni ile ilgili şunları söylemek zorunda kalmıştı:

Musevilikte melekoloji İran dininin etkisi altında sürgünden sonra gelişti. Tanrı Oğulları'nın melekler olarak çevrilmesi bu oldukça garip fikirlerin sürgün öncesi dinin içine aşılma ve dile geçme biçimlerinden birisi olduğunu işaret ediyordu.⁴¹

38 Oesterley ve Robinson, *Hebrew Religion -Its Origin and Development* (İbrani Dini -Kökenleri ve Gelişimi) 312-314. sayfalar, 386-400. sayfalar

39 Frye, *The Heritage of Persia* (Pers Ülkesi'nin Mirası) sayfa 154.

40 Charles, *The Book of Enoch*, 1912. sayfa 16. Han 1.6.2.

41 Alexander, Tekvin 6.Baptaki 'The Targumim and Early Exegesis of "Sons of God" 60-61. sayfalar.

Harita 2:
MÖ I. binyılda Yakın Doğu

Diğer bir deyişle, Pers ülkesinden MÖ 445 yılları dolaylarında son dönüşlerini izleyen bir zamanda papazlığın yazıcıları, Eski Ahit'in yeniden yazılması işiyle meşgul oldukları bir zamanda, Tanrı Oğulları'na ilişkin söylencelerin ilk kez Tekvin'e sokulmuş olduğu, gözden geçirilip, yeniden içine konulduğuna ilişkin her olasılık vardı. Gözleyenler'in başka bir ismi olan 'Tanrı Oğulları' onların günahlarına ilişkin olarak Hanok Kitabı'nda sunulan rivayetlerin aslında İran'dan alınmış olduğunu işaret ediyordu.

Gerçek ve yalan

Pers ülkesinin Lut Gölü literatürü üzerinde de çok önemli bir etkisi olduğu görünüyordu. Örneğin, Amram Ahiti'nde, Musa'nın babası Amram yatağında yatarken ona görünen iki Gözleyen'den söz edilir. Ona 'Hangimiz senin üzerinde yetkili olsun' diye sorarlar, sonra da kendilerini 'Belial.. [Karanlık Prensi], Kötülük Kralı' ve 'Mikael... [Aydınlık Prensi], Doğruluk Kralı' olarak tanıtırılar.⁴² Lut Gölü Parşömenlerinde rakibi Mikael veya Melkizedek, 'ışık', 'doğruluk' ve 'gerçek' gibi terimlerle nitelenir.⁴³

Rüyasında, aydınlık ile karanlık, gerçek ile yalan, doğru ile yanlış arasında seçim yaptırılan kişi kavramı Zerdüştlüğün kutsal kitaplarında bulunan kavramlarla eştir. Bu kitapta, kişilere aşa 'doğruluk' veya 'hakikat' ile *druj* 'yanlış' veya 'yalan' arasında seçim yapması söylenir. Bu dualistik ilkeler bir yanda 'bilge tanrı' Ahura Mazda diğer yanda, 'kötü ruh' ya da 'kötülük prensi' Angra Mainyu (Farsça metinlerde sık sık Ehri-man olarak kısaltılır) tarafından temsil edilir. Angra Mainyu Belial, Şeytan veya İblis'in Farsçadaki karşılığıdır.⁴⁴ Bir seçim yapma fikri, Kefaret Günü Yom Kippur festivalinde, bir Yahudinin ya iyi yolu ya da kötü yolu seçmesi gerektiği düşüncesine şaşırtıcı biçimde benzer.

Zerdüştlük ile Lut Gölü Parşömenleri arasındaki bağlantının başka bir biçimde doğrulaması da, Essenlilerin arasındaki doğrunun taraftarları 'Zadok Oğulları' yani 'doğruluk' veya 'Hakikat Oğulları' olarak adlandırılırken, Belial taraftarlarının, 'Karanlık Oğulları' veya 'Yalan Oğulları' olarak bilinmesi gerçeğinden geliyordu.⁴⁵ Artık şimdi, *aşavan* 'Doğruluk Taraftarları' veya 'Hakikat Taraftarları' ve *daravant*, 'Yalan Taraftar-

42 Eisenman ve Wise, 4Q543, 'Testament of Amram' The Dead Sea Scrolls Uncovered. Sayfa 153.

43 age. 30-31 ve 151-152. sayfalar.

44 Zaehner, The Dawn and Twilight of Zoroastrianism (Zerdüştlük'ün Alacakaranlığı ve Şafağı) 36-37. sayfalar.

45 4Q543, 'Testament of Amram' The Dead Sea Scrolls Uncovered. Sayfa 156.

ları'ndan söz eden Zerdüştlük ile bunu karşılaştırabiliriz.⁴⁶

Bunlar önemli kavrayışlardı, çünkü sadece Zerdüştlük'le Musevilik arasında değil aynı zamanda Musa'nın yasasına tıpkı Daniel gibi son derece bağlı Lut Gölü topluluklarının öğretileri ile İran'a özgü inançlar arasındaki ilişkiyi de inkar edilemeyecek biçimde doğruluyordu. Aynı dinsel toplulukların Hanok Kitabı, Amram Ahiti gibi, sahte-uydurma eserlerin yaratıcıları olduğunu gösteren bütün olasıklar olduğundan, Gözleyenler'in günahına ilişkin söylencelere kaynaklık eden malzemenin İran'ın zengin mitolojisinden gelmiş olma ihtimali çok güçlüydü.

Yine de ben Daniel'in izlerini takip ettim ve Babil dağlarının ötesinde, Doğu'da bir yerde uzanıp giden bir ülkeye gitmek için Filistin'den ayrıldım. Hâlâ, son bir gerçekliğe gereksinim duyuyordum: Acaba şimdiye kadar hiç kimse Hanok Kitabı'nın Filistin dışında bir yerde yazılmış olduğunu iddia etmiş miydi?

Laurence'nin şanslı önsezisi

Canon R.H.Charles Hanok Kitabı üzerinde Pers etkisini onaylar görünüyordu, pekiyi ya Richard Laurence; Kinnairdli James Bruce'nin Bodleian Kütüphanesine teslim ettiği Etiyopyaca metni ilk kez İngilizceye çeviren Cashel Başbaşıpiskoposu ne düşünüyordu bu konuda? Metnin hangi ülkeye aslen ait olduğu konusunda ne söylemeliydi?

Hanok Kitabı'na yazmış olduğu uzun girişi okuyunca çok şaşırdım. Önce kitabın hazırlandığı ülkenin enlemine gözönüne almış, daha sonra bölüm 71'de söz edilen günlerin uzunluğuna ilişkin çok ayrıntılı bir çalışma yapmıştı. Hanok Kitabı yazarının günlerin uzunluğunu, bizim şimdi kullandığımız yirmi dört saatlik zaman diliminde, en uzun gündüz süresinin on altı saate denk geldiği oniki parçadan oluştuğu onsekiz dilime veya parçaya böldüğünü keşfetti. Laurence, böyle uzun

46 Zaehner, The Dawn and Twilight of Zoroastrianism 34-36. sayfalar

bir günün Filistin’de süremeyeceğine karar verdi. Bu gerçek, Hanok Kitabı’nın orijinal yerin Filistin olamayacağını pekiştirdi. Bu bilgiye dayanarak, metinde belirtilen daha uzun bir süreden oluşan gün için uygun olabilecek daha kuzeyde olan bir enlem araştırmaya başladı. Böylece, yazarın yerel bir iklimden söz ettiği sonucuna vardı:

En uzun gün 15.5 saat sürdüğü, kırkbeş derece kuzey enleminden daha düşük bir enlemde olmayan, en uzun günün tam onaltı saat sürdüğü belki de kırk dokuz dereceden daha yüksek olmayan bir aralıktadır. Bu da onun kitabı yazdığı ülkeyi, en azından Karadeniz veya Hazar Denizinin kuzey bölgelerine kadar getirir. Muhtemelen ülke, bu iki denizin yukarı bölümleri arasında bir yere yerleşmişti.

Eğer son tahmin iyi olarak kabul edilirse, o zaman Hanok Kitabı yazarı belki de Şalmanaser’in alıp götürdüğü, ‘Goşan nehri kıyısındaki, Habor ve Halah’a, Medler’in şehirlerine yerleştirdiği’ bir daha da tutsaklıktan geri dönemeyen kabilelerin üyelerinden birisiydi.⁴⁷

Laurence doğru bölgede olduğunu biliyordu. Onun fikrince, Hanok Kitabı Filistin’de yazılmış olamazdı ama İran’ın 5° kadar kuzeyindeki Rusya Ermenistan’ı, Gürcistan veya Kafkasya’yı içine alan bir bölgede düzenlenmiş olması daha güçlü bir ihtimaldi. Benim burada söz edilen kesin bölge hakkında bazı kuşkularım olmakla birlikte, Hanokyan metinlerde söz edilen Gözleyenler benzeri varlıkların tasvirlerini iyice inceledikten sonra benzer tahminlerde bulunmuştum. Filistin’in zeytin derili Yahudilerine hiçbir biçimde benzemiyorlardı aksine, beyaz tenli, beyaz saçlı, uzun boylu, siyah tüylerden pantolar giyen, dağlık bölgelerdekiler gibi çok daha soğuk bir iklimde yaşayan bir ırkın resmi idi sözkonusu olan.

Yapmış olduğu bu neredeyse gün yüzü görmemiş iddialara karşın, başpiskopos Hanok Kitabı’nın kesinlikle o tartışmalı

47 Laurence, The Book of Enoch xlv-xlvi.

bölgede yaşayan bir Yahudi tarafından yazılmış olması gerektiğine inanmaktan kendisini alamamıştı. Bunun bir sonucu olarak, metnin yazarının, İsrail'in MÖ 722 yılında düşmesinden sonra, Asur ve Medya'ya sürülen o on kabileden birisinden olduğu teorisini ileri sürdü.

Medya'nın eski krallığı ile Hanok Kitabı arasında olduğu öne sürülen ilişki birtakım şeyleri çağrışırsa da böyle bir hipotezin pek bir anlamı olmadı. Başpiskopos'un yaşadığı günlerde araştırmacıların ne Zerdüştlük konusunda doğru dürüst bir bilgileri vardı ne de onun Yahudi dini düşüncesine olan ağır etkilerini kavrayabilmişlerdi. Bu gerçek Laurence'nin ayrıntılı çalışmalarının benim kendi iddialarıma ne kadar uygun olduğunu gösteriyordu. O zaman, günahkar ırkın gizlerini çözmede gerekli bir dizi ipucu için; özellikle Medya'nın Mecu-si papazlığı ve Pers Zerdüşť inancına olmakla birlikte İran'a bakmak kaçınılmazdı.

8. Korkunç yalan

Zerdüştilerin dinsel ibadetleri, adetleri ve inançları ile ilgili bilinmesi gerekli herşeyi bilmem gerekiyordu. Özellikle Gözleyenler'in günahı ile ilgili öyküde olmak üzere, Musevi melekoji anlayışını sağlayan bilgi onların mı yoksa Medya'nın Mecusi papazlığının öğretilerinin sonucu muydu, bunu bilmem gerekiyordu.

Kitaplar ancak temel yapı ile sınırlı bilgiler sağlıyordu, benim daha fazlasına ihtiyacım vardı. Ayrıca çoğunlukla Bombay olmak üzere, Hindistan'ın bazı bölümlerinde bir inanç olarak hâlâ varlığını sürdüren bu yaşayan dinle doğrudan iletişim kurmam gerekiyordu. Arap işgalcilerin gittikçe artan zulümlelerinden kurtulma umuduyla, MS 9. yüzyıl boyunca Pers ülkesinden göç etmiş onbinlerce Zerdüşti burada yaşıyordu. Hindistan'da Zerdüştilere Parsiler deniyordu. Yani Pars veya Pers insanları ki onlar dış dünyada hâlâ bu isimle tanınırlar.

12. yüzyılın başında, bir Zerdüşst topluluğunun Londra'da yerleşmiş olduğunu ve burada bugüne kadar kalmış bir tapınak kurmuş olduklarını keşfettim. Adreslerini bir arkadaştan

almıştım. Konuya ne açıdan ilgi duyduğumu belirten birçok mektup ve telefon görüşmelerinden sonra Londra'daki tapınakta dönemsel olarak düzenledikleri törenlerden birine, biraz gönülsüzce de olsa davet edildim. Zerdüştilerin giz perdesi çok anlaşılır bir şeydi. Cahiller, onların inançlarını, adetlerini, ibadetlerini en iyi nitelemeyle Hristiyanlık dışı, uç olarak da pagan veya arkaik diye görmüşlerdi. Beri yandan, hem İran hem Hint Müslümanları yüzyıllar boyunca, onların inançlarını tamamen ortadan kaldırmak için sistemli olarak uğraşmışlardı. Şah Pehlevi rejiminin 1979 yılında devrilmesi ile birlikte, İran'da kalmış olan Zerdüştiler ya ülkeden kaçmak ya da İslam otoritelerinin gözlerinden uzak bir yerde ibadet yapmak zorunda kaldılar. İşte bu yüzden Londra'daki Zerdüş Evi böyle gizli bir konumdaydı.

Pers Zerdüştileri ve Medya Mecusileri hakkında birçok şeyi zaten biliyordum ama bu tarihi bilginin doğruluğunu kendi aklımla bir kez daha değerlendirmem gerekiyordu. Tören bittikten sonra benimle konuşmayı kabul etmiş olan tapınağın ileri gelenlerine araştırmamla ilgili soruları sorabilecektim.

Yolculuk, Londra'nın kenar mahallelerinden birine metroyla yapıldı. Yanımda, araştırma asistanım Richard Ward, Debbie Benstead isimli bayan bir meslektaş vardı. Yeraltından çıkar çıkmaz, önceki hafta acele ile bir kağıda karaladığım adresi bulduk. Son Viktorya dönemine ait birleşik salonlu kiliselerden pek farkı olmayan bir tarzda yapılmış, büyük, beyaz, taş bir bina gördük. Giriş merdiveninden indikten sonra, birçok insanın zaten toplanmış bulunduğu taş zeminli bir lobiye geldik. Bir grup Asyalı Farsça ve Hintçe konuşuyorlardı. İlkeler takım elbiseliydi, başlarında beyaz takkeler vardı.

Kadınlar renkli sariler içinde, başlarına parlak eşarplar takmışlardı.

Beyaz ırktan oluşumuz beklenilmeyen bir zamanda orada bulunuşumuz açıkça dışarıdan yabancılar olduğumuz anlamına geliyordu; birkaç kişi bize ters ters baktı. Onlara kibarca gülümsedik ve tapınağın kurallarına aykırı hiçbir şey yapmaya çalıştık. Kendi zevkimize uygun biçimde giyinmiş ola-

rak, birinin bize yaklaşmasını bekledik. Bir iki kuşkuyla bakıştan sonra, iyi giyinmiş bir Asyalı konuşmasını kesti ve bize doğru geldi. Hepimize hoşgeldiniz dedikten sonra kendisini bize topluluğun sekreteri olarak tanıttı. Richard ve benim takke giydiğimizden, Debbie'nin de saçlarını eşarpla kapattığından emin olmak istedi. Temizlik ve saflık onların inancına göre en önemli şey olduğundan, dökülen saçlardan dolayı tapınağın kutsallığı kirlenmesin diye baş mutlaka uygun bir biçimde kapatılmalıydı.

Başımıza takkeleri giyerek, sekreterle konuşmaya başladım ve konuşmanın bir yerinde Zerdüştilere 'ateşe tapanlar' deme aptallığını gösterdim. Adam dik dik yüzüme baktı ve sertçe: 'Biz ateşe tapanlar değiliz' dedi. 'Birçok insan aynı hatayı yapıyor. Biz babamız Ahura Mazda'nın bir sembolü olduğu için ateşe saygı duyarız.'

Yerin dibine girdiğimi hissettim, tekrar tekrar özür diledim. Konuşurken sözlerime dikkat etmem gerekirdi. Ateş her biçimiyle, tarihi gizemle ve imgelemlerle örtülü büyük peygamber Zerdüşt daha doğmadan önce bile İranlılarca kutsal sayılmıştı. Klasik kaynaklara göre Zerdüşt İskender'den 258 yıl önce yaşadı. Yani Büyük İskender kudretli Pers İmparatorluğunu yıkmadan ve onun taştan yapılmış ünlü şehri Persepolis'i MÖ 330 yılında yağmalamadan 258 yıl önce.¹ Bu da yılı MÖ 558'e götürür ama bu tarihin, büyük öğretmenin ne zaman doğduğunu mu yoksa otuz yaşında ilk vahyi bilgiyi aldığını mı, Viştaspa isimli Orta Asyalı kralı kırk yaşında yeni dinine döndürdüğünü mü, yoksa yetmiş yedi yaşında² öldüğünü mü gösteren bir tarih olduğu kesin değildir. Ama bu yılın herşeyi anlattığını söylemek için de iyi bir dayanak yoktur, çünkü Zerdüşt'ün ya da İranlıların dediği gibi Zarathustra'nın öğretisi kendisinden çok daha eski, Medya'nın Mecusi papazlığı tarafından tüm yönleriyle korunmuş son derece ilginç bir Hint-İran dininin saf biçimde yeniden canlanmasıydı.

Doğrudan benzerlikler Zerdüşt'ün kutsal yazılarındaki yani

1 Zaehner, The Dawn and Twilight of Zoroastrianism sayfa 133

2 age.

Zend Avesta'daki (Zend, eski Pers dili anlamındadır) içerik ile Hindistan'ın en eski edebi eseri Rig Veda'da bulunan öğretiler arasındaki karşılaştırmalardan çıkarılabilir. (Rig Veda'nın tarihi MÖ 1750'ye gider, bu da bizzat Zerdüş'te³ atfedilen bir tarihtir.) Diğer kaynaklar 'Zarathustra' ünvanını taşıyan bir değil iki, üç, dört hatta daha fazla tarihte yaşamış peygamberler olduğunu gösterdi. Bu da bana en uygun çözüm olarak göründü.

Latin yazar Justin, Zerdüş'tün büyüünün mucidi olduğunu, Mecusiliğin ilkelerini incelediğini, rakipleri Hint Brahmanları gibi tanrının bir sembolü olarak ateşe saygı duyduğunu yazmıştı.⁴ Bizanslı tarihçi Gregorius Cedrenus'a göre, Mecusilik Helen kahraman Perseus tarafından, bilinmeyen bir tapınakta sürekli yanan kutsal ölümsüz ateşi korumak için bir kült olarak kurulmuştu. Şöyle yazmıştı:

Perseus'un Pers ülkesine büyüü ve üyeliğe kabulü getirdiğini söylüyorlar, ki bu sırlarla göğün ateşini yere indirdi, bu sanatın yardımıyla kutsal ateşi dünyaya getirdi, kutsal ölümsüz ateş isimli tapınakta bunu korudu; yeni bir kültün yöneticileri olarak, erdemli kişiler seçti ve korumakla görevli oldukları bu ateşin bekçileri ve müdavimleri olarak Mecusileri görevlendirdi.⁵

Zerdüş'tün, Mecusiliğin astronomi, astroloji ve evrenin kökeninin de içinde olduğu garip felsefelerine ve öğretilerine derinlemesine dalmış olduğu söyleniyordu. Zerdüş'tün aslında Medya'nın bir yerlisi olduğu, tıpkı Katolik Kilisesinin çürümüş uygulamalarını yeniden 'reform' eden Martin Luther gibi, Mecusi dininin⁶ 'restore' edeni olduğuna ilişkin başka rivayetler de vardı.

3 Mehr, *The Zoroastrian Tradition (Zerdüş'ti Gelenek)* sayfa 5.

4 Graves, *New Larousse Encyclopaedia of Mythology* sayfa 317.

5 Ulansey, *The Origins of the Mithraic Mysteries (Mithrasal Gizlerin Kökenleri)* 29-30. sayfalar. Charles Dupuis, *Origine de tous les cultes*, H. Agasse, Paris 1795 Cilt I. Bölüm I sayfa 78.

6 Lempriere, J. *A Classical Dictionary*. s.v. 'Zerdüş't' sayfa 659

Mecusilik dininin gerçek tarihi hakkında çok az şey biliniyordu. I. Darius tarafından politik güçlerinin üzerine akıllı bir biçimde perde çekildikten sonra, dinsel törenleri yönetme, hayvan kurban etme, rüya yorumlama, gaipen haber verme, büyü yapma ve ruhlar dünyası ile iletişim kurma gibi hizmete yönelik işlerle sınırlandılar. Bunların hepsi kelimenin tam anlamıyla Mecusilerin işiydi. Çünkü, biz bu kelimenin kullanımından, büyü, büyücü, büyücülük gibi terimleri kazandık. Mecusilerin, Ahura Mazda'nın ilk biçimi Ahura, oğlu Mitra ve sular tanrıçası Ardivi Sura Anahita gibi en eski Hint-İran tanrılarına tapmış olduğu biliniyor. Bu son ikisi Zerdüştlük festivallerine daha sonraki dönemlerde dahil olmuştur. Bunlardan birisine de biz birazdan tanık olacaktık.

Tören müdavimleri tapınağa doğru gitmeye başladılar, biz de önümüze düşenlere gülemseyerek arkalarından gittik. Giriş kapısının önünde iki sıra halinde dizilmiş ve iki koridor oluşturmuş sandalyelerden oluşan büyük bir oditoryum vardı. Sandalyelerden büyük bölümü sanki bir tiyatro oyunu izlemeye gelmiş, birbirleriyle günlük sohbetler yapan, veya oradan oraya gezen kadın ve erkeklerle doluydu. Birinci sıranın önünde, üzerinde pirinçten yapılmış büyük bir maltızın olduğu yüksek bir sahne vardı. Maltızın içine, bilindiği adıyla yasna festivali için hazırlanmış sandal odunu parçaları yığılmıştı. Maltızın çevresinde, dört yönü gösteren işaretçilerle birlikte meyveler, süt, şarap su gibi sunular yerleştirilmişti. Sahnenin önündeki bir direğin üstünde, içinde Ahura Mazda'nın tüylerden oluşan bir güvercin kuyruğu içindeki Asur tarzı tasvirinin olduğu kanatlı bir disk vardı.

Debbie bir koltuk tutmadan önce, Asyalı bir kadın yaklaştı, omuzundan tuttu onu.

Yüzünde biraz endişeli bir ifadeyle, önce kendi dilinde konuştu. Sonra, şiveli bir İngilizce ve özenli el hareketleriyle, meramını anlattı. Debbie hemen kadının kendisine sorduğunu anladı. Diğer tüm pis olma biçimleri gibi, adet kanaması da Ahura Mazda'nın kutsal huzurunu kirleten birşey olarak düşünülüyordu. Debbie için, şansa ayın kötü bir zamanı değildi.

Kadına bunu anlatır anlatmaz, karşılıklı gülümsediler ve Debbie koltuğa oturabildi.

Hasat töreninin başlamasını, sabırla ve biraz da birşeyler umarak beklerken, oditoryumda toplanmış olan insanların, sanki herhangi bir yerdeymiş gibi, birbirleriyle yer değiştirmelerini, oraya buraya gezinmelerini şaşkınlıkla izliyordum. Bu kadar önemli dini bir tören başlamadan önce, salondakilerin durgun bir akılla tefekkür içinde olmaları gerekmiyor muydu?

Önümüzdeki sırada oturan orta yaşlı bir kadın bize doğru, sanki konuşmak istermiş gibi gülümsedi. Ne yapacağımı ve ne söyleyeceğimi tam olarak bilemediğim için, bu festivalin önemini sordum. Sorumu anladı ve gidip, üzerinde törende yapılacak işlerin sırasını anlatan, daktilo ile yazılmış bir kağıt getirdi. Kağıtta bu hasat töreninin yönetecek olanın Tir, yazata veya Zerdüşt takviminde Merkür gezegeninin⁷ insanlar üzerindeki etkisini, her ayın onüçüncü günü ile birlikte Haziran ayını da yöneten 'başmelek' olduğu söyleniyordu.

Pers meleği Tir Zerdüştlüğü, Musevi melekoloji anlayışında nasıl bir etkide bulunmuş olduğunun en büyük örneğidir. Çünkü İbrani mistisizminde Tir, Triel haline dönüşür, tıpkı Pers eşi gibi o da Merkür gezegenine⁸ bağımlı olan bütün faaliyetleri yönetmekten sorumludur. Lut Gölü Essenliler toplumunda olduğu gibi, Zerdüştler de her günü, her ayı, her mevsimi ve gezegeni gözlemekten sorumlu bir melek olduğuna inanırlar. Gerçekten de meleksel zekalar tarafından dünyevi ve göksel zaman devirleri bakımından yapılan bu "gözlemler" hem Hanokyan hem de Lut Gölü literatüründe 'gözle -yen' teriminin niçin kullanıldığını da çok iyi açıklayabilirdi.

İran mitolojisi ve dini hakkındaki bilgim ne kadar çok artarsa, Zerdüştlüğü bana gerçek yanıtlar vermeyeceğine o kadar çok inanmaya başladım. Ama Mecusilik böyle değildi. Ne yazık ki, onların gerçek mitleri ve ritüelleri o kadar az korunabilmişti ki o yüzden ancak onun yaratmış olduğu dini -Zerdüştlüğü- inceleyerek bu papaz kastının gerçek önemini anlayabildim.

7 Davidson, A Dictionary of Angels s.v.'Tir' sayfa 290

8 age. s.v. 'Triel' sayfa 290.

Bununla beraber, Mecusilik'in doğaüstü varlıkların iki karışımını -ahuralar ve devler- benimsemiş olduğu biliniyordu. Devler 'sahte tanrılar' veya insanların işlerine sık sık karışan 'karanlık uğursuz cinler'⁹ olarak sayılırken Ahuralar göksel bir zafere içinde yaşayan parlak tanrılar olarak görülüyordu. Gerçekte, devler, tanrının inayetinden düşüp dünyaya bağımlı varlıklar (Farsça *dev* veya *div*'den biz *devil* (Şeytan) kelimesini ürettik) haline gelmiş Angra Mainyu veya Ehrimen soyundan gelen (kötülük ruhu¹⁰) ahuralar olarak da görülüyordu. Devler karanlık doğalarına karşın, aynı ahuraların durumunda olduğu gibi 'parlayanlar'¹¹ anlamına gelen devata kelimesinden türemiştir.

MS 7 yüzyılda tüm Pers ülkesini Araplar işgal edince, Angra Mainyu, tanrının emrine rağmen Adem'e boyun eğmeyi reddeden, bunun sonucunda cennetten kovulan ateşten yaratılmış melek İblis veya Eblis'e dönüştü. Kibirden günaha düşmesi öncesinde, İblis Azazel ismiyle bilinmekteydi.¹² Bu, Hanok Kitabı'nda Gözleyenler'in liderlerinden birine verilen isimle aynıydı ve bu tuhaf bağlantı İslam mitolojisinde hiç açıklanmamıştı. İslam folklorunda *Eblis divler*'in ya da cinlerin babası olarak kabul ediliyordu. Ondan, 'büyüleyici görünüşlerinin altında ölümcül uğursuzluklarını gizleyen' kötü Periler (Farsçada *Pari*, *Zend Avesta*'da *Pairika*), aşırı güzel melekler¹³ türemiştir.

Divlere ilişkin masallar, İran mitolojisinde çoktur. Genellikle insan benzeri yaratıklar olarak resmedilirler ama yine de büyük boynuzlar, iri kulaklar ve kuyruklar onların ayrılmaz özelliklerindendir. Sık sık, ölümlü insanların sahip olmadığı 'üstün güç ve zekaya' sahip olan büyücüler veya sihirbazlar olarak da resmedilirler. İstek üzerine kaybolabilmeleri gerçe-

9 Graves, New Larousse Encyclopaedia of Mythology sayfa 317.

10 Boyce, A History of Zoroastrianism (Zerdüştlüğün Tarihi) Cilt I. Sayfa 201.

11 Churchward, Signs and Symbols of Primordial man. (İlk İnsanın İşaret ve Sembolleri) sayfa 234.

12 Davidson, A Dictionary of Angels s.v.'Azazel' sayfa 63, age.s.v. 'İblis' sayfa 101

13 age. s.v. 'Peri' sayfa 222-223

ğine karşın, savaş meydanlarında balta veya kılıçla ölen bir fiziki doğaları olduğu sık sık anlatılır.¹⁴

Eğer boynuzları, uzun kulakları ve kuyrukları bir kenara koyulursa -ki bunlar bu söylencelerin geliştiği daha sonraki aşamalarda kuşkusuz div karakterini alçaltmak için eklenmişti- sadece insana benzeyen varlıklar kalır. Gerçekten de bir div 'bir tanrı olarak ya da dünyevi varlıklar ölçeğinde daha yüksek sınıftan olan bir kişilik' olarak betimlenir.¹⁵ Buradaki kelime 'ölümlü' değil 'dünyevi' dir ama benim fikrime göre divlerin büyük yapısı, üstün zekaları ve sözde doğaüstü yetenekleri onları dev ırkının üreticisi rolü için en başta gelen adaylar yapmıştı tıpkı, Musevi gelenekteki Nefilim gibi.

Divlerin ve perilerin fiziksel varlığına olan inaç 20. yüzyılın başlarına kadar İran'da süregelmişti. Örneğin İran ve Afganistan arasındaki ıssız sınır bölgesinde Amu Derya (Oxus) nehri-ne yakın bir yerdeki Tacik kabile üyeleri 'kışın, onlara en yakın yerleşim yerlerinde kalmak için dağdaki inlerinden aşağı gelen ve ancak bahar ayında geri dönen' divlerden ya da divilerden söz ediyorlardı.¹⁶ Düzlüklerde yaşayan Tacik kabile üyelerinin arasında da; güzel Peri'nin ölümlü insanları ayarttığına, onlara günah işlettiğine Angra Mainyu'nun yönetimi altındaki tüm yaratıkların 'yılanların, kaplumbağaların ve kurbağaların' kılığına girdiğine ilişkin benzer mistiklikte bir inanç vardı.¹⁷

Daha da önemlisi, ilk Zerdüş kaynaklarında, daha Zerdüş

14 Atkinson, The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi 'Pers Şair Firdevsi'nin Şehnemesi) sayfa 1.

15 age. sayfa 2.

16 Snesev G.P. 'Remnants of pre-Islamic Beliefs and Rituals Among the Khorezm Uzbeks' (Khorezm Özbekleri arasındaki İslam Öncesi İnançlar ve Ayinlerin Kalıntıları) Soviet Anthropology and Archaeology, New York Spring 1971 (Sovyet Antropolojisi ve Arkeolojisi New York, 1971) sayfa 339. Rusçadan çevrilmiş, Scott 'Zoroastrian Traces Along the Upper Amu Darya' (Yukarı Amu Derya Boyunca Zerdüşlük İzleri) sayfa 218'de alıntı yapılmıştır.

17 Snesev G.P. 'Remnants of pre-Islamic Beliefs and Rituals Among the Khorezm Uzbeks' Soviet Anthropology and Archaeology, New York Spring 1971 dergisinde Rusçadan çevrilip yayımlanmıştır. Scott Sayfa 34 not 44'te alıntı yapılmıştır.

dünyada görünmeden önce, ahuraların ya da 'parlayanlar'ın bir çeşit günahının meydana geldiğine ilişkin bazı göstergelerin olmasıdır. Çünkü bir yorumcuya göre peygamber 'meleklerin bedenlerini paramparça etti, çünkü onlar kendi bedenlerini çok kötü kullandılar, dünyada başıboş gezdiler ve dünya kadınlarıyla şehvetli işler yaptılar.'¹⁸

Bu sözler 19. yüzyılda yaşamış, Hanok Kitabı'ndaki Gözleyenler'in işledikleri günahlar ve bu öykü arasındaki olağanüstü benzerliklerin hepsini kabul eden Tevrat araştırmacısı Faranz Delitzsch'e aittir.

Iran folklorunun *Ameşa Sepenta*'sı kuşkusuz sadece yedi başmelekle değil aynı zamanda Hindu *Rig Veda*'da bulunan yedi *Aditya* ya da *Surya* ile de özdeştir. Bunlardan birisi, *Surya* isimli güneş tanrısıdır. Eski Hint mitolojisi ve rivayetleri *Surya*ların en azılı düşmanlarının büyü sanatlarında çok usta devler olan *ahuralar* (*asura* diye okunur) olduğunu söyler. Hanok Kitabı'ndaki Gözleyenler gibi, *Vedik ahuralar* tanrıların gizli bilgilerini kötüye kullanmaktan dolayı lanetlendiler. Böylece, Yahudi Hristiyan geleneğinin günahkar melekleriyle karşılaşılabiliriz, kötü ruhlar rolünü üstlenmiş oldular.¹⁹ Tesadüfen, *Surya*, Cennet'e²⁰ götürüldükten sonra Hanok'un aldığı meleksel biçim, *Mctatron*'un isimlerinden birisi olarak da görünüyordu. Üstelik, Hanok Kitabı'nın kimi Etiyopyaca el yazmaları başmelekleri '*Asarya*, '*Asurye* ve *Suryan*' gibi örneklerle verir.²¹ Bu da hem *Zend Avesta*'da hem de *Rig Veda*'da bulunan

18 Delitzsch, A New Commentary on Genesis (Tekvin Üzerine Yeni Bir Yorum) Cilt I. Sayfa 225.

19 İran'daki aynı ilkel kaynaktan kendi cennetsel ve dünyevi tanrı panteonunu yaratan Hindu mitolojisinde roller, Ahuralar -Asuralar onların dilinde kötü, yıkıcı ruhlar, ve devler-suryalar ışığın parlayan tanrıları olarak görüldüğünden ters dönmüştür. *Rig Veda*'da, bu iki karşıt tanrı grubu arasında kesin bir fark pek görünmese de asuralar devlerle aynı sayıdadır. Bak, Graves'in New Larousse Encyclopaedia of Mythology. 336-337. sayfalar. Davidson A Dictionary of Angels s.v. 'Asuralar' sayfa 60.

20 Davidson A Dictionary of Angels s.v.'Surya' sayfa 281.

21 Milik, The Books of Enoch-Aramaic Fragments of Qumran Cave 4. Sayfa 172. n.L.7.

Musevilik ve Hint-İran mitleri arasındaki güçlü ilişkiyi bir kez daha doğrulamış oluyor.²²

Artık yaklaşıyordum, ama Gözleyenler kavramı ile insanlığı çürüten *devler* veya *ahuraların* günahlarına ilişkin eski İran inancı arasındaki ilişkiyi gösterecek daha başka kanıtlara hâlâ gereksinim duyuyordum. Belki aradığım yanıtlar Zerdüştilerin kutsal kitaplarının arasında bulunabilirdi.

Aniden düşüncelerim değişti. Oditoryuma hakim olan sabit uğultu, belli aralıklarda çınlayan zil sesleriyle sustu. Oturmuş olan dinleyicelerin arkasında yapılmış, kapalı bir odadan garip uyumsuz bir ses yükseldi. Hemen sonra, beş papaz göründü, hepsi uzun beyaz keten elbiseler giymişlerdi. Bellerinde yine beyaz kordonlar asılıydı, başlarında beyaz takkeler, burun ve ağızlarını kapatan uzun beyaz müslin maskeler vardı. Sahneye doğru tek sıra halinde canlı bir biçimde yürümeye başladılar, yürürlerken bir yanda da belli bir nağmeyle dua ediyorlardı. Ateş maltızının olduğu yere çıktıktan sonra, görünmeyen bir el başlarının üzerindeki büyük havalandırma fanını çalıştırdı. Bir papaz hemen devasa pirinç maltızın içinde, küçük bir ateş yakmaya başladı. Titreyerek yanmaya başlayan ateşe, sandal ağacı parçaları ve birkaç kaşık buhur atıldı. Keskin ve çarpıcı bir koku yayıldı ortalığa.

Yanan ateşin çevresinde bir daire içinde oturduktan sonra, papazlar el ele tutuştular ve *Zend Avesta*'dan dualar ve ilahiler söylemeye başladılar. Her biri diğer arkadaşının söylediğine aldırmadan, onunla uyumsuz okuyordu. O zamana kadar dini bir törende görmediğim türden, etkileyici ama yine de rahatsız edici bir ses ortaya çıkıyordu.

Arada sırada papazlar aralarında küçük beyaz bir çiçek dağıtıyorlardı. Her iki elle tutulup sunuluyor, alacak kişi de veren kişinin ellerini kavrayarak çiçeği alıyordu. Birinci papaz, çiçeği verirken, ikinci papaz iki elini bitiştirerek açıyor ve çiçeği alıyordu.

Diğer durumlarda, beş papazın hepsi el ele tutuşuyorlar, papazların biri tarafından ateşe yerleştirilmiş bir ritüel demiri va-

²² Mehr, *The Zoroastrian Tradition* sayfa 3.

sıtasıyla, hakikat ateşi ile birbirlerine bağlanmış oluyorlardı. Bu bağlantı törenin başarısı için zorunlu bir kuraldı.

Arada bir dinleyiciler kendi eski püskü *Zend Avesta* kopyalarını çıkarıyorlar, yanındakilerle konuşmaya başlamadan önce, bazı gathaları yarım ağızla okuyorlardı.

Zend Avesta Zerdüştilerin en kutsal metnidir ama ona eşit önemde başka kitaplar da vardır. Bunlardan birisi sonraki dönem Pers dili Pehlevice ile yazılmış kutsal kitap *Bundehişt*'dir. İşlediği birçok tema arasında, eşsiz bir yaratılış öyküsü vardır. Kutsal raven bitkisinin sapı iki ayrı insan olana kadar büyür; ölümlü ırkın anası ve babası *Masya* ve *Masyanag*.²³ Çift tam bir saflık içinde yaşarken, *Angra Mainyu*²⁴ (başka bir anlatıda²⁵ devler) tarafından yoldan çıkarılır. Bu yoldan çıkmanın bir sonucu olarak, bu ilk çift metinde geçen ismiyle 'Hürmüze' yani Ahura Mazda'ya değil ona (ya da onlara) tapar. Böyle yaptıkları için bu ilk ölümlüler orijinal saflıklarını yitirirler ve ne onlar ne de onların soyundan gelenler, ruhun kurtuluşu üzerinde görevli tanrı Mitra'nın yardımı olmaksızın saflıklarını geri alabilirler.

Zerdüştiler, ilk çiftin düşüncede, kelimedede ve işte bedensel günahlar işlediği andan bu yana, çiftle birlikte onların soyundan gelenlerin de sonsuza kadar lekелendiklerine inanırlar. *Bundehişt*'in tarihi yalnızca 9. yüzyılda, İran'dan Hindistan'a göç eden öncülerin dönemine gitmesi gerçeğine karşın, metnin şu anda kayıp olan çok eski bir *Zend* orijinaline dayanmış olduğu düşünülür.²⁶

Bundehişt'te sunulan yaratılış öyküsü birçok bakımdan, *Tekvin Kitabı*'nda bulunan Adem'in Günahı öyküsü ile karşılaştırılabilir. Daha da çarpıcı olan, bazı Pers öğretilerinde *Angra Mainyu* 'iki ayaklı yaşlı yılan' olarak bilinir.²⁷ Bu sözler hemen

23 Öykü ve yazılışlar Boyce'nin *A History of Zoroastrianism* isimli eserinden alınmıştır. Sayfa 96.

24 Staniland Wake, *Serpent-Worship and Other Essays* (Yılana-Tapma ve Diğer Makaleler) sayfa 38.

25 Boyce'nin *A History of Zoroastrianism* Cilt I. Sayfa 96.

26 Staniland Wake, *Serpent-Worship and Other Essays* sayfa 39-40 not 4.

27 age. sayfa 39.

Amram Ahiti'nde bulunan 'Engerek Yüzlü' Gözleyen Belial'i akla getirir.

Pers ve İbrani gelenegindeki Adem'in Günahı öykülerindeki açık benzerlikleri işaret eden ilk kişi ben olmuyordum. 1888 yıllarının başlarında, C.Staniland Wake, *Serpent worship and Other Essays* (Yılana Tapma ve Diğer Makaleler) isimli sarsıcı eserinde, iki ayrı mitoloji arasındaki benzerlikleri tartıştıktan sonra şunları söyler:

Günah ve sonuçlarını içeren Pers öyküsü İbranice olanla öylesine benzerlikler gösterir ki, onun mecazi dilini çıkardığımızda, bu ikisinin aynı efsaneyi anlattıklarından kuşku duyamayız. Sonuncusunda mecazi dil kullanımı eskisinden [yani Bundahiş'ten] çok daha sonraki bir zamana ait olduğuna bizi inandırır.²⁸

İnsanın Günahı, Ayartma Yılanı ve meleklerin günahı kavramlarının ya doğrudan ya da dolaylı biçimde Zerdüştlük ya da Zerdüş't öncesi kaynaklardan alınmış olduğunu iddia etmek için yeterince neden vardır. Bundahiş'in yılanı Angra Mainyu'dur. Bu yüzden ilk günah zamanında tıpkı Hanokyan ve Lut Gölü dini literatüründeki Gözleyenler'in lideri, Azazel, Şemyaza veya Belial'in kişileşmiş biçimi olan Ayartma Yılanı gibi Angra Mainyu da devlerin (ya da günahkar ahuraların) sembolüdür.

Devler'in yasası

Peygamber Mani'nin diğer daha az bilinen Hanokyan malzeme ile birlikte, MS 3. yüzyıl boyunca Hanok Kitabı'nı yeniden keşfedip, onu hem çeviri biçiminde hem de kendi aykırı öğretileri içinde, yeniden canlanmış olan Pers İmparatorluğu'na sokmuş olabileceğini düşünmek ilginç olabilirdi. Bu öğretileri onun selefi peygamber Zerdüş'tün geleneksel memleketlerinden olan Doğu'ya, Orta Asya'ya kadar taşımıştı. Eğer

Gözleyenler ile ilgili efsaneler ilk olarak İran'da ortaya çıktıysa, o zaman Mani onları sürgünden dönen Yahudilerin eliyle Yahuda'ya taşınmasından yaklaşık yediyüz yıl sonra doğdukları topraklara geri getirmiş oluyordu. Mani bu söylencelerin Pers kökenli olduğunun farkında olmuş olabilir miydi? Bu Mani'nin onları hakikat öğretisine inananlar olarak görmesinin nedeni olabilir miydi? Eğer böyleyse o zaman neden Manicilik ve Maniciler, MS 277 yılı dolayında, Pers ülkesinin güneybatısındaki Susa yakınlarındaki Cundişapur'da peygambere öldürdükten sonra vücudunu teşhir ederek küçük düşüren fanatik Zerdüştilerin zulmüne uğramışlardı?

Yanıt, Zerdüş'tün dünyadaki görevi süresince *dev-data*'ya 'Devlerin yasası'na karşı ateşlice vaaz vermiş olduğu söyleminde yatmaktadır.²⁹ Bu Ahura Mazda'nın doğru yolunu seçme yerine karapanların (papazların) ve kavilerin (prens-papazlar) aldatici yoluna sıkı sıkıya bağlı olanların kabul ettiği ve yaydığı bir yasaydı. Yine de bu terimler Zerdüş't olmayan papazları anlatmaktan çok, özellikle temel felsefeleri ahuralar ve devler arasındaki sonsuz savaşı konu alan Medya'nın Mecusi papazlarını ifade etmekte kullanılır.³⁰ Mecusiler Ahura Mazda'nın prototipi Ahura'nın üstünlüğünü kabul ettikleri halde, Karanlıklar Prensi'ne ruhsal bağılıklarını göstermek için Angra Mainyu'ya da kurban adarlar.³¹

Böyle küfürler Mecusiliği ve onun taraftarlarını Angra Mainyu'nun çocukları, druj'un '-yanlılık' ve ya 'yalan'ın destekçileri haline getirdi. Böyle kutsal olmayan meseleleri kabul ettikleri ve yaymaya uğraştıkları için yalancı olmakla suçlandılar. Bunu ateşli bir biçimde yapan Zerdüş't gibi tüm Ortodoks Zerdüş'tiler de, eski bir metindeki bir olay üzerine peygambere devlerin yasasını kabul etmiş olanlar hakkında söylediklerinden etkilenerek Yalan'ın taraftarlarından nefret ettiler:

29 Zaehner, *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*. Sayfa 100.

30 age. sayfa 37. Boyce, *A History of Zoroastrianism* Cilt I. Sayfa 12.

31 Zaehner, *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*. Sayfa 163, Plutarch tarafından anlatılan deve-tapma öyküsünü alıntı yapmıştır.

Eğer bir adam az ya da çok mal satarsa, Hakikatin taraftarına kibar olmak zorundadır, Yalan'ın taraftarına kötü olmak zorundadır.³² Her kim Yalan'ın taraftarına iyi davranırsa kendisi de Yalan'ın taraftarı haline gelir.³³

Başka bir deyişle Mecusi papazların kendilerine öğrettikleri Yalan'ı dinlemeye cesaret edenler bile Yalan'ın taraftarları haline geleceklerdi. Sanki Zerdüştiler, kendi fikirlerini bozacağı ve onları da Yalan'ın taraftarları haline getireceğinden korkarak Mecus'un söylediği korkunç Yalan'ı neredeyse hiç kimse-
nin dinlememesinden emin olmayı istemişlerdi. Rakip bir inancın öğretilerine karşı bu kadar sert bir tavır çok tuhaftır. İnsan kendisine korkunç Yalan'ın söylenmesinden dehşete kapılan bir Zerdüştinin kendisine birşey söylemek için yanaşan bir Mecusi papazına: 'Hayır, duymak istemiyorum. -Yalan bu. Yalan olduğunu biliyorum' diyerek kulağını kapattığını gözle-
rinin önüne getiriyor.

Zerdüş gibi büyük bir peygamberi, kendi taraftarlarının duymasını bile önlemek zorunda bırakan bu Yalan acaba tam olarak neydi? Doğruluğun öğretmeni olarak yeni kariyerine başlamadan önce, onların dinini incelerken Mecus'un söylemiş olduğu birşey olabilir miydi?

Zerdüş'tün saklamaya çalıştığı şey neydi?

Bu korkunç Yalan neydi?

Kuşkusuz bu Mecusiliğin dini uygulamaları ve onların ast-
ronomi, astroloji bilgisiyle ilintili birşey olamazdı. Çünkü böyle bir bilgi Zerdüş'tün kendi inançlarına karşı fanatik bir tavırla ima ettiği türden bir korkuya neden olamazdı. O bu suçlamaları *daevo-data*'ya 'devlerin yasası'na karşı yöneltmiş görünmektedir. Mecusilerin *Angra Mainyu* adına hayvanları kurban etmiş olmaları gerçeği, onların hiçbir zaman, *dev* soyu-
nu kötü olarak kabul etmedikleri anlamına gelmiş olmalıydı. Tam aksine, Mecusilerin devleri hem İran dininde hem de in-
san ile ilgili işlerde, güç açısından ahuralarla eşit rol oynayan

32 age. Sayfa 40 Yash 47.4 alıntısı.

33 age. Yash 46.6 alıntısı.

varlıklar olarak benimsedikleri görülmektedir.

Bu çözüm doğru olsa bile, o zaman, kesinlikle, bu tür dualistik ilkeler Zerdüşt ve taraftarlarının öğretilerine böyle sarıcı bir tehdit oluşturmuş olamazdı. Bundan çok daha önemli birşey - öyle birşey ki onları bu 'yanlışlığı' dinlemeyi düşünen birine bile baskı yapmayı istetecek şey- olmalıydı. Yalan, tarihin ima ettiğinden çok daha şok edici olmuş olabilir miydi?

Devler, ahurların gizli bilgilerini insanlığa açıklama yoluyla, onların arasına kötülük tohumlarını ektikleri için Mecus maddi dünyayı *Angra Mainyu*'nun hakimiyet bölgesi olarak kabul etmiş olabilir miydi? Bundahiş'teki ilk çiftin bozulması öyküsü böyle bir görüşün Zerdüştlükte varolduğunu doğrular. Bu varsayımı doğrulayan başka bir kanıt ya kayıp olan *Zend* orijinalinde ya da varolan Pehlevi versiyonunda kitabın en son oluşturulma biçimini etkilediğini gösteren Mecusi izlerinin *Bundahiş*'in birçok bölümünde bulunmasıdır.³⁴

Mani ve taraftarlarının vahşi bir biçimde cezalandırılması, *daevo-data* taraftarı Mecusi papazları tarafından söylenen korkunç Yalan'ı yeniden canlandıran birine karşı kökten Zerdüştilerin nasıl karşılık verdiklerini açıkça gösteren bir örnektir.

Acaba bu dönemsel festivale katılan Zerdüştilerden kaç devlerin günahlarından ya da insanlığa bozulmayı öğretmiş olanların uğradıkları zulümden haberdardı? Tıpkı Yahudilerin, Hristiyanların ve Müslümanların dininde olduğu gibi, böyle konular günlük ibadetlerde yer almazdı, bu yüzden de onların bunları bilmesi düşük bir olasılıktı.

Bizim katıldığımız *yasna* festivali birbuçuk saat sürdü. Bu süre içinde yapılan uygulamalarda bir değişiklik olmadı. Ara

34 Mecusiliğin Buhdahiş'in son biçimini, Avestan materyalde onların Doğu İran'daki geleneksel yerlerinden Medya'nın merkezindeki yeni yerleşim yerlerine kadar söz edilen efsanevi yer isimlerini kaldırarak ağır biçimde etkilemiş olduğunu gösteren birçok kanıt vardır. Araştırmacılar bu değişikliklerin Mecus tarafından bilerek yapılmış aldatmacalar olduğu görüşündedirler. Bence bunların gösterdiği tek şey, her ikisi de Zerdüşt'ün efsanevi ataları olduğunu iddia eden Medya Mecusileri ile Doğu İran'ın Avestan Papazları arasındaki ateşli mitolojik rakipliktir. A History of Zoroastrianism Cilt I. Sayfa 278'e bak. Ayrıca Izady'nin The Kurds-A Concise Handbook sayfa 44.

sıra erkekler ve kadınlar sahneye yaklaşıyor, kenarda herkesin alması için yığılmış sandal ağacından bir tutam alıyor, ateşle ilgilenen papaza veriyorlardı. Yutan alevlerin arasına sunduklarını atmadan önce, papaz oraya gelişlerini onaylıyordu. Bu tıpkı Katolik veya Ortodoks Hristiyanların bir mum yakıp kilisede bırakmalarına benzer biçimde iyi şans getirmesi amacıyla yapılan birşeye benziyordu.

Diğer zamanlarda, dinleyiciler çevrede geziniyor, birbiriyle konuşuyor, önlerindeki sahnede olup bitenden pek birşey anlamıyormuşçasına kendi işleri ile ilgileniyorlardı. Bu apaçık saygısızlık rahatsız ediciydi, özellikle biz tören süresince sessiz bir huşu içinde oturmaktan başka hiçbir şey yapmayarak beklerken. Yine de burada sadece olmak bile, bize ezici bir ayrıcalık ve alçakgönüllük duygusu vermişti. İşte burada, muhtemelen en eski zamanların sisi arasında, Mecusiliğ'in kökenlerinin de belki ötesine uzanan hatta belki günahkar *ahuraların*, Hint-Iran mitinin Parlayanlarının dünyada yürüdüğü bir zamana kadar uzanan bir ateş ritüeli vardı.

Tören bitince, Richard, Debbi ve ben kurumun kütüphanesine götürüldük. Bütün sorularımızı sekretere ve ünlü Royal Asiatic Society'nin üyesi İranlı bir araştırmacıya sormamızı söylediler. Zerdüşt melekolojiye ilişkin sorularımı dikkatle dinlediler ve konu üzerine yazılmış değerli ve artık baskısı tükenmiş kitaplara beni yönlendirdiler. Ne yazık ki kendileri bana araştırmamda doğrudan yardımcı olamayacaklardı. Yine de İç Anadolu'daki Kapadokya bölgesinde peygamber Hanok ile ilgili rivayetlerden söz ettiler ve onun ayrıntılarını bana posta ile göndermeye söz verdiler. (Asla bana ulaşmadı.)

Sonra üçümüzü tapınakla aynı katta olan kantinde, yemeğe davet ettiler. Vejeteryan bir menü şeklinde hazırlanmış yemeği yedik ve İran'daki yeraltı tapınaklarında hâlâ süren gizli Zerdüşt töreni hikayelerini dinledik. Bir ara yanımıza ateşli bir kadın yaklaştı ve bize doğru kutsal su serpmeye başladı -bu onların arasına bir gecelik de olsa kabul edildiğimizin işareti oluyordu.

Tanık olmamıza izin verilen bu garip dini festivalin zengin

hayali başımızı döndürürken Zerdüşt Evi'ni terketтік. Bir daha davet edilmedik, zaten ikinci bir ziyaret için bir gereksinim de ortaya çıkmadı.

Mecusi inancının dualistik unsurlarını Gözleyenler öyküsü ile karşılaştırma doğru bir yol olduğunu biraz daha hissettim. Konuyu tam anlamıyla araştırmak için, İbrani mitolojisinde ve efsanelerinde çok canlı tasvir edilen, ölümlüler ile yarı-kutsal devlerin arasında görünen ilişkinin daha güçlü kanıtlarına ihtiyacım vardı.

Eğer kanıt bulunabilirse, günahkar meleklerden söz eden Musevi söylencelerindeki İran kökenini işaret ederek olayı güçlendirir ve Zerdüştilerin, Yalan'ın bu keskin gücünden niçin bu kadar dehşete düştüklerini de açıklamaya yardımcı olabilirdi. Bunu sonunda, Zerdüştilerin kutsal kitaplarında veya Mecusilerin kayıp öğretileri arasında değil, en ilgisiz kaynak olarak varsaymış olduğum bir yerde -İran krallarının efsanevi tarihi *Şehname*'de bulacaktım.

9. Şeytan ırkının doğumu

Firdevsi, 11. yüzyılda yaşamış bir Arap şairiydi. Doğu Pers ülkesi, Müslüman il Tus veya Horasan'da doğmuştu, toprak sahibi köklü bir aileden geliyordu. Ülkesinin efsanevi tarihini işlediği, MS1010 yılında bitirdiği Krallar Kitabı, *Şehname* isimli yapıtıyla ünlüdür. Kitabı şimdi kayıp olan aynı öykülerin ilk versiyonlarından, MS 3. ve 7. yüzyıllar arasındaki ikinci İmparatorluk veya Sasaniler dönemi sırasında kaydedilmiş Pers ırkına ait yine şimdi kayıp alan öykülerden oluşturmuştu.

Bu öykülerde, İran kral hanedanlarının efsanevi kuruluşu, ilk kralların ve ailelerinin kahramanlıkları, şeytanlarla, rakip krallıklarla yapılan savaşlar, yerel kavgalar ve politik mücadeleler konu ediliyordu. *Şehname*'nin sayfalarında romantizm, yürek acısı, cesaret, yiğitlik ve kahramanlıktan başka benim günahkar ırk anlayışımla ilgili birçok malzeme vardır. Hiç kimse bu eski eserde anlatılan olayların ne zaman ve nerede geçtiğini tam olarak bilmiyordu, tabii eğer geçtiyse. Onun resmettiği kutsal kralların saltanata geçiş tarihlerini tarihçiler kesin olarak belirlemeye çalıştıysa da kitaptaki öykü çeşitlemele-

rinin ya çok uzak bir tarihe ya da sadece mit ve fanteziden oluşan bir dünyaya atfedilmeleri gerektiği çok açıktır.

Şehname Zerdüştilerin Avestan literatüründe Gayomartan veya Gayomard olarak bilinen, kralların ilk sülalesi Pişdad-yandan kral Kiyumers ile başlar. Dağlardaki tahtında, dinsel ve ruhsal değerlerin en yüksek olduğu bir Altın Çağ'da İran'ın ve tüm dünyanın kralıdır. Yine de Firdevsi tarafından anlatılan diğer birçok öykü gibi, saltanatı trajedi ile sona erer. Oğlu Siyamek bir dev ya da 'kara şeytan' tarafından öldürülür.¹

Siyamek'in kendi oğlu Huşeng (Avestan literatürde Hoşana) 'yedi iklimin' ya da tüm dünyanın kralı olur. O uygarlığın kurucusu ateşin kaşifidir. Ateşi, demiri kayadan ayırmakta kullanır, böylece ilk demircilik sanatını başlatır; silahlar, el aletleri yapar. Toprağı sulama ve tohum ekmenin de başlatıcısı olarak anılır.²

Böylece geçen yüzyıllardan sonra, krallar yükselir düşer, her birinin kahramanlıkları ayrıntılı biçimde anlatılır. Sonra, *Şehname* İran ve Orta Asya Turan İmparatorluğu arasında, sonu gelmez savaşların yaşandığı bir tarih öncesi döneme odaklanır. İnsanlığın birçok savaşlar verdiği büyük kahramanlıkların olduğu çok zorlu bir dönemdir bu.³ Sayfalarında en çok kafa karıştıran malzemelerin görünmeye başladığı, sahte tarihin yine bu aynı dönemidir. Bu malzemeler hem Hanok Kitabı hem Lut Gölü Parşömenlerinde bulunan öykülerin hemen hemen aynısıdır.

Zal'ın mucizevi doğumu

Şehname'nin okuyucusu, İran'ın doğusunda olduğu düşünülen, Sistan isimli bir bölgeyi -burada, gerçek dünya ile olduğu söylenilen coğrafik bağlantılara çok az değer verilmelidir. (11. bölüme bak.)- yönettiği söylenen yeni bir alt hanedan kralları ile tanışır.

1 The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi Atkinson çevirisi. Sayfa 1-2

2 age. 3.4. sayfalar.

3 age. 35.-41. sayfalar.

Birinci ve çok önemli olan öykü, Neriman'ın oğlu kral Sam ile ilgilidir. Çok güzel bir kadınla evlenir, kadın bir erkek evlat verir. Ama çocuk dünyaya gelince, kocasının mutluluk çıg-lıkları, büyük bir dehşete dönüşür. Bu dehşet, bebeğin dünya-daki normal insanlara hiç benzemeyen görünüşünü anlayınca tiksintiye ulaşır. Vücudu 'gümüş kadar temiz',⁴ saçları 'yaşlı bir adaminki gibi ak' 'kar gibi',⁵ yüzü 'cennet gibi' 'güneş kadar güzel',⁶ gözleri siyah; yanakları 'bahar gülü gibi al'⁷ ve çok gü-zel', biçimi 'selvi gibi düz'⁸ olarak betimlenir.

Bu uğursuzluktan çok korkan çocuğun annesi ona hemen 'yaşlı'⁹ anlamına gel Zal ismini koyar. Diğer yandan Sam, be-beğin kendi oğlu olmadığına ama, 'bazı dev veya büyücülerin (yani bir Mecusinin)'¹⁰ oğlu olduğuna inandırır. İnsanlar bu garip bebeği görmek için toplanırlar, Sam'a 'Bu uğursuz bir olay, sana beladan başka birşey getirmez- onu ortadan kaldır-san çok iyi edersin' derler. Metin şöyle sürer:

Bu dünyanın hiç kimsesi
Doğuramaz böyle canavar bebeği
Endamı ve yüzü insan
Ama ırkı mutlak şeytan
Eğer bir Şeytan değilse,
Alacalı bir hayvan hiç değilse¹¹

Sam Ahura Mazda'ya ateşli bir yakarış yapar: Ne gibi bir ku-surdan dolayı kendisine 'Ehri-men çocuğuna benzeyen' 'Ehri-men dininin Peri'si' "bir şeytan çocuk" verdiğini sorar.¹² Bu ya-karıştan insan, Sam ve ailesinin böyle dile getirilen fiziksel

4 Curtis, Persian Myths (Pers Mitleri) sayfa 37.

5 Ferdowsi, The Epic of the Kings-Shah-Name (Krallar Destanı-Şehname) Levy çevirisi. Sayfa 35.

6 age.

7 age.

8 The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi Atkinson çevirisi. Sayfa 49

9 Katrak, Who Are the Parsees? (Parsiler Kimdir?) sayfa 6.

10 age.

11 The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi, Atkinson çevirisi. Sayfa 49.

12 Ferdowsi, The Epic of the Kings -Shah-Name Levy çevirisi. Sayfa 36.

özelliklerden dolayı duymuş oldukları katlanılmaz sıkıntıyı neredeyse tam hisseder. Onlara göre bu doğum, işledikleri ve ne olduğunu bilmedikleri bir suça karşılık verilmiş bir cezadır. Hiç kimse ne olup bittiğini anlayamaz ve dev ırkına niye bu kadar benzediğine bir yorum getiremez.

Sam ve ailesi için o uğursuz günde gördükleri görüntü çok iğrençti ama benim için damarlarımdan *deja vu* (çoktan) akıp gitmiş bir duyguydu. Çünkü Zal'ın doğum öyküsü hemen hemen Hanok Kitabı'nda anlatılan Nuh'un mucizevi doğumuyla özdeşti. Benzerlikler ihmal edilemeyecek kadar çarpıcıydı:

Zal 'gümüş kadar temiz' vücutlu 'bahar gülü gibi' 'al' yanaklarla tasvir edilir, Nuh 'kar kadar beyaz' 'gül kadar kırmızı'.¹³

Zal 'yaşlı bir adamınki gibi ak' 'kar gibi' saçlara sahiptir, Nuh 'yün kadar beyaz' saçlara.¹⁴

Zal'ın yüzü 'cennet gibi' 'güneş kadar güzel' iken Nuh'un gözlerinin 'güneş gibi parladığı' söylenir.¹⁵

Zal, 'bir şeytan çocuk', 'bir Peri', 'Ehrimen'in çocuğu' veya 'dev' ya da büyücü' olarak tarif edilirken, Nuh soyu 'Gözleyenler'den ve dolayısıyla Nefilim'den' gelen 'cennetin (günahkar) meleklerinin çocuklarının' görünüşü ile tasvir edilir.¹⁶

Nuh'un doğumunu anlatan İbranice öyküde bulunmayan ek bilgi yalnızca Zal'ın kara gözleri ve görünüşünün 'çok renkli bir hayvan' ya da başka -Persler arasında ilk Pişdadyan kralarının giydiği leopar derilerinin 'cesaret ve erkekliği' vurguladığına olan inaçla ilgili olan metaforlarla bağlantılı öykülerde olduğu gibi- 'iki renkli leopar' olmasıdır.¹⁷

O zaman bir dereceye kadar, Hanok Kitabı'nda Nuh'un doğumu ile *Şehname*'de anlatılan Zal'ın uğursuz doğumu öyküsü arasında doğrudan bir bağlantı olmak zorundaydı. Birinin diğerine dayandığı kesindi, ama acaba hangisi diğerini etkile

13 Charlesworth, The Old Testament Pseudepigrapha, Apocalyptic Literature and Testaments, Elzaac Çevirisi I Hanok. i not 106:2

14 age.

15 age.

16 Vermes, The Dead Sea Scrolls in English, IqapGen, II:1, sayfa 252.

17 Curtis, Persian Myths sayfa 31.

misti? Daha önce zaten, İran mitolojisinin ve dininin, Hanok-
yan ve Lut Gölü literatürü de içinde olmak üzere sürgün son-
rası Museviliği biçimlendirmeye yardımcı olduğunu belirtti-
ğim için, Pers öyküsünün Musevi varyasyonu etkilediğini id-
dia etmek için yeterince neden ortaya çıkmış oluyor. Tersî ola-
naksızdır. Başka bir olasılık ise, çok daha eski bir kaynağın her
iki öykünün başlangıç malzemesi olmasıdır. Eğer böyleyse, bu
baş kaynak neredeydi?

Bunların tümü aydınlatıcı bilgilerdi gerçekten. Burada, *Şeh-
name*'de eski İran'da belki de Hanok Kitabı'nın ortaya çıktığı
yerde, olayda Sam'ın karısına ve kendisine karşı yapılan bir
imansızlık suçlaması olmadığı halde günahkar bir melek veya
şeytan ile ölümlü bir kadın arasında yapılan kirlî bir evlilik so-
nucu olarak kendine özgü fiziksel özelliklerle doğan bir be-
bekten söz eden bir söylence vardır.

Peki o zaman görünüşe göre sıradan özellikler taşıyan bir
bebek, niçin İran yönetici sınıfına bu kadar iğrenç görünmüş-
tü? Yeni doğmuş bebekler dünyaya fırlatılmış şeytan-tohumla-
rı mıydı, yoksa aykırı fiziksel özelliklerinden dolayı doğaüstü
birleşmelerin sonucu muydu, daha da önemlisi bu inanç yal-
nızca İran'la mı sınırlıydı? Eski Ahit'in tufan öncesi patrikleri,
aşırı beyaz Kafkasya'ya özgü özelliklerle doğmuş olan bebek-
lere karşı benzer bir tiksinti duymuş görünüyorlardı. Benzer
izler taşıyarak doğan melek çocuklar kavramının 20. yüzyıla
kadar, Batı kültüründe de varolduğu bilinmektedir.

Zal'ın doğumu İran'daki devler tarafından bozulan insanoğ-
lu inancı ile Musevi rivayetindeki Gözleyenler'in günahı ara-
sındaki açık ilişkiyi doğrulayan mükemmel bir örnekti. Bu-
nunla birlikte, Sam'ın oğlu Zal'ın olaylar dolu yaşamında, do-
ğumundan çok daha fazla bu tartışmaya doğrudan ilişki sağla-
yacak öyküler vardı.

Simurg'un merhameti

Zal'ın devlere benzediğini öğrenen Sam hemen bu şeytan-
çocuktan kurtulmaya karar verir, çocuk dağ kuşları ve alıcı

kuşlar tarafından yutulacağı Elburz dağlarının erteğine bırakılır. Elburz Dağı aynı zamanda, cinsiyeti öyküden öyküye değişen 'soylu bir akbaba',¹⁸ efsanevi Simurg kuşunun sarayıdır. (Başka bir anlatıda 'krallığı'.) Kendi yavrusu için yiyecek arayan aç Simurg kayaların arasında yatan, parmağını emen ve ağlayan çocuğu görür. Çocuğu yemek yerine, büyük bir şefkat gösterir, dört gözle annelerinin gelmesini bekleyen kendi yavrularının olduğu dağın doruğundaki yuvasına götürür. Yavrular da çocuğa şefkat gösterirler, çok iyi davranırlar. Ölümlü çocuk delikanlı olana kadar Simurg tarafından beslenir ve korunur. Bazı öyküler, kuşun Zal'ı yavrularına yedirmeye niyetlendiğini, ama onu yere bıraktıktan sonra, Ahura Mazda'nın Simurg'a çocuğu alıp büyütmesini emrettiğini çünkü bir gün 'onun belinden dünya şampiyonunun doğacağını' söylediğini iddia eder.¹⁹

Yıllar geçer, zamanla Sam artık öldüğünü düşündüğü kötü biçimli çocuğu yüzünden acı çekmeye başlar. Sonra bir gün rüyasında, çocuğun hâlâ hayatta olduğunu görür ve onu bulmak için başarısız bir yolculuğa girer. İkinci bir rüyadan ve yeniden güçlendikten sonra Sam ikinci bir yolculuk yapar Elburz dağına. Dağın en tepesine çıktıktan sonra, Ahura Mazda'nın tahtının önünde yalvarır:

Eğer o terkedilmiş çocuk gerçektenten benimse
Günahkar Şeytan'ın soyu değil de
(Uğursuz Ehrimen'in dölünden değilde')²⁰
Of acı bana! Bu kötülüğü affet.
Ve gözlerimin önüne getir benim yaralı oğlumu'²¹

Simurg Sam'ın feryatlarını duyduktan sonra 'bir dadı gibi' ve 'bir baba' gibi koruduğu genci geri götürmesi gerektiğini anladı. Ona Destan adını vermişti. Zal, hemen gitmesi gerekti

18 Graves, New Larousse Encyclopaedia of Mythology, sayfa 322.

19 The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi, Atkinson çevirisi. Sayfa 50.

20 Curtis, Persian Myths sayfa 37.

21 The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi, Atkinson çevirisi. Sayfa 51.

gini öğrenince, Simurg'tan ve ailesinden ayrılmak zorunda olduğunu farkederek gözyaşı döker, çünkü bu gizemli kuş yalnızca onu büyütmeyle kalmamış, aynı zamanda kendi ülkesinin dili ve bilgileri de içinde olmak üzere birçok değerli şeyi ona öğretmişti. Simurg onu tamamen terketmeyeceğini söyleyerek avutur. Bu şefkatin kanıtı olarak, kanadından bir tüy yolar: 'Her ne zaman ki bir zorluğa düşersin ya da tehlikeye, al bu tüyü (ya da "tüyleri"²²) ateşe at. Seni korumak için hemen geleceğim, beni hiç unatma.'²³

Sonra dokunaklı bir sahnede, Simurg Zal'ı Sam'a verir. Sam da hem oğlunu hem de 'harika kuşu' övgü dolu sözlerle boğar. Oğlunu bırakmış olduğundan dolayı duyduğu utancı kabul eder, çocuğu layık olduğu şeref ve saygıyla yetiştireceğini söyleyerek kendini affettirmeye çalışır.

Zal yakışıklı bir prens olur ve İran'ı bin yıldır yönettiği söylenen (14. bölüme bak.) yılan kral Zahak'ın soyundan (Avestan literatürde Azhi Dahaka) 'Kabil Kralı' Mihrap'ın kızı Rudabe isimli yabancı bir prensese aşık olur.

Başka bir anlatıda, Mihrap'ın kızı, cariyelerinden birisinin Zal'ın cariyelerinden birisine onu anlattığı şu kelimelerle betimlenir: 'Bizim göz kamaştıran güzelimiz, sizin kralınızı bir baş geçer, endamı, tik ağacına benzer, beyazlıkta fildişi gibidir, yüzü miskle taçlanmıştı... Zal'ın karısı olmak Rudabe için çok uygun olurdu.'²⁴ Prensese başka bir tasvirinde, ondan 'tepeden tırnağa fildişi kadar beyaz, yüzü cennetin kendisine, görünümü çınar ağacına benzer' şeklinde söz edilir.²⁵

Bu seçkin özellikler açıkça eşsiz olarak görülüyordu. Çünkü Rudabe Zal'dan daha uzundu ki Zal'ın kendisi selvi boylu olarak tasvir edildiğine göre kızın ondan bir baş uzun olması onu aşırı uzun bir kadın yapıyordu.²⁶ Zal ve Rudabe'nin ikisinin de kutsal kralların varolan soyunu devam ettirmekte ge-

22 Katrak, Who Are the Parsees? Sayfa 7.

23 The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi, Atkinson çevirisi. Sayfa 52.

24 Ferdowsi, The Epic of the Kings -Shah-Name Levy çevirisi. Sayfa 42.

25 age. Sayfa 39.

26 age. Sayfa 41.

rekli seçkin özellikleri taşıdığı için bilinçli olarak bir araya getirildiğini iddia etmek için göstergeler vardır.

Kaçınılmaz biçimde, Zal Rudabe ile evlenir ve çok geçmeden kız gebe kalır. Ama çocuğun doğumundan önce, bu yabancı güzel 'katlanılmaz doğum sancıları' çekmeye başlar.²⁷ Çünkü Firdevsi şöyle der:

Selvi yaprağı beyazlıyordu; Kız solgun yatarken
Uykusuz dinlenmemiş tedirgin, ölüm yaklaşıyor belirgin²⁸

Umutsuzluk içinde kalan Zal birden Simurg'un ona verdiği tüyü hatırlar, onu ateşe atar. 'Bir anda karanlık çevirdi onları, Simurg görünür görünmez karanlık bitti.'²⁹ 'Şefkatli dadı'³⁰ Zal'a yakında 'selvi boylu, fil kadar güçlü' bir çocuğun babası olacağını söyleyerek avutur.³¹ Bundan başka, muazzam kuş şunları iddia eder:

'...çocuk normal doğum yoluyla dünyaya gelmeyecek. Bana su verilmiş çelikten bir hançer ve büyüde usta bir adam getir. Kıza, onu uyuşturmak ve aklındaki korkuyu körletmek için [bir içki] ilaç[Simurg'un tarif ettiği³²] ver: Kahin [yani hipnozcu] büyüleri okurken, sen dikkatli ol, aslan-çocuk onu saran kılıftan çıkana kadar izle. Kahin, genç kadının dölyatağını yaracak, o hiç acı duymayacak, aslan çocuğu ondan çekip alacak, kadının her yanı kanla dola-
cak ve o kestiği yeri tekrar diyecek... Sana tarif edeceğim bir ot vardır. Onu süt ve miskle döv, serin bir yerde beklet biraz. Sonra onu yaranın üzerine sar, hemen kızın acıdan kurtulduğunu göreceksin. Hepsinin üzerine, tüyle-
rimden birini sür, benim krallık kudretim gölgesi büyük bir mutluluk getirecektir.'³³

27 Curtis, Persian Myths sayfa 38.

28 The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi, Atkinson çevirisi.Sayfa 64.

29 age. Sayfa 65.

30 Katrak, Who Are the Parsees? Sayfa 7.

31 Curtis, Persian Myths sayfa 38-39

32 Katrak, Who Are the Parsees? Sayfa 7. J.Malcolm, History of Persia (Pers Ta-
rihi) dan alıntı. Cilt I.

33 Ferdowsi, The Epic of the Kings -Shah-Narne Levy çevirisi. Sayfa 47-48.

Zal kuşun kendisine dediklerini bir bir yapar ve annesinin kesilmiş böğründen doğan bir dev bebek dünyaya gelir. Kadın acıdan kurtulur kurtulmaz "Ba-Rastam" -Kurtuldum diye bağırır. Bu sözden sonra, bebek Rüstem yani 'güçlü yetişkin'³⁴ adını alır. Bundan sonra Rudabe hızla iyileşir, tarif ettiği şifalı ottan dolayı Simurg'a teşekkür eder. Simurg hiç tartışmasız İran'ın en büyük efsanevi kahramanı haline gelecek olan çocuğu bırakıp gider.

Şehname'de anlatılan Rüstem'in doğumu öyküsü budur.

Bebeğin doğal olmayan doğumunun, yalnızca İran'ın efsanevi tarihine değil aynı zamanda Yahudi geleneğinin Hanokyan dini literatürüne de olağanüstü sezgiler soktuğuna pek az kuşku vardır.

İnsanın aklına hemen, Sezeryan yöntemiyle devasa Nefilim bebekleri doğuran Kain Kızları'ndan söz eden Etiyopyaca Kebera Nagast geliyor. İran mitoloji ve söylencesinde kudretli Nefilim ile aynı biçimde dünyaya gelen bir çocuğun olması bir tesadüf olabilir mi? Sezeryan yöntemi, ismini sözde bu biçimde dünyaya gelen ilk çocuk olan Julius Sezar'dan almıştır.³⁵ Belki de Romalıların gelişinden binlerce yıl önce tarihin bilinmeyen dönemlerinde uygulamaya girmiş, iki ayrı tıbbi uygulamanın örneği vardır burada.

Şehname'de anlatılan öykülerden, eski İranlıların devlerin yalnızca fiziksel biçimleri olduğuna değil aynı zamanda onların ölümlü kadınlarla yatabildiklerine ve neredeyse İbrani geleneğindeki Gözleyenler'in soyu ile aynı özelliklere sahip varlıkları türettiklerine gerçekten inandıklarına dair çok güçlü kanıtlar vardır. Bana göre bu çok çarpıcı bir buluştu ve bu buluş Mecusi papazları tarafından öğretilen daevo-data'nın yani 'devlerin yasası'nın doğaüstü varlıklar ve ölümlü insanlar arasındaki bedensel ilişkilerin bilgisini içerdiğini büyük olasılıkla kanıtlıyordu. Ayrıca, Mecus'un dualistik öğretisinin çevremizdeki dünyanın Ahura Mazda'nın değil Angra Mainyu'nun, 'kötü ruh'un -Deve-tapan Mecus tarihin sayfalarından silinip

34 Katrak, Who Are the Parsees? Sayfa 7.'Sanjana' ile karşılaştır. cf

35 Brown, Pears Medical Encyclopedia (Pears Sağlık Ansiklopedisi) sayfa 88-89.

gittikten yüzyıllarca sonra, Manizm ve diğer birçok gnostik kült tarafından savunulan bir temel inanç ilkesi olmuştur bu yarattığına dair olan inancı içerdiğine ilişkin görüşümü kuvvetlendirdi.

Sam ve Neriman'ın kutsal evi

Bu rivayetler bakımından Mani'den bahsetmek son derece uygundur, çünkü o, İran mitolojisi ve Hanokyan literatür arasındaki tam örtüşmeye ilişkin bize başka ipuçları da vermektedir. Manicilerin Nefilim'in durumu ile ilgili olan Hanokyan metni birçok Asya dillerine çevirmiş oldukları bilinir. Bu yapılırken, anahtar karakterlerin Aramca isimleri *Şehname*'de geçen bazı İranlı figürlerin isimleriyle değiştirildi. Örneğin, Pers rivayetinde Zal'ın babası Sam'dır, Sam'ın kendi babası Neriman'dır; bunlar 'Sam ve Neriman'ın kutlu evi' olarak söz edilen bu mitsel kralların soyundan gelenlerdir.³⁶ Bu iki kral figürü arasındaki ana-baba ilişkisi Mani'nin Hanokyan literatürü çevirisinde, günahkar melek Şemyaza'nın orijinal Aramca isimleriyle 'Ohya' ve 'Ahya' iki düşsel oğlu, Sam ve Neriman olarak verilir.

Şehname'den bu iki çok özel ismin kullanımı, Mani'nin İran, Sam ve Neriman kral hanedanının Gözleyenler'in lideri Şemyaza'nın doğrudan soyundan gelen kişiler olduğunu kabul ettiğini gösteriyor. Çünkü bu kral soyu çizgisi her ikisi de günahkar ırkın fizyolojik özelliklerine sahip Zal'ı ve Rüstem'i de içine alıyordu. Bu varsayım hafife alınmamalıdır.

Nefilim çocuklarının doğumu, su ve ateş felaketiyle sonunda yok olmaları yanında, Gözleyenler'in günahına ilişkin öyküler ve İran mitolojisi arasındaki ilişki hakkında Mani ne bilmiş olabilirdi? Sam oğlu Zal'ın garip doğumu ile Nuh'un mucizevi doğumunu kuşatan hikayeler arasındaki açık paralelliklerden habersiz olamazdı. Bu etki, bizzat bu isimleri taşıyan İran'ın büyük kahramanları Sam ve Neriman'ın isimlerini ona

36 Firdowsi, The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi Atkinson çevirisi. Sayfa 313.

Şemyaza'nın oğullarına verdirecek kadar mı büyüktü? Belki de Mani şimdi kayıp olan, ahuraların günahı ile Sam ve Neri-man'ın kutlu evini birbirine bağlayan bağımsız rivayetlerin hepsini biliyordu.

Araştırmacılar konuya pek az açıklık getirebilmişlerdi. Bununla birlikte, Mani ve izleyenleri tarafından çevrilmiş çeşitli Hanokyan metin parçalarını incelemiş, karşılaştırmalar yapmış W.B. Henning isimli linguistik uzmanı şunu söylemek zorunda kalmıştı: 'Ohya'nın Sam olarak çevrilmesi o İranlı kahramana (o isimle anılan) ilişkin mitlerin girişinin hazırlığı içindi.'³⁷ Diğer bir deyişle, Mani bu isimleri, bu karakterleri Hanokyan literatüre sokmak için bilerek seçti. Niçin?

Henning ayrıca, bazı Hanokyan parçalarda, Sam isminin S'hm³⁸ (şem) haline geldiğini de işaret ediyordu. Bu ilginç bir gözlemdi çünkü, İbranicede şem 'isim', 'direk' 'yüksek' anlamına gelir. Ayrıca, Nuh'un oğullarından birinin ismi olduğu gibi, Şemyaza isminin birinci bölümünün köküdür. Üstelik, yaza son eki 'melek' ya da 'kutsal varlık' anlamına gelen Zendce kelime yazd veya yazata çok yakın bir kelimedir. Bütün bunlar, Şemyaza kelimesinin aslen İran kaynaklarından alındığını kanıtlar.

Kutsal ün

Şeytan gibi özellikleri olan bu dev bebeklerin önce kendi aileleri tarafından tiksintiyle karşılanıp, daha sonra çağların en büyük öğretmenleri ya da kahramanları haline gelmelerinde yatan mistisizm hâlâ ortada durmaktaydı. Zal ve Nuh bu olayın en büyük örnekleridir. Buna bir upucu, seçilen örneklerin diğer dünyaya ait özelliklerini betimlemekte kullanılan sinonimler ve metaforlarda yatabilir. Örneğin Rüstem 'bir sedir ağacı kadar yüksek' diye betimlenirken, Zal, '(bir) sedir ağacı gibi düz' diye anılır. Sedir ağacının -Yakın Doğu'nun dağlık bölgelerinde bol yetişen, yaprak dökmeyen, koyu yeşil yaprak-

37 Henning, 'The Book of the Giants' Sayfa 55.

38 age.

lı uzun bir ağaç- böyle kullanımı, *Şehname*'de daha önce sözü edilen aşırı boyu ifade etmek içindir. Örneğin. 'tüm dünyayı yöneten' İran'ın ilk kralı Kiyumers dağların içindeki tahtında 'ince bir selvinin üzerine doğmuş iki haftalık ay gibi parlamış' olarak tasvir ediliyordu.³⁹ Sonunda yılan kral Zahhak'ı ortadan kaldıran Feridun 'bir sedir ağacı kadar uzun ' 'güzel' diye betimlenmiştir.⁴⁰ Bu metaforla Hanokyan literatürde Gözleyenlere 'ağaçlar' denmesi arasındaki benzerlik kesinlikle tesadüf değildi.

Zal'ın yüzü 'cennet gibi' ve 'güneş kadar güzel' olarak anlatılırken, Rubade 'tam bir cennet gibi' yüze sahip olarak geçer. Onların parlaklığına ilişkin olan bu sözler, Gözleyenler ve onların soylarının yüzlerinin 'güneş gibi' nitelendiği metaforlarla eşleşir. Bu aynı ifade, Cemşid isimli diğer kralinki gibi, Kiyumars'ın yüzünden yükselen parlaklığı betimlemekte yine *Şehname*'de kullanılır.⁴¹ Bununla birlikte buradaki doğaüstü etki açıklanır. Firdevsi'ye göre bu, *havarnanın* veya Kral Talihi'nin varlığı ile yaratılmıştır.

Aynı kelime *fer-i izadi* (ya da *fer-i yazdan*) Tanrı'nın Ünü olarak da bilinir. Bu, Ahura Mazda tarafından seçilmiş dürüst bir aile aracılığıyla ortaya konabilecek, bir çeşit tezahür veya kutsal öze olan inanca dayanan bir kavramdır.⁴² Bu kutsal özle Cemşid, demiri kalıba dökerek, miğferler, zincirden zırh, yaprak zırh, kılıç işlemez yelek, kılıçlar ve at zırhları yapmayı başarmıştı.⁴³ Aynı zamanda o tanrısal öz bilgiyle de donanmıştı.

Hepsinden daha da garibi, daha sonra kendi hükümdarlığının timsali haline gelecek 'kral *feri* yardımıyla göz kamaştıran bir taht yaptı' cümlesidir.⁴⁴

39 Ferdowsi, The Epic of the Kings -Shah-Name Levy çevirisi. Sayfa 5

40 Curtis, Persian Myths sayfa 34, Ferdowsi, The Epic of the Kings -Shah-Name Levy çevirisi. Sayfa 17.

41 Curtis, Persian Myths sayfa 32

42 Hamzeh'ee The Yaresan -A Sociological, Historical and Religio-Historical Study of a Kurdish Community, (Bir Kürt Topluluğunun Sosyolojik, Tarihi ve Dini-tarihi İncelemesi) sayfa 92.

43 Ferdowsi, The Epic of the Kings -Shah-Name Levy çevirisi. Sayfa 37.

44 age.

Kral *feri*'nin ne olduğunu kimse bilemez, çünkü bir cümlede madenleri eriten büyüsel bir güç, bir diğerinde bizzat Tanrı'nın tezahürü, başka bir cümlede ise, bildiğimiz aletler olmaksızın sert maddeleri kazmaya yarayan bir araçtır. Ama kesin olan birşey vardı ki o da Kutsal Ün olmaksızın bir kralın saltanat süremez oluşuydu. Örneğin Cemşid, sonunda *feri*'ni yitirir. Çünkü 'daha yüksek bir gücün olduğuna artık inanmaz, kendisini en yüksek yöneten olarak' görür.⁴⁵ Bunun üzerine herkes ondan yüz çevirir; papazları, ordusu, halkı terkederek onu. Dünya, insan tarihi çağında ilk kez büyük bir karmaşa ve rahatsızlık ortamına dönüşür. 'Kötü ruh' Angra Mainyu biçimindeki Şeytan insanlığının kaderini kontrol eder.

Zend Avesta'da Cemşid tüm dünya üzerinde söz sahibi olan 'Cennet Kralı' Yima isimli önemli bir figür ile özdeşir. (20. bölüme bak.) O da benzer şekilde, Kutsal Ün'ü bu kez 'yanlışlık ve yalanda aldığı zevkten dolayı kaybeder. Bu günahın sonucu olarak, 'Ün' Varagna isimli 'bir kuş biçiminde ondan kaçarken' görülür.⁴⁶

Cemşid veya Yima, yedi yüz yıl süren saltanat devri içinde bir daha asla Kutsal Ün'e erişemezler. Bu büyüsel güce sahip olan bir sonraki İran kahramanı 'Kral *feri*'nin üzerinde parladığı uzun selvi' Feridun'dur.⁴⁷

O halde bu ne anlama geliyordu? Kutsal Ün'ün gerçekte temsil ettiği şey neydi?

İran efsanesinde, doğru bir kral veya kahraman olmak için, başarılı bir aday kral *feri*'i olarak görünen kutsal bir görünüm, çok uzun bir boy gibi kesin özelliklere sahip olmak zorundaydı, Zerdüşt'ün kendisinin bile, ışıldayan bir parlaklıkla doğmuş olduğu söyleniyordu ve en az bir taş kabartmada bu biçimde resmedilmişti.⁴⁸ Bu iki özelliğin Hint-İran mitinde uzun

45 Curtis, *Persian Myths* sayfa 32

46 age. Sayfa 26. Yasht alıntısı 19,34.

47 Ferdowsi, *The Epic of the Kings - Shah-Name* Levy çevirisi. Sayfa 17.

48 Inman, *Ancient Faiths Embodied in Ancient Names* (Eski İsimlerde Cisimleşen Eski İnançlar) Cilt 2. sayfa 460. Not 88. Malcolm *History of Persia* isimli eserinin 192-193. sayfalarında alıntı.

boyulu 'parlayan' tanrılar oldukları söylenen, Gözleyenler'in İran karşılığı *ahuralar*'da da aslen olması garip birşey değil miydi?

Tüm dönemlerdeki Pers sanatında, Kutsal Ün genellikle Ahura Mazda'nın tuttuğu bir taç veya büyük bir yüzük ile temsil ediliyordu. Ahura Mazda, onların kutsal yönetimini onaylamış gibi Pers krallarından birine onu sunarken görülüyordu. Taç sonunda Kutsal Ün'ün tek temsilcisi haline geldiğinden, Avrasya'ya ait krallığa ve hükümdarlığa ilişkin adet ve inançlarda taçın öneminin artmasına yol açtı. Diğer bir deyişle, bir kralın yönetme hakkını sembolize etmek için taçın kullanımı bir zamanlar günahkar ırkın yüzlerinde tezahür eden parlak görünüşten pekâlâ geliştirilmiş olabilirdi.

Eğer bu günyüzü görmemiş iddialar herhangi bir bakımdan doğruysa, o zaman yalnızca kimi zaman, bazı özel bebeklerin orijinal 'parlayan' ırka çok benzeyen sözü edilen fiziksel özelliklerle doğmuş olabileceklerini, böylece günahkar ahuralar'ın doğrudan soyu olarak dünyaya atılmış olduklarını ima edebiliriz. Zamanla, bu izler genetik açıdan öylesine sulandırılmış ve yanlış anlaşılmıştı ki, en azından İran'da, ilk İran kralı Kiyumars'ın soyundan gelen herhangi bir gerçek kutsal kralın zorunlu özellikleri haline geldi. Hatta daha sonra da bu fiziksel izler, tıpkı ölümünden sonra kendilerine yakıştırılan Zerdüşt gibi efsanevi figürlerle tamamen sembolik hale gelmiş olabilirlerdi. Çünkü çok basit biçimde, Persli dürüst bir peygamber, kral veya kahramanın kendi yaşam süresinde böyle meziyetlere sahip insanlar olması zorunlu sayılıyordu.

Daniel Kitabı'ndaki parlak yüzlü melek benzeri figürlerden bahseden öyküler bu kavramların Pers ülkesinde sürgün olan Yahudiler tarafından nasıl benimsenmiş olduğunun baş örnekleridir. Çünkü Susa'daki sürgünden sonraki döneme kadar, Musevi geleneğinde bu varlıklar görünmezler. İbranilere göre böyle kutsal niteliklerin varlığı bir parça farklı değerlendirilmiş görünüyordu. Onların fikrine göre, yalnızca Şit'in soyundan gelmiş gerçek bir patrik veya dürüstlük öğreticisi böyle parlak bir görünüme sahip olurdu. Muhtemelen, İbrahim,

Ilyas, Hanok ve Nuh gibi Tevrat figürlerinin parlak yüzlü⁴⁹ ve uzun boylu⁵⁰ olarak sürgün sonrası apokrifa ve folklorunda yer almasının nedeni de buydu.

Daha sonraki Hristiyan ve İslam ikonografisinde, kutsal görünüm meleklerin, azizlerin veya kutsal insanların başları-
nın çevresinde çizilen hale veya bulut biçiminde görülmüştü.
Bunun anlamı, çok uzun zamandan beri yitik olmaydı. Bu tarz
sanatın en iyi örneği bizzat İsa figürlerindedir. Mesih sık sık
kendisine hoş geldin diyen parlak yüzlü ya da 19. yüzyıl İbra-
ni araştırmacı Thomas Inman'ın yazdığı gibi 'sanki fosforlu
yağla kaplanmış gibi ışıldayan' üç Mecusi ile resmedilir.⁵¹ Bu
esin veren sözlerin hiçbir zaman düşünemeyeceği kadar hede-
fe yaklaşacağını bilemezdi.

Meleklerden doğmuş bebeklerle birleşen parlak görünüme
olan inanç 20. yüzyıl Londrasına kadar ulaşmış olarak görü-
nüyordu. Margaret Norman'ın annesinin ona anlattığı yüzü
'hep parlayan' 'melek çocuk' öyküsü bunun en güzel örneğidir.
Eğer böyle nefis görünümle 'parlayan' melekse bir ırkın işa-
reti idiye, o zaman bu İran'ın efsanevi krallarına bağışlanan
krallık fer'inin gerçek temelleri olduğunu ima etmiş olmuyor
muydu? Eğer doğruysa, bu, geleneksel aletler kullanmaksızın
metallere nasıl şekil vermiş, fildişini nasıl oymuştu? Fer, ku-
şaktan kuşağa geçmiş gizli bilgileri içeren birşey olabilir miy-
di? Tıpkı Gözleyenler tarafından İnsan Kızları'na verilen gizli

49 'Parlak yüzlü' 'sabah yıldızından parlak gözlü' Hanok ve Ilyas öyküleri için Sir E.A.Wallis Budge'nin *The Life and Exploits of Alexander the Great* (Büyük İskender'in Yaşamı ve Kahramanlıkları) isimli 1896 yılında yazdığı eserin Sitchin, *The Stairway to Heaven* (Cennet'e Giden Merdiven) sayfa 23'teki alıntısına bakın. Parlak yüzlü Nuh'tan söz eden bir anlatı da Hanok I 106'da bulunur: 'mağarayı bir uçtan diğer uca aydınlatan' Abraham'ın parlak yüzü için Graves and Patai, *Hebrew Myths -the Book of Genesis*, Sayfa 136'ya bakın.

50 Hanok ve Ilyas'ın çok uzun boylu olduğundan söz eden öyküleri için, Bud-ge'nin *The Life and Exploits of Alexander the Great* (Büyük İskender'in Yaşamı ve Kahramanlıkları) isimli 1896 yılında yazdığı eserin Sitchin, *The Stairway to Heaven* (Cennet'e Giden Merdiven) sayfa 23'teki alıntısına bakın. Abraham için Graves and Patai, *Hebrew Myths -the Book of Genesis*, sayfa 137'ye ve Talmud Sophrim, Ch.21.

51 Inman, *Ancient Faiths* (Eski İnançlar) Cilt 2. Sayfa 460, not 88.

bilgiler gibi. Eski İran krallık hanedanları, gerçekte Hint-Iran mitolojisinde inayetten düşmüş Parlayanlar yani *ahura* ve *dev*lerin soyundan gelenler miydiler?

Gerçekten parlak görünümlü eşsiz bir ırk bir zamanlar dünyada yaşamış olsaydı bile öldüğü varsayıldıktan binlerce yıl sonra onları bulmaya çalışmak ve bulmak olanaksız bir iş gibi görünüyordu.

Ama bununla birlikte hayati bir ipucu vardı.

Şehname'de Simurg kuşu hem Zal'ın doğumu hem de iri kıyım oğlu Rüstem'in dünyaya gelişinde göze çarpar. Bu olağanüstü yaratık ölümlü yaratıklara hem bir öğretmen hem de hemşire görevi görür. Dürüst krallara bir doktor olabiliyordu. Hamile kadını anestezi durumuna getiren sarhoş edici ilaçlar otlar önerebiliyor, açık yaraları iyileştirebiliyordu. Bugün Sezeryan yöntemi diye bilinen bir işlem yardımıyla dev bebeklerinin doğumunu gerçekleştirebiliyordu.

Böyle farklı yeteneklere sahip kaç kuş biliyorsunuz?

Çok açık biçimde, böyle 'harikulade' bir yaratık biraz daha incelemeye değer görünüyordu.

Bu 'soylu akbabanın' benî, günahkar ırkın kökenlerine ilişkin sırlara biraz daha yaklaştırdığını hissediyordum. Ama tek şartla; Simurg'un kuş değil, tüylerle bezenmiş etten kemikten bir insan olması şartıyla.

10. Ölümün kıyısında

Hemşire, doktor ve İran'ın efsanevi krallarına özel danışman 'harika kuş' Simurg'un kılık değiştirmiş bir insan olduğunu anlamak zor değildi. *Şehname*'nin başka bir baskısında, Ulu kuşun Elbruz Dağındaki bebek Zal'ın ihtiyaçlarını karşıladığı öyküye eklenen dipnotta olay 'babası tarafından terkedilmiş olan zavallı bir çocuğa dadılık eden ve onu eğiten, dağlarda inzivaya çekilmiş kutsal bir kişinin fablî' şeklinde yorumlanır.¹ 'Soylu bir akbaba' ile kişilik bulan ve kuş gibi giyinen kutsal münzevi? O zaman bu 'kutsal münzevi' kimdi ve Sam ve Nerriman'ın kral evi ile nasıl bir ilişkisi olmuştu?

Simurg'dan bahseden diğer öyküler de kuşun insan kökenini güçlü bir biçimde vurgular görünüyorlar. Mandeizm -hem Batı İran izole toplumları arasında hem Güney Irak'ın bataklık Arapları arasında hâlâ varlığını sürdüren çok eski garip bir kült- taraftarlarınca bilinen bir masalda Simurg o meşhur yabancı elçiyle aynı isimde olan Hirmiz Şah'ın sarayına davet

1 Firdowsi, The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi Atkinson çevirisi. Sayfa 49.

edilir. Dişi cinsiyete sahip kuşa bir taht hazırlar, 'dağ ülkesinin meyvelerinden' bir yemekle kuşu besler çünkü Simurg 'et yemez.'² Ülkedeki en yetenekli kadınlardan oluşan bir grubun söylediği şarkılardan ve danslardan oluşan nefes kesen bir gösteri düzenler. Hatta dans eden kadınların beslediği kuşlar, Simurg tahta çıkmadan önce gösteriye katılmak için huzura getirilirler. Bu, insanların kuş tüyleri ile kendilerini donattığı bir çeşit ritüel dansın göstergesidir. Kralla yaptığı birçok konuşmada Simurg derin gizlere hakim, güçlü görsel yeteneklere sahip bir varlık olarak görülür.

Hürmüz tarafından ağırlanan bu acaip kuş bir kadın olmanın tüm işaretlerini taşır, kuş gibi giyinmiş bir şaman büyük olasılıkla. Bütün öykünün baştan sona alegorik bir içereği olduğu iddiası dışında, bundan başka alternatif bir açıklama bulamıyordum.

Kutsal doktor

Firdevsi'nin *Şehname*'sinde bulunan başka bir öyküde Simurg, kahraman İsfendiyar'ın yaptığı ölümcül yaralardan Rüstem ve onun büyümlü atı Rahş'ı kurtarır. Metinde önce İsfendiyar, 'çöl, ovayı, dağı ve ıssız yolları aşır, Simurg'un yaşadığı yerin yakınlarına eriştiği' bir yolculuktan sonra bir Simurg'u kılıcıyla ikiye keserek öldürmeyi başarmıştı.³

Önceki durumlarda olduğu gibi, Rüstem'in babası Zal Simurg'un tüylerini yüksek bir yerde yakar ve harika kuş sanki yoktan varolmuş gibi karşısında belirir. Kuş, ihtiyar kralla hiç endişe etmemesini çünkü Rüstem'i ve çok sevdiği atını tedavi edebileceğini söyler. Önce hayvanla başlayan Simurg altı oku çıkarmak için gagasını kullanır, sonra tüylerinden birini Rahş'ın yaraları üzerinde gezdirerek yarayı iyileştirir. Sonra Rüstem'e gelir sıra, aynı biçimde onu da iyi eder; önce sekiz

2 Drower, The Mandaean of Iraq and Iran, "The Simurgh and Hirmiz Shah" (Irak ve İran'ın Mandeistleri, Simurg ve Hürmüz Şah' 393-399. sayfalar.

3 Firdowsi, The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi Atkinson çevirisi. Sayfa 279-280.

oku çıkarır sonra zehirlenmiş kanı emer, sonunda da tüyleri yaranın üzerinde gezdirerek tedaviyi tamamlar.⁴

Rüstem iyileştikten sonra, rakibi İsfendiyar'ı nasıl alt edebileceğini ona öğretmesini rica eder. 'Soylu akbaba' bu intikam işine karşı öğütler verir çünkü İsfendiyar Rüstem'in ırkından bir kahramandır. Eğer düşmanını yenebileceği araçları ona öğretirse, o zaman bu işin kaçınılmaz olarak kendi ölümünü de getireceğini sözlerine ekler. Rüstem kaderine razı olur, Simurg önce 'derin düşünceye' dalar 'bir süre sessiz kalır'.⁵ Belki de bu kabile kültürlerindeki şamanların başarabileceği türden bir trans halinden başka birşey değildir.

Bilinci tekrar yerine gelince Simurg Rustem'e hazineler kadar kıymetli atı Rahş'a binmesini ve kendisini izlemesini söyler. Çok uzun süren bir yolculuktan sonra, büyülu Kazu ağacının yetiştiği otlukların olduğu bir yere gelirler. Bu yer kuşun rüyasında görmüş olduğu yerin aynısıdır. Kuş Rüstem'e bu ağaç dallarından İsfendiyar'ı ve tabii kendisini de, öldürmekte kullanabileceği ölümcül bir oku nasıl yapabileceğini öğretir.

Ölümsüzlük ilacı

Ölmeden önce Rüstem İsfendiyar'ın kardeşi Başutan ile karşılaşır. Daha önceki gün almış olduğu ölümcül yaralardan bu kadar çabuk nasıl kurtulduğunu sorar. Rüstem şöyle yanıtlar:

'Bana artık yaralar hiçbir şey yapamaz, atıma da öyle, çünkü bende, sürüldüğü anda vücuttaki en korkunç yaraları iyileştiren bir iksir var; bende hiç ölümcül yara yoktu, İsfendiyar'ın okları vücuduma batan iğneler gibi oldu.'⁶

Rüstem Simurg biraz daha gecikmiş olsaydı ölümün kendisi için kaçınılmaz olduğunu açıklamak istemediğinden çok açık biçimde, Başutan'a yaralarının çok önemsiz şeyler olduğu

4 age. sayfa 307

5 age. sayfa 308

6 age. sayfa 308-309

izlenimini vermeye çalışıyordu. Burada bir kez daha bu 'soylu akbaba' da hayli gelişmiş tıp ve ilaç bilgisinin olduğunu gösteren bir örnek daha vardı. 'Vücudun en ciddi yaralarını iyileştiren bu iksir' neydi? Bu, süt ve miskle karıştırıldığında Sezer-yan'la çocuğunu doğururken Rudabe'nin yaralarını iyileştiren 'ot'la aynı şey miydi? Geçmiş çağlarda, 'iksir' baz maddeyi saf hale getirebildiğine inanan eski simyagerlerin peşinden koştuğu kutsal likör olarak sayılıyordu. Ayrıca iksir, vücuda gençlik veren ömrü uzatabilen süper bir ilaç olarak da görülüyordu.

Iksirin gerçekliği veya yapısı daima spekülatif bir mesele olarak kaldığı halde, tam kökeni bilinmeyen bir mantar veya başka tür bitkiden elde edilen, İran mitolojisinde *haoma* diye sözü edilen kutsal ilaçla güçlü bir bağlantısı olduğu kesindi. Birçok araştırmacı *Haoma*'nın Gnetaceae ya da deniz-üzümü familyasına ait sakinleştirici bir şurup cinsi Ephedra'nın türleri ile bağlantılı olduğuna inanırlar. Başka Pers öyküleri, bu bitkinin ya 'dağların doruklarında' ya da 'nehir yataklarında' yetiştiğini söyler.⁷ Su veya sütle karıştırıldığında, ortaya çıkan sıvı yalnızca sarhoşluk etkisi vermez, aynı zamanda tedavi edebilir ve sözde doğaüstü güçleri⁸ harekete geçirebilirdi. En son araştırmalar, *Haoma*'yı oluşturan aktif bir cüzün aslında Fly-Agaric karışımı olduğunu, yani yaklaşık onbin yıldır şaman kültürler tarafından kullanılmış olduğu düşünülen büyük bir halüsinasyon maddesi olduğunu ileri sürdü.⁹

İran dinindeki bu büyük ruhsal önemi yüzünden *haoma* kendi başına şifa tanrısı haline geldi, bitkinin apaçık tedavi edici özelliklerinden dolayı, ona tapanlara sağlık ve kuvvet bahsedebiliyordu. Diğer bazı öykülerde Simurg *haoma* bitkisinin koruyucusu olarak geçer. Çünkü *Encyclopaedia of Religion and Ethics* şöyle yazar:

7 Boyce, A History of Zoroastrianism sayfa 156.

8 Curtis, Persian Myths, sayfa 18.

9 Devereux, Shamanism and the Mystery Lines (Şamanizm ve Gizli Mısralar) 148-149. sayfalar.

R.Gordon ve kansının alanının öncü kitabından alıntı yapan, Weston La Barre'nin 'Anthropological Perspective on Hallucinations and Hallucinogens' Hallucinations, John Wiley, 1975.

...Hint-Iran rivayetlerinde, [ilac] saklanmış olduğu yerden haomayı... alan onu tanrılara ve insanlara getiren mistik bir kuş ile yakından ilgilidir. Avesta Seana kuşundan söz eder. Bu kuş Persler'in Simurg'u ile aynı rolü oynar.¹⁰

Böylece Simurg haomanın gizlerini hem tanrılara hem de ölümlülere açıklamıştı. Bu rol Hindu mitolojisinde yarı dev yarı kartal olan Garuda'ya verilmiştir. İçinde asura tanrılarına doğaüstü güç veren, onları ölümsüz hale getiren Ambrosia, Amrita nektarını ya da soma'sının olduğu ay kadehini çalar. Buna karşılık, Yıldırımcı Indra isimli bir asura bu hırsızlığı önlemek için bir yıldırım fırlatır ama boşunadır bu. Garuda'yı yaralamayı başaramaz ama tüylerinden birini koparır ve tüy yere düşer. Garuda Amrita'yı onların elinde esir olan annesini özgür bırakmaları karşılığında 'yılanlara' verir. Daha sonra dev 'tüm yılanların amansız düşmanı, altın güneş kuşu haline gelmişti. Bu, Gözleyenler'in iki temel totemik biçimi -kuş adam ve yılan- ile bağlantıyı kurmuş oluyordu.¹¹

Garuda hiç kuşkusuz Simurg'un Hint karşılığıydı, tıpkı *somanın* ömrü uzatan ve doğaüstü güçler yaratan İran haoması ile aynı olması gibi. Bazı söylencelerde, haomanın yalnızca 'ölümsüzlerin' bildiği Elburz Dağının civarında bir yerdeki özel bir ağaçta yetişmiş olduğu söyleniyordu. Bu ölümsüzler de bu mucizevi ilacı alarak yaşamlarını uzatabiliyorlardı.¹²

Haoma diye birşeyin varlığı, nitelikleri ve özellikle yaşamı uzatabilme yetisi bana Tekvin 3. bölümde Adem ve Havva'nın Yaşam Ağacı'ndan yiyip 'sonsuz kadar yaşamasından' diğer bir deyişle tanrılar gibi ölümsüz olacaklarından korkulduğu için Eden'den kovulmalarını aklıma getirdi.¹³ Yaşam ağacının 'meyvesi' haoma olmuş olabilir miydi?

Tüm göstergeler, böyle bir ilacın çok eski, kendi ölüme var-

10 Hasting (bas.) Encyclopaedia of Religion and Ethics, s.v.'Haoma' (Din ve Ahlak Ansiklopedisi) Cilt 8. sayfa 294. col.B.

11 Mackenzie, Indian Myth and Legend, 41., 145-146. sayfalar. Cotterell, A Dictionary of World Mythology (Dünya Mitolojisi Sözlüğü) sayfa 90.

12 Curtis, Persian Myths, sayfa 53.

13 Tekvin. 3:22-24

ma ritüellerinin bir parçası olarak bunu pekâlâ kullanmış olabilecek, akbabadan da ruhun dönüşümünü sembolize etmek- te yararlanan, şamanistik bir kültürden alınmış olabileceği yo- lundaydı. Bunlar Hanok Kitabı'nın bilmecemsi kuş-adamları ile bağlantılı olabilir miydi? Böyle harika bir ilaç günahkar ırk tarafından biliniyor olabilir miydi? Böylece Elburz Dağının ni- çin üstüne basa basa ölümsüzlerin vatanı olduğuna ilişkin söz- lere de bir yanıt sağlayabilir miydi? Haoma veya Soma gerçek- ten de ölümlü dünyaya böyle harikulade bir kuş tarafından mı verilmişti?

Simurg'un ilaç ve tıp bilgileri üzerine uzmanlığına ek ola- rak, Rüstem'in İsfendiyar'ı öldürme öyküsü kuşun aynı za- manda Kazu ağacı dalından yapılan ok örneğinde olduğu gibi ölümcül silahlar yapma sanatında da çok usta olduğunu gös- teriyor. Simurg'un derin tıp ve ilaç bilgisi ile birlikte, bu kuş- lar alemi ile özdeşleşen türden bir bilgi değildir.

İsfendiyar'ın aynı öyküde daha önce bir Simurg öldürmesi, İranlıların bu tanımlanan yaratıklardan sadece bir tane olma- dığına, Elburz Dağında yaşayan tüm bir takıma inanmış olma- ları gerektiğini işaret ediyor. Bence, 'Simurg' terimi İran dağla- rı arasında bir yere inzivaya çekilmiş tek bir 'kutsal münzevi- yi' ifade etmekte değil birçok halkın kahramanlıklarını ve yap- tıkları işleri başka türlü göstermekte kullanılan sembolik bir ünvandı. Bundan başka, kesin insan özelliklerine ve izlerine sahip kuş fikri bir İran mitinde zaten olan birşeydir çünkü, Orta Çağ süresince, Pers İslam mistikleri ya da sufilerinin yaz- dıkları aracılığıya yeniden suyüzüne çıkmıştır.¹⁴

14 Örneğin, Pers şairi Feridüddin Attar'ın yazdığı onüçüncü yüzyılın İslam klasığı Mantiq ut-Tayr'da içlerinde bülbül, tavuskuşu, şahin ve daha birçoklarının ol- duğu bir grup kuş huponun (Efsanede Kral Süleyman'ı Seba Melikesi'ne götü- ren kuş) liderliğinde kralları Simurg'u aramak için tehlikeli bir yolculuğa koyu- lurlar. Araştırma, Aşk, Bilgi, Aynlık, Birtık, Şaşkınlık ve Yokluk isimli yedi farklı vadiden geçtikten sonra, sağ kalan otuz kuş kendi kendilerinin- Persçede otuz (si) kuş (morgh) anlamına gelen simorgh kelimesi üzerinde bir cinas vardır- te- zahürü olduğunu anladıkları ustalarının huzuruna kabul edilme hakkını kazanı- lar.

Bu öykü aslında İslamın mistik dalı Sufizmin derinliğini anlatır Attar'ın kendisi- nin de Sufi olduğunun, aynı zamanda Attar'ın kendi memleketi Pers diyarında

Eski İranlı öykü anlatıcısı, mitleri ve efsaneleri, ornitomorfik ritüellerle özellikle kartal ve akbabalarla birleşmiş olduğu görünen tarih öncesi bir kültürün varlığını korumak için farkında olmadan kullanmış olabilir miydi? Eğer cevap evet ise, o zaman şamanistik araçlar olarak niçin özellikle bu kuşlar seçilmişti? Tıpkı Sibiryalı şamanların rengineyikleri ile ortak bir yaşam sürmelerine ya da Güney Afrikalı Buşmanların antilopları bilinçlerinin en yüksek hallerinin kişileşmesi olarak görmelerine benzer biçimde, onların ritüel yaşamlarında özel bir yer mi tutuyorlardı?

Soylu akbaba

Anahtar Simurg'un esin kaynağında olabilirdi. Bir anlatıda 'soylu akbaba' bir diğerinde 'tavuskuşu, aslan, grifin ve köpek' ten oluşan bileşik bir hayvan olarak betimlenir.¹⁵ Yine başka öykülerde bir çeşit grifin -klasik olarak yarı aslan yarı kartal biçimindeki mitolojik yaratık- olarak karşımıza çıkar. Griffin'in kartalla birleşmesi aslında bir yanlış kavramlandırmadan ortaya çıkarken aslan Zerdüşî geleneğinde Angra Mainyu'nun bir hayvanıydı.¹⁶ Mitolojideki totemik sembollerden biri olan kartal çok sık olarak aslında sadece çok daha çirkin ve sevilmeyen bir hayvan olan akbabanın yedeğidir, özellikle bu Eski Ahit'te böyledir.¹⁷ Griffin ve akbaba arasındaki ilişki, kartalın aksine, eski zamanlarda İran ve Irak dağlarında hâlâ yaşayan

çoğunlukla Şii Sufizmin gelişmesinde çok önemli bir rol oynamış Mecusilikten alınmış İslam öncesi rivayetlerin de bir mirasçısı olduğunun her türlü göstergesi vardır. Bu etki kitapta çok açıktır, tıpkı Mecusilik ve Zerdüştlük gibi Tann'nın kutsal aydınlığını tanımlamakta ateş imgesinden yararlanır. Bak Feridüddin Attar, *The Conference of the Birds*.

15 Graves, *New Larousse Encyclopaedia of Mythology* sayfa 315.

16 Boyce, *A History of Zoroastrianism* Cilt I. Sayfa 299. n.28. Aslan'ın bir Ehri-man yarattığı olduğu bilgisi Daniel 6. Bap 16-28. satırlarda anlatılan Daniel'in aslanların inine atılması öyküsünü anlamlı kılar, çünkü bu öykünün sürgündeki Yahudi papazlığı ile Zerdüştilerin aklında Angra Mainyu'nun temsilcileri olarak görülen Mecusiler arasındaki sembolik çarpışmayı temsil ettiği ileri sürülür.

17 Cameron, *Symbols of Birth and of Death in the Neolithic Era* (Neolitik Çağ'da Ölüm ve Doğum'un Sembolleri) Sayfa 27.

belli başlı türlerden birinin grifin akbaba (*Gyps fulvus*) olması ile örneklendirilir. Modern ornitolojistler grifin akbabanın, ismini klasik grifin fablından aldığına inanandıkları halde 'Grifin' kelimesi, akbabanın gagasının çok iyi bir tarifi olan kanca-burunlu anlamına geldiğinden onların arasındaki ilişkinin başka bir yerde olduğunu ima eder.¹⁸

Bu yüzden Simurg çok büyük bir olasılıkla bir çeşit masalsı akbaba veya bundan çok az farklı birşeydi. O zaman akla 'soylu akbaba' niçin İran mitolojisinde 'kuşların kralı' aşamasına yükselmişti sorusu gelir. Bunun yanıtları için Zerdüşt inancının dinsel metinlerine doğru yöneldim ve buldum. Akbabaların, bu dinin mitleri ve ritüellerinde özellikle korkunç cenaze törenleri yapılırken daima bütünleyici bir rol oynadıklarını hemen kavradım.

Ekskarnasyon

MÖ 5. yüzyılın ortalarında ünlü Yunan tarihçi Herodot, ünlü gezileri sırasında Pers İmparatorluğunun farklı bölgelerini ziyaret etmişti. Bu yolculuklarda, yerel adetlere ve ritüel uygulamalara ilişkin gözlemler yapmış, bunları *Tarih* isimindeki dokuz ciltlik ünlü yapıtına almıştı. Bu dizinin birinci kitabı, Medya'da izlediği ve Mecusi papazlarının da içinde olduğu garip ölüm-törenlerini anlatan sözlerle doludur. Şöyle der:

Bir Pers erkeğinin ölüsünün asla gömülmediği söylenir, ta ki bir köpek ya da yırtıcı kuşlar tarafından parçalanana kadar. Mecusilerde bu adetin olduğu kuşku götürmez, çünkü onlar bunu hiç gizlemeksizin yaparlar. Ölü bedenler balmumu ile kaplanır ve sonra toprağa gömülür.¹⁹

İçlerinde Agathias ve Strabo'nun da olduğu diğer klasik yazarlar da bugünkü bilinen adıyla 'ekskarnasyon' denilen bu törenlerden söz ederler. Ölünün bedeni kara kargalar ve akbaba-

18 Turner, Vultures (Akbabalar) Sayfa 61.

19 Herodot, Histories, I.140

lar gibi leş kuşlarına ve vahşi hayvanlara, açıkta bırakılır. Herodot'a göre bunları yapanlar erkek papazlardır, içeriği basittir. Aynı zamanda, bu törenlerin, rakip Zerdüşt papazlığına değil Medya papazlarına bir gönderme olarak, Mecusilere de özgü olduğu görülmektedir. Herodot mutlaka bu ikisi arasındaki farkı biliyordu, çünkü Kambises'in saltanatı sırasında, tahtı zorla ele geçiren Mecusinin anısına, insanların karşılaş-tıkları Mecusiye öldürmeye teşvik edildiği Magofobyta törenle-rini rapor eden kişi kendisiydi ve onun yaşadığı çağa kadar bu gelenek sürmüştü. O yüzden bu sözleri hakkında pek az kuş-ku duyabiliriz.

Ölünün açığa bırakılması İran'da -MÖ 3. yüzyıldan itibaren yaklaşık olarak beş yüz yıllık bir dönemde ülkeyi yönetmiş olan- Part kralları konfederasyonu zamanına kadar sürdü. Da-ha sonra MS 3. yüzyılda Partları kovan Sasani kralları zama-nında da varlığını korudu. İmparatorluğun uzun tarihinde ekskarnasyonun en geniş biçimde kabul edilmiş ve uygulan-mış olduğu görülen dönem, bu en son dönemdi. Kiliseye ait veya ayrı olsun, kadın, erkek, zengin fakir, tüm katmanlardan, Mecusilerin ve Zerdüştilerin cesetleri vahşi hayvanlara ve leş kuşlarına bırakıldı. Araştırmacılar Persler arasında cenaze tö-reni adetleri ve uygulamalarında ortaya çıkan bu büyük deği-şimin, hem hüküm süren Sasani krallarının hem de devlet di-ni üzerinde derin bir etki yapmış olan Mecusilerin kesin etki-lerinin bir sonucu olduğuna inanırlar. Bu dönemde Mecusi papazları iktidarın en önemli yerlerine, usulüne uygun davra-narak gelmeyi başarmışlardı.²⁰

İranlı Zerdüştilerin Arap istilasından sonra kitleler halinde 9. yüzyılda Hindistan'a kaçmalarından ve oraya yerleşmelerin-den sonra ekskarnasyon bütünüyle yeni bir önem kazandı. Pek açık bir nedeni olmaksızın, çok daha örgütlü, sağlam ve yaygın bir nitelik kazandı; aslında bu dönemden sonra, tüm Zerdüştiler ya da orada bilindikleri adıyla *Parseeler* öldükten sonra açıkta bırakıldılar. Üstelik, ekskarnasyonun açık havada

20 Mehr, *The Zoroastrian Tradition*; cf. D. Halla *History* sayfa 135.

yüksek bir yerde yapılması yerine, artık ölümler halkın yaşadığı yerden epey uzakta kurulan Sessizlik Kuleleri anlamına gelen *dakhmalara*; taştan yapılmış büyük yapılara konuluyordu.

Bu büyük üstü açık anfitiyatroların her birinin içinde, çok büyük bir taş tekerleğin çubukları gibi yerleştirilmiş merkezleri bir, pavi denilen taş bloklardan üç sıralı yuvarlak bir platform vardı. Bu pavilerin üzerine ölümler, akbabalara yem olsun diye ölü taşıyıcıları tarafından yerleştirilirdi. Elin vücuttan ayrılması yarım saat bile sürmezdi. Her bir pavinin kenarı boyunca giden, vücuttan akan sıvıları ve yağmur sularını götürmesi için açılmış kanallar vardı. Bu sıvı madde *bhandar* denen ortası taştan yapılmış bir çukurun içine akar, buradan içinde kömür ve kumtaşından bir filtre sisteminin olduğu dört eşit genişlikte yapılmış kanallarla dış duvarlara geçerdi. Kızgın güneş iskeleti kurutur kurutmaz, kemikler toplanır ve *bhandarın* içine atılır, burada sonunda toz haline gelir ve yağmur suyu ile yok olup giderdi.

Böyle uygulamalar Batı dünyasına barbarca gelse de ölünün açıkta bırakılması aslında çok iyi fikirdir. Et ve kemiklerin en doğal biçimde doğaya karışma yöntemi budur. Daha da önemlisi Zerdüştilerin murdar maddelerle²¹ 'toprak ananın kirletilmemesini' emreden ilkesiyle de uyum içindedir.

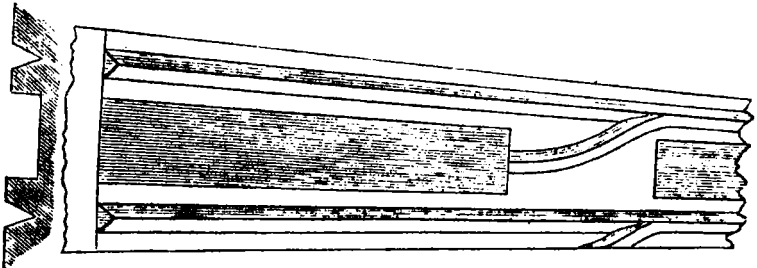
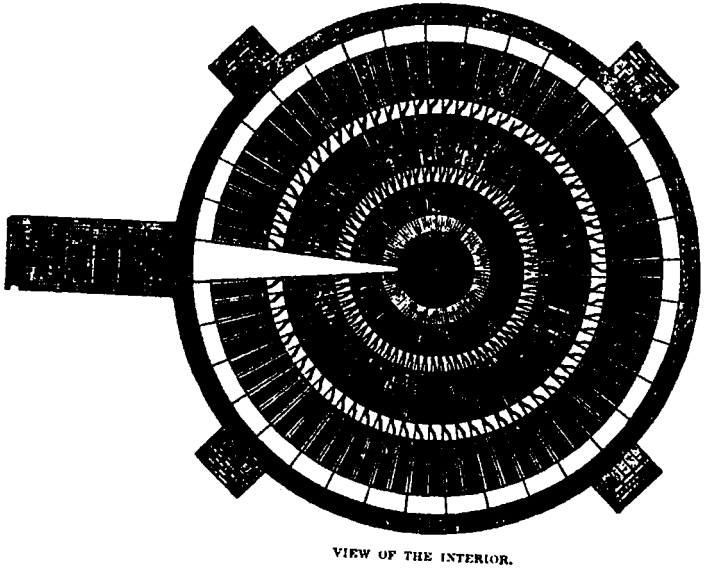
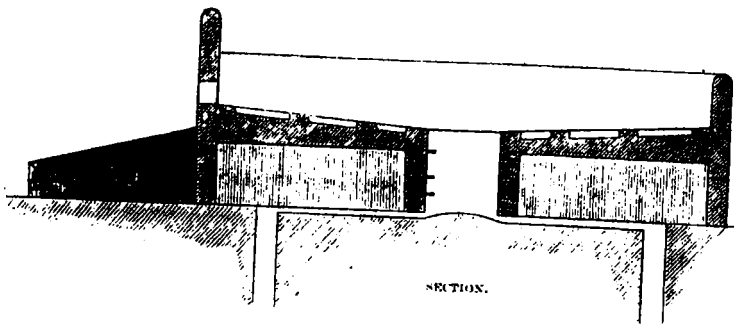
İlk Mecusileri ekskarnasyonun uygulamasına öncelikle hangi neden itmiş olabilirdi?

Günümüzün Zerdüştileri bu tür uygulamaların tarih öncesi zamanlarda İranlılar tarafından gerçekleştirildiğini iddia ediyorlar. Onların tarih kitapları, çok eski zamanlarda ölü bedenlerin dağların doruklarına götürüldüğünü, demir çiviler kullanarak sıkıca yere çakıldığını ve köpeklerle, akbabalara bırakıldığını yazar. Sonra kalan kemikler toplanır, bir sandık ya da arkeologların kemiklik adını verdikleri bir kutuya konulurdu. Daha sonra ya toprağa ya da mağaraların içine tekrar gömülürdü.²²

Ekskarnasyon sadece Mecusilik ve Zerdüştlük dinine ina-

21 Katrak, Who Are the Parsees? Sayfa 229

22 age. Sayfa 228

THE "PAVI."

Figür 4: İnsan cesetlerini akbabalara bırakma işinde Parsiler'in kullandığı Sessizlik Kuleleri'nin ya da Dakhmalar'ın çizimi. Bugün ekskamasyon diye bilinen bu işlem, büyük olasılıkla, Batı uygarlığının yükselmesinden çok önceleri varlığını sürdüren bir şaman uygulamasının son kalıntısıdır.

nanlarla sınırlı bir uygulama değildi. İran ve Irak'ın Mandeistleri ölülerini leş kuşlarına bırakırlardı. Çünkü onların ulu öğretmenlerinden Şeyh Necm şöyle demişti: 'Bir zamanlar bizim cenaze törenlerimiz aynı Perslerinki gibiydi. Ölülerimizi duvarlarla çevrili açık bir yere koyardık, sonra kuşlar gelip yerlerdi.'²³ Ölülerin hayvanlara bırakılmasının bir başka kanıtı Orta Asya²⁴ Belucistan'ın ilk sakinleri arasında da bulunabildi. Küçük veya ikinci gömüş -yani, açıkta bırakıldıktan sonra kemiklerin toplanıp gömülmesi- tarihte çeşitli Hint-İran kültürleri tarafından uygulanmıştı. Bunların arasında MÖ 3500²⁵ yılında, Batı İran'daki proto-Elamlar ve MÖ 2500²⁶ yılı Hindistan İndus Vadisi halkı da vardı. Buna ek olarak, bu kuşun soyut temsilleri onların ritüel sanatında sık sık görüldüğünden, akbabanın bu kültürlerin pagan dinlerinde önemli bir rol oynadığını gösteren kesin kanıtıydı. Silindir mühürler ve boyanmış çömleklerde, kollarını taparmış gibi kaldıran şaman figürlere doğru dalışa geçmiş (genellikle 'av kuşu' ile yanlış biçimde özdeşleştirilmiş) akbaba çizimleri vardır.²⁷ Bu ulu kuşun geçmişin Hint-İran kültürlerinde ne gibi bir anlamı olmuş olabildi?

Akbaba ayinleri

İran'ın ekskarnasyon uygulamalarında akbabanın oynadığı rol, mitleri ve efsaneleri arasında ona çok özel bir yer kazandırdı. Bunun niçin böyle olması gerekmişti? Yanıt, onun birkaç dakika içinde hayvan ve insan cesetlerini arayıp bulma ve

23 Drower, The Mandaeans of Iraq and Iran. Sayfa 200. n.6 sayfa 184.

24 age.

25 Childe, New Light on the Most Ancient East. (En Eski Doğu'da Yeni Işık) 232-233. Sayfalar.

26 Drower, The Mandaeans of Iraq and Iran. Sayfa 200. n.6 cf.Dr Frankfurt, Archaeology and the Sumerian Problem. (Arkeoloji ve Sumer Problemi) sayfa 27

27 Susa'nın I.tabakasındaki akbaba resimleri için Childe, New Light on the Most Ancient East Sayfa 234.pl.xxv, 245 pl.xxvii; Ali Abad Tepesi'ndekiler için, age.Sayfa 246 figür 96'ya, Orta Asyadakiler için , Trubshaw, 'Bronze Age Rituals from Turkmenistan' (Türkmenistandaki Tunç Çağı Ayinleri) sayfa 32'ye bakın.

vok etmedeki yeteneğinde yatar. Bu akbabayı, ruhun öbür dünyaya taşıyıcısı ve ölümlülüğün açık sembolü haline de getirir. Daha da ötesi, çoğu kez dağlık yüksek bölgelerde yaşayan bir kuş olarak görüldüğü için, birçok eski kültür onun, cennet, dünya ve öbür dünya arasındaki bağlantı noktası üzerine kurulmuş bazı kutsal dağların mağrur tepelerine erişirme yoluyla cennetin yıldızlı krallıklarına ruhu götüren bir kuş olduğuna inanıyordu.²⁸ En eski neolitik kültürlerle göre (Yani, ilk paleolitik ve mezolitik avcı-toplayıcılara karşı, Avrasya'nın ilk yerleşik tarım toplumları) akbaba ölümün ruhunu sembolize ederdi.

Bu güçlü inancın sürdüğüne dair başka bir kanıt göreceli olarak yakın zamanlarda, Hindistan'ın Parseelerinin cenaze törenlerinde bulunur. Bir insan öldüğünde, onun ruhunun üç gün cesede yakın kalacağına inanılırdı. Bu üç günlük süre içinde, ölüye dualar ve ilahiler okunurdu. Bu yasal süre için ölü eve yatırıldıktan sonra, *sag-did* denen kutsal bir işlemle ruhun ayrıldığı doğrulanırdı. Bu işlemin bir versiyonunda -ki bu genellikle cesetle²⁹ temas etmesi için seçilmiş bir köpeğin hareketlerini izlemeyi içerirdi- yas tutan yakınları ölünün cesedinin üzerinden bir kara karga ya da akbabanın gölgesinin geçmesini beklerlerdi. Bu olduğu zaman, ruhun evi terkettiğinin ve artık açıkta bırakılabileceğinin bir işareti olarak görüldü.³⁰ Bu adetin, *Şehname*'deki Rüstem'in doğumu öyküsünde Rudabe'nin yaralarının iyileşmesine yardım eden, Simurg'un tüyünün yaranın üzerinden geçen gölgesi ile bir ilgisi olabilir miydi?

28 Jackson, N. 'Bird's Way and Cow-Lane -Starry Path of the Sprits' 'Kuş Yönü ve İnek Yolu -Ruhların Yıldızlı Yörüngesi sayfa 30.

29 Haug, Essays on the Sacred Language, Writings and Religion of the Parsis (Kutsal Dil Üzerine Makaleler, Parsilerin Dini ve Yazılan) sayfa 240. Seçilen köpek aşağıdaki gibi betimlenir: Göz kapaklarının üzerindeki her bir sanı benek ek bir göz olarak varsayıldığından "dört-gözlü köpek" denir ona. Sanı kulakları vardır, vücudunun geri kalanı sandan beyaza doğru değişir. Gözlerine bir çeşit manyetik etki atfedilir.'

30 Drower, The Mandaean of Iraq and Iran, sayfa 200 n. 6. Rivayet Kanna Bohra alıntısı.

Eski İranlılara göre akbaba sadece fiziksel ölümlülükle ilgili değil aynı zamanda, ruhun ölümden sonra yaptığı göç ve aydınlanma süreciyle de bağlantılı olarak görünüyordu. Bu tarih öncesi kültürlerin zihinsel faaliyetler yoluyla anlayabildiği bizim bugün ölüme yakın duruş (öyd dediğimiz bir şeydi. Bu büyüleyici konudaki parapsikolojik çalışmalar, tıbben ölü olarak nitelenen insanların, yeniden canlandırılmadan önce sık sık beden-dışı denen duygular yaşadıklarını; öbür dünyanın ışıksal görüntülerine tanık olduklarını, ölmüş yakınlarıyla karşılaştıklarını veya parlak varlıklar gördüklerini ikna edici biçimde göstermiştir.³¹

Bu tür garip deneyimleri modern ve tamamen psikolojik fenomenler olarak nitelese de, bütün dünyadaki şamanistik kültürler yapay bir işlemle ölüm-benzeri hallerin yaratılabileceğini hep kabul etmişlerdi.³² Bu işlem, sarhoş edici ilaçları, duygusal yitimi ya da o süre boyunca beynin ölümün kıyısında olduğunu sanacağı ölüme-yakın gerçek durumları yaratmayı içeriyordu. Ateşle, suyla, ölümcül zehirlerin vücuda verilmesi (gerekli dozda) ile yapılan denemeler, ölüme meydan okuyan işler; bir bacağa bağlı iple uçurumlardan aşağı atlamak ve bu tür dayanaklılık gerektiren cesur işlerin tümü ölüme yakın duruşa benzer bir biçimde, travmatik zihni halleri yaratabilir. Bu tehlikeli işler sırasında, astral uçuş, ruhlarla görüşme ve bedensiz varlıkların ışıklı görüntülerinin ortaya çıkacağına inanırlardı.

Akbaba ölümün en son sembolü olduğu için, eski Hint-İran kültürleri, öbür dünyaya yaptıkları yolculuk sırasında kendilerine rehberlik etsin, kutsal aydınlanma, vahiysel hakikat ve evrensel bilgiyi kendilerine versin diye bu dev kuşları duayla çağırıyorlardı. Dini ibadetlerinde akbaba ile olan bu yakın ilişki, astral uçuşta onlara yardımcı olabileceğine inanarak, şamanları kendilerine tüylerden pelerinler yapmaya itmiş ve ge-

31 Heinberg, *Memories and Visions of Paradise*, (Cennetin Anılan ve Görünümleri) 226-232.Sayfalar.

32 age. sayfa 234 cf. Ring, *Heading toward Omega*, (Sona Doğru) 226-227. sayfalar.

rekli kabile ayinleri yaptırmış olabilirdi. Son olarak, toplumun önde gelen herhangi bir kişisi ölüme yenik düştüğünde, diğerleri ruhlarının öbür dünyaya başarıyla gidebilmesi için ekskarnasyonu kullanarak akbabanın ruhuyla ortak yaşamayı sürdürürlerdi.

Çatalhöyük

Hint-İran kültürleri arasındaki ölüyü açıkta bırakma ve ikinci gömülüşlere ilişkin arkeolojik kanıtlardan, akbaba kültürünün bir zamanlar çok geniş ölçekte uygulandığını iddia etmek için yeterince neden vardır. Bu bilgiye karşın, özellikle İran'da, bu garip ölü kültürünün doğası ya da etkilediği alanı benim tam olarak anlamama olanak veren yeterince kanıt yoktu. Yahudi dini literatürünün günahkar ırkına ilişkin rivayetlerle onların nasıl bağlanacağı konusunda birşey sunmadı. Bu yüzden İran, Irak, Suriye ve Türkiye'nin güneyindeki eski bir şehir olan Konya'ya yakın, Anadolu'nun geniş düzlükleri boyunca uzanan engebeli dağları içine alan bölgede büyük bir yolculuk yapmak zorunda kaldım.

Burada, 1958 yılının soğuk bir Kasım gününde, Anadolu çalışmalarında uzman James Mellaart'ın liderliğini yaptığı, İngiliz arkeoloji ekibi Çatalhöyük olarak bilinen büyük, çifte bir toprak tepeyi araştırmaya geldi. Yabani otlarla çimenlerle kaplıydı her yer ama orada burada, güneyden esen sert rüzgarlar toprağın üstünü alıp götürmüş, altında insan yerleştiğinin kanıtlarını -dağılmış çamur tuğlalar, el aletleri, kırık çömlek parçaları ve dişbudak ağacı kırıntıları- ortaya çıkarmıştı. O ilk anda, bu nesnelerin ne kadar önemli bir keşif olduğu anlaşılamamıştı çünkü 1961 yılında kazılar başladığında Mellaart ve ekibi yaklaşık olarak 7700 ile 8500 yıl önce³³ yaşamış protoneolitik bir topluma ait tapınaklar ve evlerden kurulu, devasa bir metropolis ortaya çıkarmaya başladılar. Yapıların alt-yüzeyle-

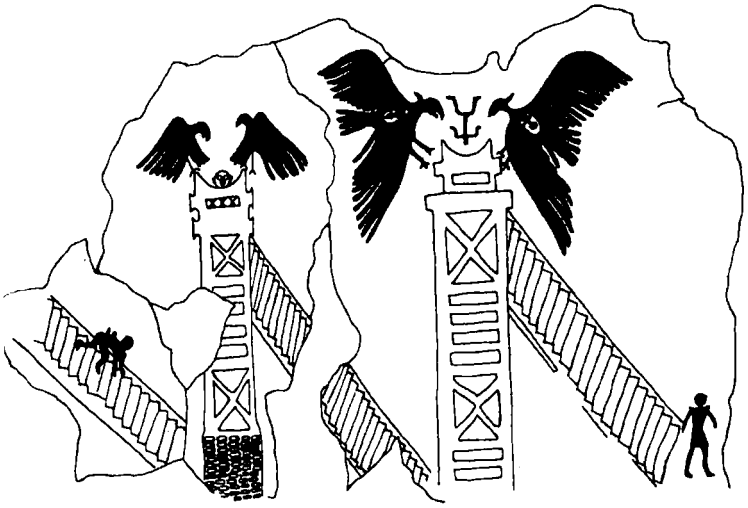
33 Bak Mellaart, Çatalhöyük -A Neolithic Town in Anatolia (Çatalhöyük -Anadolu'da Neolitik Bir Kent) Bacon, Archaeology Discoveries in the 19060s, (1960'lı Yıllarda Arkeolojik Keşifler) 110-126. sayfalar.

rinin olağanüstü ayrıntılarından, dekorasyonundan, çifte höyükte bulunan mücevherler, aletler, silahlar ve duvar resimlerinden, Çatalhöyük kültürünün, inançları, yaşam biçimleri ve sanatsal yetileri bakımından çok ileri bir düzeyi gösterdiği anlaşıldı. Daha önce böyle birşey ne Türkiye’de ne de dünyanın başka bir yerinde bulunmuştu. Burası o kadar eşsiz bir yerdi ki birçok araştırmacı Çatalhöyük’ün Eski Dünya’nın uygarlığının yükselmesiyle ilişkili çok önemli ipuçları sağlayabileceğine inanırlar.

1961-1964 yılları arasında kazılar sürerken, sayısı epey fazla dini tapınakların arasında birisi gezseydi, boynuzları alçıyla boyanmış duvardan çıkmış normal boyutlardaki boğa başlarını ya da benekleri yonca şeklinde yapılmış tam kabartma leoparları görürdü. Yine, ard arda duvarlara çizilmiş çifte balta, el izleri, eşkenar dörtgenler, zigzaglar, büyük yuvarlak gözler gibi hepsi ya kırmızı aşı boyası ya da siyaha boyanmış çok renkli kalıplar ya da soyut geometrik şekilleri seyre daldardı. Bunlardan bazıları solduğu için yitip gitmiş, diğerleri Türk yetkililer tarafından bugün de görülebilen Ankara’daki bir müzeye götürülmüşlerdir.

Çatalhöyük’ün en büyük bilmecesi akbaba tapınaklarıydı, çünkü MÖ 7. binyılda Anadolu ovalarının altında yapılmış garip dini ayinler hakkında çok önemli soruları ortaya çıkarıyorlardı. Tapınak VII özellikle ziyaretçiyi hayrete düşürüyordu. Kanat açıklığı birbuçuk metreye kadar ulaşan yedi akbabayı resmeden iki duvarı tam kaplayan bir çizimdi bu. Havada, uçuşlarının yarısında donmuş, aşağıda, başları olmayan aynı biçimde çizilmiş altı çöp adama, onları yemek için dalış yapıyor görünüyorlardı. Adamlardan dördü bacaklarını göğüslerine doğru toplamışlardı. Kuşların karakteristiği olan dazlak baş, kısa bacaklar ve ayrıksoy ibikler onları *Gyps fulves*, İran mitinin Simurgu’nun arkasındaki kaynak grifin akbaba olarak niteliyordu.³⁴ Başka bir tapınağa giderseniz, duvarda, başka bir

34 Cameron Symbols of Birth and of Death in the Neolithic Era sayfa 28, Anadolu İncelemeleri alıntısı cilt XIV, 1964, sayfa 64; Mellaart, Çatalhöyük -A Neolithic Town in Anatolia sayfa 168

Figür 5: Türkiye, Çatalhöyük'te 8000 yıllık bir tapınakta ağaç kulelerde açıkta bırakılmış insan ölümlerini yiyen akbabaları gösteren bir duvar resmi. Ekskamasyon işlemi ya da ölünün açıkta bırakılması, ilk neolitik çağlarda yer almış akbaba şamanizminin en önemli özelliğiydi ve hemen hemen kesin biçimde İran ve Hindistan Zerdüştileri arasında yaşayan adedin de temeliydi.

cesede saldırır görünen akbabaya vurmaya çalışan insan figürleri görürdünüz.

VI. Tapınağa gitseydiniz, muhtemelen en önemli sahneyi görürdünüz. Bu; üstü açık olan çatısına belli bir açıyla duran merdivenlerle çıkılan, ağaçtan yapılmış dik kulelere doğru uçan akbabaları gösteren bir freskti.³⁵ Bunlardan birisinde, uzun yapının üzerine tünemiş olan iki dev kuş görülebilirdi. Kıvrılmış pençeleri ile resimdeki insanın kafasını tutmak için oraya konmuşlardı. Bu resmin yanındaki başka bir resimde benzer bir kulede, baş aşağı duran ama başı olmayan bir adamın her bir yanında bir akbaba ona saldırmaya hazır bekliyordu. Merdivenli yükseltinin en alt basamağında, kulelerden ayrılmış giden, belki de papaz olan, iki figür vardı. Diz boyunda eteği olan, üçgen biçiminde vatkalı bir giysi giymişlerdi.

Bu son duvar resminin ekskamasyonun soyut bir temsili

35 Gimbutas, The Civilization of the Goddess, (Tarıncı Uygarlığı) sayfa 238, figür 7-26:2.

olarak yapıldığına çok az kuşku duyardı insan. Ters çevrilmiş çöp adam leş kuşları tarafından az önce yenilip yutulmuş cansız bir bedeni sembolize ediyordu. Üstü açık çatılarıyla ve merdivenleriyle yüksek ağaç kuleler *dakhmalar* ya da Parsec geleneğın Sessizlik Kuleleri ile karşılaştırılabilirdi. Resimlerin birinde olan tek kalmış bir baş, koruma ya da akbaba perilerinin kanatları altında -ki birçok tarih öncesi araştırmacı akbabanın *dişi bir cinsiyet taşıdığına inanır*³⁶ öbür dünyaya olan yolculuğuna başlamak için bedenden ayrılmış ruhu vurguluyordu. Akbabaların dişilik özellikleri inkar edilemez, çünkü bir tapınağın duvarında alçıdan yapılmış insan göğüsleri vardı, bunların içine gerçek akbaba kafatasları, gagaları meme başı gibi çıkıntılı yapılarak konulmuştu. Başka bir duvar resmi, çok sık tekrar eden, yeni doğmuş bir bebeğı kucaklayan bir akbaba ve tombul tanrıça konusunu işliyordu.³⁷ Gerçekten de, kadın sembolü tapınaklarda o kadar çoktu ki buna göre Çatalhöyük kültürünün başta gelen işlevi, yaşamın, ölümün ve öbür dünyadaki yeniden doğuşun kutlanması olmalıydı.

Çatalhöyük'teki akbaba tapınaklarında gerçekleştirilen ayinlerle ekskarnasyonun ilişkili olduğı, bazıları evlerin temelleri altında yerleşmiş birçok mezardaki ikinci gömölmelelerin olmasıyla da bir kez daha doğrulanıyordu. Bizzat tapınakların içinde arkeologlar çeşitli kafatasları buldular. Bunlardan biri deniz kabuklarıyla kaplanmış, göze benzetilmişti.³⁸ Bunlar fiziksel ölüm noktasından sonra bile, ruhun yaşadığı yerin baş olduğuna inanılarak, hemen hemen kesin biçimde kehanet amaçlı yapılmıştı. Benzer ayinler için kullanılan alçılanmış kafatasları MÖ 9. binyıldan itibaren protoneolitik önemli bir şehrin geliştiğı Filistin Eriha şehrindeki en aşağı katların bazılarında bulunmuştu. (21. bölüme bak.)³⁹ Kısmi veya ikinci gömölmelelerin burada da ortaya çıkması gösteriyor ki Çatalhö-

36 age. Cameron Symbols of Birth and of Death in the Neolithic Era. Sayfa 27-33.

37 Gimbutas, The Civilization of the Goddess, sayfa 238, figür 7-26:3.

38 Mellaart, Çatalhöyük -A Neolithic Town in Anatolia sayfa 84; Bacon, Archaeology Discoveries in the 19060s, 124. sayfa.

39 age.

yük'teki uzak komşuları gibi Eriha halkını da ekskarnasyon uygulamaları yapmışlardı.⁴⁰

Bununla birlikte bazı akbaba freskleri ölümden sonra ruhun göçü olayından çok daha fazla şeyleri yansıtıyordu. Çünkü, mupürge gibi kanatlarla küçücük başsız çöpadamların başına çokmuş bu dev gibi kuşlar, kuşkusuz ölümlülere üstün olarak resmedilmiş oluyorlardı. Daha da önemlisi, tapınakların birinde açıkça mafsallı bacaklarla resmedildiklerinden, bu onların bazı durumlarda akbaba değil akbaba gibi giyinmiş -Çatalhöyük tarih öncesi sanatı uzmanı birçok bilim adamının çıkardığı bir sonuç- adam ya da kadın olduklarını gösteriyordu.⁴¹ Bu sahnelerin şamanların ya cenaze törenlerine katıldıklarını ya da öbür-dünya amaçlı işler için akbaba kılığına girdiğini gösterdiğine inanmak için yeterince kanıt vardır.

Cenaze törenlerinde ekskarnasyon uygulamasını da kullanmış olan İran ve Doğu Asya'nın tarih öncesi kültürleri benzer ayinleri de kuşkusuz gerçekleştirmişti. Bu Şamanistik geleneğin yaşayan son parçası, Sasani döneminde Mecusi Papazlarının yönetime sızması yoluyla, birkaç bin yıldır zaten süregelen eski bir geleneği miras olarak alan Zerdüştilerin dini inançları ve adetleriydi.

Çatalhöyük kültürü ardında en az 13 farklı yerleşim tabakası bırakarak, MÖ 5600 yılı dolaylarında aniden yok oldu. Bu halka ne olduğu hâlâ bilinmiyor. Bazıları yakındaki bir nehir kıyısında yedi yüz yıl boyunca serpilip gelişecek yeni bir yerleşim birimi kurarlarken, diğerleri Burdur şehri yakınlarındaki Hacılar'a yakın bir yeri mesken tuttular. James Mellaart burada da daha önce, MÖ 5700 ile 5000 yılları arasında buraya yerleşmiş daha ilkel, neolitik bir toplumu ortaya çıkarmıştı.⁴²

Hiç kimse tarih öncesi zamanlarda İran'da uygulanmış olan kültüle büyük benzerlikler olduğunu açıkça ortaya koyan eşsiz kanıtlarıyla, Çatalhöyük kültürünün önemini inkar edemiyor-

40 Mellaart, Çatalhöyük -A Neolithic Town in Anatolia sayfa 20.

41 age. sayfa 167; Bacon, Archaeology Discoveries in the 19060s, 121-122. sayfalar.

42 Mellaart. Çatalhöyük -A Neolithic Town in Anatolia 49-53. sayfalar.

du. Bununla birlikte ben James Mellaart'ın 1967 yılında ilk kez basılmış olan, *Çatal Hüyük: A Neolithic Town in Anotolia* (Çatalhöyük: Anadolu'da bir neolitik şehir) isimli çok önemli kitabında, bu protoneolitik topluluk hakkında yapmış olduğu neredeyse el ilanı olabilecek kesin sözlere rastladığım zaman, o zamana kadar günahkar ırka ilişkin olan bilgimle bunların ne bakımdan örtüşeceğini merak ediyordum. Bu yalnızca maden işleme ve ilkel tarımın ilk kayıtlı biçimlerini gösteren bir kültür değil aynı zamanda, bugünkü arkeologların tam olarak açıklayamadıkları teknik ustalıklara da sahip olarak görünüyordu. Mellaart bu tekniklerden öylesine etkilenmişti ki, şunları söylemek zorunda kaldı:

Örneğin, onu hiç çizmeden çok sert volkanik bir cam olan obsidiandan nasıl ayna yaptılar, taş boncuklara (obsidiana da) modern çelik iğnelerin bile giremeyeceği kadar küçük o delikleri nasıl açtılar? MÖ 6400 IX. tabakaya ait olan madenleri, bakır ve kurşunu eritmeyi nasıl ve nerede öğrendiler?⁴³

Mellaart, Çatalhöyük'ün hayli gelişmiş taş endüstrisinin, Avrupa ve Asya'da yaklaşık ikibin yıldır hüküm sürmekte olan son Buzul Çağı'nın bitmesinden epey önceki paleolitik zamanlara kadar uzanan 'çok eski bir ecdad uygarlığının'⁴⁴ doruğu olduğunu kabul etti. O halde bu çağa göre ileride olan bilgi nereden gelebilirdi? Astral uçuşu gerçekleştirmek, ileriye haber veren rüyaları görmek için bir çeşit kuş Şamanizminden faydalanmış olan, Cennetin bilimlerini ve sanatlarını insanlığa açıklamış oldukları söylenen, Hanokyan ve Lut Gölü geleneğinin günahkar ırkından olabilir miydi?

Soyut bir ipucu bu yanıtın gerçekten evet olabileceğini ortaya çıkardı.

Arkeoloji yazarı Edward Bacon, Alan Sorrell isimli bir sanatçıdan MÖ 7. binyılın ortalarında ilahi amaçlarla en çok

43 age. 211-212. sayfalar.

44 age. 213. sayfa.

Kullanıldığı bir dönemde akbaba tapınaklarından birisinin içi-
nin nasıl görünebileceğini çizmesini istedi. Kazı yerinde yıllar-
dır ortaya çıkan bulgu ve deneyimlerden edindiği tüm bilgiyi
kullanarak Sorell, benim kitabım için çarpıcı bir çakışma su-
nan, ayrıntılı bir resim ortaya koydu: Gagalı kafalıkları ve tüy-
lerden elbiseleri içinde üç akbaba şaman, ötelerinde duran du-
vardan çıkıntı yapmış boğa kafasının önünde diz çökmüşlerdi.
Birisi, yapının kereste çerçeveli çatısına açılmış deliklerden
içeri sızan günışığının üstüne düştüğü örme işi sepetin içinde-
ki bir insan kafatasını tutuyordu. Bu ışık ötedeki duvarın üze-
rindeki diğer boğa kafalarını ve akbaba freskolarını aydınlatı-
yordu. Kukuletalı dördüncü bir figür, küçük bir ateşin içinde
yanan kare bir kalp ve başka kafataslarının olduğu bir zemin-
de meditasyon yapar halde oturuyordu.

Alan Sorell'in etkileyici resmine ilk kez baktığımda, ürper-
dim ve aynı anda gülümsememe de engel olamadım. İşte, Ana-
dolu platolarında 8500 yıl önce yaşamış olan akbaba şamanla-
rın kavramsal bir temsiliydi bu. Üstelik onların görünüşlerin-
de de garip bir benzerlik vardı; 'kuş adamlar' diye tanımlanan
Nefilim ve 'çok karanlık' ve 'tüylerden görünüm'lü giysiler gi-
yen Gözleyenler'in olduğu Hanokyan efsaneleri bana anımsat-
tı. Alan Sorell'in Çatalhöyük'teki akbaba şamanları izlenimi
ile, Billie Walker-John'un tüylerle kaplı Gözleyenler çizimi
arasındaki benzerlik insana rahatlama duygusu verecek kadar
yakındı.

Gözleyenler'in bir zamanlar dağlık bir bölgede belki de
Iran'da yaşamış, Yakın Doğu'nun daha az gelişmiş ırklarında
olmayan, bilim ve tekniğe sahip Şamanistik bir kültürün za-
man içinde bozulmuş anıları olabilmeleri olası mıydı? Eğer
öyleyse, İran'ın ilk krallarıyla ilişkili Simurg'un arkasında ya-
tan efsaneler, günahkar ırkına benzeyen fizyolojik özellik-
lere sahip Gözleyenler olmaları mümkün müydü? Peki, bu-
günkü modern Azarbeycan olan Medya'nın Mecusi papazlığı-
nın dualistik öğretileri arasında en iyi korunmuş rivayetlerin -
dev ırkının yükselişi ve parlak ahuraların günahı ile ilgili öy-
külerin- arkasında yatan ne olabilirdi? Beyaz Kafkasyalıların

hatlarına sahip, Doğu Asyalılar gibi uzun-engerek yüzlü, uzun boylu bu kuş adamların işlediği günahlar İran efsanelerini de açıklayabilir miydi?

İçgüdülerim hâlâ doğru yolda olduğumu söylüyordu. Daha da fazlası, Alan Sorrell'in Çatalhöyük'ün akbaba şamanlarına ilişkin güçlü yorumu, gerçek yaşam meleşini belki de en doğru biçimde gösteren resimdi.

11. Ölümsüzlerin ülkesinde

Simurg'un mucizevi ustalıkları ve işlerine ilişkin öyküler binlerce yıldır, ıssız yerlerde yaşayan toplulukların kamp ateşleri çevresinde öykü anlatıcıları tarafından tekrar tekrar anlatılmıştı. Kuşun ortaya çıkarken en fazla anımsanan anı, Zal'ın harika kuşu çağırdığı, onun da anasının göbeğinden oğlu Rüstem'i çıkarması için Zal'a sunduğu olanakların anlatıldığı andı. Her ne zaman Zal Simurg'un yardımını isterse tüm yapması gereken şey, tüylerinden birini ateşe atmasıydı.

Herhangi birine göre bu, Periler Kraliçesinin onu gören kişiye üç dilek tutmasını söylediği Avrupa halk masalları ile karşılaştırılabilecek gerçeküstü masallardan başka birşey değildir.

Gerçekten de bu çocuk masalları içinde bir dereceye kadar Simurg'un ve bütün olarak günahkar ırkın yaptıkları işlerle ortak sayılabilecek noktalar vardır. -Ama bunlar şimdiki çalışmamıza hiçbir temel oluşturmayacak kadar bozulmuşlardır. Öyle olsa bile, Simurg efsaneleri bize pekâlâ, akbabanın ruhunu ölümün hamisi ve öbür dünyaya yaptığı yolculuk sırasında tinin koruyucusu olarak benimsemiş, yitik bir tarih öncesi

kültüre ilişkin değerli bilgiler sunabilirdi.

Yine de bu unutulmuş ırkın anısı Eski Dünya'nın halkları arasında bulunan kendisinden çok daha soyut mirasa temel mı olmuştu? Örneğin, Yunan kadınları arasında çok yakın bir geçmişe kadar geçerliliğini sürdüren, eğer doğum yaparlarken bir grifin akbabanın tüyünü tutarlarsa, çocuk çabucak doğar inancını etkilemiş miydi?¹ Acaba bu bebek Rüstem'in dünyaya gelmesine yardımcı olduğu söylenen Simurg'un kullanmış olduğu yöntemin uzak çağlardan gelen bir yansıması mıydı?

Bu batıl inançlı kadınlar eğer bir akbaba tüyünü sıkıca tutamazlarsa, onları öldürebilecek kadar büyük bebekler doğuracaklarına mı inanıyorlardı?

Yanıtın muhtemelen evet olacağına inanıyorum. Bununla birlikte, bazı antik adetler, tarih öncesi zamanlarda, akbaba ve Ulu Ana arasındaki yakın etkileşim ile bağlantılıydı. Ulu Ana, Avrupa ve Asya'da tapınılan ilk tanrıça biçimiydi. Örneğin eski Mısır'da 'akbaba'yı ifade eden hiyeroglif aynı zamanda 'ana' kelimesi ile sinonimdi.² Çocuğun doğumunu kolaylaştırmanın yanında, Çatalhöyük'ün yeraltı tapınaklarının duvarlarında süpürge kanatlı olarak resmedilmiş devasa grifin akbabanın tüylerinin körlüğü tedavi eden, İran rivayetinde Angra Mainyu ve onların soyu devler ile birleşen akrep-yılan sokmalarına karşı da tüyü bulunduran kişiyi koruyan bir gücü olduğuna inanılıyordu.³ Akbabalar ve yılanlar arasındaki bu yakın birlik günahkar ırkın Şamanistik uygulamaları arasında bulunan bu çok özel iki totemin varlığından kaynaklanmış olabilir miydi?

Hindu mitolojisinde, yılanları yok etme yetisi 'tüm yılanların azılı düşmanı' olarak görülen gerçekdışı kuş Garuda'ya atfedilir. Böyle masallarda görülen türden olan bu kuş sık sık kartal ile özdeş tutulduysa da onun hareketlerinin tasviri, büyük olasılıkla onun bir akbaba olmuş olduğunu gösterir. Bu görüş akbaba söylencelerinde uzman en az bir otoritenin paylaştığı bir görüştür.⁴ Büyülü tüylerin gücünün akhabayla bağ

1 Turner, Vultures, xi. 60-61. sayfalar.

2 age. Sayfa 60

3 Boyce A History of Zoroastrianism. Cilt I. Sayfa 299

4 Turner, Vultures Sayfa 69.

lantılı olduğunun ileri sürülmesine yol açan başka birşey de 13. yüzyılın sonlarına kadar, en azından bir tane gerçek Simurg tüyünün hâlâ var olduğunun düşünülmesiydi. Feridüddin Attar'ın Orta Çağ Sufi klasığı, *The Conference of the Birds* (Mantiqu't-Tayr) isimli eserinde bu tüylerden birisinin 'Çin'de hâlâ olduğu' yazılıdır.⁵ Yazar şunları söyleyerek devam eder: 'Eğer aynı tüy süzülüp düşmüş olmasaydı, dünya onun [Simurg'un] ünü ile dolup taşmazdı.⁶ Açık olarak görülüyor ki 'onun her yere yayılmış olan⁷ ün rivayetleri', uzaklardan yapılan hacvari gezilerin oraya odaklanmış olduğunu ima ediyordu. Bu tüyün bir akbabanın kanadından mı yoksa başka iri bir kuşunkinden mi yolunduğu hiçbir zaman bilinmeyecektir ama böyle kutsal kalıntıların var olmaları, akbabanın mitolojik unsuruna atfedilen büyük önemi ortaya koymaya yetiyor.

Zerdüşt'ün Avestan yazıları arasında, meleklerin kemiklerine ve tüylerine atfedilen tılsımlılık özelliklerine dair bir örnek vardır. Efsanelerin birinde, peygamber Ahura Mazda'ya eğer 'düşmanlarının laneti' ile çarpılırsa ne yapabileceğini sorar. Bilge Tanrı, içinde insan ve büyük bir kuşun da olduğu on farklı inkarnasyon gerçekleştiren bir zafer meleğinin, Verethragna'nın tüyünü vücuduna sürmesini salık verir.

O tüyle, laneti düşmanlarına geri yönelteceksin. Eğer bir adam o güçlü kuşun kemiklerinden birini tutarsa, hiç kimse onu yenemez, ve kimse o talihli adamın elinden kaçamaz. O kuşun tüyü yardım getirir.⁸

Verethragna'nın ornitomorfik inkarnasyon ismi, Avestan literatürde, krallık ferini bir kişiden diğerine taşıyan *Varaghna*'dır. Böylece bu, eski İran'ın kutsal krallarının parlaklıklarıyla, kuş kılığına girebildiği söylenen bir meleğin kemik ve tüylerinin birbiriyle bağlantılı olduğunu gösteriyordu.

Böyle melek kalıntıları geçmiş çağlarda var olmuşlar mıydı?

5 Attar, *The Conference of the Birds*. 1.734.

6 age. II. 744-745.

7 age. I. 737.

8 Curtis, *Persian Myths*. Sayfa 13. Yasht 14:35-36 alıntısı.

Bunu söylemek şimdilik olanaksızdır ama bildiğimiz şey melek kalıntılarının tasvirlerine Hristiyan geleneğinde hakiki birşey gibi saygı gösterildiğidir. Böyle bir örnek Wiltshire ilindeki Pewsey bölge kilisesinde saklanan bir tutam beyaz kaz tüyleridir. Bunların tapınakta başmelek Cebrail'den düşmüş olduğu söylenmektedir. 1800 yılındaki restorasyon sırasında taş bir direğin içinde bulunmuş olan bu özel tüyler hakkında bilinen pek fazla birşey yoktur. Yine, Avrupa'daki birkaç kilisenin de muhtemelen Haçlı Seferleri sırasında Kutsal Topraklardan getirilmiş benzer tüylere sahip olduğu bilinmektedir.⁹

Pewsey'in melek tüyleri bir akbabaya değil, kazlara ait olduğu halde melekler, akbabalar ve Zerdüştlük arasında çok kesin bağlantılar vardı. Örneğin İslam dini geleneğinde, akbaba kılığına giren bir grup meleğin lideri olduğu söylenen Sa'adiya'il isimli bir melek vardır.¹⁰ bu melek İslam kökenli olduğu halde, ondan daha önceki Musevi geleneğinde de bir parça farklı biçimde bulunur. Rafael ve Tiriël isimli diğer iki meleklerle birlikte anılan başmelek Sadayel'in ismi burada kutsal koruma amaçlı kullanılan yuvarlak bir muskanın üzerindeki pentagrama yazılmıştı.¹¹ Zerdüştlük geleneğinde, Sa'adiya'il, Tir'in üç arkaşından biri yazata Sadwes veya Satavaesa haline gelir. Manizm söylencesinde, o, aynı isimli yağmur yağdıran kutsal varlıkla özdeşleşir.¹²

Akbaba tüyleri. Simurg tüyleri. Melek tüyleri.

Bunların hepsi aynı kaynaktan türemiş olabilir miydi?

Acaba, Gözleyenler akbaba ve belki yılan Şamanizmini hayata geçirmiş, binlerce yıl önce İran'ın dağlık ıssız bölgelerinde yaşamış tarih öncesi bir kültür olabilir miydi? Köklerinin izini nasıl sürebilirdim? En çabuk çözüm, Simurg'un mitolojik yeri ve kutsal bitki *haoman*'ın kaynağı Elburz Dağının gerçek yerini bulabilmek olarak göründü.

Yine Sam'ın 'şeytan' oğlu Zal'ı vahşi hayvanların ve akbaba

9 Jackson Coleman, S. 'Treasures of An Archangel' 'Bir Başmeleğin Hazinesi'

10 Davidson, A Dictionary of Angels s.v.'Sa'adiya'il' sayfa 251.

11 age. s.v.'Sadayel' sayfa 252.

12 Boyce A History of Zoroastrianism. Cilt I. Sayfa 76-78, 78 n.375.

ların merhametine bırakmış olduğu *Şehname* geldi aklıma. Benim fikrime göre, tarih öncesi zamanlarda yüksek açık yerlerde gerçekleştirilen ekskarnasyon ayinleri ile Simurg kuşunun kendisine yuva seçtiği Elburz Dağının mağrur dorukları arasında bir bağlantı olmak zorundaydı.

Yalnızca, çalışmalarımın en üstünde açık kalmış Zerdüştlük üzerine yazılmış olan kitaplar yanıtı verebilirdi. Bu yüzden cennaze törenleri, adetleri ile ilgili bölümleri yeniden dikkatlice okudum ve çok önemli birşeye rastladım.

İran yayılması

Zerdüştiler ölümden sonraki dördüncü günün başlangıcında -Sessizlik Kulelerinde akbabalara ölünün bırakıldığı aynı gün- ruhun bedenden ayrıldığına inanırlar. Bundan sonra, Cinvat Köprüsü olarak bilinen mitolojik bir yere doğru tehlikeli bir yolculuğa başlarlar. Burada Tanrı Mitra ve melekler Sroşa ve Raşnu tarafından yargılanırlar. Eğer ruhun gerçek ve öbür dünya arasında uzanmış bulunan bu korkunç yolu geçmesine izin verilirse, ölümsüzlerin ya da ölümden uzak olanların yaşadıkları *Airyana Veyah* (Parseelerin *Bundahişinde Eranvey*) denilen sonsuz krallığa giderler. *Airyana Veyah* ismi kelime anlamı olarak İranlı veya 'Aryan' yayılması anlamına gelir, mitolojik gelenekte bu cennetsel isim dünyanın en büyük toprak-kütlesi Havaniratha'nın merkezinde kurulmuştu.¹³

Airyana Veyah'dan, ilk kral Kiyumers ile başlayan ve Neri-man-Sam hanedanlığı ile sona eren kahraman ırk Pişdadyan kralları hanedanı ile birlikte ilk insanlar da gelmiştir. Burada da Simurg'un yuvası, Zerdüşť geleneğinde Hara Dağı veya Harburz Dağı olarak söz edilen İran'ın en kutsal dağı Elburz Dağından söz ediliyordu.

Bu söylenceler çok açık biçimde harikulade tasarlanmış mitolojik ülkeleri gösterdiği halde, *Airyana Veyah*'ın içeriğinin İran'ın en eski kültürlerinin gelişiminde hatta belki İran ırkı-

¹³ age. Cilt I sayfa 144-145.

nın doğuşunda da çok önemli bir rol oynamış gerçek coğrafik yerleşim yerleri üzerine dayandığını iddia etmek için yeterli neden vardır.

O zaman Airyana Veyah neredeydi?

Haydi gelin, olasılıklara bir göz atalım.

Elburz veya Hara Dağının güneyinde Vorukaşa Denizi denen, tüm suların toplanma noktası ve dünyanın üçte birini kapladığı varsayılan devasa bir su kütlesi vardı.¹⁴ Bu içdenizin ortasında, muhtemelen bir adanın üzerinde iki kutsal ağaç olduğu söyleniyordu. Birincisi Tüm Çarelerin Ağacı'ydı. Bu ağaç Tüm Tohumların Ağacı ya da Saena (Pehlevcede Senmurv, Persçede Simurg) Ağacı adıyla da biliniyordu. Bu harika ağacın dallarında 'kuşların kralı' tünerdi. Rivayet, Firdevsi'nin *Şehname*'sinde geçen, Simurg'u Elburz Dağına yerleştiren öyküyle açık biçimde ters düşüyordu. Bu ağacın yanında hem şifa özellikleri olan hem de üzerinde kurtuluşa ulaşmış kişilerin canlarına ölümsüzlük veren meyvenin yetiştiği 'ihtişamlı Gao-okerena' ağacı vardı. Bu yine haoma bitkisine bir göndermedir. İki kutsal ağaç sırasıyla, Tekvin Kitabı'ndaki İyi-Kötü Bilgisi Ağacı ile Yaşam Ağacı'dır.

Airyana Veyah'dan ilgili metinlerde 'bir zamanlar, on ay kış iki ay yaz olan 'ilk ve en iyi yerleşim yeri, en iyi ülke' olarak söz edilir. Bu nokta bazı araştırmacıları, bu ülkeyi Orta Asya'daki eski bir İran eyaleti olan Harizme civarına yerleştirmeye yöneltti.¹⁵ Diğerleri Vorukaşa denizinin ya Karadeniz ya da Hazar Denizi olduğunu ileri sürdüler. Hem de ikisinin de dünyanın üçte birini kaplamadığı gerçeğine karşın. Bu da Elburz Dağını ve dolayısıyla Airyana Veyah'ı Rusya'nın merkezine yerleştirmiş oluyordu, çünkü bu kutsal dağın Vorukaşa Denizinin kuzeyine yerleşmiş olduğu söyleniyordu.

Bu mistik krallıkla ilgili birçok unsur ya büyük oranda bozulmuş ya da tamamen İran'ın dışında belki farklı bir kıta üzerindeki, ataların yaşadığı başka bir yurtla ilgiliydi.¹⁶ Diğer yan-

¹⁴ Curtis, *Persian Myths*. Sayfa 19.

¹⁵ Boyce *A History of Zoroastrianism*. Cilt I. Sayfa 145.

¹⁶ Hancock. *Fingerprints of the Gods*, sayfa 200-202. 485. Yazar Airyana Ve-

dan, Elburz Dağı geleneksel olarak uygun isimlendirilmiş Elburz dağ silsilesi içinde yer alan Demavend Dağının doruğu ile bir tutulur. Bu da Tahran'ın kuzeyindeki Hazar Denizinin güney kıyıları boyunca uzanan bir zincir meydana getirir. O halde Airyana Veyah ülkesi burası mıydı?

Herhangi bir yargıya varmadan önce, en Ortodoks Pers araştırmacılarının bile İran mitolojik yerlerinin tamamen mit-yaratıcıları tarafından belirlendiklerine ve göçebe öykü anlatıcısının kendi masalını anlatırken, içinde bulunduğu manzara-yı onu uygun hale getirmek için değiştirdiğine inandıklarını hatırlamak çok önemliydi.¹⁷ Mitolojik Elburz Dağını Demavend Dağının karlı doruklarına ve bütün olarak Elburuz dağ silsilesi ile bir tutulması hemen hemen kesin bir yanlış isimlendirmeydi. Persler bu dağları en kuzeydeki ufuk çizgisini temsil ettiklerinden diğerlerinden çok daha fazla önemserlerdi. Bu da gerçek dağ silsilesinin isminin, mit ve fabлда geçen orijinal 'Elburz Dağı'nın gerçek yeri olması nedeniyle değil yalnızca bu ilişkiden dolayı ortaya çıktığını ima ediyordu. Üstüne üstlük, eğer mitolojik Elburz Dağı Demavend Dağının karlı tepeleriyle ilişkili idiyse, o zaman Vorukaşa Denizi Karadeniz ya da Hazar Denizi değildi. Çünkü her ikisi de Airyana Veyah rivayetlerinde olduğu gibi Elburz Dağı silsilesinin güneyinde değil kuzeyinde idiler. Böyle olsa bile, bu tür kesin iddialar ortaya koymak budalaca birşeydir, çünkü mitler ve efsaneler birçok bin yılın üzerinden geçtiği dönemlere ait fazlasıyla bozulmuş özellikler taşırlar.

Peki, eğer Demavend Dağı değilse, Elburz Dağını coğrafik olarak nereye yerleştirebilirdim? Elburz veya Hara Dağına ilişkin birçok söylencelerin gerçekte Mecusi geleneğinden çıkmış olduğu gerçeğinde bir ipucu yattığını hissediyordum. Onlar

yah'in ikliminin MÖ 15000-9500 (Ayrıca bu kitabın 20 ve 25. bölümlerine bakın.) arasında, son Buzul Çağı'nın bitimine doğru tüm dünyayı kasıp kavuran felaketlere yol açan yer kabuğu değişmesi ve jeolojik alt üst oluşlardan önce kıta üzerinde var olduğu varsayılan yüksek bir uygarlığın tahmini yeri Antartika gibi bir kutup bölgesini ima ettiğini ileri sürer.

¹⁷ Boyce A History of Zoroastrianism. Cilt I. 143-144: Sayfalar.

tartışılmaz biçimde İran'ın birçok eski mitinin gelişimini etkilemişlerdi. Zerdüşť onları kendi inancına uyarlamadan önce de zaten bu mitlerin hatırı sayılır bir önemi vardı. Mecusilerin ülkesi Kuzeybatı İran'ın dağlık bölgeleri içinde olduğundan bu şaşırtıcı bilmeceyi çözmek için belki de o yöne doğru bakmam gerekiyordu.

Zerdüşťilerin Mecusilerden etkilenmiş metinlerini çalışarak, onların Medya, bugünkü Azerbeycan civarındaki en kutsal yerlere yerleşmiş olduklarını anladım. Gerçekten de etki öylesine açıktı ki Bundahişin'deki Eranvey ülkesi -eski metinlerin *Airyana Veyah*'ı - 'Azarbeycan bölgesi içinde' yer alıyordu.¹⁸

Bu çok iyiydi ama, Mecus'un sözüne ne kadar bel bağlanabilirirdi? Onların herhangi bir İran kabilesi üzerine söylenmiş sözlerini ya da en kutsal yerlerin gerçekte neler olduğuna ilişkin iddialarını doğru kabul etmem için bir neden var mıydı? Zerdüşť'ün fikrine göre, Mecusiler yalnızca yanlış ve hakikat dışı şeyler vaaz eden 'Yalanın taraftarları' idiler. Yanıt, Azarbeycan'ı ruhsal yurt olarak gören tek kişinin Mecus olmadığı gerçeğinde yatıyor görünüyordu.

Maday Dağı

Örneğin İran ve Irak'ın Mandeistlerinin tanrıların mitolojik ülkeleri hakkında kendilerine özgü fikirleri vardı. Biz onların da Simurg kuşuna¹⁹ büyük önem verdiklerini, bir zamanlar ekskarnasyon ayinleri yaptıklarını biliyoruz. Bu bakımdan onların ata diyarını Tura d Maday, Maday Dağı olarak isimlendirdikleri bir yerin çevresine yerleştirmeleri benim çok ilgimi çekmekteydi.²⁰ Bu Mandaistlerin de öyle ima ettiği gibi, 'ideal dünya'²¹ anlamına gelen *Muşhunya Kuşta* dedikleri ve İran *Airyana Veyah* ya da *Eranyvey* ile çarpıcı benzerlikler taşıyan bir mitolojik krallık içine yerleşmişti.

18 age. Cilt I. Sayfa 145; Büyük (veya İran) Bundahişini XXIX, 12(BTA;257) alıntısı.

19 Drower, The Mandaeans of Iraq and Iran. Sayfa 385.

20 age. Sayfa 6.

21 age. Sayfa 9.

Maday'ın aksine Maday isminin haklı olarak Medya anlamına geldiği düşünülür, çünkü Medya halkı aslında *Med* veya *Mada* olarak bilinmekteydi.²² Mandeistlere göre Maday Dağı kuzeyde' bir yerlerde bulunur. Eğer bunu kelimesi kelimesine alırsak, dağı, Medya Krallığının batı kıyısındaki, Kuzeybatı İran ve Kuzey Irak'ın dağlık bölgeleri içindeki bir hattın içine yerleştirmiş olurdu. Mandeistlerin genellikle kabul ettikleri bir çözümdü bu; çünkü bir papaz, 1930 yılında bu kültürle ilgili derin bir çalışma yaptığı zaman İngiliz yazar bayan E.S. Drower'in Maday Dağının tam olarak nerede olabileceğine ilişkin kendisine sorduğu soruyu şöyle yanıtlamıştı: 'Dağ, sanırım İran'dadır, çünkü Madya (Medya) İran'da.'²³

Bu görüşü doğrulayan başka bir kanıt da, Avrupalı araştırmacıların iddiayı, Maday'ın orijinal olarak Medya kabilesi olduğu, onların papazlık kurumu Nasuray'ın bizzat Mecusi Papazlık kurumundan geldiği noktasına götürmesiydi.²⁴ Eğer bu doğruysa, o zaman Maday Dağı mitolojik Elburz veya Hara Dağına karşılık gelmekle kalmıyor, aynı zamanda Mecusi vatanı Azerbaycan bölgesi içinde yerleşmiş bulunuyordu.

Melekler arasında

Mandeist mitoloji, Babil, Pers, Yahudi ve gnostik rivayetlerin bir karışımıdır ki bu belli başlı öykülerin kökenini kesin bir zaman dilimine veya coğrafik bir ortama yerleştirmenin çoğu zaman olanaksız olduğu anlamına gelir. Bu zorluklara rağmen, ben büyük bir merakla, onların 'ilk papazı' Enoş veya Hanok'un Maday Dağından mı ilk kez gelmiş olduklarını bulmaya çalışıyordum.

22 Staniland Wake, *Serpent-Worship and Other Essays*, sayfa 105.

23 Drower, *The Mandeans of Iraq and Iran*. Sayfa 9.

24 age. Drower kitabında, Mandeist ayinleriyle Mecusiler, Zerdüştler ve Hint Parsilerinin ritüelleri arasındaki inançların benzerliklerini verir. Beden temizliği ve ayinsel itaat sayfa xxi. Ayinsel saflık ve kirlilik sayfa 129; Mandeist ayin barakaları ile Cyrus'un Pasargadae'deki mezarının tasarlanması arasındaki benzerlik Sayfa 142, ayin duaları sayfa 144; ayinsel giysiler ve hareketler sayfa 166; cenaze törenleri sayfa 184, 186, 200; Mecusi kurbanları Sayfa 225, Parsi ayinsel yemekleri 234, 238. sayfalar; ateşe tapma sayfa 300.

Evet, Bu Hanok Musevi geleneğinde bulunan tufan öncesi aynı patrikti.²⁵ Hanok'un Mandeistler tarafından kutsal görünmesi şaşırtıcı birşey değildir çünkü, o Irak'ta Filistin'de olduğundan çok daha fazla saygı görür. Araplar onu bir zamanlar Irak'ta yaşamış ulu bir kişi ve öğretmen, Edris veya İdris Peygamber olarak bilirler. Gerçekten de çok yakın zamanlara kadar, binlerce Arabın, Bağdat'ın hemen dışındaki bir köyde olan Edris'in diye tahmin edilen türbeye hac ziyaretleri yaptıkları bilinir.²⁶ Hanok ile olan bu bağlantı çok önemliydi, çünkü Azerbaycan geleneğinde Hanok Airyana Veyah dağlarındaki tahtından tüm dünyayı yöneten İran'ın ilk efsanevi kralı Kiyumarsın öğretmeni olarak kabul ediliyordu.²⁷

Bununla beraber, Hanok'un Azerbaycan ile ilgili olduğuna ilişkin umutlandırıcı bir kanıt daha vardı. Günümüze gelebilmiş, Tekvin Apokrifası diye bilinen Lut Gölü metnlerinin bir bölümünde, Metuşelah yeni doğan oğlu Nuh'a dair öğüt almak için babası Hanok'u aramaya gider. Sonunda, 'Parwain' isimli bir yere gelir.²⁸ Burada patriğin 'meleklerin arasında'²⁹ yaşadığı söylenir. Gerçekte verilen isim Parwain olduğu halde çoğu çevirilerde, orijinal Aramca kelime, Paradise haline getirilmiştir. Bu yüzden Mandeist gelenekte Maday Dağının sadece Enoş veya Hanok ile bağlantılı olmadığını aynı zamanda 'Parwan' veya 'Parwan Dağı' isimli 'beyaz bir dağ' ile de bağlantılı olduğunu keşfettiğimde çok şaşırdım.³⁰ Bunun Maday Dağının bir başka ismi ya da tamamen farklı başka bir kutsal dağ olup olmadığı belirtilmediği halde, 'Parwan' ismi gerçekten çok ilginçti. Medya'nın kendi sınırları dışında yaşayan insanları ve bölgeleri tanımlamak için kullanılan 'kıyı, sınır' anlam-

25 age. 6-7. sayfalar.

26 age. sayfa xxiv. n. 3. Seyyid İdris denilen, İdris'in yani Hanok'un ünlü mezarı Bağdat'ın dışındaki bir köyde bulunur. Pazar günleri özellikle Paskalya Pazarları'nı Müslümanlar tarafından ziyaret edilir.

27 Charroux, *Legacy of the Gods* (Tanrıların Mirası) sayfa 86.

28 Vermes, IqapGen, 'The Genesis Apocryphon' The Dead Sea Scrolls in English.

29 Charlesworth, *The Old Testament Pseudepigrapha, Apocalyptic Literature and Testaments*, Cilt I. En I. e Hanok I 106, sayfa 86.

30 Drower, *The Mandaeans of Iraq and Iran*. 6-7 sayfalar.

larına gelen eski Medce sözcük 'Parswana' dan türemiş olduğu
elenimi vardı. Bu onun güneyindeki Parsa bölgesini ve daha
da önemlisi batısındaki Parsua olarak bilinen dağlık bölgeyi
kapsamış olabilirdi.³¹ Hanok'un bu yüzden eski Medya krallığı-
nın sınırlarının çok dışında olan iklimi sert dağlık bir bölgede
meleklerin arasında' yaşadığına inanılmış olabilir miydi? Bel-
ki de Medya'nın batısındaki uzak Parsua bölgesinde. Burası
Gözleyenler'in geldiği yer miydi? Ayrıca, günahkar ırkla açık
fiziksel benzerlikler gösteren ve bu yüzden pekâlâ onların ata-
ları olabilecek, İran'ın tarih öncesi tanrı-krallarının tahtı ve
ölümsüzlerin diyarı Airyana Veyah'ın gerçek yeri burası mıy-
dı?

Birden bire, Azerbaycan bölgesi dağları günahkar ırkın kök-
lerini bulma araştırmamda tamamıyla yeni bir anlam kazandı.
Ne yazık ki tüm yollar yine, İran mitolojisinin en kutsal yerle-
rini Medya Krallığının kazanmasında büyük bir rol oynamış
Mecusi papazlık kurumuna gidiyordu. Onların sözlerine ina-
nabilir miydim? Aslında yanıt sadece Mecusiler ile ilgili değil-
dir. Orta Doğu'daki dinlerin ve kültürlerin, Medya platosunun
ötesindeki ıssız bölgeleri yalnızca uygarlığın beşiği olarak de-
ğil aynı zamanda evrensel tufandan sonra gemisinden inen, in-
sanlık tohumunun koruyucusunun yeri olarak da kabul etme-
leri gerçeğinde yatar.

Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye'nin batısındaki
Toroslara, kuzeyde Rusya Ermenistanı dağlık bölgesine, Zag-
ros dağlarının güneydoğu kıyısına kadar uzanan karla kaplı
devasa dağların doğudaki en uç kanadını oluşturur, gittikçe
Pers Körfezine doğru iner ve Irak ve İran arasında aşılmaz bir
barikat oluşturur. Bu koskocaman, dünyanın bomboş bırakıl-
mış bölgesi, gezgin göçebelerin, savaşçı kabile çetelerinin, izo-
le olmuş dini toplulukların ve tek tük köylerin, kasabaların,
şehirlerin yeri, sorunları hiç bitmeyen Kürt halkının kültürel
ve politik vatani Kürdistan olarak bilinir dünyada. Tevratsal
ve apokrifal geleneğe göre, Eden (Aden, Cennet) Bahçesi, Ha-
zineler Mağarası, Nuhun Gemisi'nin karaya çıktığı yer bura-

31 Frye, The Heritage of Persia 70-71. sayfalar.

sıydı. Ulu patriklerin vatani da burada bulunabilirdi. Ölümsüzler ülkesini araştırmak için bakmam gerekli yerin de burası olduğunu anlamakta gecikmedim.

12. Doğu'daki Aden'de

Ve Tanrı Doğu'ya doğru, Aden'de bir bahçe yaptı; ve oraya yarattığı adamı koydu. Ve Yüce Tanrı topraktan görünüşte güzel, yemek için iyi her ağacı, yaşam ağacını da, iyi ve kötü bilgisi ağacını da bahçenin ortasında büyüttü. Bahçeyi sulamak için Aden'den bir ırmak çıktı, oradan dört kola ayrıldı.¹

Bunlar, Aden denen bir yerde Tanrı tarafından yaratılan dünyevi bir bahçenin varlığından söz eden Tekvin Kitabı'nın cümleleridir. Tanrı onların İyi ve Kötü Bilgisi Ağacı'ndan tattıklarını anladığı zaman Adem ve Havva'yı bu pastoral ülkenin Doğu kapısından kovmuştu.

O zaman Aden Bahçesi tam olarak nedir? İlk Yahudilere ne anlam ifade ediyordu? Eğer Gözleyenlerin günahı öyküsüyle bir ilişkisi varsa, cennet ve paradise kavramlarıyla da ilgisi var mıydı?

İbrani araştırmacıları için, 'Eden' kelimesi 'zevk' veya 'tat'²

¹ Tekvin 2:8-10

² Odelain ve Séguineau, Dictionary of Proper Names and Places in the Bible. s.v.'Eden' sayfa 103.

alma anlamına gelir, bu Tanrı'nın insanlığa zevk vermesi amacıyla yarattığı bahçeye bir göndermedir. Ama bu gerçek kökeni değildir. 'Eden' kelimesi aslında Akadcadır. - Bu, MÖ 3. bin yılın ikinci yarısı boyunca bugünkü Irak'taki eski Sumer Krallığını ele geçiren bir ırk olan Agadlar veya Akadlar tarafından Mezopotamya'ya sokulan proto İbranice veya Semitik bir dildi. Onların dilinde 'Eden' veya *edin* 'bozkır' veya yükseltilmiş tarımsal setlerdeki gibi 'taraça' anlamına geliyordu.³

'Paradise' kelimesine döndüğümde Persçe kök *pairi* 'çevresinde' ve *daeza*, 'duvar' olduğunu anladıktan sonra bu kelimenin 'duvarla çevrilmiş' anlamına geldiğini gördüm. Musevi-Hristiyan dini literatürüne sonradan girmiş ve MS 1175 yılından sonra kullanılmıştı.⁴ Diğer yandan 'cennet' kelimesi 'gökler' anlamında çevrilebilecek bir kelimenin çoğul biçimi olan İbranice *ha'shemim* kelimesinden gelmiştir. Mağrur tepelerdeki yerleşim yerleri gibi, 'yüksek yerlere' gönderme olarak da kullanılabilir.⁵ Ayrıca İbranice kelime kökü *şim* 'bitki' 'yeşillik' anlamının yanında 'tepeler' anlamına da geldiği için belki de 'cennet' kelimesinin 'ekili tepeler' olarak yorumlanması gerektiğini ima eder.⁶

Böyle çabucak yapılmış etimolojik çeviri, benim fikrime göre en azından, tepelik bir bölgede taraçalar halinde ekilmiş ve duvarlarla çevrilmiş tarımsal bir yerleşim yerini akla getirir. Mucizevi Aden Bahçesi öyküsünü bu şekilde sıradan dünyevi birşey gibi düşündüğüm için haksızlık etmiş olmuyor muydum? Eden, cennet ve paradise'nin üçünün de aynı yer olduğunu iddia etmekte haklı mıydım? Kuşkusuz cennet bizim psikolojik gereksinimlerimizden ortaya çıkmış ütopyik bir ülkedi ya da en iyimser deyişle, dünyadan ayrılan ruhların Kıyamet Gününde Tanrı ve onun melekleriyle buluşup mutlu olacağı görünmez bir diyardı.

3 Politeyan, *Biblical Discoveries in Egypt, Palestine and Mesopotamia*. (Mısır, Filistin ve Mezopotamya'da Teyratsal Keşifler) sayfa 27.

4 Sinclair, *The Sword and the Grail* (Kılıç ve Kadeh) sayfa 91.

5 O'Brien *The Genius of the Few*. sayfa 28.

6 age.

İbrani mitolojisine göre, Adem ve Havva kovulduktan sonra Aden Bahçesine ilk giren kişi patrik Hanok'tu.⁷

Araştırmacılar bu inanılması güç varsayımın aslında, Hanok'un cennete götürüldüğünü belirten ama onun alışıldık biçimde ölmediğini ima eden Tekvin'in satırlarının kelimesi kelimesine çevrilerek alınmasından kaynaklandığı görüşündedirler. Bu bölüm Hanokyan literatür içinde olağanüstü ayrıntılı biçimde işlenmiş bir bölümdür ki burada Hanok basitçe alınıp cennete götürülmemiştir, yaşadığımız fiziksel dünyaya dönmeden önce ona yedi ayrı 'cennetten' oluşan bir gezi turu yaptırılmıştır.

Bu oldukça garip öykü 'tüylere benzer' giysiler giymiş yüzleri parlak 'çok uzun' iki adamın birden bire gelişiyile başlar. Hanok'un evine gelirler ve kendileriyle birlikte gelmesini söylerler. Evden ayrıldıktan sonra dürüst patrik bu iki 'adamin' kanatları üzerine bindirilir ve onu cennete götürürler. Cennetsel krallığa yaklaştıklarında, Hanok'a devinen bir bulutun üzerinde dinlenme izni verirler. Buradan "kar ve buz hazinelerine" bakar ve 'kendi devasa ambarlarını bekleyen melekleri' gözetler.⁸ Onun gözlerinin önünde 'dünya denizinden çok daha büyük bir deniz' belirir.⁹ Yedi cennetin birincisine geldiklerinde, Hanok kapılardan yanındaki meleklerle geçer ve kapıların arkasında 'ikiyüz astronom melek' ve 'yıldızları ve onların göklerdeki görevlerini' yöneten başmelekleri görür.¹⁰ Bir an için patriğin aslında göklere ait olmayan aksine dünyadaki bir çeşit taraçaları ziyaret etmiş olduğunu düşünürsem o zaman bu sözler yoğun biçimde astronomi ve zaman ölçümü çalışmaları yapan gelişmiş bir gözlemevini mi ima ediyordu?

İkinci Cennet'e geldiğinde, meleksel tutsakların sonsuz bir cezaya karşılık 'asılmış' olduklarını görünce büyük dehşete ka-

7 Graves and Patai, Hebrew Myths -the Book of Genesis, 70. sayfa.

8 Hanok 2. 5:1

9 Hanok 2. 3:3

10 Hanok 2. 4:1

pılır.¹¹ Bu bana ikiyüz asi meleğin lideri Şemyaza'nın insanlığa karşı işlediği suçlar için insanlık dışı bir biçimde başasağı biçimde asılmasını anımsattı. Bu zavallı bitmiş ruhları bekleyen melekler 'dünyanın karanlığından' daha karanlıktı.¹² Ölümlü patriği görünce, prangaya vurulmuş tutsaklar kendileri için dua etmesini haykırırlar, o da şöyle yanıt verir: 'Ben kimim ki? Ölümlü bir adam? Ölümlü bir adam Melekler için nasıl dua etsin?'¹³

Hiçbir zaman düşünemeyeceği bir sahneye -hapisteki melekler- tanık olan bir adamdan bilgece sözler. Ölümsüz insanları hapsetmek, Tanrının bedensiz ulaklarının yapacağı adaletli işlerden çok uzak görünüyordu.

Hızla üçüncü Cennete geldiğinde, Hanok kendini Aden Bahçesinde bulur birden. Orayı şöyle anlatır:

Onun gibi güzelce görünüşlü böyle bir yer hiç olmamıştır. En güzel renklerden meyveleri olgun ve mis gibi kokan her çeşit ağacı gördüm. Onlarda yetişen her türden yiyecek de lezzetli tatlarla fışkırıp büyümüştü. O yerin ortasında yaşam ağacı, (vardır) ki Cennet'e geldiğinde Tanrı dinlenir onda, bu ağacın güzelliğini ve tatlı kokusunu anlatmaya sözler yetmez. Yaratılmış şeylerin en güzeli odur.¹⁴

Bu ağacın köklerinden dört ırmak -biri saf bal, biri süt, biri yağ ve sonuncusu da şarap- geliyordu. Bunlar dört ayrı yöne 'Aden Bahçesinden' aşağı akıyorlardı tabii, onlar [Adem-Havva] dünyaya gitmeden ve hayatlarındaki o devrim olmadan önce.¹⁵ Ayrıca:

Başka bir ağaç, her zaman yağ süzülen bir zeytin ağacı. Meyvesiz tek bir ağaç yoktu, her ağaç mübarekti. Yüce

11 Hanok 2. 7:1

12 Hanok 2. 7:2

13 Hanok 2. 7:5

14 Hanok 2. 8:1-4

15 Hanok 2. 8:6

Tanrıya hizmet etmeden, kutsal ilahiler söylemeden geçir-
dikleri bir an bile olmayan hepsi de tanrı şevkiyle dolu üç-
yüz melek bahçeyi koruyordu.¹⁶

Aden bahçesi meleklerin koruduğu göksel bir krallıktan da-
ha çok, İsrail Kibutzlarına veya Hristiyan manastırının bahçe-
sine benziyordu. Tanrının 'Cennet'e geldiğinde dinlendiği' Ya-
şam Ağacı sözü, Pers rivayetinde Simurg kuşunun üzerinde
dinlendiği Tüm Tohumlar Ağacı ya da Tüm Çaralar Ağacını
hatırlatır. Bu göksel ağacın, kendisi de ölümsüzlerin İran ül-
kesi *Airyana Veyah*'ın içinde olan Vorukaşa Denizinin ortasın-
da olduğu söylenir. Çok gariptir ki Aden Bahçesi gibi Voruka-
şa Denizi de tüm suların toplandığı noktadır. Harahvaiti de-
nen kudretli bir nehirle beslenir. Bu su yolundan doğu ve ba-
tıya akan, ülkenin tamamına yayılan iki ayrı nehir çıkar. Son-
ra tüm kirlerden arınmış sularıyla tekrar denize dönerler.¹⁷

Sonra iki adam Hanok'a 'çok müthiş bir yer' gösterirler. Bu-
rada, vahşi silahlar taşıyan ve onlara amansız işkenceler yapan
merhametsiz meleklerin gözetiminde olan delirmiş tutsaklar
vardır. Burası yalnızca kasvetli loş bir ateşin hep yandığı ka-
ranlık bir yerdir. Öykü bize bu korkunç zindanın Tanrı'nın sö-
zünü dinlemeyip, aynı öyküyü her anlatanın kuşkusuz ekle-
miş olduğu iğrenç suçlardan birini işleyenler için ayrılmış bir
yer olduğunu nakleder.¹⁸

Hanok'un girdiği dördüncü Cennet başka bir gözlemevi gi-
bi görünür, çünkü orada 'ay ve güneş ışıklarının gidişini geli-
şini izler.'¹⁹ Yine burada göksel varlıkların inişini ve ışıklarının
miktarını hesaplayabilir. Çünkü güneşin 'aydan yedi kat fazla
ışığı olduğunu' söyler.²⁰ Yine meleklerin sorumluluğunda
olan, 8 bin yıldızdan başka 'dört tane' muazzam yıldız' olduğu-
nu farkederek.²¹ Bir kez daha meleklerin astronomiye olan açık

16 Hanok 2. 8:7-8

17 Curtis, Persian Myths sayfa 19

18 Hanok 2. 10

19 Hanok 2. 11:1

20 Hanok 2. 11:2

21 Hanok 2. 11:3

ilgisi doğrulanır. Yıldız çalışmaları kuşkusuz, isyancı Gözleyenler tarafından ölümlülere açıklanmış olan yasak bilimler arasındadır.

Beşinci Cennette yasak sanatları insanlara açıklamaktan ve İnsan Kızları arasından karı almaktan suçlu iki yüz Gözleyen ile karşılaşır. Bu yaptıkları yanlış işten dolayı, aynı diğer aşağı sınıftan olanlar gibi hapsedilmişlerdir. Ölümlü yanlarından geçerken, onlar da masum oldukları konusunda kendilerine yardım etmelerini Hanok'tan isterler. Bu günahkar melekler grigori -Gözleyenler'in Yunancası- olarak betimlenirler. 'İnsana benzedikleri' ve 'devlerinkinden (yani, onların Nefilim soyundan)'²² daha büyük boyları oldukları söylenir. Hanok onların 'yüzlerinin nasıl beyazladığını' da söyler.²³ Bu benim aklıma mitolojik İran krallarının doğru yoldan ayrıldıkları zaman kral ferini nasıl kaybetmiş olduklarını getirdi.

Altıncı Cennette yüzleri onun deyişiyle 'güneş ışınlarından da parlak' yedi melek ile karşılaşır. "Hepsi çok parlaktılar, yüzlerinde, giysilerinde hiçbir fark yoktu."²⁴ Birinci Cennet'teki melekler gibi bu parlak varlıklar da 'yıldızların dönüşünü, ayın değişimlerini, güneşin devrini' izliyorlardı." Bu da 'Gözleyenler' teriminin yalnızca ölümlü ırkın gözlenilmesi ile değil aynı zamanda yıldız devinimlerinin ve zaman devir çalışmalarının gözlemiyle de ilgili olduğu gerçeğini ortaya koyuyor. Buradaki 'dünyanın iyi ve kötü durumunu' yöneten melekler sözü belki de iklimbilim ve deprembilim [Klimatoloji ve Sismoloji] çalışmalarına ve onların dünyayı etkileme biçimlerine yapılmış bir göndermedir. Bu Gözleyenler aynı zamanda 'ilkeleri ve emirleri düzenleyen, şarkı söylemeyi, güzel konuşmayı öğreten ve tanrısal övünce konu olan herşeyden sorumlu' varlıklardır. Çünkü 'bunlar meleklerin üzerinde görevli başmeleklerdir.'²⁵

Yedinci ve son Cennette ulu melekler Çerubim, Serafim ve Tanrı tahtında bulunan her çeşit bedensiz güçlerle karşılaşır.²⁶

22 Hanok 2. 18:1

23 Hanok 2. 18:2

24 Hanok 2. 19:1

25 Hanok 2. 19:2-3

26 Hanok 2. 20

Bu öykünün ayrı bir çevirisinde. Patrik kendini 'billurdan' yapılmış ve gizemli 'ateş dilleriyle' sarılmış bir yapının yanında bulur.²⁷ Yapının 'zemini' aynı billur benzeri taştan yapılmıştır. Yapının içini şöyle anlatır: 'Tavanı yıldızların ve şimşeklerin geçtiği bir yoldu. Büyük bir alev duvarları kuşattı ve devasa kapıları alevle parıladı.'²⁸ Sıcaklık tam tersine görünüyordu. Çünkü ona 'ateş kadar sıcak ve buz [kadar] soğuk' göründü aynı zamanda. 'İçeride yaşamsal zevk adına hiçbir şey' yoktu, diğer bir deyişle içeride ne bir mobilya ne bir süs gördü. Bu 'evin' boşluğunu ve ıssızlığını ifade ediyordu. Buna karşın Hanok çok korktu, çevresindeki bu garip görüntünün ona verdiği bir huşu içinde titremeye başladı. İlk kez Aziz Paul Katedrali'ne gittiğimde çocukken hissettiğim duyguyu anımsıyorum; içerisi o kadar büyüktü ki bu beni ağlatmıştı.

'Büyüklik, ihtişam ve görkemlilikte' diğerine benzeyen ikinci bir 'eve' çabucak gider. Orada billurdan yapılmış 'yüksek bir taht' görür. Tahtın üzerinde, 'ışık saçan güneş' kadar parlak hareketli tekerlekler vardı, altından 'yanan ateşten ırmaklar' geçiyordu. O kadar parlaktı ki bakamadı. Orada 'tahta oturan' 'giysileri güneşten parlak kardan beyaz' Ulu Tanrı'ydı.²⁹ Hanok'un o anda neler hissettiğini kendi anlatımıyla veriyorum:

Hiçbir melek içeri girebilemezdi, muhteşem parlaklıktan dolayı O'nun yüzüne bakamazdı, hiçbir kul ona bakamazdı. Etrafını çevirmiş bir ateş vardı, O'nun tam önünde bir ateş daha vardı, hiç kimse O'na yanaşamazdı.³⁰

Ulu Tanrı ile bu kısa karşılaşmasından sonra, Hanok yine o iki tüy-giysili adam tarafından uzaklaştırılır, cennetin yedi katından ayrılır. Gözleyen benzeri figürler onu 'cennetin ucuna' kadar getirir ve orada kendi dünyasına gitmesi için bırakırlar.

Bir ölümlünün görmeyi asla düşünemeyeceği türden çok

27 Hanok I. 14:9

28 Hanok I. 14:12

29 Hanok I. 14:16-20

30 Hanok I. 14:21

korkunç şeylere tanık olmuş herkes gibi Hanok'un da akli başından gider, dehşete kapılır. Gerçek bir çıldırma durumunda olabileceği gibi yere kapanır ve kendi kendine çılgınlık atmaya başlar: 'Vay başıma gelenler, ne oldu bana böyle!'³¹

Hanok'un cennete yaptığı yolculuk öyküsü böyle son bulur.

Öyleyse, Eden, Adem ve Havva'nın zevkini tatmin için Tanrı'nın yaptığı bir bahçe kesinlikle değildi! Hanokyan metnin de itiraf ettiği gibi, sonraki bölümlerde, Cebrail yarı-çılgin Hanok'u bir kez daha cennete getirmeye çalışmak için habire gidip gelir. Patrik'in sekizinci, dokuzcunu hatta onuncu cenneti ziyaret ettiğinden söz edilir ama bu bölümde okuyucuya, Tekvin Kitabı'ndaki cennete götürülüş öyküsü ile uyusun diye Hanok'un kalan ömrünü cennette geçirdiğini telkin etmeyi amaçlayan sonradan yapılmış eklemelerin kokusu vardır.

Cennet -gerçek mi düş mü?

Hiç kimse Hanok'un cennete gidiş öyküsünün son derece imge yüklü olduğunu yadsıyamaz; gerçekten de bu rüyasal anlatının çoğunu ciddiye almak çok zordur. Bunu kabul etmeme rağmen öykünün, dünyada bir zamanlar varolmuş olağanüstü bir doğası olan gerçek bir yerleşim yerinin birinci, ikinci, hatta belki üçüncü elden anlatısıdır diyerek, bir zerre doğru içerdiğine doğrusunu söyleyeyim inanıyorum. Burası belki birinci elden tanık olduğu şeyin amacından ve doğasından hiçbir şey anlamamış olan birisinin ziyaret ettiği bir yerdi.

Hanok'un sözleri aslında anlamsızdır ama büyük bir ihtimalle, Aden Bahçesinin yalnızca cennet isimli yer olduğunu değil aynı zamanda Gözleyenler'in memleketi olduğunu ima ediyorlar. Eğer bu cesur iddialar doğruysa, o zaman yüksek bir yere kurulmuş gözalıcı bir diyarın da varlığını öne sürmüş olur ki bu yerde; astronomik gözlemevleri, okullar, meyve ağaçlarının olduğu verimli meyve bahçeleri, çok iyi bakılan tarçalar ve onların cennetsel yasalarını çiğneyen ırklara işken-ce yaptıkları zindanlar vardı.

31 Hanok 2. 21:2

Bu yerleşim yerinin anısı, öbür dünya ülkesinden ötede aşğıdaki ovalar ve dağ eteklerinde yaşayan İranlı ve Semitik halkların arasında korunmuş olabilir miydi? Ovalarda yaşayan insanlar bu yerleşim yerine ait olanların -uç fizyolojik özellikleri ve Şamanistik nitelikleri nedeniyle engerek-yüzlü kuşadamlar ve İbrani rivayetinin parlayan melekleri haline gelmiş bir ırkın- anılarını saklamış olabilirler miydi?

Hanok Kitabı'nda yazdığı gibi, Gözleyenler'in Hermon Dağının 'üstüne' inme sözü onların cennetten dünyaya uçuşunu değil de yüksek bir dağdan dağ eteklerine, düzlüklere gerçek bir inmeyi işaret etmiş olabilir miydi? Burada onlar daha az gelişmiş kır toplumlarının arasında geziyorlardı; tıpkı insanların arasında yürüyen tanrılar, ölümlüler arasında yürüyen ölümsüzler, yaşayanlar arasında yürüyen ölümler gibi.

Uzun parlak yüzlü, kar-beyaz saçlı, fildişi gibi soluk benizli, kırmızı yanaklı bu uzun, tüy-giysili kişilerin ortaya çıkışı, düzlüklerde yaşayan halkta onları şeytanlar, iblisler ve kendilerinden önce yaşamış kültürlerin kötü ruhları olarak niteleyecek kadar büyük bir korku yaratmış olabilir miydi?

Yükseklerin yürüyen yılanları ile düzlüklerin gelişmekte olan kültürleri arasındaki bu gidiş-geliş Tanrı Oğulları'nın İnsan Kızları'na rastlama fikrinin arkasındaki temel neden olabilir miydi?

Ahuralar ve devlerden söz eden İran rivayetlerine döndüğümde, Hanok'un ziyaret ettiği meleksel paradise bilgisinin, İran mitolojik krallarının ata diyarı İran ülkesi, *Airyana Veyah* kavramının arkasında yatıp yatmadığını merak ediyordum.

Bu görüşlerin hepsi mümkündü ama bunlardan çok daha da önemli olan şey, Eden'in yalnızca akıllarda mı yoksa dünyada gerçekten var olan ve yeniden bulunmayı bekleyen bir yer mi olduğunu belirlemektir.

Cennetin ırmakları

Eğer Eden gerçekten coğrafik bir yer olarak vardiysa, onu aramaya nereden başlayabilirdim? Yanıt nehirlerden olacak

görünüyordu, çünkü Kitab-ı Mukaddes Aden'de ana bir kaynak olduğunu sonra bunun dört 'kola' ayrıldığını ve bu kolların her birinden yeni bir ırmak oluştuğunu söyler. Bu nehirlerin isimleri Pışon, Gihon, Hiddekel ve Fırat'tı.³² Bu dördünden yalnızca sonuncusu ismiyle tam olarak tanınabilir. Fırat Türkiye Kürdistanı'ndan Suriye'ye oradan da Irak'a akar ve İran Körfezine dökülür. Diğer üç nehir ilk ilahiyatçılar tarafından sırasıyla Asya Indus'u (zaman zaman Hindistan Ganj Nehri), Afrika'nın Nil'i ve tıpkı kızkardeşi Fırat Nehri gibi, Irak'tan geçtikten sonra Basra Körfezine dökülen Batı Asya'nın Dicle'si olarak belirlenmiştir. Diğer iki nehir, araştırmacılar tarafından klasik dünyanın en kudretli nehirleri olarak kabul edildikleri için en uygun vekiller olarak seçilmişlerdi. Hiçbir biçimde, bu dört ırmağın aynı coğrafik bölgeden çıktığı söylenemezdi. Bu MS 16. yüzyılda kartografya [haritacılık] yeniden keşfedilene kadar ilahiyatçılar tarafından görmezden gelinen bir problem olarak kaldı.

O zamandan beri cennetin bu seçilen dört nehrinin coğrafik bakımdan kesin olan çelişkili konumları dini eleştirmenler tarafından Aden Bahçesinin coğrafik hiçbir gerçekliği olmayan sadece kavramsal bir ülke olduğunu göstermekte kullanılmaktaydı. Buna rağmen Musa zamanındaki İsrailoğulları için Eden tartışmasız gerçek bir yerdi, çünkü Tekvin'de açıkça şöyle der: 'Ve Tanrı doğuya doğru Eden'de bir bahçe kurdu.'³³

Doğuya doğru? Nerenin doğusuna? İsrail'in doğusuna mı, Kudüsün mü? Kudüs MÖ ilk bin yılın başlangıcında İsrail Krallığının kuruluşundan beri Filistin'deki en kutsal yer olduğundan, belki de Tekvin'in sözü bu eski şehrin doğusunu kast ediyordu. O zaman eğer Kudüs'ten doğuya doğru bir kerteriz yapsaydım bu beni nereye götürmüş olurdu? Batı Asya'yı büyük ölçekte gösteren bir harita aldım elime. Yere yaydım onu ve cetvelle ölçtüm. Çizgi, 32. paralelin hemen altından, modern Arap cumhuriyetleri Ürdün, Suudi Arabistan ve son olarak Irak'tan geçen bir yöne doğru gidiyordu. O zaman Tekvin'i

32 Tekvin 2:11-14

33 Tekvin 2:8

oluşturanlar eski şehir-devlet Babil'i ima etmiş olabilirler miydi? Bu pek mümkün görünmedi, çünkü Babil özellikle sürgün zamanında kendilerine yapılan baskılardan sonra Yahudiler tarafından iğrenç günahların yeri olarak görülüyordu. Doğuya doğru gitmeyi sürdürünce çizgi Aşağı Zagros sıradağlarının güney ucuna erişti. Buranın doğusu İran ovalarıydı ki bu düzlüklerin Yahudi ırkının doğum yeri olarak en son aday olduğu açıktı. O zaman belki Zagroslar 'Eden'de doğuya doğru' ifadesiyle ima edilmişti, çünkü hemen hemen Irak çölünün ortasında kurulmuş olduğu söylenen üzerinde Eden'in de olduğu Tanrı Dağını bulmuş gibiydim.³⁴

Yahudilerin Aden Bahçesinin Irak sınırları içinde bir yerlerde olduklarına inandıkları çok açıktır, çünkü Tekvin'de geçen en eski olaylar kendi sayfalarında 'Şinar diyarı'³⁵ diye geçen hep bu bölge çevresinde yoğunlaşır. Bu bir zamanlar MÖ 3000 yıllarından 1900'lü yıllara kadar Güney Irak'taki Basra Körfezi ile Irak Kürdistanı'nın dağ etekleri arasındaki düzlükleri kontrol eden bir dizi şehir devletlerin var olduğu Sumer veya Sumerya olarak bilinen bir yere göndermeydi. Burada Nuh'un torunları Büyük Sel'den sonra gelişip kuşaklar boyu yayılmışlardı ta ki Kitab-ı Mukaddes'in bize yine söylediğine göre, Nimrud isimli, kudretli ve çok zalim bir kral cennete kadar giden bir kule yaptıran kadar -bu iş Tanrıyı bu iğrençliği yerle bir etmeye ve dünyayı cezalandırmaya itti. Bu yüzden o zamana kadar kullanılan tek bir dil varken, oranın halkı birçok dil konuşmak zorunda bırakıldılar.³⁶ Eupolemus isimli klasik bir yazar, kulenin kuruluşunu içinde Nimrud'un da bizzat bulunduğu 'giantlara' [devlere] borçlu olduğunu yazmıştır. Görünüşe göre, kutsal gazapla yapı yerle bir olduktan sonra, bu 'giant'lar (Yunanca da 'Titanlar') 'tüm dünyaya dağıtılmışlardı.'³⁷ Çok açık olarak kulenin Babil'de kurulmuş olduğu kabul edilir. Musevi-Hristiyanlar buradan hareketle, şehrin isminin

34 Graves and Patai, Hebrew Myths -the Book of Genesis, 73.Sayfa. n.2

35 Tekvin 11:2

36 Tekvin 11:1-9

37 Eupolemus'un Euseb.Praep.Evan9inCory, alıntısı, Ancient Fragments (Eski Parçalar) sayfa 51.

karmaşa anlamına gelen 'babel' den türemiş olduğunu söylerler. Viktorya Çağı'nın birçok değerli arkeologu ve bilimadamlarının yaptığı çok değerli araştırmalara karşın, Nimrud veya onun masalsı kulesinin gerçekten bir zamanlar varolduğunu doğrulayacak gerçek bir kanıt bulunamamıştı.³⁸

Bununla birlikte, Eden'in eski Sumer'in 'berekatli hilal' üzerindeki yüksek yerlerde olduğunun daha sağlam nedenleri vardı. Bazı Tevrat yorumcuları, cennetin dört ırmağından ikisinin Türkiye Kürdistanı dağları içinde olduğuna inandıkları için, diğer ikisinin de aynı bölgede kendisini besleyen suları olan büyük nehir olmaları gerektiğini ileri sürüyorlardı. Bu yüzden bu nehirleri -Pişon ve Gihon- her ikisi de kuzey Kürdistan'da doğan büyük Zap ve Aras'la özdeşleştirdiler.³⁹ Babil'deki tutsaklık zamanında bu bağlantı öyle güçlü bir hale gelmişti ki birçok Yahudi yanlış biçimde Eden'i Asur ordusu tarafından ele geçirilen Aşağı Fırat yakınlarında, *Bit Adini* veya *Beth Eden* denen şehirle özdeş tutmaya başlamışlardı.⁴⁰

Bu çözümün alternatifi bulunamamış olduğu için, Yahudiler ve benzer şekilde Hristiyanlar da Eden Bahçesinin Kürdistan'ın yüksek dağlarıyla meleklerin yaşadığı yeri kesin biçimde birbirine bağlayan dünyanın bu bölgesi içinde yerleşmiş olduğuna inanıyorlardı. Ama bu doğru muydu? Bu bölge Musevi -Hristiyan mit ve söylencesinin gelişiminde böylesine önemli bir rol oynamış olabilir miydi? İran ve Mandeizm kaynaklarından gelen tüm göstergeler, sözü edilen ilk dağın, bir zamanlar tüm İran Kürdistanı'nı kuşatacak kadar batıya doğru yayılmış eski Medya'nın sınırları içinde bir yerde olduğunu iddia etmeye yetecek kadar sağlam görünüyordu. Ama bu rivayetler Musevi ve Hristiyanların Eden Bahçesinin yerleşmiş olduğuna inandığı bir yerle aynı bölgeyi mi kastediyordu?

38 Örneğin George Smith'in Nimrud'u Gilgamesh'le özdeş tuttuğu, 1876 yılında yazdığı eseri *The Chaldean Account of Genesis*'e (Tekvinin Keldani Anlatısı) bakın.

39 Wigram ve Wigram, *The Cradle of Mankind* sayfa 26.

40 Graves and Patai, *Hebrew Myths -the Book of Genesis*, 74. sayfa. Odelain ve Séguineau, *Dictionary of Proper Names and Places in the Bible*. s.v.'Eden' sayfa 104

Kesin yargıya varmadan önce, ilk İsraillilerin niçin bu uzak toprağı insan ırkının doğduğu yer olarak gördüklerini anlamam gerekiyordu. Bu yüzden Büyük Sel'den söz eden Tekvin öyküsüne ve Gözleyen izleri taşımış olarak doğduğunu zaten bildiğim, öykünün kahramanı Nuh'a döndüm.

Nuh'un bir tufanın geleceğı konusunda Tanrı tarafından uyarıldığını, böylece Nuh'un karısı, üç oğlu, oğullarının karısı ile birlikte toplanıp, gofer ağacından büyük denizde gidebilen bir gemi yaptıklarını, tahtalarını ziftle kapladıklarını, herhangi bir Yahudi veya Hristiyan bilir. Tekneye, her çeşit dünya hayvanından ve havada uçan kuşlardan alırlar. Topluluk 'Gemi' de bekler ve sonunda yağmurlar gelir, dünya 15 kübit* derinliğinde suyla kaplanır. Kırk gün hiç durmadan yağdıktan sonra, yüzelli gün sonra sular çekilmeye başlar. Nuh karayı bulması için bir kargayı gönderir ama deneme başarısız olur. Sonra aynı görev için bir kumru havalanır, bu defa gagasında bir zeytin yaprağıyla döner.

Çok geçmeden gemi Tevrat'ta 'Ararat Dağları' olarak isimlendirilen, Ermeni mitolojisinde Nakhidişvan; İniş Yeri diye bilinen bir yerde karaya oturur. Oldukça garip olan 'Ararat Dağları' terimi ilahiyatçılar arasında çok ateşli tartışmaları gündeme getirdi. 'Ararat' Yukarı Irak Asurluları'nın tarihleri MÖ 1275'e gittiğı söylenen güçlü Hint-Iran krallığına verdiği Urartu isminin Akadca biçimidir. Urartu kültürü son olarak MÖ 590 yılında ortadan kalkana kadar,⁴¹ Yakın Doğu'da çok etkili bir güç haline gelmişti. Başlangıçta Urartu halkı, yalnızca, Van Gölü -Türkiye Kürdistanı ve Rusya Ermenistanı arasındaki sınıra yerleşmiş, iki kıyısının arası 90 kilometre, genişliği 50 kilometre civarında olan çok büyük bir iç deniz- civarında yerleşmişti. Krallıkları gittikçe genişleyerek, doğuda eski Medya sınırları içindeki Urmiye Gölünün kıyılarına, kuzeyde Kafkasya dağlarına, batıda Kuzey Suriye'ye kadar uzanan

* 1 kübit:yaklaşık 50 santimetre (-ç.n.)

41 Chanin, The Kingdom of Armenia, (Ermenistan Krallığı) Sayfa 114

dev bir coğrafik bölgeyi kaplayacak kadar büyüdü.

'Ararat Dağları' bu yüzden Rusya Ermenistanı, İran, Irak ve Türkiye arasındaki ıssız sınır alanını içine alan bir bölgedeki bütün önemli sıradağlara bir gönderme olabilirdi. Tevrat'ın bu muğlaklığına karşın, Hristiyanlar 'Ararat Dağları'nı Türkiye Kürdistanı'nın en yüksek dağı Büyük Ağrı'nın (5165 m) ikiz tepeleri ile birleştirmeyi uygun görmüşlerdi.

Yıllardan beri kökten Hristiyanlar ve açık fikirli araştırmacılar, değişen başarı dereceleriyle Nuh'un Gemisi'ni Ağrı Dağı'na yerleştirmeyi denemişlerdi. Beyaz dorukların civarında sözde 'gemilerin' görünmeleri konuyla ilgili bir sürü kitabı akla getirir ki bunların da tamamen dışlanmaması gerekir.⁴² Bununla birlikte iniş yerini Büyük Ağrı ile özdeş tutan yalnızca Hristiyanlardır.

Müslümanlığın kutsal kitabı Kuran'da Tufan ve Nuhun Gemisi öyküsü yinelenir. Ama bu versiyonda tekne 'Cudi Dağı'na' gelip oturmuştur. Cudi Arapçada 'yükseklikler' anlamına gelir. Güçlü bir Kürt söylencesi, bu mitolojik yeri, Türkiye Kürdistanı'nda, Van Gölü'nün yaklaşık 100 kilometre güneyindeki yaklaşık 2000 metre yüksekliğindeki Cudi Dağı ile ilişkilendirir.

20. yüzyılın ilk yıllarında, W.A. Wigram ve Edgar T.A. Wigram isimli iki saygıdeğer İngiliz Kürdistan'ın kültürel tarihi hakkında yıllar süren bir araştırma yaptılar. Kürtlerin otantik İniş Yeri ile kuşkusuz bir biçimde bağlantılı olduğunu keşfettiler. 1914 yılında yazdıkları *The Cradle of Mankind* [İnsanlığın Beşiği] isimli kitaplarında, Nuh'un buraya inmesini kutlamak üzere, El Cudi'deki tüm inançların her yıl kurbanlar sunduklarından bahsederler:

Tüm uluslurdan ve inançlardan Hristiyanlar, hem Sünni hem Şii Müslümanlar, Sebalılar (Mandeistler), Yahudiler ve hatta gizli ürkek Yezidiler bile orada bulunurlar, her bir grup kurban etmek için bir koyun veya oğlak getirir; sonu

42 Örneğin Berlitz'in *The Lost Ship of Noah -In Search of the Ark at Ararat* (Nuh'un Kayıp Gemisi -Ağrı'da Gemi Araştırması) isimli kitabına bakın.

gelmez karmaşalar ülkesi Kurdistan'da bile hiç olmazsa bir gün için 'Tanrının ateşkesi' vardır, eski sunağın üzerinde bir kez daha yüzlerce kurbanın tütsü dumanları yükselir.⁴³

Bu eski festival -genellikle Geminin karaya oturduğuna inanılan günde- 14 Eylülde kutlanırdı. Dağın eteklerinde Hasana isimli bir köy vardır. Wigram'lara göre buradaki insanlar 'hâlâ Nuh'un mezarını ve söylemesi çok garip ama, hiç şarap üretilmediği halde asma bahçesini gösterirler.'⁴⁴

Bu tür rivayetler, özellikle Büyük Ağrı Dağı etekleriyle ilişkili olduğu iddia edilenler, kendi başlarına düşünüldüğünde çok yanıltıcıdır.⁴⁵ Bu karmaşıklığa karşın, MS ilk yüzyılda yaşamış yazar Flavius Josephus da Geminin karaya oturduğu yer olarak 'Van Gölü yakınlarındaki Cudi Dağı'nı göstermiştir.⁴⁶

İniş yeri olarak adlandırılan yerin gerçek yeri her neresi olursa olsun, Pentateuch'u bir araya getirenler tarafından Orta ve Kuzey Kürdistan'a verilen önem gözden kaçırılmaz. Özellikle krallar ve soyluların kültürel ve ruhsal öneminden söz eden öyküleri tekrar dillendirdikleri zaman, tüm eski kültürlerin öykü anlatıcılarının ve ozanlarının bu çok önemli ulusal ve yerel yerleri kullanmaları standart bir uygulama haline gelmişti. Hiç kimse bir zamanlar kendi kültürlerinin işgal ettikleri ama şimdi can düşmanlarının ellerinde olan uzak diyarlardaki bu kutsal yerlere eğer asla unutulamayacak veya değiştirilemeyecek kadar büyük bir öneme sahip değilse saygı göstermek istemiyordu. Bunun tek anlamı, Musa zamanındaki Yahudilerin, Kürdistan dağlarının kendi ırklarına ilişkin manevi bir önemi olduğuna inandıkları ortaya çıkıyordu. Çünkü

43 Wigram ve Wigram, *The Cradle of Mankind* sayfa 335

44 age. 335-336. sayfalar.

45 Örneğin Büyük Ağrı'nın kuzeydoğusundaki Arghuri (Ahora) kentindeki St. Jacob Ermeni Manastırının Nuhun Gemisi'nden parçalar bulundurmasıyla ünlüdür. Berfütz'in *The Lost Ship of Noah -In Search of the Ark at Ararat* isimli kitabı 24. sayfaya bakın.

46 Graves and Patai, *Hebrew Myths -the Book of Genesis*, 117. sayfa n.5.

onlar burasını yalnızca doğuş yeri olarak işaret etmekle kalmamışlar aynı zamanda evrensel bir tufandan sonra dünyanın kendisini yenilediği bir dönüm noktası olarak görmüşlerdi.

Üstelik, Yahudi Talmud'una göre, Patrik Abraham'ın on yılını hapiste geçirdiği söyleniyordu. Bunun üç yılını Babil yankınlarındaki Kutha'da, yedi yılını ise Kardû'da -Kürdistan isminin Semitik söylenişi- geçirmesi bölgeyle olan kesin bağı gösteriyor.⁴⁷

İnsanlığın Beşiği

Eğer Kürdistan dağları İbrani mitolojisi ve efsanelerinin gelişiminde böylesine önemli bir rol oynadıysa, o zaman dünyevi cennetin ve bundan hareketle, Gözleyenler'in diyarının gerçekte bu ülkede olduğu fikrini ciddiye almam gerekirdi. Çünkü burada yaşayan Kürt halkı Nuh öyküsünde geçen İniş yerinin burada olduğundan çok emin olduğu için Aden Bahçesi'nin yerine ilişkin benzer inançlar da taşıyor olmalıydılar. Eğer Gözleyenler gibi ileri bir kültür bu coğrafik bölgede gerçekten var olmuş idiyse, o zaman onların anılarının da kesin-kes unutulmamamış olması gerekirdi. Kürtler gibi, göreceli olarak yeni zamanlara kadar çoğu kez göçebe hayatı sürmüş ve izole yaşamış yerli kültürler, kendi bağırılarındaki bu tür insan faaliyetlerini içeren bilgileri korumuş olmalıydılar.

Wigram'lar Kürdistan'da daha önce bilinmeyen adetler ve efsaneleri ortaya koyan çalışmaları yaptıkları birçok yıl geçirdiler. Gerçekten de Kürt ırkıyla ilgili çalışmaları o kadar iyiydi ki, modern araştırmacılar değerli bir referans olarak onların çok aranan kitapları *The Cradle of Mankind*'i hâlâ kullanırlar. O halde, Kürdistan dağları arasında yer aldığı söylenen Aden Bahçesi hakkında Kürtler ne biliyorlardı?

İlk olarak, Kürtlerin cennetin dört ırmağı olarak Fırat, Dicle, Büyük Zap ve Aras'ı gördüklerine kuşku yoktu. Bunlardan sonuncusu, doğudaki Hazar Denizine dökülür. Gerçekten de

47 Sabar, *The Folk Literature of the Kurdistan Jews -An Anthology*, (Yahudi Kürtleri Halk Edebiyatı -Bir Antoloji) sayfa xliin.5.

ve el Nasturiler veya Asur Kilisesi Hristiyanları, Büyük Zap'ın Pıson nehri olduğuna öylesine inanırlardı ki, Wigram'lara göre onların patrikleri resmi mektuplarını 'Aden Bahçesi Nehri üzerindeki odamdan' diye imzalardı.⁴⁸

Bununla birlikte Fırat ve Dicle'nin kaynak sularının, Aden Bahçesi'nin coğrafik gerçekliğine olan Kürt inancını biçimlendirmiş olduğu görülmektedir. Bu iki ırmak Van Gölünü geçilmez bir kale gibi çevreleyen devasa sıradağları dolanarak, kıvrıla kıvrıla akarlar. Wigramlar Aden Bahçesinin, Van Gölünün doğu kıyısındaki Van şehri civarında, eski Urartu başkenti Tuşpa'da ya da güneybatı kıyı hattındaki eski Bitlis şehri dolaylarında bir yerde olabileceğini tasavvur etmişlerdi.⁴⁹

Devlerin torunları

Acaba insan ırkının doğum yeri ve Hanok'un ziyaret ettiği yedi cennet olan Aden Bahçesi bir zamanlar Van Gölü civarında gerçekten var olmuş muydu? Ermeni söylencesi Aden Bahçesinin Büyük Sel zamanında dalgaların altında kaldığını ve şimdi 'Van Gölünün dibinde yattığını' iddia eder.⁵⁰ Daha fazlası gölün Nuh'un torunlarıyla da bağlantılı olmasıdır. MS 5. yüzyılda yaşamış Ermeni tarihçi Horoneli Musa'ya göre Nuh'un oğlu sem (Şem) Gemi Ararat Dağları üzerine oturduktan sonra geçici bir süre gölün batı kıyısındaki Tarawan kasabasında yerleşmişti. Orada şimdi de Sim veya Sem ismini taşıyan bir dağın ve bir nehrin yanında iki ay kadar kalmıştı. Oğlu Tarban'ın da otuz erkek kardeşi, onbeş kız kardeşi ve onların kocaları ile birlikte aynı bölgede yerleşmiş olduğu söyleniyordu. Bu nedenden dolayı, yer Tarban'ın oğlu ve ailesinin ayrılmasına gönderme olan 'ayrılma' anlamına gelen 'Ts'rawnk' olarak da bilinir.⁵¹

48 Wigram ve Wigram, *The Cradle of Mankind* sayfa 264.

49 age. Sayfa 26.

50 Warren, *Paradise Found -The Cradle of the Human Race at the North Pole*. (Bulunmuş Cennet-Kuzey Kutbunda İnsan Irkının Beşiği) Sayfa 24.n.l; cf. Massey, *The Natural Genesis (Doğal Oluşum)* Cilt 2. Sayfa 231.

51 Khroneli Musa, *History of the Armenians*. Sayfa 80.

Sulak bölgeyi çevreleyen geçit vermez dağlar dış dünyanın beklenmedik işgallerine karşı doğal bir kalkan görevi görürken bu koskoca, tuzlu iç denizin sıcak suları, Hanokyan literatürde bahsedildiği türden bir tarımı ve insan yaşamını sağlayabilecek ılıman bir iklim yaratmış olabilirdi.

Van Gölünün çevresinde, mavi gökyüzüne yükselen birçok dağdan herhangi biri Cennet Dağı olabilirdi ki bunlardan en büyük aday, garip bir şekilde Nimrud veya Nemrut ismiyle anılan, güneybatı kıyısındaki dağdı. Bu dağ, Ermeni geleneğinde yalnızca bir dev değil aynı zamanda dağ gibi Babil Kulesini yapmak için kendi gibi diğer devlerin yardımını alan Şinar diyarının kudretli kralı Nimrud'un (veya Bel'in) ismini taşır.⁵² Aynı öykü klasik yazar Eupolemus tarafından da kaydedilmiştir. Horoneli Musa'ya göre, bu devlerden biri, Nuh'un diğer üç oğlundan biri Yafet'in torunu T'orgom'un oğlu Hayk'tı.

Hayk'ın Araratyan veya ön-Ermeni ırkının kurucusu olduğu söyleniyordu.⁵³ Van Gölü'nün kuzeybatı kıyısında Harkbabası T'orgom'un atalarının Babil Kulesi yıkıldıktan sonra buraya yerleşmiş olduğu gerçeğini yansıtan bir isimdi bu vilayetini kurmuştu.⁵⁴ Nemrud Dağı'nın ismini, Van Gölü'nün güneydoğusundaki iki rakip dev kabilesi arasındaki amansız bir savaş sırasında Hayk tarafından atılan bir okla öldürüldüğünü anlatan bir Ermeni rivayetinden almış olması büyük olasılıktır.⁵⁵

Ön-Ermeni ırkının, tahminen Van Gölü yakınlarında yerleşmiş devlerden veya Titanlardan geldiklerini, Hanokyan ve Lut Gölü geleneğinde Gözleyenler'le açık benzerlikler taşıyan Nuh'un torunları olduklarını iddia etmeleri bana çok şaşırtıcı göründü. Üstüne üstlük, Ermeni dilinde Hayk sanki uzak atalarının büyüklüğünü vurgulamak istermişçesine 'devasa' anlamını taşıyordu.⁵⁶ Bu rivayetin gerçekliği ne derece inandırıcı

52 age. sayfa 84.

53 age. 85, 92. sayfalar.

54 age. sayfa 86.

55 age. 87-88. sayfalar.

56 age. sayfa 88. n.6.

olursa olsun, bu yerel söylenceler bu bölge ile Gözleyenler'in mitolojik vatanları arasındaki bağıntıyı güçlendirmeye yardımcı ediyordu. .

2916 metre yüksekliğindeki Nemrut Dağı aynı zamanda Kürdistan'ın faal olmayan en büyük volkanik dağı ünvanını da taşır. Dokuz kilometrelik dev kraterinin, eskiden asi Kürtlerin saklanmak için kullandıkları bir sığınak olduğu bilinir.⁵⁷ Volkaniklik yerel arazinin şekillenmesinde çok büyük bir rol oynadı. Nemrut Dağından akan lavlar, ilk önce Van Gölünün oluşmasına olanak veren seti meydana getirmişti. Kürdistan'ın diğer büyük volkanik dağları arasında Van'ın güneydoğusunda yer alan Büyük Ağırı vardır. Bu bölge çok yakın zamanlara kadar öylesine aktif bir haldeydi ki eğer Aden Bahçesi bir zamanlar burada var olmuş idiye gölün altında yatma iddiasına karşı, Wigramlar 'şimdi bu lavların altında gömülü olduğu' görüşünü kabul etmek zorunda kalmışlardı.⁵⁸

Bu volkaniklikten söz ediyorum çünkü, Hanok dünyevi cenneti ziyaret ettiği zaman, orayı çevreleyen doğa 'gece-gündüz yanan bir sıradağlar ateşi' barındırıyordu. Bu da belki aktif volkanlara yapılmış bir göndermeydi.⁵⁹ Bir seferinde 'içinde ateşin su gibi aktığı, batıya doğru olan büyük denize dökülen bir ateş ırmağı' görmüştü.⁶⁰ Eğer bu deniz, Birinci Cennet'e yaklaştığı zaman onun tarafından görülen 'büyük deniz' ile eş tutulabilirse o zaman büyük bir su kütlesine akan lavları görmüş olduğu sonucu çıkarılabilirdi. Bu volkan Nemrut Dağı, 'büyük deniz' Van Gölü olabilir miydi? Eğer öyle ise, bu sulu bölge İran geleneğinin Vorukaşa Denizinin coğrafik yerini sağlamış da olmaz mıydı?

Hanok Kitabı'nda resmedilen ateşsel ülkeler ile Kürdistan'ın volkanikliği arasındaki açık bağlantıyı farkedenden ilk kişi ben değildim. Antik gizler üzerine yazan Fransız yazar Robert Charroux, 1964 yılında yazdığı *Legacy of the Gods* [Tanrıların

57 Wigram ve Wigram, *The Cradle of Mankind* sayfa 249.

58 age. sayfa 26.

59 Hanok I.24:1

60 Hanok I.17:5

Mirası] isimli kitabında Hanok Kitabı'ndaki Gözleyenler olayını gözden geçirmiş ve Kürdistan bölgesinin meleklerin günahlarının geçtiği yer olduğu varsayımına ulaşmıştı.

Şöyle eklemişti: 'Suçlu melekler -Nuh'un Gemisi'nin yakınına indiği Ateş Diyarı'na (Azerbeycan) bir gönderme olarak Ateş Vadilerine doldurulmuşlardı.'⁶¹

Charroux Hanok'un gizlerini bir çözüm aramak için Anti-Lübnan sıradağları içindeki Hermon Dağının karlı doruklarından daha öteleri baktı ve benimkine çok yakın bir sonuca ulaştı. Kuşkusuz bunlar iyi haberlerdi ama olayı kanıtlamakta çok fazla işe yaramadılar. Wigramların farkettileri gibi, Aden Bahçesinin açık kalıntıları -ve daha da önemlisi Gözleyenler'in 'Cennet' mekanı- muhtemelen artık, beş altı metrelik sertleşmiş lav katmanının altında yatıyorlardı. O halde bölgeye hemen bir arkeolojik sefer yapılmasında bir parça fayda olabilirdi. Şu an için ben sadece, Kürtlerle ilgileniyordum, onların dinlerinin veya yerel adetlerinin, Gözleyenler'in varlığı ile ilgili birşey saklayıp saklamadığını saptamaya çalışmak için, şeytana-tapan çok tuhaf bir mezhep olarak bilinen Yezidiler ile işe başladım.

61 Charroux, *Legacy of the Gods* sayfa 91.

1846 yılının Ekim ayı. Yukarı Irak. İngiliz araştırmacı, diplomat, arkeolojinin titani ve oryantal adetlerin aşığı Austen Layard dayanıklı bir at üzerinde Musul'un kuzeyindeki yüksek bölgelere çıktı. Irak Kürdistanı bölgesine yapılan gezide, yanında konsolos yardımcısının rehberi Hoca Toma, Avrupalıların 'şeytana tapanlar'ı olarak bildiği Kürt mezhebi Yezidilerin baş papazı Şeyh Nasır'ın kendilerine dağlarda eşlik etmek için gönderdiği bir papaz veya qewal vardı.

Horsabad yakınlarında küçük bir köyde geceledikten sonra, grup geniş düzlükleri geçerek mezhebin başı, Şeyh Hüseyin Bey'in evininin olduğu Baedrê köyüne gitti. Köy uzakta belli olmaya başlayınca, yanında adamlarıyla birlikte bekleyen Hüseyin Bey de ufukta görülüyordu. Onun arkasından yaya olarak gelen papazlar ve köylülerden oluşan heyetin hepsi, güzel giysiler giymişlerdi, başlarında siyah, kahverengi veya beyaz

1 Sir Austen Henry Layard'ın Yezidi köyündeki Şeyh Adî'nin türbesine yaptığı ziyareti anlatan bölüm *Nineveh and its Remains*'in (Ninova ve Kalıntıları) 1851 yılı baskısından alınmıştır.

sarıklar vardı. Birbirlerine yaklaşıırken, Layard, Hüseyin Bey'in o zamana kadar görmüş olduğu 'en yakışıklı adamlardan birisi' olduğunu farkettil. Onsekiz yaşları civarında düzgün hatları, parlak gözleri, kalın siyah sarığının altından lüle lüle dökülen uzun siyah saçları vardı.

Layard, Beyi karşılamak için atından inmeye çalıştı ama o bunu yaparken diğeri de onun elini öpmeye çalıştı. Layard'ın hiç hoşlanmadığı bir törendi bu. Ülkenin adeti olduğu üzere atlarından inmeden kucaklaşmakla yetindiler. Bey ikisinin de attan inmesini ve birlikte yürümelerini önerdi. Bu yapıldı ve her ikisi yan yana köye girene kadar hoşbeş ederek yürüdüler.

Beyin selamlığının ya da kabul odasının içi halı ve yastıklarla doluydu, önlerinde, yakın bir çeşmeden beslenen küçük bir akarsu geçiyordu. Tüm akan sular, Mecusiler, Irak ve İran Mandeistleri gibi Yezidiler için de çok kutsal sayılıyordu. İngiliz ve 'şeytana tapanlar' konuşmaya başladıklarında, meraklı köylülerden oluşan bir dinleyici topluluğu odanın öteki ucunda toplanmaya başladılar. Tamamen Beyin iznini almış görünerek saygılı bir sessizlik içinde dinlediler.

Bu iki büyük adam tarafından temsil edilen kültürler ne kadar farklıydı birbirinden. Sir Austen Henry Layard (1817-1894) Sir Statford Canning ve British Museum adına Musul şehri yakınlarında, Yukarı Zap ve Dicle ırmaklarının karıştığı yerde bulunan Asur harabeleri, Nimrud kalıntılarında yapılan kazılardan sorumluydu.

Bir seyyah olarak Layard, bölgenin yerel dinlerine saygı gösteriyordu. Bunların içinde Kürt dağ eteklerindeki gizli Yezidilik de vardı. Hüseyin Bey'in kendisine yaptığı daveti, onların yıllık cemlerinde ya da dini festivallerinde geçen mezhebin tuhaf ayinlerine tanık olan ilk Avrupalı olmak için hemen kabul etti.

Laliş köyünde yapılacak olan bu tören birkaç gün sürecek ti. İyi bir Hristiyan olduğundan Layard'ın doğal olarak bir şeytana tapma festivali hakkında bazı çekinceleri vardı ama tüm bu korkular, dinin aşiret lideri tarafından hızla giderildi.

Bu izole olmuş Yezidi aşiretleri muhtemelen, hâlâ Kürdis

tan'ın bazı bölümlerinde gelişen Persçede 'melek' ya da 'melekler' anlamına gelen, birbirinden çok ayrı ama yine de ilişkili olan yazata, yazd veya yezad kültlerinin en karmaşık olanıydı. Bunların her biri ister Şii isterse Sünni mezhebi olsun İslamiyete göstermelik bir saygı duyuyordu. Her biri kendi eşsiz kozmogonisine, mitolojisine ve Müslüman ya da Yahudi-Hıristiyan inançlarından daha çok Mecusi ya da gnostik dualizmle çok daha fazla ortak noktaları olan uygulamalara sahipti.

Angelikanlar [melekçiler]

Avrupalılar tarafından Yezidilere 'şeytana tapanlar' ünvanı verilmişti ama onların inançları böyle cahilane bir tanımdan çok daha ötelere uzanıyordu. Yezidi ismi meleksel varlıkların yerel biçimde ortaya çıkmasına odaklanmış olan inançlarının doğasından gelir. Birçok bakımdan onların isimleri 'melekçiler' olarak çevrilebilir ki bu tüm Kürt melek kültlerinin bilindiği isim gibi de görünmektedir. Bununla birlikte Yezidi melekleri arasındaki baş melek eşsiz ve çok önemli bir figürdü. Onun ismi Melekê Tawus'tu. (Şimdi yaşayan Yezidiler için de yine bu geçerlidir.) O Yahudi-Hıristiyan, Kötü Olan-Şeytan veya Lucifer kavramı ile denk tutulur ama bu birleştirme onu tam olarak nitelemez çünkü Melekê Tawus tüm dünyevi işleri yöneten en yüce varlık olarak görülür. Bu halka göre, o maddi dünyanın yaratıcısıydı. Dünyayı daha önceden kendi ruhunu içine yerleştirdiği, kozmik bir yumurtanın veya incinin darmadağın duran parçalarından meydana getirmişti.

Mishefa Reş ya da 'Kara Kitap' -Layard'ın zamanında içindekiler Avrupalılar tarafından bilinmiyordu- olarak bilinen bir Yezidi metnine göre olay şöyledir:

Başlangıçta Tanrı (Kürtçe Xuda) kendi en kıymetli özünden Beyaz İnci yarattı; ve o Anfar isimli bir kuş yarattı. İnciyi onun sırtına koydu, kırk bin yıl orada durdu. Birinci günde [yaratılışın] Pazar, bir melek yarattı, ona 'Azazil'

Kürdistan'ın Yezidi aşiretlerinin inançları ornitomorfik temalarla doludur. Anfar'ın Pers ve Zerdüş Simurg kuşunun başka bir kozmik biçimi olduğu kesindir. Daha da önemlisi, şimdiki biçimiyle tarihi MS 13. yüzyıla gittiği düşünülen Yezidi kutsal kitabı Melekê Tawus'un ilk isminin Yahudi-Hıristiyan apokrifasında Gözleyenlerin liderlerinden biri olan Arapça Azazel'in dönüştüğü bir biçim olan 'Azazil' olduğunu belirtir.

Yezidiler Tavus Melek bilgisi ve anlayışlarını İslamiyetteki Azazel'in ya da İblis'in günahı öyküsü içinde yetersiz ve çoğu zaman çelişkilerle dolu olarak oluşturmaya çalıştılar. Kuran'a göre, Günahkar Melek kendisi ateşten, Adem ise çamurdan yaratıldığı için Adem'in önünde eğilmeyi reddeder ve Tanrı tarafından kovulur. Öykünün geleneksel biçimlerinde, Azazel sonsuza kadar dünyada kalmaya mahkum edilir ama Yezidi versiyonuna göre Tanrı Azazel'i affeder ve o yine Cennet'e geri getirilir.

Melekê Tawus Yezidiler tarafından hiç kuşkusuz Şeytan olarak kabul edilir. Bu ismi yüksek sesle telaffuz etmemek için her türlü gayret gösterilir. Böyle yapmayan kişi kör olacaktır. Bu fanatik davranış Şeytana benzeyen kelimelerin kullanılmasını dahi yasaklamaya kadar gider. Daha da ilerisi, hiç kimse komşuları duymadığı ve onların inançlarına inanmayanlara karşı olmadığı sürece şeytanın adını kullanarak lanet okuyamaz.³

Zerdüştiler ve sürgün sonrası Güney Filistin Lut Gölü toplulukları gibi Kudistan'ın Melekçileri de her zaman yazatalar veya meleklerin panteonuna saygı göstermişlerdi. Diğer meleklerle tapanlara benzer biçimde Yezidilerin de yedi kişiden bazan da altı kişiden oluşan hiyerarşik meleksel bir grubu vardı.-Kuşkusuz bunlar hem İran Ameşa Sepenta hem de Yahudi-Hıristiyan yedi baş melek kavramlarıyla özdeşleştirilebilir.

2 Izady, The Kurds-A Concise Handbook sayfa 154.

3 Empson, The Cult of the Peacock Angel. (Melekê Tawus Kültü) sayfa 25.

Figür 6: Irak Kürdistanı eteklerindeki Laliş köyüne giriş. Yezidiler baş avatar veya çırılmışları Şeyh Adı onuruna düzenledikleri Cem festivali için her yıl buraya gelirler. Koni biçimli kuleler, Yezidi türbe ve mezarlarını işaret eder.

Meleklerden oluşan ana grubun lideri Lasifarus'tur, sanki onun yerel doğasını göstermek istermiş gibi, Kürtçe konuştuğu özellikle söylenen Melekê Tawus'un kozmik bir inkarnasyonudur.⁴ Araştırmacılar, bu ismi Şeytan'ın Hristiyan biçimi Lucifer ile bağlantılandırmaya çalıştılar ve gerçekten de çok yakın görünüyordu. Yedi meleğin diğerleri Cebail (Gabriel), Mika'il (Michael), Ezra'il (Azrael), İsrail (Raphael), gibi bilinen standart Hristiyan-İslam isimlerdir. Yezidilerin diğer melekse hiyerarşileri sayıları kırk olan Çehelmir veya Çelmir'dir.

Kuşkusuz Layard Yezidi lideri Hüseyin Bey ile selamlıkta oturduğu zaman bunların hiçbirini bilmiyordu. Hüseyin Bey, Müslüman Kürtlerin, Osmanlı Türklerinin İran ve Irak'ın müslüman ordularının kendilerine karşı yaptığı sayısız saldırılardan aşiretini kahramanca savunmuş kabilenin en yüce kişilerinden Ali Bey'in oğluydu. Çok açıktı ki onlar Yezidileri yalnızca kafir olarak değil, inançlarından vazgeçip Müslümanlığa dönmedikleri sürece, tamamen yok edilmeleri uygun dört dörtlük sapıklar olarak görüyorlardı.

⁴ Hamzeh'ee The Yaresan. Sayfa 121.

Geçmiş yüzyıllarda Yezidiler tüm Kürdistan bölgesine yayılacak kadar güçlü bir topluluktan ama aşiretleri yavaş yavaş katledilmeye başlandı, köyleri yakılıp yıkıldı. Artık yalnızca Kürdistan ile Irak Türk sınırları içindeki dağ yamaçlarında, Irak çölünde yalnız başına dikilip duran ve ismi 'kuşların' dağı olarak çevrilen Cebel Sincar'ın güneyinde izole olmuş kabileler durumuna geldiler.⁵ Yezidiler Rusya Kafkasyası ve merkezi Kürdistan'daki gizli yerleşim yerlerinde, Suriye, Lübnan, Anadolu ve İran'daki uydu topluluklarda da sağ kalabildiler. Bugün sayıları toplam Kürt nüfusunun yüzde beşine karşılık gelir ama her geçen yıl sayıları biraz daha azalmaktadır.⁶

Layard akşamı Hüseyin Bey ile tatlı sohbetler ederek geçirdi, sabahleyin atla Laliş'e gittiler. Hüseyin'in kendisi parlak giysiler giyinmişti, yanındaki koruyucu grup havaya durmadan ateş ediyor, Yezidi savaş türkülerini söylüyorlardı. Onlarla birlikte, flüt ve tamburin çalan müzisyenler vardı. Yezidi köylülerinden oluşan bir dizi insan arkalarından geliyordu. Yolculuk uzun ve çok zahmetliydi, üstelik görünüşe göre hep yukarı doğruydı. Ara sıra grup atlarından iniyor, tehlikeli dağ yollarını tek sıra halinde yayan çıkmak zorunda kalıyorlardı.

Son geçidin doruğuna ulaştıklarında, aşağıda ağaçlıklarla kaplı bir vadiye baktılar. Büyük bir bina kümesi görürler; orada burada her biri düşey olarak dilimlere ayrılmış konileri olan beyaz yapılar vardı. Mezar olarak bilinen bu kuleler Yezidi türbe ve gömütlüklerinin yerini işaret ediyordu. Aşiret üyeleri bunları görür görmez Laliş'e vardıklarının bir kutlaması olarak havaya silah sıktılar. Bu gelişigüzel silah sıklmaları hemen köyden gelen kurşun sesleriyle karşılandı.

Yürüyüş alayı sık meşe ormanından aşağı doğru inerken, onuruna Cem festivalinin düzenlendiği kültün ana *avatarı* (kutsal bir varlığın yaşayan inkarnasyonu) Şeyh Adi'nin mezarına giden diğer hacılarıyla karşılaştılar. O'nun MS 12. veya 13. yüzyılda yaşamış olduğu varsayılır ve bizzat Melekê Tawus'un inkarnasyonu olduğuna inanılır. Şeyh Adi, Yezidi inancının

5 Empson, The Cult of the Peacock Angel. Sayfa 44.

6 Izady, The Kurds-A Concise Handbook sayfa 154.

kurucusu olarak kabul edildiği halde, hem bu din hem de aşiretin kendisi köken olarak çok daha eski bir tarihe gider. Daha da garibi, Yezidilerin *Mishefa Reş* isimli kutsal kitabı Kurmanci olarak bilinen Kürtçenin en eski diyalektiyle yazılmıştır. Ki bu dil kitabın Orta Çağlardaki oluşturulma zamanında, Aden Bahçesinin tahmini yeri Van Gölünün güneyindeki ıssız Hakkari dağları bölgesi ile sınırlıydı. Gerçekten de tam bu bölge, modern Yezidiler arasında onun Lübnan Bekaa Vadisinde doğmuş olduğu yönündeki inanca karşı, bir zamanlar Adi el-Hakkari yani Hakkarili Adi olarak bilinen Şeyh Adi'nin geleneksel karargahıydı.⁷

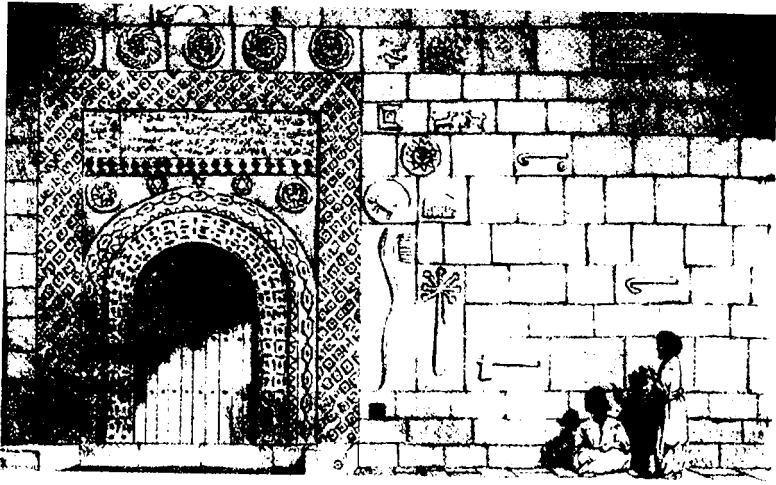
Yezidilerin kökü

Kürt kabileleri arasında geçerliliğini zaten sürdüren kimi inançları Şeyh Adi'nin yeniden canlandırmış olduğu açık olduğu halde bu insanların eşi benzeri olmayan dinsel görüşleri nereden aldıkları henüz bilinmiyor. Yezidi kozmogonisi ve mitolojisi özellikle Mecusi dini olmak üzere, Persiyan öğretilerle çok çarpıcı benzerlikler taşımakla birlikte, köken olarak tartışmasız biçimde ne Hristiyan ne de İslamdır. Yezidiler dinlerinin ilkelerinden olan 'iyi' ve 'kötü'ye eşit saygı gösterdikleri bir dualizme inanırlar. Bu bakımdan Yakın Doğu'da daha sonra ortaya çıkan tüm dualizmin kökü ahuralar ile devler arasında sonsuz mücadeleyi savunan Mecusi inancı ile paralellik gösterir. O halde Yezidiler Medya Mecusilerinin soyundan mı geliyorlardı? Yanıt evet olmak zorundadır çünkü, melekçiler Melekê Tawus'un bir sonraki inkarnasyonunun Şeyh Medi veya Mehdi -Medya'nın eski ruhsal liderlerinin gücünü ve kanını taşıyacak olan bir avatar- diye bir kişililikte olacağına inanırlar.⁸ Yezidilerin Mecusi inancının son savununlar arasında olduğu tartışılmaz. Araştırmacılar Yezidiliği Zerdüştlüğün değil Mecusiliğin etkilemiş olduğu konusunda hiç kuşku duymazlar.⁹

⁷ age. Sayfa 155.

⁸ Simpson. The Cult of the Peacock Angel. Sayfa 86

⁹ age. Sayfa 43.

Figür 7: Irak Kürdistanı'ndaki Yezidi köyü Laliş'teki Şeyh Adi'nin türbesinin dış duvarı. Kapının sağında, çok saygı gösterilen kara yılan vardır. Bu Yezidi inançlarındaki En büyük Melek Azazel'in bir sembolüdür.

Şeyh Adi'nin kendisinin de bir Mecusi olduğuna dair Yezidilerin arasında kesin bir inanç vardı. Wilgram'lar *The Cradle of Mankind* isimli kitaplarında; 'Onun (Şeyh Adi) 10. yüzyılda (tartışmalı bir tarih) yaşamış olduğuna ve aslında Mecusi kültürü baskı altına alındığı zaman Halep'ten kaçmış bir Mecusi olduğuna dair tarihi kanıtlar var görünmektedir' demişlerdir.¹⁰ Yezidi inancını ve kutsal kitaplarını ortaya koyan kişiydi ve onun ruhu dünyanın son günlerinde tekrar gelecek; böylece Melekê Tawus'un Medi veya Mehdi olarak bir daha dünyaya geleceği kehaneti de gerçekleşecekti.

Şeyh Adi'nin türbesi

Hüseyin Bey ve Layard meşe ormanı içinde yolculuklarını sürdürdüler. Kadınların taşıdıkları yükleri bırakıp birkaç dakika dinlenirken, erkekler dağ geçidinin üstünde görünecek yeni hacı adaylarını karşılamak için tüfeklerini tekrar doldurdular. Çok geçmeden Avrupalı ve Bey, Yezidi baş papazı Şeyh Nasır ile tanıştırıldı. Layard, hepsi beyaz giysiler giymiş papaz-

¹⁰ Wigram ve Wigram, *The Cradle of Mankind* Sayfa 105.

hının ileri gelenlerine doğru yaklaştı. Nasır kırk yaşlarında görünüyordu, kendisi gibi adamları da onu çok sıcak bir şekilde karşıladılar. Bu adetten hiç hoşlanmadığı açık olmasına karşın, hepsi, Layard atın üzerindeyken elini öpme konusunda ısrar ettiler. Hüseyin ve Layard attan indiler ve yolculuğun son bölümüne yaya olarak devam ettiler.

Şeyh Adi'nin türbesi biri dış diğeri iç olmak üzere iki avlu ile çevriliydi. İçteki avlu ermişin mezarının bulunduğu karanlık bir odaya gidiyordu. Bu eski binanın, burada yaşayan yerli Hristiyanlar bölgeden ayrılmadan önce bir Nasturi kilisesi olduğu hemen hemen kesindi.¹¹

Layard içteki avluya giden odaya yalnızca çıplak ayakla girildiğini görünce hemen ayakkabılarını çıkardı. Üstü açık, duvarlarla çevrili avluya girince yere serilmiş olan halıların üzerine, Hüseyin Bey ve Şeyh Nasır'ın yanına oturdu. Bu kutsal alana yalnızca papazlığın iki temel derecesi, şeyhler ve qewalların girmesine izin veriliyordu. Herbiri duvarın çevresindeki avluda yetişen ağaçlarının gölgelendirdiği yerlere oturdular. Onların ötesinde, dört bir yanı kuşatmış, aşağıda olanı biteni yukarıdan gören doğal bir anfitiyatro gibi gören kayalık bir vadi vardı. Hacılar da akşam olacak töreni görebilmek için ya çatıların üzerinde ya da ağaçların gölgeleri altında toplanmışlardı. Mabedin bir ucunda Mekke'deki meşhur Zemzem suyundan mucizevi biçimde Şeyh Adi tarafından buraya çevrilmiş olan bir akarsu vardı.

Kara yılan

Karanlık mezarın içine doğru giden doğu ve batı kapı girişleri çevresinde tam kabartma biçiminde yapılmış tapınma ile ilgili resimler vardı. Bunların çoğu karmaşık, neyi simgelediği belli olmayan şeylerdi: Tarak, yarımaylar, savaş baltaları, yıldızlar, çeşitli kuşlar (muhtemelen tavus), içinde aslanın da olduğu çeşitli hayvanlar ve nesneler. Bunlardan en çarpıcı olanı, duvara zift kullanılarak yapıştırılmış küçük kırmızı çiçeklerin

11 Empson, *The Cult of the Peacock Angel*. 32-33.Sayfalar.

yakınında, doğu girişinin sağına kabartma olarak yapılmış kara bir yilandı.¹² Layard boşuna bu yılan biçiminin ne anlama geldiğini Şeyh Nasır'dan öğrenmeye çalıştı ama o, bunların yılanlar önce Hristiyan bir duvar ustası tarafından süs olarak yapılmış olduğunu söylemekle yetindi. Layard bu açıklamanın doğru olmadığını hemen anladı çünkü bu oyma resme, onu hep sağlam ve parlak tutmak için kömür tozlarıyla ovan Yezidiler çok büyük saygı gösteriyorlardı.¹³ Türbeye giren kişi bu kara yılanı öpmek için dururdu, sanki onların kişisel inancında bunun çok özel bir yeri vardı.¹⁴

Layard haklıydı çünkü yılan Yezidi dininde çok özel bir öneme sahipti. Yalnızca oruç günlerinde ona saygı göstermiyorlardı, aynı zamanda totemsel bir büyü sembolüydü bu.¹⁵

Musul ili Bayban ve Nasari köylerinde bulunan özellikle Mand ve Ruhsit¹⁶ gibi bazı Yezidi şeyhleri soyundan gelenler, yılanlar üzerinde kudretleri olduğuna, yılan zehrine karşı bağışıklığa sahip olduklarına inanıyorlardı. Avrupalı seyyahlar bu insanları yılan büyücüleri diye adlandırmışlardı, çünkü onlar köy köy dolaşıp para karşılığında bu büyüsel yeteneklerini gösterirlerdi.¹⁷

Yezidiler üzerine yazılmış belgesel kitaplardan birinin yazarı İngiliz E.S. Drower 1940 yılında Başika köyüne yaptığı bir ziyaret sırasında, bir yılan büyücüsü ve onun 'küçük çirkin' kızı Jahera (Yılan zehri) ile karşılaşmıştı. Bayan Drower Şeyn Mand'ın soyundan gelen şeyhin ve kızının omuzlarından boyunlarına dolanmış büyük bir yılanla nasıl avluya girdiklerini betimlemişti. Sonra babası, yere inmeden önce kızının boyundan yılanı almıştı. 'Gerçekten de şeytan gibi görünümlü yılan seyrek otların arasında kaymıştı. Birbuçuk iki metre uzunluğunda, altı-yedi santimetre kalınlığındaydı.'¹⁸ Şeyh yılanı

12 age. Sayfa 122.

13 Guest, The Yezidis (Yezidiler) Sayfa 138.

14 Empson, The Cult of the Peacock Angel. Sayfa 85.

15 age. Sayfa 86.

16 Drower, Peacock Angel sayfa 27. Empson, The Cult of the Peacock Angel. Sayfa 87,101.

17 Empson, The Cult of the Peacock Angel. Sayfa 87.

18 Drower, Peacock Angel sayfa 27.

tekrar yakalamış, çocuğun omuzlarına koymuştu yeniden. Bayan Drower bu garip ikiliye 'bir bağış' verdikten sonra, başka bir kapiya gitmeden önce şeyh ve kızı yılanın başını dudaklarına yakın tutarak fotoğraf çektirmişlerdi.¹⁹ Bayan Drower Yezidi ev sahibine yılan büyücülere atfedilen büyüsel güçlerin doğru olup olmadığını sordu. Ona tek söylenen Jahera'yı tarladan zehirli bir yılanı alıp onunla oynarken gördükleri, bunların dişlerinin çekilmemiş olduğuydı.²⁰

Yılan büyücülüğü bir tür gösteri işiydi. Çok eski zamanlardan beri Yezidi melek tapınışında epey önemli olduğu görülen yılan Şamanizminin bir dışavurumuydu. Bu büyüsel yeteneklerin kuşaktan kuşağa geçmiş olduğunun söylenilmesi gerçeği, eski zamanlardan gelen kalıtsal bir bağlantıyı ima ediyordu. Ona gösterilen büyük saygı Melekê Tawus'un kine benzer bir rol oynadığı varsayımını kuvvetlendirdiği, başka bir deyişle açıkça Azazel veya Şeytan'ın bir sembolü olduğu halde yılanın Yezidiler için ne anlam ifade ettiği tam olarak açık değildir. Yılan şamanların büyüsel gücünü ve ruhsal enerjisini temsil etmiş olmalıdır.

O halde bu büyüsel güç sembolü nereden gelmişti? Bu Yezidiler arasındaki kalıtsal Şamanizminden başka, onun asıl kaynağını da anlatıyor olabilir miydi? Yılan Şamanizmi ve en-gerek benzeri yüz hatları Gözleyenler ile birleşmiş karakteristikler olarak görünüyordu. O halde eğer onlar tarih öncesi zamanlarda aynı bölgede yaşayan gerçek bir kültür idiyse o zaman Yezidiler'in yılanı kutsaması onların [Gözleyenlerin] varlığı ve etkisinin bir sonucu, anımsanmasıydı.

Kem gözün gücü

Şeyh Adi'nin mezarının önündeki iç avulunun ortasında duran alçıdan yapılmış kare bir muhafaza vardı. İçinde çamurdan yapılmış küçük toplar gibi görünen şeylerin durduğu bir oyukluk vardı. Bunlar, sanki özel bir amaç gerçekleştirmek

19 age.

20 age.

için hacılar tarafından hemen satın alınıyorlardı. Layard bunların ne olacağını sorduğunda bu toprakların çamurlu çeşmenin yanındaki Şeyh Adi'nin gerçek mezarından alınmış topraktan yapılmış olduğunu öğrendi. Yezidiler bunların hepsini içinde kem gözün de olduğu tüm kötü ruhlardan kendilerini kurtaracak kutsal kalıntılar olarak görüyordu. Bu tüm Kürt inançları arasında eşit ilgi çeken birşey değildir. Örneğin Sincar bölgesinde Dair Asi isimli kutsal bir Yezidi yerinde ' "kem gözden" etkilenmiş olanların kötü talihlerini yenmek için içine armağanlar koydukları' bir kaya çatlağı vardır.²¹ Yine de kem gözden en çok korkanlar Müslümanlar ve Hristiyanlardır, çünkü Bayan Drower'in de belirttiği gibi 'bebeklerinin giysileri üzerine mavi düğmeler dikmeden ya da Kuran veya Tevrat'tan kutsal sayfalar ilıştırmekten dışarıya götürmeye cesaret eden' çok az anne vardı.²² Mavi Yezidilerin en kutsal rengidir ve bu nedenden dolayı asla giyilmez ama yine de tüm Kürt inançlarında kem gözden kurtulmak için kullanılır. Kürdistan'da kem gözden niçin bu kadar korkulmaktaydı? Ve niçin mavi rengi Kürt inançları arasında bu kadar aykırı bir rol oynuyordu? Kem göz meselesi sonraki bölümde anlatılacaktır, ama mavi rengini şimdi ele alacağım.

Pers *Şehname*'de turkuaz mavi hükamdarlığın ve krallığın rengidir. Pişdadyan kralları mavi taşlar ve giysiler giyerlerdi. Bu gelenek, mavi lapis lazuli taşından yapılmış aletler kullanan eski Sumer ve Akad'da yankısını buluyordu. Madem İran'ın bu mitolojik krallarının devlerle ortak fizyolojik özellikleri vardı, o zaman bu renk günahkar ırka ilişkin kutsal karakteristiklere sahip olma anlamına geliyordu. Eğer öyleyse o zaman daha sonraki kuşakların bu renge karşı duydukları büyük saygı veya inançlarının doğasına bağımlı olarak korkunun nedenini de bu açıklamış oluyordu. Kötülük hep kötülüğü kovmak için kullanılagelmişti ki bu kiliselerdeki grotesklerinin ve gargoyllarının* niçin kötü ruhları uzak tuttuğu söylen-

21 Empson, The Cult of the Peacock Angel. Sayfa 52-53.

22 Drower, Peacock Angel. Sayfa 7.

* Gargoyle: Çirkin bir insan veya hayvan başlı taş oluk (-ç.n.)

...nın, niçin göz büyülerinin kem gözü kovmakta kullanıldığını cevabını veriyor. O zaman mavi Kürt Müslümanlar ve Hristiyanlar tarafından aynı biçimde kullanılmış olmalıydı.

Cem başlıyor

Gün ortasına gelindiğinde Nasır ayağı kalkınca bu herkesin aynı şeyi yapması anlamına geldi. Layard da iç avludan artık insanların kaynadığı dış avluya yönelen ekibin peşinden gitti. Bazı gezgin satıcılar Avrupa pamuklusundan dokumalar, havlular satıyorlar, diğerleri kurutulmuş incir, üzüm veya Irak Kürdistanı'nın değişik bölgelerinden toplanmış ceviz kavanozlarının başında oturmuş müşteri bekliyorlardı. Erkekler, kadınlar, oğlanlar ve kızlar ateşli konuşmalara dalmışlardı, Şeyh Nasır ve Hüseyin Bey görününce uğultu iyice yükseldi ve onları büyük bir saygıyla selamladılar. Grup dış avludan da geçerek uzun ağaçların huzur veren gölgeler yaydıkları küçük bir sokağa benzeyen yerde oturdu. Qewallar ve teflerin sesleri havaya yayılırken, Layard, bir kutsal çeşmenin etrafına oturmuş şeyhler ve qewal papazlardan oluşan gruba katıldı. Onların bakışları altında çeşmeye kadınlar geliyor ve akan suların oluşturduğu küçük havuzdan su testilerini dolduruyorlardı.

Bunlar olurken, hacılardan oluşan uzun bir kabile ağaçlardan oluşan bu sokak boyunca yürüyüp gidiyorlardı. Layard 'delici kara gözleri olan, lüle lüle uzun siyah saçlara sahip, kara yağız bir Sincarlıyı' fark etmişti. Omuzunda fitilli bir tüfek vardı, uzun beyaz giysisi sıcak sıcak esen rüzgarda dalgalanıyordu.

Onun arkasından zenginler ve yoksullar geliyordu: Kuşaklarına süslü hançerler takmış, rengarenk sarıklı erkekler, düzgün örgülü uzun saçları, uzun göz alıcı giysiler giymiş kadınlar, beyaz paçavralar içinde yoksulluğun vurduğu aileler. Gelenlerin tümü, sanki ermişlerinin mezarına yaptıkları yolculuğun sonndan bir önceki istasyonu imiş gibi çeşmenin başında duruyordu. Erkekler Hüseyin Bey, Şeyh Nasır ve herkesten eşit saygı gören beyaz-derili Avrupalının elini öpmeden önce

silahlarını yere bırakıyordu. Sonra küçük akarsuya doğru yöneliyorlar, dış avluya girmeden önce hem kendilerini hem de giysilerini yıkıyorlardı. Bunlar olurken yine benzer biçimde vadiye ulaşanların giriş yaptıklarını ilan eden silah sesleri geliyordu.

Öğleden sonra müzik, şarkılar ve dans devam etti, sonunda Layard yakınlardaki bir binanın damına çıktı dinlenmek için. Burada kara sarık giyen fakir papazları ve Şeyh Nasır'ın karısı tarafından ağırlandı, yemek yedi. Aşağıda iç avluda, çevre vadiye ve mezarın dış duvarının üzerindeki oyuklara yerleştirilen pamuk fitilleri ve kandil lambalarını taşıyan diğer fakir papazları görünüyordu. Layard Yezidilerin sağ ellerini ateşten geçirip ona karşılık gelen kaşlarına sürdüklerini gördü. Bunu yapamayan küçük çocuklar ya da aleve yetismekte kendileri kadar şanslı olmayanlar için bu işi kadınlar yapıyordu. Mecusi ve Zerdüşt inançlarında olduğu gibi ateş Yezidilerde de kutsaldır.

Gece çöktüğünde, vadi gecenin serinliğinde yanıp sönen küçük ışıklardan binlercesi oluşmuş minik yıldızlara benziyordu. Başka bir telaş daha vardı. Kelimenin tam anlamıyla binlerce insan -Layard 5 bin kişi olduğunu tahmin etmişti- düzgünce hareket eden bir insan seli gibi yamaçlara doğru akmaya başladı. Birçoğu meşale ve lambalar taşıyorlardı, aydınlanan ağaçların gölgeleri tüm vadiye benek benek yayılmıştı.

Layard bembeyaz giysileri içinde şeyhler, siyah-beyaz giysileri içinde qewallar, kahverengi giysilere bürünmüş, siyah sarıklar takmış fakirler ile birlikte yine beyazlar giymiş kadın papazların Cem festivali olarak bilinen olayı gerçekleştirmek için iç avluda toplanmaya başladıklarını farkettiler. Qewallar tef ve flütlerle gittikçe tizleşen bir ezgi çalmaya başladılar. Bu tatlı nağmeye vadinin yamacında oturmuş olan erkeklerin koro halinde söyledikleri ilahi de eşlik ediyordu. Müzik hiç kesilmeden tizliği sık sık değişerek bir saat kadar devam etti. Arada bir iç avluda oturan papazlardan zıt armoniler geliyordu. Tüm bu ahenksiz nida havada hareketsiz gibi asılı kalmış armonik ses duvarına çarpıp onunla karışana kadar yükseldi.

Flütler en vahşi melodilerle üflenirken, teflere gittikçe daha çok vurulmaya başlandı. Kadınlar sanki çıkardıkları sesle kayaları bile titretecek ince tuhaf bir çığlık atarlarken sesler en son tizliğine ulaştı. Son derece yoğunlaşmış ortamın etkisiyle qewallar kendilerinden geçerek, gürültünün kreşendosu ile iyice coşmuş bir durumda, çaldıkları çalgıları bir tarafa atıp, vahşi trans halinde eğilip bükülmeye başladılar. Dayanabilecekleri son noktaya kadar oynadıktan sonra her biri bir yere düştü.

Sonra ayinin en önemli bölümü o gün için ilk kez seçilmiş bazı insanlar için devam etti. İç avluda, yığınların gözünden uzakta, bir şeyh bu insanlar için çok büyük ruhsal öneme sahip olduğu görünen birşeyi kırmızı bir örtüye büyük bir özenle sardı.

Papaz yavaşça kırmızı örtüyü kaldıınca, altında ne olduğu da birden bire ortaya çıktı. Elinde, bronz veya bakırdan yapılmış garip bir kuş heykeli duruyordu. Yine benzer bir metalden yapılmış, ağır bir şamdana benzeyen, uzun bir çubuğa tünemişti. Kuşun kendisi de soğan gibi şişkince bir gövdeye, uzun kancalı bir gagaya sahipti, tıpkı alıcı kuşlara benziyordu. İsmi Anzal'dı, Eski Olan²³ anlamına geliyordu, huzuruna gidilmekte²⁴ olan En Ulu Melek, Melek el Kut'un cisimleşmiş haliydi.

Bu çok eski olduğu kadar da garip kuş ikonu Yezidilerin en çok saygı gösterdikleri şeydi. O halde En Ulu Melek neydi? Bu eski tapınış benim günahkar melek teorime ne açıdan etkide bulunabilirdi?

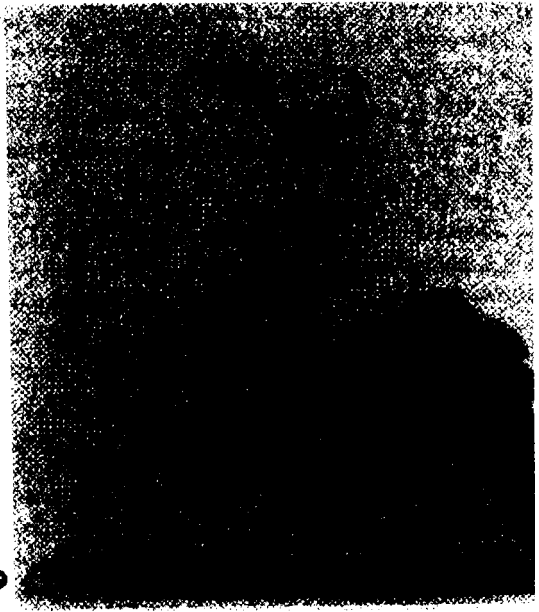
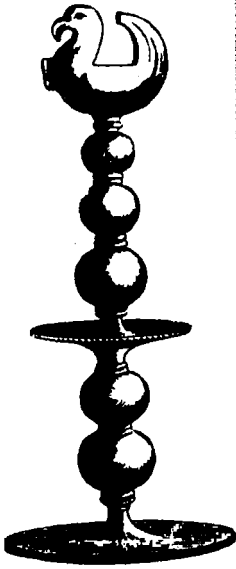
En Ulu Melek

Laliş'teki Şeyh Adi'nin türbesinde saklanan kuş heykelinden başka, sancak -'dioceses'²⁵ [papazlık bölgesi] ya da 'standard' [sancak, bayrak] anlamına gelen bir kelime- adı verilen altı heykel daha vardı. Bu örneklerden her biri sökülmüş bir

23 Izady, The Kurds-A Concise Handbook. Sayfa 154.

24 Layard, Nineveh and Its Remains sayfa 195.

25 Izady, The Kurds-A Concise Handbook sayfa 154.

Figür 8 ve 9: İki sancak örneği: Kürdistan'ın meleğe tapan Yezidileri tarafından kutsal kabul edilen metal kuş ikonları. Soldaki 1849 yılında Sir Austen Henry Layard tarafından görülmüştür, sağdaki 1850 yılında Bayan Badger tarafından çizilmiştir. Acaba bu garip metal ikonlar Kürdistan protoneolitik akbaba şamanlarının soyut anılar mıdır?

halde, o köyden bu köye giden, trans haline geçerek kuş ikonuna Melekê Tawus'un ruhunu çağırdıkları o çok garip töreni gerçekleştirebilecekleri uygun bir yer arayan gezgin qewallar tarafından taşınıyordu.

Sancak ikonlar Yezidiler tarafından çok kutsal olarak sayılırdı ve 1892 yılına kadar hiçbirinin düşmanın ellerine düşmediği iddia ediliyordu.²⁶ Eski olan, Anzal'ın tam olarak kim olduğunun kaydı ne yazık ki yoktu. Muhtemelen Melekê Tawus Azazel'in başka bir biçimiydi. Onun kimliğine ilişkin olası bir ipucu kuş heykellerinin üzerinde tünemiş olduğu kandil çubuklarından gelebilir. Bu hemen hemen kesin biçimde Pers gelenegindeki Saeen ya da Simurg kuşunun üzerine tünemiş olduğu kutsal ağacı sembolize ediyordu. Böylece bu çubukla-

²⁶ Layard, Nineveh and Its Remains sayfa 197. Empson, The Cult of the Peacock Angel. Sayfa 141.

rın Eski Olan'ın varlığıyla Yezidilere geçmiş bilgelik ve bilgilerin tahtını temsil ettiğini iddia etmiş oluyoruz.

Bu metal heykellerin tavus kuşuyla özdeşleşmesi de başlı başına bir muammadır çünkü, tavus kuşları Kürdistan'da bulunmaz. Bazıları Orta Çağ sırasında Bağdat'a sokulmuşlardı. Pers ülkesinde de bu kuşlardan bulunuyordu, belki de bu yüzden Aristo bu kuşlara 'Pers Kuşu'²⁷ demişti.

Hindistan'ın Racasthan eyaletinde de tavus kuşuna çok büyük bir saygı gösterilir. Burada Hindular onu yıldırım, yağmur ve savaş tanrısı -veya asura'sı- Indra kadar kutsal sayarlar. Hindistan'da sayısız hurafe ve masallar kuşatır bu kuşun çevresini. Örneğin, tıpkı mitolojik taydaşı Garuda gibi onun da yılanlara saldırıp öldürebildiği söylenir.²⁸ Dişisini istediği an ipnotize edip emri altına alabileceğine,²⁹ eşsiz dansı ile muson yağmurlarının gelişini bildirdiğine de inanılır.³⁰

Tavus kuşuna atfedilen bu son özellik doğru birşey üzerine kurulmuştur, çünkü kuş yağmurların geldiğini sezer ve sular dan ıslanmadan önce son bir kez o güzel tüylerini açmak ister. Yine de diğer iki söylence de çok önemlidir, çünkü her ikisi de Yezidilerin arasında kuşun kutsal olduğuna dair göndermeler yapar. Yezidiler, tıpkı tavus gibi, Rahşit ve Mand Şeyhleri soyundan gelenlerin tanık oldukları gibi yılanlar üzerindeki güçten de büyük zevk alırlar. Tavus kuşunun hipnotize eden bakışı tamamen kem göz ile ilgilidir ve tavus kuşu tüyleri çok uzun bir zamandır bu uğursuz etkiye karşı etkili koruyucular olarak düşünülmektedir.³¹

Bir tavus kuşunun tüyleri üzerindeki çarpıcı mavi, siyah ve yeşil gözler, Yezidiler arasında bu kuşun kutsallığının oluşumunda da çok büyük bir rol oynamıştır, özellikle mavi rengi

27 Cavendish (bas.) Man, Myth and Magic (İnsan, Mit, Büyü) s.v.'Peacock' sayfa 2154.

28 age.

29 'Wildlife on One With David Attenborough' BBC TV Belgeseli 18 Mayıs 1995'te ekrana geldi.

30 age.

31 Cavendish (bas.) Man, Myth and Magic (İnsan, Mit, Büyü) s.v.'Peacock' sayfa 2154

onların inancının en kutsal kabul ettiği renktir. Tavus kuşu tüylerine ilişkin diğer garip bir batıl inanç da onunla birlikte saklanan şeylerin çürümediğidir. Bu belki de Simurg ve ölüm-süzlük ilacı arasındaki bağlantının uzak bir yansımasıdır.³²

Nuh'un torunları

Bununla birlikte tavus kuşları ve yağmur yağdırma arasındaki ilişki çok büyük bir öneme sahip görünüyordu, çünkü Lut Gölünün yabani zaddik papazları ile birlikte Yezidiler de Nuh'un doğrudan soyundan geldiklerini iddia ediyorlardı. Onların durumunda bu Na'umi³³ isimli bilinmeyen bir oğul aracılığıyla oluyordu. Babası tarafından hor görülen Nuh'un diğer oğlu Şem'den dünyanın diğer ırklarının geldiğini söylüyorlardı. Böylece bu iddia, Yezidi kabilelerinin yalnızca eşsiz olduklarını değil aynı zamanda atalarının Büyük Sel'in kahramanı ile özel bir ilişkileri olduğunu ima etmiş oluyordu.

Ashında Yezidiler bir değil, iki sel³⁴ olduğuna bunlardan sonuncusu, Nuh Tufanı'nın 'yedi bin yıl önce'³⁵ meydana geldiğine inanırlar. Bu kronolojiyi hangi temele dayandırdıkları bilinmez. Meşhur Nuh'un Gemisi öyküsünde onlar, geminin Sincar Dağının tepesine tesadüfen çarpana kadar açık bir denizde yüzdüğünü söyleyerek değiştirdiler. Büyük felaket, yine de çok çabuk düşünen kıvrık vücudunu kullanıp geminin deliğine girip orayı tıkayan yılan sayesinde önlendi. (Ermeni Kilisesi bu aynı olayın Van Gölü'nün kuzey kıyılarındaki Süphan Dağı'nda olduğunu iddia eder.)³⁶ Tekne böylece yolculuğuna devam edebildi, Musevi, İslam ve Kürt geleneğinde Ağrı değil, Cudi Dağı'nda karaya oturdu.³⁷ Yezidiler, Gemi karaya oturduktan sonra Nuh tarafından Tanrıya verilen kurbanları anmak için her yıl El Cudi'de adak törenlerini sürdürürler.³⁸

32 age.

33 Empson, The Cult of the Peacock Angel. Sayfa 45.

34 age. Sayfa 85

35 age. Sayfa 83.

36 Wigram ve Wigram, The Cradle of Mankind Sayfa 336.

37 age. Sayfa 335.

38 age.

Yağmur yağdıran göçebeler

Yezidiler Nuh geleneğine çok büyük bir ilgi besler görünmektedirler. Neredeyse kendilerinin Nuh'un tufan sonrası zamanlara taşıdığı tufan öncesi kozmogoni ile onun soyunun da mirasçısı olduklarına inanırlar. Onu, Adem'in soyundan gelen Hıf ve Hanok ile birlikte kabilelerinin 'ilk babalarından' biri olarak görürler.³⁹ Nuh'la bu yakın ilişki gerçekten çok önemlidir çünkü Lut Gölü toplumları gibi Yezidiler'de de tamamen yabani biçimde yaşayan koçek olarak bilinen göçebe bir papaz vardır. Bu şahsiyetler, geleceği gören, kahinlik ve medyumluk özellikleri olan mirassal kaynaklardan aldıkları yeteneklerle mucizeler yaratan kimselerdir. Üstelik, Lut Gölü toplumlarının *zaddik* -papazları gibi koçekler de yağmur getirme kudretine sahiptir. Yezidi araştırmacısı R.H.W. Empson, Beru isimli bir koçekin çok kurak bir mevsimde çeşitli kabilelerin şeyhleri tarafından çağrılıp kendisinden yağmur yağdırmasını istediğini anlatan bir halk öyküsünden bahseder. Bunu yedi gün içinde yapmayı kabul ettikten sonra koçek cennete çıkar, burada bizzat Şeyh Adi'nin yardımını almayı başarır. Birlikte meseleyi Ishak isimli göksel papaza götürürler, o da Beru'ya isteğinin yerine getirileceğini bildirir. Yedi gün geçmesine ve gökten tek bir damla yağmur düşmemesi üzerine, koçek nedenini açıklamak üzere bizzat Yezidi şeflerin önüne getirilir. Göğün yağmur için çok fazla istek aldığını, başka herhangi birisi gibi beklemek zorunda olduklarını işaret eder. Bundan kısa bir süre sonra yağmur yağar, böylece koçekin doğa üstü gücü de kanıtlanmış olur.⁴⁰

Koçeklerin havayı etkilemekteki bu açık yetileri, aslında günahkar ırka atfedilen önemli işlerden birisi olabilir miydi, çünkü yağmur yağdırma faaliyetleri dünyanın her yerinde Şamanistik uygulamalarda çok büyük bir rol oynamıştı. Yezidilerin kendilerini Nuh'a kadar giden çok eski soysal geleneklerin mirasçıları olarak görmeleri bu olasılığı en azından ima

39 Empson, *The Cult of the Peacock Angel*. Sayfa 148

40 age. Sayfa 100.

ediyordu. Böyleyse eğer, o zaman bu geleneğin coğrafik merkezinin Türkiye Kürdistanı içindeki Cudi Dağının çevresinde olduğuna çok az kuşku kalıyordu.

Gizli mağara

Yezidi mitolojisi ve söylencesi Kürdistan dağlarının diğer yerli kültürlerinden birçok şey miras almış olmalıdır. Bu insanların kim oldukları, Gözleyenler ile ne gibi bir ilişkileri olduğu bilinmiyor ama yine de deneme kabilinden bir ipucu Yezidilerin kutsal saydıkları bir dizi oyma resimden gelir. Bu resimler Türkiye-Suriye sınırındaki Ras el-'Ayn isimli bir mağaradır ve 1940 yılında E.S. Drower tarafından görülüp Bağdatlı yetkililere bildirilmiştir.

Bu gizli yere ulaşmak için, Bayan Drower Sti Gulê isimli yaşlı bir Yezidi kadını, yükseklerde, tehlikeli bir kaya yüzeyine kadar izledi. İkisi yukarı doğru basma yeri olarak kullanılabilecek tüm çatlakları değerlendirerek tırmandıkça tırmandılar, sağa doğru giden bir kavisi döndüklerinde aniden çok yıpranmış basamaklarla karşılaştılar. Basamaklar, içindeki kayadan su fışkıran mağrur bir mağaraya gidiyordu. Burada ki-me tapılıyordu diye sorduğunda yaşlı kadın 'Kaf' diye yanıt verdi. Bunun daha doğrusu Kürtçe mağara anlamına gelen *ka-haf* kelimesiydi. Sti Gulê yine de bunun, *Cin Loki*'nin yani mağaranın koruyucu ruhunun ismi olduğuna inanıyordu, çünkü İngiliz kadına onun resmini gösterdi.

Bayan Drower çevresine bakarken, duvarlarda binlerce lambanın isleriyle kararmış, oyuklar, mum ve sunu için yapılmış bir sürü rafların olduğunu farketti. Ayrıca içinde olağanüstü insan figürlerinin oyulmuş olduğu üç büyük platform vardı. Biri ne yazık ki tanınmayacak kadar bozulmuştu. İkincisi 'kendisine tapanların karşısında, sukunet ve vakar içinde Buda gibi oturmuş bir figür' vardı.⁴¹ Figür yerde bacaklarını birbirinin üzerinde çapraz tutmadığı halde, Budist sanatının lotüs tahtlarını gibi biçimlendirilmiş 'içbükey çerçevede' idi. Tibetli kutsal

41 Drower, Peacock Angel sayfa 55.

figürlerin giydiklerine benzer 'koni biçimli' bir takke giyiyordu. Üçüncü platformda yine koni takke giymiş bu kez sakallı bir figür vardı.' 'Yönelim ve tapınma havası içinde resmedilmiş' bir kalabalık ona doğru ilerliyordu.'⁴²

Odanın diğer yüzünde, akan suyun ötesinde, suyun çıktığı kaynağın üzerinde alçak kabartma şeklinde yapılmış bir insan yüzü vardı. Biraz hasar gördüğü halde, diğer iki figüre benziyordu; sakallı ve koni takkeliydi. Kaygan zeminin içine oyulmuş olarak gördüğü şey ise Bayan Drowver'i en çok şaşırtan şey olmuştu, çünkü zeminde 'her bir kenarında altı tane çukurun olduğu bir dikdörtgenin' izlerini sürebiliyordu.⁴³ Burayı bir çeşit 'oyun yeri' olarak düşündüğünden, böyle kutsal bir yerde olmaması gerektiği sonucuna varmıştı.

Bu gizli mağara hangi eski kültüre aitti? Ya bu sakallı, koni şapkalı, lotus tahtların üzerinde oturan kutsal figür kabartmaları neyi temsil ediyorlardı? Hiç kimse bilmiyor bu soruların yanıtlarını. Bir parça doğru olarak söylenilebilecek tek şey, oymaların çok eski oldukları ne Yezidi ne Mecusilere ait olduklarıdır.

MÖ 543 yılında ölmüş olduğu söylenen Hintli peygamber Buda'nın öğretileriyle doğrudan hiçbir bağlantıya sahip görünmediği halde, kabartmalardaki açık Budist izlenimleri yabana atılmamalıdır. Koni biçimli takkeler, Yunan klasik sanatında Frigya şapkası olarak bilinen, Anadolu veya Pers insanlarını işaret eden takkelerin çeşitlemeleridir. Frigyan şapkası veya Hades takkesini ilk giyen kişi, 'kabul edilmeyi ve büyüü' Pers ülkesine getirdiği ve 'kutsal ölümsüz ateşi' koruması için Mecusi kültürünü kurmuş olduğu söylenen mitolojik kahraman Perseus'tu.⁴⁴ Bu eski oymalarda çok büyük bir giz vardır, bunları çözmek hem Medya'nın Mecusi papazlık kurumunun hem de Kürdistan'ın meleğe tapan kültürünün kökenlerini bulmada çok önemli rol oynayabilir.

42 age.

43 age.

44 Ulansey, The Origins of the Mithraic Mysteries -Cosmology and Salvation in the Ancient World (Eski Dünya'da Kozmoloji ve Kurtuluş.) 27-28 Sayfalar.

Yezidilerin çok eski oldukları kendileri tarafından da üstüne basa basa söylenilmektedir. Çünkü onlar dünyanın yaşını hesaplamak için çok uzun saatler harcamışlardır. Her biri bir öncekinden daha kusursuz olan ve her biri 10 bin yıl yaşayan 72 farklı Adem olduğunu söylerler.⁴⁵ Her bir Adem'in 10 bin yıllık yaşama süreleri arasında dünyada hiç kimse yaşamıyordu. Yezidiler, şu anda dünyada yaşayan ırkın bu 72 Adem'den sonuncusunun ürünü olduğuna inanırlar. Böylece en fazla 1440000 yıllık bir dünya yaşı elde ederler. Böyle kesin hesaplamalar anlamsızdır; ama bununla birlikte böyle rakamlar (23. bölümde açıklayacağım gibi) havadan gelmemiştir. Tam aksine, çok eski zamanlardan kalma astronomik zaman devirleriyle ilişkilidirler, tüm dünyadaki mitoloji ve efsanelerde olan evrensel sayı bilgilerini temsil ederler.

Hiç yok olmayan Yezidi kültünün, Kürdistan'da yaşadığı iddia edilen günahkar ırkın varlığına ilişkin çok önemli ipuçları sakladığına bütün kalbimle inanıyordum. Bu ipuçları, gizleri olabildiğince açık olarak artık açıklanmış diğer yerel kültürlerin efsaneleri ve mitolojilerinde olduğu gibi, başka gizemli Kürt melek kültü Yaresan'ın da içindeydi.

45 Empson, *The Cult of the Peacock Angel*. Sayfa 85.

14. Cinin Çocukları

Yaresan, ayırdedici kırmızı giysileriyle tanınan, gururlu vahşi bir kabiledir. Yezidilerden bile daha gizli kalmayı başarmışlardır, bugün ancak birkaç araştırmacı onlardan haberdardır. Avrupalı ilk seyyahlar inançlarına ilişkin birşey sorduklarında 'Biz hakikate tapanlarız' anlamına gelen Ehl-i Hakk sözleriyle bunu yanıtlamışlardı. Doğru olmakla birlikte bu biraz yanlış bir yönlendirmeydi, çünkü hakikat kelimesi gerçek içsel inançları üzerine yapılmış, hak (tek bir k ile yazılır, kainatın yaratıcısı Evrensel Ruh'a verilen isim) kelimesinin çevresinde dönen bir kelime oyunuydu.

Yaresan da Yezidiler gibi izole olmuş topluluklar biçiminde örgütlüdür ve modern Kürt nüfusunun yüzde on-onbeşini oluşturur. Çoğunlukla Aşağı Zagroslardaki Kirmanşah bölgesinde bulunurlar. İran'ın Elburz sıradağları, Azarbeycan'ın yüksek kesimleri ve Kuzey Irak'ın¹ gizli yerlerinde de yaşıyorlar. İlk Yaresan dini metinleri Kürdistan'ın en eski kabilelerin-

¹ Izady, The Kurds-A Concise Handbook. sayfa 149

den birisinden ismini alan kutsal Gorani dilinde yazılmıştır. Dinin kendisi diğer kabileleri de içine aldığı halde yaşayan Goranilerin çoğu Yaresandır. Yaresan inançlarının kökeni Yezidilerinkinden çok daha karanlıktır. Son biçimini Orta Çağ sürecinin sonunda almış olduğu halde, Yaresanın yaşının ne olabileceğini kimse bilmez. Buna karşın, araştırmacılar onların inançlarının, adetlerinin ve ayinlerinin Kürdistan'da hâlâ yaşayan en eski uygulamalar olduğuna, İran dininin gelişimindeki ilk evrelere kadar gittiğine inanırlar.²

Hakikate tapanlar Yezidi komşularıyla koştur giden karmaşık bir kozmogoniye sahiptir. Yüce Tanrı Xâwandagâr en üst avatar* aracılığıyla tezahür eden 'sonsuzluk öncesi' diye adlandırdıkları bir inciyle sembolize edilen Evrensel Ruh, Hak'ka inanırlar. Bu tezahür daha sonra dünyanın yaratılacağı Yedi Devri başlattı. Sonra Hak, Haftan olarak bilinen ve Yezidilerin kutsal saydıklarına çok büyük benzerlikler gösteren yedi kutsal melek grubunu yarattı. Fiziksel dünyanın yaratılmasını izleyen devri, kuşkusuz meleksel hiyerarşinin yardımıyla gerçekleştirilen insanın oluşumu izledi. Daha sonraki devirler melek bedenine sahip olan yedi avatarın ortaya çıkışını sağladı. Bu yedi avatardan sonuncusu yaşadığımız çağda, yedinci ve son kez tezahür etti.³ Yaresan Dördüncü Devir'in baş avatârı ölümlü bir insanın anısına gösterilen saygının çok ötesine giden kutsallıkla anılan Sultan Sahâk isimli bir karakterdi.

Sultan Sahâk'ın gölgesinde

Sultan Sahâk, 11. ve 13. yüzyıllar arasındaki bir zaman diliminde hayat sürmüş sayılır. Yaresan -yar-i san, 'Sultan'ın hal-ki' anlamında, ondan sonra isimlerini aldıklarını söyler.⁴ Yine çok açıktır ki, bu büyük ermiş, Kürt araştırmacısı Mehrdad

2 Hamzeh'ee The Yaresan. 50-51. sayfalar.

* Avatar: Hindu mitolojisinde bir tanrının hayvan ya da insan şeklinde yeryüzüne inmesi (-ç.n)

3 Izady, The Kurds-A Concise Handbook. sayfa 146.

4 age.

Lady'nin çok yerinde söylediği gibi 'yüzyıllarca yaşamış, gi-
zenli güçlere sahip, yüksek doruklardaki mağaralarda koru-
yucu bir dağ ruhu gibi hâlâ yaşamayı sürdüren bir çeşit süper
insandı'.⁵ Kesin olarak, o tarihin sıradan bir figürü değildi. Da-
ha çok, anısı birçok kral ve savaşçının yaşamlarını içeren, öy-
küsü çok daha eski Hint-Avrupa mitleri ve efsanelerini sarma-
layan Britanya rivayetinin masalsı kralı Arthur gibi bir sembol-
dü.

Öyleyse Yaresanın bu süper kahramanı kimdi, günahkar ırk
rivayetleriyle nasıl bağlanabilirdi?

İlk bakışta çok zıt gibi görünse de Sultan Sahâk, Firdev-
sî'nin MS 11. yüzyılda yazdığı Pers epik şiiri *Şehname*'de boy
gösteren şeytan ya da yılan kral Zahhak isimli zalim mitolojik
karakterle özdeş tutulabilir.⁶ Bu anti-kahramanın, üçyüz yıllık
süren bir hükümdarlıktan sonra, hırs yüzünden Kutsal Parlak-
lık veya kral ferini yitiren Cemşid'den (ya da Yima) sonra kar-
maşa ve düzensizlik çağını yönetmiş olduğu söylenir. Firdev-
sî'ye göre Zahhak, hileci Angra Mainyu'ya yenilmeden ve
onunla şeytani bir anlaşma yapmadan önce gerçek bir İran ha-
nedanı kahramanıydı. Zahhak dünyayı yönetme karşılığında
kötü ruhun kendi içine girmesine izin verdi. Bu olurken, kra-
lın her bir omzundan bir kara yılan çıktı, artık her gün bu yı-
lanlar uzak köylerden kaçırılan genç erkeklerin beyniyle bes-
lenmek zorundaydı. Zahhak omuzlarından bu yılanları kes-
meyi denediyse de onlar yeniden çıkıp, daha çok kurban iste-
meye devam ettiler.

Bin yıl hüküm sürdükten sonra bu şeytan kral sonunda, Fe-
ridun tarafından kandırılır ve ele geçirilir. Demavend Dağına
gömülür, orada zincire vurulur, acı dolu yavaş yavaş bir ölü-
me mahkum olarak işkence görür. Hâlâ orada olduğu, kalbin-
den kan sızdığı söylenir. Kötü huylu zalim kralı yenen Feri-
dun böylece İran krallığının boş duran tahtını da ele geçirdik-
ten sonra beş yüz yıl dünyayı barış ve refah içinde yönetir.⁷

5 age. Sayfa 147

6 age. Sayfa 34.

7 Curtis, Persian Myths sayfa 35-36.

Firdevsi'nin *Şehname*'sinde anlatılan geleneksel Zahhak'ın uzun saltanat öyküsü işte böyledir. Zerdüşt literatürü de çok benzer bir öykü sunar. Bu kez kralın adı Azhi Dahâka olarak çıkar karşımıza. Burada, ondan devlerin en büyüğü olarak söz edilir.⁸ Buna ek olarak, ölümlü bir kadınla erkek bir devi ve ölümlü bir adamla Peri'yi çiftleştirdiği, böylece Negro ırkını oluşturduğu rivayet edilir. Bu kuşkusuz siyah Afrikalıları üzerine yapılmış ırksal bir küçük düşürmedir.⁹

Azhi Dahâka'nın efsanevi öyküsü buydu. Bu anlatılarda gerçek olan birşey bu şeytan kralın hiç olmazsa varlığını Astiyages (MÖ 584-550) isimli gerçek tarihi bir şahsiyete borçlu olmasıdır. Bu kişi, Pers İmparatorluğunun ilk kralının torunu Büyük Cyrus tarafından tahttan indirilen son Med kralıdır. Krala Yunan tarihçi Herodot tarafından verilen isimle Astiyages *Raşti-vegâ* Azhi Dahaka isimli kral ünvanını taşırdı.¹⁰ Hem Pers hem de Avesta literatüründe önemli rol oynayan şeytansı zulmü onun iddia edilen kötülüğünün abartılı anılarını yaratmıştı.

Bu açıklama kısmen doğrudur çünkü Azhi Dahâka'nın karakteri ve sembolü hiç kuşkusuz birkaç farklı kaynaktan türemiştir. Örneğin Medya kralları İranlı komşuları tarafından Mâr ünvanı ile bilinirlerdi. Persçede 'yılan'ı anlatmakta kullanılan bu kelime Ermeniler arasında 'Medya ejder (vishap) hanedanı'¹¹ veya 'ejderin torunları' yani bizzat Azhi Dahâka'nın mitolojik torunları¹² rivayetlerine yol açmıştı. Çok gariptir ki Azhi Dahâka isminin kısaltılmış hali olan Azdahâ 'yılan'ı ifade eden tek Persçe kelimedir.¹³ Gerçekten de Azhi Dahâka yalnızca Angra Mainyu'nun yılan biçimini değil aynı zamanda onun dünyadaki inkarnasyonunu da sembolize eder hale gelmişti.

8 Hamzeh'ee The Yaresan. Sayfa 80.

9 age.

10 Izady, The Kurds-A Concise Handbook. sayfa 147

11 Staniland Wake, Serpent-Worship and Other Essays sayfa 112. Sir Hanry Rawlinson ile kıyasla.

12 Khroneli Musa, History of the Armenians. Sayfa 121

13 Izady, The Kurds-A Concise Handbook. sayfa 139

Buna ek olarak, Azhi Dahâka'nın omzunda çıkan yılan lıkı komşu Mezopotamya'nın mitolojisinden alınmış görünmektedir. Burada, 'İyilik Ağacı Tanrısı' ünvanını taşıyan Ningiszida isimli bir yılan-tanrı sanatta tıpkı Ermeni ve İran mitolojisinde resmedilen şeytan tiranda olduğu gibi omuzlarından çıkan yılanlarla çizilmiştir.¹⁴ Ningiszida'nın rolü farklılık gösteriyordu. Bazı anlatılarda yer altı şeytanlarının koruyucusuyken diğerlerinde cennetin Sumercedeki kavramı Anu'nun (ya da An) kapısını bekliyordu.¹⁵ Tüm bu ünvanlar içinde iyilik ağacı ya iyi ve Kötü Bilgisi Ağacı veya Yaşam Ağacı olduğundan O kuşkusuz İbrani Aden Yılanı kavramı ile bağlantılıdır. Ermeni Araştırmacı Hroneli Musa'nın en azından bir 'ejderler tapınağı'nda tapılan Azhi Dahâka'nın torunlarından söz eden eski bir halk-türküsünü kayıt altına alması bunu doğrulayan başka bir kanıttır.¹⁶ Yine Ermenistan'da bu kültün çok eski olduğunu gösteren, vishaplar veya ejderler olarak bilinen yılan biçiminde yapılmış tarih öncesi birçok magalitler ya da taş anıtlar vardır.

Daha çarpıcı olanı, en azından bir Ermeni araştırmacının, bu epey eski vishap tapınmasını Sumer-Babil yılan kültü ile birleştirmesidir.¹⁷

Azhi Dahâka ve Medya kralları arasındaki bağlantı ayrıca önemlidir, çünkü onların düşüşüyle birlikte Zerdüştlük Pers ülkesinde devlet dini aşamasına hızla yükselebilmisti. Aynı zamanda Medya'nın Mecusi papazlarının birçoğu adeta gemiyi terkettiler, İran dininin yeniden hayat verilmiş bu biçimine dört elle sarıldılar. Bu Azhi Dahâka'nın Persliler arasında şeytansı karakterini kazandığı dönemle hemen hemen aynı anda gerçekleşti. Bunun bir sonucu olarak, son Medya kralı hem yılanlara tapan Mecusi papazlığı tarafından vaaz edilen korkunç Yalan'ın kişileştiği isim hem de Pers mitolojisinde ve efsanesinde ulusal bir anti-kahraman haline geldi.

14 Black and Green, Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia -An Illustrated Dictionary s.v.' Ningiszida' fig.115.Mezopotamya'nın Tanrıları, Şeytanları ve Sembolleri)

15 age. 138-139. sayfalar.

16 Khroneli Musa, History of the Armenians. Sayfa 121

17 age. Sayfa 121. n.17

İlginç olan başka bir şey de Azhi Dahâka'nın önceden Medya krallar hanedanına tabi olan birçok Kürt kabilesinin değerlendirme biçimiydi. Onlara göre şeytan kral, kahraman Feridun ise haindi. Azhi Dahâka'nın anısına o kadar çok saygı göstermişlerdi ki sonunda bütün ırklarının onun soyundan geldiğine inanmaya başladılar. Hikaye anlatıcıları onun bu efsanevi öyküsünü kendi gereksinimlerine göre yeniden uydurdular. Onlara göre kralın ikiz yılanlarını her gün beslemek için verilen insan beyinlerinden birini, değiştirmek için kralın çobanları bir plan düşündüler. İki insan beyni yerine, onlara bir koyun beyni bir insan beyni vereceklerdi, böylece yılanları aldatmayı umuyorlardı. Planları tuttu ve bu amaçla zindanda tutukları gençlerden her gün birisini bırakmaya başladılar. Her bir kurtulan tutsak yerine, koyun veya keçi verildi, kurtulanlar dağlara gittiler böylece bu insanlardan da Kürt halkı meydana geldi.¹⁸

Bu çok garip mitolojinin tam olarak neyi anlatmak istediği tartışmaya çok açık bir konudur. Bununla beraber söylenece, Kürt ırkının varlığını Azhi Dahâka'nın zekice düşünen iki çobanına, dolayısıyla kralın kendisine borçlu olduğunu ima ediyordu. Bu büyük tiran dev veya şeytan olarak da görüldüğü halde melege tapan sadık Yaresan tarafından hiçbir zaman anti kahraman olarak görülmuş olamazdı. Onların dininde yılan şehvetin ve bedensel zevklerin bir sembolü, aynı zamanda Günahkar Melek -Azazel veya Şeytan'ın bir alametidir. Bu yüzden Azhi Dahâka'yı Sultan Sahâk isimli bir avatara dönüştürmüşlerdi.

Yaresan bugün Sultan Sahâk'ın gerçek kökeninden habersiz görünür ve onun yarı karanlık Azhi Dahâka ile olan bağlantısını şiddetle reddederler. Yaresan inancındaki bu tuhaf ikiye bölünme tartışılmadığı gibi, Izady gibi Kürt araştırmacılar tarafından kesinlikle kabul edilir.¹⁹ Yine de Sultan Sahâk'ın etki-

18 Izady, The Kurds-A Concise Handbook. Sayfa 241

19 age. Sayfa 147

si Yaresandan çok ötelere gider, Yukarı Zagros bölgesi boyunca birçok kılıkta tekrar karşımıza çıkar. Bêru isimli Yezidi köcek hakkındaki öyküde Kürt halkı adına cennete gidip yağmur isteyen kutsal ermiş olarak anılır ya da Sultan İshak veya İsak adıyla bilinir.

O halde Azhi Dahâka'nın gerçek kökeni neydi? Niçin bu ejder kral Kürt ırkının oluşturucusu olarak biliniyordu? Yanıt tahtı kaybetmesinden önce bu tiranın, İran'ın mitolojik krallarından birisi olarak görülmesi gerçeğinde yatıyor görünüyordu. Bu krallar açık bir biçimde Gözleyen izleri taşıyor göründüklerinden, bu Azhi Dahâka insanlığın çok eski bir zamanında yaşamış günahkar ırkın -Ermenistan'da vishaps ya da ejder torunları olarak anımsanan- kişilik ve kan bağının çok uzak bir yansıması olabilir miydi? Yeniden anımsanması gerekir ki Firdevsi'ye göre, Azhi Dahâka'nın ya da Zahhak'ın torunlarından birisi, zeytin tenli, yüzü 'aynı cennete' benzeyen 'tepeden turnağa fildişi gibi beyaz' boyu kendisi de dev adam olan müstakbel kocası Zal'dan 'bir baş' uzun ay parçası Rudabe idi.²⁰ Tüm bu özellikler, Hanokyan ve Lut Gölü materyallerinde sunulmuş olan Gözleyen izleriydi.

Ermenilerin ismi Ermenice'de dev gibi büyük anlamına gelen Hayk'ın liderliğindeki bir dev ırkından geldiklerini iddia ettiklerini de anımsamak gerekir. Bu birbirinden ayrı iki rivayeti bir araya getirdiğimizde, Horoneli Musa *Ermenilerin Tarihi* isimli eserinde, Perslerin Fablları'ndan başlıklı bir bölümde; Azhi Dahâka'nın, Nimrud zamanında [yaşadığını]²¹ onun mitolojik Babil Kulesinin²² düşüşünü ya da yıkılışını izleyen dönemde devler ya da Titanların ırkları bölmesinden sonra yerel bölgelerin denetimini ele geçiren kabile şeflerinden biri olduğunu söyler.

Bu 'düşüş' acaba Gözleyenler'in 'düşüşü'nün ve zamanla Kürdistan'ın yüksek diyarlarına dağılmalarının bozulmuş başka bir anısı olabilir miydi?

20 Ferdowsi, *The Epic of the Kings* -Shah-Name Sayfa 39.42

21 Khroneli Musa, *History of the Armenians*. Sayfa 127

22 age. Sayfa 83, 85

Horoneli Musa'nın tarihi MÖ 95-55 yılları arasında hüküm sürmüş Büyük Tigran isimli çok ünlü Ermeni kralının kahramanlıklarını ve yaptığı işleri anlatır. Kitabında, Tigran'ın atalarının aslında Kürdistan'dan ve onların ejder kral Azhi Dahakâ'nın soyundan geldiğini iddia ettiklerini anlatmaya devam etmeden önce, kralın birçok büyük başarısından söz eder. Açık olarak Tigran'ın ailesi tiranın süregelen zulüm ve baskılarından dolayı memleketlerinden kaçmış ve Ermenistan'a yerleşmiş, burada da kudretli Tigran doğmuştu.²³

İlk bakışta bu bilgi benim günahkar ırka ilişkin yaptığım araştırmaya fazla bir katkı sağlamamış görünüyordu, çünkü birçok Kürt Azhi Dahâka'dan geldiğine inanıyordu zaten. Sonra Tigran hakkında heyecanlandırıcı ve atlanılmaması gereken bir şey keşfettim.

Büyük Tigran daha önceleri komşusu Pers ülkesinin güçlü Part hükümdarları tarafından talan edilen geniş tarım arazilerini geriye aldıktan sonra Ermenistan tacını giymeye hak kazanan büyük bir savaşçı kraldı. Bu zaferden sonra, Fenike, Suriye, Yukarı Mezopotamya (Kuzey Irak) ve Kurdistan'ı fethetmeyi sürdürdü. MÖ 88 yılında, Küçük Asya'nın (modern Türkiye) kuzeydoğusundaki küçük bir krallık olan Pontus'un kralı IV. Mithridates Kapadokya ve Frigya'daki -her ikisi de Küçük Asyada'dır.- Roma ordusunu yenmek için Tigran'ın yardımına başvurdu. Beş yıl sonra yani MÖ 83 yılında, Tigran Selevkiya hanedanının çökmesi üzerine Suriye'yi yönetmek için davet edildi. Tigran burada tam onsekiz yıl hüküm sürdü ve bu süre içinde bütün Batı Asya'daki en güçlü hükümdar olarak sayıldı.²⁴

Başarısının doruğundayken Tigran Kürdistan'ın tam kalbin-

23 Izady, The Kurds-A Concise Handbook. Sayfa 38. Khroneli Musa, History of the Armenians. Sayfa 114-139. Khroneli Musa'nın sonraki Büyük Tigran ile MÖ 6 yüzyılda Büyük Cyrus zamanında Ermenistan'ı yöneten önceki Tigran'ı karıştırdığını belirtmek gerekir. Bu yüzden eserinde sonraki Tigran'ın birçok yaptığı şeyi öncekine atfetmiştir.

24 Chanin, The Kingdom of Armenia. 227-228. Sayfalar.

de olan bugünkü modern şehir Siirt'in kapladığı alana yeni iktidarının gücünü simgelemek üzere bir kral başkenti kurmaya karar verdi.²⁵ Bu şehrin civarına Tigran, Tigranuan veya Tigranavand isimli bir krallık kurdu. Burasının, Ermenistan'a gitmeden önce onun Kürt ataları tarafından yönetilen aynı bölge olarak görünmesi bir yana aynı zamanda Eden'in coğrafik olarak yerleşmiş olduğu yere çok yakın olduğu da ortaya çıktı.

Bu prenslik idaresinin Kürdistan'ın yüksek diyarlarından geçen Pers Kral Yolunu savunma ve denetlemede stratejik açıdan çok önemli olduğunu kabul ediyoruz, çünkü Kürt araştırmacı Mehrdad Izady de Tigran'ın kalesini Ermenistan'ın dışındakurmasını 'düşünüldüğünden çok daha fazla kendi Kürt geçmişini hissettiğinin bir işareti olarak' yorumlanabileceğini kabul ediyor.²⁶ Kral şehrine verilen isimle Tigranakert eski Helen dünyasının her bir köşesinden davet edilen bilim adamlarıyla birlikte Yunan biliminde en önemli bilgi merkezi haline geldi. Yunan biyografici Plutarch (MS 50-120) Tigranakert'i 'sıradan insanlarla nüfuzlu kimselerin onu süslemek için birlikte çalıştıkları çok zengin ve güzel bir şehir' olarak tarif etti.²⁷

Devasa savunma duvarlarının içinde Tigran, Asurlular, Kapadokyalılar, Medler ve Akdeniz kıyılarındaki Kilikya'da yaşayan Yunanlılardan oluşan kozmopolit bir nüfus meydana getirdi. Plutarch'a göre bunlardan birçoğu kendi şehirleri Tigran'ın ordusu tarafından savaşta yağmalandıktan sonra oraya göç etmişlerdi.²⁸ Farklı halkların bu kültürel karışımı Tigranakert'in farklı dini kültürler, felsefi düşüncelerin merkezi haline gelmesini sağladı. Bu Tigran'ın teşvik etmek istediği birşeydi.

Ne yazık ki Tigranakert sonunda Roma generali Lucullus tarafından MÖ 69 yılında yağmalandı, bu tarihten sonra şehrin çok uluslu halkı ve Yunan bilim adamları kendi ülkelerine döndüler. Çöküşüne karşın şehir İslamiyetin geliştiği dönem-

25 age. Sayfa 229.

26 Izady, The Kurds-A Concise Handbook. sayfa 39

27 Chanin, The Kingdom of Armenia. Sayfa 229

28 Plutarch; Lives Sayfa 356.

lere kadar en çok merak edilen yer olma özelliğini sürdürdü. Bir Müslüman generalin kan dökmeden şehri alabilmek için dua ettiği ve bunun üzerine doğu kapılarının görünmeyen eler tarafından açıldığı rivayet edilir.²⁹

O zaman Tigran'ın, bu muhteşem şehrinin önemi neydi?

Horoneli Musa'nın yazılarına göre, Tigran ve torunları bir zat Azhi Dahâka'nın soyundan geldiklerini iddia etmekle kalmıyor aynı zamanda, görünüşü Sumer yılan- tanrı Ningiszu da'ya benzeyen antropomorfik bir yılan biçimindeki kendisini de tapmış oluyorlardı.³⁰ Eğer durum tam da böyleyse o zaman Ermeni hükümdarın Tigranakert'i Kürdistan'da kurmuş olduğuna inanmak için her neden vardı çünkü Azhi Dahâka'nın kendi iktidar yerini yeniden yaratmayı çok istemişti. Madem ki Kürtler atasal soylarını bu yılan krala kadar götürüyorlar o zaman Kürt ırkının doğum yeri -diğer deyişle Azhi Dahâka'nın krallığının- İbrani geleneğine göre insan ırkının doğduğu yer olan Eden'in yeriyle aynı olabilirdi. Eğer Gözleyenler'in torunlarının İran'ın yılan kral hanedanlarını etkilemiş olduğu doğruysa o zaman Azhi Dahâka'nın Kürt halkının akıllarında Gözleyenlerin mirasını sembolize etmesi büyük olasılık olarak görünür. Bu yüzden Tigran bölgenin Eden Yılanı, İyilik Ağacı Tanrısı ile geçmişteki ilişkilerinin tamamen farkında olarak bir çeşit ütöpik şehir yaratmayı denemiş olabilir miydi?

Yaresan yaratılış mitleri

Yaresan yaratılış mitleri, yaşayan ilk çifte atfen iki grup isim verdiği için diğer mitlerden ayrılır. Bu isimler yalnızca Adem ve Havva değil, onların 9. yüzyıla ait *Bundaehiş* metnindeki özdeşleri *Masya* ve *Masyanag* olarak da bilinir.

Bir Yaresan öyküsü Adem ve Havva'yı günaha kıskırtmak için Cennet'e girmeden önce, Azazel'in yılan ve tavusun hizmetinde nasıl çalıştığından söz eder. Dünyevi bir bahçenin

29 Chanin, *The Kingdom of Armenia*. Sayfa 236

30 Lenormant, *Chaldean Magic*, (Keldani Büyüsü) 232-233. sayfaları, Yazarın *Letters Assyriologiques* Cilt I. 97-101 sayfalarını karşılaştır.

melek, Azazel yakışıklı bir meleğe donmuştu ve Havva ve Adem'i yasak meyveyi değil, yasak *bugdayı*. Yaresan arasında maddi zenginliğin sembolü- yemeye kışkırttı. Onun bu araya girmesinin sonucu olarak çift, Azazel, yılan ve tavus ile birlikte cennetten kovuldu.³¹ Bu mit Kürtlerin insanlığın günahını her ikisi de Gühahkar Meleklerin hayvan biçimleri olan hem yılan hem de Melekê Tavus ile nasıl bağladıklarını açıkça gösteriyor. Bir kez daha belirtmek istiyorum ki bunlar Gözleyenler'in en öneml  totematik sembolleridir.

MÖ 1. yüzyıldan 1950 yılında İsrail'e son g   lerine kadar Irak Kürdistanı'ndaki Erbil şehri civarında yaşayan Kürt Yahudileri, içinde Adem ve Havva'nın olduğu başka bir yaratılış m ti versiyonuna sahiptirler. Onların  yk s nd  Eden Yılanı Yaresan rivayetindeki Azazel gibi 'genç yakışıklı adam' olarak anlatılır.³² çok gariptir ki bu öyküde yılan Havva'yı *değil Adem'i* yoldan  ikarmaya çalışır. Rivayet onun hatta Havva yaratılmadan önce bahçenin çevresinde gezindi inden söz eder.³³

Bu her iki öykü de Kürtlerin inancında Eden yılanının itaatsizlik aracılığıyla insanlığı yoldan  ikarmak için şehvet gücünü kullanan yakışıklı bir melek olarak kabul edildiğini gösterir.

Gözleyenler'in günahından söz eden Kürt rivayetleri Yahudi-Hristiyan  zde lerinden çok daha alegoriktirler. O zaman niçin Kürtlerin İnsanın Günahı öyküsüne çok az fark koymuşlardı? Meleklerin günahına ilişkin yerli rivayetlere dayanan öykü çizgisini güncelleştirmek için nedenleri mi vardı?

Meleklerin ku ları

Yaresan çok yoğun biçimde meleklerle inanırlar, bu meleklerden çoğu normal insan özelliklerine sahip g r n rl r. Muhammed Beg isimli bir melek iddia edilir ki, ilk inkarnasyo-

31 Hamzeh'ee The Yaresan, sayfa 74. 92-93 ve 101. sayfalarda Hak ol-hakayek alıntısı vardır.

32 Sabar, The Folk Literature of the Kurdistan Jews -An Anthology. Sayfa 6.

33 age. Sayfa 4

nunda hem ilk insanlar Masya ve Masyanag'ın atası hem de masalsı anka kuşuydu.³⁴ Anka Simurg kuşunun Arap biçimiydi ve bu kuşun mitolojik vatanı Airyana Veyah (Bundaehiş'teki Eranvey) büyük olasılıkla Kürdistan olduğundan bu çok önemliydi. Rivayet insan ırkının Kürdistan'ın yüksek diyarlarında bir yerde masalsı bir kuşla özdeş tutulan bir melekten doğmuş olduğunu ima ediyordu.

Yaresan geleneğinde Sultan Sahâk'ın muazzam bir kuşla bağlantılı olarak doğmuş olduğundan söz edilmesi de ayrıca ilgimi çekiyordu. Muhteşem Beyaz Şahin olarak bilinen kutsal bir varlığın bir çubuğa tünediğinden söz edilir. Giderken Bakire Kadın Dayarak eteğini kaldırır 'onun üzerine Şahin yerleşir.' Sonra kadın eteğini düzeltir düzeltmez bir çocuk görür orada.³⁵ Efsanenin tüm söylediği bu kadardır ama bunun kutsallığın taşıyıcısı olarak nitelenen Muhteşem Beyaz Şahin'in tohumuyla bakirenin döllendiği bir çeşit cinsel birleşmeyi anlatan mecaz olduğu açıktır. Onun rolüyle Avesta geleneğinde kral ferini bir kraldan diğerine taşıyan kuş Varagna'nınki aynıdır.³⁶ Tüneğin kendisi İran mitolojisinde Simurg kuşunun üzerinde yaşadığı kutsal ağacın çok benzer bir çeşitlemesidir.

Sultan Sahâk'ın bu garip doğumu, avatarın da kutsal anababadan doğmuş Muhteşem Beyaz Şahin tohumuyla kendisine bahşedilen Tanrı Parlaklığı ile yaratılmış olduğunu gösterme eğilimindedir.³⁷ Bu bir kez daha Kürdistan'ın yerli kabileleri arasındaki yılanlar, alıcı kuşlar, kutsal bilgi ve kral kudretine ilişkin karşı konulamaz bağlantıyı anavatanına getirmiş oldu. Bu özel semboller niçin meleğe tapan kabileler arasında bu kadar önem kazanmıştı? Bu bölgedeki Gözleyenler'in bulunduğu anısını korumuş olan atalarından bunları devralmış olabilirler miydi? Kürdistan'ın Yahudi toplulukları ve yerli Yaresan arasında bulunan ve cin olarak bilinen ırka ilişkin bu çok garip efsaneler yanıtın evet olabileceği izlenimini vermektedir.

34 Hamzeh'ee The Yaresan, sayfa 79. Burakai'nin Doureh-ye haftavaneh sayfa 78, 135-136 ile karşılaştır.

35 age. sayfa 91, Jayhunabadi, Hak ol-hakayek, Sayfa 155-156,540,562.vs.

36 age. Sayfa 93

37 age. Sayfa 91

Cinler, 13. yüzyıl Yaresan eseri 'Acaip ol-Mahlukat'ın bize tanıttığı gibi şekil ve görünüm değiştirme yeteneği olan 'bir çeşit hayvan'dır. Yılan olarak görünebilirler, akrep olarak görünebilirler, hatta insan kılıfına bile girebilirler. Müslüman dininde, cinlerin Adem'den ikibin yıl önce yaratılmış olduğu söyleniyordu. Göksel hiyerarşide meleklerin hemen yanısında geliyorlardı, onların arasındaki baş ise Iblis'ti. Adem'in önünde baş eğmedikleri için Iblis ile birlikte cinler de dünyada başıboş dolaşırlar diye cennetten sonsuza kadar kovuldu- lar.

Yaresan rivayetinde cinlerin günahı öyküsü bir parça farklı anlatılır. Onlar cinlerin bir zamanlar dünyada yaşayan ne peygamberleri ne kralları olan bir ırk olduğunu söylerler. Bir zaman sonra insan peygamberlere isyan etmeye başladılar ve dünya hızla çürüyerek, yasa bilmezliğe doğru gitti. Tanrı dünyada olup biteni görünce, isyancı cinleri yola getirmek için meleklerden kurulu bir ordu gönderdi. Cennetin savaşçıları kötü cinleri karaların iç bölgelerine sızdırmaktan alıkoyarak onları denize doğru sürdü.³⁸ Sonunda birçok cin esir aldılar.- Bunların arasında daha sonra cennete getirilen genç Azazel de vardı.

Savaşçı cinler ve Kürt folkloru arasındaki bağlantı burada bitmiyordu çünkü Kürt Yahudilerine ait efsaneler arasında çok bilgi verici bir rivayet daha buldum. Rivayet dünyanın en bilge kişisi olduğu söylenen meşhur İsrail kralı Süleyman ile ilgiliydi. Hikaye bir gün kralın beşyüz cine dünyadaki en güzel beşyüz bakireyi bulmalarını emrettiğini söyleyerek başlar. En son kadını bulana kadar dönmemeleri kendilerine söylenmiştir. Cinler bu zorlu görevlerini yerine getirmek, bu kadınları arayıp bulmak için Avrupa'ya giderler. Tam beşyüz kadını bulup topladıktan sonra Yeruşalim'e dönerlerken, Süleyman'ın öldüğünü öğrenirler. Büyük bir ikilem içinde cinler ne yapacaklarına karar vermeye çalışırlar: Onları geriye memle-

ketleri Avrupa'ya mı götürmeleri gerekir yoksa kendileriyle alıkoymaları mı? Genç bakireler 'cinlerin gözünde çok beğeni topladıklarından, onları kendi karıları olarak alırlar. Onlardan bir sürü çocukları olur, bu çocukların da zamanla çocukları olur... Böylece Kürt ırkı meydana gelir.'³⁹

Aynı öykünün başka bir versiyonunda, Süleyman kendi haremine almak için dünyanın en güzel yüz kadını bulmaları için yüz cin gönderir. Bu sayıya ulaşıldığında Süleyman ölür ve yüz cin kadınlarla birlikte Kürdistan'ın geçit vermez dağları arasına yerleşmeye karar verir. Bu evliliklerin soyundan 'ele geçmezlikleri cin babalarına, güzellikleri cin analarına benzeyen' Kürt ırkı meydana gelir.⁴⁰ 'Diğer etnik komşuları tarafından zaman zaman Kürtlere "Cinlerin çocukları' ünvanının verilmesinin nedeni bu öyküdür.'⁴¹

Kürdistan Yahudileri niçin Yahudi olmayan komşuları hakkında böyle öyküler anlatmaktaydı? Niçin onları asla bedenlere sahip varlıklar olarak görünmeyen cinlerin torunları olarak görüyorlardı? Ve yine niçin Kürtlerin fiziksel özellikler bakımından cinlere benzediğini ileri sürüyorlardı? Cinlerin bu dağlık bölgeye yerleştiğine inandıklarına göre o zaman dünya tarihinin en eski aşamalarında Kürtlerin atalarının bu bölgeye göç ettiğini de hissetmiş olmalıydılar.

Bazı nedenlerden dolayı, Kürt Yahudiler cinlerin Kudüs'ten, bakirelerin veya kadınların Avrupa'dan geldiğini varsayıyorlardı. Bunun nedeni neydi? Cinlerle bu sözde fiziksel benzerlikler neye dayanılarak oluşturulmuştu? Bu 'cinlerin çocukları'nın hem Gözleyen izleri hem de beyaz 'Avrupalı' özellikler taşıdığını iddia ediyor olabilir miydi? Kürdistan'da iki çeşit ırk olduğu kesindir: Birisi, orta boylu, kara gözlü, esmer diğeri daha uzun, açık tenli ve çoğu kez mavi gözlü iki ayrı ırk. E.S. Drowver, 1940 yılında Irak Kürdistanı eteklerindeki Yezidi köyü Başika'ya yapmış olduğu ziyarette bunu farketmişti. Şöy-

39 Sabar, The Folk Literature of the Kurdistan Jews -An Anthology. Sayfa.xv, Minorsky alıntısı sayfa 1134.

40 Izady, The Kurds-A Concise Handbook. sayfa 241

41 age.

le yazmıştı: 'Köyde gördüğümüz birçoğu iri yapılı, uzun neredeyse İskandinav ırkı gibi beyaz tenli insanlardı. Köyün çocukları arasında, Saksonlar gibi sarı saçlı mavi gözlü olanlar vardı.'⁴² Beyaz Kafkaslara ait fiziksel özelliklere bu kişilerin nasıl sahip oldukları bilinmez ama Yahudi Kürtlerin onları için Avrupalı atalara sahip olmakla suçladıklarını şimdi daha kolay anlayabiliriz.

Artık Kürtlerin gerçekten de bazı açılardan çok farklı olduklarına ve onların gerçek köklerinin Gözleyenler'in varlığına ve kaderlerinin ne olduğuna ilişkin önemli ipuçları içerdiğine iyice inanmaya başlıyordum. Üstüne üstlük bu, Kürtlerin günahkar ırklarinkine benzeyen fiziksel özelliklere sahip olduğundan söz eden tek kanıt değildi.

Perileşme korkusu

Yezidiler arasındaki en büyük korkulardan biri doğumdan itibaren yedi gün içinde, bebeğin Reşê Şebê veya Şevê [Reşimê Şevê] olarak bilinen 'kötü perilerden' oluşan bir ırka ait şeytan bir çocukla değiştirilmesidir.⁴³ Bu yüzden anne bu başlangıç döneminde bebeğin yanından ayrılmamak zorundadır. Ölüm-lü bebeklerle 'perili' olanların değiştirilmesi düşüncesi, Avrupa folklorunda da çok iyi bilinir. Bu tuhaf korkuların gerçekliği çok açık biçimde bazı bebeklerin 'şeytan' veya 'perili' ırkın özellikleriyle aynı olan fizyolojik özellikler taşımasında yatar, bu yüzden doğum anında bunların değiştiği varsayılır. Bununla birlikte bu efsaneler Yakın Doğu'da Avrupa 'periler' kavramında olduğu gibi yalnızca şeytansı küçükleri anlatmaz aynı zamanda -günah işlemeyen önce melek Azazel olan İblis'ten gelen- cinleri ve periyi kasteder. Görünüşe göre Gözleyen izleri taşıyan Yezidi rivayetinin 'perileşen' çocukları Nuh, Rüstem ve Zal gibi garip doğan bebekler tartışmasını geri getirmeyi ima ediyordu.

Bu bilgiyle birlikte Yezidi kadınlarının kendi çocuklarının

42 Drower, Peacock Angel sayfa 25

43 age. Sayfa 32

cinlerinkine ya da günahkar ırkına benzeyen fiziksel özelliklerle büyümesinden çok korktukları ve böyle kötü yazgılı doğumların olmaması için de önlemler almaya çalıştıkları açık hale gelir.

Perileşmeye ilişkin bu korku niçin Yezidiler arasında bu kadar güçlü olsun? Yanıt yalnızca Kürt aileler arasında böyle 'şeytan' bebeklerin bir zamanlar çok rastlanan birşey olabilir ki bu kabullenmesi çok güç ihtimali; ana-babanın fiziksel özelliklerini taşıyan soy üretmek için iki ayrı ırkın birleştiği bir zamana genetik geri dönüşü ima eder. Belki de bu, cinlerden ve kadınlardan olan çocukların 'ele geçmezliklerinde onların ilk cin babalarına, güzelliklerinde de ilk analarına' benzediklerinin nedenini de açıklar. Zamanla önceki kuşaklardan gelen ve uç özellikler üreten bu genler kayboldu ama arada bir 'şeytan' özellikleri taşıyan bir dev çocuk doğuyordu. Bunun sonucu olarak da doğumda kötü ruhlar tarafından değiştirilmiş bir perileşme ortaya çıkıyordu.

Peki bu bunlar 'cinlerin çocukları' mıydı?

Perileşmeyi anlatan Kürt kaynaklı bu bilgi Kürdistan'ın ilk yerli halkı ve Gözleyenler kültürü arasında var olmuş yasak ilişki fikrine dayanarak başka bir kanıt ileri sürüyor olabilir. Ama böyle bir kanıtla güvenilebilir miydi? Bu batıl inançlar kaç yıldır vardı? Kürt folkloru, mitleri ve söylenceleri hayli bozulmuş ve değişmiş görüldüğünden, bu öykülerin gerçekte ne ifade ettiğini anlamak çok zordu. Bu noksanlıklara karşın, efsanelerin arasında gizlenmiş melekler, şeytanlar, cinler, ölümsüzlük, yılanlar, antropomorfik kuşlar, hükümdarlık, krallık ve büyük zaman devirleri gibi durmadan ortaya çıkıp kendilerini anımsatan semboller vardı.

Bununla beraber Yezidi ve Yaresan literatüründe olmayan, Tevrat'taki Eden'i Kürdistan dağlarına yerleştiren gerçek bir gelenek vardı.

Belki de Yaresan ve Yezidiler yabancı dinler tarafından bir zamanlar bu bölgeye yerleştirilmiş olan büyük etkiyi farkedemeyecek kadar kaynağa yakındılar. Yalnızca Asur Nasturi Kilisesi (Yukarı Irak) ve Ermeni Kilisesi Eden Bahçesi'nin cenne-

tin dört nehrinin suları yanında durduğu fikrine sarıldılar ve savundular.⁴⁴

Belki bu zamanda daha gerileri araştırma noktasıydı. Kürdistan'ın yerli dinleri bu bölgelerde Gözleyenlerin varsayımına dayanan varlıklarına ilişkin parça parça öyküler saklamış görünüyordu. Bununla birlikte Mezopotamya'nın en eski kültürleri yalnızca günahkar ırkın varlığının değil aynı zamanda onların Kürdistan dağları arasındaki yüksek vatanlarının kesin tarihini de kayıt altına almış görünüyordu.

—

44 Chanin, The Kingdom of Armenia. Sayfa 42

15. Cennet ve dünyanın buluştuğu yer

20. yüzyılın son yılları, Nippur, Güney Irak. Uzaktan gelen ezan, sertleşmiş toprağa çarpan kazmanın yaydığı tok sesle tozlu havaya karışıyordu. Başlarına renkli eşarplar sarmış Arap işçiler eski dünyaya doğru derinlemesine kazılmış dik-törtgenlerin içindeki, molozları ve toprağı temizlemek için kızgın güneşin altında şevkle çalışıyorlardı. Her saat çıkan yeni bulgu daha derin kazma isteklerini artıyordu.

Yeni artefaklerin günışığına çıkarıldığı haberleri yayıldı böylece. E-kur veya Dağ Evi'nin temellerine çok yakındı. Bu beş bin yıldan daha eski olan muhteşem şehir devletin efsanevi kurucusu ve Sumer Panteonunun en büyük tanrısı Enlil'in muhteşem tapınağıydı.¹

Pensilvanya Üniversitesi Babil Heyetinden Profesör J.H. Haynes bu keşfi duyunca, çılgın bir koşuşturmanın sürdüğü hendekler ve çukurlar arasındaki labirentli yollar arasında gezinmeye başladı. Sonunda Sumerlerin Dur-an-ki veya 'cennet

1 Black and Green, Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia -An Illustrated Dictionary s.v. 'E-kur' sayfa 74.

ve dünyanın sınırı' dedikleri hemen ufalanabilen kerpiçlerden yapılmış ziguratın az ötesinde duran E-kur tapınağının kalıntılarına ulaştı.²

Buluşu yapanların yönlendirmesiyle Haynes yeni kazılmış kuyuyu çabucak inceledi. Gördüğü şey, kısmen yüzeyi okunmaz halde olan, üzerinde kama biçimli çiviyazılarının olduğu kırılmış toprak silindirden sekiz parçaydı. E-kur'un kalıntıları arasındaki bu pozisyonundan onun ya Narâm Sin'in (MÖ 2254-2218) ya da onun halefi Şar-Kali-Şarri'nin (MÖ 2217-2193) hükümdarlığı süresince yapılan onarımlardan sonra buraya yerleştirilmiş bir temel silindiri olduğu ileri sürülebilirdi. Bunlar MÖ 3. binyılın ikinci yarısında toplam 141 yıl Sumer ülkesinde hüküm süren Semitik kökenli kral hanedanı Akad veya Agadların son iki kralıydı.³

Dr. Haynes ne bu temel silindirinin ne de ekibi tarafından E-kur binasının civarında bulunan ve tarihi benzer bir çağa giden diğer toprak tabletlerin üzerinde yazan olağanüstü yazıların büyük önemini anlayabildi. Nippur'da ele geçen diğer paha biçilmez eserlerle birlikte, kırık silindir ve yazılı tabletler Babil Heyeti baş arkeologu, Profesör H.V. Hilprecht tarafından Philadelphia Üniversitesi Müzesi'ne götürüldü. Kutularından bile çıkarılmadılar ve müzenin bodrumuna atıldılar ta ki 1910'lu yıllarda Philadelphia, Bryn Mawr College Profesörü George Aaron Barton tarafından tesadüfen keşfedilene kadar.⁴ Haynes ve Hilprecht'in daha önceki işlerinden haberdar olan Barton onbeş farklı kutuya dağıtılmış olan E-kur temel silindirini tercüme etmeye karar verdi.⁵

Yoğun ve titizce çalışılan saatlerden sonra, Barton silindirdeki yazıların içeriği konusunda gittikçe heyecanlanmaya başladı. Yazılar bilinen Sumerce ile yazılmıştı. Sekiz parçanın üzerindeki ondokuz sütuna yazılmış olan yazıların Sumer ülkesinden gelen 'en eski metin' hatta belki 'dünyanın en eski met-

2 age.

3 Hükümdarlık tarinleri Roux'un Ancient Iraq (Eski Irak) tarihlendirme çizelgesi sayfa 460-461 den alınmıştır.

4 Barton, Miscellaneous Babylonian Inscriptions (Çeşitli Babil Yazıları) sayfa 1.

5 age. 'Introductory Note' (Giriş Notu)

ın olduğuna inanıyordu.⁶ Yazı Enlil, sular tanrısı Enki daha az bilinen yılan tanrıça Sir'in de içinde bulunduğu birçok eski tanrıdan söz ediyordu. Sir, Enlil'in eşi Ninlil veya Ninkharsag ile eş anlamı olarak görüldüğünden Barton'u Nippur'un bir zamanlar bu eski yılan tanrıçanın kült merkezi olduğu fikrine götürdü.⁷ Tam aksine, çevirdiği diğer tabletlerin içeriği Barton tarafından önemsiz olarak görüldü. Sumer yaratılış mitinin bir versiyonu vardı burada, tapılan krallara ve yerel tanrılara yazılmış methiyeler, ilahiler.. ama durum biraz daha farklıydı aslında.

Çamurdan yapılmış silindir için en başta duyduğu heyecana rağmen, Barton çevirdiği Nippur tabletlerinin 'eğer dinsel bir demokrasi değilse, komşu ülkelerin ortaklaşa oluşturduğu tamamen Babil düşünce karakteristiğine uyan dinsel karışım ve büyü'⁸ sunduğu kararına vardı. Böylece işini tamamladıktan sonra, Nippur metinlerin bir kenara bıraktı. Bu metinler 1918 yılında Yale Üniversitesi basım birimi tarafından çok uygun olarak isimlendirildiği gibi 'Çeşitli Babil Yazıları' başlığıyla basıldı. Ve bu konu altmış yıl kadar dokunulmadan öylece kaldı.

Sonra, 1970'li yıllarda şimdi son derece zor bulunan Barton'un kitabının bir kopyası Christian O'Brien isimli eski bir jeolog ve araştırmacının eline geçti. Cambridge, Christ's College'de doğal bilimler okumuş, İran'da adı şimdi British Petrol (BP) olan İngiliz-İran Petrol Şirketi'nde yıllarca çalışmıştı. Ayrıca çiviyazıları okuyucusuydu ve şöyle bir bakınca bile Barton'un E-kur temel silindirinin çoğunun ve yayımlanmış on Nippur tabletinden sekiz kadarının yanlış çevrilmiş olduğunu hemen anladı ve hepsini yeniden çevirmeye karar verdi. Çevirdiğinde buldukları karşısında resmen afalladı.

Her bir tablet tamamlandıkça parçalardan oluşan bir bilmececinin kayıp parçaları yerine geliyordu. Metnin çoğu dağlık bir bölgeye gelmiş, bereketli bir vadi içinde konaklamış, cennet ve

6 age.

7 age. 16-17.sayflar.

8 age. sayfa 4

dünyanın⁹ muhteşem oğulları veya prens çocukları Anannage (a-nun-na (ge)) veya Anunnaki (a-nun-na-ki), olarak bilinen kutsal varlıklardan oluşan bir ırktan söz ediyordu. Onlar yerleştikleri yere edin¹⁰ diyorlardı. Bu söz Akadcada 'plato' veya 'bozkır' dan (12. bölüme bakın) başka 'gar-sag veya Kharsag anlamına da geliyordu. O'Brien'e göre *kharsag* ya 'çitli çevrili baş avlu' ya da 'çitle çevrili yüksek yer' anlamına gelen bir terimdi.¹¹

Anannage gittikçe içinde toprak iyileştirme, tarla sistemleri, bitki yetiştirme, sulama kuyuları ve kanallarının olduğu bir tarım yapan topluluk haline gelir. Koyunlar ve sığırlar kapalı ahıllarda tutulur, sedir ağacından evler mekan olarak yapılır.¹² Anannage'nin giriştiği büyük bina projeleri arasında, yerleştikleri memleketin¹³ hemen üzerindeki kayalı tepenin üzerinde duran, Tanrı Enlil'in muhteşem evi gibi büyük sarayların yanında toprak sulamanın daha gelişmiş bir biçimini sağlayan bir sarnıç da vardır. Metin ayrıca bir 'ambardan', 'yollar [ın] binasından', 'analar için annelik evi' ve 'Yüksek Yerdeki Yaşam Binası'¹⁴ diye bilinen bir yerden de söz eder. Yurtlarını çevreleyen vadide 'yüksekçe yapılmış bitki düzenlemeleri', 'mağrur sedir ağaçlarından yapılmış avlular' 'bire-üç veren meyve ağaçlarının' olduğu bahçeler vardı.¹⁵

Kharsag tabletleri, O'Brien'in onlara atfetmeye başladığı gibi, çok uzun bir zaman toplumun nasıl geliştiğini ayrıntılı biçimde ortaya koyuyordu. Hasatlar genellikle çok boldu, buğday üretimi iyiydi. Hatta kendi toplumları dışından olanları 'ürünü' hem paylaşmak hem üretilmesine yardımcı olmak için ülkelerine çağırıyorlardı.¹⁶

9 O'Brien The Genius of the Few, 37-38.Sayfalar. O'Brien a-nun-na ismine bir 'nın' anlamına gelen bir ge ekliyor yani a-nun-na-ge. Bu alışıldık bir şey değil. Kharsag metinlerinin çevirilerinin sürekliliğini bozmayacak biçimde bu özel yazılışa bağlı kalmaya karar verdim.

10 age. sayfa 43

11 age. sayfa 37

12 age. sayfa 66.

13 age.

14 age. 44-45 ve 53. sayfalar

15 age. 45-46. sayfalar

16 age. Sayfa 54.

Bu yurdu asıl kuranlar elli kişiydi, en büyük liderleri Tarım Tanrısı Enlil ve Ninlil olarak da bilinen Kharsag Tanrıçası Hinkharsag idi. Sık sık 'Parlayan Kadın' ve daha da önemlisi Yılan (Sir) Kadın'¹⁷ olarak geçer. Bu ünvan Barton'u onun Nippur'da tapınılan bir çeşit yılan tanrıça olduğu fikrine yöneltti. Yine aynı elli kişilik grup içinde, Toprak Tanrısı Enki ve bir güneş tanrısı olan Utu ya da Ugmaş da vardı. Anannage demokratik bir liderlik anlayışına sahipti, buna rağmen Kharsag'ın geleceği ile ilgili büyük bir karar verileceği zaman yedi kişiden oluşan bir meclis birlikte hareket ederdi.¹⁸ İsminin anlamı 'cennet' veya 'yüksek yerler' olan en yüce varlık Anu arasında sırada gerekli önerileri yapmak için kurula katılırdı.

Yurtta meydana gelen değişik durumlar ve olaylar az çok ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Örneğin tabletler tüm Kharsag'ı kırıp geçirdiği görülen büyük bir salgından söz eder:

Taş testiler hububatla bastırıldı. [yani, iyi bir hasat olmuştu]. Yılan Kadın Kutsal Mabel'e koştu. Evinde kocası - Tanrı Enlil- hastalıktan bitkin düştü. Hanfendi Ninlil'in yuvası, o parlak ev hastalıkla kırıldı.

Hastalık...hastalık -her yere [yurda] yayılıyor... Muhteşem Anamız -onu koru-onun ölmesine izin verme- hastalık illetinden onu koru... Bu Yılana rahat yok artık; hastalıktan ateşten..¹⁹

Enlil ve Ninlil'in oğulları Ninurta da bu meçhul hastalıktan bitkin düşer. Annesi ta ki çocuk iyileşip sağlığına yeniden kavuşana kadar gece gündüz tüm ışıkların kapatılmasını emreder. Hastalığın vurduğu insanlar sonunda iyileşir ama bir daha bu meçhul hastalığın yinelenmesini önlemek için yeni sert yasalar çıkarılır. Metin şöyle devam eder:

Eden'de pişirdiğin yemek iyi pişirilmelidir. Eden'de temizlediğin yiyecek daha temiz olmalıdır. Baba, et yemek en

17 age. Sayfa 46

18 age. Sayfa 59

19 age. Sayfa 47.

Bu özel tabletin çevirisini bitirdikten sonra O'Brien ne kadar önemli bir iş yaptığını anlamaya başladı, çünkü o anda lı yecanla şöyle yazmıştı:

Bu destansı öyküyle Eden Bahçesi'ndeki İbranice kayıtlar arasındaki benzerlikler çok çarpıcı. [yalnızca bu tablette] Eden'den iki kez söz edilmekle kalmıyor Ninkharsag'ın unvanı olarak 'Yılan Kadın' denilmesi... İbranice öyküdeki yılanlar tarafından gerçekleştirilen işin bilimsel doğasını doğrulanması anlamına gelir.²¹

'İbranice öyküdeki Yılanlar' Hanok Kitabı'nın Nefilimi ve Gözleyenleri'ne bir göndermedir.

Gözleyenler ve Anannage arasındaki bağlantıyı gösteren başka bir doğrulama Ninlil'in kocası Enlil'den iki kez 'Parlak gözlü Muhteşem Yılan' olarak söz edilmesidir.²² Bu özellikle Amram Anlaşmasında olmak üzere, Hanokyan ve Lut Gölü materyallerinde verilen Gözleyenler'in canlı tasvirlerini akla getiriyordu.

O'Brien gerçekte Edenli Gözleyenler'in bir öyküsünü ortaya çıkarmış olabilir miydi?

Kharsag'ın düşüşü

Tablet daha sonra, o zaman kadar Kharsag'ın görmediği kadar sert 'karakıştan' söz eder. Bir süre için soğuk, kutup benzeri koşullara karşı koymayı başardılar ama sonra daha fazla felaket geldi. Önce büyük bir fırtına geldi. Selden gelen -muhtemelen eriyen kar ve buzulların oluşturduğu- bir yıkım bunu izledi. Dağların tepesinden bahçelerin kıyısına kadar uzanan bir su kanalı yapılar, bir zaman için bu etkili oldu, yükselen

20 age. Sayfa 48.

21 age. 48-49. sayfalar

22 age. 62-63. sayfalar

El sularını mekanların dışında tuttu. Ama sonra daha sert bir
le geldi. Bardağı taşıran son damlaydı bu adeta çünkü tablet
böyle diyordu:

Lanet bir soğuk kapladı yurdu; fırtına kararttı her yeri;
Tanrı Enlil'in hane halkı mutsuzdu artık. Kader Evi'nin
üzeri kaplandı; Tanrı Enlil'in evi görünmez oldu [kar al-
tında]... Soğuşun öfkesinden Tanrı'yı dört duvar korudu.
Ambar'ın kaderi kalın duvarlarına borçluydu geleceğini -
fırtına suyunun gücünden, felaketten kurtuldu... Sel sığırı
yok edemedi.²³

Sıcak tutan giysiler, toplumsal dayanışma ve iyi ruh hali
Anannage'nin yaşamasını sağladı.

Devasa ocaklarda ateşler parladı, uzun kışı sağ salim geçire-
bileceklerdi ki başka bir felaket geldi. Bağda çalışan işçiler 'ge-
ce gündüz sulamak' için sarnıcın savak kapaklarını açmaya ka-
rar verdiler.²⁴ 'Derin su yolu çok yıkıcıydı; gürültüsü muaz-
zam, suyun akışı korkutucuydu... geceleyin, Tanrı'nın kurdu-
ğu sapasağlam evler suya kapıldılar...²⁵

Daha sonra ne olduğu belki de asla bilinemeyecek, çünkü
bu tabletin geri kalanı okunamayacak kadar hasar görmüştü.
Sondan bir önceki tablet ondan da büyük bu kez fırtınalarla
gelen bir yıkımı anlatıyordu. Ayrıca Tanrı Enlil'in parlak evini
yikan bir şimşekten ve birkaç kez karanlıktan da söz ediyor-
du. ('Düşman dağların tepesine çökmüş karanlık'²⁶ ve 'karar-
mış diyarda meleyen koyun ve keçiler'²⁷)

Son tablet facia ve lanetten bahsediyordu. Yalnızca yıldırım
sesleriyle bozulan hiç gitmeyen karanlıkta uyandıklarında
dinmeyen bir yağmur başladı. Sarnıç ağzına kadar dolduktan
sonra taşı, önce ekili tarlalara doğru akmaya başladı, oradan
da aşağıda kurulu evlere yöneldi. Daha yüksek yerlerdeki bi-

23 age. Sayfa 69

24 age. Sayfa 70.

25 age.

26 age. Sayfa 167

27 age. Sayfa 168.

nalara yıldırımlar düştüğünden, muhtemelen başka bir Anannage'nin Enlil ve Ninlil'in Kharsag'ın kalan kısmını kurtarmayı ve ortaya çıkan hasarı önlemeye çalıştıklarından söz ediliyordu.

Ama artık sona gelinmişti. Anannage yitirilmiş bir savaş sürdürdüklerinin farkındaydı, çünkü Enlil'i bunu kabul etmeye zorluyordu:

'Yurdum dağıldı; sel yok etti onu -yalnızca su- Ne acı ki herşey yok oldu.'²⁸

İklimsel alt üst oluş süresince ortaya çıkan bu toptan yok oluş pastoral yurt Kharsag'ın sonunu getirdi. O'Brien, Anannage'nin böylece ortadan kalkmasıyla bunun, MÖ 5500 yılları dolayında Mezopotamya şehir devletlerinin kurulmasına istemeden önayak olan kişilerin bulundukları yerden ayrılıp gitmeleri sonucunu doğurduğuna inanmaya başladı.²⁹

Eski çağların bu tanrı-insanlarından bir grup şehir devletleri tarafından kontrol edilen Yakın Doğu uygarlığı meydana geldi. Bu şehir-devletlerin nüfusları yerli ırklar tarafından oluşuyordu ama parlak gözlü yılanlar, Anannage'nin doğrudan torunları tarafından yönetiliyorlardı. Kharsag yurdunun anısı ya Narâm Sin ya da Şar-Kali Şarri'nin hükümdarlığı sırasında Akad papazları tarafından toprak tabletlerde yazılı hale getirildi, E-kur'da saklandı.

Karısı Barbara O'Brien ile birlikte Christian O'Brien'in yazdığı ve 1985 yılında basılan *The Genius of the Few* (Seçkin insanların Dehası) isimli kitapta sunulan akıl durduran öykü işte buydu.

Ne yazık ki O'Brien'in kitabı iki tehlike arasında kaldı. Ne akademik çevre ne de eski mistisizm okuru kitaptan hoşlandı, kitap da layık olduğu popüler başarıya ulaşamadı. Tüm kopyalar birden görünmez oldu, şans eseri bir tanesi Essex Maldon'daki bir ikinci el kitap satan dükkana geldi ve meslektaşım Richard Ward arkeoloji kitapları rafında onu farketti.

28 age. Sayfa 169

29 age. Sayfa 15

The Gates of the Jew kitabında O'Brien'in sunduğu cennet anlatılan içeriğini Richard'la ben hemen benimsedik. Eğer O'Brien Kharsag tabletlerin çevirisini doğru yaptıysa bu cennet cennet'in gerçekte var olan bir yer olmasından başka bir anlamda tarih öncesi zamanlarda Yakın Doğu'nun dağlık bölgesinde hayli ilerlemiş bağımsız bir kültürün yaşadığının en büyük kanıtıydı. O'Brien metinde geçen 'parlak gözlü' 'dudaklı' Hanok Kitabı'nın Gözleyenleri olarak niteledi çünkü cennet hikrine göre Kharsag da Patrik Hanok tarafından ziyaret edilen yedi katlı cennetin kendisiydi.³⁰

Daha büyük kanıt Kharsag yurdu adına büyük kararlar almak için bir araya gelen yedi kişi Anannage meclisiydi. Yedi Danışman veya Yedi Bilge diye isimlendirilen bu kişiler Sumer mitolojisi ve efsanelerinde çok ünlüydüler; üstelik Kral Asur-banipal'in (MÖ 668-627) saltanat yıllarına ait Asur yazılarında yedi Anannage veya Anunnaki aynı zamanda Asaramazaş'ın (Tanrı tanrısı Ahura Mazda ve altı Ameşa Sepenta'ya açıkça bir gönderme ki bu iki grup kutsal varlığın aslında bir ve aynı³¹ olduğu sonucunu getirir.) 'yabancı tanrıları' olarak geçer. Eğer gerçekten bu doğruysa o zaman Yedi Anannage meclisi yalnızca Ameşe Sepenta'nın arkasındaki kaynak değil aynı zamanda Yahudi-Hıristiyan geleneğinin yedi başmeleğinin de kökü olduğu anlamına geliyordu. Anımsayın ki bunlar Hanok Kitabı'nda günah zamanında cennete bağlı kalan Gözleyenler'in arasındaki şefler olarak geçiyordu.

Kharsag tabletleri arasında Anannage'nin 'gühanından' hiç söz edilmemiştir gerçi ama metinlerin tam, noksansız olduğunu da kimse ileri süremez. Daha da ötesi, diğer Sumer metinlerinde Anannage'nin olduğuna ilişkin referanslar ve buradaki kiler konuyu aydınlatmak için daha çok malzeme sunmaktadır. Anannage aslında 'Anu'nun cennetinin tanrıları olarak görünüyordu. Bunlar daha sonraki dönemlerde iki ayrı gruba ay-

30 age. 108-109. sayfalar.

31 Hamzeh'ee The Yaresan Sayfa 112. V.Justin prasek, Darmstadt 1968 alıntısı.

rıldılar -cennetin tanrıları ve ki'nin 'dünyanın' tanrıları olmak üzere. Rakamlar da verilmiştir: Cennetteki Anu tanrısının emri altında üçyüz Anannage, 'dünyada' yaşayan yer altı tanrısı tanrı Nergal'in emri altında üçyüz Anannage vardı.³²

Bu bilgi O'Brien'in inandığı gibi orijinal Kharsag yurduunun bir çeşit parçalanmaya uğradığını kanıtlayabilir miydi? Burada hareketle bir grup isyancı Anannage ıssız dağlar arasında kalmak yerine, eski Irak ovalarına inmeye, insanlar arasına karışmaya karar vermişti belki de. Bu Hanok Kitabı'nda sözü edilen ikiyüz isyancı Gözleyen'in 'günahı' öyküsünün aynısı mıydı? Sumer mitolojisinde, Anannage'nin bir zamanlar ölümlü insanlar arasında dolaştığını anlatan garip öyküler vardı. Örneğin onlardan eski Sumer şehri Kişi tasarlayıp kuranlar olarak söz ediliyordu.³³ Yine 'Girsu tapınağının (şehirde) yapılmasına yardım' etmişlerdi.³⁴

Başka bir mitte, 'içinde yaşayabilecekleri bir yurt olsun diye şehir' verilmişti kendilerine.³⁵ Bu 'yer' Sumer ülkesinin en eski şehir-devleti Eridu olmuş olabilir. Elli Anannage şehirden sorumluydu ki bu sayı Kharsag metinlerinde geçen sayı ile aynıydı.³⁶ Kazılar Eridu'nun kuruluşunu MÖ 5500³⁷ yılına kadar gittiğini ortaya çıkardı. Bu tarih O'Brien'in Kharsag'ın dağılma tarihi olarak verdiği aynı tarihti.

Yine de O'Brien metnin çevirilerini doğru yapmış mıydı?

Profesör George Barton'un izinden gitmiş olan akademisyenler O'Brien'in daha 'renkli'olan Kharsag metinleri çevirisini kesinkes reddettiler. Onlar Barton'un çevirisini destekleyecek, yazıların MÖ 2200 yılı geç Akad dönemine ait çeşitli dini metinler olduğu Ortodoks görüşünü onaylayacaklardı. Daha

32 Black and Green, Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia -An Illustrated Dictionary s.v.'Anuna (Anunnaku)' Sayfa 34.

33 Dalley, Myths from Mesopotamia, 'Etana' Tablo I sayfa 190.

34 Black and Green, Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia -An Illustrated Dictionary s.v.'Anuna (Anunnaku)' Sayfa 34.

35 Spence, Myths and Legends of Babylonia and Assyria (Asur-Babil Mitleri ve Efsaneleri) sayfa 90

36 Black and Green, Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia -An Illustrated Dictionary s.v.'Anuna (Anunnaku)' Sayfa 34.

37 Roux, Ancient Iraq, 70-71. Sayfalar.

Batıncı adamı James Biberkraut
Hanok'un Apokrifası üzerinde çalışır-
ken, Hanok'un torununun,
Bethanok'u Gözleyenler'le
kötülüğün nasıl suçladığından, bu
kötülemenin sonucu Nefilim oğul-
ları Tuh'un parlak gözler, beyaz
kum gibi saçlar ve solgun pembe
kızıl doğup aileyi nasıl korkuttu-
ğundan söz eder.

2. İskoç Araştırmacı James Bruce.
1773 yılında Etiyopya dilindeki ilk
Hanok Kitabı'nı Avrupa'ya getir-
mişti. Bu heretik kitabı bulmak
için niçin böyle bir araştırmaya
girişmişti? Hanok'un ilk Mason-
lukla muhtemel ilişkisi yüzünden
olabilir miydi?

James Bruce

3. Mani Peygamber: MS 3. yüzyılda Manizm diye bilinen nefret edilen bir din kur-
du. Dininin öğretileri ve kitapları Mani'nin yalnızca Hanok Kitabı'nı değil aynı za-
manda Gözleyenler ve Nefilim ile insanlığın çürüdüğünü anlatan diğer sıradışı me-
tinleri de doğru kabul etmesinin sonucu olarak şekillenmişti.

4. Adem ve Havva İyi ve Feni Bilgisi Ağacı'ndan meyve alıyor. Yılan, onları kışkırtıyor. Bu, cennetin meleklerinin yoldan çıkardığı insanlığı anlatan sembolik bir öykü olabilir mi?

5. Daniel Peygamber duvarın üzerindeki yazılanı çözüyor. Daniel Peygamber Perslerin eline düşmeden önce Babil'in son hükümdarı olan Belşazar'ın sarayındaki bir şenlikte duvarın üzerindeki yazıyı yorumluyor. Eski Ahit'te Gözleyenler'e ilişkin sözleri içeren tek bölüm niçin Daniel Kitabı'dır?

6. Melek Rafael Tobias'a öğretiyor. Melek Rafael, Tobias İran Medya Krallığı ülkesinde yolculukta iken ona bir balığın iç organlarının sağlık açısından yararlarını anlatıyor. Bu öykü doğruluğu tartışmalı (apokrif) Tobit Kitabı'nda yer alır. Medya ve Pers mitolojisi, Yahudi-Hristiyan melek, günahkar melek anlayışını derin biçimde etkilemiştir.

Pers Peygamber Zerdüş: Batı dünyadaki bir taş kabartmadan. Başının çevresinde, kutsal veya kral feri olarak bilinen parlaklık vardır. Yalnızca tann Ahura Mazda tarafından seçilmiş kral soyu bu görünüşte olurdu. Bu belki de Hanok Kitabı'nın Gözleyenler'i ve İbranî mitinin Ahura ve Devler'i ile anılan parlak nurun bir anısıydı.

8. Şehname'den alınan bir resimde, Simurg tarafından Elburz Dağındaki yuvaya taşınan 'şeytan' çocuk Zal: Lamiok'in oğlu Nuh olayında olduğu gibi Zal, olağanüstü varlıkların -burada devler veya Parlayanlar'ın- taşıdığı fizik özelliklere sahip olarak doğduğundan ailesi tarafından istenmez.

9. Şehname destanının kahramanı Rüstem'in sezeryanla doğumunu gösteren bir Pers resmi. Gizemli Simurg kuşunun (sağ köşeye bak) verdiği tıbbi bilgiyle doğumun gerçekleşmesi. Bu yaratık tıpta epey ilerlemiş bir şaman kültürün soyut anısı olabilir miydi?

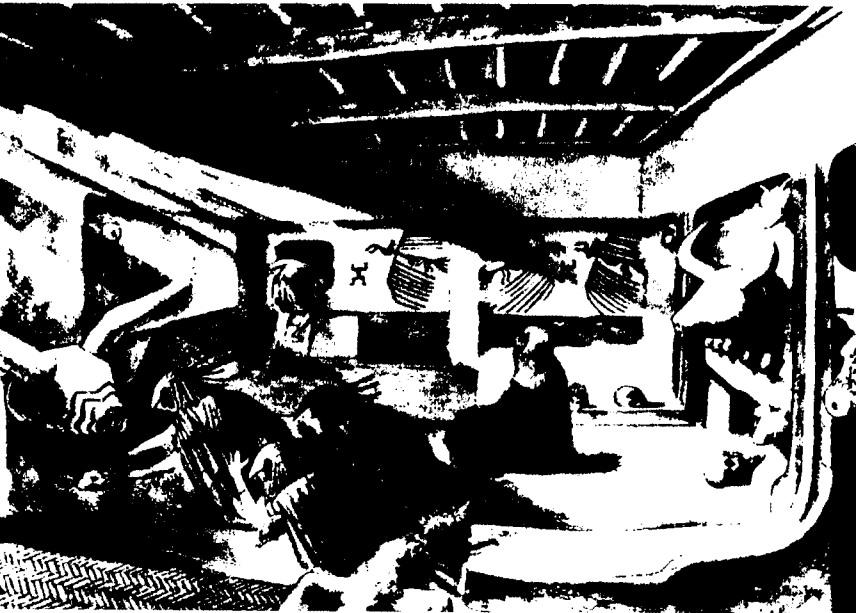

10. Yılan tılsımcısı bir Yezidi ve kızı. Antropolog E.S. Drower resmi, güney Kürdistan'da 1940 yılında çekti. Yılana saygı Yezidi dininde çok önemlidir, pe-kâlâ bu ıssız dağlarda bir zamanlar yerleşmiş Şaman kültürün soyut anısını yansıtır olabilir.

11. Burada kadın başıyla gösterilmiş Pers rivayetinin Simurgu. Bu masalsi kuşa atfedilen insan yetileri onun basit mitolojik bir kuştan çok daha farklı olduğunu ima eder.

12. Konya yakınlarındaki Çatalhöyük'teki 1960'lı yıllarda ortaya çıkarılan yeraltı tapınaklarının birinin içindeki akbaba Şamanların Alan Sorrell tarafından resme dökülmesi. Arkeoloji yazarı Edward Bacon tarafından yaptırılan bu resim MÖ 6000 dolaylarında görünmüş olabilecek gerçek 'meleklerin' tasvirine uyuyor mu?

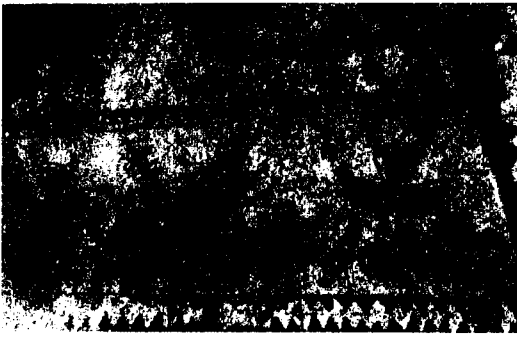
Sumer temel silindiri. MO 2254-2218. Profesör J.H. Haynes ve ekibi tarafından Güney Irak eski Nippur'da ortaya çıkarılan diğer tableti ile Kurdistana kurulu tannların evi Kharsag Kurra'nın öykülerini içerdigi anlasildi. Sumer-Akad mitolojisinin 'tannlar' ve 'tanrıçalar' ayrılması Yahudi-Hristiyan gelenegindeki meleklerin 'gühahı' olabilir mi?

14. Akad kralı Naram-Sim'in zafer aniti. (MO 2254-2218). Ayaklar altında ezilirken görülen, Lullubi olarak anılan bir Doğu ırkının yenilmesini kutlar. Naram-Sim, kutsal krallığın sembolü boynuzlu bir diadem [taç] giymiş olarak, Gözleyenlerin Sumer-Akad çeşitlemesi olan Ananage'nin oturduğu kutsal dağ Kharsag Kurra'nın önünde ayakta dururken resmedilmiştir. Bu anıt, kralın Kürdistan dağlarının insan 'tannları' ve 'tanrıçalarıyla' girdiği ilişkileri anlatıyor olabilir mi?

15. Eski Irak Obeyd kültürünün (MO 5000-4000) mezarlarında bulunan 'kertenkele benzeri' heykellerden biri. Bu örnekte yalnızca anne değil emzirdiği bebek de yılanı özelliklere sahiptir. Bu, heykellerin totem maskeler giyen insanları değil, Obeyd halkı tarafından yılanı özelliklerle görülen bir ırkı betimlediğini gösterir. Bu yürüyen yılanlar kimlerdi ve nereden gelmişlerdi?

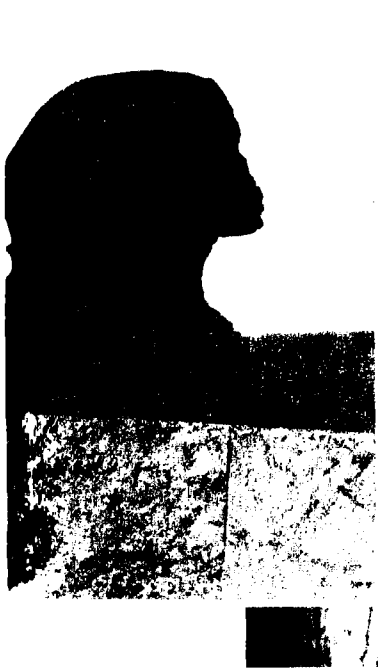
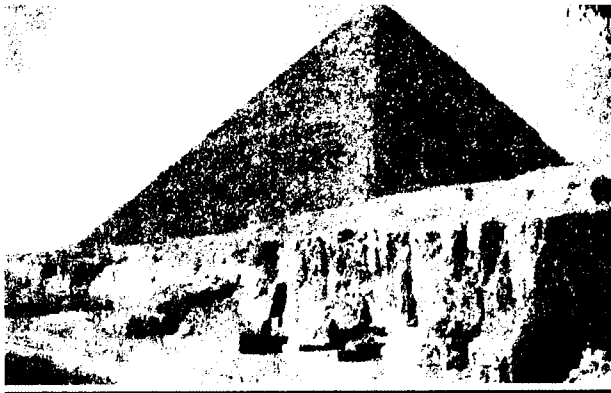
16. Türkiye Kapadokya'sı bölgesindeki ay-manzarasına dağılmış 'Peri Hırsırları' diye bilinen koni biçimli kayalar ve bunlardan oyulmuş münzevi kiliselerinin bulunduğu bölgede bulunan bir kuş Şaman resmi. Roma döneminde bulunan, insan özellikleri taşıyan ve resmedilmiş akbabalara çok benzeyen bir figürdür.

17. Türkiye, Derinkuyu yeraltı şehrinin görünümü. Bu devasa yer altı şehrinin dünyasının 20 bin kadar insanı barındırdığı söylenir ve pekala son Buzul Çağında (MÖ 10000 dolayları) yapılmış olabilir. Tıpkı bölgedeki diğer otuz beş benzeri gibi. Bunlar niçin yapılmışlardı?

18. Gökyüzünden yağan ateş: Gustave Doré'nin Dante'nin Infemo'sunun 1. cildinin baskısı için yaptığı Cehennem resminin bir bölümü. Tufan öncesi zamanlarda gökyüzünden yağan ateş tüm dünya mitolojilerindeki ortak konudur. Bu tür büyük yangınların evrensel bir tufandan ya da az önce ya da hemen sonra olduğu söylenir. Bu öyküler son Buzul Çağının bitimiyle birleşen küresel felaketlere dayanmış olabilirlerdi.

...anire yakınlarındaki
...platosunda kurul-
...Büyük Piramit.
...nın yapımı için ge-
...ekli olan bilgiyi hangi
...kültür vermişti ve o in-
...atılara ne olmuştu? Mi-
...nın ayrıldıktan sonra
...neye gitmişlerdi?

...Aslan-başlı Kozmok-
...atör; aynı zamanda
...nın dininde kötü
...adı I'hriman ile de öz-
...leştirilen kozmik za-
...nın belirleyici veya Ro-
...na Mithras kültü: Bu
...nıncıdan haberdar olma,
...Aslan burcunun presis-
...yonel döngüyü yönetti-
...bir zamana 11500 yıl
...geniye gidebilir miydi?

Mısır Gize'deki Büyük Sfenks: Gövdesindeki büyük aşınma eskiden inanıldığı gibi sort
yıllardan değil yağmurlardandır. Yeni astro-mitik ve geo-mitik bulgular yapımının, MÖ
600 yılına kadar gittiğini ima eder.

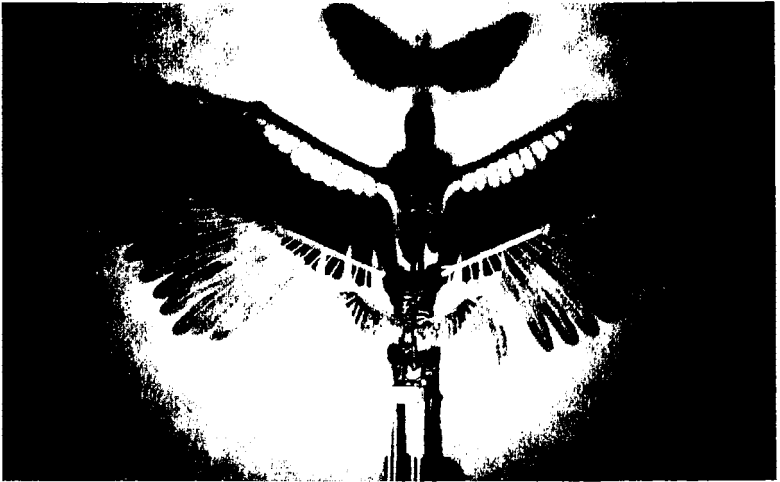

22. Hanok Kitabı ve Lut Gölü Parşömenlerindeki anlatılara dayanarak, ressam Billie Walker-John tarafından çizilen bir Gözleyen. Bu resimde betimlenen etten-kemikten varlıklar, eski kitapların iddia ettiği gibi bir zamanlar Kürdistan dağlarını yurt edinmiş miydi?

23. Gözleyenler'in lideri Şemyaza'nın heykeli. İskoçya Mid-Lothian Rosslyn Kilisesi. Gözleyenler'in liderinin bilinen tek tasviridir ve onun Tannın evinde bulunması, binanın 15. yüzyıldaki tasarımcısı St Roslin Clair'in gizli bir rivayetten haberdar olduğunu anlatır.

24. İbranice 'taç' anlamına gelen Kether: Heykeltıraş John Day'in yaptığı soyut bir Gözleyen. Şimdi kayıp olan günahkar ırkın anısıyla görsel bir iletişim kurularak yapıldığı söylenen soyut bir Gözleyen tasviri. Eğer geçmişteki bir çeşit gerçekliğe dayanmıyorsa akıl bilinçsizce, böyle çarpıcı tasvirleri niçin yaratsın?

da ileri giderek tabletlerde olan 'yaratılış mitlerinin' yalnızca kavramsal olduklarını, Enlil ve onun Nippur'daki tapınağının-
daki Dağ Evi'ne ilişkin herhangi bir sözün tarih öncesi zaman-
larda yaşayan tanrıların 'yüksekteki' yurtları anlamına gelme-
diğini işaret ettiler. O'Brien'in söyledikleri tamamen saçmaydı,
kayıp kıta Atlantis ve eski astronotlarla ilgili kitapların yanın-
da yerini alması gerekiyordu.

Burada biraz düşünmek gerekiyordu.

Bir yandan bunun doğru olduğuna inanmak istiyordu. Her-
kesin gittiği yoldan çok fazla sapmanın insanı gülünç durum-
lara düşüreceğini iyi bildiğimden elimden geldiği kadar akade-
mik, ayağı yerde görüşlerle geçmiş tarihi açıklamaya çalışıyor-
dum. Çünkü ya doğru ya da yanlış olursunuz.

Yine de O'Brien bir eski astronot teorisyeni değildi. Bazı me-
tinlerin Ortodoks çevirilerine karşı takındığı tutum gerçekten
inandırıcıydı.³⁸ O'Brien'in Kharsag tabletlerinin eski basit Su-
mer dini metinlerinden çok daha fazla birşeyler içerdiğine
inanmasını aşırı coşkululuk olarak kabul etmek gerekirdi.
Ama onun çevirileri Barton'unkilerden çok daha anlamlıydı ve
ben kendi görüşlerimi onun çevirisini temel alarak sürdüre-
cektim.

Kharsag'ı araştırma

Tüm göstergeler Kharsag'ın yüksek dağlık bir bölgede ku-
rulmuş olduğu yönündeydi.³⁹ Bu yer öylesine yüksekti ki 'ba-
zı Anean ağaçları yetiştirilemiyordu.'⁴⁰ Bununla Nippur dolay-
larındaki engebeli ovaların kastedilmediği açıktır.

O zaman bu yüksek yurt nerede kurulmuştu?

Bu soruyu yanıtlamaya girişirken, birçok eski Mezopotam-

38 O'Brien'in a-id-nun-bi-ir-ra çivi yazısının Barton tarafından 'Nunbiira kanalı' di-
ye çevrilmesi konusundaki görüşüne bakın. Nippur'daki bir kanalın ismi olarak
varsayılan bu ismin saçma olduğunu düşünüyordu. O'Brien 'Hızlı akan büyük
nehir' olarak okunması gerektiğini savunuyordu. The Genius of the Few sayfa
57.

39 age.45,63. sayfalar.

40 age. Sayfa 63.

ya metinlerini inceledim ve tanrıların inzivaya çekildiği tanı da böyle bir dağın var olduğunun kanıtlarını bulmaya başladım. Örneğin MÖ 3. binyıldaki Akadlar, Kharsag veya bilinen ismiyle Kharsag Kurra ('gar-sag kurkurra')nın kendi ülkelerinin kuzey sınırlarının⁴¹ 'hemen üzerinde'⁴² bulunan kutsal bu dağ olduğuna inanıyor görünüyordular. Onlara göre burası ırklarının doğduğu yeri sembolize ediyordu ve bizzat Akad ülkesindeydi.⁴³ Burada da İbranilere ait cennetin dört nehri fık rine tamamen koşut olarak 'dört nehir'⁴⁴ vardı. Kharsag Kurra'nın ötesi 'altının bol olduğu, tanrıların ve kutlu ruhlarını oturduğu, büyük Aralli diyarıydı.'⁴⁵

Akad miti böylece İbrani cennet öyküsü ile Kharsag tabletlerinin içeriğini harmanlıyor ve O'Brien'in bu eski metinlere yaptığı çeviriye de destek vermiş oluyordu. Öyleyse tanrıların bu mitolojik ülkesi nerede kurulmuştu? Bu konuda artışmaya gerek yoktu. Ülke Akad'ın kuzeyinde diğer bir deyişle Kürdistan dağlarındaydı. Birçok Akad miti ve söylencelerini benimsemiş MÖ 1. binyılın son dönem Asurluları Akadların Gümüş Dağ olarak bildikleri, Van Gölünün batısında Türkiye Kürdistanı Toros Sıradağları'na bir gönderme olan 'gümüş dağ'ıyla bağıntılı olarak Kharsag Kurra'nın 'göksel saraylarından' söz etmişlerdi.⁴⁶

Tanrıların benzer bir vatanı Mezopotamya'nın en önemli edebi eseri olarak nitelendirilmesi gereken -Gilgamesh destanında da yer alır.

Kahraman Gilgamesh

Bu isme sahip Sumer kahraman, görünüşe göre MÖ 3. bin-

41 Warren, Paradise Found -The Cradle of the Human Race at the North Pole. 126-127.Sayfalar. 170-171. sayfalar

42 Lenormant, Chaldean Magic. Sayfa 154

43 age. Sayfa 170

44 age. 126-127. sayfalar, 126 n, Smith, Assyrian Discoveries 392-393.Sayfalar, Massey, The Natural Genesis Cilt 2. Sayfa 231'i karşılaştır.

45 Lenormant, Chaldean Magic. Sayfa 154

46 Warren, Paradise Found -The Cradle of the Human Race at the North Pole. Sayfa 127. Rous. Ancient Iraq. sayfa 147.

bu ikinci yarısındaki bir dönemde merkezi Irak'ta Uruk şehri devletinin kralı olan muhtemelen tarihsel bir figürdü. Me-
nin onun bir *lillu*, 'şeytansı yeteneklere sahip bir adam'⁴⁷ oldu-
ğunu ve çeşitli türbelerde bir tanrı olarak tapınıldığını söyler.
Onun tıpkı MÖ 2112-2004 yılları arasında Aşağı Irak'taki
bu devlet Ur'u yönetmiş olan kendisinden sonra gelen halef-
leri gibi onun da Uruk'ta Utu-hegal isimli kral tanrı olarak ka-
bul edildiği kaydedilmiştir.

Muhtemelen bu Gilgamesh'in kahramanlıklarından söz eden
bu şiirin ilk kez yazılmış olduğu dönemle aynı çağdaydı
çünkü bu destanın MÖ 2. binyılın ilk yarısına kadar giden bir-
kaç versiyonu vardı. Bunlardan 'Gilgamesh ve Huwawa' veya
Gilgamesh ve Sedir Ormanı'⁴⁸ adındaki öykü önce dağlarda ya-
şayan ama daha sonra kandırılıp evcilleştirilen ve ölümlülerin
arasında yaşamak için ikna edilen Enkidu ile başlar.

Enkidu bu yeni yaşam biçiminden gittikçe daha çok hoşlan-
maya başlar ama bunun karşılığında cesaretini ve gücünü yiti-
rir. Bu yüzden Gilgamesh ona birlikte dağlara gidip Huwawa
(veya Humbaba) isimli bir 'canavarı' öldürmeyi önerir. Bu tu-
haf yaratık tanrı Enlil tarafından sedir ormanını korumakla
görevlendirilmiştir. Önce Enkidu bu korkutan öneriye yanaş-
mak istemez çünkü dağlarda dolaşırken onunla bizzat karşı-
laşmıştır. Yine de sonunda Gilgamesh'in ısrarıyla isteğe boyun
eğer.

Huwawa 'yedi kat korkutan parlaklıkla korunan' bir dev
olarak betimlenir.⁴⁹ Çok çirkin bir yüzü, uzun saçları ve sakal-
ları vardır, elleri aslan pençesi gibidir. Sonunda iki kahraman
devin izini bulurlar, önce yaşamını bağışlarlar, sonra büyük
bir öfkeyle Enkidu Huwawa'yı parçalar.

Bu şiirin en önemli bölümü 'Ormana Yolculuk' isimli bölü-
müdür. Burada Gilgamesh ve Enkidu sedir ormanına ilk kez

47. Dalley, *Myths from Mesopotamia* sayfa 40.

48. Jacobsen, *The Treasures of Darkness -A History of Mesopotamian Religion*
(Karanlığın Bilgisi -Mezopotamya Din Sözlüğü) 195-204. sayfalar.

49. Black and Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia -An
Illustrated Dictionary s.v. 'Huwawa (Hubaba)'* Sayfa 106

yaklaşırlar, 'dört bir yöne giden onbin beş kilometrelik' ormanın önlerinde uzandığından söz edilir. Metin şöyle sürer:

Birlikte ormana gittiler ve yeşil dağa geldiler. Orada durdular, çok şaşırmışlardı; dimdik durup ormana, tanrıların yaşadığı yere [yazarın vurgusu] sedir dağına baktılar. Sedirin muazzam büyüklüğü dağın önünde yükseliyordu, gölgesi çok güzeldi, insana huzur veriyordu; dağ ve önündeki düzlük fundalıklarla yemyeşildi.⁵⁰

Bu, 'tanrıların yaşadığı yer' neydi? Metin çok büyük ormanın içinde duran 'yeşil' bir dağdan söz ediyordu.

Bu dağın önünde öyküde özel bir öneme sahip görünen devasa bir sedir ağacı vardı. Genellikle sınırsız bir büyüklüğe sahip bu tür yalnız ağaçlar dünyanın her yerinde mitolojide, cennet ve dünyanın bulunduğu yeri temsil ederler. Mitolojik çalışmalarda böyle ağaçlar axis mundi veya kozmik eksen olarak bilinirler ve değişmez biçimde hep karşımıza çıkan, tüm dünyaya su sağlayan çeşme, kaynak veya kutsal bir dağla ilişkilendirilir. Tabletlerin birinin ilk satırlarında Kharsag 'Cennet ve Dünya'nın bulunduğu yer'⁵¹ olarak geçer ki bu onun rolünün kozmik eksen olduğunu bir kez daha doğrular. Öyküdeki sedir de Sumer panteonunun en önemli beş tanrısı Enlil, Enki, Ninlil, Ninurta ve Utu'ya atfen 'tanrıların yaşadığı yer' anlamına geliyordu.

Peki o zaman tanrıların bu muazzam sedir ormanı neredeydi?

Sumerce yazılmış Gılgamesh destanının en eski biçiminde metin bunu çok açıkça ifade eder: Kürdistan Zagros dağlarında.⁵² Destanın daha sonraki Asur zamanında yazılmış biçimleri ormanın Lübnan'da olduğunu söyler ki bu kesinlikle doğru değildir. Paleo-klimatolojik [Fosile-iklime dayanan] araştırmalar gösteriyor ki, MÖ 8500 yılları civarında son Buzul Ça-

50 Izady, The Kurds -A Concise Handbook, sayfa 19 Sanders'in 1972 Epic of Gilgamesh kitabından alıntı sayfa 106.

51 O'Brien The Genius of the Few, Sayfa 38.

52 Izady, The Kurds -A Concise Handbook, sayfa 19

ının nihai olarak çekilmesinden sonra Kürt tepelik bölgelerinin daha aşağılarındaki düzlüklerin kaplı olduğu seyrek çimenlikler ve tundra sözü edilen ormanlara yerini bıraktı. Yaklaşık yine aynı dönemde Kuzey Mezopotamya ve Kuzeybatı İran'da görülen şiddetli Asya muson yağmurları yaz ve bahar ayları süresince bol bol yeşillik ortaya çıkardığı gibi göller oluşturarak Kürt tepelerinin iklim koşullarında büyük değişiklikler meydana getirdi. Dağ yamaçları ve vadilerde sedirlerin de içinde olduğu belli dönemler dışında kalıcı olmayan bu ağaç türlerinin oluşturduğu bir orman büyümeye başlarken daha yükseklerde tarım için elverişli yeşil alanlar oluştu. Gerçekten de bu sert iklim değişiklikleri Kürdistan'daki en eski neolitik toplumların ortaya çıktığı aynı dönemdeydi. (Onyedinci bölüme bakın).⁵³ Yaklaşık olarak MÖ 3000-2000 yılları arasında bir zamanda sözü edilen Asya musonları bölgeyi gerekli bahar ve yaz yağışlarından yoksun bırakarak geri çekildi. Bunun sonucu olarak aşağıda yer alan vadiler bitki çeşitliliği açısından bir azalmaya sahne oldu ki bu da civardaki düzlük bölgelerin de yavaş yavaş kuruması sonucunu getirdi. Şu anda da bu iklim hüküm sürmektedir.⁵⁴

Yine Sumerlerin tuğla fırınlarındaki odun kömürü için hem evlerde yakmak hem de bina yapımında kullanmak için toptan ağaç kesmeye başladıkları dönem de aynı dönemdi. Bunun bir sonucu olarak MÖ 1. binyılın başları geldiğinde Zagros sedir ormanları artık yoktu. Bu bölgeye yalnızca ekolojik bir hasar getirmekle kalmadı aynı zamanda Gılgamesh destanının daha sonraki dönem versiyonlarında ve döneme ait diğer mit ve efsanelerde büyük coğrafi hataların oluşmasının yolunu hazırladı. Bu metinlerin editörleri kendi uzak atalarının bile bir zamanlar Zagroslar'da böyle bir 'sedir ormanı' olduğunu anımsayamayacağı bir çağda yaşamış olduklarından, bu ağaçların varlığı istemeden çok daha iyi bilinen Anti-Lübnan sıradağlarındaki sedir ormanıyla birleştirildi. Gerçekten de Kürt uzman Mehrdad Izady'nin işaret ettiği gibi; bazı modern aşartırmacı-

53 age. 23-24. sayfalar.

54 age. Sayfa 18.

lar coğrafi uyumsuzluktan değil Zagroslarda uzun zamandır sedir ormanı görünmemesinden dolayı şaşırdıklarından destanın (Gilgames) eski sözlerini "Sedir Ormanı" yerine "Çam Ormanı" diye yorumlamaya başladılar."⁵⁵

Hermon Dağı tartışması

Böyle sedir ormanlarının Kürdistan Zagros Sıradağları'nda olduğu bilgisi O'Brien'in Kharsag tabletleri çevirisine büyük bir darbeydi. İçeriğini değerlendirdikten sonra, aynı paleo-klimatolojik kanıtı kullanarak, Anti-Lübnan sedir ormanlarının yaptığı hesaplamaya göre MÖ 8000 yılındaki son Buzul Çağı ile aynı dönemde olduğunu iddia etti. Bu bilgiye dayanarak O'Brien, Kharsag'ın tam bu çağda Anti-Lübnan sıradağları içindeki bir bölgede yerleşmiş olması gerektiği sonucuna vardı. Hatta daha da ileri giderek yaptığı çalışmalara dayanarak MÖ 8197 yılını bu yurdun kuruluş tarihi olarak verdi.⁵⁶ Sonra O'Brien bu bilginin Kharsag'ın Hanok Kitabı'nın cennet yurdu Eden ile sinonim olduğunu kanıtladığını söyledi: Çünkü Kharsag coğrafik olarak bizzat Anti-Lübnan sıradağları içinde yer alan Hermon Dağının civarında yerleşmişti. Yine çok ilginçti ki 'sedir' in Akadcası erenu veya Gözleyenler anlamına gelen Ibranice 'irin'le fonetik olarak aynı olan erin'di. Hanokyan literatürde Gözleyenler'in sinonimi olarak 'ağaçlar' ın kullanılması, *Şehname*'nin mitolojik krallarının selvi ağaçlarıyla ilişkilendirilmesinden hareketle, Gözleyenler ve sedirler arasındaki etimolojik ilişkinin basit bir tesadüf olamayacağını hissediyordum.

Zagroslar'da eskiden sedir ormanları olduğunun kesin kanıtları bulunduğundan Kharsag'ın o kadar uzakta Lübnan'da değil ya bu bölgede ya da Doğu Toros sıradağları içinde olması daha uygun görünmektedir. Bu varsayımın çok tuhaf bir doğrulaması bizzat O'Brien'den gelir. Kharsag tabletlerindeki coğrafi kanıtların hepsini değerlendirdikten sonra şunu kabul eder:

55 age. Sayfa 19

56 O'Brien The Genius of the Few, Sayfa 15.

Bu dağlar Bereketli Hilal'in kuzeydoğu kanadındaki Sumer Ülkesi'nin kuzeyinde Kürdistan ve Loristan Zagros Dağlarını akla getirir ama bu dağlarda şu anda meşe vardır ve sedir ağaçları olduğuna dair hiçbir bilgi yoktur tarihte.... O yüzden elimizde sadece Bereketli Hilal'in uzak kuzeybatı köşesinde duran Lübnan kalır.⁵⁷

Bu, basitçe söylersek doğru değildir, O'Brien'in Eden/Cennet/Kharsag'ın Anti-Lübnan sıradağları içinde yerleşmiş olduğu inancını sarsan başka bir kanıt da Tekvin 2:8 Tanrı'nın 'Eden'de doğuya doğru' bir bahçe kurduğu cümlesinden gelir. Hermon Dağı Akdeniz kıyısındaki eski Sayda şehrinden başka hiçbir şeyin doğusu olarak görülemez. O'Brien'in vardığı bu yanlış yargılara karşın onun Kharsag tabletlerinin yeniden çevirisi küçümsenemez çünkü o yeryüzündeki en eski cennet öyküsünün nasıl olabileceğini dünyaya göstermiş oldu.

Bu rivayet Kharsag tabletleri dışında da varolabilir miydi ve Kürdistan dağlarına geri dönmeyi mi gerektiriyordu?

Dilmun'u araştırma

Sumer ve Akad kültüründe tanrıların yaşadıkları yer anlamında bilinen isimler yalnızca Eden ve Kharsag değildi. Dilmun veya Tilmun olarak bilinen mitolojik bir cennete ilişkin efsaneler de vardı. Buraya tanrı Enki ve karısı 'mutlak mutluluktan oluşan günahsız bir çağ' kurmak için yerleşmişlerdi. Hayvanların barış ve uyum içinde yaşadığı, insanın hiçbir rakibinin olmadığı ve tanrı Enlil'in 'tek bir dilde övüldüğü'⁵⁸ yeri burası. Ayrıca saf, temiz, 'parlak' 'ölümsüzlerin evi' ölüm, hastalık ve üzüntünün bulunmadığı yer olarak da betimlenir.⁵⁹ Bazı ölümlülere 'tanrı yaşamı' verilir.⁶⁰ Bu sözler İran mi-

57 age. Sayfa 120

58 Heinberg, Memories and Visions of Paradise -Exploring the Universal Myth of a Lost Golden Age (Kayıp Altın Bir Çağın Evrensel Mitinin Araştırması) Sayfa 42.

59 Roux, Ancient Iraq. Sayfa 106

60 age.

tolojisi ve söylencesindeki ölümsüzler ülkesi Airyana Veyahı ve İbrani geleneğin Eden'ini anımsatır.

Dilmun isminin Akad kralı Sargon'un (MÖ 2334-2279)⁶¹ Pers Körfezinde, Bahreyn'de kurmuş olduğu bir ada devleti doğrudan bağlantısı olduğu halde, bunun mitolojik bir krallık olduğunu iddia etmek için de sağlam kanıtlar vardır. Örneğin 'Dilmun Dağı'nın güneşin doğduğu yer' olduğuna dair sözler vardır.⁶² Bahreyn'de bu isimde bir dağ olmadığından ve hiçbir biçimde bu ada Irak gözününe alındığında güneşin doğduğu yönde duramayacağından iki Dilmun olduğu izlenimi vardır.

O zaman bu mitolojik Dilmun neredeydi?

Şans eseri, umulmadık bir buluş bana yanıtı verdi. Mehdrad Izady'nin 1992 yılında basılan önemli kitabı *The Kurds-A Concise Handbook*'a şöyle bir baktığımda Deylemliler olarak bilinen, Orta Çağ süresince en ünlüleri Buwâyhidler (ya da Buyidler) olan ve MS 932-1062 yılları arasında hüküm süren, güçlü Orta Doğu krallıkları kuran bir Kürt kabile hanedanına ilişkin sözler gördüm. Çok önemli olan 'Bağdat Abbasi Halifeliği'ni almayı başardıktan sonra Deylemliler Küçük Asya'dan Hint Okyanusu kıyılarına kadar uzanan bir Kürt İmparatorluğu kurmak için ilerlediler.⁶³

Ama Izady'nin kitabında işaret ettiği gibi: 'Deylemlilerin kökeni gizemle kuşatılmıştır.'⁶⁴ Kabile hanedanlığının merkezi birçok araştırmacının orada ünlendiklerini varsaydıkları, Tahran'ın kuzeyindeki Elburz dağları olmuştu. Eğer kabilenin geçmişi İslam öncesi zamanlara kadar izlenecekse, özellikle MÖ 3. yüzyıl ile MS 3. yüzyıl arasında hüküm sürmüş Part kralları zamanında, değişik bir resim ortaya çıkar. Onların gerçek anavatanları Kuzeybatı Kürdistan'daki Dilamân veya Daylamân isimli bir bölgedeydi. Onların şimdiki torunları hâlâ yaşayan Dimila (Zâzâ) Kürtleridir.⁶⁵

61 Bibby, Looking for Dilmun (Dilmun'u Ararken) Sayfa 43.

62 Kramer, Sumerian Mythology, Sayfa 81.

63 Izady The Kurds-A Concise Handbook sayfa 43.

64 age. Sayfa 44

65 age.

Dilamân? Dilmun'a ne kadar benziyor.

Bunların ikisi bir ve aynı olabilir miydi?

Irak Kürdistanı'ndaki Arbela (modern Erbil) Hristiyan eski kilise arşivleri aynı coğrafik bölgeyi Beth Deylomiye, Deylem-lilerin yurdu olarak Dicle Nehrinin kaynağının civarındaki 'Sincar'ın kuyezine' yerleştiriyordu.⁶⁶ Üstelik Izady şunu da ortaya koyuyor: 'Zerdüşt kutsal kitabı *Buhdaehiş* (de) Dilamân'ı Hazar Denizinin kıyı şeridindeki dağlık bölgeye değil... *Dicle'nin kaynak sularında* bir yere yerleştirir. [İtalikler yazanın]⁶⁷

Bu sözleri okuduğumda kendimi zor tuttum- diğer önemli Kürt kaynaklarından en az birisi gibi Bundaehiş de Dımlı Kürtlerinin anavatanı, Dilamân'ı 'Dicle'nin kaynaksularında bir yere yerleştiriyordu'! Haritaya bakıp en kötü olasılıkla şunu tespit ettim: 'Dilamân Bitlis'in hemen yakınında, Van Gölü'nün güneybatısına yerleştirilmişti. Benim Eden Bahçesi'ni yerleştirdiğim alanın tam aynısı! Çok açıktı ki bu kelimeler farklı dillere aitti, Yakın Doğu'daki binlerce yıllık kültürel değişim içinde değişikliğe uğramışlardı. Bunu kabul ediyordum ama yer isimleri çok büyük bir değişiklik olmadan birbirini izleyen kültürler tarafından yeniden kullanılabilen birkaç şeyden birisidir. Bu yüzden Kuzeybatı Kürdistan'ın yerli halklarının Mezopotamya yeri ve ismi olan Dilmun'u sadece korumakla kalmayıp onu bir kabile ismi şeklinde kullandıkları çok açıktı.

Suların kaynakları

Dilmun ile Dicle-Fırat kaynak suları arasındaki ilişki burada bitmiyordu. Karısıyla birlikte yaşayan Tanrı Enki'nin Dilmun'un ilk sakini olduğu söylenir. Enki dünyadaki tüm çeşmeler, akarsular ve nehirlerin beslendiği yeraltındaki çok büyük bir su ülkesi olan Abzu'nun tanrısı olarak da biliniyordu. Bu sıfatla o Sumer'in iki büyük nehri Fırat ve Dicle'nin koru-

66 age.

67 age.

yucusuydu, sık sık ya omuzlarından ya da elinde tuttuğu bu vazodan çıkan kemerli akarsularla resmedilmiştir.

Bu ırmakların yukarısına doğru, nehrin kaynağına ulaşma ya çalışan balıklar da resmedilir.⁶⁸

Bu iki nehrin kutsal koruyucusu olarak, Enki nehir kaynaklarının da koruyucusu olarak görülmüş olmalıdır. Böylece kuşkusuz o Arbela Hristiyan Kilisesi kayıtları ve Buhdaehiş metninin Dilmun mitolojik krallığını, İbrani rivayetinin Eden Bahçesi'ni yerleştirdiği yer olan sözü edilen nehirlerin çıktıkları kaynakla da ilişkilendirilmiş olur.

Kızılbaşlar

Dımlı Kürtlerinin asıl dinleri Kürdistan meleğe tapan kültürlerinin belki de en gizemlisi olan Aleviliktir. Taraftarlarının çoğu bugün Doğu Anadolu Türkiye Kürdistanı civarında yaşarlar. Bununla birlikte Kuzey Kürdistan'daki Sünni İslam denizinin ortasında halâ yaşayan son bir Alevi kalesi vardır ki bu Van Gölünün güneybatı kıyılarındadır.⁶⁹

Öyleyse meleklerle tapan bu gizemli Alevi kabileleri kimlerdi?

Aleviler isimlerini alev kelimesinden alırlar, bu inançları arasında ona çok büyük bir saygı duyduklarına ilişkin bir göndermedir. Şu anda uygulandığı biçimiyle Alevilik tarihsel açıdan yalnızca MS 15. yüzyıla kadar gittiği halde, onun kökleri zamanın sisi arasında geçmişe uzanır ve çoğu İran kökenli birçok etkiyi içinde barındırır. Müslüman değildirler ama buna karşın bir dizi avatara veya kutsal inkarnasyona inanırlar. Bunlardan en önemlisi, ilk Şii imam olan Ali'dir. Buna karşılık Azhi Dahâka'dan da haberleri vardır çünkü o Cem ayini olarak bilinen dini toplantıda yer alır.⁷⁰ Alevilerin daha karmaşık

68 Jacobsen, *The Treasures of Darkness -A History of Mesopotamian Religion*. 110-111. sayfalar.

69 Izady, *The Kurds-A Concise Handbook*. Sayfa 134'teki harita Kürdistan'daki dinsel dağılımı gösterir.

70 age.

Harita 3. Hem Eden Bahçesi hem de Nuh'un Gemisi ile ilişkilendirilen geleneksel yerleri gösteren Doğu Kürdistan

ritüel gelenekleri arasında çok eski bir uygulama da yere saplanan bir kılıç aracılığıyla evrensel ruhla⁷¹ iletişim sağlama adetidir. Tüm dini ayinlere kadınların katılmasına da izin verilir. Özellikle dışarıdan olanların katılmasına izin verilmeyen Cem ayini gibi olaylarda Aleviler, cinsel uygunsuzluklar olduğu suçlaması ile karşı karşıya kalmışlardır.

Dımili Alevileri Kızılbaşlar olarak da bilinirler. 'Kızılbaş' Muhammed'in damadı Ali'nin onuruna kabul ettikleri koyu kırmızı başlıklara bir göndermedir. Ali bir savaş sırasında açıkça şunu söylemişti: 'Başlarınıza kızıl bağlayın ki, savaşın hengamesinde kendi yoldaşlarınızı öldürmeyesiniz.'⁷²

71 age.Sayfa 151

72 Trowbridge, 'The Alevis ar Deifiers of Ali' 'Aleviler ya da Ali'yi Tanımlayanlar', sayfa 340.

Kitabı kapatırken okuduğum şeye hâlâ inanamıyordum. Bu keşiflerle açıkça ürperdiğimi söylesem azdır. Acaba Türkiye Kürdistanı'nın Deylemlileri ya da Dımili Kürt kabilesi, tarih öncesi çağdan Orta Çağlara kadar Dilmun veya Dilamân adını saklamayı başarmış mıydı? Daha da önemlisi, Kızılbaş Alevi kabilesi bu bölgede Gözleyenler'in varlığına ilişkin eski sırları korumuş muydu? Onların anavatanı, Van Gölünün güneybatısı gerçekten Dilmun'un olduğu bölge miydi? Yani ölümsüzlerin Mezopotomya ülkesiyle, Anannage yurdu Kharsag'la ve Gözleyenler'in vatanı Eden'le aynı mıydı?

İnsanı kışkırtan bir fikirdi bu, dahası Dilmun'un Kuzey Kürdistan'da yerleşmiş olduğunun şartlara bağlı kanıtı sağlam görünüyordu. Yine de devam etmeden önce, günahkar ırkın varlığından söz eden ipucu izlerini Mezopotamya'nın eski şehir devletlerinden kalan mitolojiler ve efsaneler içinde sürüp süremeyeceğimi anlamam gerekiyordu. Umduğumdan çok daha fazlasını başka bir yerde bir zamanlar ölümlülerin arasında yaşamış, orada çok uzun süre kalmış tanrı insanların anılarının olduğu eski Irak'ta keşfettim.

Çok uzun zaman önce, tanrı ölümlülerin arasında hâlâ yaşarken büyük bir ağacın içinde bir yılanla barış içinde yaşayan bir kartal vardı. Birbirleriyle hiç dövüşmezlerdi. Aşağı dallardaki birbirlerinin yavrularını beslerlerdi. Bir gün yılan avlanmaya gittiğinde, kartal arkadaşının yavrularını yutmaya karar verdi. Yuvasına döndüğü zaman, yılan yavrularının olmadığını görünce büyük bir üzüntüye kapıldı, yere düşüp ağlamaya başladı. Tanrı Şamaş yılanın durumunu gördü, ona nasıl harekete geçeceğini söyledi. Bir öküz cesedinin içine saklanacak ve kartal beslenmek için gelene kadar orada bekleyecekti.

Yılan aynen bunu yaptı ve büyük kuşun gelişiyle en kötü intikamı uygulamaya koyuldu. Önce kartalı yakaladı. Sonra 'pençesini' kırdı. Tüylerini yolduktan sonra derin bir kuyuya attı.

Bu arada aşağı ovada Kiş Kralı Etana çok üzgündü. Kra-
lıçesi ona hiç çocuk doğuramamıştı, varis bırakmadan ölmek istemiyordu. Ama bu derdin bir çaresi vardı. Dağlarda bir yerlerde kısır kadına çocuk doğurabilen 'doğum

bitkisi' olduğunu duymuştu. Eğer cennet tanrılarına bu muazzam ilacı nerede bulabileceğini sormanın bir yolunu bulabilirse onu elde edebilirdi. Büyük bir karamsarlık içinde ağlarken Şamaş onu duydu ve çareyi söyledi. Etana kartala yardım etmeli, onu kuyudan çıkarmalıydı, o zaman kuş 'doğum bitkisini' onun için bulurdu. Etana hepsini yaptı ve kuş özgürlüğüne kavuşur kavuşmaz 'doğum bitkisini' aramak için dağların üzerinde süzölmeye başladı. Ama ne yazık ki başarılı olamadı ve derde çare olabilecek Doğum Hanımefendisi Iştar'ı birlikte ziyaret etmeyi önerdi.

Kartal Etana'ya; 'Mutlu ol dostum, gel seni en yüksek cennete götüreyim. Göğsünü benim göğsüme koy, kollarını kanatlarıma dola, bırak benim gövdem seninki olsun'¹ dedi. Etana bu planı kabul etti ve çift birlikte Anu'nun cennetine doğru uçmaya başladılar. Gökyüzünde gittikçe yükseğe doğru süzöldüler, aşağıda dünya küçüldükçe küçüldü. Sonunda cennetin kapısına ulaşılar ve başlarını eğip içeri girdiler.²

Eski üç taş tabletin sonuncusu üzerinde yazılı olan öykü burada sona erer ve başka tablet bulunmamıştır. Biz geri kalan kısmı yalnızca tahmin edebiliriz. Muhtemelen Etana Iştar'dan bir çözüm elde etti ve kendisinden sonra bir varis bırakacağını bilerek öldü. Sumer kral listesine göre Etana 1560 yıl sağlıklı bir yaşam sürdükten sonra oğlu Balih'i halef olarak bıraktı. Demek ki cennete ziyaret başarılı olmuştu!

Etana öyküsü MÖ 3. binyılın sonlarındaki Akad kralları saltanatı sırasında eski Mezopotamya'da çok ünlü bir öykü olarak görünür, çünkü bir kartalın sırtına binmiş figür resmi taşıyan silindir mühürler farklı yerleşim yerlerinde günışığına çıkarılmıştır.³

Yine de Etana öyküsü ve onun cennete uçuşu küçük çocuklara yatarken anlatılan basit bir öykü değildir, çünkü günah-

1 Mackenzie, *Myths of Babylonia and Assyria* sayfa 165

2 Dalley, *Myths from Mesopotamia 'Etana III'* 189-200. sayfalar.

3 Black and Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia -An Illustrated Dictionary s.v. 'Etana'* sayfa 78

bu ırkla birleşen çeşitli soyut imgeler içermektedir. Kesin biçimde dünya ve cenneti buluşturan kozmik eksen olan, büyük bir ağacın içinde yaşayan kartal ve yılan arasındaki savaştan söz edilir burada. Her ikisi de çok kesin biçimde Gözleyenler ile birleşen bu iki hayvan arasındaki mücadele iki ayrı Anan-nage -birisi cennetin, birisi dünyanın- grubu arasındaki bir çeşit çarpışma olabilir miydi? Etana 'Anu Cenneti'nin tanrıları- nın 'doğum bitkisi' olarak bilinen ve -kartalın aramak için ona yardım edip bulamadığı- merak uyandıran ilaca ilişkin bilgileri olduğuna inanır. Bu akla Pers Simurg'un tıp bilgisini ve yalnızca ölümsüzlerin bildiği gizi kutsal haomanın şifa veren özelliklerini akla getirir. Bu birbirinden ayrı olan rivayetler bir biçimde bağlantılı olabilir miydi?

Kutsal evliliğin gizemi

Kahraman Gılgames'in mitolojik yaşamını çevreleyen öyküler araştırmacılar tarafından hiçbir zaman ciddi bir biçimde açıklanmamış olağandışı olaylar içerir. Romalı natüralist ve yazar Cladius Aelianus'un *On the Nature of Animals* (Hayvanların Doğası Üzerine) isimli kitabı Gılgames'in garip doğumunu anlatır. Öykü 'Sevekoros' isimli Babilli bir kralın tapınak 'büyücüleri' tarafından, prenses olan kızının çok yakında bir çocuk doğuracağını ve bu çocuğun bir gün zorla tahtı ele geçireceğini kehanet etmesiyle başlar. Bunun üzerine kral hemen kızının 'acropolis' içinde kapalı tutulmasını ve başında nöbetçi olmasını emreder. Bu önlemlere rağmen, kızı gebe kalır ve kaçınılmaz biçimde bir erkek çocuk doğurur. Kralın gazabından korkan nöbetçiler çocuğu alıp bir dağın doruğuna götürürler ve aşağı atarlar. Tam o anda oradan geçmekte olan bir kartal bebeği havada yakaladıktan sonra, mağrur tepede kurulmuş bir meyve bahçesine götürür. Orada delikanlı olana kadar bebeği büyütür. 'Gılgames' ismi verilir çocuğa, zamanı geldiğinde çocuk şehre geri gider, kestirilebileceği gibi tahtı büyük babasından alır.⁴

4 age. s.v.'Gilgamesh' sayfa 91.

Bu basit masal ne çeşit bir sembolizmi gizlemektedir? Kutsal evlat nasıl gebe kalmıştı? Çocuk niye rüzgara fırlatılmıştı? Kartal kim veya neydi? Meyve bahçesi neresiydi? Gilgamesh'ın çocukluk yaşamı hakkındaki bu öyküyü saklayan tek yazıt olan Claudius Aelianus bu sorulardan hiçbirisine yanıt vermemiştir. Yine Sumer mitolojisine dönersek, kahramanın destanı bulmacadaki kayıp parçalardan bazılarını bize verir. Babası Lugalbanda isimli Uruk kralı, annesi 'vahşi bilge dişi' 'gururlu' tanrıça Ninsun olarak verilir.⁵ Gilgamesh yalnızca Lillu yani şeytan olarak değil aynı zamanda annesinin kutsallığı nedeniyle 'üçte iki' tanrı 'üçte bir' insan olarak tarif edilir.⁶

Ninsun kimdi? Niçin bir tanrıça olarak betimleniyordu? Onun statüsü Gilgamesh'a kısmen tanrı, kısmen insan, kısmen de şeytan olma hakkını nasıl veriyordu?

Eski Sumerce ve sonraki dönem Babilce metinlerde tekrar tekrar 'kutsal evlilik' denen sözler buluruz. Burada kral veya seçilen kişi, en haline gelirdi (papaz olurdu) ve aslen Inanna (Akadça Iştar) olan Cennet Kadını 'tanrıça' ile kutsal evlilik yapardı. Alternatif biçimde bakire bir *entu* yani rahibe bir tanrıyla genellikle ay tanrısı Nanna-Suen veya Sin ile 'evlilik' yapardı. Bu olay yılda bir kez 'toprağın verimliliği insan ve hayvanın dölünün bereketli olması' amacıyla tapınak binasında özel olarak hazırlanmış bir odada yapılırdı.⁷ Kanıtlar 'kutsal evlilik' töreninin MÖ 2500 yıllarındaki ilk hanedansal Sumer dönemine kadar gittiğini ve MÖ 1. binyıl son Babil dönemindeki birçok şehir-devletinde uygulandığını gösteriyor.⁸ Kuşkusuz bilim adamları 'kutsal evlilik' olayını yalnızca sembolik bir olay olarak görmüşlerdir: Tanrıların rolünü alan insanlar, kutsal odaya 'giren' acayip tanrılar yalnızca metaforik terimlerdi.

5 Dalley, Myths from Mesopotamia 'Gilgamesh' Tablet I.' Sayfa 51.

6 age.

7 Black and Green, Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia - An Illustrated Dictionary s.v. 'Sacred Marriage' 157-158. sayfalar Roux, Ancient Iraq sayfa 93

8 Black and Green, Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia - An Illustrated Dictionary s.v. 'Sacred Marriage' 157-158. sayfalar

Lakat hepsi bu muydu: Tanrı rolü oynayan krallar ve tanrı-
ca rolü oynayan kraliçeler. Belki de. Ama bir entu-rahibe ile
bu yerel 'fırtına tanrısı' arasında Suriye'nin Emar kasabasında
MÖ 14. yüzyılda yapılmış içinde cinsel ilişki olan 'kutsal evli-
lik' kayıtları vardır.⁹ Herodot Babil ziguratının 'en tepesinde'
yer alan benzer bir ritüelden bahseder. Burada 'büyük, epey
kuslanmış bir koltuğun üzerinde ... ülkenin bütün kadınları
arasından bizzat tanrının seçtiği... bir yerli kadın' gecelerini ge-
çirirdi.¹⁰ Herodot şunu da ekler: Onlar [*Marduk'un papazları*]
şunu da açıklıyorlar -kendi adıma ben inanmıyorum buna-
tanrıların bu odaya bizzat geldikleri ve koltuğun üzerinde
uyuduklarını...¹¹

Bu anlatılara büyük dikkatle yaklaşılmalıdır ama bu öykü-
ler, hem erkek hem dişi Anannage veya Gözleyenler'in, kral
ailesi tarafından nasıl gebe bırakıldığına bağlı olarak kısmen
tanrı, kısmen şeytan/insan olarak sınıflandırıldığı yarı-kutsal
soy üretmek amacıyla planlanmış bir tarzda ölümlülerle cinsel
ilişkilere girebildiğini bize pekâlâ bildiren rivayetler olabilirdi.
Eğer öyleyse, bu niçin bazı kralların isimlerine onların 'tan-
rı'(Sumercede *dingir*, Akadcada *Ilû*) olduklarını işaret eden yıl-
dız şekilli bir ideogram eklendiğini ya da Gılgamesh gibi bazı
kişilere niçin 'şeytan benzeri özellikleri olan adam' anlamına
gelen Lillu denilmesini açıklamaya yardım edebilirdi.

Hükümdarlık devrinin Nippur silindirine basıldığı Akad
kralı Narâm Sin *ilû*, 'tanrı'¹² lakabını kabul ederken, Sumer'i
yöneten ilk Akad kralı büyükbabası Akadlı Sargon'un da ken-
disi bir Lillu olan yani 'perileşmiş' bir anneden doğmuş oldu-
ğu söyleniyordu.¹³ Akadca ünvan *ilû* daha sonra İbranice son
ek el'e (veya Arapçadaki il) dönüşmüştür ki, hem günahkar
hem diğer birçok melek isimleriyle bağıntılı olarak kullanılır.
Anlamı Yahudi araştırmacıları tarafından 'tanrının' olarak yo-

9 age. Roux, *Ancient Iraq* sayfa 93

10 Herodot, *Histories* I. 181.

11 age. I.182

12 Roux, *Ancient Iraq* sayfa 150

13 age. Sayfa 145

rumlanır. Aslında kelime-kökü olarak el 'parlayan' 'parlak' veya 'ışık' anlamına gelir.¹⁴ Bu da mitolojik İran Pişdadyan kralarının cennetsel ferini akla getirir.

Bu bilgi Gılgamesh'in 'mucizevi' olarak döllenmesini, doğumunu ve niçin iyiliksever bir 'katal' tarafından çocuğun meyve bahçesine götürüldüğünü biraz daha anlamlı hale getirir. Çocuk doğduğunda Anannage'nin, kartalın, biri tarafından götürülüp meyve bahçesinde, Kharsag'da sonunda gidip büyükbabasından tahtı alacağı Uruk'a geri dönmeden önce büyütmüş olabilir miydi? Ayrıca 'mağrur' tanrıça Ninsun -ana babası ile ilgili değişik versiyonda Gılgamesh'in annesi- uzun boylu bir dişi Gözleyen ile ölümlü bir kral, burada Lugalbana arasındaki 'kutsal evliliğin' anısını içinde barındıran birşey olabilir miydi?

Bunlar inanılmaz düşüncelerdi, biliyordum ama sınanmaları zorunluydu. Daha da ötesi 'kutsal evlilik' töreni anlayışı Etana öyküsünü daha anlamlı kılar. Kartal 'doğum bitkisini' bulmakta başarısız olduktan sonra, Etana varis bırakamamasıyla ilgili üç rüya görür. Bunların sonuncusunda o ve kartal 'Anu'nun cennetine' ulaşırlar. Başlarını eğip ikisi birlikte içeri girerler. Etana daha sonra ne olduğunu şöyle açıklar:

'...penceresi kapalı olmayan bir ev gördüm.
İttim ve içeri girdim.
Oturana bir kız vardı içerde.
Diğerinin başında taç vardı, güzel yüzlüydü.
Bir taht kurulmuştu, ve []
Tahtın dibinde kükreyen aslanlar diz çökmüştü.
Yukarı çıktım ve aslanlar üstüme atıldı.
Korkuyla uyandım.'¹⁵

Etana'nın rüyasını dinleyen kartal: 'Dostum [rüyaların önemi] çok açık! Gel seni yukarıya, Anu'nun cennetine götüreyim' der. Etana ve kartal cennete gittiklerinde ne olduğunu

¹⁴ O'Brien The Genius of the Few, Sayfa 27.

¹⁵ Dalley, Myths from Mesopotamia 'Etana III' sayfa 199

tam olarak bilemiyoruz ama eski metinlerde rüyalarındaki kelimelerin son sözlerine kadar gerçekleşmesi olağan birşeydi. Bu yüzden o rüya da Etana'nın eve girdiğini, tahtta oturmuş 'güzel yüzlü' bir kız bulduğunu ima eder. Kızın tacı kuşkusuz onun bir kral ailesinden geldiğini ya da tanrısal bir özelliği olduğunu belirtiyordu. Kükreyen aslanlar Etana'nın ona doğru bir biçimde yaklaşmadan önce yatıştırmak zorunda olduğu nöbetçi biçimleriydi. Peki sonra ne oldu? Benim fikrime göre bir çeşit 'evlilik' olduğunu bu ilişkinin sonucunda da Etana'nın varisine kavuştuğunu iddia etmek için sağlam kanıtlar vardır. Tarihsel süreç içindeki 'kutsal evlilik' olaylarında sık sık sözü edilen Cennetin Hanımefendisi Iştar'dan söz eden metindeki havadan bunun gerçekten olduğu izlenimi edinilir. Etana uygun bir 'tanrıça' ile törensel bir 'evlilik' yapmak ve böylece kendisinden sonra yerine geçecek bir oğul bırakabilme umuduyla, cennete gitmişti. Bu 'tanrıça' dişi bir Gözleyen olabilir miydi?

Bu kışkırtıcı bir düşünceydi ama koşullara bağlı sağlam bir kanıt olmadan ileri sürülemeyecek bir iddia olmaktan öteye de gidemiyordu. Buna rağmen en eski Sumer ve Akad krallarının Eden Gözleyenleri ile yalnızca ilişki kurdukları değil aynı zamanda ya kendi şehir devletlerinde ya da Eden/Kharsag yurdunda yapılan 'kutsal evlilik' törenleri sırasında bu melekçi kültürün bireyleriyle evlendikleri olasılığını akla getiriyordu. Acaba kaç Sumer Akad kralı bu kutsal evliliklerin soyundan olduklarına inanmıştı?

İmdugud'un suçu

Etana ve Gılgamesh öykülerindeki gibi masalsı kuşlar Sumer, Akad, çok sonraki; MÖ 1. binyıldaki Asur-Babil mitolojilerinde tekrar tekrar karşımıza çıkarlar. Bu söylencelerin arasında en önemlisi İmdugud (Akadca Anzu) diye bilinen canavara benzeyen yıldırım kuşudur. Bu mitolojik kuş, testere gibi gagası olan devasa büyüklükte aslan-başlı bir kartal şeklinde görülüyor, kanatlarını çarptığı zaman kum fırtınaları, hortumlar

yaratıyordu. Imdugud'un en önemli hikayesi Kader Tabletleri olarak bilinen yazıları tanrı Enlil'den (Akadca Ellil)çaldığı hırsızlığın çevresinde döner. Bu yazılar tanrının elinin altında olduğu zaman 'uygarlığın süreğenliğini' tehlikeye düşürecek 'herkesin kaderinin'¹⁶ denetçisi olarak Evren'in üzerinde ona mutlak hakimiyet' veriyordu.¹⁷ Önce hiçbir tanrı çalınan tabletleri getirme konusunda gönüllü olmaz. Sonra tanrı Ninurta ileri çıkar ve babası Enlil'e hizmet edeceğini söyler. Babası kabul edince, Ninurta 'Arabistan'da yaşadığı dağda' Imdugud'un yuvasını bulmaya gider.¹⁸ Sonunda yıldırım kuşunu bulur. Canavar kuş ona şimşeklerle saldırır ama tanrı onu öldürür ve tabletlerle geri döner.

Imdugud açık biçimde Simurg'un Mezopotamya'da girdiği kılıktır, çünkü her iki kuş da yarı aslan yarı kartal olarak görülür. Üstelik, yıldırım kuşu Simurg'un Hint özdeşi, yarı dev yarı kartal Hindu mitolojisinin Garuda'sıyla da karşılaştırılabilir. Imdugud'un Kader Tabletleri hırsızlığıyla Garuda'nın Amrita, Ambrosia ya da tanrıların somasını çalması arasındaki benzerlikler tartışma götürmeyecek kadar açıktır. Zaten bunlar mitoloji okuyan öğrenciler tarafından bile uzun zamandan beri farkedilmiş şeylerdir.¹⁹ Imdugud'un tablet 'hırsızlığı' kaderle ilgili değil de -ölümsüzlük bitkisi haoma veya soma'nın kullanımı da dahil- yasak bilginin tüylere bürünen isyancı Gözleyenler'in ölümlülere açıkladığına benzer şekilde açıklanması olabilir miydi?

Imdugud'un gerçek vatani Zagros sıradağlarıydı, çünkü Lugalbanda destanı isimli başka bir eserde, Gılgameş'in babası bu dağlarda dolaşırken yuvasında bir Imdugud yavrasuna rastlar.

Yetişkin Imdugud 've karısı' geri dönene kadar besler.²⁰ Bundan başka, Lugalbanda'nın kendisi de aslında yıldırım ku-

16 Mackenzie, *Myths of Babylonia and Assyria* sayfa 74

17 Black and Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia -An Illustrated Dictionary s.v.' Ninurta'* 142-143. sayfalar

18 Mackenzie, *Myths of Babylonia and Assyria* sayfa 74

19 age.

20 Black and Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia -An Illustrated Dictionary s.v.' Imdugud (Anzu)'* sayfa 107

Figür 10: Yan aslan, yan kartal canavar İmdugud veya Anzu'ya saldıran tanrı Ninurta. Kuzey Irak Nimrud'da bulunmuş ve Asur kralı Asumasirpal II dönemine (MÖ 883-859) ait bir taş kabartmadan. Sumer-Akad geleneğindeki Kader Tabletleri'ni çalan mitolojik yaratığın hırsızlığı onbin yılı aşan soyut astronomik detayı saklamış olabilir mi?

şunun bir tezahürü olarak görülüyordu. O kılık içinde 'insanın zihni aydınlanmasına hizmet için cennetten kutsal ateşi çaldığı' söyleniyordu.²¹ Bu rol Prometheus'un Yunan mitolojisinde oynadığı rolün aynısıydı. Yaptığı hile ve hırsızlık yüzünden Prometheus Transkafkasya'daki Kafkas Dağına zincirle bağlanır ve otuz yıl boyunca bir kartal gelip onun ciğerinden bir parça koparır, koparılan parça sonra yine büyür.

Niyetim eski Irak uygarlıkları ve Kürdistan Gözleyenleri arasındaki muhtemel ilişkileri desteklemek için Yunan söylencelerini burada tekrarlamak olmadığı halde, burada hem Lugalbanda hem de Prometheus'un kutsal ateşi çalma öyküsünün Garuda/İmdugud gibi aynı kaynak malzemedен türemiş olduğu açıktır.

Akbabaların Stelası

Muhteşem yıldırım kuşu 'Akbabaların Stelası' olarak bili

21 Spence, Myths and Legends of Babylonia and Assyria Sayfa 93.

Figür 11. Yukarı Irak'ta Nimrud'da bulunan taş kabartmadan bir kartal-başlı tanrı. Böyle mitolojik yaratıklar ilk Mezopotamya ırkları ve Kürdistan dağlarının iddia edilen Gözleyen kültürü arasındaki bağlantıya dayanılarak yaratılmış olabilirler miydi?

nen, ilk hanedan dönemine kadar yani MÖ 2470 yılına kadar giden meşhur bir taş firizde Ninurta'nın yerleşmiş bir biçimi tanrı Ningirsu'nun yanında da görünür. Kazanılan bir savaşın kutlamasında Eannatum isimli bir Sumer kralının yanında, öldürülen savaşçıların kollarını ve başlarını taşıyan bir akbaba sürüsünün üzerinde kanatlarını açmış olarak Imdugud vardır. Ningirsu sol elinde, kendisinden çıplak tutsaklarla dolu olan büyük bir ağ çıkan akbaba ile görülür.²²

22 Roux, *Ancient Iraq* sayfa 137, Black and Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia -An Illustrated Dictionary s.v.' Imduhud (Anzu)'* sayfa 107, Solecki and McGovern, 'Predatory Birds and Prehistoric Man' (Alıcı Kuşlar ve Tarih Öncesi İnsan) sayfa 89.

Bu zafer stelası İmdugud; akhaba ile MÖ 18. yüzyılda iktidar sürmüş Kuzey Irak Asur devleti tarafından miras bırakılmış tanrı; Ningirsu/Ninurta arasındaki temel ilişkileri birlikte tasvir etmiş gözükür. Yukarı Dicle Nimrud Sarayında bulunmuş taş kabartmalar, her iki elinde şimşek tutmuş olan ve Ninurta'yı vuracak olan aslan-başlı kanatlı bir hayvanı büyük olasılıkla İmdugud'u resmetmiştir. Ayrıca İmdugud'un büyük tüylerden oluşan kuyruğu Asur kanatlı diskinin gelişimini etkilemişti. Bu disk tüylerden oluşan bir tutamın üzerinde duran, muhtemelen Ninurta'nın bir biçimi olan Aşur isimli bir tanrıyı simgeliyordu.²³ Çok ilginçtir ki Zerdüşt tanrı Ahura Mazda'nın tek resimli tasviri olarak tam bu sembol benimsenmiştir.

Bazı kesin konuların bile karma karışık olması çok tuhaftır.

Acaba yıldırım kuşu gibi Mezopotamya'ya ait böyle kanatlı canavarların araştırmacıların hep iddia ettiği gibi atmosfer olaylarının basit tasviri değil, günahkar ırkın soyut sembolleri olduğunu iddia ederek hayal gücünü çok mu zorluyordum? Bazan öyle olduğunu hissediyordum ama yeni bir kanıt parçası gelip benim yargılarımı daha da kuvvetlendiriyordu. Bu kanıtlardan birisi de Kutha tableti idi.

Kuşların gövdeleri

1849 yılında Ninova'da dan Asur Kralı Sanherib'in (MÖ 704-681) sarayında yapılan kazılarda iki büyük oda ortaya çıkarıldı. Odalarda 'üzerinde çiviyazıları olan 'bir foot ya da daha fazla kalınlık oluşturan tablet kümesi' vardı.'²⁴ Üç yıl sonra Sanherib'in torunu Asurbanipal'in (MÖ 668-627) sarayının yakınında benzer tabletlerden oluşan bir yığın çıkarıldı. Bulguların tümü yaklaşık olarak 25000 tableten oluşan bir kütüphane koleksiyonu oluşturuyordu. Bu tabletler veya tablet parçaları titiz bir biçimde sınıflandırıldı ve British Museum'a gönderildi.

23 age. 89-90.Sayfalar

24 Roux, Ancient Iraq sayfa 137.

Bu tabletler çevrildiğinde bu dönemin krallarının özellikle Asurbanipal'in eski yazıları, antik efsaneleri, bilinen mitler üzerine değişik çeşitlemeleri araştırdığı, yalnızca meşhur Iskenderiye'deki özdeşiyle kıyaslanabilecek bu devasa kütüphaneye katmak için imparatorluğu enine boyuna dolaştığı anlaşıldı.

Asurbanipal'in elde ettiği binlerce tablettten birçoğu Asurlu yazmanlar tarafından o zamanın yazı dili Akadca ile çoğaltıldı. Diğer tabletler kendi dillerinde kaldılar. Asur kralının bu eşi benzeri görülmemiş kütüphane koleksiyonunu niçin topladığı tam olarak bilinmiyor. Ama yine de onun kendi kültürünün kaynağına ilişkin zengin mitolojiyi korumaya olan aşırı düşkünlüğü açıktır. Çünkü bir tablette şöyle diyor:

Yazılar tanrısı [yani kütüphanenin koruyucu ruhu Nabu.]
kendi sanat bilgisi yeteneğini bana bağışladı.

Yazının sırları bana bildirildi,
Hatta ben Sumercedeki karmaşık yazıları da okuyabili-
rim;

Tufan öncesi günlerden kalan taş oymalardaki bilme-
cemi sözleri anlarım.²⁵

'Tufan öncesi günlerden' Asurbanipal'in çok bilgili bir kişi olması gerektiği açıktır, eğer Gözleyenler gerçekten Kürdistan dağlarında yaşayan bir kültür idiyse o zaman Asurbanipal tarafından toplanan bu tabletlerde onların varlığından mutlaka söz edilmeliydi.

Ne yazık ki bu binlerce metnin birçoğu üzerinde çalışmak mümkün değil. Yine de bir tanesi Sumer'in en uzak çağında kuş-adamların varoldukların kayıt altına almış görünüyordu. Kutha tableti veya 'Cutha'dan (Kutha)Yaratılış Efsanesi'. Orijinal yazarı tabletin Nergal mabedindeki Sitlam tapınağında, (Babil'in) Cutha şehrinde yazılmış olduğunu söylüyordu.²⁶ Talihsizlik eseri bu metin de -diğer birçoğu gibi- tam değil parça parçaydı. Bu da onun okunmasını çok güçleştiriyordu

²⁵ Sitchin, The 12th planet sayfa 22.

²⁶ Smith, The Chaldean Account of Genesis. Sayfa 105

ama önemi açıktı. Alt bölgelerdeki tanrılar tarafından desteklenen şeytanlardan oluşan bilinmez bir ırkın Mezopotamya'yı işgal ettiğinden söz ediyordu. Adı bilinmeyen bir kralla üç yıl savaşmışlardı. İstilacılar şöyle anlatılıyordu:

Çöl kuşu gövdeli insanlar, karga yüzlü insanlar
Bunları büyük tanrılar yarattı,
Ve dünyadaki tanrılar da onlara bir ev kurdu.
Tamat (Tiamat) onlara kuvvet verdi,
Tanrıların hanımefendisi onları mahvetti
Yeryüzünün orta yerinde büyüdüler ve muazzam oldular,
Sayıca da çoğaldılar,
Aynı aileden yedi kral,
Halk da altı bine ulaştı.²⁷

Kuş gövdeli bu adamlar aslında kimlerdi? Bilimsel bir yanıtı yoktur bunun. Tüm bildiğimiz onlar göründükleri zaman bir fırtına bulutu gökyüzünü kaplardı. (Fırtına bulutları şeytanların sembolüdür.) Esir aldıkları kimseleri öldürürlerdi, gelecek yıla kadar kimsenin giremediği bölgelerine çekilirlerdi.

Bu parçalı metnin gerçekte ne içerdiği (çoğu anlaşılmazdır) bu bölümden de biraz belli olmakla birlikte, bilinmeyen bir kralla, Hanok Kitabı'nın Nefilim'ine benzer kuş gibi bir ırk arasında karşılaşmalardan söz eden çok eski ve çarpıtılmış bir metin olduğunu iddia etmek için yeterince neden var gözüküyordu. O halde Kharsag'ın parçalanmasından çok sonraları, bazı isyancı Gözleyenler'in soyundan gelenlerin, ilk Sumer ve Akad kralları ile askeri çarpışmalara girmeleri mümkün müydü? Kutha tabletinin söz ettiği şey bu muydu; Nefilim ve ölümlüler arasındaki savaşlar? Bu rahatsız edici bir görüştü ve çetin soruları gündeme getiriyordu: Bu kültür nasıl böylesine yayılabilmişti? Ne zaman yok olmuşlardı? Eğer Kuta tabletini gibi kanıtlar gerçek olayların öyküleri olarak görülebilirse o zaman orijinal Gözleyenler ve Nefilim'in MÖ 3. binyıllara kadar hâlâ gözönüne alınması gerekli bir güç olduğu anlamına geliyordu.

27 age. sayfa 103

Nefilim'in dev torunları Anakim ve Refaim'in bu dönemde komşu Kenan diyarının geniş alanlarını kontrol ettiği söyleni yordu. (Altıncı bölüme bak.)

İştar'ın inışı

Kutha tabletlerinde dikkati çeken kuş-adamlar bir sonraki tanrıça İştar'ın yeraltına inış öyküsünde de göze çarpar. Kadın kendini şöyle tarif eder:

Ben iniyorum, karanlığın evine iniyorum, tanrı
İrkalla'nın evine:
Çıkışı olmayan eve,
Geri dönmeyen yola:
Sakinlerinin ışığa hasret olduğu eve,
Yemeklerinin çamur, gıdalarının toz olduğu yere.
Onların şefleri tüylerle kaplı kuşlar gibidir.
Ve ışık görülmez, karanlıkta otururlar.
Benim gireceğim evde dostum,
Benim için bir taç hazırdır,
Eskilerden dünyayı yönetenler de taç giyerler benimle,
Anu ve Bel tanrıları onlara korkunç isimler verirler.
Gıdalar çürütölür, bayat su içerler.²⁸

Bu iğrenç bölgede yaşayanlar Kutha tabletinde söz edilen kuş-adamlarla aynı olarak görüldüğü halde bu yeraltı ülkesinin onların yaşadığı 'dünyanın orta yerindeki ev' olup olmadığı bilinmez. Onların 'yiyeceklerinin çürütülmesi' akbabaları veya kargaları ima eder, taç giymeleri ve 'eski günlerden beri' dünyayı yönetmeleri, kendilerinden sonra yaşayan öykücülerin ve dini destan anlatıcılarının akıllarında anılarını bırakmış çok eski zamanlarda yaşayan ilkel insanlar oldukları izlenimini verir.

Bu insanlar ne oldu? Sonları nasıl geldi?

28 age. sayfa 227

Gilgamesh destanına döndüğümde daha ince araştırmalar sonucu günahkar ırkın birçok sembolünü buldum, özellikle dev Huwawa'yı öldürdüğü için sonunda tanrılar tarafından canı alınan vahşi adam Enkidu'nun ölümünü izleyen olayların geçtiği sahnelerde.

Bu trajik olayı duyunca Gilgamesh ölümsüzlüğün sırrını bulmak için dağlara düşer. Tanrıların tüm yollarını bilen bir ihtiyarın kendisine aradığı şeyin yanıtını vereceği söylenir. Adı Ut-napiştım olan bu ihtiyar kahraman suların ortasındaki bir adada bulur. Yaşlı adamı görünce Gilgamesh birşeyin yanlış olduğunu anlar. Bir ölümsüz, tam anlamıyla bir tanrı görmeyi umarken, karşısında tıpkı kendisi gibi bir insan durmaktadır.

Ut-napiştım o zaman, nasıl tanrı Ea (Sumerce Enki) tarafından tüm insanlık içinde yalnızca kendisinin tüm dünyayı silip süpürecek zorlu bir tufanın olacağı konusunda uyarıldığının öyküsünü anlatır. Bu bilgiyle içi ve dışı ziftle kaplı büyük bir tekne yapar. Tekneye ailesini, akrabalarını en iyi zanaatkarları ve en iyi hayvanları bindirir.

Başlarının üzerine kapkara bulutlar gelir çok geçmeden, her taraf karanlığa gömülür. Anannage bile korktuğundan 'Anu Cenneti'ne' çekilir, orada 'dış duvarın yanında' köpekler gibi çömelip korkuyla büzüşürler.

Altı gün yedi gece muazzam esen rüzgarlar ve sicim gibi yağın yağmurlardan sonra, fırtınalar azalır, yağmur da yavaş yavaş diner. Gökyüzü tekrar aydınlanır, sular çekilir. Tekne dalgaların arasında ileri geri sallanırken, Ut-napiştım 'her yerde ortaya çıkan' kuru yerleri araştırır. Gemi 'Nimuş Dağı'nın üzerine oturur. Dağ altı gün gemiyi sıkıca tutar, kımıldatmaz.

Yedinci gün Ut-napiştım bir kumru gönderir, kumru bir süre civarda uçtuktan sonra 'tüneyecek hiçbir yer görünmediğinden' geri döner. Sonra bir serçe gönderir, o da diğeri gibi geri döner. Son olarak bir karga gönderir. Karga 'leş yer, tüylerini gagasıyla temizler, kuyruğunu kaldırır, geri dönmez' Bunun üzerine Ut-napiştım dört bir yana hayvanları gönderir,

daha sonra dağın doruğuna 'kamuş, kozalak ve mersinden' olu-
şan sunuları tanrılara sunar. Bunun üzerine 'kurbanın üzerine
üşüşen sinekler gibi ' toplanırlar.²⁹

Ölümsüzlük armağanı

Hem insan ırkını hem de hayvanlar alemini yok olmaktan
kurtarmasının bir ödülü olarak tanrılar Ut-napiştım ve karısı-
na ölümsüzlüğün sırrını verirler. Ama ölümlü insanların hep-
sine bu yine de verilmez, bu yüzden Tufan'ın kahramanı Gil-
gamesh'e bunu vermeyi reddeder. Bunun yerine ona yaşlanma-
yı önleyen, yeniden gençleştirme gücü olan bir bitkiyi nasıl
bulabileceğini öğretir. (Muhtemelen ölümsüzlük bitkisiyle ay-
nı şeydir bu.) Bunu Abzu'nun, korumasını Ea'nın (Enki) yap-
tığı yeraltındaki su denizinin dibinde bulacaktır. Gilgamesh
ayağına taş bağlı olarak karanlık sulara dalar, yaşam bitkisine
ulaşır. Gül gibi dikenleri vardır; 'Yaşlı Adam Oldu Genç Adam'
diye de bilinir. Daha sonra, bir yılan (bir Gözleyen?) yüzerken
bitkiden koklayıp yer ve eski derisi hemen düşüp yerine yeni-
si çıkar.³⁰

Gilgamesh'in ölümsüzlüğün sırrını arama macerası burada
bitiyor, destan da sona eriyor.

Her iki biçimde de otu elde etme girişimi başarısız olduğu
halde, bu metnin varlığı Sumerlerin tanrıların böyle çok-iste-
nen bir ilaca sahip olduklarına nasıl güçlü bir biçimde inandığ-
ını gösterir. Kahraman Ut-napiştım ile karşılaştığında, onun
ölümsüzlüğün sırrını bildiği halde normal bir insan gibi gö-
rünmesine çok şaşırır.

Bu tür kanıtların varlığı bir bitkinin veya bitkilerin özsula-
rından elde edilen bir ilacı alarak ömrün nasıl uzatılacağını bi-
linen çok gelişmiş bir kültürün bir zamanlar var olduğunu ile-

29 Sel öyküsünün tam biçimi Dalley'in Myths from Mesopotamia isimli eserinin
'Gilgamesh' i-iv. Sayfa 109-115 arasından alınmıştır.

30 Jacobsen, The Treasures of Darkness -A History of Mesopotamian Religion.
206-207.Sayfalar, Black and Green, Gods, Demons and Symbols of Ancient
Mesopotamia -An Illustrated Dictionary s.v.' Gilgamesh' 89-91. sayfalar, 'Plant
of life' 148-149. sayfalar.

ı sürmeye yeter. Eğer bu doğruysa, o zaman bu ilaç normal bu insanın ömrünü ne kadar uzatabilirdi? Elli yıl mı? Yüz mü? İki yüz yıl, belki de daha fazla. Böyle bir uzun ömürlülük, Gözleyenler'in 'ölümlü' insanlardan birkaç kuşak fazla yaşamaları demek anlamına geldiğinden onları çok-istenen bu ilaca sahip olmayan bu insanların gözünde 'ölümsüz' hale getirmiş olabilirirdi.

Gözleyenler'in popüler kültürün vampirleri gibi 'ölümlü' kuşaklardan fazla yaşaması gerçekten mümkün müydü? En sonuncusu ne zaman ölmüş olabilirirdi? Modern zamanlarda halâ yaşayan var mıydı? Bunlar fikir yürütmek için bile olsa çok mu inanılmaz şeylerdi? İnsanlık binlerce yıldır yaşam ik-sirini boşu boşuna keşfetmeye çalışmıştı. Bunu bir zamanlar tanrılar biliyorsa o zaman belki de bir gün bunun yanıtı gerçekten bulunacaktır.

Edimmu ülkesi

Vampirlerle bağlantı ilk bakışta görüldüğü kadar saçma değildir. Aslında bu Gözleyenler'in kaderini anlamakta bir anah-tar olabilirirdi. MÖ 1. binyıl Asur ve Babillileri vampirlere ke-sinlikle inanırlardı. 'Ruhlar dünyası ile insanlar arasındaki ev-liliklerin sonucu ortaya çıkmış' Edimmu denen aç, kan emen yaratıklardı bunlar.³¹ Yaşam kanı emecekleri insanları ele ge-çirmek için pusuya yatarlardı. Ölüler sırf ihmal edildikleri için böylece Edimmu haline gelirlerdi. Eğer gömülmeden açıkta bırakılmışsa ya da ölünün akrabaları çıkan ruh bir zamanlar mezarın içindeyken doğru dürüst yiyecek koymadıysa, o za-man ceset vampirimsi 'hırsız ruh' tarafından ele geçirilirdi.³² Bundan sonra ölü, açlığını kan içerek doyurmak için dünyaya geri dönerdi.³³

Bu Edimmu'lar Asur ve Babilliler tarafından yarı-hayalet ya-

31 Campbell-Thompson, *Semitic Magic*, (Sami Büyüsü) sayfa 2.

32 Summers, *The Vampire -His Kith and Kin* (Vampir ve Onun Akrabaları) Say-fa 222

33 age. Sayfa 225

rı-insan olarak görülmele birlikte³⁴ daha dünyevi bir kökenleri olması büyük olasılıktı, belki de yeraltında yaşayan bir ırk. Edimmu, araştırmacıların Tanrı Iştar'ın³⁵ ziyaret ettiğı 'karanlık evi' 'İrkalla'nın meskeni' ile özdeş tuttuğı bir yeraltı ülkesinde yaşıyordu. Anımsayalım ki burada 'sakinler ışığa hasrettir' ve onların arasındaki lider 'kuşlar gibi tüylerle kaplıdır.'

Bir büyüde vampirlerden en basit şekilde 'dev kuvvetine ve yürüyüşüne' sahip 'toprağı yok eden ruhlar' olarak söz edilir. Diğer bir deyişle bunlar devlerdir.³⁶ Bu şeytanların 'hep şiddetle' davrandığından söz edilir. 'İnsanlığa karşı' derin bir öfke içindedirler ve 'yağmur gibi onların kanını dökerler, etlerini yutarlar, damarlarını emerler.'³⁷ En garibi de bu dev vampirlerin yedi tane olmasının 'Anu Cenneti'ni yöneten yedi kişilik Anannage'nin bir parodisi olmasıdır.³⁸

Yedi Edimmu'dan oluşan bu gizli örgüt Anannage'nin ya da eski Irak'ın düzlüklerine inmiş Gözleyenler'in bozulmuş bir anısını gizliyor olabilir miydi? Bu devasa vampirler Kutha tabletlerinde olduğu gibi Iştar'ın öbür dünyaya iniş öyküsünde anlatılana benzer biçimde ışıktan uzak bir çeşit yeraltı ülkesinde mi yaşıyordu? Viktorya Gotik dehşetinden günümüze kadar gelen çok popüler olmuş kan-emen vampirler, ölümsüzlük nosyonunun arkasında yatan şey belki de bu bozulmuş ırkın çarpıtılmış anılarıydı.

Metuşelah kadar yaşlı

Hem İran hem de Irak'ın 'tanrıları' arasındaki köklü ölümsüzlük bilgisi Tanrı Oğulları'nın İnsan Kızlarına rastlaması ile ilgili dizelerin arasına sıkışmış, Tekvin 6. Bap 3. dizesinin şaşırtıcı satırlarına bir parça anlam kazandırmaya başladı:

34 Campbell-Thompson, *Semitic Magic*, sayfa 2.

35 age. Sayfa 3

36 Summers, *The Vampire -His Kith and Kin*, R.Campbell Thompson'un *The Devils and Evil spirits of Babylonia*'dan alıntı Cilt I.69-71.Sayfalarından alıntı.

37 age.

38 age.

Ve tanrı dedi, benim ruhum sonsuza kadar insanla uğraşmayacak, çünkü o da etten yaratılmıştır: Bu yüzden onun günleri yüz yirmi yıl olacak.

Bu zamana kadar Adem'in kuşakları çok uzun ömürlere sahiptiler. Bunlardan en uzun yaşayanı Hanok'un oğlu Metuşelah'tı. Bu dünyadan ayrıldığı zaman 969 yaşında olduğu söyleniyordu, 'Metuşelah kadar yaşlı' deyiimi de buradan gelmiştir. Sumer kral-listeleri de Tufan'dan önce imkansız derecede uzun yaşayan bireylerden söz eder. Tekvin 6:3'ün satırları bu zamana kadar ölümlülerin kendi doğal yaşam-sürelerini uzatmaya yarayan 'ölümsüzlük' ilacı bilgisine sahip olmuş olduklarını mı ima ediyordu? Tanrı Oğulları'nın günahkar olmasında oynadığı rol yüzünden artık insanlara verilmeyecekti. Bu da ortalama bir kişinin yüz yirmi yaşını geçemeyeceği anlamına geliyordu. Bu doğruysa, insanlığa bitkiyi ya da ölümsüzlüğün sırrını sunan masalsı kuşlardan bahseden öyküler, bu yasak bilgiyi insan ırkına verme suretiyle cennet yasalarını çiğneyen Gözleyenler'in içinde olduğu öykülerin zaman içinde bozulmuş çeşitlemeleri idi.

Yahudi geleneği iki ırk -ölümsüzler ve ölümlüler- arasındaki bu yasak ilişkinin sonuçlarının Büyük Sel'in de içinde olduğu bir dizi jeolojik-iklimsel küresel felaketlere yol açtığını iddia eder. Her nasılsa, aynı tema Sumer ve sonraki dönem Asur mitolojisinde de epey bulunur.

Gilgamesh destanında aktarılan Ut-napiştim'in Sel öyküsü ile hem Tevrat hem de Kuran'da geçen Nuh'un Gemisi anlatısı arasındaki benzerlikleri belirtmek gereksiz sanırım. Ut-napiştim'in teknesinin üzerine oturduğu söylenen 'Nimuş Dağı' neredeydi? Asur araştırmacıları deneme olarak, bu dağın Küçük Zap Nehrinin güneyinde, Zagros dağları içindeki 2743 metrelik Pir Omar Gudrun dağı olduğunu ileri sürdüler.³⁹ Bununla birlikte bu asla kesin değildir çünkü MÖ 3. yüzyılda yaşamış

39 Roux, Ancient Iraq sayfa 411. 7.Bölüm n.11, E.A.Speiser'in Annual of the American Schools of Oriental Research, New Haven VII.(1928) Cilt I. 18,31. Sayfalar.

papaz ve aynı zamanda tarihçi olan Berossus *Babyloniaka* isimli Yunanca eserinde, Tufandan bahseder. Bunu bir Sumet öyküsüne dayandırmış olduğu görülür. Nuh'u Xisuthros olarak adlandırır ve teknenin Ermenistan Gordyen Dağına otulduğunu belirtir.⁴⁰ Gordyen klasik zamanlarda merkezi Kürdistan'a verilen isimdi.⁴¹ Genellikle Berossus'un bu aralık için de yer alan El Cudi'yi kastetmiş olduğu varsayılır.

Bu varsayım Asurbanipal'in büyükbabası Senharib'in eski Tufan mitolojisine gösterdiği yoğun ilgiyle desteklenmiş görünür. Yahudi Talmudsal rivayeti 'Asur'a döndüğünde Senharib'in büyük bir tahta bulduğundan ve Nuh'u tufandan kurtardığı için ona bir idol gibi taptığından' söz eder.⁴² Eğer bu iddia doğruysa ve kral Gemi'nin İniş Yeri'ni ziyaret ettiyse o zaman Yahudilerin ileri sürdüğü gibi onun İbrani kaynaklarından tufanı bilmiş olduğu doğru olamaz. Kopyaları Ninova kütüphanesinde bulunan Gılgameş destanındaki Ut-napiştım öyküsünü okumuş olması çok daha inandırıcıdır. Bu yüzden Senharib'in Kürdistan'a yaptığı askeri seferler sırasında, El Cudi dağına ziyaret etmek için zaman ayırdığını ve orada kendisinin tanrının önünde durduğu kabartma resmini yaptırdığını⁴³ keşfettiğimde şaşkınlığım iyice arttı. Nuh'un Gemisi'nden zift ve ağaç parçaları da gezginler tarafından görünüşe göre buradan alınıyordu.⁴⁴ Eğer dağın temelindeki dört taş direk biçiminde kalmış olduğu iddia edilen, selin kahramanının taş altlarına kurban sunmak için değilse El Cudi'ye niçin gitmişti?⁴⁵ Bu büyük kralın Nimuş Dağı olduğu iddia edilen diğer dağda,

40 Lambert and Millard, *Atra -Hasis- The Babylonian Story of the Flood*.(Sel Öyküsü'nün Babil Versiyonu) Sayfa 136.

41 Izady, *The Kurds-A Concise Handbook* sayfa 35

42 Sabar, *The Folk Literature of the Kurdistan Jews -An Anthology*. Sayfa xiii. n.4 Ginzberg 5,186; 4,269 alıntısı.

43 Roux, *Ancient Iraq* sayfa 299

44 Sabar, *The Folk Literature of the Kurdistan Jews -An Anthology*. Sayfa xiii. n.4 Benjamin II sayfa 94 alıntısı: 'Katrana benzeyen bir maddeyle kaplanmış gibi görünen geminin birkaç parçasını (El Cudi'nin eteklerinden) kendim bizzat aldım.'

45 age. Benjamin II, Sayfa 94'ten alıntı: 'Dağın dibinde dört taş direk vardır, burada yaşayan insanlara göre bunlar eskiden bir sunağa aittiler. Bu sunağın gemiden indikten sonra Nuh tarafından dikildiğine inanılır.'

vanı Pir Omar Gudrun Dağının temelinde benzer kabartmalar yaptırmış olduğunun hiçbir kayıtu yoktur.

Tohumun koruyucusu

Senharib ve Asurbanipal'in Ninova'daki kütüphane odalarında bulunan çiviyazılı tabletlerin çözülmesinin ışığında, çok daha eski -ama daha az bütün- olan Mezopotamya'ya ait sel mitolojisinin kopyaları keşfedildi. Bunlardan biri MÖ 1700 yılına kadar uzanıyordu ve Nippur'da bulunmuştu. Sumerce yazılmış olan bu tablet yaklaşık olarak 1450 yıl önce Berossus'un anlattığı öyküye temel olmuş görünüyordu. Burada insanlığın kurtarıcısı Ut-napiştim değil kral Ziusudra'dır. Metin parça parçadır, kısadır, aşağıdaki satırlarla sona erer.

Kral Ziusudra

An (Anu) (ve) Enlil'in önünde diz çökmüş

...

(ki onlar) ona yaşam verdiler bir tanrı gibi

O zaman Kral Ziusudra

Yıkımın (?) zamanında insanlık tohumunu korumuştur,

Denizler aşırı bir ülkeye, doğudaki Dilmun'a

yerleştiler..⁴⁶

Bir kez daha ölümsüzlük, Kuzey Kürdistan dağlarında tanrıların mitolojik ülkesine çok benzeyen Dilmun'da yaşayan insanlığın kurtarıcısına bağışlanır. Ziusudra'nın 'insanlık tohumunun koruyucusu' olarak anılması Hanok Kitabı'ndaki bir cümlenin hemen hemen aynısıdır. Burada Yüce Hazret, Başmelek Uriel'e aşağıya gitmesini ve Nuh'a 'kaçabileceğini ve onun tohumunun dünyanın kalanı için korunabileceğini' söylemesini istiyordu.⁴⁷ İbrani yazmanlar hiçbir zaman Sumer ve Tevrat'ın sel öyküleri arasında doğrudan bir bağlantı olduğu-

46 Civil (bas.) 'The Sumerian Flood Story' (Sumer Tufan Öyküsü) CBS 106/3: 254-260, Lambert and Millard, Atra-Hasis- The Babylonian Story of the Flood. Sayfa 145.

47 Hanok I.10:3

nu iddia edecek şekilde cümle seçimi yapmamışlardır. Hem Ziusudra hem Nuh tufan-sonrasına insanlığın 'tohumunu' taşırlar. Bu yalnızca onların kendi soylarının devamı anlamına gelmez aynı zamanda Gözleyenler tarafından insanlığa bildirilmiş türden tufan sonrası bilginin korunmasını da işaret eder görünür.

Bunun kanıtı Berossus'un *Babyloniaka* eserinde bulunur. Kitabında tanrı Kronos'un Xisuthros'a rüyasında insanlığın gelecek olan bir sel ile ortadan kalkacağını bildirdiği yazılıdır. Bu yüzden tanrı ona Güneş (-tanrısının) şehri 'Sippur (Sippa-ra) daki tüm yazıların sonlarını, ortalarını ve başlarını gömmesini' emreder.⁴⁸ Sel çekildikten sonra Xisuthros ve ailesine Sippur'a geri dönmesi ve bu yazıların tekrar gömüldükleri yerden çıkarılması söylenir. Bunu yaptıktan sonra içlerinde Babil'in de olduğu birçok şehirler, türbeler kurmayı sürdürürler.⁴⁹

Bu gerçekten vardiysa bu 'yazılar' neden söz ediyordu? Sanherib ve Asurbanipal'in bu kadar iştahla izlerini sürüp Ninova kütüphanesine aldıkları şey bu yazılar mıydı? Bunun gerçekten büyüüne kapıldıklarından bu iki kralın bu yazılara çok önem verdikleri bellidir, ben de bunun çok güçlü bir olasılık olması gerektiğini hissediyorum.

Daha önce de belirttiğim gibi, yasak ilimlerin isyancı Gözleyenler tarafından ölümlülere açıklanması bilgisi son olarak Mezopotomya'dan Filistin'e götürülmüş orada Nuh Kitabı gibi eserlerde kayıt altına alınmış buradan da Hanok Kitabı'na temel olmuştur. Nuh ve Ziusudra'nın 'tohumunu' taşıyanlara Yezidi geleneğin yağmur yağdıran göçebe koçeklerini ve Lut Gölü topluluklarının vahşi zaddik-papazlarını da dahil edebilir miydik?

Eğer öyleyse o zaman bu 'tohum' yaklaşık olarak MÖ 2000 yıllarında patrik İbrahim'in zamanında 'Şinar diyarından' çıkan göçebe Sami kabileleri tarafından Kenan'a götürülmüş olmasındı? Ya da bu tufan öncesi bilgi sürgün sonrası zamanlar-

48 Lambert and Millard, *Atra -Hasis- The Babylonian Story of the Flood* Sayfa 135.

49 age. Sayfa 136.

Edi Judaca'ya mı erişmişti? Her iki biçimde de İran Mecusi ve Zerdüş inançlarının Gözleyenler'in günahına ilişkin söylenişlere yapmış olduğu katkılara ek olarak, eski Irak'ın zengin mitolojilerinin de bizim cennet melekleri bilgimizi etkilemiş olma ihtimali çok güçlüdür.

Arkeologlara ve tarihçilere göre Mezopotamya şehir-devletleri Eski Dünya'nın bilinen en eski uygarlıklarını oluşturuyordu. MÖ 6. binyıldaki kuruluşlarından sonra 2500 yıllık bir süre içinde bu gezegendeki en sofistike kültür haline geldiler. Sumerler ilk renkli çömlekçiliği, ilk tıbbi ameliyatları, ilk müzik çalgılarını, ilk veterinerlik uygulamalarını ve ilk yazılı dili geliştirdiler. Ayrıca çok yetenekli mühendisler, matematikçiler, kütüphaneciler, yazarlar, arşivciler, yargıçlar ve papazlar oldular. Örgütledikleri toplum yapısı ve politik yönetimleri eşsizdi. Ama tüm bilgilere karşın bu eski ırkın kökenlerinin üzerindeki büyük soru işaretleri hâlâ yerlerinde durmaktadır.

Sumerler ve Akadlar bu bilgileri tanrılardan aldıklarını açıkça söylemişlerdi. O halde kimdi bu 'tanrılar'? Gözleyenler olabilirler miydi? Vatanları Kuzey Kürdistan'daki Van Gölü'nün kıyıları olarak görünen uzun boylu, engerek yüzlü kuş adamlar? Bu soruyu yanıtlamak için, Mezopotomya'nın kayıtlı mitlerinin ötelere gitmem ve Yakın Doğu'nun ilk sakinlerinin bırakmış oldukları kanıtlara bakmam gerekiyordu. Ancak bu tanrıların bir zamanlar insanların arasında yürüyüp yürümediğini gerçekten belirleyebilirdi.

17. Gözleyenler'in izinde

Her geçen gün Yakın Doğu'daki kültür ve ırkın gelişimiyle ilgili daha çok kitap birikiyordu. Çünkü öncekileri bitirmeden yeni yığınları semt kütüphanesinden ısmarlıyordum. Başka kitap gelmeden önce, hemen önümde birikenleri bitirmem gerekiyordu yoksa iş yükü kaldırılamayacak kadar ağır olurdu. Benim adıma ayrılmış otuz veya daha fazla kitap arasında üç haftalık sabit süre sonunda teslim edilmesi gerekli son derece az bulunan ciltler vardı. Bunları belki yeniden istemeye kalksam, üç dört aydan önce getiremeyeceklerdi.

Yardım ığlıklarına Richard Ward yetişti ve mümkün olduğu kadar çok kitabı bana yardım için okumaya razı oldu. Bir Pazar sabahı oturduk ve gerçekten yoğun bir okuma maratonuna başladık.

Neolitik sıçrama

Okuduğum birkaç kitapta, MÖ 9500-9000 yılları civarında, son Buzul Çağı'nın ilk çekilmesinden kısa bir süre sonra Kür-

distan'da çok önemli birşeyin olduğunu anlamaya başladım. Ortaya çıkan resimden görebildiğim kadarıyla, bölge yiyecek toplamadan yiyecek yetiştirmeye giden bir süreçle başlayan, Avrasya'da başka hiçbir yerde görülmeyen neolitik bir patlamanın yaşandığı bir merkez haline gelmişti. Örneğin Yukarı Fırat'ın coşkun akan sularına yukarıdan bakan Suriye'deki bir höyükte bazıları çok eski olmak üzere, ön-tarım ve hayvan çiftliğinin kanıtları ortaya çıkarıldı. Tel Ebu Hureya olarak bilinen sitede bulunan organik maddelerin karbon izotopu tarihlendirme yöntemi arpa, buğday ve çavdarın primitif yetiştirme biçimlerinin MÖ 9500 yılına kadar gittiğini gösterdi.¹

Daha önce söz edilen yaban otlaklarından başka, yulaf, bezelye, kaba yonca ve üzümün ilk kez Kürt halkının öncüleri tarafından yetiştirilmiş olduğunu ileri sürmek için kanıtlar vardır.² Değirmen taşının, havanın ve tokmağın keşfi en ilk aşamalarda bile sofistike düzeyi gösteriyordu. Üç önemli Kürt arkeolojik sitede bulunan ve MÖ 8000-6000 yıllarına kadar giden koyun, domuz, keçi ve köpek kalıntıları hayvan evcilleştirmenin de toprağı işlemek ile at-başı gittiğini kanıtlıyordu.³ Avcı-toplayıcılıktan yerleşik komünal yaşama geçiş deneyler yapmaya izin verdiğinden, bu Eski Dünya'daki ilk metalürjinin gelişmesinin Kürdistan'da olması sonucunu getirdi. İki yerde yapılan kazılar MÖ 5. binyılın ilk yarılarna kadar bakırdan aletlerin kullanıldığını doğrularken, bakır yataklarının olduğuna ilişkin daha eski kanıtlar ve tek bir kurşun boncuk Irak Kürdistanı Küçük Zap üzerinde kurulmuş Yarmo⁴ isimli protoneolitik çok önemli bir sitede ortaya çıkarılmıştı. Bu örnekler, MÖ 6400⁵ yılında Orta Anadolu Çatalhöyük'te uygulanmış olarak bilinen bakır ve kurşun eritme işleminden 350

1 Moore, 'A pre-Neolithic Farmer's Village on the Euphrates' (Fırat Boylarında Taş Devri Öncesi Bir Tarım Köyü)62-70.Sayfalar.

2 Izady, The Kurds-A Concise Handbook sayfa 24.

3 age.

4 Braidwood R.J.'Miscellaneous Analyses of Materials from Jarmo' (Yarmo'da Ele Geçen Çeşitli Nesnelerin Analizi) Prehistoric Archaeology along the Zagros Flanks (Zagros Boylarında Tarihöncesi Arkeoloji) sayfa 542.

5 Braidwood R.J. 'Jarmo Chronology' (Yarmo'nun Tarihi) age. Sayfa 538.

yıl kadar daha önceye yani MÖ 6750⁶ yılına kadar pekâlâ uzanıyordu.

Metalürjinin ilk kez Kürdistan'da gelişmesi gerektiği belki de kaçınılmazdı, çünkü hem Zagroslar hem Toros sıradağları maden cevherleriyle doludur. Bu alan öylesine zengindir ki, Van Gölünün doğusunun 180 kilometre kadar güneydoğusu yakınlarına yerleşmiş Çayönü isimli bir neolitik yer yedi bin yıldır durmaksızın bakır ve tunç nesneler vermektedir.⁷

'Az pişmiş çamurdan kaplar'ın ilk bilinen örnekleri yine Kürdistan'da bulunmuştur. Kuzey Suriye'de Mureybet isimli bir sitede bulundular, karbon izotopu testleri bu kapların MÖ 8000 yılı civarına gittiğini gösterdi.⁸ Doğu Kürdistan'da İran'ın Kirmanşah kenti yakınlarında Ganj dara isimli başka bir sitede, arkeologlar insanlığın tarihsel gelişiminde bu düzeyin tipik işleri olan taş, ağaç, alçı ve örmelerden çok daha önce pişmiş çömlekler ve MÖ 8. binyıla kadar giden küçük heykelcikler ortaya çıkardılar. Sert, pişmiş çömlekler kuşkusuz biçimde bu ilk insanların sosyal ve işlevsel yaşam biçimlerinde devrime yol açtı. Çünkü ilk kez, şişeler, fincanlar, tabaklar ve vazolar onların gündelik dünyalarının ayrılmaz parçası haline geldiler.

Belki de komşu topluluklarla ticaret yapmanın ilk biçimlerini gerçekleştirmek için bilinen en eski metal parça değişimi MÖ 8. binyılda Kürt dağlı toplumlarında geliştirilmişti. Bu metal parçalar gittikçe gelişmiş, daha sonra herhangi bir hasar görmeden içinde güvenli bir biçimde saklanması için topraktan küpler yapılmıştı. MÖ 3000 yıllarına gelindiğinde metal trampa sistemi, toprak kutuların üzerine kazınan işaretlerle yer değiştirdi, hemen bundan sonra da üzerinde ideogram yazı olan ilk pişmiş topraktan tabletler Sumer ovalarında görülmeye başlandı. Diğer bir deyişle Eski Dünya'da yazılı dilin bilinen belki de ilk biçimi ilk kez Kürdistan dağlarında geliştirildi.⁹

6 Mellaart, Çatalhöyük -A Neolithic Town in Anatolia. 211-212.Sayfalar.

7 Izady'nin The Kurds-A Concise Handbook sayfa 24

8 Roux, Ancient Iraq. Sayfa 59.

9 age.

Irak ovalarındaki bu değişime karşın, Kürdistan ilk Elamca yazıyı geliştirmişti.

Aşağı Zagroslardaki, modern Kangâwar şehri yakınlarında Godin isimli bir sitede yapılan kazılarla günışığına çıkan MÖ yaklaşık olarak 2500 yılları civarında ilk kez tarih sahnesine çıkan 'Proto-Elamlılara aitti bu yazı. Bu, Kürdistan halkı, belki düzlüklerdeki komşularından şimdi geride kalmış olsa da Yakın Doğu'nun ilk okur-yazar toplumlarından biri olarak hâlâ övünmeye hakları olduğu anlamına geliyordu.¹⁰ Üstelik Eridu, Nippur, Ur ve Uruk gibi Mezopotamya'nın şehir devletlerinin ortaya çıkmasını Kürdistan'ın ilk neolitik toplumlarının hızlandırmış olduğu da ayrı bir gerçektir.

Bilinmez güçler

Kürdistan'da uygar yaşamın başlaması işte böyleydi. MÖ 9500-8000 yıllarındaki ilk kuruluş yıllarından itibaren, bu bölge hayvan evcilleştirme, metalürji, boyalı çömlekçilik, öntarım, ticaret, şehirleşme ve yazılı dilin bilinen ilk örneklerini veren bölgeydi. Hiç kimse beş bin yılı aşkın bir süredir bu bölgedeki olağanüstü gelişmeleri inkar edemiyordu, üstelik hiçbir Mezopotamya araştırmacısı, Irak ve Suriye Bereketli Hilal'deki Sumer uygarlığının gelişimindeki Kürt etkisini de inkar edemezdi. Bu etki görüldüğünden çok daha fazlaydı çünkü Kürt araştırmacı Mehrdad Izady şunu işaret etmişti:

Bu toprağın insanları henüz açıklanamamış bilinmez güçlerin ivme kazandırdığı hızlı bir teknolojik gelişme gerçekleştirdiler. Birçoğu o zamanki dünyanın en gelişmiş teknolojileri arasında olan çevre topluluklarını, avcı-toplayıcı ekonomiden yiyecek üretme ekonomisine geçerek çok gerilerde bıraktılar.¹¹

Bu 'hızlı teknolojik gelişme'yi ne esinledi ve bu 'bilinmez

¹⁰ age.

¹¹ age. 23. sayfa.

güçler' nelerdi? Bu yalnızca son Buzul Çağı'nın çekilmesinin-
den sonra, bölgesel flora ve faunada meydana gelen büyük de-
ğişikliklerin hızlı bir kültür devrimine yol açması mıydı? Yok-
sa, belki yeni fikirler, yeni düşünme biçimleri, ruhsal konular-
da yeni inançlar, yeni mitler ve söylenceleri içeren dıştan ge-
len bir aşılama mı sözkonusuydu?

Uzun okuma saatlerimiz sonunda bir mola verdim ve Earl
Grey yapmaya gittim. İçimde Kürdistan'ın dışından gelen bu
aşılamanın artık Gözleyenler olarak bildiğimiz tahmini Şaman
kültürünün bölgede aniden ortaya çıkması ile bir ilintisi olma-
sı umudu vardı. Kürdistan, Yakın Doğu'daki çeşitli kültürler
tarafından eğer bunun gerçek bir temeli olmasaydı uygarlığın
beşiği, tanrıların yurdu olarak kabul edilmiş olamazdı. Arke-
olojiden gelen kanıtlar Kürdistan'da çok özel birşeyin olduğu
izlenimini destekler görünüyordu ama gerekli olmasaydı, dış
etkileri aramaya ihtiyaç duyar mıydık?

Van Gölünün siyah camı

Şimdiye kadar ne Richard ne de ben Gözleyenler'in karak-
teristiklerine benzeyen yerli bir Kürt kabilesinin veya Ananna-
ge'nin hayli gelişmiş Kharsag yurdunu kurmuş olabilecek bir
neolitik toplum izine rastlayabilmıştik.

Bu son konuda benim keşfettiğim en önemli bilgi parçası
Halaf olarak bilinen kültüre ilişkin kimi ayrıntılardı. Bu isim
MÖ 5750-5000 arasındaki çeşitli neolitik Kürt toplumları ara-
sında yayılmış sanatsal bütünlüğe verilmişti.¹² Kültür ismini
Suriye-Türkiye sınırındaki Res el-Ayn köyü yakınlarındaki
Habur'a yukarıdan bakan Tel Halaf höyüğünden alır. Burada,
son derece kendine özgü olan toplum biçimini Birinci Dünya
Savaşından hemen önce ilk kez açıklığa kavuşturan kişi bir Al-
man arkeoloğu olan Max Freiherr idi.¹³ Halaf biçimi onun *tho-*
loi olarak bilinen yuvarlak toprak-tuğla evleri yanında eşsiz

12 Braidwood R.J. 'Jarmo Chronology' . Prehistoric Archaeology along the Zagros
Flanks Sayfa 539

13 Roux, Ancient Iraq. Sayfa 67.

sırlanmış çömlekleriyle de diğerlerinden ayırt edilir.

Halaf sanat üslubunun varlığı Kürdistan'daki birçok arkeolojik yerde farkedilmiştir, ama bu ilk dönem boyunca onların obsidian olarak bilinen siyah volkanik camın ticaretini yapmış olarak görünmeleri çok önemlidir. Daha da önemlisi Halaf'ın işletim merkezi Van Gölü civarları olarak görünmektedir. Burada güneybatı kıyılarında yükselen sönmüş volkan Nemrud Dağının aşağı eteklerinden ham obsidian elde ediyorlardı.¹⁴ Bu Hanok'un Birinci Cennet'e yaptığı ziyaretle bağlantılı olarak söz edilen büyük denize boşalan ateş nehirleri öyküsünün arkasında olabileceğini düşündüğüm dağlardan birisiydi.

Eğer Gözleyenler sadece toprağı işlemek için değil de aynı zamanda Ermenistan, İran, Irak, Suriye ve Türkiye'nin dört bir yanı kuşatan ovalarına kolayca giriş yapmak için uygun bir yer seçtilerse o zaman Van Gölü mükemmel seçimdi. Acaba Halaf kültürünün siyah obsidian ticaretinin tam bu bölgedeki Gözleyenler'in varlığı ile bir ilgisi olmuş muydu? Onlar siyah obsidiani bölgenin tarımla geçinen toplumlarıyla bir trampa aracı olarak kullanmış olabilirler miydi?

Bu iddialar kışkırtıcı görünseler de Hanokyan ve Lut Gölü literatüründe tasvir edilen Gözleyenler'in özellikleriyle uyuyan daha önce bilinmeyen bir kültürün bölgedeki varlığını reddetmeye ya da onaylamaya az da olsa yarıyordu. Umut ediyorum ki bu, bölgede yapılacak arkeolojik-antropolojik derin araştırma ve çalışmaların sonucunda ortaya çıkacaktı.

Melekler mağarası

Arkadaki diğer odada Richard, Kürt sığramasının tüm görünüşleri üzerine yazılmış ilginç kitapların arasında kaybolmuştu. Tesadüfen bir kitap seçerek okumaya başladım: Ralph ve Rose Solecki isimli iki Amerikalı paleontologun kitabıydı bu. 1950'li yıllarda Büyük Zap nehrinin içinden geçtiği derin kayalıklı bir vadiye bakan Şanidar isimli bir mağarada kazılar

¹⁴ age. Sayfa 69. Braidwood R.J.'Miscellaneous Analyses of Materials from Jarmo' Prehistoric Archaeology along the Zagros Flanks Sayfa 543.

vapınışıardı. Araştırmamız açısından epey önemli birşeye rastlayınca çok şaşırdım.

Şanidar mağarasına çok dolambaçlı ve dik bir patikayla ulaşılır. Mağara ağzının genişliği 25 metre yüksekliği 8 metredir. İçinde yapılan kazılarda, içinde çok önemli Neanderthal gömülerin de olduğu toplam 100 bin yıllık bir dönemi oluşturan en az onaltı yerleşim yeri katmanı bulundu.¹⁵ Solecki'ler yemek amacıyla avcı-toplayıcı toplumlar tarafından yakalanmış hayvan kemikleri de ortaya çıkardılar. Bu bulgular okumayı iyice ilginç hale getirdi ama bunlar gerçekten çok eski bir döneme ait olduklarından bana doğrudan bir yarar sağlamadı. Beni asıl ilgilendiren şey mağaranın içinde bulunan keçi kafatasları ve neredeyse büyük yırtıcı kuşların her bir türüne ait olan kanat kalıntılarıydı. Bunlar burda bulunan tek taş yapının yakınlarına özenle gömülmüşlerdi ve kırmızımtrak (neolitik zamanlarda insan ölülerinin üzerine sık sık serpilen kırmızı asıboyası izi) toprak parçaları vardı üzerlerinde. Karbon¹⁶ tarihlendirme yöntemi ile hesaplanan kalıntılar 10870 yılını (± 300 yıl) yani MÖ 8870 yılını gösteriyordu.¹⁷

Rose Solecki kemiklerin ayrıntılı araştırılması işinden sorumlu olduğundan, farklı alanlardaki uzmanlardan yardım isteyerek işe başladı. Hayvan kafatasları 1959 yılında Illinois Üniversitesinden Dr. Charles Reed tarafından incelendi. O, hepsinin yaban keçilerine ait olduğunu onayladı.¹⁸ Kuş kanatları Smithsonyan Enstitüsü'nden Dr. Alexander Wetmore ve Columbia Üniversitesi Antropoloji Bölümünden mezun bir öğrenci olan Thomas H. McGovern tarafından incelendi. Dört farklı türe ait 17 kuşun kanatları olduğu sonucuna vardılar. Dört *Gyptaeus barbatus* (Sakallı akbaba), bir *Gyps fulvus* (grifin akbaba), yedi *Haliaetus albicilla* (beyaz-kuyruklu deniz kartalı) ve bir *otis tarda* (toy kuşu). Sadece en son kuş bölgede halâ vardır.

15 Şanidar'daki kazıların tüm anlatısı için Solecki'nin *The Humanity of Neanderthal Man* isimli kitabına bakın.

16 Mellaart, Çatalhöyük -A Neolithic Town in Anatolia 19, 207. sayfalar.

17 Solecki 'Predatory Bird Rituals at Zawi Chemi Shanidar' (Zawi Çemi Şanidar da Yırtıcı Kuşlar Ritüeli) 42-47. sayfalar.

18 age. Sayfa 42. reed alıntısı. (1959)

Ayrıca sınıflandırılmayan dört küçük kartalın kemikleri de vardı.¹⁹ Toy kuşu haricinde diğer kuşların tümü yırtıcıydı, akbabalar çok açıktı ki leş yiyicilerdi. Rose Solecki'nin daha sonra gözlemlediği gibi 'bu yüzden ölü yaratıklarla ölüm arasında özel bir ilişki barındırıyordu.'²⁰

Sınıflanan 107 kemikten 96'sı (yani yüzde doksanı) kanat kemikleriydi, bunlardan birçoğu gömüldüğü zaman hâlâ eklemleri vardı. (yani et eklemi tutuyordu) Üstelik kemiklerin ucundaki ince kesikler gösteriyordu ki kanatlar bilerek keskin bir aletle yontulmuş, en azından bazı kemikleri kaplayan tüyler ve deri kaldırılmaya çalışılmıştı.²¹

Rose Solecki ve ekibi kuş kanatlarının komünal bir yemeğin parçası olma ihtimalini hesaba katmadılar çünkü onların pişirilerek ya da yakılarak değiştirildiğini gösteren hiçbir gösterge yoktu. Daha da fazlası içlerinde akbabaların, kartalların ve bir toy kuşunun olduğu bu en az onyediy kuşun eklemli kanatlarının onbeş keçi kafatasıyla birlikte bulunmuş olması gerçeği, onların bir çeşit ritüel olayından dolayı oraya yerleştirilmiş olduğunu açıkça gösteriyordu. Bayan Rose ayrıca böyle devasa yırtıcı kuşları yakalama işinin kahramanlık işi olmadığını, onların daha önceden yavruyken yakalanıp sonra törensel amaçlar için büyüyene kadar beslendiği izleniminin çok kuvvetli olduğuna işaret etmişti.²²

Ama yine de bu çeşitli kuşlara ait kanatların keşfi Rose Solecki için bazı önemli sorular ortaya çıkarmıştı. Bu amaç için niçin bazı kuş türleri seçilmişti, onları Şanidar mağarasına yerleştirmiş olanların nezdinde bu devasa kuşların oynamış olduğu rol tam olarak neydi?

Şamanların kanatları

Sumer dergisinde 1977 yılında basılan 'Zawi Çemi Şani-

19 age.

20 age.

21 age. Sayfa 44

22 age.

dar'da Yırtıcı Kuşlar Ritüeli' isimli çok önemli makalesinde Rose Solecki keçi kafatasları ve alıcı kuş kalıntılarının keşfini özetliyordu. Kanatların kesine yakın biçimde, ya süslenme ya da törensel amaçlar için giyilen bir çeşit ritüel kostümlerinin parçası olarak kullanılmış olduğunu ileri sürüyordu.²³ Onları, bu kuş kanatlarının Şanidar mağarasına yerleştirilmesinden tam ikibin yıl sonra en üst noktasına erişmiş 900 km uzaktaki Çatalhöyük'ün akbaba Şamanizmiyle ilişkilendiriyordu. Bu bulguların çok büyük önemini kabul etmiş, onların Zawi Çemi Şanidar'da (arkeolojik sitenin tam ismi) önemli dini bir kültün var olduğunun kesin kanıtlarını sağladıklarını farketmişti, çünkü makalesinde şöyle diyordu:

Zawi Çemi toplumu bu büyük yırtıcı kuşlara özel güçler atfetmiş olmalıydılar. Site için betimlediğimiz faunal kalıntıların da onların özel ritüel eşyalarını temsil etmeleri gerekir. Kalıntılar epey sayıda insanın hep birlikte kuş ve keçileri yakalamak için uğraşı verdiklerini ortaya koyuyor.²⁴.....[Bundan başka] kanatları ya tüylerini yolmak için saklamışlardı veya... kanat yelpazeleri yapılmıştı ya da ...Onlar ritüel kostümünün bir parçası olarak kullanılmıştı. Çatalhöyük'teki türbelerden birisindeki duvar resimlerinden birisi.. böyle bir ritüel sahnesi gösterir; yani akbaba tüylerine bürünmüş bir insan figürü..²⁵

MÖ 8870 yılında Kurdistan dağları arasında, akbaba kültü olarak bilinen şeyin varlığının olağanüstü kanıtı işte buydu! Üstelik tüm bu olup bitenler Van Gölü kıyısındaki Bitlis'in 245 kilometre güneydoğusunda, Kürdistan dağlarında yaşayan halkın gerçekleştirmiş olduğu gelişimdeki dramatik sıçrayışa uygun bir zaman-diliminde meydana geliyordu.

Tüm Orta Doğu'da başka hiçbir yerde bu türden bir keşif yapılmamıştı. İsrail'in Batı Galile bölgesindeki Hayonim mağarasında Şanidar mağarasındakilerle kıyaslanabilecek bir sevi-

23 age.

24 age. Sayfa 47

25 age.

yede grifin akbaba, kartal ve şahin kanat kemikleri bulundu.²⁶ Bu kalıntılar MÖ 7. ve 8. binyıllarda bölgede yaşamış protoneolitik Natufyan kültürüne atfedildi. Ama ne yazık ki bu yırtıcı kuş kalıntıları diğer daha küçük kuşlara ait kemiklerle birlikte yerleştirildiklerinden ne çeşit bir ritüel amaçları olduğu anlaşılamadı.

Bütün olasılıklar beynimde dönmeye başladı. Kuşkusuz cennetin dört nehrinden birisi olan Büyük Zap'ın üzerindeki bu mağarada neler olup bitmişti.

Ralph ve Rose Solecki'nin yorucu kazı çalışmaları kesin biçimde Şanidar mağarasının en az 100 bin yıldır göçebe kabilelerin kışın sığındıkları bir yer olduğunu gösteriyordu. O zaman yaklaşık 10870 yıl önce olan bu beklenmedik araya girişi nasıl açıklayacaktık? İri kanatları, onbeş keçi kafatasının yanına başına bırakmış olan bu yerel şamanlar kimlerdi? Nereden gelmişlerdi, bu mağarada ne yapıyor olabilirlerdi? Orada barınıyorlar mı yoksa yaşıyorlar mıydı? Hayvansal ritüeller mi gerçekleştiriyorlardı? Ya da nehrin kaynağına mı gidiyor, oradan mı geliyorlardı?

Şanidar mağarasında bulunan kalıntıların bir biçimde Gözleyen kültürüyle, onların yüksekte kurulmuş yurtları Eden veya Kharsag ile bağlantılı olduğunu ileri sürmek insanı kışkırtıyordu. Tehlikelere aldırmadan ben de bunu yapacaktım. Ölüm ve yeniden doğumun sembolü olarak akbabadan yararlanan bir Şaman kültürün uygarlığın yükselmesinden önce MÖ 4. binyılda Kürdistan dağlarında var olduğunu önceden söylemiştim. Burada bu teoriyi tartışmasız biçimde destekleyen kanıtlar vardı. Ama yine de eğer Kuzey Kürdistan'ın akbaba şamanları MÖ 8870 (± 300 yıl) yılında var idiyse o zaman bu teorinin Hanokyan ve Lut Gölü literatüründe yer alan melekler ve günahkar meleklerin kökenine ilişkin elde edilebilir kanıtları açıklamak için ileri sürülmüş olduğunun anımsanması gerekir. Eğer Kürdistan'ın şamanları gerçekten yaşıydıysalar bu, meleklerin bir zamanlar ölümlü insanların arasında yaşamış, istedikleri gibi dolaşmış etten-kemikten varlıklar olduğu yargısını güçlendiriyordu.

26 age. Sayfa 45

Üstelik, Şanidar mağarasında bulunan alıcı kuş kalıntıları ile melekler fenomeni arasındaki ilişkiyi kuran ilk kişinin kendinin olmadığını da farkettilim. Yezidilerin Melekê Tawus'a olan ateşli bağlılığı üzerine Kürt araştırmacı Mehrdad Izady şu sonuca varmıştı:

Kanatların ve insan gibi uçamayan varlıkların bu sanatsal kombinasyonu [tanrı oluşturmak için]...tıpkı dini giysilere yapılan kanat-benzeri süsler gibi birçok kültürde ortaktır ama en yüce varlığın tasviri olarak kanatlı bir kuş sembolize edilmesi yalnızca Yezidilere özgüdür. Eski Zawi Çami (Şanidar) de uygulanmış olan adama törenlerinin kanıtları modern Yezidi uygulamalarının yerli bir öncüsü olduğunu işaret ediyordu.²⁷

Izady ayrıca mağarada kalıntıları bulunan toy kuşunun Yezidilerin tapma nesnesi olarak benimsedikleri kuş olması ihtimalinin yüksek olduğunu ileri sürüyor, çünkü bu kuşun Hindistan ve İran'da bulunan tavus kuşunun aksine Kürdistan'da yaşadığını söylüyordu.²⁸ Buna ek olarak, kartalın daha doğrusu akbabanın kancalı gagasıyla Yezidilerin metal kuş ikon resmine tavustan daha çok benzediğini işaret ediyordu.

Bu, Şanidar mağarasında bulunan kuş kalıntılarına dayanan Şamanistik kültürün, içinde meleğe-tapma kültürlerinin de olduğu Kürdistan'ın birçok dini geleneğini pekâlâ etkilemiş olabileceğinin onaylanmasıydı. Aynı zamanda da Kürdistan'ın kuş adamlarıyla melekleri birbirine bağlamak için gerek duyduğum kanıttı.

Dağlı akbaba şamanların, İnsan Kızları arasından kendilerine karılar almak için Büyük Zap yoluyla eski Irak ovalarına çıkmış olmaları çok uzak bir olasılık mıydı? Çok-istenen 'ölümsüzlük' ilacına sahip olan, kendi atalarından, büyüklüklerinden öğrendikleri yasak sanat ve ilimleri ölümlülere açıklanmış olanlar bu insanlar mıydı? Onların soyu, yoldan çıkan, kan içtiği için dünyadaki acı ve eziyete sebep olan melez Nefi-

²⁷ Izady'nin *The Kurds-A Concise Handbook* sayfa 156

²⁸ age.

lim miydi? Sumer ve Akad uygarlıklarının kurulmasında önemli etkileri olduğu açık olan, zamanla 'tanrılar' ve 'şeytanlar' haline gelecek olan şeyi bu insanlar mı kurumsallaştırmışlardı? Böyle gün yüzü görmemiş tartışmaları destekleyecek olgusal kanıtlar durmadan artıyordu.

Keçi ritüelleri

Şanidar mağarasında kuş kalıntılarının yanında bulunan onbeş keçi kafatasını da unutamazdım. Rose Solecki bunların da şamanlar tarafından törensel amaçlar için kullanılmış olduğunu ileri sürmüştü, peki o zaman çizdiğim resme bunları nasıl oturtacaktım? Yanıt basitti: Azazel. Yezidi ve Yaresan geleneğinin Melekê Tawus'unun arkasında duran gerçek yüz, cinlerin oluşturucusu olması yanında Gözleyenler'in de liderlerinden olan birisine aitti. Bundan başka daha önce belirttiğim gibi Pentateuch, Kefaret Günü'nde her yıl bir keçinin Azazel'in anısına Yahudilerin günahlarını taşımak için ıssız bir yere bırakıldığını yazar. (6. bölüme bak.)

Azazel için seçilen biçim keçiydi. Bu anlamda o *seirim* veya erkek-keçiler isimli şeytanlardan oluşan bir canavar ırkının yöneticisiydi. Tevrat'ta onlardan birkaç kez söz edildiği gibi bazı Yahudiler tarafından kendilerine çok büyük bir sevgi gösterilir, tapılırdı. Hatta kadınların bu keçi şeytanlarla çiftleştiklerine dair bir gösterge vardır, çünkü Levililer Kitabı'nda şöyle söyler: 'onlar peşleri sıra zina ettikleri erkek-keçilere (*seirim*) artık kurban sunamayacaklar.'²⁹ Belki bu yine Gözleyenler'in ölümlü ırkın arasından kendilerine *karı* alma biçiminin uzak bir yankısıydı. Erkek keçiler ile Gözleyenler arasındaki bu açık ilişki öylesine güçlüydü ki İbrani araştırmacısı J.T. Milik Azazel'in 'basit bir erkek-keçi olmadığı onun insan ve keçi-benzeri özellikleri birleştirmiş bir dev olduğu' sonucunu çıkardı.'³⁰ Diğer bir deyişle, o bir keçi adam keçi-Şamandı.

29 Levililer 17:7

30 Bak milik, the Books of Enoch -Aramaic Fragments of Qumrân Cave 4. 313n. L.6

Azazel aslında Gözleyenler'in lideri Şemyaza ile eş anlamlıydı. Her iki kelime de İbranicede 'güçlü' anlamına gelen *azza* veya 'güç' anlamına gelen *uzza* kelimesinden türemiş olabilir. Bu yüzden Akadların bir antropomorfik keçi biçimi Uz'a taptıklarını öğrenince çok şaşırdım. Aşağı Irak'ta Sippara'da bulunan bir taş tablette Uz keçi derisinden yapılmış bir taht örtüsünün üzerinde oturmuş olarak resmedilir. 'Bir masanın üzerine konulmuş, bir ip veya tel yardımıyla döndürülen güneş diskinin devrini' izler.³¹ Uz Akadcada 'keçi' anlamına gelir, bu Azazel'in ismini, keçi gibi giyinmiş bu daha önceki 'tanrı'dan almış olduğu iddiasını güçlendirir. Bu yüzden tanrı Uz, Gözleyenler tarafından uygulanan keçi Şamanizminin uzak yankısından kendi varlığını türetmiş olabilir miydi?

Yılan ve akbaba gibi, keçi de Gözleyenler'in ilk sembollerinden birisi olarak gözüküyordu. Bu ünvan bin yılı aşkın bir sürede yalnızca bedensel zevk ve düşkünlükleri değil aynı zamanda mutlak kötülüğü simgeleyen bir sembole dönüşmüştü. Şanidar mağarasında bulunan hayvan kafataslarının keçiye, hem Hristiyan hem Yahudi dünyasında anlaşılmasız derecede sövülmesi ile ilişkili olduğunu düşünmek de çok garipti. Soylu akbaba ile kurnaz yılanın Şaman toplumunda önemli bir sembol haline nasıl geldiğini anlayabiliyordum ama bir dağ keçisine duydukları yoğun ilginin ne olduğunu kavramak bir parça güçtü. Yalnızca şunu varsayabiliyordum; keçi Kürdistan'da evcilleştirilen ilk hayvanlardan birisi olduğundan onun yaşam süresi onu yetiştirenlerinkiyle doğal biçimde iç içe geçmiş olmalıydı. En tehlikeli yamaçlarda bile onun kıvraklığı, tırmanma yeteneği, en uzaktaki avcılarını bile görebilmesi, yine çok mümkün ki cinsel gücü (iri kıvrık boynuzlarının falik [Erkek uzvuna ait] görünüşü ile cisimleştirilen), diğer yanda Kürdistan'ın engebeli arazisi boyunca astral yolculuklar ve törensel uygulamalarla birleşen özelliği onu ideal bir totemik sembol haline getirmiş olmalıydı.

Irak Kürdistanı'ndaki keçi şamanizmi de yerel halk efsanelerinde umulmadık başka bir iz bırakmış olabilirdi. *The Crad-*

31 Spence, *Myths and Legends of Babylonia and Assyria*. Sayfa 292

le of Mankind isimli kitaplarında Wigramlar Musul'un aşağısındaki düzlüklerde yaşayan insanlar arasında *hibla-başı* diye bilinen 'yoldan geçen yolcuları ayartıp kanlarını emen' bir satır, yarı insan yarı keçi 'korkunç bir vampir' olduğuna dair bir inançtan söz ederler.³² Bunlardan birinin aşağı düzlüklerde Aradin diye bir yerde mezarının olduğundan söz edilir.³³

Hibla-başı öyküleri, Kürt dağlarından böyle çirkin kanlı işlere karışmak için düzlüklere inecek kadar yozlaşan Gözleyen veya Nefilim keçi-adamların zaman içinde bozulmuş anılarıyla mı karışmıştı? Daha önce de farketmişim gibi, Doğu Avrupa vampir efsaneleri, Nefilim'in eski Mezopotomya ovalarında yaşadıklarının somut kanıtını sunabilecek *Edimmu* olarak bilinen doğaüstü varlıklarla ilgili Asur Babil öyküleriyle bir çeşit ilişkiye sahip görünüyordular. Şunu anımsamakta da yarar var ki kan-içen Nefilim'in ruhları yemek yiyemeyecek '[ama aç kalacak] ve hep susayacak şekilde lanetlenerek kovulmuşlardı.³⁴ Benzer inançlar Azazel'in soyu ve Kürt ırkının atası olduğu ile ri sürülen cinlerin de etrafını kuşatmıştır. Onlar da tıpkı vampirler gibi hiç dinmeyen susuzluk ve açlıklarını kan içerek gidermeye çalışırlar.³⁵

Yarmo halkının arasında

Kürt arkeolojisinde meleklerin günahına ilişkin araştırmamızdaki bu dramatik gelişmelerden tatmin olarak, Richard ile birlikte okumamızı sürdürdük. Kimi yerlerde yorumlar yapıyor, bölüm veya öykü ile ilgili önemli birşey bulursak teybe alıyorduk. Yığının arasından ilk bakışta daha az ilginç görünen bir kitabı seçtiğim zaman biraz canım sıkıldı. Profesör Robert J. Braidwood isimli bir arkeoloğun yazdığı 1983 yılında basılmış *Prehistoric Archaeology along the Zagros Flanks* (Zagros Boylarında Tarihöncesi Arkeoloji) isimli bir kitaptı bu. Kita-

32 Wigram ve Wigram, *The Cradle of Mankind* isimli kitaplarında sayfa 334.

33 age.

34 Hanok I.15:11

35 Charles, *The Book of Enoch*, sayfa 37, n. Han I. 15:11

lun Braidwood'un Irak Kürdistanı'ndaki Çemçemal köyü yakınlıklarında Aşağı Zap'a açılan bir geçidin yanındaki dik tepenin üzerinde yükselen 7 metrelik höyükte, Yarmo'nun ilk neolitik sitesinde yapmış olduğu kazılar üzerine çok yeni araştırmalar içerdiğini biliyordum. Amerikalı profesör burada işbirliğiyle 1948-1955 yılları arasında yorucu kazı dizileri gerçekleştirmişti. Sitede MÖ 6750 dolaylarında başlamış olan onaltı ayrı yerleşim katmanı bulunduğu anlaşılmıştı.

Yarmo'da içinde pişmiş topraktan leğenlerin, topraktan fırınların olduğu çok odalı kare biçimli evlerde yaşayan, ustalıkla toprağı eken, meyve ve hububat yetiştiren hayvan besleyen ve çeşitli amaçlar için yaklaşık ikibin yıldır bakır eriten büyük bir tarım toplumu olduğu anlaşıldı.³⁶ Bu ilk neolitik insanlar temel ama işlevsel bir yaşam sürüyorlardı; yemek için kaşık, giysilerini onarmak için kemik iğneler, giysiler yapmak, hatta halı örmek için iğ kullanıyorlardı. Van Gölü kıyısında yükselen Nemrud Dağının eteklerinden elde ettikleri siyah obsidiandan yapılmış bıçaklar ve keskin aletler de kullanıyorlardı.³⁷

Bu hızlı akan nehrin üzerinde huzurla yaşayan, mutlu ve kendi halinden hoşnut bir toplum düşünüyor insan neredeyse. Erkekler zamanlarını avlanarak geçirirlerken kadınlar tarlaya gidiyor, ekmek ve çörek için tahıl öğütüyorlar ve aile yaşamını çekip çeviriyorlardı. Bu halkın en büyük aşkı toprağın bizzat kendisi olmuştu çünkü burada pişmiş topraktan heykellerinin bulunduğu Büyük Ana'nın cisimleşmiş hali olarak toprağı görmüşlerdi.

Braidwood'un kitabını okurken Yarmo Şehir yaşam biçimi imgesi 'Yarmo Heykelcikleri ve Diğer Çamur Nesneler' başlığını görünce aniden bozuldu. Bu bölümü, günışığına çıkarılmış 5500'den fazla heykeli ilk yerleşim zamanından sonraya doğru sınıflandırmış, üzerinde epey çalışmış olan Vivian Bromon Morales yazmıştı.³⁸ Az pişirilmiş toprak heykellerin bolluğu

36 Roux, Ancient Iraq. Sayfa 58

37 Braidwood R.J. 'Miscellaneous Analyses of Materials from Jarmo' Prehistoric Archaeology along the Zagros Flanks Sayfa 543.

38 Morales V.B. 'Jarmo Figurines and Other Clay Objects' (Yarmo Figürleri ve Topraktan Yapılmış Diğer Nesneler) age. 369-383. sayfalar.

nedeniyle, Yarmo halkının bulundukları çevreye çok özel bir önem verdikleri, belki de bugün bizim fotoğrafçılığı kullanmamıza benzer biçimde bireysel görüş ve özellikleri bu heykellerle ifade etmiş oldukları sonucunu çıkarmak mümkündür.

Aralarında koyunlar, domuzlar, keçiler ve ayılar gibi hayvan biçimleri de vardı. İnsan heykellerinden hemen tümü yalnızca baş halindeydi ama Morales bunların aslında vücutlara bitişik olduğunu ama çürüyen bir maddeden olduğu için yok olduklarını ileri sürüyordu. Başların çoğu geleneksel şekildedir, pekâlâ toplumda yaşayan insanları temsil ediyor olabilir. Ama bazı heykeller son derece ilginç görünüyordu. Giderek sivrileştirilmiş, elmas-biçimli yüzlerle, ince dudaklarla ve sivri çenelerle bugün hiçbir insana benzemez olarak resmedilmişlerdi. Gözleri de çok garipti. Çamurdan küçük toplar gibi yapılmıştı, onlara Doğu Asyalılarınkilere benzer, kapalı veya çekik gözlü oldukları izlenimini katıyordu.³⁹ Heykellerden biri özellikle dazlak, son derece uzun yüz hatlarıyla, çıkık elmacık kemikleri, uzun oyuk çene ve oval gözlerle tasvir edilmişti.⁴⁰

Bu resimleri incelerken aşına olmaktan gelen korkunç bir duyguya kapıldım. Bunlar doğru dürüst bir nedeni olmaksızın Yarmo halkının yapmış olduğu olağanüstü resimlerdi. Böylesi insana benzemeyen şekilleri çamura dökerek neyi anlatmaya çalışıyorlardı? Vivian Broman Morales bu garip başlara ilişkin olarak; 'bu küçük hatta minicik nesneleri üretmekteki orijinallik ve bireysellik bizim bugünkü değerlendirmemizde hiçbir şey ifade etmez, sadece onu yaratanlara birşeyler ifade ediyordu belki'⁴¹ demişti. Morales bu heykelciklerin 'Obeyd döneminin tanrıça figürleri "kertenkele"lerin başlarına benzediklerini' de eklemişti.⁴²

'Kertenkele' tanrıça? Bu başlar kertenkelelere hiç benzemiyorlardı. Benim fikrime göre onlar ophidandı -yani başka bir

39 age. Sayfa 383

40 age. Sayfa 384

41 age. Sayfa 386

42 age. Sayfa 383

Figür 12. MÖ 6750-5000 yıllarına ait Yukarı Irak Yarmo'dan bir antropomorfik baş. Uzun baş ve boncuksu gözler ile karakterize edilmiş bu ırk bölgesinde yaşayanlara benzemeyen bir soyu gündeme getirir, bu yüzden Gözleyen-benzeni bir insanın gerçek tasvirini pekâlâ oluşturabilir.

deyişle, yılan benzer-insan yüzleri. Kuşkusuz bu, kaçınılmaz olan bir soruyu gündeme getiriyordu: MÖ 7. binyılın barış içinde yaşadığı gözlemlenen bu topluluğu normal insan hatlarına sahip olduğu aşikar olan insan başları yanında niçin böyle garip heykeller yaratmaya gereksinim duymuştu?

Çok açıktır ki onların yaşamlarında yılan büyük bir rol oynamıyordu, ama niçin?

Hiç kimse Yarmo halkının böyle ayrıksı soyut bir sanatı niçin ortaya koyduğunu kesin olarak bilemez. Aklıma Amram'ın önünde görünen Belial isimli Gözleyen'in resmi geldi yeniden. Yüzünün 'engerek yüzü' gibi olduğu söyleniyordu, bu sözler tanrı Enlil'in 'parlak gözlü yılan' olarak betimlendiği Kharsag oyküsünde yankı buluyordu. Eğer Gözleyenler Van Gölü civarında yaşamış gerçek bir toplum oldularsa, onların etkilerinin Yarmo'nun protoneolitik topluluklarına kadar uzanmış olması mümkün müydü? Yarmo Bitlis'in güneydoğusuna doğru 400 kilometre, Şanidar mağarasının güneydoğusuna doğru 185 kilometre uzaktaydı. Yarmo ve Van Gölü arasında kesinlikle doğrudan bir ilişki vardı, çünkü bıçak ve aletler yapmak için siyah obsidian oradan elde ediliyordu. Eğer durum gerçekten buysa o zaman yılanı başlar Gözleyenler'in yüz özelliklerini soyut biçimde anlatan figürlerdi.

İnsan, kar beyazı saçları, dağ yelinde savrulan yerlere kadar

sürünen uzun siyah tüyleri ile son derece uzun, fildişi tenli insanların birden bire Yarmo topluluğu arasında ortaya çıktığını gözünün önüne getirecek kadar heyecanlanıyor. Yaklaştıkça, engereğe benzeyen uzun yüzleri, çıkık elmacık kemikleri, garip ince yarıklar gibi gözleri belirginleştikçe onların gelişini gören herkes korku içinde titriyordu belki.

Acaba Yarmo halkı bu sert yüzlü yabancıları -sanki birden-bire ortaya çıkan kısa bir süre onların arasında dolaşan ve tekrar dağlara giden- nasıl karşılamış olabilirdi, buna yanıt vermek zordur. Eğer Gözleyenler'in gerçekten fiziksel bir biçimleri olduysa o zaman ya kutsal ya şeytansı varlıklar belki de ikisi birden olarak görülmüş olmalıydılar. Ne iyi ne kötü sadece ahlakdışı.

Bu yabancıların Yarmo halkından ne istediklerine yönelik sadece varsayımlarda bulunabiliriz. Yiyecek bulma mıydı? Nemrut Dağından ham obsidianla değiştirmek istemiş olabilirler miydi? Kharsag'daki yapı projeleri için işçi mi arıyorlardı? Yoksa evlenmek için götürebilecekleri uygun kadınlar mı arıyorlardı? Karşılık olarak da belki onlara tarım, sulama, metalurji, bitki kültürü ve astronomi gibi bilim ve sanatları öğretmişlerdi.

Bu yılsansı heykelciklerin yansıttığı kanıta dayanarak Yarmo halkı ve Edenli Gözleyenler arasında bir çeşit gidiş-geliş olması akla yatkındır. Eğer bu doğruysa o zaman başka neolitik toplumlara da engerek-yüzlü yabancıardan ziyaretler olmuş olmalıydı. Belki de Nemrut Dağından elde edilen siyah obsidianın bu toplumlar arasında görünmesi özellikle MÖ 5750-5000 yılları arasındaki Halaf kültürü süresince Gözleyenler'in varlığının masalsı bir işaretiydi. Gerçekte bilmem gerekli olan şey, Yakın Doğu'nun diğer neolitik kültürleriyle Gözleyenler'in öne sürülen ilişkisine dair başka kanıtlar olup olmadığıydı. Bir ipucu Arkeolog Vivian Broman morales'in sözlerinde yatıyor görünüyordu. O Yarmo heykelciklerini Obeyd döneminin "kertenkele" tanrıçalarıyla karşılaştırmıştı.

'Kertenkele tanrıça figürleri' ile tam olarak neyi kastediyordu? 'Obeyd dönemi' neydi ve ne zamana aitti, bunları da çok geçmeden öğrenecektim.

18. Şeytansı Şaman

Van Gölü obsidian tüccarlarının MÖ 5000 yılları civarında yok olmasından sonra eski Irak ovalarında yeni bir kültür boy vermeye başladı. Bunlar, yerlerini ilk kez 1922 yılında İngiliz arkeolog Sir Leonard Woolley'in bulduğu Ur antik şehir devletinin altı kilometre kadar kuzeyindeki El Obeyd veya sadece Obeyd kültürüydü.

Irak'ın merkezindeki çölü dolduran sürekli sıcak rüzgar dalgalarının altında höyüğü kazarken, Wolley bu ülkeye bir zamanlar hakim olmuş önceden bilinmeyen bir kültürün kanıtlarını bu kadar kolay bulabilmesine şaşıyordu. Herşey yüzeye çok yakında yumuşak tozlu toprağın altında yatıyordu. Bir metre derinlikte boyalı çömlek parçaları bulundu, arkasından çakmak taşından ve obsidiandan yapılmış aletler, 'gübreyle, bazı durumlarda da toprak ve ziftle karıştırılmış çamurla sıvanmış kamıştan örülmüş parçalar'¹ geldi. Bu Aşağı Fırat'ın yağmurlarda sel oluşturduğu bataklık bölgesine yakın bir yer-

¹ Cottrell, The Land of Shinar (Şinar Diyan) Sir L.Wolley'in Excavations at Ur'dan (Ur'da Kazılar) alıntı yapıyor. Sayfa 81

de, nehrin getirdiği kumların sertleşen yüzeyine aşiretlerin 'çamurla sıvanmış kamışlardan'² ilkel yapılar yaptıkları zeminin üzerindeydi. Gerçekten bu insanların bugünkü modern Irak'ın sorunlu bataklık Araplarının eski ataları olduğunu ileri sürmek için yeterince neden vardır.³

Wolley ilk bakışta önemsiz görünen buluşların aslında ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu hiç anlayamadı, çünkü sözü edilen bulgular gelecek yıllarda Kürdistan dağlarındaki neolitik gelişmenin eski Mezopotamya'nın Bereketli Hilal bölgesiyle olan akrabalık ilişkisini gösterecek, uygarlığın yayılması arasındaki kayıp bağlantıyı sağlayacaktı.

MÖ 5000 yılları civarında Yukarı Irak boyunca var olmuş yerleşim bölgelerini ele geçirmek için Obeyd halkı Yukarı Zagros dağlarından aşağıya doğru indi.⁴ İçlerinde Tell el-Obeyd'in de olduğu yeni topluluklar kurmak için gittikçe güneye doğru yayıldılar, MÖ 4500. Bu yerleşim yerlerinden birçoğu ilk kez sulama ve tarımı bölgeye sokmuş, Samarra olarak bilinen daha gelişmiş bir kültürden mirastı. Samarra aynı zamanda MÖ 5500 yıllarına uzanan ilk Mezopotamya şehri Eridu'nun kuruluşunun da arkasında yatan unsurdur. Eskiliği sözü edilen tarihe kadar uzanan bir tapınakta ritüel havuzu ve bol miktarda balık kalıntılarının ortaya çıkarılması araştırmacıları Samarra'nın başlıca tanrısının Enki'nin en eski biçimi olduğu sonucuna götürdü. Enki daha sonra Sumerlerde, Eridu'nun kutsal koruyucusu haline gelen yeraltı denizinin tanrısı Abzu idi.⁵

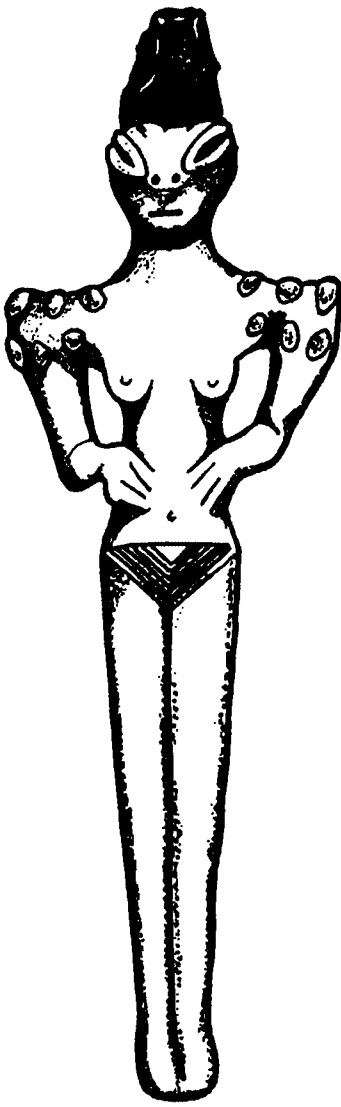
Buraya kadar Sumer uygarlığının bu muştucuları arasında Gözleyenler'in varlığını ileri sürecektir bir şey yoktu. Vivian Broman Morales Obeyd kültürünün tuhaf 'kertenkele tanrıça heykellerinden' söz etmiş, bunları Robert Braidwood ve ekibi tarafından Irak Kürdistanı'ndaki Yarmo'da bulunan topraktan yapılmış yılanı başlarla karşılaştırmıştı. Bu 'kertenkele tanrıçaları' çeşitli kitaplarda Obeyd kültürü sanatı diye tanımlan-

2 age. Wooley alıntısı.

3 age. Sayfa 82, 84. n.l.

4 age. Sayfa 82.

5 Roux. Ancient Iraq. Sayfa 71.

Figür 13: MÖ 5000-4000 yılları Ob-ud kültürüne ait, Irak'taki mezarlarda bulunan 'kertenkeleye' benzeyen garip heykellerden iki örnek. Kanıtlardan, bunların, kökenleri Nefilim olarak bilinen Gözleyenler'in torunlarının bozulmuş anılarına dayanan, çok korkulan vampirler yani Edimmu'nun soyut tasvirleri olduğunu ileri sürebiliriz.

miş halde bulmuştum. Tuhaf antropomorfik heykel biçiminde yapılmışlardı, geniş omuzlu, uzun çıplak vücutları orantılı, erkek veya kadın (çoğu zaman kadın) heykelleriydi bunlar. Başları araştırmacıların 'kertenkele gibi' diye tanımladıkları sürüngen kafalarına benziyordu.⁶ Bu kitaplar, kısık, 'kahve çekirdeği' denen, yuvarlak çamurlardan yapılmış elips gözbebekleri olan, hayvan burnu gibi uzatılmış yüze sahip, yukarı doğru kıvrılmış saçı göstermek için kafalarının üzerinde ziftten bir katman olan resimleri gösteriyordu. (Yarmo'da bulunan baş heykellerinden bazılarında da bu tür yukarı kıvrık saç tarzı göze çarpıyordu.⁷) Erkek heykeller üreme organlarıyla, kadın heykeller kasık kıllarıyla görünüyordu.

Her bir Obeyd heykelciğinin kendine özgü bir duruşu vardı -bazı kadın heykelleri ayakları bitişik, elleri dudaklarında yapılmışlardı. En azından bir erkek heykeli kolları göğüs hizasında yatay, sol elinde bir asa veya değnek gibi birşey tutuyordu. Bu akla geldiği gibi krallık veya kutsallığın bir sembolüydü. Figürler ayrıca üst göğüs kısımları, omuzları ve bellerinde küçük oval biçimli çamur topaklarıyla kaplı olarak göze çarpardı.

En garip sürüngensi heykel sol göğsünde bir bebek tutan çıplak kadın heykeliydi. Bebeğin sol eli annenin göğsüne yapıştı, hiç kuşku yoktu ki süt emiyordu. Bebek sürüngen kafası ve çekik gözleriyle biraz korkunç görünse de bu yine de çok dokunaklı bir sahneydi. Bu çok önemliydi çünkü bebeğin sözü edilen yüz hatlarıyla doğmuş olduğunu ortaya çıkarıyordu. Diğer bir deyişle 'kertenkeleye' benzeyen başlar maske veya bazı hayvansal tanrı biçimlerinin sembolleri değil, sürüngensi özelliklere sahip olduğuna inanılan gerçek bir ırkın soyut tasvirleriydi.

Geçmişte bu 'sürüngen' benzeri figürler araştırmacılar tarafından Ana Tanrıça'nın tasvirleri olarak yorumlanmıştı⁸ -bu

6 age. Sayfa 72

7 Morales V.B. 'Jarmo Figurines and Other Clay Objects' Braidwood (bas.) Pre-historic Archaeology along the Zagros Flanks 383-384. sayfalar.

8 Roux, Ancient Iraq. Sayfa 72.

tamamen yanlış bir varsayımdı çünkü onların birçoğu erkekti. Erich von Daniken gibi eski astronot teorisyenleri bunları yabancı varlık resimleri olarak nitelemeyi uygun gördüler.⁹ Benim fikrime göre her iki açıklama onların asıl sembolik anlamını açıklamaya yetersiz, toprak heykelcikleri popüler zaman içine hapsetmekten öteye gitmeyen girişimlerdir. Üstelik, bu örneklerin çoğu mezarlardan çıkarılmıştı ve bulundukları yerdeki önemli olan tek nesneydiler. Sir Leonard Wolley onların 'chthonic tanrılar' olduğu sonucuna vardı. Yani ölü gömme ayinleriyle bir biçimde ilişkili olan öbür dünya yaratıkları¹⁰ Buna ek olarak, onların kertenkele yüzlü insanları gösteriyor olması da pek akla yatkın değildir, çünkü kertenkelenin Yakın Doğu mitolojisinde özel bir yeri yoktur. Çok daha fazla akla yatkın olan bu başların İyilik Ağacı Tanrısı Ningiszida gibi Sumer öbürdünya tanrıları ile ilişkileri olan yılanın başları olmasıdır.

Bu antropomorfik yılanlar gerçekte neyi niteliyordu?

Yarmo başları ve Obeyd heykelleri arasındaki kronoloji farkı bu ayrıksı yılan sanatının MÖ 5000 yılları dolaylarında Irak'ın düzlüklerine geçmeden önce, MÖ 6750 yıllarına kadar giden bir zamanda Kürdistan dağlarında gelişmiş olduğu izlenimini verir. Bu zamanda sanat önceki Yarmo başlarının daha basit olan yılan benzeri yüz hatlarından bir dereceye kadar ayrılmıştır. Yılan kutsal bilgi, cinsel enerji ve öbür dünyevi krallıkların koruyucusu olarak kabul edilen eski Mezopotomya'nın dini uygulamaları arasında yer alan en önemli sembol olmuştur. Üstelik Medya'nın Mecusi ve Irak Kürdistanı'nın Yazidileri gibi Ermeni folkloru da yılanı tapma ve ona saygı göstermenin modern zamanlara kadar hem İran hem de Irak dinlerinin en önemli unsurlarından birisi olarak kaldığını göstermektedir.

9 von Daniken, In Search of Ancient Gods -My Pictorial Evidence for the Impossible. (Eski Tanrıların Araştırılması-Olanaksız Görünene Resimli Kanıtım sayfa 12 pl. 2, Sayfa 16 pl.9

10 Mundkur, The Cult of the Serpent--An interdisciplinary Survey o Its Manifestations and Originis. Sayfa 187, Sir L. Woolley, Ur Excavations, Cilt 4. 'The Early Periods' (İlk Dönemler) 1955, 12-13. sayfalarda alıntı.

Bu bilgi yine de Obeyd kültürünün niçin ölülerinin mezarına bu yılanlı heykelleri yerleştirdiğinin yanıtını vermeye yetmez. Ritüel uygulamaları çoğu kez korku ve batıl inançlardan doğar, o halde onlar bu heykelleri mezarlara eğer koymazlarsa ölümlere korkunç birşey olabileceğine inanmış olabilirler miydi? Olacağından bu kadar korktukları şey ne olabilirdi? Niçin yılan imajını kullanıyorlardı? Bunlar ne tür yılanlardı? Yerde sürünen bildiğimiz yılan mı yoksa toplumun içine giren orada yaşayanlar arasında büyük korku salan, kendi amaçlarına hizmet etmeleri için kadın ve erkekleri götüren yılanlar mı? Yani, İbrani rivayetindeki, Gözleyenler'in günahı ve Nefilim'in durumuna mı inanmamız gerekiyordu? Bu yılan heykellerinin kullanılması, Kürdistan dağları Gözleyenler kültürü ile MÖ 5000 yılları dolaylarında Bereketli Hilal'in eski sakinlerine bu batıl inançları geçirmiş olan, Irak Kürdistanı neolitik toplulukları arasındaki çapraz ilişkinin bir sonucu olarak gelişmiş olabilir miydi?

Obeyd heykelleri bu bakımdan Gözleyenler'in ölümler üzerinde olduğuna inanılan etkisine karşı uğur totemleri olarak kullanılmıştı. Tüm bunlara karşın bu insanların ölümlerini niçin bu şekilde korumaya gereksinim duydukları sorusu yanıtsızdı hâlâ. Obeyd halkı mezara koyduktan sonra ölümlerinin belki de Edimmu yani vampir haline gelmesinden korkuyordu. Eğer öyleyse niçin bunun hemen olacağından korkuyorlardı?

Bunun şimdilik kesin bir yanıtı yoktu.

Gözleyenler'in bu ilkel kültürle varsayımsal ilişkisini daha iyi anlayabilmek için, Obeyd kültürünün tarihte izler bırakmış olduğu yere, Zagros dağlarının eteklerine gitmek zorundaydık.

Susa'nın keçi adamları

Elam Tevrat'ta, İran-İrak sınırları arasında, Güney Kürdistan Aşağı Zagros bölgesi içinde kurulmuş olan bir ülkeye verilen isimdir. Bugün Huzistan olarak bilinen bir bölgedir. Tek-

vin 10. bölümde Elam'dan kendisi de Nuh'un üç oğlundan birisi olan 'Sam'ın oğullarından' biri olarak söz edilir.¹¹ Daha sonra İbrahim'in devri sırasında Kenan'ın üç ayrı devrini ezen Elam kralı Kedorlaomer'dir.¹² Yine Daniel ve diğer birçok Babil Yahudisinin Pers Kralı Büyük Cyrus onlara özgürlüğünü verdikten sonra (6. bölüme bak) döndükleri yer Elam'ın baş kenti Susa veya Şuşan idi. Daniel'in de gerçekte burada ölmüş olduğundan, balpeteği desenli özgün kulenin Susa'nın vakur silüetinde hâlâ varolan kutsal mezarını işaret ettiğinden söz edilir.

Yine de Elam'ın bilinmez tarihinin bu önemli aşaması onun daha eski çağlarıyla kıyaslandığında yenidir. Aşağı Zagros-lar'daki Müsyan köyünün batısındaki Elkoş höyüğü gibi eski neolitik sitelerden elde edilen kanıtlar bu bölgenin MÖ 8000 yılları dolaylarında işgal edildiğini gösterdi.¹³ Halaf kültürünün masalsı işaretleri de bu eski zamanlarda bulunmuştu. Bu dış etkilerin varlığına karşın Elam diyardı binlerce yıl süren kendi eşsiz dini fikirleri, sanat üslubuna sahip görünüyordu.

MÖ 5000 yılı dolaylarında yaklaşık bin yıllık bir süre için Obeyd kültürünün etkileri Elam'da görüldü.¹⁴ Onların etkisinin son evresini gösteren arkeolojik kazılar epey Şaman karakteristiği taşıyan taştan yapılmış birçok çeşit baskı mührü ortaya çıkardı.¹⁵ Her birinin üzerinde araştırmacıların antropomorfik 'keçi başlı şeytan' diye niteledikleri bedeninde vücut tüylerini belli etmek için çizgiler olan, kollarını dışarı ve yukarı doğru uzatmış figür resimler göze çarpıyordu. Bu totemik nesneler kendilerine özgü bir anlam taşıyorlardı. Bununla bir-

11 Tekvin 10:22

12 Tekvin 14:1

13 Hinz, *The Lost World of Elam* (Elam'in Kayıp Dünyası) Sayfa 14, Frank Hole ve Kent V.Flannery'nin 1961 Ali Koş Höyüğü ile ilgili eserinden ve Tahra Üniversitesinden E.O. Negahban'ın Ahwaz ve Susa arasındaki Haft Tepesinde 1966 yılında yaptığı kazılardan alıntılar.

14 Curtis J.Curtis (bas.) *Early Mesopotamia and Iran Contact and Conflict MÖ 3500-1600* (Eski Mezopotamya ve İran:İlişki ve Çatışma) sayfa 18.

15 Paroda, E 'Seals and Related Objects from Early Mesopotamia and Iran' Curtis (bas.) *Early Mesopotamia and Iran Contact and Conflict MÖ 3500-1600*. Sayfa 47

Figür 4: Güneybatı İran'ın Obeyd veya Proto-Elam kültüründen üç baskı mühür, yılanlar ve akbabalar üzerindeki etkiyi gösterir. Bu keçi 'şeytanlar' Yahudi Hristiyan geleneğindeki meleklerin günahı öykülerinin altında yattığı düşünülen gelişmiş Şaman kültürünün bazı anılarını saklamış olabilir mi?

likte onlara yapılmış olan resmin özel bir anlamı vardı: Çünkü bir örnekte figürlerden birisi yılanı denetliyor görünüyor, başka birinde bir yılan keçi adamın arkasından geçiyor, üçüncü bir örnekteyse gövdelerini yukarı doğru kaldırmış iki 'alıcı kuşun' üzerinde duruyordu.¹⁶

Mühürlere bakarken arkeologların 'keçi başlı'şeytanlarının muhtemelen keçi-adamlar veya keçi şamanlar olduğunu farkettim. 'Alıcı kuşlar'ın akbabalar olduğu hemen hemen kesinken, yılanlar belki de bu Şaman karakterlere atfedilen doğaüs-

¹⁶ Curtis (bas.) Early Mesopotamia and Iran Contact and Conflict MÖ 3500-1600. pl.25-17.

ın gücü simgeliyordu. Keçi adamların kollarını kaldırmış olacak duruşları bu hayvansal formların kontrolünü ve idare edilmesini ima ediyordu.

Bir kez daha Yakın Doğu'da keçiler, yılanlar ve akbabalar arasındaki ilişki ortaya konuyordu.

Genel olarak 'alıcı kuşlar'ın değil ama akbabaların taş mühürlerde çizilmiş olması Susa halkının (MÖ 3500) düzenli biçimde ölüyü açıkta bırakma uygulamasını yapmış olmasıyla onaylanır.¹⁷ Bu biçimde gömme eski Irak ve İran Obeyd kültürü için alışıldık birşey olmadığı halde onların ekskarnasyon uygulamış olmaları hiç anlaşılır birşey değildir. Kültürün Aşağı Irak bataklık Arapları ile bağlantıları burada çok önemlidir çünkü bu kültürün yerli dini eski zamanlarda ölüyü açıkta bırakma uygulaması olan Mandeizmdir.¹⁸ Ek olarak Ön-Elam tarihinin bu ilk evrelerine ait çömleklerde akbaba resimleri vardır.¹⁹

Bu Obeyd baskı mühürleri Şanidar mağarasında gerçekleştiği düşünülen (MÖ 8870) akbaba ve keçi şamanizmine bazı açılardan benziyor olabilir miydi? Ben yanıtın kuşkusuz evet olacağını hissediyordum çünkü mühürler Elam Obeyd sakinlerinin Yukarı Zagroslar'da gerçekleşen Şaman uygulamalarının ağır etkisi altında olduğunu destekliyordu. Böyle düşünen tek kişi ben değildim. New York Columbia Üniversitesi'nden Edith Paroda tarafından yazılan *Early Mesopotamia and Iran-Contact and Conflict c.3500-1600 BC* (Eski Mezopotamya ve İran; İlişki ve Çatışma MÖ 3500-1600) isimli 1993 yılında basılan bir kitabın Eski Mezopotamya ve İran Mühürleri ve Benzer Nesneler' bölümünde yazar Susa baskı mühürlerini ele alır. Ralph ve Rose Solecki'nin Şanidar mağarasında buldukları keçi ve kuş kalıntılarının ne anlama geldiğini tartışarak kanıtların yardımıyla şu sonuca varır:

...kanıt.... kudretli bir kuş ve keçinin tüyleriyle bizim hil-

17 Childe, *New Light on the Most Ancient East*. 232-233. sayfalar

18 Drower, *The Mandaean of Iraq and Iran*. Sayfa 200. n.6

19 Susa I'deki akbaba resimleri için Childe'nin *New Light on the Most Ancient East* isimli eserinin pl.xxv. Susa II için pl.xxvii'ye bak.

mediğimiz bir tarzda birleşmiş yaratık veya yaratıklardan oluşan bir kavram olduğunu gösterir; Obeyd dönemine ait baskı mühürlerinin üzerindeki boynuzlu, hayvan başlı insan figürü yılanları yenme meziyetine sahip şeytansı bir şamandı.²⁰

‘Yılanları yenme meziyetine sahip kudretli şeytansı bir Şaman’ ile ne demek istiyordu? Bu nasıl bir yargıydı?

‘Şeytansı Şaman’ bildiğimiz ansiklopedilerde bir başlık olarak bulunmaz. Ben ancak bu şeytansı Şamanların Kürdistan’ın keçi akbaba Şamanlarıyla eşanlamlı olduklarını varsayabildim. Çünkü onlar da bizzat Hanokyan ve Lut Gölü rivayetlerinin yürüyen yılanları, keçi adamları, kuş adamlarıyla sinonimdiler. Başka bir deyişle ‘şeytansı Şaman’ ile varsayımsal Gözleyen kültürünü ima etmekteydi.

Büyük Tanrıça kültü

Tarih öncesi Susa’da Gözleyenler’in keçi-gibi görünüşleri en iyi biçimde görsel sanatta korunmuştu ama antik dünyanın her yerinde ilk dinsel ikonografinin temel direği haline gelmiş akbabayla olan ilişkisi belirleyiciydi. Yezidi ve Yaresan geleneğinde eski olan, Melek Tavus, kara yılan Azhi Dahâka veya Sultan Sahâk ile özdeş tutuluyorlardı. Sumer ülkesinde kuş-adamlar ve Ningiszida gibi yılan tanrıları olarak mitleştiler. Yakın Doğu’da başka yerlerde Gözleyenler’in akbaba sıfatları özellikle ölüm ve dönüşüm tanrıçası görünüşünde Büyük Ana’nın son sembolü haline geldi.²¹

Arkeologlar durmadan neolitik çağa ait uzun gagalar, kısa kanatvari kollar, kama biçimli kuyruklar gibi soyut kuşla ilgili soyut özellikleriyle göze çarpan tanrıça heykelleri günışığına çıkardılar. Bunlar Girit, Kıbrıs, Suriye, Balkanlar’da Yuna-

20 Paroda, E ‘Seals and Related Objects from Early Mesopotamia and Iran’ Curtis (bas.) Early Mesopotamia and Iran Contact and Conflict MÖ 3500-1600. Sayfa 47

21 D.O.Cameron Symbols of Birth and of Death in the Neolithic Era Sayfa 34.

nistan, Doğu Avrupa Tuna havzasında, İndus Vadisi Mohenjo-Daro'da ve Orta Asya'da Belucistan gibi çok uzak yerlerde de ortaya çıkarıldı.²² Çoğu, Robert Braidwood ve ekibi tarafından Yarmo'da bulunan topraktan yapılmış yılanı başlarda olanlara benzeyen tuhaf çekik gözlere sahipti.

Zamanla akbaba Şamanların bireysel özellikleri her biri kendi başına soyut semboller haline gelmiş olarak görünüyordu. Örneğin İsrail'in Yafa şehrine yaklaşık altı kilometre uzaklıktaki Tel Azor isminde, mezarların ortaya çıkarıldığı bir site-de yaklaşık olarak 120 pişmiş topraktan yapılmış ossuary (kemik kutuları) bir mağarada toplu halde bulundu. Bunlardan birçoğunda kıvrık burunlar, her biri ölümden sonra ekskarnasyona tabi tutulmuş insanların etsiz kemikleri vardı.²³

Kem gözden korku

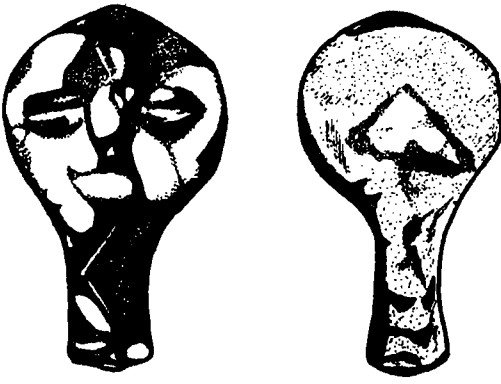
Sonunda, sadece akbabaya ait olan tüm izler, arkasında yalnızca ölüm ve dönüşümün bu büyük kuşunun ne kadar eski olduğunu göstermeye yarayan bazı soyut semboller bırakarak tamamen yok oldu. Daha önce de bahsettiğim gibi, tüyleri doğumu kolaylaştırmak, yılanları kovmak, yaraları iyileştirmek için kullanılmıştı ama gözlerini pek iyi olaylar için anamıyoruz. MÖ 3. binyıl Sumer'de Lagaş şehir-devletinde bulunan bir tablette 'korkunç gözlü'²⁴ siyah kutsal kuştan söz eder. D.O.Cameron *Symbols of Birth and of Death in the Neolithic Era* (Neolitik Çağ'da Ölüm ve Doğum'un Sembolleri) isimli önemli eserinde bunun akbabanın beyaz irisiyle zıt görüntü veren siyah gözbebeklerine bir referans olduğundan emindi ve şu sonuca varmıştı:

....Zamanla akbaba sembolü [yani onun gözü] anlaşılma-
z hale geldi. Kötülüğe karşı yapılan bir çeşit büyüye dönü-
ştü. Bu noktadan itibaren koruyucu büyü taşıyan kimse

22 age. 35-38. sayfalar.

23 age. Sayfa 32.

24 age. Sayfa 40

Figür 15: Bakırdan dökülmüş MÖ 2000, Kenan 'Tannısı'. Kobra kafası, kanca burun, 'kahve çekirdeği' gözler ve yılankavi zikzakla oyulmuş uzun bir boyun bunların tümü ilk Yahudiler tarafından günahkar ırka verilen isimle Nefilim'in karakteristik özellikleridir.

kötülükten kurtulabilirdi. -Yani burada, ölümün gözüne karşı bakış fırlatan başka bir gözle...²⁵

Böylece akbabanın gözü kem göze dönüştü. Kürdistan'da kötü göze karşı tılsım olarak değişmez biçimde salyangoz kabukları kullanılırdı.²⁶ Bu Yarmo başlarının kısık 'kahve çekirdeklerine' ne çok benzediği için anlamlı bir seçimdi. Bunun tüm Orta Doğu'da bulunan neolitik kuş tanrıça figürlerinin gelişimini etkilemiş olduğunu düşünüyordum. Eğer bu doğruysa kem göze olan inanç buradaki topluluğun varsayılan Gözleyen kültürü ile açık ilişkileri nedeniyle Kürdistan dağlarında, Yarmo gibi yerlerde pekâlâ başlamış olabilirdi.

Kem göze atfedilen bu gücün akbaba veya gerçekte yilandan değil, bir zamanlar bu hayvansal özellikleri taşımış olanların anılarından kaynaklanmış olabileceğini düşünmek de ilginçti. Bu çok eski hurafenin gelişmesinin nedeni 'yanan lambalar' gibi olduğu söylenen Gözleyenler'in gözleri olabilir miydi? Belki de Gözleyenler, engereğe benzeyen bu kuş adamlar, yılaninkilere benzer hipnotik yeteneklere sahiptiler. İnsan nere-

²⁵ age. Sayfa 43

²⁶ Drower, Peacock Angel Sayfa 7

deyse Yarmo gibi ilkel tarım toplumu sakinlerinin, gözlerini dört-yüzlü Gözleyenler'in gözlerinden hipnotize olup kendi istekleri dışında birşey yapmamak için kaçırdıklarını düşleyebiliyor.

Nefilim başı

Eğer Gözleyenler gerçekten ölümlülerin arasında yaşadılarsa o zaman onların varolduklarının anısı yüzlerce yıl geçtikçe daha soyut hale gelmişti. MÖ 6. yüzyılda Yahudilerin Babil'deki tutsaklıklarından sonra bu rivayetler Judaea'ya girdiği zaman bu eski Şaman kültürün anısı melekler, günahkar melekler, Gözleyenler ve *bene ha-elohim* yani Tanrıların Oğulları olarak mitleşmiş biçime dönüştüler.

Filistin'de 'düşmüş olanlar' yani Nefilim'in varlığına ve ölüm akbabası olarak görüldüğü biçimiyle Büyük Ana kültüne dair bir inanç zaten vardı. Soyut kuş sembolleri eski Kenan ülkesi sanatında sık sık görünür ve bazen bunlar sanki birbirinden ayrı olan Nefilim ve Büyük Ana rivayetlerini birleştirmek içinmiş gibi yılan betimlemeleriyle birleşmiş olarak ortaya çıkarlar. Bu garip birleşmenin mükemmel bir örneği üç cm boyu olan ve 'MÖ 2000, Kenan Tanrısı' olarak yorumlanan bakır bir heykelciktir.

Yazarın kişisel koleksiyonu içinde olan bu nesne zikzak biçiminde derince oyulmuş uzun yilansı bir boyna sahipti.

'Onun insan başı bir kobra kafası gibi şekillendirilmiştir - başın üstü içe doğru yılan başına iyice benzetilmek için kıvrılmıştır. Kobra başının içinde, kuş gagalı, küçücük bir ağzı, Yarmo'dakilere benzer kısık 'kahve-çekirdeği' gözleri olan üç boyutlu bir insan yüzü vardır. İster tesadüfen ister bir tasarım sonucu olsun burada bir araya getirilenler günahkar ırkın en önemli soyut sembolleriydi. Üstelik, zikzak tartışılmaz biçimde yılan sembolü,²⁷ çöp gibi ince boyun tarih öncesi zamanlarda Kenan diyarında yaşayan Nefilim'in soyu olduğu ileri sürü-

27 Mundkur, The Cult of the Serpent--An interdisciplinary Survey of Its Manifestations and Origins. Sayfa 13.

len uzun-boyunlu Anakim'in bir göstergesidir.

Bu küçük heykelcik bir Nefilim devinin tasvirini -ya da en azından Orta Doğu'daki başka herhangi bir yerden çok daha fazla Kenan'da korunmuş onların soyut anılarını- bulma çalışmamdaki en iyi örnekti. Tutsaklıktan dönen Babil Yahudileri günahkar ırktan söz eden bu eski mitlerin yeniden hayat bulmasının, insanlık tarihinin sonraki 2500 yıllık sürecinde dünya dininin alacağı yeni biçimlerde ne kadar büyük bir etkiye sahip olacağını pek farkedememişlerdi.

Hanokyan ve Lut Gölü literatüründe bulunan meleklerin günahının iki farklı kültür arasındaki ilişkileri işaret ettiği teorisini ortaya koymuştum. Biri Eden veya Kharsag olarak isimlendirilen bölgede yaşayan hayli gelişmiş bir kültür, diğeri çevredeki düzlüklerde ve ovalarda yaşayan daha ilkel bir kültür. Koşullardan gelen kanıtların bolluğu, bu fikrin hiç değilse temel noktalarda doğru olduğunu ve 'melekler' veya 'Gözleyenler' diye adlandırılan varlıkların vatanının Kuzey Kürdistan, hatta büyük olasılıkla Van Gölünün güney kıyıları olduğunu iddia etmeye olanak veriyordu. Şanidar mağarasında (MÖ 8870) uygulanan akbaba Şamanizmi, Yarmo'da çamurdan yapılmış yılanı başlar (MÖ 6750), Obeyd kültürünün 'kertenkeleye benzer' heykelleri (MÖ 5000-4000) bunların hepsi bu fikri güçlendiren kanıtlardı.

Kuşkusuz yanıtlanmamış sorular vardı. Örneğin Gözleyenler gerçekten var olmuş idiyse nereden gelmişlerdi? Onların Kürdistan'ın yerlisi miydi yoksa yabancı bir ülkeden mi buraya göç etmişlerdi? Büyük Sel zamanında Nefilim'i yok ettiği ileri sürülen felaket nasıl bir felaketti, tüm bunlar ne zaman gerçekleşmişti? Üstüne üstlük kendine özgü ve çok gelişmiş olan Çatalhöyük kültürünü resmin içine nasıl yerleştirecektim? Birden bire bu son soruyu yanıtlayarak günahkar ırkın kökenlerini sarmalayan diğer önemli gizleri çözmeye başlayabileceğimi anladım.

Türkiye'deki eski Kapodokya Krallığındaki en büyük volkan Erciyes Dağının (3810 m) tepesinden aşağı doğru bakıldığında sanki bir ay manzarası vardır. Yumuşak volkanik sünger taşı veya sertleşmiş lav sanki bu gezegende başka hiçbir şeye benzemez tarzda kıvrımlar ve şekiller oluşturmak için doğal etkilerle oyulmuştur. Yumuşak sünger taşının üzerinde duran siyah andesit, bazalt kayalarının arasında esen rüzgarların oymasıyla ortaya çıkmışlardır ve olağanüstü büyüleyici bir güzellikle yükselirler. MS 4. yüzyıldan Orta Çağ'a kadar İlk Kilise'nin Hristiyanları bu doğal kulelerin içine tüneller kazarak münzevi yerleri oluşturdular. Hatta içlerine kiliseler, küçük mabedler kurdular. Kapadokya'nın diğer harikalarıyla birlikte bunlar bugün dünyanın her yerinden turistleri buraya çeker.

Peri ülkesi

Bana çok daha önemli görünen şey bu garip kulelerin 'Peri Bacaları' olarak bilinmesidir. Böyle bir tanımlama çok uygun

görünüyordu çünkü kayalardan şapkalar giymiş olan, bir çeşit uzun mantara benzeyen bu kuleler gerçekten de mitolojinin ve masal perilerinin içinde yaşayabileceği ideal evlerdi. Yine de bu konilerin böyle adlandırılması büyümlü yerin cüce yaratıklarıyla ilgili Avrupa halk masallarıyla ilişkili değildi, çünkü Türkiye’de kuleler Peri Bacaları¹ olarak biliniyordu. -Pers mitinin olağanüstü güzel günahkar melekleri- Yerel rivayetlerde Erciyes Dağı veya klasik zamanlardaki ismiyle Argaeus Dağı, Perilerin atası İblis’in meskeniydi. Bu konu Ateşten Doğanlar² isimli 1986 yılında yapılan bir filmde işlendi. Kapadokya peri bacalarını ve asla açıklanmayan nedenlerle gizemli akbaba resimlerini konu alıyordu.

Her nedense Kapadokya’da yaşayan yerli halk yörenin manzarasını oluşturan, kaya kulelerden oyulmuş münzevi tapınaklarının aslında onları peri bacası olarak kullanmış olan günahkar melekler tarafından yapılmış olduğuna inanıyordu.

Niçin?

Bu peri bacalarının sakladığı büyük sır ne olabilirdi? Bu peri kuleleri Kapadokya’nın eski sakinlerine neyi ifade ediyordu? Yakındaki Çatalhöyük’ün akbaba Şamanları, Kürdistan’ın Gözleyen kuş-adamlarıyla nasıl ilişkilendirilebilirdi? Tabii bir ilişki varsa eğer. İçimden bir ses bu bölgenin günahkar ırkın kökenine ilişkin çok önemli ipuçları barındırdığını söylüyordu. Bu duyguya öylesine kapıldım ki sonunda Kapadokya’ya gitmeye karar verdim. Bizzat giderek yerinde yapılan araştırmalar Türkiye’nin tarihine ilişkin alışıldık kitapları okumaktan daha fazla bilgi verebilirdi.

Yolculuğa³ tarih öncesi zamanlarda Yakın Doğu’da bir zamanlar gelişmiş bir kültürün varolma olasılıkları üzerinde benimle aynı düşünceleri paylaşan arkadaşım Ken Smith ile birlikte çıktık. Şafak sökerken Ankara’dan bir otobüse atladık ve

1 Mango, Discovering Turkey (Türkiye’yi Keşfederken) Sayfa 47.

2 Born of Fire Jamil Dehlavi tarafından yazılmış ve yönetilmiş, prodüksiyonu da ortak olarak gerçekleştirilmiştir. Film ‘Usta Müzisyeni’ bulmak için çalışan Londra’lı bir flütisti konu alır.

3 Bu ziyaret Mayıs 1987’de gerçekleşmişti.

sekizde Aksaray isimli küçük bir şehre ulaştık. Önceki gece uyumadığımızdan çok bitkin halde bir minibüse ya da dolmuşa bindik, tam bir uyur gezer gibi Kapadokya'ya doğru yola çıktık.

Dolmuşun teybinden yükselen tanımlanması güç İslami müzik önümüzde uzanan sonu gelmez biteviye manzaraya boş boş bakmaya başladım. Nedense bu manzara fantastik film Barbar Conan'ın geçtiği yeri bana anımsattı. Arnold Schwarzenegger tarafından perdede canlandırılan vahşi ama soylu savaşçı ana karakter Conan, kendisi demir kılıcı ilk kez bulmuş, ona tanrı olması için kudret veren bir ataya tapar.

Muhtemelen bu ıssız bölge onbin yıldan beri ve doğal olarak Roma İmparatorluğu dönemlerindeki Kapadokya'nın beş-kenti Caesarea ya da Kayseri'nin sadece 265 kilometre güneybatısında yer alan 8000 yıllık Çatalhöyük kültüründen beri çok az değişmişti. Kimisi işe, kimisi çarşıya giden dolmuştaki yerli halktan insanlara bakarken onların Çatalhöyük'ün hayli gelişmiş nelolitik toplumunun torunları olup olmadığını merak ediyordum. Bundan kuşku duyuyordum çünkü bin yıl boyunca tüm bölgeye sayısız göç gelmişti bu da yerli halkın geçmişinde birçok ırkın bulunduğunu gösteriyordu. Örneğin MÖ 5. ve 3. yüzyıllar arasında Kapadokya, içlerinde Medya Mecusi papazlarının da olduğu çok büyük bir Pers toplumunu barındırıyordu.⁴

MÖ 3. yüzyılda Anadolu'nun en doğusundaki sınır bölgelerindeki ırksal ve aşiretsel düşmanlıklardan kaçan çok sayıda Kürt sığınmacı için bir barınak olmuştu.⁵ Kendi ülkelerindeki zulümlerden kaçan binlerce Hristiyan Ermeninin de bölgeye gelmesiyle Orta Çağlardaki bölge nüfusu iyice arttı.

Çok daha önce, Akadlı Sargon'un saltanatı sırasında (MÖ 2334-2279) Akadlı tüccarlar Kayseri'den yaklaşık 20 kilometre uzaktaki Kültepe'de (eski Kaneş) ticari bir koloni kurmuşlardı.⁶ Dönemin toprak tabletleri onların eski Irak'a kadar gü-

4 Zaehner, The Dawn and Twilight of Zoroastrianism. Sayfa 169.

5 Izady, The Kurds-A Concise Handbook sayfa 38.

6 Nagel's Encyclopaedia Guide -Turkey Sayfa 574.

müş, altın vb kıymetli madenler ihraç eden gelişmiş bir metal endüstrisine sahip olduklarını kaydeder. Azerbaycan'dan kaley, kendi memleketlerinden de dokuma kumaşlar ithal ettiklerini de yine bu tabletlerden anlıyoruz.⁷ Bu kasaba, Hititler olarak bilinen Hint-İran ırkı tarafından zaptedildiği MÖ 1600 yıllarına kadar durumunu korumuştur.⁸

Buzul Çağı'nda Anadolu

Dört bin yılı aşkın bir süredir daha Akadlı tüccarlar Küçük Asya'daki ticari üslerini kurmadan önce Çatalhöyük gelişmiş bir tarım sistemi, metalürji ve açıklanamayan bir taş işleme teknolojisi sergiliyordu. Bu, arkeolog James Mellaart'a göre 'çok eski bir soyun' doruğunu işaret ediyordu.⁹ Bu 'çok eski soyun' nereden geldiği bilinmez. Çatalhöyük kültürü Anadolu'nun diğer bölümleri ve Akdeniz kıyılarıyla ticari ilişkilere sahip gibi görünse de aslen yerli mi oldukları yoksa oraya başka bir yerden göç mü ettiklerini söyleyebilecek kesin bir kanıt yoktur.

Tüm arkeologların kesin olarak bildikleri tek şey Çatalhöyük kültürünün çok değişken iklim koşullarının perde arkasında duran Konya Ovasında aniden ortaya çıktığıdır. Örneğin Anadolu'nun MÖ 9500-9000 yılları arasında son Buzul Çağı'nın çekilmesinden kısa bir süre sonra göreceli olarak ılıman dönemi takiben MÖ 8850-8300 yılları arasında bir mini buz çağı yaşadığını ileri sürebiliriz.¹⁰

Buzun geri gelişi karın, soğuğun hiç bitmediği çok uzun kış dönemlerini, sert iklim koşullarını geri getirmiş böylece yerli halk günlük gereksinimlerini daha rahat karşılayabileceği, yaşamlarını sürdürebileceği mağara barınaklar aramış olabilirdi. Bu çok anlamlıydı çünkü Çatalhöyük'ün dış kapıları, pencereleri olmayan hepsi birbirine sokulmuş yeraltı evleri ve türbe-

7 Roux, Ancient Iraq. Sayfa 214.

8 Nagel's Encyclopaedia Guide -Turkey Sayfa 574.

9 Mellaart, Çatalhöyük -A Neolithic Town in Anatolia. Sayfa 213

10 age. Sayfa 222

lerinden oluşan yapı tarzı onların bir zamanlar yeraltı yaşam biçimini sürmüş olan bir ırktan evrildiklerinin açık kanıtıydı. Arkelog yazar Edward Bacon da (*Archaeology-Discoveries in the 1960s* (Arkeloloji-1960'lı Yıllardaki Keşifler) isimli kitabında aynı görüşü paylaşır:

Sanki bu insanların [Çatalhöyük'lü] çok eski evleri yeraltına yapılmış inziva delikleriydi... Bu meskenler adeta yüzeye çıktıkça daha fazla görünüyorlardı ama yine de yeraltı evinin mantığını üzerinde taşıyordu.¹¹

Çatalhöyük'ün asıl dini kültürünün bir çeşit akbaba Şamanizminden evrildiğini anımsadığımdan aklıma birden İhtar'ın yeraltına inişini anlatan öyküsü geldi. Onun 'sakinlerin ışığa hasret' ve liderlerinin 'kuşlar gibi tüylerle kaplı' olduğu 'karanlık eve' inmiş olduğu söyleniyordu.¹² Çatalhöyük'ün papaz-şamanları ve Kürdistan'ın Gözleyenleri kesinlike 'tüylerle kaplı kuşlar gibi' betimlenebilirlerdi ama acaba hiç yeraltında yaşamışlar mıydı?

İlk demirciler

Çatalhöyük'ün ilgiye değer başka bir özelliği de onların volkanlara olan düşkünlükleriydi. MÖ 6200 yılına giden VII. Tabaka 14, VII. türbenin doğu ve kuzey duvarlarında James Mel-laart ve ekibi birbirine yakın öbekler halinde resmedilmiş taraçalar şeklinde yapılmış evlerin bulunduğu Çatalhöyük olduğu sanılan büyük bir duvar resmi ortaya çıkardı. Bu küçük şehrin ötesinde ikiz doruklu büyük bir dağ vardı. Dağın üzeri volkanik patlamayı anlatmak üzere çizgilerle doluydu. Benekler kül bulutlarını ve iri kayaların patlamasını gösterirken dağın dibinden çıkan diğer çizgiler lav akışını tasvir ediyordu.

Bu resmin Çatalhöyük'ün görüş alanı içinde, Konya Ovasının en doğu ucundaki 3253 metrelik çift doruklu Hasan Dağı'nın patlamasını gösterdiğine çok az kuşku olabilir. Bir sanat-

11 Bacon, *Archaeology Discoveries in the 1960s*, Sayfa 116.

12 Smith, *The Chaldean Account of Genesis*, Sayfa 227

çının gelecek kuşaklar için bu deneyimi gerçekleştirmiş olacak kadar ileriye hissetmesi başlı başına ilginçtir çünkü başka bir şeyin değilse eğer, bu tarihi bir olayın, şimdiye kadar bulunmuş en eski fotoğrafıdır.

Ama tarihi bir olayı basitçe yakalamaktan çok daha fazla şeyler vardır bu resimsel kayıta çünkü Çatalhöyük halkı Doğu Anadolu'nun diğer volkanik dağlarıyla da yakından ilgilenmiş görünür.¹³ Onların yamaçlarından çeşitli ham materyaller topladılar; bunların içinde mücevherler, bıçaklar ve kusursuz işçilikle yapılmış parlak aynaların yapımında çok önemli olan siyah obsidian camı da vardı.¹⁴ Anımsayalım ki siyah obsidian Kürdistan volkanlarının belki de en faal olduğu bir zamanda Gözleyenler'in tahmini vatanı, Van Gölünün güneybatı kıyısındaki Nemrut Dağı civarında ilk kez ticari bir meta haline dönüşmüştü.

Volkanlarla olan bu bağlantı yalnızca maddi bir ilişki olarak da görünmüyordu. Çatalhöyük yeraltı türbelerinin her birinin süsleme biçimi kesinkes farklı bir sınıflandırmaya göre yapılmıştı; kuzey duvarlarında boğalar vardı, böylece güneydeki Toroslar'la karşı karşıya geliyorlardı, doğu ve kuzey duvarlarında ölüm resimleri batan güneşle, batı duvarındaki doğumla ilişkili semboller güneşin doğuşu ve çeşitli volkanlarla yüz yüze geliyordu.¹⁵ Bu yön sistemi, kültürün volkanlara olan ilgisinin ruhsal doğum daha doğrusu yeniden doğum fikriyle bağıntılı olduğunu açıkça belirtiyordu. En kötü olasılıkla volkanlara, bir bütün olarak da ateşe olan büyük saygıyı gösteriyordu.

Daha önce de belirttiğim gibi, ateş Hint-İran mitoloji ve ritüelinde kutsallığın en büyük sembolü haline gelmişti. Bilinen en eski ateş altarı MÖ 2000 yılına kadar gider.¹⁶ Hem ateş

13 Mellaart, Çatalhöyük -A Neolithic Town in Anatolia. 176-177. sayfalar

14 age. Sayfa 212

15 age. Sayfa 104

16 Örneğin MÖ. 1750 yılına ait bir ateş türbesi Türkmenistan Karakum Çölü, Murgap Nehri deltasındaki Margiana'da bulundu. MÖ 2000 yılına ait başka bir türbe kuzey Bactria'da ortaya çıkarıldı. Trubshaw, 'Bronze Age Rituals from Turkmenistan'a bakın, Bactrian-Margiana-Archaeological Complex (BMAC) birçok alıntı vardır. 30-32. sayfalar.

hem volkanlar MÖ 7. binyılda daha emekleme dönemini yaşayan metal işleme sanatının ortaya çıkmasıyla birlikte Çatalhöyük insanlarıyla ilişkilendirilmiş olabilirdi. Yalnızca bakır ve kurşun eritme kendi başına kutsal bir meslek haline gelmekle kalmamış demirciler korkunç cin ülkelerinin yönetimi altında ateş papazları olarak sınıflandırılmışlardı. Örneğin 11. yüzyıl Pers *Şehnemesi*'nde Huşeng (Hoşanha daha eski Avestan literatüründe) isimli mitolojik bir kraldan uygarlığın kurucusu ateşin kaşifi olarak söz ediliyordu. Demiri kayadan ayırmakta ateşi kullanan ilk insandı. Bu yeteneği ile Barbar Conan'ın atası gibi metal nesnelere şekil vermekteki kudretiyle ilk demirci ünvanını kazanmıştı.¹⁷

Böylece ateşin, özellikle de volkanik ateşin önemi daha belirgin bir hale gelir-bu demircilerin kayayı mücevherler, aletler, silahlar şekline dönüştürebildiği büyüsel gücü işaret eder.

Frigya'nın kabri

MÖ 1200 dolaylarında Kayseri'nin doğusuna kadar olan Anadolu ovası Frigya krallığını kurmuş klasik tarihin Frigyalılar olarak andığı savaşçı bir ırk tarafından yönetilir. Çok eski klasik kaynaklara göre bu krallık Kabiri olarak bilinen ateşcinleri ırkının meskeni olmuştu. Plutarch ve Strabo gibi yazarlara göre 'Frigya sınırlarında' kurulmuş 'Kabiri ülkesi' gerçekten vardı.¹⁸ Yunan mitolojisi Kabiri'nin ilk metal işçileri olduğunu ileri sürer-Vulkan'dan (ya da Hephaestus) doğan volkan ateşleriyle ilişkili 'yer altı demircileri'. O kutsal demirci ve ateş tanrısıydı. Biz de onun isminden 'volkan' veya 'volkanik' gibi kelimeleri türettik.¹⁹

Kabiri'nin kökenleri karanlıktır, çünkü içlerinde Limni Adası, Mısır, Teselya, Fenike gibi birçok coğrafi yerle ilgili ef-sanelerde boy gösterirler. Bunların her birinde de bir parça

17 Firdowsi, The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi Atkinson çevirisi. 3-4. sayfalar.

18 Plutarch, Lives, Sayfa 351

19 Graves New Larousse Encyclopaedia of Mythology sayfa 129.

farklı sunulurlar. Bununla birlikte Kabiri efsanelerinin genellikle Frigya kökenli olduğu kabul edilir. Küçük Asya'nın en eski metal işçilerinin anılarını pekâlâ temsil ediyor olabilirler.²⁰ Bu insanların Konya Ovası Çatalhöyük insanları olduğunu bildiğimizden uygarlık şafağında boy gösteren Kabiri metal işçilerinin maceralarını anlatan rivayetlerle bu kültürü bağlamamak için hiçbir neden yoktur.

Kabiri ülkesi tarihsel dönemlerde hiçbir zaman gerçekte var olmamıştı ama onun Frigya sınırları ötesinde bulunmuş olduğunun söylenilmesi gerçeği önemlidir çünkü bu klasik krallığın doğu sınırları Kapadokya'nın merkezidir. Kabiriler aslında perilerin ateş bacalarında yaşayan insanlar olabilirler miydi? 'Ateş bacaları' düşüncesi bile akla sıcak fırınlardaki maden eritme işini getiriyordu. Kabiriler Kapodokya'nın ilk metal işçileri ve binlerce yıl sonra bölgeye geri gelip altın, gümüş ve diğer madenleri eriten Akadlı tüccarların müjdecileri olmuş olabilirler miydi? Eğer öyleyse Kabiriler kimlerdi?

Dolmuşun şoförüne baktığımda, daha güzel bir istasyon bulmaya çalıştığını gördüm. Bulduğu her radyo istasyonu modern Türk halk müziği çalıyordu. Tesadüfen Bangles'ın taklit edilemez hit parçası 'Walk Like an Egyptian'ın (Bir Mısırlı Gibi Yürü) giriş melodisi kulaklarımıza çarpına kadar aramayı sürdürdü. Batı müziğine alışkın olmayan yolcuların itiraz etmelerine karşın istasyonu değiştirmede. Güneşin yakıp kavurduğu ıssız ovaların, ufukta keskin tepe çizgileriyle birleştiği ilkel manzaradan geçip giderken bu şarkının çalması yolculuğa gerçeküstü bir hava veriyordu.

Cinlerin evi

Son durağımız Nevşehir otobüs terminalinde taksi şoförleri uygun fiyattan tur rehberi olarak hizmet vermeyi umut ederek turistlerin gelmesini bekliyorlardı. Onlardan kurtulduktan sonra Ken'le birlikte genç bir öğrenciyle pazarlık etmeye baş-

²⁰ age.

ladık. Bize birçoğu zaten listemizde olan ilginç yerler göstermeyi öneriyordu. Biraz pazarlıktan sonra bize şoförlük etmesini kabul ettik.

Çarpma izleri olan eski arabasının bagajına el çantalarını attıktan sonra belki bölgedeki en büyük volkanik konilerden birisi olan Uçhisar kalesine doğru gitmeye başladık. İçi öylesine büyüktü ki Hristiyan çağından ta günümüze kadar halk topluluklarının yaşadığı bir sığınak olagelmmişti. Hatta şarap musluğu olan bir otel vardı içinde. Kalenin kullanılmayan inziva odalarının petek biçimli penceresinden nefes kesen bir manzara görülebiliyordu. Herşeye kadir olan bir tanrı başı gibi Erciyes Dağının karla kaplı doruğu doğu ufkunda yükseliyordu. Dört bir yanda kırmızı, turuncu, sarı, siyah ve beyazın değişik tonlarına sahip birçoğu 22-24 m boyunda kelimenin tam anlamıyla binlerce peri bacası uzanıyordu.

Sürücümüz kendisini arkeoloji ve tarih öğrencisi Ahmet olarak tanıttı. Turistlere rehberlik yapmayı sevdiğini çünkü böylece İngilizcesini ilerletebildiğini söyledi. İngiltere’de üniversiteye devam etme niyeti vardı. Onu yerel bölgeye ilişkin bir soru bombardımanına tuttum, birçoğunu hiç yanıtlamadı. Normal şartlar altında bilmesi gerekenleri elde tutulan tahtalara İngilizce olarak yazmış, her sitede bunları papağan gibi tekrar ediyordu.

Peribacalarının mitolojik binalarının yerli halk tarafından Peri’den ziyade cinlerin mekanı olarak görüldüğünü söyledi. Hatta bugün bile kaya kuleleri mesken ettiklerine inanıyorlardı. Kaya konilerle ilgili birçok hurafe vardır; kimse zorunlu kalmadıkça onlara yaklaşmaz. Sadece işledikleri suçlar için cezalandırılanların veya cinler tarafından kaçırılanların böyle yerlere girdiği söylenir.²¹

Zelve isimli bir yerde tek başına duran volkanik bir vadinin içindeki her volkanik kaya derince oyularak yüzlerce inziva odasına dönüştürülmüştü. Araştırmacılar bu münzevi kiliselerinin Caesarea İlk Kilisesi’nin, Aziz Büyük Basil (MS 330-379)

21 Boz, Cappadocia, sayfa 22

ve Aziz Nyssa'lı Gregory (MS 335-395)'nin yönetimi altındaki Hristiyanlar tarafından yapıldığı görüşündedirler. Artık bunlar cinlerin garip münzevi ülkesinde hiç dinmeyen uğursuz bir takırtı kopararak dönüp duran güvercin sürülerinin eviydi.

Eski Hristiyanlık

Sonraki yirmi dört saat boyunca içinde Göreme köyünün hemen dışındaki taş kiliselerden oluşan meşhur grubu oluşturanlar da dahil olmak üzere bölgedeki bütün peribacalarını gezdik. Bunların içi genellikle kemerlerle ve direklerle ayrılmış koridorları olan, kubbeli orta yere bitişik bir çıkıntıdan oluşan temel bir üslupla yapılmıştı. Dekorasyon iki çeşitti: Birisi kırmızı aşı boyası çizimlerden diğeri Orta Çağ döneminin hepsi Konstantinapol (modern İstanbul) Bizans Kilisesi üslubunda yapılmış, meleklerin, azizlerin, Panagia'nın (Bakire Meryem) ve İsa'nın resimlerini barındıran daha zenginleştirilmiş renklere sahip fresklerden oluşuyordu. Benim ilgimi çok daha kaba 'Hristiyan' sanatı çekti. İlk Kilise'nin diğer tanınabilir sembolleri; Malta hacı ve dört eşit köşe haçlardan ayrı olarak bazı kaya kiliseler Çatalhöyük'teki 8500 yıllık türbeleri süsleyen duvar resimlerinde olan aynı zikzak kalıplar, geometrik şekillerle kaplıydı. Bu iki ayrı üsluptaki benzerlikler kimsenin itiraz edemeyeceği kadar çarpıcıydı. Örneğin VI.A ve VI.B türbe duvarlarında Göreme Aziz Barbara Kilisesinin duvarlarında görülenlere çok yakın geometrik süslemeler vardı.²²

Bu ilk bakışta çok çarpıcı bir keşif gibi görülebilir ama bu gize makul bir çözüm vardı. James Mellaart'ın da farketmediği gibi, Çatalhöyük'ün duvar resimleri arasında bulunan karmaşık geometrik kalıplar bugün Türkiye'nin doğusunda hâlâ yapılan ince yün kilimlerde kullanılan tekrarlı desenlerin taklidi olarak göze çarpar.²³ Bu, sözü edilen kilim ve halı desenlerinin birkaç bin yıllık olduğunu ve köklerinin bölgenin en eski neolitik

22 Mellaart, Çatalhöyük -A Neolithic Town in Anatolia. 29,37-38 sayfalar.

23 age.152-153. sayfalar.

toplumlarına kadar gittiğini ima ediyordu. Gerçekten de Catalhöyük'te VII. Tübede Mellaart kilim deseni tarzında iki duvar resmi buldu, resmin çerçevesi ilmi izleri gibi görünüyordu, sanki bu duvar resminin bir halının üzerindeki desenden kopyalanmış olduğu izlenimini veriyordu.²⁴

Kilim bağlantısı Catalhöyük'ün protoneolitik kalıpları ve üslubunun tam altıbin yıllık bir zaman dilimi boyunca, Hristiyan Çağına kadar giden sürekliliği olduğunu gösteriyordu. Yine de bu teori hiçbir biçimde Göreme'deki bu kaya kiliselerinin duvarlarında, özellikle de Aziz Barbara Kilisesinde ve 'Kara Kilise' diye anılan bir kilisenin hemen bitişiğindeki isimsiz küçük bir mabette görülen garip imgesel çeşitliliğin nedenini açıklamıyordu. Aziz Barbara kilisesinin tavanında içinde kare çizgiler, zikzaklar ve noktalar olan boyanmış daireler vardı, bunlar eğer tesadüfen seçilmediyse ilkel bir hiyeroglifi temsil ediyor görünüyordular. Ayrıca bazılarının içinde zikzak çizgiler, diğerlerinin köşelerinde belki başları veya diğer organları gösteren daireler veya çizgiler olan kare kutular, yuvarlak kenarlı üçgenler de vardı. Bunların hepsi bazıları zikzak kalıplar taşıyan çift çizgili cambaz ayaklığı üzerine yapılmıştı. Bu resimlerin neyi temsil ettiği bilinmez ama benim ilk izlenimlerime göre cambaz ayaklığı gibi olan çizgiler yeraltına inişi anlatıyor olabilirdi.

Aziz Barbara Kilisesinde görülen şeyler içinde en ilginç kırmızı aşı boyası ile boyanmış, kama biçimli büyük kuyruğu olan, ters dönmüş açık gagalı, tüyleri göstermek için taranmış şişman gövdeli garip bir kuş resmiydi. Hristiyan araştırmacılar bunun ilk Hristiyan ikonografisinde 'yeniden dirilişin' sembollerinden biri olan ve yalnızca Kapadokya'nın inziva kiliselerinde değil aynı zamanda Roma katakomblarının içinde de bulunan tavusu temsil ettiğini ileri sürdüler. Teori kuşun ellerini, kollarını ve eklemli kanatlarını açıklayamadı, ki bu antropomorfik, muhtemelen kuş kılığında olan Şamanı anlatan bir resimdi. Kalkık gaganın aslında totemik bir saç biçimi olduğunun bazı göstergeleri vardı.

Acaba Göreme’de 4. veya 5. yüzyıla ait Aziz Barbara Kilisesinde bir kuş Şaman tasvirinin ne işi vardı? Bu muamınayı çözmek için, Kapadokya’nın en eski Hristiyanlarının ta neolitik çağa kadar giden kendinden çok önceki Şaman kültürlerini mirasçısı olmaları gerektiğini ileri sürmekten daha uygun bir iddia yoktu. Bu umut verici bir olasılıktı. Bununla birlikte başka bir varsayım da o resimlerin Hristiyan resimleri olmadığı, Hristiyanlar burayı ikinci kez kullanmadan önce, kendi ayinsel amaçları için bu kayaya oyulmuş meskenleri kullanmış daha eski bir kültürün sanatsal ifadesi olduğuydu.

Hristiyan çağından çok uzun bir zaman önce ortaya çıkmış, hâlâ çözülememiş gizlerin olduğuna inanarak Göreme’nin taş kiliselerinden ayrıldık.

Yeraltı dünyası

Taksiye geri geldiğimizde Ahmet bize şimdi nereyi ziyaret etmek istediğimizi sordu: ‘Yeraltı şehirlerini görmek ister misiniz?’ dedi. ‘Her yıl bir sürü turist gelir oraya.’

Bir an onun sözlerini aklımda evirip çevirdikten sonra ‘Ne yeraltı şehri’ diye sordum.

‘Burada çok var’ dedi sakın sakın. Arap zulmünden kaçan Hristiyanlar tarafından yapılmışlar. Onlardan saklanmak için yeraltına gidiyorlardı. Binlerce insan alıyorlar, Derinkuyu’daki 20 bin insanı barındırmış.’

Dilim tutuldu desem yeridir. Yirmi bin insan alan yeraltı şehirleri; MS 642 yılında İslam saldırısından kaçan Hristiyanlar’ın saklanabileceği kadar gizli yeraltına kurulmuş barınaklar. Bu tam olarak anlaşılamadı. Kuşkusuz işgalci bir ordu tarafından ezilmekten korkan her toplum veya kültürün yapacağı en mantıklı şey daha emin bölgelere çekilmek olurdu. Gerçekten de bu çok sayıda Kapadokya Hristiyan münzevisi ve keşişinin Doğu Avrupa’da özellikle de Yunanistan’da yeni yerleşim yerleri kurarak yaptıkları şeyle kanıtlanmıştı. Ama zulmedenlerin sonunda bölgeden çekileceğini umut ederek yerin dibine bir delik kazmak delilik gibi görünüyordu.

Bu yeraltı şehirlerinden en az birisini ziyaret etmemiz gerektiğine hemen karar verdik. Ahmet de arabayı Kaymaklı diye bir köye sürmeye başladı. Oradaki en önemli yeraltı krallığı 1964 yılında keşfedilmişti ve daha adamakıllı araştırılmamıştı. Hiç kimse kaç katmanlı olduğunu tam olarak bilmiyordu. Bununla birlikte en üstteki dört kat ziyaretçiler için güvenilir olarak düzenlenmişti.

Yeraltı şehrine girdikten sonra, taş basamaklardan indik ve kendimizi havayla temas ederek sertleşmiş volkanik kayadan düzgün biçimde oyularak oluşturulmuş koridor dizileri içinde bulduk. Her geçit üç metre ya da bağlı olduğu oda boyunca iki metre kadar genişliğe sahip olduğundan devasa görünüyordu. Her bir geçit diğer odalara giden tünellere açılıyordu. Koridorların sağ ve sol yanında bir zamanlar yatak odaları, yiyecek ambarları, su depoları, şarap mahzenleri, tapınaklar, bir Hristiyan kilisesi olarak kullanılmış odacık ve salonlardan oluşan labirent kümeler vardı. Her bir oda kaya yatağından öyle doğru bir biçimde oyulmuştu ki bitişik odadan yalnızca ince duvarlarla ayrılıyordu. Havalandırma, yüzeyi katlara bağlayan büyük bir hava bacası sistemiyle sağlanıyordu, sert siyah bir taştan yapılmış, *tirhiz* ya da *tarkoz* olarak bilinen devasa tekerlek gibi kapılar, gerektiği zaman her bölümü veya katı birbirinden ayırmakta kullanılmış olabilirdi.²⁵ Kilisenin varlığı katlardan en az birkaçının ilk Hristiyanlar tarafından kullanılmış olduğunu doğruluyor olsa da bu yeraltı kalesini kimin yaptığını tam olarak gösteren bir işaret yoktu. Şehrin üzerinde kaya yamaçlarda, oyulmuş mezar çukurları bulunmuştu, bunlar da Hristiyan kökenli olabilirlerdi. Bu kanıttan başka bu şehri Kapadokya Hristiyanlarının kurmuş olduğunu ileri sürmeye yetecek bir neden yoktu.

Geriye dönerken bilet ofisinde durdum ve yerel tarih üzerine yazılmış iki kitap satın aldım. Her iki kitap da yeraltı şehirleriyle ilgiliydi ama Ömer Demir'in yazdığı *Kapodokya-Tarihin Beşiği*, son derece önemli görünüyordu. 1968 yılından beri Ömer Demir hem tarihçi hem arkeolog olarak bu yeraltı şehir-

lerini araştırmaktaydı ve bu yüzden muhtemelen başka birinden çok daha fazla söz söyleme hakkına sahipti. Yabancı arkeoloji ekipleriyle birlikte sitede çalışmıştı, konu hakkında bir kitap yazmaya yetecek kadar Kapadokya'nın uzun tarihini bildiğini hissediyordu.

Ahmet Nevşehir'e geri döndü, ana caddeyi gören bir otel odasının ikinci katına yerleşir yerleşmez ben de önceki birkaç gün süresince az uykudan dolayı zayıflamış gözlerime rağmen Demir'in kitabını başından sonuna kadar okumaya karar verdim. Bunu yaptığuma da çok memnun oldum çünkü Kapadokya'nın yeraltı dünyasına ilişkin çok önemli şeyleri bu yerel arkeologun bulduğunu hemen anladım.

Düşündüğüm gibi burada yalnızca birkaç yeraltı şehri yoktu, buna benzer otuz altı şehir Kapadokya yöresine dağılmıştı. Şimdiye kadar bilinen en büyüğü Derinkuyu kasabasında olduğu halde birçoğu doğru dürüst araştırılmamıştı. Çok gariptir ki onun varlığı da 1963 yılına kadar bilinmez olarak kalmıştı ta ki girişlerinden biri insanlar tarafından tesadüfen bulunana kadar. İki yıl sonra da halka açılmıştı. Yaklaşık olarak dört kilometre karelik bir alanı kaplayan bu yeraltı dünyasını o çok doğru olarak 'dünyanın sekizinci harikası' olarak tanımlamıştı.²⁶

Derinkuyu'da şimdiye kadar onsekiz yirmi adet olduğu bilinen katmanlardan sekizi araştırılmıştı. Yalnız ilk üç katta ikibin hane vardı yani yaklaşık olarak 10 bin insana barınma sağlayabilirdi.²⁷ Araştırmacılar herhangi bir zamanda 20 bin insanın Derinkuyu yeraltı şehirlerinde rahat bir şekilde yaşayabildiklerini tahmin ediyorlardı. Eğer bu rakam, bölgede en az otuzbeş benzer şehrin de var olduğu bilgisi içinde düşünülürse herhangi bir zaman diliminde bu hisarların içinde 100 bin ila 200 bin kadar insanın rahat bir şekilde yaşamış olduğu sonucu ortaya çıkıyordu. Daha da inanılmaz olanı bu şehirlerden bazılarını birbirine bağlayan uzun tünellerdir. Derinkuyu'nun üçüncü katında olan böyle bir tünelin sekiz kilometre

26 Demir Cappadocia-Cradle of History 9-14. sayfalar.

27 age. Sayfa 15.

uzaktaki Kaymaklı yeraltı şehir evlerini bağladığı düşünülür.²⁸ Üstelik sözkonusu olan geçitte yüzeye giden havalandırma kanalları vardı ve bunlar üç-dört kişinin yan yana yürümesine el verecek kadar genişti.

Bu tasvir Arap istilacıların eline düşmemek için kaçan din-dar Hristiyanların el-işine benziyor muydu?

Bana göre hayır.

Derinkuyu'nun derinliğinde

Derinkuyuluların daha önce bu yitlik şehre rastlamamış olmaları çok şaşırtıcı görünüyor. Kasabanın ismi olan 'derin kuyu' şehrin tüm düzeylerinden yüzeye kadar giden havalandırma kuyularına ve yaşayanlara sürekli su sağlama işlevi görmüş sayısız kuyuya bir göndermedir. Yüzeye dikilen bir çift taşla yeri belli edilen bu kuyular 1962 yılına kadar kasabanın ana su kaynağı olmuştur ama hiç kimse ayaklarının altındaki bu kuyuların yeraltındaki devasa şehirlere gittiğini anlayamamıştır.

Derinkuyu şehrinde yerin altmış yetmiş metre derinliğine kadar giden bu havalandırma bacalarından elli iki tane vardır. Yeraltı şehrinin ortalama sıcaklığı 7-8 °C sabit kaldığı için çok sıcak ya da aşırı soğuk hava koşulları boyunca ideal bir sığınma yeri olmuştu. Kaymaklı'da olduğu gibi bölümleri birbirinden ayırmakta kullanılan devasa tekerlek gibi kapılar ve diğer yanda yüzeye iki-ikibuçuk metrelik ilk yeraltı katmanını bağlayan onbeşbinden az olmayan hava kanalları göze çarpıyordu. Garip olan bir şey de metal uçlu matkaplar kullanmadan çapı on santimetreye kadar inen bu havalandırma bacalarını yapmanın olanaksız gibi birşey olduğuydu.²⁹ İlk Hristiyanlar böyle sofistike aletlere sahip olarak bilinmiyorlardı.

Uzmanların kafasını karıştıran başka bir giz de Derinkuyu yapılırken ortaya çıkan molozların ne olduğuydu. Ömer Demir bu gevşek kaya ve safralar akarsulara karıştı ve Kaymaklı'ya doğru sürüklenip gitti derken,³⁰ diğer bazı araştırmacılar

28 age. 11-12. sayfalar.

29 age. 13, 39-40. sayfalar.

30 age. 15, 36-37. sayfalar.

kasabanın batısındaki Söğdele isimli bir tepenin bunun yanıtı olduğunu ileri sürdüler. Her iki teorinin de noksanlıkları vardır ama bu çözülmemiş gizden çıkarılabilecek en önemli sonuç bu şehrin çok eski olduğudur; çünkü, bu bacaları açmak için yapılan kazıların izlerinin tamamen kaybolması için çok uzun bir zaman geçmesi gerekirdi.

O halde Derinkuyu yeraltı krallığını kim yapmıştı? Bu aynı zamanda bölgeye dağılmış olan otuzbeş şehri de sorduğumuz anlamına geliyordu.

Ömer Demir Derinkuyu'nun bölümlerinin son derece eski olduğu inancındadır. Hristiyan çağından daha önceki bir zaman dilimine ait veri olabilecek ne insanların yaptığı eşyalara ne de kalıntılara rastlandığı halde, değişik katmanlardaki mimari tarzları ve bina çeşitlerinde büyük farklar vardır. Örneğin Demir, Hristiyanlar Derinkuyu'nun farklı bölümlerinde yaşamış olabilecekleri halde onların yalnızca bazı katları yaptıklarından ya da yeniden düzenlediklerinden emindir.

Peki bu hisarların kaç yıllık olduğunu düşünüyordu?

Demir'e göre yeraltı şehrinin bölümleri geç paleolitik çağ sırasında yapılmış olabilirdi. Bu MÖ 9500-900 yılları arasına, Son Buzul Çağı'nın bitmesiyle³¹ insan tarihi içinde kendisini belli eden dönemdi.

Bu teoriyi dayandırdığı kanıt neydi?

R. Campbell Thompson isimli bir İngiliz arkeolog 1910 yılında Derinkuyu'dan yirmi beş kilometre uzaktaki Soğanlı çayında paleolitik döneme ait insan yapımı eşyalar; yontulmuş kayalar, el baltaları bulmuştu.³² Bunlar çok eski bir jeolojik dönemde Erciyes Dağının püskürttüğü lavlardan oluşan yumuşak tüf kayaların oyulmasında kullanılmış olabilirlerdi. Tek başına bu bilgi Derinkuyu hisarını tarihlendirme işinde yeterli değildi, bununla birlikte Ömer Demir bu şehrin Hitit çağında burada olmuş olması gerektiği sonucuna varmıştı çünkü Hititlerin yapılarının temelleri yeraltı şehirlerine ait olan havalandırma kuyuları civarında bulunuyordu.³³ Üstelik

31 age. Sayfa 39

32 age.

33 age. 16-17. sayfalar.

MO 1200 yılında Frigyalılar Kapadokya'da hakim duruma geldiği zaman yerle bir edilen diğer Hitit şehirlerinin aksine Derinkuyu'nun binaları dokunulmadan kalmıştı. Demir bunun Hititlerin Frig saldırısından bu yeraltı şehrinin ilk düzeyine sığınarak kurtulduklarını pekâlâ işaret ettiğini varsayıyordu.³⁴

Bunlar onun görüşleriydi. Çok açıktı ki Derinkuyu'yu ziyaret etmemiz ve olağanüstü teorisine eklemek istediği birşeyler olup olmadığını öğrenmek için Ömer Demir ile konuşmamız gerekiyordu.

Karanlık evi

Göreme bölgesini ikinci kez ziyaret ettikten sonra bayıltıcı bir yaz sıcağında Derinkuyu'ya doğru giden bir dolmuşa atladık. Yer altı şehrinin dışından bakıldığında yalnızca cici bici giyinmiş turistleri durmadan dışarı atıyormuş gibi görünen yüksekçe açıklıktan başka birşey göze çarpmıyordu. Ama içeri girdiğimizde, böyle birşeyi kimin yaptırmak isteyeceğini çok merak ettiğim devasa bir şehirle karşılaştık.

Teorik olarak eğer dış dünyadan kaçmaya çalışmıyorsanız yeraltında böyle devasa şehirler kurmaya gereksinim duymazdınız. Bir kez daha Iştar'ın sakinlerin 'ışığa hasret' olduğu 'çıkışı olmayan' yere 'karanlık eve' inişini hatırladım. Edward Bacon'un Çatalhöyük türbeleri ve yeraltı evleriyle ilgili yaptığı yorumdaki sözlerini de anımsamaktan kendimi alamadım: 'Sanki bu insanların bu çok eski evleri yeraltına yapılmış inzi-va delikleriydi'.

Demir'in en eski tabakalar diye düşündüklerinin arasında koridorlardaki başoda diğer bölümlerden ya da düzeylerden yaklaşık olarak iki metre daha yüksekti. Daha 'sonraki' katmanlarda başoda öylesine alçaktı ki bu bölgelerde çok darlaşan tünellere geçmek için başımızı eğmek zorunda kaldık. Gerçekli olduğu kadar yüksek olması gereken yerde niçin bazı bölümler çok yüksek tavanlarla yapılmıştı o zaman?

Derinkuyu'nun en eski dönemlerinde buraya yerleşmiş olan

bu uzun ırk hangi ırktı? Yaklaşık olarak 185 kilometre güneybatıda kendi yeraltı şehirlerini kurmuş olan Catalhöyük kültürünün münzevi ataları olabilirler miydi? Son Buz Çağı'nda meydana gelmiş olan jeolojik ve iklimsel karmaşaların biçimlendirdiği dönem insanlığın dış dünyadan gizlenmek için geçirdiği en uzun zamandır. Arkeolojik terimlerle bu dönem üst paleolitik dönem olarak bilinir ve Derinkuyu yakınlarında bulunan ve Ömer Demir tarafından yeraltı şehrinin çok eski olduğunun bir kanıtı olarak belirtilen taş aletler de aynı dönemde yapılmış ve kullanılmıştır.

Tabii kaçınılmaz biçimde Ken ile birlikte sekiz katın tamamını dolduran yollar, tüneller, merdivenler ve odalardan oluşan bu labirent ağında yolumuzu kaybettik. Bilet ofisinin orada güneş ışığını tekrar bulunca hemen hisarın müdürü Ömer Demir'in yanına gittik. Orta yaşlı, ince uzun Türkiye'deki bir çok erkek gibi gür bıyıkları olan esmer bir adamdı.

Arkeolog bizi nezaketle karşıladı, ortak konulara geldikten sonra ona şehrin en eski katmanlarının geç dönem paleolitik devre kadar gittiğini ileri sürmeye yarayacak bir ipucu bulup bulmadığını sordum. İngilizceyi bildiği kadarıyla, yakındaki akarsuda bulunan taş aletlerle ilgili öyküyü anlatmaya başladı. Şehrin en eski bölümlerinin yalnızca metal aletlerle değil, taştan araç gereçlerle de oyularak yapılmış olduğundan emindi. Bu, çeşitli katmanlardaki farklı bina üsluplarının incelenmesinden sonra çıkarılmış bir sonuçtu. O da tıpkı Ken ve benim gibi en eski bölümlerin tavanlarının sanki uzun bir ırka uygun olması için daha yüksek yapılmış olduğu izlenimi taşıyordu.

Bundan başka bize kanıt sunamayacaktı ama sonra bizi şaşırtmaya devam etti. Diğer eski gizem araştırmacıları da Kapadokya'nın yeraltı şehirlerine çok büyük bir ilgi göstermiş görünüyordu. *The Stones Speak* ve *The Stones of Atlantis* (Taşlar Konuşuyor ve Atlantis'in Taşları) gibi yeni çağ arkeoloji kitaplarının yazarı David Zink yalnızca Derinkuyu'ya değil aynı zamanda Aziz Barbara Kilisesinde bulunan garip 'Hristiyan' resimlerine de çok büyük önem vermişti. Kendisi ve uzmanlardan oluşan ekibiyle birlikte resmi 'restore' etmek için bölgede-

lı görevlilerden izin almıştı. Buna ek olarak eski astronom teorisyeni Erich von Daniken de Derinkuyu'yu ziyaret etmişti. Bu hisarların, insan ırkını eğer evrensel yasalara uymazsa cezalandırmak için geri geleceklerini söyleyen dünya dışı varlıkların havadan gelen saldırı tehditlerinden korunabilmek için şu anda kayıp olan bir uygarlık tarafından yapıldığını iddia etmişti!³⁵

Derinkuyu şehir ülkesinin son Buz Çağı'nın bitimine doğru kurulmuş olabileceğine inanmama karşın yanıt bir parça daha dünyada olmalıydı. Von Daniken yine de Derinkuyu ve diğer yeraltı şehirleri hakkında bazı sağlam noktalara dikkat çekmişti. Yeraltı şehirlerinde yaşayanlar, güneş ışığı olmadan bitki yetiştirilemeyeğinden yiyecek için hâlâ dış dünyaya bağımlı olmalıydılar. Bu da barınakların saldırılara karşı yapılmış olma savını anlamsız kılıyordu. Herhangi bir zaman diliminde 10 bin ila 20 bin arasındaki bir nüfusu beslemek için dışarda toprakta yapılacak olan tarım yeraltında yaşayan nüfusu hemen ele verirdi. Böyle bir durumda saldıranların yapması gereken tek şey, girişleri kapatıp onların açlıktan ölmelerini beklemek olurdu.

Bu yeraltı ülkelerinin ilk sakinleri insanlardan değil yalnızca doğa güçlerinden kaçıyorlardı. Yalnızca doğa gibi bir saldırgan yüzünden bir toplum felaket barındıran kuşatma altında olmaksızın avlanmak ya da toprağı işlemek için dış çevreden yararlanabilirdi.

Yeraltında yaşamış olan bu bilinmeyen insanlar kimlerdi böyleyse?

Derinkuyu, güneybatı yönünde 56 kilometre civarındaki Hasan Dağı ve kuzeydoğu yönünde 65 kilometre uzaktaki Er-ciyes Dağı olmak üzere iki büyük volkanik dağ arasında uzanan çok büyük bir jeolojik havzanın üzerinde yer alır. Son Buzul Çağı boyunca büyük olasılıkla faal olan volkanların bu kadar yakınına bir yeraltı şehri niçin kurulmuştu? Yanıt, insan elleriyle oyulması çok kolay olan yumuşak tüf lavlarının varlığıydı. Bu basit açıklamadan başka nedenleri yok muydu bunun?

35 von Daniken, According to the Evidence (Kanıtlara Göre) 317-318. sayfalar.

Çatalhöyük halkının yaşam kaynağı olarak İç Anadolu volkanlarına büyük saygı göstermesi akla yakın gelmektedir. Acaba bu yüzden atalarının, tıpkı cinler ve sonraki Arap geleneğinin perileri gibi ateşten doğmuş olduğuna inanıyor olabilir miydi? Frigya'nın Kabiri efsanelerindeki volkan ateşleriyle ilişkilendirilen 'yeraltı demircileri'nin arkasında bu yeraltı şehirlerinin sakinleri olabilir miydi? Bu bilinmeyen kültürün soyu yalnızca Kapadokya'nın peribacalarında ikamet etmekle kalmamış aynı zamanda Orta Anadolu'daki Çatalhöyük kültürünü de kurmuş olabilir miydi? Belki de bu gelişmiş uygarlığın onlara devrettiği bilgiyle yüzeylerini çizmeden obsidian aynaları nasıl parlatacaklarını ve modern çelik bir iğnenin bile içine giremeyeceği kadar küçük delikleri nasıl açabileceklerini öğrendiler. Eğer öyleyse, o zaman bu gelişmiş uygarlık kime aitti? Var olduğu iddia edilen Kürdistan'ın Gözleyen kültürü ile aralarında bir bağlantı olmuş muydu?

Bir zamanlar muazzam İran ülkesi Airyana Veyah'ta hayvanlar, tanrılar ve ölümlüler barış ve uyum içinde yaşarlardı. Burada, akan ırmakların huzur veren bahçesinde, ürün boldu. Yemyeşil tarlalar göz alabildiğine uzanıyordu. Altın sarısı bir yaz yedi ay sürer, geri kalanı ılık kış mevsimi olurdu.

Sonra korkunç birşey oldu. Herşey değişti. Cennet gibi bahçe kışın on ay, yazın sadece iki ay sürdüğü geçit vermez bir ıssızlığa dönüştü. Toprağın bu saldırısı ölüm getirmek, dünyayı yok etmek isteyen Angra Mainyu, Kötü Ruh yüzündendi. 'Ölümcül kış'ın dondurucu soğuklarında hayvanlar ve insanlar öldüler. Herşeye ve her yere sızmış dondurucu soğuktan sağ kalmayı başaranlar için başka belalar pusudaydı. Hava su sadar, su toprak kadar, toprak ağaç kadar soğuktu. Sürekli kar yağıyordu.

Dünya dehşetli bir yer olmuştu artık.

Şans eseri İyi Ruh Ahura Mazda 'yok eden keskin soğuk'ı toprağı yuttuğu zaman, karanlık bir çağın yaklaşacağını söyle-
I Hancock, Fingerprints of the Gods, sayfa 201, Vendidad, Fargard I alıntısı

yip güzel yüzlü şöhrətli Yima'yı uyarabilmişti. Yine de uyarıp demişti ki, üç çeşit hayvan; çölde yaşayanlar, dağların tepelerinde yaşayanlar ve derin vadilerde girilmez yuvalarda yaşayanların hepsi çürüyüp gidecekler.²

Yima'nın hayvanlar alemini ve ölümlüler arasındaki doğru insanları kurtarabilmesi için Ahura Mazda ona; 'Dört yöne doğru, bir binme uzaklığı büyüklüğünde, toprak altına bir *var* yap. O yöne doğru her çeşit hayvandan, büyükten küçükten, sığırlardan, yük hayvanlarından, insanlardan, köpek ve kuşlardan ve yanan kızıl ateşten getir.'³

Bu Var'ın içine Yima'ya 'akan su' yapması söylendi, böylece 'su kenarları içindeki ağaçlara, her zaman yemyeşil kalan otlara kuşları yerleştirebildi.' Burada, tüm sebze ve meyvelerden fidanlar da dikebildi. Tüm bu hayvanlar ve nesneler Var'ın içinde kaldığı sürece iyi yürekli çobana onların asla 'çüremeyeceği' söylendi.⁴

Birkaç kuşak geçtikten sonra nihayet 'yok eden keskin soğuk' geçip gitti. Yima İran'ın hayvanlar alemini ve insanlarını oradan çıkartıp dünyaya geri götürdü. Bitkiler ve hayvanlar yeniden ışığa kavuştular, daha güzel büyümeye başladılar. Böylece dünya, tüm dünyanın ve İran'ın sonsuza kadar en kudretli kralı olarak kalacak Tahmuras'ın oğlu güzel Yima'nın sayesinde kurtulmuş oldu.

Bu, muhtemelen MÖ 6. yüzyıla kadar giden (7. ve 8. bölümlere bakın) Zerdüşt geleneğinin Avesta literatüründe anlatılan Yima'nın öyküsüydü. Yima İbrani geleneğin sel kahramanı dü-rüst Nuh ile karşılaştırılabilir ama buna rağmen İran öyküsü Tevrat'taki özdeşine göre birçok farklılığı da barındırır. Bir ke-re sel diye birşey yoktur, ikinci olarak içine hayvanları ve kendi ailesini bindireceği denizde giden büyük bir tekne yapma yerine Ahura Mazda ona kelime anlamı yeraltı hisarı veya şehri anlamına gelen; *Var* diye birşey yapmasını söyler. Çok ga-

2 age.

3 age.

4 Graves New Larousse Encyclopaedia of Mythology Sayfa 320

ıptır ki Pers ülkesinde Nuh'un gemisini anlatmakta kullanılan ark terimi gerçekte 'hisar' veya 'karargah' anlamına gelir.⁵

Yima İran ırkını bu mitolojik çağda dünyayı kasıp kavuran, ölümçül kış' yaratan dondurucu koşullar ve durmadan yağan kardan ve 'keskin soğuk'tan kurtarabilmek için Var yaptı. Pe- ki neler olup bitiyordu burada ve bu olup bitenler yazılı tarihte hangi zamanda kaydedilmiş olabilirdi?

'Ölümçül kış' diye İran literatürüne girmiş olan bu iklim durumunun MÖ 15000 yılları dolayında başlamış, MÖ 8500-8300 yıllarında bitmiş son Buzul Çağı'nın tepe noktasını işaret ettiğine çok az kuşku vardır.⁶ İran ırkının son Buzul Çağı'nın anılarını saklamış olabileceğini iddia etmek zordu ama onların çok uzak atalarının iklimsel saldırılardan kurtulmak için devasa bir yeraltı korunağı kurdukları fikri inanılmaz görünüyordu.

Yima'nın Var'ının tasviri Kapadokya düzlüklerinin altındaki yeraltı dünyası ile birçok benzerlikler gösteriyordu. Ikisinin arasında bir çeşit akrabalık olduğu açıktı. Örneğin, Ahura Mazda güzel yüzlü krala Var'ın 'yukarı bölümüne' 'dokuz cadde, ortaya altı, alta da üç' olmak üzere toplam onsekiz ana cadde yapmasını emreder.⁷ Bilge Tanrı şöyle devam eder: 'Yukarı bölümün caddelerine bin çift, kadın ve erkek; orta bölümün caddelerine altı yüz, aşağı bölümün caddelerine de üç yüz insan yerleştir.'⁸ Bu da 1900 çift ya da 3800 yetişkin insana karşılık gelir. Metinde çocuklardan ya da akrabalarından söz edilmez. Bu öykü Nuh'un gemisinde kurtulan sekiz kişiden biraz farklılık gösterir!

Ahura Mazda ayrıca 'Var'ın üzerine ışık girsin diye bir delik açacaksın'⁹ der. Bu sözler bana Kapadokya yeraltı hisarlarının hava-bacalarını ve pencerelerini anımsattı.

⁵ Ark (Gemi ç) terimi Azarbeycanın başkenti Tebriz kalesine de veriliyordu. Harnack'ın Persian Lions, Persian Lambs (Pers Aslanları, Pers Kuzuları) 3-4. sayfalar.

⁶ Mellaart, Çatalhöyük -A Neolithic Town in Anatolia. Sayfa 222

⁷ Graves New Larousse Encyclopaedia of Mythology. Sayfa 320.

⁸ age.

⁹ age.

Yima'nın *Var*'ı nerede kurulmuştu o zaman? Metin bunu söylüyor mu?

Ne yazık ki hayır. Ama madem *Var*'ın İran ırkının doğduğu yer ölümsüzler ülkesi *Airyana Veyah*'ın sınırları içinde olduğu söyleniyordu o zaman Kürdistan sınırları içinde bir yerlerde kurulmuş olması gerekirdi.

Var dağlarda kurulmuş olabilir miydi?

Bunun pek mümkün olmadığını düşünüyordum. Kürdistan ve Ermenistan dağlarında yaşayan halklarla Orta Anadolu'nun ovalarında yaşayanlar arasında her zaman göçe dayanan bir ilişki olagelmıştır. Aslında Kapadokya Türk İmparatorluğu tarafından alındığı 16. yüzyıla kadar Kürdistan'ın uydu bölgesi olarak düşünülüyordu.¹⁰ Eğer gerçekten Kapadokya yeraltı şehirlerinin tarihi paleolitik zamanlara kadar gidiyorsa o zaman Doğu Kürdistan'ın ağızdan ağıza anlatılan söylenceleri yoluyla bu şehirler, mitler ve efsanelerden oluşan bir konuya dönüşmüş olarak İran mitolojisine geçmiş olabilir.

Özel yerleşim yerlerini bir an için bırakırsak Yima'nın kurduğu *Var*'ın gerçek bir yeraltı kalesi gibi görülmemesi asıl konu olabilir. Bu, yalnızca İran ırkının son Buzul Çağı'nın bitimini müjdelediği açık olan jeolojik alt üst oluşlar ve iklim değişiklikleri sonucu ortaya çıkan felaketlerden nasıl kurtulduğunun sembolik bir anlatımıydı. Bu teoriye göre o zaman Kapadokya Kürdistan veya İran'da kurulmuş, hepsi İran literatüründe anlatılan *Var*'ı oluşturan birçok yeraltı şehri olabilir.

Buzun altında

Son Buzul Çağı'nın bitim evrelerinde bazı kültürlerin yeraltına inmiş olmaları mümkün müydü?

Çatalhöyük'ün bize sunduğu kanıtlar bu kültürün en eski atalarının bir zamanlar böyle bir tarzda yaşamış olduklarını kesinlikle ileri sürmeye yeter. Eğer öyleyse, Orta Anadolu'nun

¹⁰ Izady The Kurds-A Concise Handbook sayfa 1, 3.

geç paleolitik dönemi sakinleri için nasıl bir yaşam ortaya çıkmış olabilirdi? Bitmek tükenmek bilmeyen tipiler, acı veren soğuk düzlükleri yaşanmaz kılıp kutupsal koşullar getirmişti. Bu da yalnızca en kuvvetli hayvanların ve bünyesi en sağlam insanların açık havada bir süre yaşayabileceği anlamına geliyordu. Böyle büyük iklim değişikliklerinin nelere yol açacağını görebilenler, volkanların faal hale gelebileceği korkusuyla yaşamak anlamına gelse de en yumuşak volkanik kayalara hemen büyük yeraltı şehirleri kurmuş olabilirlerdi.

Yer altı sıcaklığı 7-8 °C'de sabit kaldığı için ateş yakmadan rahat biçimde bir insanın yaşaması anlamına geliyordu, tabii eğer doğru dürüst giyinmişse. Daha ılıman dönemlerde depolanan yiyecek nüfusun temel gereksinimlerini karşılamaya yetiyordu ama bu stokların buz ve karda yapılan av seferleriyle yenilenmesi de zorunluluktan. Bu biçimde yeraltı yaşamı *ad infinitum* sürmüştü. Böyle bir şehrin olduğunu gösteren tek işaret, muhtemelen ucu bayraklarla ve hayvan kafataslarıyla süslenmiş yan yana dikilmiş mızraklardan oluşan savunma halkası ve kuşkusuz dikilen taşla işaretlenmiş havalandırma bacalarından meydana geliyordu.

Fantezi mi? Belki. Ama yine de Son Buzul Çağı'nın bitim evreleri sırasında insanları ya yeraltına inmeye ya da dağların tepelerine çıkmaya zorlamış çok büyük bir felaketin olduğunu ileri sürmek için yerkürenin her bir köşesinde sağlam kanıtlar vardır. Üstelik bu felaket olayları yalnızca Yakın Doğu ile sınırlı değildi. Şu ya da bu biçimde dünyanın her ülkesinde olmuş görünüyordu ve kelimenin tam anlamıyla yüzlerce farklı kültürün söylencelerinde yer alıyordu. Neler olup bittiğini betimlemeyi sürdürmeden önce Son Buzul Çağı'nın tarihiyle ilgili birkaç söz söylemem gerekiyor.

Jeologlara göre 30000-50000 yıllık bir dönemde Kuzey Amerika ve Avrupa'nın çoğunu büyük buz tabakaları, buzullar kapladı. Sonra anlaşılamayan nedenlerden dolayı MÖ 11. binyıl sırasında bu buzullar çekilmeye başladı. Sadece iki-üç bin yıllık bir sürede buz tabakaları tamamen yok oldular ve böylece yalnızca Buzul Çağı'nın değil aynı zamanda arkeolojik

terimle Pleistosen denilen bir devrin de sonunu getirmiş oldular. Bu büyük erime batı yarımküresinin çoğunun yüzeyindeki sıcaklığın giderek yükselmesi ile aynı zamanda gerçekleşti. Buz tabakalarının erime nedenini açıkladığı halde bu hiçbir biçimde Buzul Çağı'nın niçin sona erdiğini açıklayamaz. Gerçekten de jeologlar ve paleo-klimatologların Buz Çağı'nın nasıl oluştuğu, niçin yalnızca bazı bölgelerde olduğu ve niçin birden bire yok olduğu konusundaki bilgileri çok sınırlıdır.

Felaket ölüm

Dünyanın başka yerlerinde aynı dönemde buzul tabakalarından etkilenmemiş bölgelerde de dramatik iklim değişikliklerinin olduğunun açık göstergeleri vardır. Örneğin, MÖ 11. binyılda Sibirya'nın kuzey bölümlerinde kelimenin tam anlamıyla binlerce hayvan özellikle mamut donarak ölmüştü.¹¹ Birçoğu hâlâ ağızlarında veya midelerindeki otlarla ayakta dururken bulundular ki bu felaket başlarına çöktüğü anda onların birşeyler yediklerini gösteriyordu. İncelenen bazı mamutların donmuş derilerinin akyuvar içerdiği ortaya çıktı. Bu, ölümün gerçekleşmesinin sudan veya havadan geçmiş olduğunu çok güçlü bir biçimde ima ediyordu. Burada anımsanması gereken birşey de popüler inancın aksine tüylü mamutların kutup koşullarında yaşamadığıydı. Daha çok çimenliklerin ve ıslak bataklık ormanlarının yaygın olduğu ılıman iklim bölgelerinde bulunuyorlardı.

Ünlü paleontolog Profesör Frank C. Hibben onbinlerce hayvanın birden bire çok korkunç bir felaketle karşılaştığını gösteren birçok kanıtı Alaska'nın 'çamur' kuyularında ortaya çıkardı.

1946 yılında yazdığı *Lost Americans* (Kayıp Amerikalılar) isimli kitabında olayı şöyle anlatır:

Donmuş kara-gri maddenin içinde deri, kıllar, kemikleri

11 Tomas, Atlantis -From Legend to Discovery. (Atlantis-Efsaneden Gerçeğe) Sayfa 25.

bağlayan kaslar ve hatta et korunmuştu.. Şiddetin kanıtları Almanya'nın dehşet kamplarında olduğu kadar göz önündeydi. Hayvan ya da insan cesetlerinden oluşan bu türden bir yığın herhangi sıradan bir doğa olayı yüzünden olmuş olamazdı.¹²...Mamutlar, benzer şekilde bizonlar kıvrılmışlar, sanki Tanrısal öfkeye tutulmuş bir kozmik el tarafından paramparça edilmişlerdi. Bir yanda bir mamutun kararmış kemiklere hâlâ yapışmış siyah kıllı turnakları ve et parçalarıyla ön bacağı ve sağrısı, onun hemen yanında tendonlarla birleşik duran kaburgası, bozulmamış boynuzlarıyla bir bizonun kafatası ve boynu... Bazıları birkaç ton geldiği halde hayvanlar parça parça olmuşlar, saman gibi oraya buraya dağılmışlardı. Kemik yığınlarıyla karışmış olan ağaçlar da bükülmüşler, parçalanmışlar ve karman çorman olmuşlardı; bütün bu yığışım o zaman kattı olan gübreyle kaplıydı.¹³

Şiddetli volkanik alt üst oluşların özellikle Alaska'daki Pleistosen hayvanlarının kitle halinde yok olmasının arkasındaki büyük öfke olduğu düşünülüyordu. Bu teorinin kanıtları hem Alaska hem de Sibirya bölgelerindeki kararmış volkanik kül tabakalarından gelir.¹⁴ Yine de sözü edilen yokoluşun nedeni sadece bu değilmiş gibi görünüyor. Hibben yalnızca Amerika'da 40 milyon hayvanın telef olduğunu tahmin ediyordu. Dev kunduz ve sloth* mamut, mastodon** uzun-dişli kedi ve tüylü gergedan gibi türler neredeyse bir gece içinde yok oldular.¹⁵ Ona göre:

Pleistosen dönem ölümle bitti. Bu kesin olmayan sona doğru gitmeye başlayan meçhul bir jeolojik dönemin sıra-

12 Hapgood The Path of the Pole, Sayfa 277, F.C.Hibben'in The Lost Americans 168-170. sayfaları alıntı yapar.

13 age. 277. sayfası Hibben'in The Lost Americans 176-178. sayfaları alıntı yapar.

14 age.

15 age. 275-276.Sayfası Hibben'in The Lost Americans 90-92. sayfaları alıntı yapar.

* Sloth:Amerika'ya özgü yakalı, tembel bir hayvan (-ç.n.)

** Mastodon:Yalnız fosili bulunan mamuta benzer fil (-ç.n.)

dan biçimde ortadan kalkması değildi. Bu ölüm felaketsel ve tamamen içseldi...Çağlara adını veren iri hayvanlar türü olarak ortadan kalkmışlardı. Onların ölümü bir çağın da ölümünü simgeliyordu.¹⁶

Tüm dünyada eski buz-şapkaları erirken yerini yenilerinin aldığını göstermeye yetecek kadar kanıt vardır. Örneğin Antartika kıtası son Buz Çağı'nın bitimine doğru buzullaşmaya başladı, MÖ 4000 yıllarına kadar bazı bölümlerinde göreceli olarak buzullar yoktu. Başka kanıtlar gösteriyor ki MÖ 11000-10000 yılları arasında bir çeşit mini Buzul Çağı sırasında Küçük Asya ve Avrupa'da buzul tabakalar bir kez daha büyümeye başladı.¹⁷ Işın garibi MÖ 11000-10000 yılları arasında yalnızca hayvan türleri ortadan kalkmamış aynı zamanda Bolivya-Peru Andean Altiplano [And Dağları] ile Kuzey Ermenistan'a¹⁸ kadar birbirinden uzak yerlerde deniz seviyesinden yükseklikte aşırı artışlar meydana gelmişti.¹⁹

Buz-şapkalarının erimesi, kitle halinde hayvanların yok olması, jeolojik alt-üst oluşlar, iklim değişiklikleri ve toprağın yükselmesi. Böyle felakete yol açacak değişikliklerin meydana gelmesi için dünyaya ne olmuştu? Jeologların gerçek bir teorisi yok bu konuda, paleoklimatologlar da çenelerini sıvazlayıp, gözlerinin önünde duran kanıtları görmezden gelmeye çalışıyorlar. O zaman yanıt nedir?

16 age. 276. sayfası Hibben'in The Lost Americans 168-170. sayfaları alıntı yapar.

17 Tomas, Atlantis -From Legend to Discovery, Sayfa 24.

18 Örneğin Sevan Gölü yakınlarında, Rusya Ermenistanı engibeli bölgesinde bulunan bir ren geyiği kafatası tam bir muammadır. Ren, düzlüklerde otlar, yüksek tepelerde değil. Bu türün varlığına ilişkin burada başka hiçbir şey bulunmamıştır. Belki yaptıkları şaman uygulamaların bir parçası olarak buraya insan eliyle konulmuş olması büyük olasılıktır ama kafatasının MÖ 10000 yılına ait olması konuyu bir parça değişik gösterir. Eğer hayvan gerçekten bu bölgede yaşıyor idiye o zaman niçin olağan habitatından bu kadar uzakta bulunmuştu? Acaba bir çeşit doğal felaket yüzünden yerin yüksekliği değişmiş olabilir miydi? Tomas'ın Atlantis -From Legend to Discovery, sayfa 25'e bak.

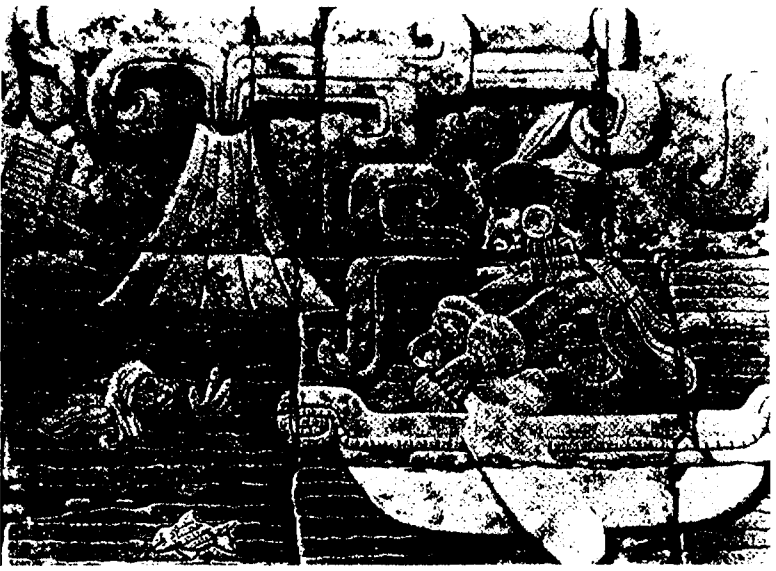
19 Hapgood The Path of the Pole, Sayfa 280-286, J.B. Delair ve E.F. Oppe'nin 'The Evidence of Violent Extinction in South America' (Güney Amerika'da Toptan Yokoluş Kanıtları) isimli kitaplarından alıntılar.

Elde edilen kanıtların birçoğu ile uyuşan en akli başında teoriyi zamanında Albert Einstein kadar önemli görülen New Hampshire Keene Eyalet Koleji'nde jeoloji profesörü olan Charless Hapgood tarafından 1955 yılında ileri sürüldü. Katılaştıkları anda manyetik kutupları kaydeden kayaları inceleme çalışmalarının jeolojik çağın başlangıcından beri, jeolojik kutupların pozisyonlarını iki yüz defa değiştirdiğini gösterdiğini söyledi. Bu değişimlerden onaltısının Pleistosen veya Dördüncü Zaman'da meydana geldiğini de iddia etti.²⁰

Kutupların değişmesi veya ters hareketi jeologlar için çok büyük buluş değildi. Ama onlar hepimizin okulda coğrafya dersindeyken öğrendiğimiz birşey olan kıtasal kayma olarak bilinen bir teori açısından bu değişiklikleri açıklamaya çalışmışlardı. Bu, Kristal Litosfer diye adlandırılan dünyanın dış kabuğunun yaklaşık olarak 50-80 kilometre altındaki yumuşak magma tabakasının üstünde büyük kıtaların kayarken görüldüğü yerdir. Kıtasal kayma teorisini kullanarak kutup eksenlerindeki değişimleri ve/veya ters hareketleri açıklamak Hapgood'un fikrine göre söz edilen felaketleri oluşturduğuna inanılan global alt-üst oluşların çoğunu açıklamaya yetmiyordu. Bunun bir sonucu olarak, kutup değişme sürecinde kıtasal kaymanın dahil olması gerektiğine ama bunun olduğu noktada yerin dış kabuğunun basınç ile büküldüğü ve birlikte kaydığı sonucuna ulaştı. Eğer içindeki sulu kısımlar sabitken dış kabuğu dönen bir portakalı gözünüzün önüne getirebilirseniz, bu, kabuğun yer değiştirmesinin nasıl birşey olduğu konusunda size fikir verebilir.

Bu çevresel dönüş hareketi yüzeyine göre dünya ekseninin bir miktar kaymasına neden olmuştu ve böylece eski kutupsal buz şapkalar yok olurken yerine önceden daha ılıman bölgelerde olan yenilerinin gelmesine yol açmıştı. Hapgood yer kabuğunun yer değiştirmesi olayının 100 bin yıl içinde en az

²⁰ Hapgood, Maps of the Ancient Sea Kings, 174-175.Sayfalar:

Figür 16: Yucatan'daki bilinmeyen bir Maya yerleşim yerinde araştırmacı Teobert Maler (1842-1917) tarafından çekilmiş bir taş friz fotoğrafında; devasa bir yapı çökerken ve bir volkan patlarken tufandan kaçan Nuh'a benzeyen bir figür görülüyor. Bu kabartma son Buzul Çağı'nın (MÖ 10500-9000) bitimiyle ilgili olan felaketi gösteriyor olabilir mi?

3000 kez olduğunu düşünüyordu, bu farklı zamanlarda farklı bölgelerde meydana gelen çeşitli buzullaşma devirlerinin nedenini de açıklıyordu. Her bir kayış büyük alt-üst oluşlara neden oluyordu, arkasından görece olarak sakin bir dönem sonra peş peşe gelen yeni alt-üst oluşlar, sonra yine normal bir dönem.. böylece birkaç bin yıl değişim tamamlanana kadar bu devam etti.

Daha da önemlisi Hapgood da kabuğun yer değiştirmesinin deniz seviyesinden yükseklikleri önemli ölçüde arttırmış olduğunu düşünüyordu.²¹ Rakımlarda ve/veya iklimlerde olan bu tür değişiklikler dünyanın birçok bölgesinde olmuş ve yalnızca hayvan türlerinin yok olması sonucunu değil aynı zamanda volkanik patlamalar, büyük depremler, kaçınılmaz biçimde tsunami ve büyük ölçekli sel baskınlarına yol açan faciaları da beraberinde getirmiş olmalıydı. Üstüne üstlük, ikincil

21 age. Sayfa 178.

bir etki olarak volkanik toz havaya karıştığı için sıcaklıkta ani düşmelere neden olmuş olabilir. Bu da sırasıyla, birçok hayvanın boğulmasına neden olan aşırı yağmurları, yıkım getiren bora ve tayfunları doğurmuştu.

Hapgood Pleistosen döneminden elde edilen kanıtlardan yaklaşık olarak 50000-17000 yıl kadar önce Kuzey Kutbunun Kanada'daki Hudson Körfezi civarında bir yerde, Güney Kutbunun da Avustralya Antartika bölgesi, Pasifik Okyanusu Wilkes Sahili dolaylarında yerleşmiş olduğu sonucunu çıkarmıştı. Kutup bölgelerine çok az güneş ışığı düştüğünden ve bu da iklimde farkedilebilir bir etki yapamayacak kadar zayıf olduğundan Kuzey Amerika'nın geniş bölgelerinde buz tabakasının kalınlığı 3.2 kilometre kadardı.

Sonra yer kabuğunda meydana gelen büyük değişimin MÖ 15000 civarında olduğunu ileri sürdü. Bunun niçin böyle olması gerektiğini Hapgood söyleyemiyordu; fakat sonuç Kuzey Amerika'nın güneye doğru 'kaydığı' ve kayarken tüm batı yarımküresini de birlikte kaydırıldığı bu arada dünyanın diğer doğu yarımküresinin de eşit olarak kuzeye doğru gittiği idi.

Bu küresel değişim kuzey kutbunu o zaman göreceli olarak daha az buzullarla dolu olan Kutup Dairesi'ndeki pozisyonundan tam otuz derece ya da 3200 km hareket etmesine yol açtı.

Aynı anda güney kutbu da Antartika kıtasında 3200 kilometre yer değiştirdi. Güneş ışığının az olması nedeniyle kutup bölgeleri dev dondurucular gibi, sonunda yeni -buz şapkaların oluşumuna yol açacak soğuk buzlu ıssızlıklar meydana getirdiler.²²

Bu arada kendilerini kuzey kutbuna ummadıkları kadar yakın bulan doğu yarımküresinin Sibirya, Alaska gibi yukarı bölgeleri daha önce sözü edilen hayvanların sürüler halinde telef olmasına yol açan sert kutupsal koşulları ve jeolojik alt-üst oluşları meydana getirmeye başlamışlardı.

Hapgood yer kabuğunun yer değiştirmesinin bittiği tarih olarak yaklaşık MÖ 10000'i vererek -ki bu tarih Yakın Doğu'da bu dönemde meydana geldiği bilinen iklimsel dönemle-

22 age. 175-176. sayfalar.

rin tarihiyle uyuşuyordu- beşbin yıllık bir dönemde tamamlandığını ileri sürüyordu.

Kabuğun yer değiştirmesi teorisinin bir özeti Hapgood tarafından kaleme alınan, 1958 yılında basılan (1970 Yılında as *The Path of the Pole* (Kutup Yolu) ismiyle gözden geçirilmiş olarak yeniden basıldı.) *Earth's Shifting Crust* (Yer Kabuğu Değişimi) ve 1966 yılında ilk kez basılan *Maps of the Ancient Sea Kings* (Eski Deniz Kralları Haritaları) iki önemli kitapta bulunur. Her iki kitap da son Buzul Çağı'nın bitimine doğru olan biteni mantıklıca açıklıyordu ve ben bunların tümünü benimsedim. Yine de kabuksal değişimin etkileri Küçük Asya halklarının niçin yeraltına gittiğini açıklayabiliyor muydu? Bu yalnızca kutupsal koşulların bir sonucu muydu yoksa kendilerini böyle gizlemek için daha önemli nedenleri mi vardı?

Cennet ateşi

Evrensel bir selden önce gelen ya da onu izleyen korkunç yangınlardan söz eden öyküler tüm dünyadaki söylenceler ve mitlerde bol bol bulunur. Örneğin Guetemala'nın Quiché yerlilerinin kutsal kitabı Popol Vuh'ta betimlenen çok büyük ölçekte meydana gelmiş şiddetli bir felaket öyküsü vardır. Şöyle der:

Cennetin kalbi, Hurakan'ın arzusuyla sular coştı ve büyük bir sel indi... Yapışkan bir madde [zift] yağdı... Dünyanın yüzü karardı, kapkara bir yağmur yağmaya başladı. Gece gündüz yağdı.. Büyük bir gürültü koptu yukarıda, sanki ateşlendi. İnsanlar oraya buraya koşmaya, birbirini ezmeye başladılar korkuyla. Evlerine tırmanmayı istediler ama evler sarsıldı, yerle bir oldu. Mağaralara saklanalım dediler ama mağaralar gözlerinin önünde toprağa gömüldü.

Dördüncü Yaratılış'tan önce meydana gelen son büyük felakette evrensel yok oluşu ateş ve su tamamladı.²³

23 Bellamy, Moons, Myths and Man (Aylar, Mitler ve İnsan) Sayfa 59.

Quichélerin kitabı şunu du kaydeder: 'Mütfiş yağmurlar, dolu fırtınaları ve yakan zift yağmuru.. yaşamı öylesine zorlaştırdı ki kurtulan dört erkek dört kadın başka bir yere daha iyi korunacaklarına inandıkları mağaralara sığınmaya karar verdiler.'²⁴

Kuzey Amerika yerli kabilelerinin birçoğu da kendi tarihlerinde çok eski bir dönemde 'dünyayı yok eden Büyük Ateş'i söndürmek için suların yükseldiği' bir zamandan söz ederler.²⁵ Saklar ve Foksların -Iowa ve Oklahoma'ya yerleşen Algonkyan yerlileri- aktardığı bir söylencede anlatılanlar aşağıdadır:

..Uzun yıllar önce kudretli manitular* [Kızılderililerin tanrısı] kahraman Wisaka tarafından küçük düşürüldüler. Bu onları çok kızdırdı, düşmanlarını öldürmeye niyetlendiler. Dünya üzerinde öyle kükreyip coştular ki onların kızgın adımları altında dünya titremeye savrulmaya başladı. Wisaka'nın saklanmış olduğunu düşündükleri her köşeye ateş gönderdiler. Sonra muazzam bir yağmur yolladılar. Sular yükseldi ve Wisaka gizlendiği yerden çıkmak zorunda kaldı. Yüksek bir yere tırmandı sonra o yüksek yerin üzerindeki uzun bir ağaca tırmandı, en sonunda dünyaya sularının altında görünmez olduğu zaman kendisini bir kanonun içine atıp kurtuldu.²⁶

Benim için en inandırıcı öykü Bolivya Yurucarélerinin anlattığıydı. Şöyle bir zamanı anımsıyorlardı:

Çok uzun bir zaman önce şeytan Aymasune, ateşi cennetten düşürüp bitkileri, hayvanları ve insanları yok etti. Felaketin olacağını gören bir adam ateş-yağmuru başlayacağı zaman sığınacağı bir mağarayı tepeleme yiyeceklerle doldurdu. Alevlerin hâlâ birşeyleri yutup yutmadığını anla-

24 age. Sayfa 105

25 age. Sayfa 95

26 age. 95-96. sayfalar.

mak için mağaranın ağzından uzun bir çubuğu dışarı uzatıyordu. İki kez çubuğun yandığını gördü, üçüncü kez çubuğu yukarı çektiğinde sağlandı. Barınağından çıkmadan önce dört gün daha bekledi.²⁷

Yurucaré'den gelen bu söylencede insanı heyecanlandıran kesin bir gerçekçilik vardır. Eğer gerçek bir temeli olmasaydı kim böylesine bir hikaye uydururdu? Ateşin devam edip etmediğini anlamak için mağaranın ağzından dışarı çubuk uzatma yalnızca mitolojik bağlamda yorumlanamayacak kadar garip bir hikayedir. Tıpkı Orta Anadolu halkının yeraltı şehirleri kurdukları zaman kaçmaya çalıştıkları türden havadan gelen bir bombardıman olabilir miydi? Eğer öyleyse volkanik kökenli miydi bu? Çatalhöyük'ün protoneolitik insanları arasındaki volkanlara tapma ile ilişkili olabilir miydi?

Eski zamanlardaki sel ve ateş anıları yalnızca Amerikalılarla sınırlı değildi. Brezilya, Meksika, Yeni Zelanda ve Hindistan'ın eski ırklarına ait mitler ve efsanelerde de izleri sürülebilirdi. Bundan başka aşağıdaki satırların gösterdiği gibi geleneksel Nuh Tufanı öyküsüyle bağlantılı olduğu açık olan korkunç bir yangınla ilgili İbrani öyküleri de vardı:

İnsanlar yeraltından gelen gür suları gördükleri zaman çocuklarını aldılar, çok çocukları vardı, acımadan sulara batırdılar hepsini. Bunun üzerine Tanrı gökten bir tufan indirdi. Ama onlar uzun boylu güçlü kimselerdi. Ne yeraltı sularının ne de gök tufanının onlara birşey yapabildiğini görünce Tanrı bu kez cennetten bir ateş yağmuru düşmesini istedi, hepsini yok etti.²⁸

Burada günahkar devler olarak betimlenmiş, tufan öncesi sakinlerden dünyayı temizleme girişiminden söz eden öykü benim aklıma Gözleyenler ve Nefilim'in ateş ve sel ile yok

27 age. 105-106. sayfalar.

28 age. Sayfa 107. Bellamy ne yazık ki bu önemli İbranice bölüm için orijinal bir kaynak veremiyor, bununla birlikte kaynağı belli olmayan birçok midraşik metinlerden biri olma olasılığı yüksektir.

edilmesini getirdi. Kürdistan'ın Gözleyenleri'nin son Buzul Çağı'nın bitimi sırasında yaşamış olması mümkün müydü? Hanokyan literatür, özellikle Lut Gölü Parşömenleri arasında bulunan yazılar, 'iki yüz şeytanın (Gözleyen) dört [baş] meleklerle çok çetin bir savaşa girdiğini, sonunda meleklerin ateş, neft, kükürt kullanarak onları yendiğinden' söz eder.²⁹ Bu savaş sırasında 'dört yüz bin dürüst' insan ölmüştü.³⁰ Başka bir yerde Şemyaza'nın iki Nefilim oğlunun gördüğü bir rüyada, dünyevi Cennet Bahçesi'nde 'sular ve ateşin' yok ettiği ikiyüz 'ağaç' veya Gözleyen'den söz edilir.³¹

Büyük Sel ile bağlantılı olarak anılan cennet ateşi son Buzul Çağı'nın bitimini haber veren küresel felaket ile ilişkili olması mümkün görünüyor.

Cehennem ateşleri

Bazı nedenlerden dolayı Gözleyenler'in kötülüklerini ve soyu Nefilim'in işlediği günahları yok etmek için başmelekler tarafından gönderilen cennet ateşi cezası, selden bahseden Tevrat öyküsünde yoktur. Akademisyenler Hanok Kitabı'nın diğer Hanokyan ve Lut Gölü materyalleriyle birlikte Musa'nın Pentateuch'undan çok daha sonra yazıldığını ileri sürerek, cennet ateşinden söz eden bu öykülerin orijinal konunun süslenmiş versiyonları olduğunu ima ederler. Bu görüşe kesinlikle katılmıyorum çünkü Tekvin Kitabı'nın en eski Hanokyan literatüründe bulunan öykülerin etkisi altında yazıldığını ileri sürmek için çok iyi nedenler vardır, tersi düşünülemez.

Buna rağmen ateşle cezalandırma fikrine Yahudi inancı sırtını dönmemiştir. Yahudi ırkanın düş gücünde çok uzun bir süre bu fikir devam etmiş görünür, ta ki Cehenna, Ateş Vadisi kılığında yeniden ortaya çıkana kadar. Burada kötüler ateşlerin içinde kıvranarak azap çekeceklerdi. Buraya da cennetten kovulduktan sonra ikiyüz günahkar melek atılmıştı.

29 Henning, 'The Book of the Giants' Sayfa 69.

30 age. Sayfa 58

31 4QGiants, Milik, The books of Enoch - Aramaic Fragments of Qumran Cave 4. Sayfa 304.

Cehenna coğrafik olarak şehrin çöplerinin yakıldığı Kudüs'ün hemen dışındaki aynı adlı yerle ilişkili olduğu halde kavram çok daha eskidir. Üstelik Cehenna Şiyol denen 'duvarlı şehir' veya 'çukur' a olan Yahudi inancıyla bağlantılıydı.³² Ayrıca 'unutkanlık yeri'³³ ve 'sessizlik diyarı' diye de bilinirdi, Şiyol'da tanrının yönetiminin olmadığı ölümlerin Yehova tarafından unutulduğu söyleniyordu.

Hristiyanlığın ilk zamanlarında Cehenna ve Şiyol'e olan Yahudi inancı, sonsuz cezanın yeri -cehennem fikrine dönüşmeden önce, Yunanlara ait Hades veya Tartarus isimli yeraltı ülkesi kavramıyla birleşmişti. Küçük yaşlardan beri her iyi Hristiyanın içine sokulan cehennem, kötülerin sürekli eziyet çektiği kükürtlü korkunç ateşlerin sonsuza kadar yandığı karanlık bir yerdir. Bu farklı fikirlerin bir biçimde birleşmesi günahkar meleklerin şimdi cehennemde olduğu inancını doğurdu. Burada Lucifer'in emri altında, bu dünyadan göçmüş olan inançsızları ve günahkarları cezalandırılma işiyle görevlidirler.

Cennet kavramı 4. yüzyıldan itibaren Hristiyan inançlarında da çok popüler bir hale geldi, kiliseye giden Hristiyanlar arasında Tanrı korkusunu aşılama için kullanılmaya başladı. Sırtını Roma Kilisesine dönen her kimse sonsuz laneti çekmek üzere ateş kuyularına fırlatılmış oluyordu hemen. Orta Çağlarda cehennem en büyük popülaritesini kazandı, özellikle sanat ve edebiyatta. Dante'nin *Inferno*'su bunun en muazzam örneğidir. Alevler ülkesini öylesine canlı betimlemişti ki sıradan insanlar onun bizzat cehennemi ziyaret etmiş olması gerektiğine gerçekten inanıyorlardı! Orada bile garip olan şey, Dante'nin *Inferno*'sunda yansıtılan birçok işkence ve eziyet arasında kötülerin üzerine yağın ateş yağmurlarının olmasıdır.

Cehennem Hristiyan Kilisesinin, Yahudi ve Yunan kaynaklarından alınmış daha eski inançlardan oluşturduğu bir kavramdır. Şimdiye kadar var olan tek cehennem bizim kendi aklımızla oluşturduğumuz olan cehennemdir. Cehennemin ger-

32 Cavendish (bas.) Man, Myth and Magic s.v.'Hell' sayfa 1260.

33 age.

çek kökeni, tehlikeli volkanların püskürttüğü ateş yağmurlarından, korkunç coğrafik facialardan, sert iklim koşullarından korunmak için çok eski atalarımızın yeraltı korunaklarında geçirdiği uzun dönemlerin tamamen değişmiş, bozulmuş anılarından gelir.

Çok mu zorlama? Belki. O zaman tek seçenek cehennemin varolduğunu varsaymaktır ve bu benim fikrime göre kendi gerçekliğini ortaya koyacak bir kanıta dayanmaz.

İki sel mi oldu?

Küresel felaket konusunu bırakıp, Gözleyenler'in gerçek vatanını bulma araştırmama dönmeden önce ele alınması gerekli yanıtlanmamış sorular vardı. Eğer Kharsag tabletlerinde sunulan Anannage öyküsü gerçekten Kürdistan dağlarında (daha doğrusu Yakın Doğu'da herhangi başka bir yerde) olmuş gerçek olayları kaydettiye o zaman, bu yurdun uzun tarihi boyunca (15. bölüme bakın) olduğu varsayılan yıkıcı sel, kutsal koşullar ve karanlık dönemlerinde içine dahil olduğu birbirini peşi sıra gelen keskin iklim değişikliklerini nasıl açıklayacaktım? Bu olaylar ne zaman olmuş olabilirdi?

Eğer Kharsag'daki olaylar son Buzul Çağı bitimi civarında meydana gelen olaylarla bir biçimde ilişkiyse o zaman bu gelişmiş toplumun MÖ 11. binyıldan çok önce kurulmuş olmasını ileri sürmeyi gerektirir ki bu çok anlamsızdır.

Buzul Çağı teorisi MÖ 1. ve 2. binyıl Sumer, Asur, Babil literatüründe yer alan evrensel selin niçin olduğunu açıklayamaz. Tevrat'ta anlatılanlara benzer biçimde, göklerden aşağı yağın suya vurgu yapar, aksine sözü edilen olayda olması gerektiği gibi buzulların erimesiyle sürekli yukarı doğru yükselen su düzeylerine değil. Buzul Çağı açıklaması ayrıca kendilerini selin kahramanının soyu olarak gören Kürdistan Yezidi kabilelerinin niçin iki farklı tufanda ısrar ettiklerini de açıklayamıyor. Son tufan, yedi bin yıl önce olduğunu söyledikleri Nuh Tufanı idi.³⁴

34 Empson, The Cult of the Peacock Angel. Sayfa 83-85.

Birbirine zıt olan bu teorileri nasıl bağdaştıracaktım? Tek mantıklı açıklama gerçekte Yakın Doğu'da birbirinden farklı dönemlerde ortaya çıkmış olan iki ayrı coğrafi felaket olduğunu ileri sürmektir. Bunlardan birincisi son Buzul Çağı'nın bitimine doğru diyelim ki MÖ 10500-9000 yıllarında ikincisi Yazdilerin özellikle kaydettikleri MÖ 5000 yılında olmuştu. Ne yazık ki bu ikinci tarih dolaylarında bu türden bir iklim değişikliği olduğunu gösteren çok az kanıt vardır. Muhtemel tek bir çözüm vardı bu konuda, o da Wooley'in sel teorisiydi.

1929-1934 yılları arasında Sir Leonard Wooley Aşağı Irak'taki eski Ur şehri sitesinde 'deneme kuyuları' adı altında bir dizi kazı çalışması yaparken birkaç kat yerleşim yerini ortaya çıkardıktan sonra birden bire 'üç metre otuz santimetre kalınlığında suda yatan-alüvyon tabakasına' rastladı.³⁵ Bu katmanın hemen altında ve üstünde MÖ 4500-4000 yılları arasında Yukarı Irak'ta yaşamış Obeyd kültürüne ait izler vardı. Bu iki tarih arasında bir zamanda muhtemelen biraz daha önce (Obeyd kültürü Kuzey Irak'ta MÖ 5000 lere kadar gider) yerel olarak kalmış bir çeşit selin bölgeyi kapladığı izlenimini veriyordu. Sonra sular çekilince toprağın üzeri kalın bir kil tabakasıyla kaplanmış, zamanla sertleşince de Obeyd halkı tekrar buraya yerleşmişti.

Doğal olarak Wolley bu umut veren keşifle çok heyecanlandığından bunun daha önceki Mezopotamya özdeşinin ağır etkisi altında olan Büyük Tufan'ın kesin kanıtı olduğunu ileri sürdü.

Olayın bu olmadığı ortaya çıktı ne yazık ki çünkü Ur'dan sadece 24 kilometre uzakta olan Eridu şehrinde yapılan başka bir deneme kuyusunda hiç kil tabakasına, üstelik burası diğer siteden daha aşağıda olduğu halde rastlanmadı.³⁶ Kiş şehrinde açılan deneme kuyularında da 'kil tabakasının' bulunmasıyla konu iyice içinden çıkılmaz bir hale geldi. Bu kez daha sonraki bir tarihe, belki MÖ 3. binyılın ilk yarısının sonlarına doğru gidiyordu. Daha ince alüvyon tabakaları Uruk, Lagaş ve Ut-

35 Roux, Ancient Iraq Sayfa 113.

36 age.

napıştım'ın kendi şehri Şurupak'ta da bulundu.³⁷ Aşağı Irak'ın her bir yanından gelen çelişkili sel göstergeleri bu düzlüklerin tarihli çeşitli dönemlerinde yerel olarak kalmış sellere maruz kaldıklarını ima ediyordu. Böylece bu tek tek olayların birleşmiş anılarının çok daha eski bir tarihten belki son Buzul Çağı'nın bittiği dönemden gelen sel mitlerinden derin biçimde etkilendiği sonucunu getiriyordu.

Böyle bir çözümün eksikleri vardır ve Obeyd kültürü döneminde olan büyük selin daha sağlam kanıtları Irak'ın kızgın kumlarının altında keşfedilmeyi bekliyor olabilir. Bununla birlikte bu hipotez Kürdistan dağlarındaki Anannage yurdu bilgimizi daha anlamlı hale getirir. Sel baskınlarının da içinde olduğu ikinci dönem iklim değişiklikleri bilgisi, niçin Kharsag'ın kayıtlı tarihinin sonuna doğru sert iklim koşullarına maruz kaldığının nedenini de açıklayabiliyordu. Bu Christian O'Brien'in ileri sürdüğü MÖ 6000-5000 yılları arasına denk gelir.

İki selin olduğuna dair Yezidi inancının kökeninde de aynı karmaşa vardır sanırım. Yine aynı biçimde İbrani geleneğin Gözleyenleri'nin Eden'e nasıl yerleştiklerini ve bir süre sonra ikinci sel yani muhtemelen MÖ 5000 yılları civarında olan Nuh Tufanı zamanında yıkımı nasıl yaşadıklarını da açıklıyor. Nefilim soyundan gelen çok sayıda kişinin de Obeyd kültürünün ortasındaki eski Irak düzlüklerini yutan bu yerel sel sırasında ölmüş olma ihtimali var.

İkinci selin büyüklüğü mitoloji ve efsanelerde çok abartılmış olsa bile şimdi bize Gözleyenler'in düşüşü ve yükselişiyle ilgili işe yarar tarihler sağlar. Eden/Kharsag yurdu son Buzul Çağı'nın bitimine doğru diyelim MÖ 9500-8000 tarihleri civarında kurulmuş olarak görünüyordu. Sakinler arasında bir çeşit ayrılma gerçekleşene kadar görece olarak izole biçimde yaşamaya devam etmişlerdi. Bu çok sayıda Gözleyen/Anannage'nin -İbrani öykülerinde ikiyüz, Sumer metinlerinde altıyüz çevredeki ovalara inmelerine orada insanların arasında yaşamalarına yol açtı. Bu MÖ 5500 yılında, Ön-Sumer şehir devle-

ti Eridu'nun kurulma dönemine denk geldi. Daha sonra MÖ 5000-4500 yılları arasında yerel ölçekte kalan ardıl iklim değişiklikleri meydana geldi. Bu tarihten itibaren iki rakip Anannage veya Gözleyenler grubu ortaya çıktı- birisi 'Anu Cenneti' dağlarında yaşayanlar diğeri 'dünyada' yani Mezopotamya düzlüklerinde. Bu son grup daha sonra Edimmu olarak bilinen vampir eğilimleri olan iri kıyım yeraltı ırkıyla ilişkilendirilen efsanelere en büyük esin kaynağı olmuştur.

Eğer bu tarihlendirme doğruysa, Yared, Hanok, Metuşelah, Lamek ve Nuh gerçekten tarihi kişilikler olarak var olduysa Anannage veya Gözleyenler'in arasındaki 'düşme' veya ayrılığın ortaya çıktığı ve ikinci, 'Nuh Tufanı'nın olduğu düşünülen tarihte MÖ 5500-4500 yılları arasında onların pekâlâ yaşamış olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Artık ben cennetin melekleri ve Hanokyan-Lut Gölü literatürünün Gözleyenleri'nin ilk evrelerden MÖ 3. binyıla kadar Yakın Doğu'daki uygarlığın kuruluşunu ciddi biçimde etkilemiş özgün bir ırk olduğuna emindim. Kanıtların bu teoriyi boşlamayacak kadar güçlü olduğunu hissediyordum. Onların neye benzediklerini, nerede yaşadıklarını, insanlık üzerine bıraktıkları etkiyi, çağın diğer gelişmiş kültürleri tarafından nasıl algılandıklarını biliyordum.

Ama hâlâ kim olduklarına veya nereden geldiklerine ilişkin bir fikrim yoktu. Onların ataları Kapadokya yeraltı şehirlerini kurmuş olabilirler miydi? Daha sonra, Van Gölünün kıyılarına yakın kaynak sularının olduğu doğuya dönmeden önce Doğu Anadolu boyunca kıvrılarak akan Fırat'ı mı izlemişlerdi? Ya da başka bir yerden -şimdilik resmimizde olmayan bir yerden- mi gelmişlerdi?

Gözleyenler'in son Buzul Çağı'nın kesilmesinden önce var olan çok daha önemli başka bir ırktan gelip gelmediklerini ileri sürebileceğim başka bir kanıt aramanın zamanı gelmişti artık. Hiç ummadığım bir kaynaktan gelen ipucu bana doğru yönü gösterdi.

21. Mısır kökeni

Yitik bir uygarlığı -böyle bir uygarlığın var olduğunu önce varsayarak kuşkusuz- nerede aramaya başlarsınız? Eğer Gözleyenler'in ataları bulundukları yerde çoğalmayıp, başka bir yerden göç ettilerse o zaman birileri veya bir yer bu gerçeği kaydetmiş olmalıydı. Belki de atalarının nereden geldiğine inandıklarını Kürtlere -Gözleyenler'in bugünkü soyu büyük olasılıkla- sorarak işe başlamak gerekiyordu.

Irak Kürdistanı dağlık bölgesinde yaşayan meleğe tapan kabilelerin Yezidi papazına bu soruyu sorarsanız ilk atalarının, gemisi yedi bin yıl önce El Cudi'ye oturan Nuh'un kendisi olduğunu söyler. Diğer bir deyişle onlar kendi ırklarını tamamiyle bölgenin yerlisi olarak kabul ederler. Aynı soruyu Ermeni ve Nasturi Kiliseleri Hristiyanlarına sorun, onlar da tıpkı Şii ve Sünni Müslümanlar gibi çok benzer yanıtlar vereceklerdir.

Yaresan ve Alevi dini gibi çok daha fazla İran etkisinde olanlar Medya'nın şeytan kralı Azhi Dahâka'nın zulmünden kurtulan kimselerden geldiklerini iddia edebilirler. Aynı za-

manda kendilerini hem İran'ın mistik krallarının vatani hem de Hint-İran ırkının ülkesi Airyana Veyah'tan olduklarını da ileri sürebilirler.

Yalnızca Yahudi Kürtleri Gözleyenler'in kökeni üzerine bir parça ışık tutarlar. Onların, Yahudi olmayan Kürtlerin, Süleyman'ın sarayındaki beşyüz cinle (başka bir versiyonda yüz cin) Avrupalı beş yüz bakire (veya yüz kadın) arasında meydana gelen evliliğin ürünü yani Cinlerin Çocukları olduğu (Ondördüncü bölüme bak) iddiaları ilk bakışta düşündüğüm-den daha çok konuyla ilgiliydi. Avrupa ve bakireler arasındaki ilişki hiç olmazsa bir kısım Kürtlerin niçin beyaz Kafkasya özellikleri gösterdiğini açıklayacaktı. Gözleyen izlerinin de içinde olduğu onların açıklanamayan şeytansı özellikleri Arap ve Yaresan rivayetlerinde meleklerin günahkar arkadaşları cinlere atfedilmişti. Peki bu cinlerin niçin Kudüs'teki Süleyman'ın sarayından geldiği ileri sürülmüştü? Buna kesin bir yanıt yoktu ve bu tuhaf halk masalı kendi başına çok şey anlatmıyordu.

Maday'ın kökleri

Kürdistan'ın yerli kültürlerinden uzaklaşınca kendimi Güney Irak bölgesinin Bataklik Araplarının dini Mandeizm ile ilgili eserlere bakarken buldum. Araştırmacılar onların MÖ 5000 dolaylarında Zagros dağlarından eski Irak düzlüklerine göç etmiş Obeyd kültürünün soyundan gelenler olduğunu ileri sürmüşlerdi. Mandeistlerin göç ettikleri vatani olduğu düşüncesi onların ilk atalarının Doğu Kürdistan dağlarında bir yerlerde bulunan Maday dağından geldiğine olan inançlarını da çok anlamlı kılar. Buna karşın Mandeistler onların ırkının gerçek yerinin burası olmadığını söylerler. En eski atalarının Maday Dağına yani Kürdistan'a yabancı bir ülkeden geldiklerini iddia ederler.

O yabancı ülke Firavunlar diyarı Mısır'dı.¹ Mandeistler bu

1 Drower, The Mandaeans of Iraq and Iran Sayfa 10 :Halâ açıklanamamış olan Mısırlılar'ın iki dini oldukları ve Mandeist ırkın asıl atalarının Mısır'dan Tura'da Maday'a gittikleri iddiasıdır.

gücü MÖ 1300 Musa'nın çıkışı ile birleştirirler ama dinlerinin den sürdüğü mitolojik zaman dilimlerinin kelimesi kelimesi alınmaması gerekir. Orta Doğu'nun diğer birçok dindaşları gibi Mandeistler de kabile tarihlerini Tevrat kronolojisi içinde bir yere oturtmaya çalışırlar ve bu çoğu kez kültürel altyapıların içine Babil klasik ve Pers mitolojisinin girmesiyle daha da karmaşık hale gelecek, efsanelerden, masallardan oluşmuş bir turlüye dönüşür. Bu, Mandeist rivayetin atalarının Mısır'dan geldiğini ısrar etmelerinin nedenini anlamaya yeter.

Kürtlerin aslında Filistin'den gelen cinlerin torunu olduğunu anlatan Yahudi halk masalında olduğu gibi bu Mandeist efsanesinin de kendi başına pek değeri yoktur. Ama bu eski hikayeler birlikte düşünüldüğünde Suriye, İsrail ve Filistin'den içeri doğru Mısır'ı gösteren bir ok beynimizde canlanır. Bu yön tayin eden ok ne kadar açık olursa olsun yalnızca ilginç bir yardımcı olarak nitelenmesi gerekir, fazla değil. Çünkü Kürdistan, Irak ve İran'ın söylenceleri Gözleyenler'in kökeninin ne olduğunu aydınlatmaya yetmez.

Eğer Gözleyenler, gerçekten de MÖ 8000 yılından itibaren Yakın Doğu'da meydana gelen neolitik gelişmeyi hızlandıran Kürt araştırmacı Mehrdad Izady'nin söylediği 'bilinmez güçleri' kullandıysa o zaman onların gelişmiş teknik ustalıkları tarım bilgisi, hububat ekme, hayvan evcilleştirme, bitki yetiştirme, metalürji, çömlekçilik, astronomi, yaratılış mitleri, zaman devirleri gibi daha anlaşılması zor bilimleri de içine almış olmalıydı.

Gözleyenler'in Yakın Doğu dışında bir yerde olduklarını kanıtlamak için MÖ 9. binyıldaki son Buzul Çağı'nın bitiminden önce Batı Asya'da bu tür teknolojik kapasitenin olduğunun daha kesin kanıtlarını bulmam gerekiyordu. Eğer gerçekten de MÖ 10500-8500 paleolitik çağın son aşamalarında yapıldıysalar Kapadokya yeraltı şehirleri böyle gelişmiş kapasitenin olduğunu gösteren kanıtları sunuyordu. Ama yine de yalnızca Orta Doğu'ya değil Kuzey Afrika'ya da büyük bir ağ atsaydım ne gibi gelişmiş kültür kanıtları takılırdı buna?

Böyle tartışmalar toplum yaşamı, örgütlü toplum ve ilkel

teknolojinin kaç yıllık olduğu sorusunu beraberinde getirdi. İnsanlığın kökenleri konusunda belli başlı ansiklopediler başvurarak, Eski Dünya'daki uygarlık gelişiminin MÖ 5500 civarındaki eski Mezopotamya şehir devletlerinden Orta Doğu'nun en eski ve en önemli yerleşim yerlerinden birisine -Eriha'ya kadar giden izlerini inceledim.

Ve sonra Eriha

Eriha kentinin MÖ 8500 yılı civarında bir kaynağın çevresinde ilk Natufyen yerleşimciler tarafından kurulduğu düşünülür. Son derece eski çağ olduğundan arkeologlar bu çağı insan evriminin en az bilinen dönemi 'protoneolitik' başka bir deyişle neolitik sıçramanın başlamasından hemen önceki dönem olarak nitelemek zorunda kalmışlardır.

O halde Eriha'nın protoneolitik halkı kimdi?

Tüm bildiğimiz şey, çentikli ok-yay yaptıkları ve kullandıklarıdır. Herhangi bir çeşit çömlek yoktu ama çakmaktaşıdan güzelce yonttukları tabaklar kullanıyorlardı. Delgiler, bıçaklar, bıçkılar ve kazıyıcılar da ya çakmaktaşıdan oyulmuş ya da siyah obsidiandan yapılmışlardı. Bu volkanik camın analizi onun Orta Anadolu'dan MÖ 8300 yıllarında ithal edildiğini varsaymayı gerektiriyordu.² Bu yargı yaklaşık 1800 yıl sonra Çatalhöyük kültürü ortaya çıkana kadar hemen hemen Anadolu'nun protoneolitik halkları hakkında hiçbir şey bilinmemesi gerçeğine karşı ileri sürülür. O zaman insanlık gelişmesinin bu kadar erken evresinde obsidian ihracatı yapan nasıl bir kültürdü? Kapadokya yeraltı şehirleriyle bunun bir bağlantısı var mıydı?

Belki.

Sonraki bin yıl içinde Eriha olağanüstü gelişmiş büyük bir şehir haline geldi. Yarım-yumurta biçimli, kerpiç evleri yüksekliği beş metreyi bulan devasa duvarlarla çevrilmişti. Bu duvarları sert kaya yatağına oyulmuş derin bir hendek çevreliyordu. Kalenin yüksek duvarlarına tepeden bakan çapı dokuz

2 Mellaart, Çatalhöyük -A Neolithic Town in Anatolia sayfa 20

metre olan içinde merdiveni bulunan taştan bir kule vardı. Bu haliyle bu kale MÖ 7500 yılına ait protoneolitik bir yapıdan çok Orta Çağların Haçlı şatosuna daha çok benziyordu.

Bu kadar eski bir kültür, birkaç yüz kişinin emir-komuta zinciri altında uzun dönem işbirliği yaparak ancak gerçekleştirebileceği böyle devasa koruma duvarları yapmaya niçin gereksinim duymuştu? Eriha halkı kimi veya neyi dışarda tutmaya çalışıyordu? Uygar dünyamızın bu kadar eski bir çağında hangi kültür onları boyunduruk altına almak istemiş olabildi?

MÖ 8. binyıl boyunca Eriha Orta Anadolu'da bilinmeyen bir kaynaktan siyah obsidian almayı sürdürdü. Volkanik cam Van Gölü Gözleyenleri ile olan tek ticari bağ olarak görüldüğüne göre onlar Eriha ile ticaret yapıyor olabilirler miydi?

Kimse bilemez bunu.

Eriha'nın kuruluşu (MÖ 830) ile Paleolitik çağın (MÖ 10500-8500) son evreleri arasında Orta Doğu'daki insan yaşamı hakkında pek az şey bilinir. Hayvan evcilleştirmenin bir iki örneği Yakın Doğu'nun kimi arkeolojik sitelerinde bulunmuştu. Filistin Protoneolitik Natufyen kültürüne atfedilen birkaç mezar vardır. Tuhaf biçimli öğütme taşı, dibek, orak ve ambar kuyularının da aynı bölgede bulunması James Mellaart'ın adlandırdığı gibi 'tarım başlangıcı'nın olduğu izlenimini veriyordu.³ Ayrıca Kuzey Suriye Yukarı Fırat'taki Tel Abu Hureya isimli höyükten hayvan evcilleştirme ve ilkel tarımın olduğunu gösteren kanıtlar elde edilmişti. Karbon izotopu testleri buradaki toplumsal yaşamı MÖ 9500 kadar çıkardı. Eğer bu tarih okumalar doğruysa bu örgütlü toplumun ilk ve olağanüstü örneği sözü edilen tarihle ilişkili olarak görünür, MÖ 8000 dolaylarındaki neolitik sıçramanın başlamasından önce Orta Doğu'da gerçekleşen evrimsel gelişme bakımından açıklanamaz.⁴

Peki böyle miydi? Uygar toplumun temelleri bir çeşit ilkel teknolojiyle birlikte Eski Dünya'da MÖ 9000-8500 arasındaki

3 age. Sayfa 19.

4 Moore, 'A pre-Neolithic Farmer's Village on the Euphrates'62-70. sayfalar

bir zamanda alçakgönüllü bir tarzda mı başlamıştı?

Büyük ansiklopediyi tam kapatırken başka bir bölümde, MÖ 13. binyıla kadar Mısır'ın her yerinde görülen tarım öncesi 'denemelerden' söz eden bir söz ilişti gözüme.

'Denemeler' derken neyi kastediyordu?

Acaba MÖ 13. binyılda Mısır'da neler olup bitmişti? Bunu mutlaka öğrenmem gerekiyordu, biraz araştırdıktan sonra Michael A. Hoffman tarafından yazılan *Egypt Before the Pharaohs* (Firavunlar'dan önce Mısır) isimli *Prdynastic Egypt* (Hanedanlık Öncesi Mısır) üzerine hayli bilgilendirici bir kitaba rastladım. Bu düşmüş ırkın kökenlerini bulma araştırmamda beni hiç ummadığım yeni bir beyzbol oyununa soktu.

Sulara gömülen

Mısır'daki paleolitik kabile kültürlerinden başlangıçtan beri benim en çok ilgimi çeken İsnan'dı. Onların ilginç uygulamaları alışılmadık şeylerin MÖ 13000-12000 yılları arasında Mısır'da olduğu konusunda beni kesinkes inandırdı. Yukarı Nil'deki dört İsnan sitesinde; İsna'da (kültür ismini buradan almıştır), Naqada'da, Dişna'da ve Aswan nehrinden 200 kilometre uzaktaki Tuşka'da paleontologlar bu eski insanların kendi hububat ürünlerini yetiştirdiklerinin sağlam kanıtlarını günışığına çıkardılar. Taştan yapılmış oraklar hasatı biçmekte kullanılıyordu, hububattan mümkün olan en fazla miktarı çıkarmak için öğütme taşları vardı.⁵ İsnan yalnızca ilkel bir tarım biçimine sahip olmakla kalmamıştı aynı zamanda hayvan evcilleştirmede ve bizim kullandıklarımıza benzer küçük bıçaklar yapma işinde ustalaşmışlardı.

Bununla birlikte İsnan'ın teknolojik ustalıklarındaki ani düşüş benim hayal gücümü bir an için sekteye uğrattı çünkü MÖ 10500 dolaylarında tahıl üretiminde kullanılan öğütme-taşı ve oraklar hiç iz bırakmadan aniden kaybolurlar, Nil Vadisinin daha az gelişmiş kültürleri tarafından kullanılan türden daha

5 Wendorf and Schild, *Prehistory of the Nile Valley* (Tarih Öncesi Nil Vadisi) Sayfa 291

kaba taş aletlerle yer değiştirirler.⁶ Tarım Mısır'da, MÖ 5500 yıllarında İnsan gelişmiş tekniklerini yitirdikten beş bin yıl sonra, muhtemelen Filistin'den yeniden alınana kadar hiç görünmez. Daha da garibi MÖ 10500 yılından sonra, sonraki binyıl içinde Eski Dünya'nın başka bir yerinde de tarıma rastlanmamasıdır.

Niçin?

İnsan evrimi; eğer birşey bulunduyorsa geriye, daha ilkel olana bir daha dönülmez kuralına göre işler. İnsan'a ne olmuştu?

Paleontologlar bu değişikliğin, MÖ 10500 dolayında Mısır'da işgal etmeye başlayan seller ve arkasından gelen büyük kuraklıklarla yaşam biçiminin değişmesi yüzünden olduğunu düşünürler. Bu doğru muydu? Daha önce de belirttiğim gibi bu kesin tarih son Buzul Çağı'nın kesilmesinden önce meydana gelen ve Profesör Hapgood'un yer kabuğu değişmesi olarak adlandırdığı global felaket ve iklim değişiklikleriyle uyuyordu. İnandığım gibi eğer bu felaketler bazı kültürler tarafından önceden sezildiyse o zaman bu olay için onların yiyecek depolama olasılıkları kesindi, bu daha güvenli bölgeler olarak düşünülen yerlere göçü gerektiriyordu.

Daha eski bir Mısır kültürü

Bu bilmeceyi çözmenin tek yolu kuşkusuz İnsan'ın niçin MÖ 13000-12000 yılları arasında bu kadar hızlı bir biçimde geliştiğini anlamaktan geçiyordu. Bir biçimde sanki onların kabile kültürü protoneolitik çağı başlatmış gibi görünüyordu. Öyle olsa bile nasıl olmuştu da İnsan kültürü Orta Doğu'daki başka bir kültürden çok daha hızlı gelişebilmişti? En kolay yanıt onların rakiplerinden daha hızlı gelişmek için zihinsel ve kültürel yapabilirliklerinin fazla olmasını ileri sürmektir. Bu kesinlikle aklı yatkın bir teoridir ama çok daha başka bir çözümün olması da beklenebilir. Başkalarından daha hızlı öğrenmeyi sağlayacak zihinsel yetenekler yerine belki de sahip oldukları teknolojik kapasite İnsan halkına kendilerinden da-

6 Hoffman, Egypt before the Pharaohs 89-90. sayfalar

ha ileri gitmiş bir toplum tarafından verilmişti. Eğer öyleyse bunlar kim olabilirdi? Aynı zamanlarda temel becerilerini ve teknolojilerini tıpkı Gözleyenler'in Kürdistan'da yaptığı gibi daha ilkel toplumlara vermeye başlamış daha üstün bir ırk olabilir miydi? Belki geç paleolitik dönemlerin Nilotik [Nil civarında yaşayanlara ait] halkı karşılıklı çıkarları gereği bu hayli gelişmiş kültürle işbirliği yapmıştı.

Böyle bir teori herhangi bir açıdan doğruysa o zaman İsnan toplumlarının tarım ve keskin aletler teknolojisini kullanmayı bırakmalarının nedeni yalnızca onların aletlerini bırakıp başka bir yere yerleşmelerinden değil aynı zamanda onlara bunları öğretenlerin de MÖ 10500 dolaylarında Mısır'dan ayrılıp yukarı bir yere göç etmelerinden kaynaklanıyordu. Usta öğretmenleri olmadan ekip biçme işlerini yapamadıklarından İsnan yeniden eski avcı-toplayıcı toplum düzenine geri dönmüştü, tıpkı onların çağdaşı diğer kültürlerin yaptıkları gibi.

Bu aşamada bu tür iddialar tamamen hipoteze dayalıdır. Ama burada önemli olan paleolitik Mısır'da tarımın birden bire ortaya çıkmasıyla MÖ.8000 yılından sonra Kürdistan'ın yüksek yerlerinde tarımın bir kez daha görünmesi arasındaki büyük benzerliklerdir. Bir bağlantı olabilir miydi? Mısır'ın gelişmiş olduğu ileri sürülen kültürünün mirası Kürdistan'daki ani neolitik sıçramanın arkasında yatan 'bilinmez güçler' olabilir miydi?

Bu bilinmeyen kültür kime ait olabilirdi? Gözleyenler'in ataları olabilir miydi? Mandeistler'in atalarının Mısır'dan Madağaskara'ya geldiklerinden söz eden söylencenin arkasında yatan şey bu muydu? Eğer eski Mısır'ın gizlerini derinlemesine araştırırsam bu soruya o zaman belki inandırıcı bir yanıt bulabilirdim.

Uzun başlı insanlar

Son Buzul Çağı'nın bitmesini işaret eden şiddetli küresel felaketler, büyük iklim değişimleri döneminden sonra Mısır'da herşey yolunda gitmiş görünmektedir. Paleoklimatolojik araş-

tımlar sonucu bilinen tek şey MÖ 8000-5000 yılları arasında ülkenin çok uzun dönemler süren yağmurlarla boğuştuğudur. Bu dönemi araştırmacılar neolitik subpluvial (pluvial, sürekli yağan yağmur dönemi anlamındadır) olarak adlandırmışlardır. Bu çağda Mısır'da yaşayan insanlar hakkında pek birşey bilinmez.

İnsan faaliyetlerinin bir sonraki önemli dönemi daha önceki paleolitik atalarına benzemeyen, yerleşik toplumlar-kentler kuran, toplumları örgütleyen, hayvan evcilleştiren, kendi ürünlerini yetiştiren, yabancı ülkelerle ticaret yapan ve ilkel endüstriler yaratan neolitik insanların Mısır'a gelişyle başladı. Firavunların gelişinden önceki son iki aşama Yukarı Mısır Luksor yakınlarındaki El Amrah köyünden ismini alan Amratyan ve Kahire'nin 72 kilometre güneyindeki El Gerzeh köyünden ismini alan Gerze idi. Amratyan halkı MÖ 4000-3500 arasında yaşamıştı, çömlekçilikte totemik resimleri ilk kullanan kişiler olmaları açısından da önemliydi. Çamur duvarlarla çevreledikleri mezarları da çarpıcıydı. Gerzeliler onların halefiydi; kamış, çamur, saman gibi malzemelerden çok daha sağlam evler kurmaları yanında kabinleri olan papirüs botlar yapabilme başarısı da göstermişlerdi. Ayrıca mavi-yeşil sırlanmış topraktan çini yapma, el-baltası, hançer, bıçak gibi silahlar ve araç gereçler yapmak için bakır dökme sanatını da keşfetmişlerdi. Buna ek olarak Gerzeliler Güneybatı Asya'dan kurşun ve gümüş, Afganistan'a kadar uzak bölgelerden de lapis-lazuli ithal ettiler. Zanaatkarlar, sanatçılar farklı iş kollarında, sanatlarda ortaya çıktılar. İçinde eski Irak'ın da dahil olduğu diğer Güneybatı Asya kültürleriyle ilişkilerde bulundular.⁷ Bu dönem Mısır tarihinde Hanedanlık öncesi dönem olarak bilinir.

Gerze kültürü MÖ 3100 yılında; Mısır'ın şimdi bizim bildiğimiz çöle dönüşmeye başladığı dönemde sona erdi. Aynı zamanda her biri farklı bir totemik sembol veya tanınma alameti taşıyan birçok kabile reisi veya kral kendilerini savaş tanrıları olarak hem Yukarı hem Aşağı Mısır'da göstermeye başladılar. Önemsiz kralların baskıları, onların sonunda Mısır Ha-

7 age. Sayfa 140.

nedanlığının temellerini atan Narmer veya Hor-aha gibi firavunlar tarafından egemenlik altına alınması bu dönemde gerçekleşti. Sumer uygarlığının kurulmasından sadece yüz yıl önceydi.

Bu neolitik subpluvial [sürekli yağmur altında] dönem boyunca bu bölgelerde Mısır'da gelişmiş bir ırkın olduğunu gösteren arkeolojik bir referans yoktu. Ama ben MÖ 4. binyılın sonuna doğru böyle bir ırkın Mısır'da olduğunu ileri sürmeye yarayacak umut verici bir kanıt bulmuştum. Yukarı Mısır'ın kuzey kesminde bulunan, hanedanlık öncesi dönemin sonlarına ait olan bir grup mezarda 'kafatasları ve vücutları oradaki yerli ırktan daha büyük olan insanlara ait anatomik kalıntılar' vardı.⁸ Walter Bryan Emery isimli çok ünlü, saygıdeğer Mısırolog Mısır'da hanedan öncesi ve ilk hanedan dönemi Mısır toplumuna ilişkin ayrıntılı çalışmalar yaptı. Bunlardan öylesine etkilendi ki 1961 yılında basılan *Archaic Egypt* (Eski Mısır) isimli kitabında şu yargıya vardı:

...bu insanların başka bir ırktan türemiş olduklarını ileri sürmek olanaksızdır. İki ırkın birleşmiş olması gözönüne alınması gerekli birşeydir ama birleşmenin olduğu zamanda -böyle bir birleşmenin olduğunu bir an için varsayarsak- bu kadar hızlı gerçekleşemezdi, çünkü tüm eski dönem boyunca (yani ilk iki firavun hanedanı dönemi; MÖ 3100-2700) uygar aristokrasi ile yerliler arasındaki fark çok çarpıcıdır, özellikle de gömülme adetleri açısından. Ancak ikinci hanedanlık dönemi yaklaştığında, aşağı tabakanın, efendilerinin gömülme tarzlarını ve mezar mimarilerini benimsediklerinin kanıtını bulabiliriz.⁹

O halde Mısır'ın krallık soyunu kurduğu, yerel halka yeni gömme adetleri öğrettiği düşünülen bu iri gövdeli ırk, 'efendiler' kimdi? Emery, onları Turin'de saklanan çok eski bir kral listesine göre ilk tanınan firavunlar Narmer ve Hor-aha (Yu-

8 Emery, *Archaic Egypt*, sayfa 39.

9 age. Sayfa 40.

nan Menes) ortaya çıkmadan önce Mısır'ı 13420 yıl gibi inanılmayacak kadar uzun süre yöneten şahin başlı tanrı Horus'un Arkadaşları veya taraftarları ile bir tutuyordu.¹⁰

Emery, *Archaic Egypt* isimli kitabını yazarken bu gerçeğin farkında olmuş olmalıydı. Bu yüzden Mısır'ın en eski atalarının uzun boylu büyük kafataslı olduklarını ima ediyordu. Ayrıca şunu da söylemişti: 'Bu işgalcilerin ırksal kökeni bilinmez ve Mısır'a gelirken izledikleri yol da tamamen karanlıktadır.'¹¹ Kitabında bu kültürün eşsiz mimarisiyle eski Irak kültürü arasındaki benzerlikleri gösteriyor ve okuyucuya her iki uygarlığın ortak bir kökeni olduğu izlenimi veriyordu.

Mısır'ın en eski sakinleriyle Mezopotamya'nın ilk şehir devletleri arasındaki yakın ilişkinin başka bir kanıtı ünlü Fransız arkeolog Jacques de Morgan'ın Yukarı Mısır Abydos'ta ortaya çıkardığı hanedan öncesi mezarlarda bulunan kafataslarının incelenmesinden geldi. Her bir kafa kemiği D. Fouquet isimli bir antropolog tarafından incelendi. Fouquet bunların arasında eski veya şimdiki Mısırlılara hiç benzemeyen bir ırka ait olan kafatasları olduğunu bildirdi. Bunlar 'büyük başlı' ya da uzun ve dar olduğundan uzun-kafalı diye adlandırılıyordu.¹²

Bu görüşü destekleyen başka birşey de 'büyük-başlı hanedan öncesi Mısırlılar' diye bilinen insan kalıntılarının Mezopotamya'nın ilk dönem Sumer mezarlarında da bulunmalarıydı.¹³ Örneğin Sumer ırkına hiç benzemeyen uzun başlı kafatasları Irak Cemdet Nasr ve Kiş'teki kazılar boyunca bulunmuştu.¹⁴ Bunlar en alt tabakalardan günışığına çıkarıldığından en az beş bin yaşında olduğu varsayılıyordu. 1933 yılında

10 Schwaller de Lubicz, *Sacred Science* (Kutsal Bilim) sayfa 86.

11 Emery, *Archaic Egypt*, sayfa 40

12 Field, 'The Antiquity of Man in Southwestern Asia' (Güneybatı Asya'da İnsanın Yaşı) Sayfa 55.

13 age.

14 Field, 'The Cradle of Homo Sapiens' (İnsanın Beşiği) Sayfa 429'da L.H.Dudley Buxton'un S.Langdon'un *Excavations at Kish* (Kiş'te Kazılar) isimli kitabının Cilt I, 115-125.Sayfalanna ilişkin yazdığı notu alıntı yapar. Ayrıca *Journal for the Asiatic Society* 1932, 967-970.Sayfalar. Cemdet Nasr'da bulunmuş boyalı çömleklerle çağdaş tek örnek uzunkafalı idi. Bak, Field, 'The Antiquity of Man in Southwestern Asia'.

American Antropologist için yazılan bir makalede yazar Henry Field bu büyük kafataslarının, proto-semitik bir kültürün kanıtını temsil ettiği sonucuna vardı. Bunlar MÖ 3000 dolaylarında onlardan çok farklı kafatasları olan yerli bir kültür tarafından yönetilmeden önce Sumer öncesi şehir devletlerin asıl kurucusu idiler.¹⁵

Uzun-kafalı bu insanlar kimlerdi? Gelişmenin ilk aşamalarında Mısır'da yaşamış bir kültürün torunları olabilirler miydi? Sumer'in kuruluşuyla ilgili Christian O'Brien ve benim çoktan Eden'in Gözleyenleri'ne verdiğimiz rolü acaba bu kültürün bıraktığı mirası oynamış olabilir miydi? Günahkar ırkla ilgili olarak kaydedilmiş engerek yüzler kuşkusuz antropologlar tarafından hem Mısır hem de Sumer'in en eski mezarlarında bulunmuş olan uzun başlı insanların klasik özelliği olarak görülüyordu.

Gözleyen tanrılar

Eğer Gözleyenler'in ataları gerçekten de uzun başlı, hanedanlık öncesi Mısır aristokrat ırkıyla ilişkiliyse o zaman bu bilinmeyen kültür hakkında öğrenilecek başka ne vardı? İlk firavun hanedanlığı ortaya çıkmadan önce affallatıcı bir 13420 yıl Mısır'ı yönettiği söylenen Horus'un arkadaşları, Şimşu-Hor ile bağlantıları var mıydı? Ülkeyi yönettiği söylenen bu mitolojik kişiliklerden de önce, Turin kral listesi Mısır'dan kelime anlamı 'tanrılar' anlamına gelen *ntr* ülkesi olarak söz ediyor. Üstelik *ntr*-tanrılar ve ölümlüler arasında arabulucu olarak görevli olan, Şimşu-Hor'la bir tutulabilecek 'kutsal varlıklar'dan oluştuğu varsayılan bir ırk Urşu veya 'Gözleyenler' vardı.¹⁶

Turin-kral listesi ve diğerleri sadece düş ürünü müydü? Yoksa *ntr*-tanrılar ve diğer 'kutsal varlıklar'ın fiziki biçime sahip olarak Mısır'da yaşadığı bir dönem olmuş muydu? Bu mitolojik çağ ile Gözleyenler'in kökenleri arasındaki varsayımsal

15 Field, *The Antiquity of Man in Southwestern Asia* 59-60. sayfalar.

16 Budge, *The Gods of the Egyptians* (Mısırlıların Tanrıları) Cilt I.84, 161. sayfalar.

bir bağlantı ntr terimiyle ilgiliydi.

Mandeizm geleneğine göre fiziksel yok oluştan sonra ölenin ruhu 'bir kurşun gibi' kendisi ölüm tanrısı olan Pthahil'in göksel ülkesine gider. Önce Sur isimli mağrur beyaz bir dağın üzerinden geçer, onun arkasında Mataratha yani yargı yeri vardır. Burada ntr veya gözlem evine gelirler. Buradan ışıktan varlıklar her matarta veya ülkeyi izlerler.¹⁷ Eğer ruh dindarsa Kutup Yıldızı'na doğru 45 (bazan 40) gün daha yolculuğunu yapmasına izin verilir. Yok eğer hayatı boyunca işlediği kötülükler yaptığı iyiliklerden fazla veya ona eşitse o zaman ruh arınma ve cezalandırma için Matarathe'da kalır. Eğer ruh doğuştan kötüyse Kıyamet gününe kadar bir ateş bir buz yiyerek acı çekecek Ur isimli dev bir yılanın karnına atılır.¹⁸ Kutup Yıldızı'na olan yönsel ilgisinden dolayı Mataratha Mandeistlerin vatanının kuzeyine yerleştirilir. Bu Hristiyan Arafı ile benzerlikleri olan göksel ülkeyi ve 'büyük beyaz' Sur Dağını Kürdistan dağlarına doğru götürür.

Mandeistler'in kuzeyde yerleşmiş yüksek kulelerden ntr'leri 'gözleyen' 'ışıkta varlıklarla' yönetilen göksel bir ülkeye inanmaları çok önemlidir. Gerçekten de bazı Yakın Doğu dillerinde Mısır dilinde 'tanrı' veya 'tanrılar' anlamına gelen ntr kökünün 'gözlemek' yüklemi ve 'gözleyen' ismiyle ilişkili olduğunu biliyorum.¹⁹ Mısır mitolojisiyle diğer bir bağ Mandeizmdeki ölüm tanrısı Pthahil isminin köküyle ilgilidir. Bir çömlekçi çarkı üzerinde insanlığı yaratan Mısır tanrısı Ptah ile öylesine benzer ki ikisinin aynı kaynaktan türemiş olduğu kesine yakındır. Bu varsayım Pthahil'deki il ekinin kutsal varlığın gerçek ismi Pthah'tan ayrı olarak 'tanrı' anlamına gelen eklenmiş isim olmasıyla bir kez daha desteklenir.²⁰ Mandeistler kendi kökenlerinin Mısır'dan geldiğini iddia ettiklerinden bu etimolojik benzerliklerin şaşırtıcı bir tarafı olmaması gerekir.

Mısır ntr-tanrıları ile Kürdistan'ın Gözleyenleri arasında

17 Drower, The Mandaeans of Iraq and Iran. Sayfa 197

18 age. Sayfa 198

19 Sitchin, The Stairway to Heaven. Sayfa 77.

20 Drower, The Mandaeans of Iraq and Iran. Sayfa 27 .

bağlantı kurmak için biraz ayarlama gerekiyor görünüyordu. Bu sonuca rağmen tanrı-krallar dizisi tarafından yönetilen örgütlü bir toplumun, Yakın Doğu'da ilk uygar toplum ortaya çıkmadan binlerce yıl önce Mısır'da olduğunu düşünmek bile saçma görünüyordu. Eski Mısırlılar *Zep tepi* diye bilinen bir şeyden bahsediyorlardı. Yani ilk zaman. İlk yaratılış noktasında başlayan Osiris ve oğlu Horus gibi ntr-tanrıların hüküm sürdüğü bir çeşit Altın Çağ'dı bu. Ünlü Mısır dili araştırmacısı R.T. Rundle Clark'a göre Altın Çağ "öfke, kavga, çekişme, tantana olmadan önce gelen mutlak mükemellikti. Re zamanı, Osiris veya Horus zamanı diye bilinen bu kutsal dönemde ne ölüm, ne hastalık ne de felaket vardı."²¹

Irklarının çok eskiye gittiği konusunda Mısırlılar yalnız değildi, Yunan filozoflar da aynı görüşü paylaşıyorlardı. Örneğin Eflatun (MÖ 429-347) *Timaeus*'da 'büyük büyük babasının arkadaşısı ve akrabası' Solon'un öyküsünden söz eder. Bu adam görünüşe bakılırsa Mısır'a gitmiş Sais kentinde Nil deltası içine kurulmuş Tanrıça Neith tapınağında papazlarla çok aydınlatıcı bir konuşmaya girişmişti. Helenlerin eskiliği konusunda, bir papaz Solon'a ders veriyordu:

'Ey Solon ey Solon! Siz Helenler çocuktan başka bir şey değilsiniz. Asla yaşlı bir adam yoktur ki Helen olsun' Solon bunu duyunca 'ne demek istiyorsun?' diye sordu. 'Şunu demek istiyorum' dedi, 'fikirde çok gençsiniz; eski söylencelerden geçen eski bir fikir yoktur sizin aranızda, ne de çağların yaşlandırdığı bir bilim. Bunun nedenini sana söyleyeyim şimdi: Her zaman birçok nedenden dolayı dünyanın varını yoğunlu yutan yangınların da içinde olduğu felaketlerle insanlık yok olmuştur, bundan sonra da olacaktır. Bu olduğu zaman dağlarda, kuru yerlerde veya yüksek yerlerde yaşayanlar nehir veya deniz kıyılarında yaşayan insanlardan daha fazla yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bizim sadık kurtarıcımız Nil, bizi bu beladan hep uzak tutar. Diğer yandan tanrılar dünyayı tufanlarla temizlediklerinde, sizlerin arasında bu kez sağ kalanlar

21 Rundle Clark, *Myths and Symbols in Ancient Egypt*, 263-264. sayfalar.

çobanlar ve sürü adamlarıdır, halbuki şehirlerde yaşayanlar taşan ırmaklara kapılıp denize dökülürler; ama bizim ülkemizde ne o zaman ne de bu zaman sular tarlaların üzerine yukarıdan gelmez hep aşağıdan gelme eğilimindedir. Böyle olunca burada saklanan şeyler her zaman en eski olur.’²²

Sais'teki yaşlı papaz Solon'a 'dünyadaki en güzel ve en soylu ırk' hakkında birşeyler anlatmaya devam eder, sonra Herakles Direkleri'nin ötesindeki masal ülkesi 'Atlantis' in onların yaşadığı çağdan yaklaşık 9000 yıl önce - MÖ 9600 yılları civarını veren bir tarih ki bu son Buzul Çağı'nın bitimini haber veren küresel felaketler ve iklim değişimlerinin olduğu zaman dilimidir- yıkıcı depremler ve seller tarafından nasıl yıkıldığı'nın öyküsüne geçer. Papaz 'kutsal kayıtlara' göre Mısır ırkının '8000 yıl önce' kurulmuş olduğunu başka bir deyişle Atlantis'in batışından 1000 yıl sonra 'bu en soylu' ırktan sağ kalanlar tarafından Helen ırkının kurulmuş olduğunu da anlatır.²³

Bu tarihler Eflatun'un aslında 900 yıl veya 9000 ay devri demek istediğini ileri süren onu yanlış hesapladığını söyleyen akademisyenler tarafından doğru kabul edilmemiştir. Bu eleştiriye karşın diğer Eski Yunan-Mısır araştırmacıları eğer Eflatun 9000 yıl dediyse onun 9000 yıl demek istediğini ne eksik ne de fazla olması gerektiğini söyleyerek bu görüşlere karşı çıktılar.²⁴ Eğer bu doğruysa her bir zamanda küresel felaketlerin ortaya çıktığını dünyanın kendi anısını unutmaya eğiliminde olduğunu ima eder. Bu arada bizler kendimizi Tanrının bu dünyaya yerleştirdiği tek ve biricik insan ırkı olduğunu zannederiz.

Paleolitik geç dönemden Firavunlar dönemine kadar Mısır'la ilgili Ortodoks antropoloji ve arkeoloji ancak bu kayıp anının tekrar keşfedilmesine giden yolda bana yararlı olabilir. Eski Mısır'ın mitleri ve efsaneleri tanrıların Mısır'ı yönetti-

22 Donnelly, Atlantis- The Antediluvian World Sayfa 8 Eflatun'un Timaeus isimli eseri, ii 517'deki diyalogları alıntı yapıyor.

23 Donnelly, Atlantis- The Antediluvian World sayfa 9

24 Griffiths 'Atlantis and Egypt' (Atlantis ve Mısır) 19-21. sayfalar.

gi bir dönemi kasteden sözlerle doludur ama bunlar yeterli değildi. Bu eski fabllar içinde debelenerek Mısır'daki o eski kültürün varlığına ilişkin sağlam bir kanıt bulamayacaktım. Üzerinde çalışabileceğim daha sağlam kanıtlara gereksinim duyuyordum, başlangıçtan itibaren bir anıt Mısır'ın son gizlerini çözecek tüm ipuçlarını içinde barındırıyordu. Bu günahkar ırkın köklerini bulma araştırmamda bir sonraki hedefim olan Büyük Sfenks'ti.

22. Terörün babası

Kahire şehir ışıkları göründükten sonra, otobüs, sürekli korna çalan arabalar, bitkin eşekler, Coca-Cola reklam panoları ve mopedlere binmiş genç Mısırlılarla dolu caddeden geçerek yolculuğunu sürdürdü. Bu karman çorman varoşların arkasında bir yerde kalabalık otobüs gece işleriyle oldukça faal olan bir caddede durdu.

Nereye gideceğimi hiç bilmediğimden kötü kalite hediyelik eşya satan bir dizi dükkanın sıralandığı sokak boyunca yürüdüm. Yürüdüğüm patika gittikçe yükseliyordu, az ötedeki platoyu artık yavaş yavaş görmeye başlıyordum. Önümdeki yokuş bittiğinde gördüğüm manzara gerçekten nefes kesiciydi: Büyük Piramit ve yakındaki diğer iki komşusu gördüğüm en devasa yapılar olarak gökyüzüne yükseliyordu. Parlak ışıklar insana korku veren silüetlerini aydınlatmıştı, onların temeline giden küçük yolun çevresi kelimenin tam anlamıyla yüzlerce ahır sahibi, deveci ve sokak satıcısıyla doluydu. Asla unutamayacağım bir görüntüydü.

Gize Piramitleri bugün dünyada herkesin aklında yer etmiş

eski Mısır'a ilişkin herşeyi sembolize eder; gelişmiş teknoloji, devasa yapılar kurabilme, doğru jeodezi, herhangi çağdaşı bir kültürden çok ileri olan astronomi ve matematik bilgisi. Mısır'ın yalnızca tarihi bile dünyanın karşılaştığı en canlı ve romantik resimleri akla getirmeye yeter de artar. Kleopatra, Nefertiti ve kral çocuk Tutankamun -bu eski krallığı herkes neredeyse bu isimlerle anımsar ama gerçek bu mudur? Romanlık nereden biter, gerçek nereden başlar?

Dünyanın en büyük harikaları

Firavunlar çağı Yukarı ve Aşağı Mısır'ın birleşip, tek bir krallığın buyruğu altında yönetilmesiyle MÖ 3100 dolayında tam olarak başladı.¹ Narmer ve ondan sonra gelen Hor-aha bugün Mısırologların eski dönem dedikleri, birinci ve ikinci hanedanlar dönemini kurdu. MÖ 2700'de üçüncü hanedan'ın başlamasıyla birlikte birden bire piramitlerin kurulmaya başlandığı Eski Krallık diye bilinen bir dönem geldi. Ölü bir firavunun bedenini saklama, böylece ölümden sonra yeniden yaşayabilmesini sağlayabilecek bir yol bulma düşüncesinden doğan fikirdi bu. Firavun Dyoser veya Zoser için yapılan muhteşem Sakkara merdiven piramidinin yapımına MÖ 2650 dolaylarında başlandı.

Daha görkemli piramitler Nil Nehrinin batı kıyıları boyunca kurulmuş olmakla birlikte Eski Krallık Dördüncü Hanedan (MÖ 2620-2481) döneminde en büyük başarı geldi; Büyük Piramit. Dört bir kenarının uzunluğu 230 metre, yüksekliği 146 metre, kapladığı alan yaklaşık olarak 5 dönümdü.² Şimdiye kadar insan elinden çıkmış olan belki de en iyi eser olmakla birlikte tarihi ve sahibi tartışmalıydı. Arap Halife El Memun'un kiraladığı işçiler, MS 820 yılında sağlam kireçtaşından yapılmış blokları haftalarca oyarak açtıkları tünellerden Bü-

1 Hanedanlara ilişkin tüm tarihler, Egypt of the Pharaohs isimli kitaptaki Gardiner'in hesaplamalarına göre verilmiştir.

2 Cole, The Determination of the Exact Size and Orientation of the Great Pyramid of Giza (Büyük Gize Piramidinin Tam Olarak Yönü ve Büyüklüğü)

yük Piramit'in içine girdiklerinde Kral Odası'nda granitten meşhur lahitle karşılaştılar. Bu kapaksız taş kutunun içinde 'adam gibi bir heykel (insan şeklinde bir tabut), içinde bir adam, adamın üzerinde kıymetli mücevherlerle süslü, altın bir göğüslük, paha biçilmez bir kılıç' ve ölünün yanında duran 'yumurta büyüklüğünde bir yakut' olduğu söyleniyordu.³

Bu bilginin bizzat El Memun'un yaşadığı dönemde kayıt altına alınmış olduğu gerçeğine karşın, arkeologlar ve piramitologlar bu keşiflerin tamamen hayal ürünü olduğuna inanma eğilimindeydiler.⁴ Öyleyse Memun'un işçileri ne bulmuştu? Piramiti yaptıranın cesedini mi? Yoksa daha sonraki dönemde gömülme kalıntıları mı?

Eski zamanlarda Büyük Piramit'in tasarlayıcısı olarak birçok teoriler ileri sürüldü ama yalnızca Herodot doğruyu bulmuş görünür. MÖ 2596'dan itibaren ülkeyi yirmi üç yıl yöneten Kufu isimli Dördüncü Firavun Hanedanı'nın Yunanca söylenişi Keopslardan birisinin kurucu olduğunu söyler. Bu eski rivayet 19. yüzyılın ortalarına kadar onaylanmadan kaldı. Kendisini Mısırolog ilan eden, hazine avcısı bir İngiliz, Albay Richard Howard-Vyse Kral Odası'nın üzerinde ve daha önce bilinmeyen bir odada taş ocaklarında Kufu'nun kartuşuna (oval biçimli imzasına) benzeyen işaretler bulunduğunu iddia etti. Bu işaretlerin MÖ 2590 dolaylarında taşocağı işçileri tarafından bırakılmış olduklarına inanılmasına rağmen bazıları da bunların Mısırolog olarak kendi itibarını arttırmaya çalışan Vyse'nin yaptırdığı sahte şeyler olduğunu ileri sürdü.⁵

3 Bonwick, Pyramid Facts and Fancies (Piramit Gerçekleri ve Düşleri) 41-42. sayfalar.

4 El Memun'un keşfine ilişkin olarak söylenen için İbni Abdülhakem'den daha iyi bir otorite bulunamazdı, bu yalnızca Eski Kahire'de MS 269 yılında El-Memun'un ölümünden 38 yıl sonra ölmüş modern bir yazar olmasından dolayı değil aynı zamanda tarih konusunda değerli bir otorite olarak diğer yazarlar tarafından kendisinden alıntı yapılmasındandır. British Museum'dan Dr. Riu, Bonwick'in Pyramid Facts and Fancies sayfa 41-42'den alıntı yapmıştır, başka bir Arap El-Reisi vücut şekilli muhafazanın Kahire sarayı kapısında Hicri 511 (MS 1113) yılında halâ durduğunu iddia etmiştir. Bak age.

5 Albay R.W.Howard-Vyse 1837 yılında, Büyük Piramit'le ilgili 'dramatik bir keşif' yapacağını ilan ederek İngiltere'den ayrıldı. Babasından para almıştı, istediği ka-

Hiç kimse gerçekte Büyük Piramit'in -veya birisi Kufu'nun oğlu Kufre'ye Yunanca Kefren'e (MÖ 2550), diğeri Kufre'nin halefi Menkur'a, Yunanca Mikerinos'a (MÖ 2500) atfedilen diğ er piramitlerin niçin yapıldığını bilmez. Binlerce değilse yüz-lerce kitap onun gerçekte niçin yapılmış olduğuna ilişkin görüşlerle yazılıp çizildi. Kurucusu için bir mezar olmakla birlikte ölüm sonrası Firavun'un ruhunun yolculuğu ile birleşen cenaze törenleri ve ayinlerinin gerçekleştiği yer olarak en büyük rolü oynamış olabilirdi. Büyük Piramit'in güneşin her yıl kattığı yörünge hareketlerini belli eden ilahi bir saat olduğuna, açıları, ölçüleri ve geometrisinin dünyanın eksen hareketleri ve gerçek büyüklüğü ile jeodezik bir ilişki taşıdığını ileri süren görüşler de vardı. Tüm bu teoriler hiç değilse kısmen doğrudur.

Ama benim bu akşam görmek istediğim şey yalnızca Piramitler değildi. İkinci Piramit'in solunda uzakta kırık tapınakları ve mezar yapıları arasında Gize'nin diğ er büyük ödülü vardı. Karanlıkta en kolay bulunan anıt değildi ama yolun dışında, alçak çitlerin arkasında Büyük Sfenks'in yaralı, burunsuz korkunç yüzüyle karşılaştım. Kahire'nin yakınlardaki caddelelerinden gelen ışıklar, başının arkasında korkunç bir kızarıklık meydana getiriyor, yalnızca başını ve uzun düz sırtını kısmen aydınlatıyordu. Uzun ön pençeleri, karnı ve kıvrık kuyruğu, anıt eski eller tarafından oyulduğu zaman kare bir çerçeve

dar işçi tutabilecekti. Ama birkaç ay geçtikten sonra yaptığı faaliyetlerle orantılı diğ e dokunur birşey bulamadığı için umutsuzluğa kapıldığı söylentileri dolaşmaya başladı. Mısırlı yetkililerden aldığı kazı izninin süresi azalıyordu ve çarpıcı birşey bulamazsa yavaş ilerleyen araştırmalarının sonu gelecekti. Birden Büyük Piramit'in gizini keşfettiğini açıkladı; piramitin kurucusu olarak Kufu'yu gösteren izlerin bulunduğu mühürlü bir odaydı bu. Bu onu herkesin tanıdığı meşhur bir adam yapmaya yetti. Mesele diğ er titiz araştırmacıların Kufu'nun ismini taşıyan kartuşların yanlış okunduğunu -ilk sessiz harf yanlış okunmuştu- gösterene kadar böyle kaldı. Büyük bir tesadüf eseri bu yanlış okumayla, Sir John Gardner Wilkinson'un 1806 yılında Amsterdam'da basılmış *Materia Hieroglyphice* isimli eserinin ilk baskısındaki yanlış okuma aynıydı. Howard-Vyse'nin Wilkinson'un kitabının bir kopyasına ulaştığı bilindiğinden, şöyle bir soru ortada kaldı: Yazıları gerçekten bulmuş muydu yoksa yaptığı amaçsız kazıların verdiği umutsuzlukla onları kendisi mi uydurmuştu? Bu tartışmanın tamamı için Jochmans, *The Hall of Records* isimli kitabının 194-195. sayfalanna bakın.

içinde kalan karanlık bir battaniyenin altında gibiydi.

Onun nemes tarzı başından hareketsiz yüzüne kadar uzun uzun baktım. Tüm Ortodoks kaynaklara göre bu gizemli yapı, MÖ 2550 dolaylarında Gize platosunun doğu kıyısında sert kayadan oyulmuştu. 73 metre uzunluğunda, 20 metre yüksekliğinde omuzlarının arasının da 11 metre genişliğinde olduğu söyleniyordu. Sfenks İkinci Piramit'in kurucusu olduğuna inanılan Kufre tarafından yaptırılmıştı. Anıtın yüzünün de Kufre'nin kendi yüzüne benzediği söyleniyordu. Bu firavunun sfenksin yüzüne çok benzeyen gerçek insan ölçüsünde bir heykeli çevredeki ocaklardan derince kazılarak çıkarılmış çok büyük beyaz kireçtaşı bloklarından yapılmış Vadi Tapınakları diye adlandırılan harabelerin arasında bulunmuştu.

Mısırologlar Sfenks'in uzun tarihi boyunca kum fırtınaları yüzünden yıpranmış olduğunu söylerler. Bu kum fırtınaları onu bozduğu gibi, kimi zaman boynuna kadar toprağın altında bırakmışlardı. Bununla ilgili ilginç bir öykü anlatılır: Thutmose isimli genç bir prens Sfenks'in çöl kumlarının üzerinde yükselen tek parçası, kule başının karşısında uykuya dalar ve bir rüya görür. Rüyasında Sfenks'in ruhu kendisini boğarak öldüren bu kumları eğer temizlerse onun bir gün firavun olacağını söyler. Bu yüklü öneriyle coşan prens kendinden istenileni hemen yapar, anlaşmada verdiği sözü tutan Sfenks prensi MÖ 1413 yılında IV. Thutmose olarak tahta çıkarır.

Bu olayın anısına Firavun, Sfenks'in uzun pençeleri arasına dikilmiş günümüze kadar kalan üzeri yazılı bir dikilitaş yaptırdı.

Zamanla Sfenks bir kez daha boynuna kadar kuma gömüldü, Romalılar kendi dönemlerinde tekrar kazıp onu çıkardıkları halde gövde neredeyse hep çöl kumlarının altında kalarak, sonraki kuşaklar için oyulmuş özelliklerini korudu. 1380 yılında Saim el-Dahr isimli fanatik bir Müslüman bu putperestlik anıtına gösterilen ilgiye öylesine kızdı ki onun burnunu kesti!⁶ Bu yetmezmiş gibi Avrupalı seyyahlar Sfenks'in oyulmuş yüzünden, dudaklarından parçalar kopardılar, kendileri-

⁶ Fakhry, The Pyramids. Sayfa 159.

ne şans getirecek tılsımlar olarak memleketlerine götürdüler bunları. Daha da kötüsü Memlûk Türk savaşçılarının Sfenks'in başını hedef tahtası olarak kullandıkları söylentileriydi.

Daha 1816 yılında ilk kez onun temeli civarında yapılan kazılarda anlaşıldı ki Sfenks'in bir zamanlar taş bir tacı, sakalı vardı ve yüzü kırmızıya boyanmıştı. Ama 1930'lu yıllara gele- ne kadar Roma zamanından beri ilk kez bu taş anıtın toprak- tan tamamen çıkarma işine girilmedi. Dr. Hassan isimli bir Mısırolog bu yıllarda yaptığı kazılarda Sfenks'in Yeni Krallık döneminin (MÖ 1308-1087) krallığa ait haclarının ve özel bir kültünün öznesi olduğunun da içinde olduğu birçok önemli bulgu ortaya çıkardı. Bu boylu boyunca uzanmış dev taş anıt eski Mısırlılar için ne anlama geliyordu?

Horus ve Horizon

Büyük Sfenks güneşin bahar ve sonbahar noktalarında -her yıl 22 Eylül ve 21 Mart dolayına düşen güneşin devrini belir- ten ortaylar- güneşin doğduğu doğu ufkuna bakar. Mitolojik olarak konuşursak, aslansı anıtın birçok kimliği ve işlevi var- dı. Bunlardan birincisi ve en önemlisi her ikisi de güneş tanrı- sı Horus'un biçimleri olan *Hor-em-akhet*, Horizon'daki (ufuk) Horus ve *Hor-akhty*, Horizon'un Horus'u ile birleşmesiydi. Bu çerçevede Sfenks güneş tanrısının batı ufkunda battıktan son- ra kutsal bir şahin biçiminde her gece tünellerden geçerek gir- diği yeraltı dünyasının giriş çıkışını koruduğu söylenen Aker isimli aslansı bir hayvanla özdeşleşir. Bu mitolojik devirde Ho- rus'un oynadığı rol aslında güneş tanrısı Re'ye atfedilen rol- dür. Tanrı *Re-harakhty* olarak, doğu ufkunda şafakta yeniden gözükeneye kadar yeraltı dünyasının karanlık mağaralarına kuş olup uçan batan güneş *Atum-re* veya 'Mükemmel Olan', *Atum*'dur.⁷ Bu orijinal mit kuşkusuz bugün Kahire'nin diğer duman dolu varoşlarından birisi olan Re tapınağı, Eski Krallık kült merkezi Heliopolis veya Annu'nun astronom papazları- nın işiydi.

7 Rundle Clark, *Myths and Symbols in Ancient Egypt*, Sayfa 37.

Hor-em-akhet'in Yunanca biçimi *Horizon*'daki *Horus*, *Sfenks*'in, klasik zamanlarda daha çok anıldığı isimle *Harmak* his'tir. Gündönümüne ait (equinoctial) güneş doğumu, çift ufuk ve Büyük *Sfenks* arasındaki bu aşıkâr geometik bağlantı niçin bir zamanlar *Gize platosunun Akhet Khufu*, *Kufu*'nun *Horizon'u* olarak bilindiğinin de nedenini açıklar. *Sfenks* için diğer isimler 'koruyucu' anlamına gelen *hu*, bokböceği biçimindeki *Re*'nin bir biçimi *Khepera* ve 'yeraltı dünyasının kuzeyini' korumakla görevli kızgın muhafız *Rwty* veya *Ruty* 'Aslansı Olan'dı.⁸ MS 1200 yılları dolayında el Latif isimli meşhur bir Arap bu oyma aslanın halkı için *Abou'l Hol* 'Terörün Babası' anlamına geldiğini iddia etti. Bu kuşkusuz onun *Gize platosunun* herşeye kadir koruyucusu rolüyle yakından ilgiliydi.⁹

Sfenks'in genel kabul gören öyküsü işte böyleydi ama onun kökeni hakkında yedekte duran başka araştırmacıların da fikirleri vardı. Eğer sözü edilen fikirler doğruysa, bu, dünyanın Mısır uygarlığının temelleri hakkında şimdiye kadar kabul edilenden farklı olarak tekrar düşünmek zorunda kalacağı anlamına geliyordu.

En büyük bilmece

Yıllardan beri açık fikirli birçok insan *Sfenks* tarihlendirilmesine ve kökenlerine ilişkin geleneksel olarak benimsenmiş fikirlerin çelişkilerine dikkat çekiyordu. Örneğin sadece oyulmuş yüze bakıldığında bile başın gövdenin tamamıyla kıyaslandığında ne kadar orantısız ve küçük olduğu hemen fark edilir. Diğer bir sorun da *Sfenks*'in kim olduğunun tespitiydi. New York Polis Şubesi kıdemli adli uzmanı detektif Frank Domingo anıtın yüzünü ayrıntılı olarak inceledikten sonra onun *Kufre*'nin yüz hatlarına pek az benzediği, bir Mısır firavununun çok Afrika veya Nubyan Zenci yüzü özellikleri taşıdığı sonucuna vardı.¹⁰ *Acaba* anıtın şimdiki yüzü örneğin daha önce,

8 age. Sayfa 151

9 Bonwick, *Pyramid Facts and Fancies* Sayfa 109

10 *The Mysteries of the Sphinx*, TV Belgeseli Amerikan Yayını 1994.

diyelim bir aslan, tanrı veya tanrıçanın yüzünün yerine konulmuş olabilir miydi? Yunan mitolojisindeki Thebe Sfenksi'nin de dişi cinsiyet taşıdığı için şaşkınlık yarattığını unutmamak gerekir.

Sfenks'in tarihlendirilmesindeki diğer bir anormallik IV. Thutmose'nin rüyasını anlatan ve hâlâ büyük pençelerin arasında, göğsüne doğru dik duran dikilitaştır. Bu dikilitaşın dibine doğru satırlar büyük ölçüde silinmiştir, yalnızca Thutmose'nin övgüsü görülebilir: 'Un-nefer'e... Kuf [re]... heykel Atum ve Hor-em-akhet için yapıldı.'¹¹ Bu satırların çevirisi Mısıroloji çevrelerinde büyük tartışmalara yol açtı çünkü Thutmose Kufre'yi Sfenksi yaptığı için değil tıpkı 1100 yıl sonra kendisinin yaptığı gibi gövdenin çevresindeki kumları temizlediği için övüyor olabilirdi. J.H. Breasted ve Gaston Maspero gibi saygıdeğer Mısırologlar bu tartışmalı çeviriyi onayladılar.¹²

Bu garip bilmecenin ilginçliğiniartıran başka birşey, Büyük Piramit'in doğusunda Tanrıça Isis'e adanmış küçük bir tapınakta Fransız Mısırolog Auguste Mariette (1821-1881) 19. yüzyılın ortalarında Envanter Taşı diye bilinen dikilitaşı bulmasından gelir. Kufu'nun Isis'e (muhtemelen aynısı değil) adanmış, 'Sfenks'in oyuğunun yanındaki veya Rosta Tanrısı, Osiris'in Evi'nin kuzeydoğusundaki tapınağı' nasıl bulduğunu anlatır. Burada Sfenks'e verilen isim 'bakışıyla rüzgarları yöneten, Atmosfer'in Koruyucusu Horemakhet'tir'.¹³ Daha sonra metin kralın, Sfenksi ve yakındaki şimşekle -bu aynı yıldırım anıtın nemes-tarzı başına (yani başının arkasına) muhtemelen daha korkunç bir görünüm kazandırmıştı- aydınlatılan bir firavun incirini görmek için bir gezinti yaptığından söz eder. Kufu Kufre'nin babası olduğundan bu aslansı anıtın Kufu'nun saltanatı süresince zaten orada olduğu anlamına gelir. Ama

11 Jochmans, The Hall of Records Sayfa 202.

12 Maspero, The Dawn of Civilization, Egypt and Chaldea (Uygarlığın Şafağı, Mısır ve Kalde) Sayfa 366

13 Hassan, The Sphinx-Its History in Light of Recent Excavations (Sfenks-Son Kazılar Işığında Tarihi) 222-224. sayfalar.

burada bir sorun vardır, beyaz kireçtaşından olan dikilitaş - şimdi Kahire Müzesindedir- ancak 26. Hanedana kadar (MÖ 664-525) yani Geç Hanedan dönemine gider, ama yine de bu dikilitaşın orijinal Eski Krallık yazısının bir kopyası olduğu düşünülür. Ayrıca Mısırlıların orijinal krallık yazılarını ve metinlerini dönemin yazı diline çevirdikten sonra titiz biçimde kaydettiklerinin de hatırlanması gerekir.

Anıtın çok eski olduğunun en inandırıcı kanıtı Sfenks'in gövdesinde olduğu kadar çevreleyen alanda, Sfenks Tapınağının kalıntılarında ve yakındaki Vadi Tapınaklarında açıkça görülebilen yoğun aşınmalardır. Havayla temastan oluşan bu açık aşınma Sfenks'in, aynı zamanda yapıldığı varsayılan, aynı beyaz kireçtaşını kullanan komşu anıtlar, tapınaklar ve mezarlardan birçoğunda görülmeyen bazı unsurlara sahip olduğunu gösterir.

Rüzgarla mı suyla mı?

Bağımsız Mısırolog başarılı yazar John Anthony West 1979 yılında basılan kitabı *Serpent in the Sky: The High Wisdom of Ancient Egypt* (Gökyüzündeki Yılan: Eski Mısır Yüksek Bilimi) ile bu karakteristik olmayan havayla bozulma özelliklerine dikkati ilk çeken kişiydi. Aslında matematikçi ve filozof R.A. Schwaller'in yaptığı çeşitli gözlemlerden esin alan teorisi Sfenks'in gövdesindeki yatay derin yaraların hep inanıldığı gibi kum aşındırması veya rüzgarla değil suyla olduğuydu.

Bu yargıya varmasını sağlayan argümanları basitti.¹⁴ Neredeyse 4500 yıldan beri Sfenks ve ona eşlik eden tapınaklar kumla kaplıydı. Bu demekti ki dönemsel olarak güneyden esen *khamsin* veya çöl fırtınasından korunmuştu. Eğer aşınma rüzgar ve kum yüzünden olmuş olsaydı o zaman Sfenks'in güney yüzünde ağır aşınma izleri bulmamız gerekirdi. Ama durum böyle değildi; yatay aşınma çizgileri gövdenin bütününde eşit aralıklarla yer almıştı. Benzer kaya aşınmaları Abydos,

14 West, *Serpent in the Sky-The High Wisdom of Ancient Egypt*, 196-232. sayfalar.

Luksor ve Nil kıyısındaki diğer havayla temas eden yerleşim yerlerindeki uçurum yüzeylerde de görülebilirdi. Bu etkiler eski Mısır'da yoğun yağmurların olduğu bir dönemde suyun yapmış olduğu etkiler olarak bütün jeologlar tarafından tartışmasız kabul edilmişti.

Peki Sfenks'in üzerinde bulunan aşınma izleri niçin diğerleriyle hemen hemen aynıydı?

John Anthony West on yıldan beri Sfenks'teki aşınmanın yeni yorumunun şampiyonluğunu yaptığı halde, su aşındırması teorisini denemesi için ona şans verileceği 1989 yılına kadar beklemek zorunda kaldı. O yıl Boston Üniversitesi Bilim Profesörü yetenekli bir jeolog alan Dr. Robert Schoch'un kendisine yardım etmesini sağlamayı başardı. Yale Üniversitesinde jeoloji ve jeofizik alanında doktora yapmış, suların kayalar üzerinde yaptığı aşındırmalar üzerine uzman bir kişiydi. West'in himayesi altında çalışmaya başlayan Dr. Schoch yalnızca Sfenks'in değil çevresindeki kare kuşatmanın, yakındaki Sfenks'in ve Vadi Tapınaklarının yapımında kullanılan beyaz kireçtaşı bloklarının da içinde olduğu çok geniş bir alanda derin bir araştırmaya girişti. Göreceli olarak kısa bir zaman sonra özellikle Sfenks olmak üzere tüm kaya yüzeylerinde görülen derin yatay oyuklar ve dikey çatlakların şiddetli yağmurun oluşturduğu su aşınmasının tam 'klasik örnekleri' olduğundan emin bir hale geldi. Rüzgar aşındırmasının çok açık kanıtları, tarihi geleneksel Mısırologlar tarafından Sfenks ile aynı döneme gönderilen yakınlardaki Eski Krallık mezarlarında görülebilirdi ama bu aşınma tamamen farklıydı. Şiddetli rüzgarların getirdiği kum, kayanın daha yumuşak tabakalarını alıp götürmüş, sert tabakalar yerinde kalmıştı. Bu muntazam biçimde yerleşmiş çukurlu alanlardan oluşan kesin bir profil oluşturur ve kayanın yumuşak katmanlarına doğru kıvrılarak giren, su kayanın yüzeyinden aşağı doğru akarken düşey derin çatlaklar oluşturan dalgalı profil yapan yağmur aşındırmasından çok farklıdır.

Schoch'un iddialarına karşı ilk karşı fikir 1992 yazında tartışmalara açık Mısıroloji dergisi KMT'de Sfenks üzerine otori-

te olarak kabul edilen Mark Lehner isimli bir arkeologdan geldi.¹⁵ Sfenks'in aşınmasına suyun neden olmuş olabileceğine katılmakla birlikte bunun Eski Krallık zamanında olduğunu ve çok aşınmanın anıt oyulurken kalitesiz kaya kullanılmış olmasından kaynaklandığını ileri sürdü. Yakındaki, kum ve rüzgarla aşınmış olduğu açık olan Eski Krallık mezarlarına dikkati çekerek bunların daha sert kireçtaşıdan oyulmuş olduğuna işaret etti. Eğer bu doğruysa o zaman Schoch'un teorisi ciddi biçimde sarsılıyordu. Lehner'in görüşlerinin gerçekten doğru olup olmadığını sına ma fırsatı bulduklarından BBC destekli *Timewatch* ekibi Schoch ve West'in bulguları üzerine belgesel çekmek isteyen bir Amerikan yapım şirketiyle işbirliği içinde Sfenks alanı içinde kendi bağımsız jeoloji çalışmalarını başlattılar. Kumun dövdüğü Eski Krallık mezarlarının yakındaki Sfenks ile tamamen aynı kayadan oyulmuş olduğunu keşfettiler.¹⁶

Schoch doğru, Lehner yanlıştı

Birkaç Mısırolog Schoch'un bulgularını çürütmek için meydan okudular, çünkü bazıları jeoloji alanında gerçekten uzman kişilerdi. Ama meseleyi araştıran kişiler şimdiye kadar Gize platosunda bulunan anıtların üzerinde su aşınmasının niçin varolduğuna dair uygun bir açıklama ile çıkıp gelememişlerdir. Üstelik Schoch 1991 yılında San Diego'da düzenlenen Amerika Jeoloji Kurumu toplantısında bulgularını açıkladığında büyük destek görmüştü. Bu olay jeolojideki yeni fikirlerin açıklandığı bir forumdur ve katılanlar sunulan dersler üzerine kendi karşı görüşlerini hemen açıklarlar. Schoch'un teorilerinde açık bir çelişki bulmaları şöyle dursun, oraya katılan jeologlardan 275'i gelecek projesinde ona yardım etmeyi önerdiler!¹⁷

15 Schoch, 'Redating the Great Sphinx of Giza' (Gize Büyük Sfenksinin Yeniden Tarihlendirilmesi) 52-59 ve 66-70. sayfalar.

16 The Mysteries of the Sphinx, TV Belgeseli İngilizYayını Timewatch dizileri 1994.

17 The Mysteries of the Sphinx, TV Belgeseli Amerikan Yayını 1994.

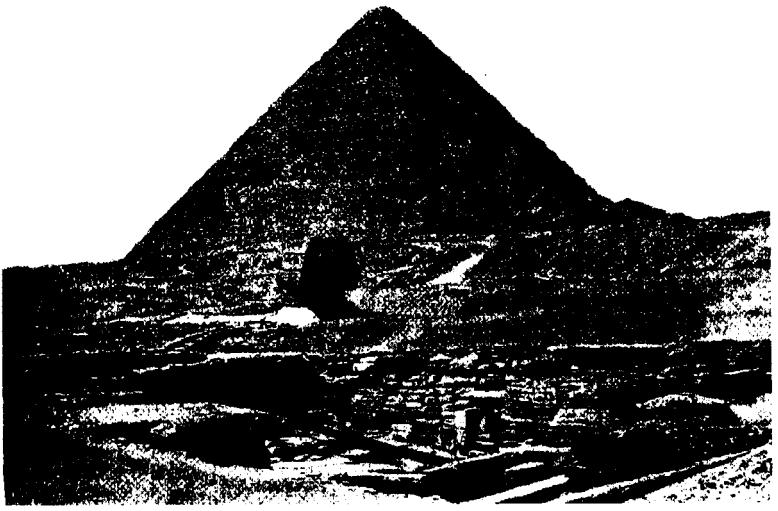
Artık set ve maç sayısını Schoch atabilirdi.

Yayımlanan raporunda Sfenks, onu çevreleyen kuşatma ve Vadi Tapınaklarının tarihte bu tür derin su aşınmalarını meydana getirebilecek kadar çok yağışların olduğu bir dönemde kireçtaşı yataklarından oyulmuş olduğu sonucuna vardı. Bunların an az beşbin yıldır olmadığını da ekledi. Elde edilebilir kanıtların değerlendirmesiyle, Schoch, Sfenksin yapım tarihini doğu Büyük Sahra'da neredeyse dinmeksizin yağan neolitik subpluvial dönemine MÖ 7000-5000 yılları arasına yerleştirdi. Bu varsayımları desteklemek için Schoch bu aynı zaman diliminde Orta Anadolu Çatalhöyük'teki ve Filistin'deki Eriha gibi protoneolitik kültürlerin gelişmiş yapı projeleri ile uğraştıklarını ileri sürdü. Bu yapılarda yalnızca bireysel ustalıklar yeterli değildi. Aynı zamanda önce dev taş blokların civardan buraya taşınması sonra Sfenks ve Vadi Tapınaklarının kurulmasında kullanılacak taş bloklar haline getirilmesi ve Sfenksin oyulması işlemlerinde herkesi yönlendirecek bir liderliği zorunlu kılıyordu.

Leo Çağı'nda yapılmış

Çok daha yeni araştırmalar Sfenks'in tarihini Schoch ve West'in tahmininden 2500 yıl kadar daha önceye en az 10500 yılına doğru itti. Araştırmacı gazeteci Graham Hancock ile birlikte çalışan İnşaat Mühendisi ve Mısırolog Robert Bauval Gize platosunun karmaşık astro-arkeolojisine ilişkin oldukça kapsayıcı çalışmalarının ayrıntılarını yayımladı. Önemli kitapları *Keeper of Genesis*'te (Varoluşu Sağlayan) Bauval ve Hancock Sfenks'in güneşin gündönümsel doğuşuna doğru yönelmiş olmasının Mısırologların şimdiye kadar düşündüklerinden çok daha fazla önemli olduğunu inandırıcı biçimde gösterirler.

Aslansı anıtın Mısırlıların presisyon anlayışıyla, dünyanın kutup eksenleri üzerinde yavaşça dönerken meydana getirdiği göksel etkiyle doğrudan ilişkili olduğunu ileri sürdüler. Bu tıpkı yüksek hızda döndüğü zaman bir topacın yalpalamasına benziyordu.

Figür 17: Büyük Piramit'i, Sfenks'i ve yanya kadar gömülü Vadi Tapınağını gösteren 19. yüzyıl resmi. Gize platosu MÖ 10500 yıllık astro-mitik ve geo-mitik verilere dayanan kesin bir yer planı olabilir miydi? Eğer öyleyse insanlığın bu yitik çağında yaşamış insanlar hakkında ne biliyoruz?

Dünyanın bu yavaş yalpası çeşitli görsel etkiler ortaya çıkarır. Bunlardan en önemlisi astronomların presisyon dedikleri şeydir. Bu yıldızlı örtünün ya da gökyüzünün güneşin yörüngesine olan pozisyonunu her yetmişiki yılda 360° 'de 1° değiştirdiği yerdir. Tarih öncesi zamanlardan beri bu astronomik devir, hangi burcun her bahar gündönümünde güneşin önünde yükseldiğinin gözlenmesiyle kaydedilmiştir. Bugün bizim burçlar olarak bildiğimiz, her biri kendisinden sonra gelecek olan burçla değişmeden önce (onikinci burç ters yöndeki 360 derecelik dönüşünü tamamlayana kadar bu devam eder ki buradan da 'presisyon' veya geriye hareket terimi gelmiştir zaten) gündönümsel güneş yükselmesiyle karşılaşana kadar 2160 yıl dönen oniki ana takım yıldız, 25920 yıllık dönüş gerçekleştiren göksel atlıkarıncayı oluşturur.¹⁸ Böylece geleneksel yıllık zodyakta (burç kuşağı) olduğu gibi Yay'dan sonra Oğlak veya

¹⁸ Modern astronomlar bir gerileme döngüsünü 25773 yıl olarak hesaplamaktalar. Bu her bir burcun 2148 yılda gündönümsel tamamlamayı gerçekleştirmesi anlamına gelir. Yani bir derece 71.6 yıla karşılık gelir. Ben karışıklığı önlemek için eski hesaplamalara bağlı kaldım.

Oğlak'tan sonra Kova gelmez, Oğlak'tan sonra Yay veya Kova'dan sonra Oğlak gelir, böyle sürer bu. Bizim yaşadığımız çağ bahar gündönümünde doğan güneşle yükselen Balık takımyıldızıdır, yakında 2160 yıllık sonraki devirde bize rehberlik etsin diye Kova burcunun yolunu açacak kadar değişmiş olacaktır. Bundan böyle 'Kova Çağı' başlayacaktır.

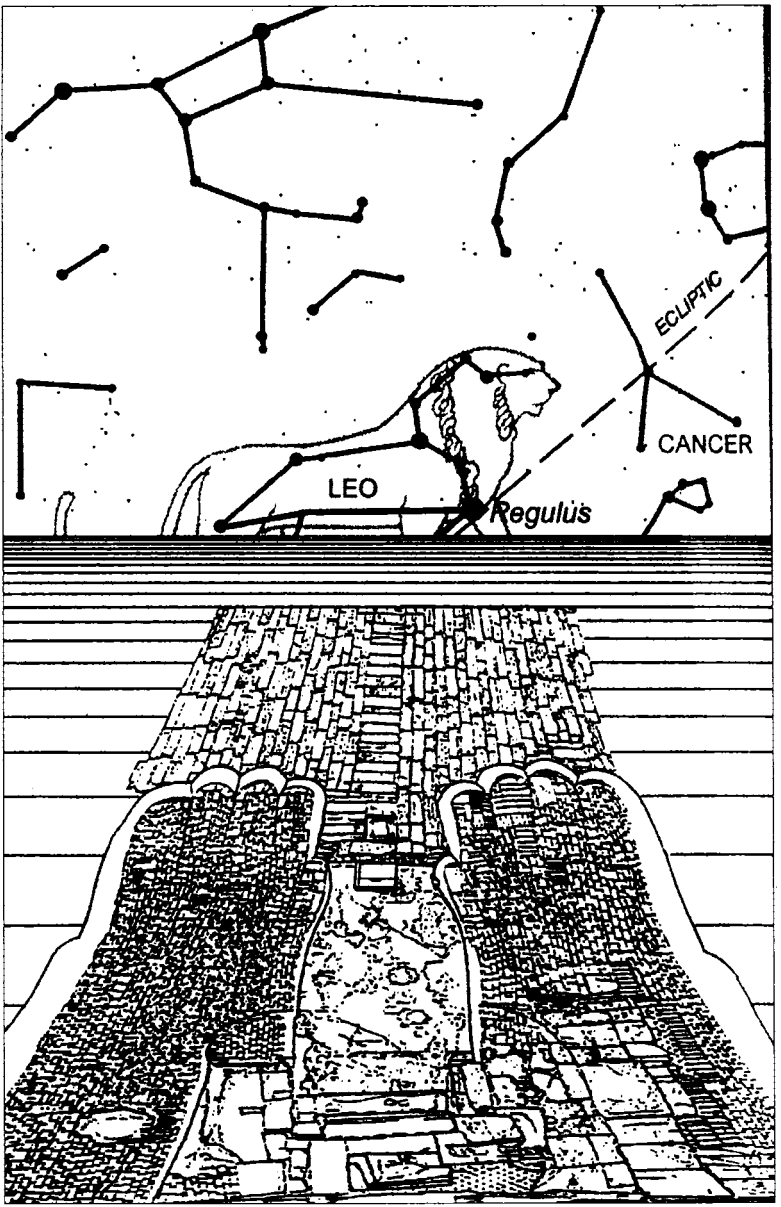
Bütün bunları akıllarında tuttuklarından, Bauval ve Hancock Büyük Sfenks'in yüzünün güneş doğmadan hemen önce bahar gündönümünü belli eden gerileme işaretlerinin olduğu doğu ufkunu göstermesinin tasadüften öte birşey olduğunu düşündüler. Mısırlı astronom papazlar gök cisimlerinin sıralanması ve yıldızla ilişkili sembollerin kullanılmasında çok titiz olduklarından gündönümsel hattı işaret eden hayvansı bir yaratığın varlığı Sfenks'in Aslan burcunun bahar gündönümündeki güneşle birlikte yükseldiği bir zamanda -diğer bir deyişle, 'Aslan çağında' yapılmış olduğunu ima ediyor görünüyordu. Ama burada küçük bir sorun vardı, çünkü Aslan çağı MÖ 10970-8810 arasındaydı.¹⁹

Bu olağanüstü bir teoriydi ve bunun doğru olduğunu kanıtlamak için önce eski Mısırlıların gerçekten presisyonun farkında olup olmadıklarını kanıtlamak gerekiyordu. Çünkü birçok astronom göksel kürenin uzun-dönem gözlemleri ve basit matematik hesapların birleşmesiyle Yunanlıların bu fikri geliştirdiğini varsayıyorlardı. Gerçekten de böyle olmuş olabilirdi ama Bauval ve Hancock'un bulgularına ek olarak, Jane B.Sellers adında Amerikalı bir Mısırolog Mısırlıların yalnızca presisyonun farkında olmadıklarını aynı zamanda mitolojik olayları içinde onun var olduğunu onayladıklarını,²⁰ piramitlerin yönlendirilmesinde ve tasarlanmasında gerilemenin yavaşça değişen dönemlerini de gözönüne aldıklarını açık bir biçimde ortaya koydu.²¹ Daha da önemlisi, Büyük Piramit ve presisyon

19 Rakamlar Skyglobe 3.5 bilgisayar programından yararlanılarak bulunmuştur. (Graham Hancock'a çok teşekkürler)

20 Sellers'in The Death of Gods in Ancient Egypt (Eski Mısırdaki Tanrıların Ölümü) isimli kitabına bakın.

21 Bauval and Gilbert, The Orion Mystery 242-249. sayfalar.

Figür 18: MÖ 9220 -Abou Horneis isimli 9. yüzyıl Kipti el yazmasında evrensel tu-
fan için verilen tarih- de güneşin bahar gündönümünde yükselmeden hemen önce
pençelerin yanından başlayan ve doğu ufku gösteren çizgiler, Büyük Sfenks'in ba-
şını temel alarak oluşturulan tahmini görünüm. Sfenks'in aslansı resminin varlığı an-
cak Sfenks Aslan burcunun genilemesi çağında yapılmışsa bir anlam ifade eder.

arasındaki bir ilişkiden 19. yüzyılın ortalarından beri kuşkulandırılmaktadır.²² Örneğin 1907 yılında astro-mitolog Mısır araştırmacısı *Gerald Massey Ancient Egypt the Light of the World* (Dünyanın Işığı Eski Mısır) isimli sıradışı kitabında Sfenks'in Aslan çağıyla birleşmesinin, anıtın hem Aker hem de Hor-emakhet, Horizon'daki Horus ile mitolojik olarak birleşmesine yol açtığı sonucuna varmıştı.²³ Gerçekten de Massey '...Sfenks'in kendilerinden çok önce yaşamış bu büyük (Mısırlı) yapıcılar ve düşünürler tarafından kurulmuş bir anıt olarak, onüç bin yıllık olduğunu..²⁴ ileri sürerken hiç kuşku duymuyordu.

Eğer Büyük Sfenks Bauval ve Hancock'un ileri sürdüğü gibi gerçekten de bilinmeyen bir kültür tarafından Aslan çağında yapıldıysa o zaman bu anıt keskin bir astronomi bilgisine sahip ve zamanın büyük devirlerini işaretlemeye büyük önem veren bir ırk tarafından başarılmıştı. Eğer bu iddiayı ileri sürmek için bu yeterli değilse, o zaman Sfenks ve Vadi Tapınaklarının yapımında kullanılmak için çevresel kuşatmadan devasa taş bloklar sökülmesi gerçeği Eski Dünya'nın geri kalan en basit uygarlıkları öğrenmeye çalışırken bu halkın koskoca anıtsal yapılar yapabilecek yetenek ve ustalığa sahip oldukları anlamına geliyordu. Üstelik eğer bunu kabul edeceksek o zaman bu iki tapınağın onların tek mimari başarıları olmadığını da bilmeliyiz. Yukarı Mısır Abydos'ta Hanedan öncesi kült merkezinde toprağın derinliklerinde, Gize tapınaklarıyla tamamen aynı üslupla yapılmış koskoca bir anıt daha vardır.

Burada bahsettiğim şey, üzerinde iri taş lintolar olan yekpare granitten yapılmış çok ilginç Osireion'dur. Büyük salonunun temelinde alt saçaktaki suyun daha aşağılara akmasını sağlayan bir çeşme vardır, kuşkusuz yapının tasarlanmasındaki sulardan oluşan görünümü bu düzenek verir.²⁵ Bu çerçeve-

22 Büyük Piramitin açılan, boyutları ve geometrisiyle, presisyonu ve ekliptik sapmayı birbirine bağlayan teoriler için Bonwick, *Pyramid Facts and Fancies* 166-168. sayfalara bakın.

23 Massey, *Ancient Egypt the Light of the World*, Cilt I. Sayfa 339.

24 age.

25 Osireion'un tam öyküsü için Hancock, *Fingerprints of the Gods*, 399-407. sayfalanna bakın.

de Osireion Aşağı Irak, Eridu'daki Sumer öncesi tapınağın altındaki Abzu havuzuyla aynı işlevi yüklenmiş olmalıdır. Osireion'un varlığından Yunan coğrafyacı Strabo (MÖ 60- MS20) MÖ 1. yüzyılda Abydos'a yaptığı kısa bir ziyaretten sonra söz ettiği halde onun varlığı 1903 yılında Firavun Seti I (MÖ 1309-1291) büyük tapınağının yakınlarında kazılar başlayana kadar onaylanmadı.

Bununla birlikte onun tamamen ortaya çıkarılması Mısır Araştırma Fonu Profesörü Naville'in 1912-1914 yılları arasında Abydos'ta kazılara yeniden başlamasıyla gerçekleşti. 'Uzunluğu 30 metre genişliği 18 metre olan bu devasa anıt' ancak o zaman tamamen ortaya çıkabildi.²⁶

Naville 'süslemesiz sadece iri taşlarla yapıldığında aynı dönemden olduğunu' düşündüğü Gize Vadi Tapınağı ile mimari yapısını karşılaştırdı.²⁷ Bu onu 'Mısır'ın en eski mimari özelliğinde olduğu' sonucuna götürdü. Hatta şunu söyledi: 'Mısır'daki en eski taş yapısı olarak adlandırmamız gerektiğini düşünüyorum.'²⁸ Bununla birlikte Henry Frankfurt liderliğinde Abydos'ta 1925-1930 yıllarında yeniden başlayan kazılardan sonra Mısıroloji çevresi daha önceki söylediği şeyleri değiştirmeye başladı. Osireion ile ilişkili küçük bulgular arasında büyük salonun içindeki ana girişin üzerinde granit bir geçmenin üzerinde Seti I'in kartuşu, yapının içinde de Firavun'un ismi ile ilgili birkaç tane küçük bulgu daha vardı. Bunun sonucu olarak yapı Seti'nin hükümdarlığı ile çağdaş olduğu görüldü.²⁹

Seti I'in üzerinde hiçbir yazı olmayan bu eski yapıyı kendi tapınak bünyesine dahil etmiş olabileceği, binanın çok eski ve kutsal olmasından dolayı Mısıroloji çevresince asla gözönüne alınmamıştı. Yalnızca Osireion'un ilk aşamalarındaki kazılara katılmış olan antropolog ve Mısırolog Margaret Murray onun muazzam taş bloklarının 'Eski Krallık üslubunu taşıdığına'

26 age. Sayfa 400, The Times'in 17 Mart 1914 tarihli sayısından alıntı.

27 age. Sayfa 404, The Times'in 17 Mart 1914 tarihli sayısından alıntı.

28 age.

29 age. 404-405. sayfalar

(MÖ 2700-2159) ve süslerin daha sonra Seti tarafından yapıldığına inanmayı sürdürmüştü.

Ona göre sarnıçlı bu garip yapı belki de Mısır'ın en eski tanrısı 'Osiris'in hikmetlerini kutlamak için' yapılmıştı.³⁰

Benzer bir çekişme gizemli Vadi Tapınağının çevresinde de dolaşır durur. Tapınağın granitten yapılmış iç bölgesinde Kufre'nin heykeli ve bir kartuş bulunduğundan yapının Kufre'nin döneminde (MÖ 2550) yapıldığı ortaya atıldı ve böylece İkinci Piramit'in yapımıyla çağdaş olduğu sonucuna varıldı. Buna karşın havayla temastan yıpranmış olan bu yapının kireçtaşından dış duvarlarının (granitten olan içi değil) bizzat Sfenks ile aynı zaman-dilimine ait olduğunu başka bir deyişle en az 10 bin yaşında olduğunu ileri sürmek için yeterince neden var görünüyordu. Benzer bir çağ Abydos'taki Osireion'a da atfedilmek zorundadır o zaman.

Mısırologların insan yapımı bu kadar eski bir yapının olduğunu kesinlikle kabul etmemeleri çok doğaldır çünkü bunu kabul etmeleri Mısır tarihi açısından onların savunduğu her şeyin yıkılması anlamına gelir. Daha açık fikirli öncülerin olmasına karşın bu böyledir.³¹

Yine de böyle uzak tarihler ilk başta görüldükleri kadar inanılmaz değildir. MÖ 7500 yıllarında protoneolitik Eriha halkı kayaya oyulmuş derin çukurların da içinde olduğu devasa istihkamların arasında dev gibi büyük bir taş kule yapmış-
30 age. Sayfa 406, Margaret Murray'ın The Splendour That was Egypt (Görkemli Mısır) isimli kitabından sayfa 160-161 alıntı.

31 Örneğin Vadi Tapınağı konusunda Bonwicek şöyle der: 'Piramidin kendisi bile Sfenks'in yanında kumların altında yeni bulunmuş olan bu büyük yapıdan daha fazla ilgi çekmez. Bilge Renan'a göre "bu yapı dünyadaki diğer yapılardan çok farklıdır". Bu tapınağın ya da mezann çevresinde "ne bir süs, ne bir heykel ne de bir harf" görünür. Binanın sahanlığından çıkan Kral Kefren heykeli, diğer figürler ve tabletler onun kuruluşuyla hiçbir ilgisi olmaksızın ulusal bir çarpışma veya felaket sırasında papazlar tarafından buraya tıkıştırılmış görünmektedirler. İnsanda bütün yapıyı 'sadelığın zerafeti ve huzurun güzelliği' olarak tanımlama isteği uyandırır.

'Mariette Bey onun bu dünyadaki en eski mezar olduğuna inanma eğilimindedir...Sfenks tapınağının [Yani Vadi Tapınağı] ve Sfenks' kendisinin en az altı bin yaşında olduğuna çok az kuşku vardır.' (Pyramid Facts and Fancies 107-108. sayfa.)

lardı. Eriha'nın Gize'den yalnızca 480 kilometre uzakta olduğu nun belirtilmesi gerekir.

Kişisel olarak ben, Vadi Tapınakları ve Abydos'taki Osireion'la birlikte Sfenks'in Aslan çağı süresince, MÖ 10970-8810 arasında bir zaman diliminde Mısır'da gelişmiş eski bir kültürün bıraktığı son kanıtı oluşturduğuna inanmakta bir sakınca görmüyorum. Ama bunu kabul etmek bu anıtların arkasındaki insanlar hakkında bana pek birşey vermiyordu. Bu gizemli ırkın Kapadokya yeraltı şehirleri ile veya Kürdistan Gözleyen kültürü ile bir ilişkisi olup olmadığı konusunda somut bir ipucu sağlamıyordu. Şimdiye kadar oluşturabildiğim tüm bilgi; aristokrat sınıfa mensup uzun başlı iri kıyım insanların olduğunun kanıtının 1897 yılında Jacques de Morgan tarafından Abydos'ta gerçekleştirilen kazılarda Hanedan Öncesi mezarlarda bulunmuş olduğu ve bunların ilk Sumer mezar yerlerinde günışığına çıkarılan anatomik kalıntılarla aynı olduğuydu. Bu seçkin ırkın temsilcileri, yalnızca Gize'nin aslansı zaman işaretleyicisini, ülkenin devasa taş yapıları ile birlikte kurmakta değil aynı zamanda Kürdistan'da daha sonra ortaya çıkan neolitik sıçramanın başlamasında ve Mezopotamya'nın ilk şehir devletlerinin oluşmasında belirleyici olmuş olabilirler miydi?

Sfenks'i yapanlar her kim olursa olsunlar kuşkusuz kendilerinden sonra gelen neredeyse bütün kültürlerin yapabilirliklerinin üstünde mimari ve mühendislik yeteneklerine sahiptiler. Belki yalnızca Dördüncü Hanedan piramitlerini yapanları bunun dışında tutabiliriz. (Bu dönemin piramitleri yeni bir kanıt aksini gösterene kadar bu zaman dilimi içinde kalmalıdır.) Vadi Tapınağında kullanılan taş bloklardan bazıları 200 tondur.³² Bugün böyle bir ağırlığı kaldırabilecek vinç bulmanın çok zor olduğunu düşünürsek böylesine sıradışı büyüklükteki blokları kaldırmak için niçin bu kadar çaba harcandığı sorusu akla gelir. Kuşkusuz bu, böyle mühendislik harikalarının olanaksız olduğu anlamına gelmez, yalnızca bu yapı

32 Örneğin, West, *Serpent of the Sky*, Sayfa 242 ve Bauval ve Hancock, *Keeper of Genesis Sayfa 28*' e bakın.

tarzının Mısır tarihindeki herhangi bir döneme atfedilemeyecek kadar alışılmadık olması önemlidir.

Anılan kayıp kültüre daha sonra ne olduğuna ilişkin başka ne öğrenebilirdim? Çok kesin bir tarihi dilimi Aslan çağını işaret eden, Gize platosunun içine kodlanmış astronomik verilerden başka üzerinde uğraşabileceğim ipucu yoktu. Bu dönemi onlar için o kadar önemli yapan şey neydi? Niçin presisyon çağını işaretlemek için aslana benzer yapı kurmuşlardı? Böylesine gelişmiş bir kültür Sfenks'i yalnızca ritüeller veya tapınım için oymuş olamazdı. Gelecek kuşaklara böyle bir mirası niçin bırakmışlardı?

Mısır'ın eski kültürü bu konularda artık bana yanıt vermiyordu. Bununla birlikte eski zamanlarda yazılı hale gelmeden önce kamp ateşleri çevresinde anlatılan alegorik öykülerde Leo çağının önemi ve Sfenks'in gerçek amacı kuşaktan kuşağa geçmiş olabilirdi. O zamandan beri soyut hale gelmiş, bozulmuş olsa bile yine de içinde doğru parçaları kalmış olmalıydı. Ben Büyük Sfenks'i kurmuş olanların kaderini öğrenmek için buna gereksinim duyuyordum.

23. Kozmokratör

Dünya daha gençken, Büyük Sel'den üçyüz yıl önce yaşamış - Mısır Kralı Saurid İbn Salhouk korkunç kabuslarla boğuşmaktaydı. 'Dünyanın ters döndüğünü' gördü, içinde yaşayanlar da tersti. Erkek ve kadınların baş aşağı yüzleri üstüne düştüklerini, yıldızların aşağıya düşüp büyük bir gürültüyle birbirine çarptıklarını' gördü.¹ Bunun sonucunda 'tüm insanlık dehşet içinde bir yerlere sığındı.'²

Bu kabuslar iyi kalpli kralı rahatsız etmeyi sürdürdü ama o bir zaman ne gördüğünü hiç kimseye söylemedi. Sonunda yine böyle korku dolu bir geceden sonra Mısır'ın bütün eyaletlerinden baş papazları çağırdı. En az 130 kişi huzuruna geldi. Şefleri alim Almamon veya Aclimon'du.³

Kral Saurid en ince ayrıntısına kadar korkunç kabusu anlatınca, her biri bu musibet hakkında yorumlarını yapmadan

1 Bonwick, Pyramid Facts and Fancies sayfa 117 İbni Abdülhakem'i alıntı yapar.

2 Fix, Pyramid Odyssey, Sayfa 52 Mesudi'nun Fields of Gold-Mines of Gems kitabından alıntı yapar.

3 Bonwick, Pyramid Facts and Fancies sayfa 117 İbni Abdülhakem'i alıntı yapar.

önce yıldızların hareketlerini incelediler.⁴ Dönünce hepsi fikir birliği içinde kabusun önce dünyanın başına çökecek tufanın habercisi olduğunu söylediler endişeli krala. Sonra da Leo takım yıldızı (Aslan Burcu) yönünden büyük bir ateş gelecekti.⁵ Tek iyi haber olarak bu felaketlerden sonra 'gökkubbenin eski yerine döneceğini' söylediler.⁶

'Bizim ülkemize de gelecek mi bu felaket?' diye sordu kral.

Dürüst biçimde yanıtladılar bu soruyu: 'Evet, herşeyi yerle bir edecek.'

Krallığının başına geleceği kabul ettikten sonra Saurid çok güçlü bir kemerle birlikte üç muazzam piramit yaptırmaya karar verdi. Bunların hepsi, onların astronomi, matematik ve geometriden öğrendikleri herşeyi içine alan 'gizli ilimler bilgisiy-le' dolduruldu.⁷ Tüm bilgi onu gelip bulacak olanlar için gizlenmiş olarak kaldı.

Bu, çeşitli Arap ve Kıpti tarihçiler tarafından kaydedilmiş bir öyküydü. Bu tarihçiler arasında 9. yüzyılda yaşamış İbni Abdülhakem ve MS 943 dolaylarında ölmüş El Mesudi'yi sayabiliriz. Sonuncusu bu öyküyü *Fields of Gold -Mines Of Gems* (Altın Tarlaları-Mücevher Madenleri, Altın Çayırılar) isimli kitabına almıştır.⁸ Bu öykülerin eski Mısır literatüründe karşılıkları yoktur, Saurid İbn Salhouk isimli kralın izini sürmek de olanaksızdır. Mısır tarihi Dördüncü Hanedanlık süresince Gize Piramitlerini yaptırdığı söylenen firavunlardan birisi değildir.

'Dünyanın ters döndüğü' -başka bir versiyonda 'büküldüğü'⁹ sözü çok önemlidir. Eğer öykü gerçek olayların bir çeşit alegorik biçimlerini koruyorsa o zaman bu sözler Hapgood'un

4 age.

5 Fix, Pyramid Odyssey, Sayfa 52 Mesudi'nun Fields of Gold-Mines of Gems kitabından alıntı yapar

6 age.

7 age.

8 Mesudi'nin tam ismi Abdülkadir Bin Muhammed el Makrizi ve alıntı yapılan asıl Arapça eser Ekber el Zaman-Numac El Zemel idi. Bak, Fix, Pyramid Odyssey, Sayfa 271. Bölüm 6.n.7.

9 Fix, Pyramid Odyssey, Sayfa 52 Mesudi'nun Fields of Gold-Mines of Gems kitabından alıntı yapar.

masalda anlatılana benzer küresel bir felakete götüren dünya eksenlerinin değişmesi fikri ile benzerlikler taşıyordu. Daha da ilginç son felaketin 'Aslan burcu yönünden' geleceğine ilişkin olan sözdü.

Bunun anlamı ne olabilirdi?

Bu cümleyi ilk kez okuduğunda insan, önüne gelen herşeyi yok eden ateş topları sağnağına dönüşmeden önce, atmosfere girerken parçalanan ardında yıkım ve ölüm bırakan astronomik bir cisim; göktaşı ya da kuyruklu yıldız düşünür. Belki gerçekten de olan buydu. Özellikle Aslan burcu yönünden ateşin geleceğine ilişkin söz belki de burcun gökyüzünde yerleştiği alana değil bu olayların olduğu döneme başka bir deyişle Aslan çağına ilişkindi. Bu çıkarım MÖ 11. binyıldan muhtemelen 10. binyıla kadar sürdüğüne inanılan jeolojik alt-üst oluşlar ve iklim değişiklikleriyle de tamamen uyuşmuş oluyordu.

Gerileyen Aslan çağı ile felaketler dönemi arasında ilişki olduğunun başka umut veren bir kanıtı daha vardır. 9. yüzyılda Arapçaya çevrilen Kıpti-Hıristiyan elyazması *Abou Hormeis*'te şunlar yazar: 'Aslan'ın kalbi Yengeç'in başının ilk dakikasına girdiğinde tufan olacak.'¹⁰ 'Aslan'ın kalbi' klasik zamanlarda Leo'nun 'kral yıldızı'na, güneşin gökyüzünde günlük olarak çizdiği kabul edilen yolda, yani ekliptik üzerinde duran Regulus'a verilen isimdir.

Presisyonel dönüşte Yengeç Aslan'dan sonra geldiği için (Yıllık dönüşte Aslan Yengeç'ten sonra gelir) bize ulaşan efsanelerin yalnızca gerçek tarihi olayların anısını değil aynı zamanda geçtikleri zaman dilimlerini de koruduğunu onaylar görünür.

Benim isteğimle elektronik mühendisi Rodney Hale, Skyglobe 3.5 programı kullanarak *Abou Hormeis*'te geçen astronomik bilgiyi bir bilgisayara yerleştirdi. Bir dereceye kadar doğrulukla Leo'nun 'kral yıldızı' nın MÖ yaklaşık 9220¹¹ yılın-

10 Tomas, Atlantis -From Legend to Discovery, Sayfa 117

11 Güneş doğmadan önce yirmi dakikalık bir süre MÖ 11. binyıldaki bahar gündönümü zamanında Regulus'un güneşe doğru yükselmesini tahmin etmek amacıyla kullanılıyordu.

da gündönümsel güneş doğuşundan hemen önce doğu ufkunda görülmüş ve yükselmiş olduğunu buldu. 'Aslan'ın kalbi' Regulus yıldızı, bahar gündönümünde güneşle birlikte artık yükselmediği zaman Mısır'ın astronom papazları tarafından bu Aslan çağının sona geldiğinin, yerine Yengeç çağının başlamak üzere olduğunun ya da gökyüzündeki yayın 'ilk dakikasına' çoktan girmiş olduğunun bir işareti olarak görülmüştü.¹² Bu bilgi bu yüzden 9. yüzyıl Kıpti elyazmasının Orta Doğu'da bu tarih civarında veya bir müddet sonra olmuş büyük bir tufanı ima ettiği izlenimini veriyordu.

Tüm bunlar doğruysa o zaman Mısır'ın eski kültürü daha önce sözü edilen küresel felaketlerle Aslan çağını birleştirmiş olarak görünüyordu. O zaman Gize tapınak sitelerinin koruyucusu ve işaretçisi olmasından başka Sfenks'in insanlık tari-

12 Eleştirmenler burç işaretlerinin ancak MÖ 600 yılı dolaylarında Koç burcunun genilemesi sırasında Yunanlılar tarafından uydurulduğunu, günümüzdeki modern burçlardaki bahar gündönümü ile bu burç arasındada böylece bir bağlantı sağlandığını söyleyerek konuyu tartışılar. Diğer eski burç kuşaklarının, Eldebaran yıldızı ya da Boğa burcunda Boğa Gözü ile başlayarak MÖ 4490 ila 2330 yılları arasında bir zamanda Boğa'nın gündönümsel yükselmesinin gerçekleştiği çok daha önceki örneklerden alınmış olduğunu ima eder. Parker ve Parker, A History of Astrology (Astrolojinin Tarihi) sayfa 12'ye bakın. Bu örnekler aslen Yukarı Mısır Denderah Tapınağının çatısında bulunmuş ama şimdi Paris Louvre Müzesi'nde bulunan taş burç kuşağını da içermelidir. Daha MÖ 1. yüzyılda oyulmuş olduğu halde üzerindeki hiyeroglifler açıkça 'Horus'un Arkadaşları zamanında yapılmış bir plana göre' tasarlanmış olduğunu ve onun orijinal tasarsının Hanedan Öncesi zamanlara kadar gittiğini gösteriyordu. Hope'nin Atlantis -Myth or Reality isimli kitabının 141. sayfasına bakın. Göksel takımyıldızların sarmalları arasında Aslan burcu tam Bahar Gündönümü (İlkbahar noktası) noktasındaki uzun bir yılının üzerinde görünür.

Eğer aynı gerileme görüşü bahar noktasındaki Aslan burcunu gösteren yıldız haritalarına da uygulanırsa o zaman bu, Aslan'ın gündönümsel yükselişinin olduğu bir zamana ait olan daha önceki yıldız haritalarının kopyaları olduğu sonucunu doğurur. Bu son iddiayı destekleyen başka bir kanıt Denderah'taki Burcu Esneh ve E'Dayr tapınaklarında bulunan diğerleriyle birlikte ekvatoru şimdiki pozisyonlarına 180° olarak yerleştirmelerinden gelir. Bu da sözü edilen burçların, son olarak 12500 yıl önce görünen böyle bir boylamda ekvator eklipitiği kestiği zamanki gökleri temsil ettiklerini gösterir. Smyth, Our Inheritance in the Great Pyramid, (Büyük Piramitteki Mirasımız) 318, 321-322, sayfalar. Bu bilginin ışığında H.S.Bellamy gibi tarih öncesi araştırmalar yapan akademi dışı kişiler, Denderah Burcu ve Aslan'ın son çağı arasında açık bir ilişkinin olduğunu kanıtlamaya çalıştılar. Bak, Bellamy, Moons, Myths and Man, Sayfa 238.

hinin bu sorunlu döneminde meydana gelmiş müthiş faciaların somut anımsatıcısı olarak oyulmuş olması mümkün müydü? Belki de bu Gize platosunun aslansı koruyucusunun 'Terör'ün Babası' ünvanını niçin kazandığını da açıklayabilirdi.

Korkunç göz

Bu afallatan bilmecenin içindeki diğer bir olasılık Mısır tanrıcısı Sekhmet ile birleşen mitolojik devirlerde bulunabilir. 'Kudretli Kadın, Ateş'in Hanımefendisi' diye betimlenir; Mısır sanatında kadın vücutlu aslan başlı olarak resmedilir. Efsaneye göre Sekhmet'in 'güneş ışınlarının yok edici gücüne, yakıp kavurma kudretine' sahip olduğu söylenir. Bir öyküde:

Babası Ra'nın (ya da Re) yerine geçti ve yaklaşan düşmanlarını kavurup öldüren yakıcı ateş saçmaya başladı kendinden, uzakta olan canavarlara da anında yetişip vücutlarını yakarak delen hızlı oklar fırlattı.¹³

Bu bölüm güneş tanrısı Ra'nın, kendisini 'çok yaşlı' buldukları için ona inanmayan insanları nasıl yok ettiğini anlatan bir öyküden alınmıştır. İntikam almak için güneş tanrısı tüm tanrılara haber yollayıp, 'yaratılış yerinde' hazır bulunmalarını ister. Ayrıca gelirlerken korkunç 'Göz'ü de getirmelerini söyler. Bu tanrıça Sekhmet'tir. (Bazan Hathor olarak anılır.) Toplanan tanrıların lideri Nu'ya şöyle seslenir:

'Ey sen ilk doğan tanrı, senden ben vücut buldum, senin tanrıların atalar[ım]dır, işte bak insanlık ne yapıyor! Senin Göz'ünden yaratılmış olanlar bana karşı homurdanıyorlar. Şimdi bana bak ve bir plan söyle, onlara [ne yapacağıma] dair sen bir şey söyleyene kadar öldürmeyeceğim hiçbirini.¹⁴

Bunun üzerine Nu önce Ra'yı över ve sonra 'sana karşı ho-

13 Budge The Gods of the Egyptians Cilt I. Sayfa 515

14 age. Cilt I. Sayfa 364

murdayanları' Göz'ünün öldürmesini teklif eder. Ra buna karşılık insanoğullarının çoktan 'dağa kaçtığını' söyler. Zamanı gelince Göz 'ileri atılır ve dağdaki insanları öldürür.' Ama bu katliam o kadar acımasız olur ki Ra, tanrıça insan ırkını tamamen yok etmeden önce buna karışmak zorunda kalır. Ama Sekhmet Ra'yı dinlemez bunun üzerine Ra bira, kan ve ezilmiş adamotu karışımı boşaltır dünyaya. Dişi aslan hemen bu güçlü mayalı içkiyle sarhoş olur böylece jenosidi tamamlayamaz.¹⁵

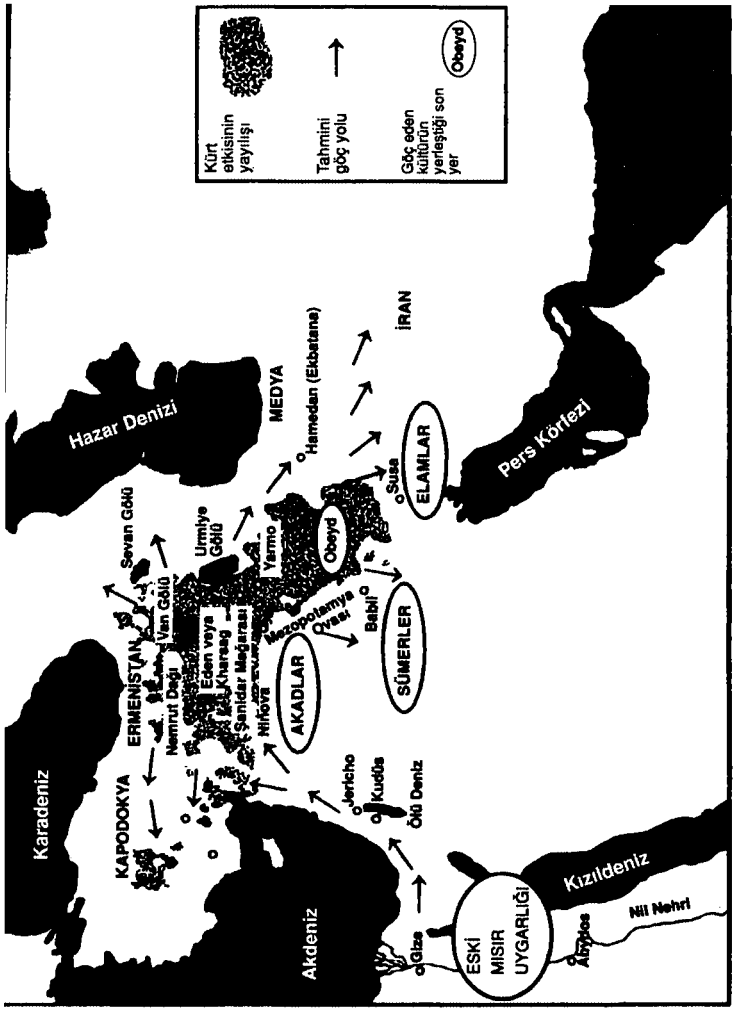
Metinde daha sonra Ra toprak tanrısı Geb'i çağırır ona karmaşa yaratan 'yılanların' (ya da solucanların) kendi bölgesinde olduğunu ve izlemesini Geb'in 'ışığının' onları 'deliklerinde' bulması gerektiğini söyler. Bu kaçan, mağaralarda, yeraltı oyuklarında barınak arayanlara bir göndermedir. Ra 'kudretli kelimeler bilgisine sahip insanlar göndereceğini, gönderdiklerini, saklandıkları deliklerden yılanları çıkaracak büyü ve tılsımla donatacağını ve onların (yılanların) üzerinde hakimiyet kuracakları' sözünü de verir.¹⁶

Dünyayı yok eden kızgın dişi aslanın göksel ateşi düşüncesi Arap ve Kıpti yazarların Leo burcundan gelen muazzam ateşten söz eden yazılarıyla büyük benzerlik taşır. Bu iki ayrı rivayet belki de ortak bir kökeni paylaşıyor olabilirdi. Büyük Sfenks'in muhtemelen dişi cinsiyete sahip olabileceği de anımsanırsa, bu iki olay daha da yakın hale gelir.

Ra'nın insanlığı yok etmesi, Aslan çağının kapanışına yol açan olayları sembolize ediyor olabilirdi. Ayrıca Mısır'ın eski kültürünün, bu ateş felaketleri olurken enine boyuna dağılmış olabileceğini de ima ediyordu. Diğerleri 'deliklerde' gizlenirken bu insanlardan bazılarının ateşten kurtulmak için ilk kez nasıl dağa çıktığının öyküsü, dünyanın diğer yerlerindeki halk masallarındaki küresel felaketlerden kaçan insanların yaptığı eylemlerle büyük benzerlik gösterir. Sekhmet'i insan ırkını tamamen yok etmekten alıkoyan sarhoş eden içki daha sonra meydana gelen bir çeşit tufana; belki de Kıptice *Abou Hormeis*

15 Carlyon, A Guide to the Gods (Tanrılar Rehberi) Sayfa 293

16 Budge The Gods of the Egyptians Cilt I. 369-370. sayfalar.

Harita 4:

MÖ 10. binyılında Mısır'dan çıkan Gözleyen kültürünün tahmini göç yolları ve MÖ 3. binyıla kadar olan varsayımsal etkisi.

elyazmasında 'Aslan'ın kalbi Yengeç'in başının ilk dakikasına girdiği zaman' olduğundan söz edilen tufana göndermedir.

Deliklerdeki yılanlar

'Deliklere' girerek korkunç Göz'ün yakma kudretinden kurtuldukları söylenenler 'yılanlar' olarak nitelenir. Ateş bittiği zaman bu kimselerin Geb'in ışığıyla ve 'kelimelerin kudretine sahip olan adamlar' tarafından avlanmaları bu 'yılanların' Ra kültüne sırtlarını döndükleri için bazı merkezlerde artık istenilmediklerini ima eder. Yeraltı şehirleri olarak görülen yerlere saklanarak yıkıcı Göz'ün katliamından sağ kalmaya girişmeleri ve bunu başarmaları çok ilginçtir. Bu karışık hikayeler en azından Mısır'da yaşayan insanlardan bazılarının bu küresel felaketlerden ya yeraltı şehirlerine saklanarak ya da dağa çıkarak kurtulmuş olduklarını söylemeye çalışıyor olabilir miydi? Bu 'yılanlar'dan bazıları Kapadokya yeraltı şehirlerinin sakinleri ve MÖ 9500-9000 arasında Kürdistan dağlarına çıkıp burayı mesken edinmiş yürüyen 'yılansı adamlar' olabilirler miydi?

Mısır'da MÖ 10500 yılında ilkel tarım biçiminin önce kesilmesi ve daha sonra 1000-1500 yıl sonra Kürdistan dağlarında yeniden ortaya çıkması nedeni ne olursa olsun bu göçsel hareketle kesin ilişki içinde görünüyordu.

Mısır'ın varsayımsal eski kültürünün dağılması şimdilik, neolitik sıçrama döneminde Yakın Doğu'da insan gelişiminin birden hızlanmasının ardında yatan henüz 'bilenmez güçlerin' arkasındaki en makul açıklama olarak görünüyor. Derinkuyu'da muhteşem örnekte olduğu gibi Kapadokya yeraltı şehirlerinin yapılması ve kullanılmasının arkasında da onlar yatıyor olabilir. Eğer öyleyse sakinler yalnızca Buzul Çağı'nın aşırı iklim değişimlerinden değil aynı zamanda kaynağı pekâlâ bölgenin faal volkanları olabilecek ölümcül ateş yağmurlarından da kaçıyorlardı. Bu havadan gelen bombardımandan dolayı korku hatta tapınmaya varan saygı asla unutulmadı ve Yakın Doğu ve Küçük Asya'daki birçok kültürün inanç sistem-

lerinin bir parçası haline dönüştü. Bunların içinde Ateş Vadisi Cehenna'yı anlatan masalarda cehennem ateşinden söz eden proto-lbranilere, Hint-İran ateşe tapanlara ait dinler de vardı.

Yeraltı ülkelerinin sakinleri dış dünyaya yeniden olağan şekilde döndükten sonra ben bunlardan bir kısmının Kapadokya'dan Orta Anadolu'ya gidip MÖ 6500 dolaylarında Çatalhöyük'ü kurduklarını düşünüyordum. Bu zaman zarfında Mısır'dan getirilen orijinal eski bilginin çoğu ya kaybolmuş ya da çarpıtılmıştı. Kalan az bilgiyle değerli taşlar işlenmiş, James Mellaart tarafından günışığına çıkarılan parlak obsidian aynalar yapılmış olabilirdi. Gözleyenler'in daha yüksek yerlere gitmeden önce yeraltı şehirlerinin bizzat sakinleri mi oldukları yoksa aslen Mısır'dan mı geldikleri kesin değildir. İran mitolojisindeki Yima'nın *Var* anısı ilk seçeneği gösterir ki ben bunu da seve seve kabul ederim.

Çizelge 3. MISIR ESİKİ KÜLTÜRÜ VE KÜRDİSTAN
GÖZLEYEN KÜLTÜRÜNÜN TAHMİNİ KRONOLOJİSİ
Tarihler yaklaşık olarak belirlenmiştir.

MÖ 10500-9500

Aslan çağında Mısır eski kültürünün düşüşü. Gize'nin yüksek platosunda Sfenks anıtının, Sfenks tapınağının ve terkedilmeden önce Vadi Tapınağının kuruluşu. İsnan Nilotik topluluklarının yaptığı ilk tarımın ortadan kalkması.

MÖ 9500-9000

Buzul Çağı'nın bitmesiyle birleşen volkanik faaliyetler ve sellerin de içinde olduğu jeolojik iklim değişiklikleri; Mısır eski kültürünün Küçük Asya ve Kürdistan'a dağılması. Buzul Çağı'nın son felaketlerinden kaçmak için Kapadokya yeraltı şehirlerinin kuruluşu.

MÖ 9000

Kürdistan dağları Van Gölü civarında Eden/Dilman/Kharsag'ın kuruluşu. Bu gelişmiş Şaman kültür Yahudi geleneğinin melekleri ve Gözleyenler'i İran efsanesinin ahuraları ve Sumer-Akad mitinin Anannage'si haline geliyor.

MÖ 9000-8500

Büyük Zap üzerindeki Şanidar mağarası keçi kafatasları, toy kuşu,

kartal ve akbaba kanatlarının da kullanıldığı Şaman uygulamaları yeridir. Filistin, Suriye ve özellikle Eriha'da en eski protoneolitik yerleşim yerlerinin kuruluşu.

MÖ 8500-5500

Kuzey Kürdistan'da gerçek bir izolasyonda kalmış Gözleyen kültürünün en yüksek noktası.

MÖ 6500-6000

Akbabayı temel alan ölüm-trans Şamanizminin gelişmiş bir biçimini ve ekskarnasyon uygulayan Çatalhöyük kültürünün Orta Anadolu'da yükselmesi. Yukarı Irak'ta, günahkar ırkla doğrudan ilişkileri yılan biçimlerinin kullanıldığı soyut sanatla ilişkilendirilen Yarmo topluluklarının gelişmesi.

MÖ 5500-5000

Gözleyen kolonisinin iki karşıt gruba bölünmesi. Birisi Kürdistan dağları içinde kalırken diğeri Ermenistan, İran ve Mezopotamya'nın çevre düzlüklerine gider. Bu yeni alt kültür Hanokyan Lut Gölü literatüründe Nefilim, İran mitolojisinde devler ve Asur-Babil mit ve efsanelerinde Edimmu olarak bilinirler. Mezopotamya'da ilk yerleşik toplulukların kuruluşu. Bunlardan en eskisi MÖ 5500 Eridu'da kurulmuştu ve Tevrat'taki patriklerin yaşadığı varsayılan zaman dilimine denk düşüyordu.

MÖ 5000-4000

Irak ve İran Zagros Dağlarından aşağılara inen Obeyd kültürünün Aşağı ve Yukarı Irak'a yerleşmeleri. Yarmo halkından yılanla ilişkili sanatı miras alırlar, Gözleyenler gibi onların totemleri de keçi, yılan ve akbabayı içerir. Yerel bazda ortaya çıkan sel baskınları dizisi biçiminde bir 'İkinci' tufan Mezopotamya ovalarını vurur. Bu olayların anıları MÖ 9500-9000 arasında son Buzul Çağı'nın bitimine denk gelen çok daha eski bir tufanla karışır. Kürdistan'ın Yezidileri bunu 'Nuh Tufanı' diye anımsarlar.

MÖ 4000-3000

Büyük olasılıkla Sumerce-Akadcada Gözleyenler'e verilen isimle Anannage'nin etkisi altında yavaş yavaş Mezopotamya ovalarındaki şehir devletlerin ortaya çıkması.

MÖ 3000-2000

Sumer-Akad şehir-devletleri üzerinde Anannage/Gözleyenler'in süregelen etkisi. Bu genellikle ya Kutsal Evlilik törenleri aracılığıyla tanrı ve tanrıçalarla ilişki olarak ya da Kuthe tabletinde karşılaşılanlar gibi şeytansı kuş adamlarla yapılan savaşlar aracılığıyla

kaydedilmişti. Anannage/Gözleyenler'in soyundan gelen krallar tanrılaşır veya yarı-şeytan olarak görülürler. Benzer bir ilişki Medya ve İran'da olur. Günahkar ırkın son bölünüşü.

Sonsuz Zaman'ın koruyucusu

Mısır eski kültürünün ilk yaratılış noktasından kendi dönemlerine kadar geçen zamanın büyük devirlerini ölçme saplantıları onlardan Gözleyenler'e miras kalmış görünmektedir. Hanok'un yedi cennete ziyaretinden bahseden öyküler eğer bir biçimde gerçek temele dayanıyorsa o zaman bundan Gözleyenler'in astronomik zaman devirlerini çok iyi bildikleri sonucu çıkar. Astro-mitolojik ve presisyonel verilerin olduğuna dair belli belirsiz kanıtlar da Hanokyan ve Lut Gölü literatüründe bulunabilir.¹⁷ Gözleyenler bu karmaşık astronomik bilgiyi sonunda Batı ve Orta Anadolu'da gelişen çeşitli kültürlerle taşımış olarak görünmektedir. Bu, gerileme zamanı devriyle ve Aslan çağının önemi ile doğrudan ilişkili olan ve muhtemelen Pers ülkesinde ortaya çıkan sembolik mitolojileri de içine alıyordu.

Pers tarihindeki Sasani ya da İkinci Hanedan döneminde (MS 226-651) Zurvanizm veya kadercilik olarak bilinen Zerdüştlüğün çok katı bir biçimi vardı. Kelime anlamı olarak 'kader' veya 'talih' anlamına gelen Zurvan isimli büyük bir tanrının çevresinde dönüyordu. Bu tanrı, *Zrvan Akarana*'nın (Pehlevce *Zurvan i Akanarak*) yani 'sonsuz zamanın' zekası veya dehasıydı.¹⁸

Zurvanizmin yaratılış miti şöyleydi:

Başlangıçta yalnızca Zurvan vardı. Bin yıllık bir zamandan sonra yeri ve göğü yönetecek bir oğlu olsun diye *barsom*-(taze fidanlar) kesti. Bin yıl sonra havanın ateşini, toprağın suyunu birbirine karıştırdı ki sırasıyla ışık ve karanlığı, iyi ve kötüyü

17 Hanok 2 12:1-2 de sözü edilen göksel veri içindeki melekler, kanatlar, ölçüler, uçan ruhlar ve masalsı kuşların bir araya getirerek gerileme zamanına yakın kanonik*(dinsel kitaplarda geçen.ç) rakamlara ulaşınız. Bak, Morfill and Charles, *Book of the Secrets of Enoch*, 13-14. sayfalar.

18 Zaehner, *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*. Sayfa 181

temsil eden ikizler-Hürmüz (Ahura Mazda) ve Ehriman (Ang-ra Mainyu) doğsun.¹⁹ İlk doğana kudretli baba dünyayı 9000 yıl yönetme üstünlüğü vereceğine söz verdi.²⁰

Zurvan'ın sözünü öğrenen Ehriman kozmik döl yatağını yırtıp çıktı ve babasına yaklaştı. Çocuğun kapkara olduğunu ve pis koktuğunu görünce büyük tanrı onun doğru mirasçı olmadığını hemen farkettiler. Sonra Hürmüz doğdu, çocuğun parlak ışıqla doğduğunu görünce Zurvan gök ve yerin gerçek yöneticisinin o olduğunu anladı. İlk doğanla yapmış olduğu anlaşma yüzünden, dünyanın hakimiyetini 9000 yıl süreyle Ehriman'a bağışlamak zorunda kaldı. Bu zaman süresince Hürmüz cennette tek başına en yüksek papaz olarak kaldı ve ancak Ehriman'dan sonra en yüksek saltanata ulaşabildi.

Bu basit ama son derece önemli kozmolojik veriyi kodlayan bir öyküdür. 9000 yıla ilişkin söz Zurvanistlerin, Hürmüz'ün ışığının cennet ve dünyanın kontrolünü almadan önce Ehriman ve onun dev soyu ile kişileştirilen karanlık güçlerin dünyayı yönettiğine inandığı zaman dilimini işaret eder görünür. Eğer bu çok eski rivayet gerçek olayla ilişkiliyse ve burada geçen zaman metaforik değilse o zaman bu mitolojik olayların ne zaman olduğu varsayılabilirdi?

Yanıt basittir.

9000 yıl kuşkusuz, Angra Mainyu'nun, onun dev soyunun ve deve tapanların saltanatını yok etmiş olarak kabul edilen Zerdüş'tün gelişinden hemen önceki bir zaman dilimini gösteriyordu. Madem biz Pers İmparatorluğunun MÖ 330 yılında yıkılmasından 258 yıl önce Zerdüş'tün geldiğini biliyoruz, o halde 558 yıllı birlikte Zurvanist zaman dilimi Ehriman'ın MÖ 9588 yılında dünyayı yönetmeye başladığını ima ediyordu.

Yaklaşık olarak aynı zaman dilimi, Zerdüş'tün araştırmacılarının MÖ 9630 olarak hesapladığı tarihte birinci binyılın başladığını söyleyen 9. yüzyıl metni Bundahişin'de de doğrula-

19 age. Sayfa 215'te 'Ulema-yi İslam' alıntısı.

20 age. 207-208. sayfalar.

nır.²¹ Sasani dönemine kadar giden Avestan literatürde 9000 rakamı Ahura Mazda ve Angra Mainyu'nun dünya üzerindeki hakimiyet için savaştıkları toplam zaman (3x3000 yıl) olarak verilir.²²

Bu tarihlerin son Buzul Çağı'nın bitiminde meydana gelen küresel felaketlerin zaman dilimiyle, Atlantis'in batışına ilişkin olarak Plato'nun verdiği 9600 ile ve kuşkusuz Kürdistan Gözleyen kültürünün tahmini olarak MÖ 9500-9000 zaman dilimi arasındaki kuruluşuyla uyuşması gözden kaçırılmamalıdır.

Zerdüştiler ve Zurvanistler İran kronolojisinin -belki de onların mitolojik vatanı Airyana Veyah'taki İran ırkının başlangıç noktasının- yaklaşık tarihini veren gizli bir rivayetin farkında mıydılar? Daha da önemlisi Zurvanist yaratılış miti dev ırkının -başka bir deyişle Gözleyenler'in- tarih sahnesine MÖ 9600 dolayında çıkmış olduğunu mu anlatıyordu?

Hürmüz ve ikiz kardeşi Ehriman'ın havanın ateşi ve toprağın suyundan yaratılmış olduğu söylenir. Kuşkusuz bu son Buzul Çağı'nın ortadan kalkması sırasında meydana geldiği varsayılan sel ve yangına soyut bir göndermedir. Eğer öyleyse Zurvan mitolojisinin ikiz tanrılarının da tıpkı her yeni çağın başlangıcında küllerinden yeniden doğduğu varsayılan Yunan-Mısır efsanesindeki Phoenix [Anka] gibi küresel felaketler çağında doğduğunu ima ediyordu. Biri dünyayı diğeri cenneti yöneten iki karşıt güç zorunluluğu belki de cennete hâlâ bağlı olan Gözleyenler veya ahuralar ile Yakın Doğu'nun gelişmeye çalışan halkları arasında şanslarını denemek isteyenler yani devler arasındaki ayrılıktan bahseden bir alegoridir.

Aslan-başlı tanrı

Aslan çağını kuşatan küresel olaylarla İran mitoloji arasında bile daha yakın bir ilişki vardır. Angra Mainyu'nun en baş-

21 Williams Jackson, Zoroaster -The Prophet of Ancient Iran (Zerdüş-Eski İran'ın Peygamberi) sayfa 179'da Bundahişin alıntısı, I,8, XXXIV, 1.

22 Zaehner, The Dawn and Twilight of Zoroastrianism. Sayfa 209

ta gelen hayvanlarından biri aslandır, bu birleşim bir zamanlar Tanrı Mitras'a adanmış karanlık yeraltı tapınaklarında tapılan gizemli aslan-başlı figürden daha iyi kişileştirilemez. Bu kanatlı tanrının normal büyüklükte yapılmış heykelleri, erkek gövdeli olarak bir elinde iki anahtar tutan ayağının altında ya toprak ya da kozmik yumurta olan bir biçimde görünür. Gövdесinin çevresinde kıvrılmış başı yelenin üstünden çıkmış (bazan da aslanın ağzına girerken görülen) bir yılan vardır. Ya göğsüne büyük mihlarla tutturulmuş ya da başının üzerindeki bir kavise oyulmuş oniki burcun sembolleri göze çarpan özelliklerindendir.

Mitraizm tarih sahnesine MÖ 1. yüzyılda çıktı. Plutarch'a göre (MS 50-120) Küçük Asya'da bir ülke olan Kilikya'nın korsanları Olympus Dağında Mitra'ya 'gizli törenler' yapıyorlardı. Bu garip törenlerin 'aslında kendileri tarafından kurumsallaştırıldığını' da ekliyordu.²³ Kültün bu çağda yaygınlık kazanması Kilikya korsanları ile adının anlamı 'Mitra'nın verdiği' anlamına gelen, Küçük Asya'nın kuzeydoğusundaki Pontus ülkesinin kralı IV. Mithridates arasında kurulmuş ittifaktan etkilenmiş olabilirdi. Mitra Mecusi dininde ölümden sonra kulları yargılayan tanrıydı.²⁴ Mithridates'in en büyük müttefiki onun yardımıyla Romalıları Kapadokya ve Frigya'dan MÖ 88 yılında çıkarıp atmış olduğu Ermenistan kralı damadı Büyük Tigran'dı. Çok sayıda Frigyalı Van Gölünün güneyindeki Tigranakert kalesinde yaşamak üzere ikna edilip buraya getirilmişti, Mitraizmi bu insanların şehre sokmuş olma ihtimali yüksektir. (Ondördüncü bölüme bak.)

Mitraizm'n köklerinin nereye gittiği bilinmez ama MÖ 1. yüzyılda Kilikya'nın Tarsus şehrinde gelişmiş olan, Yunan Tanrısı Perseus'un da içinde olduğu gizemli bir kültün yeniden canlanmış biçimi olduğu düşünülür.²⁵ Perseus'un sıfatları, İran tanrısı Mithra'ya da atfedilmişti, bu iki tanrının böyle birleştirilmesi sonucunda Mithras isimli melez bir tanrı çık-

23 Plutarch, *Lives*, Sayfa 440

24 Ulansey, *The Origins of the Mithraic Mysteries*, 89-90. sayfalar.

25 age.40-45. sayfalar.

11.²⁶ Hem Perseus hem de Mithras klasik sanatta Frigya şapkası veya Mitraizmde çok önemli bir sembol olarak görülen Hades başlığı giymiş olarak tasvir edilirler. Persesus'un 'kutsal ölümsüz ateşin' koruyucusu olarak Mecusi papazlığını kurduğu ve onun Pers ırkının yaratıcısı olarak görüldüğünün de anımsanması gerekir.²⁷ Araştırmacılar Mitraizmin gelişimini, hem Mecusi hem Zerdüştî papazlık kurumlarının etkilediği konusunda kuşku duymazlar. Bunun yanında Kürt araştırmacı Mehrdad Izady bu kültün Kürdistan'ın melege tapan dinlerine çok şey borçlu olduğundan emindir.²⁸

Kültün aslan-başlı tanrısı gerçekte kimi veya neyi temsil ediyordu? Mitras'a tapanlar bu anlamda bize çok az ipucu bıraktılar ama Howard Jackson isimli Mitraizm araştırmacısı aşağıdaki yargıyı gözlemleyerek kült içinde bu figürün yerini kestirmeyi başardı.

Tanrıya [aslan-başlı] en çok atfedilen sıfatlar, sonraki dönem eski metinlerin sık sık kullandığı bir terim olan kozmokratör ile onu özdeşleştirmeye yeterlidir. Kozmokratör; göksel dinamonun bütün tekerlerinin sonsuz kez dönüşüyle ortaya çıkıp dünyayı yöneten gücün astrolojik olarak cisimleşmesinin bir ifadesidir.²⁹

Diğer bir deyişle aslan-başlı tanrı -sonsuz zamanın denetçisi olarak görülen- Zurvan'ın oynadığı rolün aynısını oynar. Üstelik başka bir Mitraizm araştırmacısı David Ulansey bu tanrı hakkında derin bir araştırma yaptıktan sonra bu kültü inananların onu 'gündönümlerinin gerilemesinden sorumlu gücün kişileşmesi' olarak gördüğü sonucuna vardı.³⁰ Bu aslansı biçimin bu yüzden 25920 yıllık gerileme dönüşü sürecinde yıldızların hareketlerini düzenlediğine inanılıyordu ve

26 age. 25-30. sayfalar.

27 age. Sayfa 28

28 Izady, The Kurds-A Concise Handbook sayfa 138.

29 Ulansey, The Origins of the Mithraic Mysteries, Sayfa 117'de H. Jackson'un 'Leontocephaline in Roman Mithraism' Numen 32, No 1. (July 1985) sayfa 19 alıntısı.

30 age. 47-106. sayfalar.

bu onu Gize platosunda çok benzer bir çerçevede görünen Bu yük Sfenks ile birbirine bağlıyordu.

19. yüzyılda yaşamış ünlü bir Mitraizm araştırmacısı olan Franz Cumont, Mithraizmin aslan-başlı tanrısını sonsuz zamanın dahisi büyük tanrı Zurvan ile ilişkilendiriyordu.³¹ Bununla birlikte bu birleştirmeye bugünkü akademisyenler ciddi biçimde karşı çıkmışlardır, figürün Zurvanizmin kötü ilkesi-Ehriman'ı temsil ettiği görüşündedirler.³² Eğer bu doğruysa o zaman Zurvanizme inanlarının dile getirdiği Ehriman'a MÖ 9600 yılı dolaylarında yani Leo çağının gerilemesi sırasında, dünyanın hakimiyetinin verildiği görüşüyle mükemmel uyum göstermiş oluyordu. Bu aynı tarih kuşkusuz Mısır eski kültüründen olup sağ kalan insanların Yakın Doğu'da kendi kolonilerini kurmuş oldukları zaman dilimi içindeydi. Bu olay belki de İran kronolojisinde birinci binyılın başlamasını esinlemişti. Mısırlı göçmenlerin kendilerine sağladığı astro-mitolojiyi miras alanlar kozmik gerilemenin özünü biraz yanlış anladıklarından, aslanı kozmokratör veya Aslan Çağı Yengeç'e yol verdikten sonra bile zamanın düzenleyicisi olarak görmeyi sürdürmüş olabilirler miydi? Böylece daha sonra gelecek olan gerileme çağlarının sembollerini içerecek kendi mitolojik verilerini geliştirmek yerine, bu insanlar MÖ 1. binyılda Zerdüştlük çıkana kadar Aslan çağının önemine yapışıp kalmışlardı. Bu tarihten sonra aslansı kozmokratör sonsuz zamanın düzenleyicisi ve kaderin denetleyicisi rolünden, yeri bizzat Zurvan tarafından alındığından, İran dininin kötülük ilkesine düşmüş olarak görülüyordu.

Zurvan rivayetinin yaratılış mitolojisinin altında yatan gerçek bu olabilir miydi?

Eğer öyle ise bu Mısır eski kültürünün Aslan Çağı süresince gerileme dönüşüne olan saplantılarıyla, İran ırkının en uzak ataları arasındaki doğrudan bağlantıyı işaret ediyordu.

Aslan-başlı kozmokratör bilgisinin en iyi biçimde Mithras kültü tarafından saklanmış olması gerçeği bu külte inananla-

31 age. 11-12. sayfalar.

32 Zaehner, The Dawn and Twilight of Zoroastrianism. Sayfa 129

rın MÖ 1. binyılın Mecusi ve Zerdüştilerinin bilmediğı gizli bir geleneğe sahip oldukları olasılığını ima ediyordu. Öyleyse bu gizli bilgi nereden gelmişti?

Koni biçimli Frigya şapkası giyen Tanrı Perseus'u çevreleyen gizemli kült bir yanıt verebilirdi. Daha önce de belirttiğimi gibi, E.S. Drower, 1940 yılında, Irak-Suriye sınırına yakın Ras el-'Ayn'de Yezidilerin gizli mağarasını ziyaret ettiği zaman rehberi Sti Gulê duvardaki garip oymaları ona göstermişti. Koni biçimli şapkalar giymiş, Tibet geleneğinin lotüs tahtlarına benzeyen, içbükey çerçevelerde oturmuş sakallı kişiler görölüyordu duvarda. (Onüçüncü bölüme bakın.) Bu duvar-oymalarında resmedilenler ilk Kürt ırkına bilgi ve bilimi verenler olabilirler miydi? Kendileri de MÖ 9500-9000 arasında bölgeye yerleşmiş olan Mısır eski kültürünün soyundan gelenleri gösteriyor olabilir miydi? Onlar Pers Zurvan inancı ve Mecusilik yanında meleğe tapan kültleri de yaratmış olabilirler miydi? Yaresan'ın, kulların cennetsel mekana giden yolda geçmek zorunda oldukları birinci ve beşinci cennetin kapılarının bekçileri ve anahtar tutanları olarak aslan ve ejderhaya (ya da yılan) büyük saygı gösterdiklerini biliyoruz.³³ Hem Pers ırkının hem de Mecusi papazlığının geleneksel kurucusu Tanrı Perseus'a tapanlara, bu koni biçimli şapkalı olan kişiler, sonsuz zamanın aslansı koruyucusu ile ilgili bilgiyi vermeye devam etmiş olabilirler miydi?

Ras el-Ayn'de Bayan Drower'e gösterilen gizli mağaranın zemininde parlak taş zemine oyulmuş derin oluklar vardı. 'Her bir kenarında altı çukurun olduğu bir dikdörgen' oluşturacak şekilde düzenlenmişlerdi. Bayan Drower onun bir çeşit 'oyun tahtası' olduğunu düşünmüştü ama bence yuvarlak çukurlar oniki burcu, dolayısıyla 25920 yılı sembolize ediyorlardı. Eğer öyleyse koni biçimli şapka giyen zatlar, herkesten gizli bu çok eski mağarada ne çeşit bir dini ayin gerçekleştirmişlerdi? Onlar bu gizlendikleri yerden gerileme dönüşü üzerine gözlemler mi yapmışlardı? Başka hangi kültürleri etkilemişlerdi? Sonları ne olmuştu? Belki bunun yanıtlarını hiçbir zaman elde edemeyeceğiz.

Zurvanizmde Ehriman doğuştan kötü olarak düşünülmediğinden Ordodoks Zerdeştlikteki kötü özelliğinden ayrılır. O böyle olmayı seçer ve kötülük güçlerinin bir örneği olarak hemen tavuskuşunu yaratır.³⁴ Niye başka bir şey değil de tavus yaratmak istemiş olsun? Onun üstün yetenekleri düşünüldüğünde bir parça saçma bir örnek gibi geliyordu bu. Dinleri 13. yüzyıla kadar son biçimini almamış olduğu haldeYezidiler En Büyük Melek, Melekê Tawus veya Melek el Kut'un bir sembolü olarak tavus kuşuna saygı gösterirler. Zurvan dini ondan en az birkaç yüzyıl daha önce kurulmuştu. Madem Melekê Tawus, Kürdistan'daki Gözleyen etkisinin soyut kişileşmesi olarak görülüyor o halde bir kez daha bu garip mit ve efsanelerin çok eski olduğunu ima etmiş oluyordu.

Aslansı kozmokratör ve onun Kürdistan Gözleyenleri ile ilişkisi yarı aslan yarı kartal (veya akbaba) olduğu söylenen Simurg aracılığıyla da günümüze gelmiş olabilirdi. Sasani dönemi Zerdüşt literatüründe bu kuşun mitolojik Vorukaşa Denizinin ortasında (Onbirinci bölüme bakın.)Tüm Tohumların Ağacı diye de bilinen Tüm Çarelerin Ağacı'nda tünemiş olduğu söyleniyordu. 'Ağacın dallarına konduğu zaman dalları, dikenleri kırar, tohumlarını oraya bırakır. Yeniden süzüldüğünde ağaçtan bin fidan fıskırır.'³⁵ Bu çeşit bir imgelem zamanın geçişine, kozmik eksenlerin çevresindeki yıldızlı gökkubbeye bir göndermedir. Bin fidan bin yılı sembolize ederken, tohumlar yıldızları temsil ederler.³⁶ Bu kuşun çevresinde dolaşan efsaneler bu yüzden Aslan çağı ve gerileme dönüşü bilgisini de saklamış olabilir miydi?

Eğer bu formül içine biz Simurg'u sokarsak o zaman, Mezopotamya mit ve efsanesinin diğer yarı aslan yarı kartalı İmdu-

34 age. Sayfa 213

35 Massey, The Natural Genesis, (Doğal Oluşum) Sayfa 341'de Minokhird, lxii, 37-39. sayfalar alıntı yapılmıştır.

36 Bak, age. Örneğin, Zurvanizmin yaratılış mitinde zurvan bin yıl için barsom fidanları keser, bin yıl Mısır phoenix kuşunun mitsel döngüsüyle bağlantılı olan iki 500 yıllık dönemdir.

gud'u (veya Anzu'yu) da unutmamamız gerekir. (Onaltıncı bölüme bakın.) Bu canavara benzeyen yaratığın Tanrı Enlil'in (Akadca Ellil), elinin altında olduğu zaman 'uygarlığın sürengenliliğini'³⁷ tehlikeye düşürecek 'herkesin kaderinin denetçisi' olarak Evren üzerinde ona mutlak hakimiyet³⁸ sağlayan Kader Tabletleri'ni çaldığı söyleniyordu. İmdugud'un 'herkesin kaderinin denetçisi' olduğunun söylenmesi onu 'kader' ve 'talih'in yöneteni Zurvan figürüyle aynı hizaya getiriyordu. Gözleyenler ile olduğu varsayılan bağlantısına ek olarak İmdugud'un öyküsü Zurvanistlerin dünyevi 'kaderin' üzerinde hakim olarak gördükleri gerileme dönüşüyle ilgili gizli bilginin açıklanması veya 'çalınması' olabilir miydi?

Yıldızlı sayılar

İmdugud'un Hint özdeşi yarı dev yarı kartal Garuda Kader Tabletleri'ni değil, Ambrosia, Amrita veya tanrıların nektarının içinde olduğu ay kadehini çalmıştı. Bu hırsızlık bir biçimde astro-mitoloji ile ilgili miydi? Bunu söylemek zordur ama Hintli Brahmanların milyonlarca yıl geriye giden zamanı ölçtükleri çok eski bir sisteminin olduğu bilinmektedir. Bu sistemin geri dönüşünü içeren köklü bir bilgiye dayanmış olduğu görülür.³⁹ Brahman sistemiyle eşleşen çok uzun çağlara uzanan zaman dönüşleri Babilli papaz ve yazman Berossus'un yazılarında da (MÖ 260), Yunanlı yazar Hesiod'a (MÖ 907) atfedilen bir metin parçasında da bulunanabilir. Bu yazılarda bu

37 Mackenzie, *Myths of Babylonia and Assyria* sayfa 174.

38. Black and Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia -An Illustrated Dictionary s.v.' Ninurta'* 142-143. Sayfalar

39 Presisyonel terimlerdeki, 4320 güneş yılı 60° yi veya 25920 yıl süren iki tam burç evini temsil eder. Hint Brahman geleneğinde 4320 güneş yılı her biri 360 yıl süren 12 kutsal yılı oluşturur. 4320 ile 100'ü çarparsanız 432000 güneş yılını veya 1200 kutsal yılı elde edersiniz. Bunu ikiyle çarpınca 864000 yıla ulaşırsınız ki bu 4320000 yıllık Brahman yuga'sı veya büyük çağına karşılık gelir. Son olarak, 4320 güneş yılını bir milyon ile çarparsanız 4320 milyon yıla ulaşırsınız buna da Vedik geleneğindeki dünyanın söz edilen yaşı Brahma günü denir. Sonuç olarak 4320 milyon güneş yılı iki burç evine veya her biri 25920 yıllık bir milyon gerileme döneminin 60°sine eşittir.

zaman dönüşleri mitolojik Phoenix ile simgelenmiştir.⁴⁰

Tüm bu bilgi Kürdistan'ın Gözleyenler'inden mi yoksa MÖ 10. ve 11. binyıla ait felaketlerden sonra yerkürede başka yerlere dağılmış Mısır eski kültüründen mi gelmişti?

25920 yıllık gerileme zamanına ilişkin imalar 3. yüzyıla ait 'The Myth of the Soul' (Ruhun Miti) isimli bir Manizm İncilinde betimlenen göksel bir yapıda da bulunabilir.

Örneğin onbirinci bölüm şöyledir:

Şimdi her gök için yüksek ve geniş Sundurma'lı oniki Kapı yaptı, Kapılar'dan her biri çiftinin karşısında, her bir Sundurma'nın önünde üstünde pehlivanlar vardı. Sonra o Sundurmaların içindeki Kapılar'ının her birinin içinde altı Linto [üst eşik] yaptı, her bir Linto'nun içine otuz Köşe, her köşeye oniki Taş yerleştirdi. Sonra Lentoları, Taşları ve Köşeleri gökyüzüne kadar yükseltti ve gökle yeri birbirine bağladı.⁴¹

Her bir sundurmadaki altı linto ile 12 kapıyı çarparsanız 72 -gerileme dönüşünde dünyayı 1° hareket ettiren yıl- sayısını bulursunuz. Her bir lintonun 30 köşesiyle bu sayıyı çarparsanız 2160 - bir gerileme çağındaki toplam yıl sayısını elde edersiniz. Her bir köşedeki 12 taş ile bunu çarparsanız 25920 - bir gerileme dönüşündeki toplam yıl sayısını elde edersiniz.

Manizme inananların kendi yaşadıkları devirde bile çok eski olan presisyonel bilginin taşıyıcıları olduklarını da ileri sürdüğümünden yukarıda sözü edilen cennetin göksel mimarisiyle ilgili bölümde geçen nümerolojiyi bütünüyle tesadüf olarak göremiyorum.

Bu örneklerle ek olarak gerileme dönüşünün başka bir örneği, her biri 10 bin yıl yaşayan 72 farklı Adem olduğunu ve her

40 Yunan tarihçi Herodot'un anlattığı gibi , Mısır Phoneix'inin mitolojik döngüsüyle çeşitli muazzam zaman döngüleri arasındaki bu ilişki Van Den Broek'in The Myth of the Phoneix-According to Classical and Early Christian Traditions, isimli kitabının 88-89. sayfalarında özetlenir.

41 Greenlees, The Gospel of the Prophet Mani, Bölüm 11 'The Myth of the Soul' 37-38.sayfalar.

bir Adem'in 10 bin yıllık yaşama süreleri arasında dünyada hiç kimsenin yaşamadığını ileri süren Yezidi inancında da bulunabilir. 72 Adem, gerileme dönüşünde yıldızlı gökkubbeyi 1° hareket ettiren yıl-sayısını 72 yılı işaret ederken, 1440000 - sözü edilen sayıların hepsinin toplanmasıyla elde edilen sayı gerileme dönüşünün diğer önemli figürüdür.⁴²

Yezidiler bu karmaşık sistemi nereden almışlardı? Gözleyenler'den olabilir miydi? Yoksa bu bilgi Kürdistan eteklerindeki Ras-el Ayn'deki gizli mağaranın duvarlarında çizilmiş koni biçimli şapka giyen insanlardan mı gelmişti?

Evrensel dil

Presisyonel verilerin çok eskiden beri varolduğu yalnızca Batı ve Orta Asya'nın dini rivayetleri ve mitolojileriyle sınırlı değildir. Dünyanın her tarafındaki mitler ve efsanelerde bulunabilir. Massachusetts Teknoloji Enstitüsü Bilim Tarihi Profesörü Giorgio de Santillana bu efsanelerle ilgili titiz bir araştırma yaptıktan sonra Frankfurt Üniversitesi tarih bilimi profesörü Herthe von Dechend ile birlikte *Hamlet's Mill* (Hamlet'in Değirmeni) isimli önemli bir kitapta bu araştırmaların sonuçlarını duyurdu. Onlar evrensel gerileme bilgisini 'dünyayı sayı, ölçü ve ağırlıklara göre yaratılmış olarak anlamaya ilk kez çalışan neredeyse inanılmaz eski bir uygarlığa' atfettiler.⁴³

MÖ 5000 dolaylarında Kürdistan dağlarında bizim uygarlığımızın ortaya çıkmasının yolunu hazırlayan 'eski uygarlık' hemen hemen kesin biçimde Mısır eski kültürüydü. Daha önce de işaret ettiğim gibi, onlar aynı zamanda Hanok Kitabı'nın Gözleyenleri ve meleklerine ilişkin rivayetlerin, Eski Mezopo-

42. 1440000'in 10000'e bölümünden elde edilen 144 Rakamı presisyonel nümerolojide en önemli kanonik rakamdır. Oniki rakamı 144'ün kareköküdür. 1440 (144x10) 2160 yıllık gerileme döneminin üçte ikisini oluşturur. 144 rakamı ve ondan hareketle yapılan çarpımlar presesyonel nümerolojiye dayanarak, bir çemberin çevresi ve içinde çember olan dörtgenin çevresine ilişkin hesaplar da sunar. Bak, Michell, *The City of Revelation* (Vahiy Şehri) 45-47, 54. sayfalar.

43. Santillana ve von Dechend, *Hamlet's Mill* sayfa 132

tamya'nın tanrı, tanrıça ve şeytanlarının, İran rivayetinin Parlayanlarının, Yunan-Ermeni mitolojisinin devlerinin, Titanların, Küçük Asya'nın ateş cinleri Kabirilerin arkasında yatan gerçek kaynaktı. Bunları farketmek çok önemliydi ama beni bir parça rahatsız eden birşey daha vardı: Bu insanlar, Gize platosunda geo-mitik veriler biçiminde kodlanmış sonsuz bir zamandan gelen mirasları ve bu tartışmayla ilgili birçok kültür tarafından saklanmış astro-mitolojik evrensel dili bize bırakmakta niçin bu kadar ısrarcı olmuşlardı? Bize söylemeye çalıştıkları neydi? Yeni binyılı körü körüne kucaklarken bu mirasların dünyaya demek istediği şey neydi?

24. Günahın trajedisi

Eski bir diyardan birine rastladım yolda
Dedi gövdesiz iki bacak durur
Çölde yaklaş bak kumda
Çatılmış kaşlar, bükük dudaklar, alaycı bir gülüş saklar
Yarı batmış parça parça yüzde,
Onu yapana de ki haydi oku bakalım şu tutkuları
Bu kıpırtısız yatan şeylere damga vuran el, onun için çar-
pan yürek;
Bak ne yazar kalan taşta:
'Benim adım Ozimandiyas, Krallar Kralı:
Bak benim eserlerime ey Kudret ve ağla!
Ne kaldı benden geride
O devasa yıkıntılar çepeçevre çürümüş
Çıplak, ıssız kumlar almış yürümüş

Bu, Romantizm dönemi şairi Percy Bysshe Shelley'in (1792-1822) betimlediği gibi kudretli Ozimandiyas'ların öyküsüdür. Şiir çöken bir imparatorluğun dünya tarafından ne kadar çabuk unutulduğunu işaret eder. Bir zamanlar muazzam gücü

olan bu krallığın farkında olmayan gelecek kuşaklar için bırakılmış anıt parçaları ve yazıtlar da anlamsız saçmalıklar olacaktır. Öykünün havası çok açıktır. Bir uygarlık ne kadar gelişirse gelişsin, ne başarılarla imza atarsa atsın günün birinde geride iz bırakamadan göçüp gidecektir.

Bu kitapta sunulan kanıtlarla, şu anda yaşayan dünya ırkı için Mısır eski kültürünün çöküşünün taşıdığı önemi yeniden gözden geçirdiğim için kendimi iyi bir iş yapmış olarak düşünüyorum. Bir kere uygarlığımızın kökenleri hakkında akademisyenlerin ve araştırmacıların bize daima söyledikleri şeylerden kuşkulananmak için çok iyi nedenler var görünmektedir. İnsanlığın barbar bir düzeyden şimdiki çağın teknolojisine ve gelişmiş bilimine evrilme görüşleri tartışmaya açıktır. Eğer geçmiş dünya çağlarındaki ileri teknoloji kanıtları doğruysa o zaman akademisyenler yalnızca kendilerini değil halkı da aldatmışlardır.

Mısır eski kültürü MÖ 10500 yıllarına kadar giden yüksek bir uygarlık düzeyine sahip olarak görünmektedir. Bu insanların başarıları arasında Vadi Tapınağı ve Osireion, Aslan çağını belirtmek için oydukları Büyük Sfenks gibi devasa yapıları kurmaktan başka, belki onbinlerce yıllık zaman devirlerini hesapladıkları kozmik zaman dönüş bilgilerini kullanabilme yeteneği de vardı. Ayrıca, son derece ayrıntılı tarım, mimari, astronomi, diplomasi, eğitim, mühendislik, sulama ve merkezi yönetim gibi unsurlara sahip uygar bir toplum oluşturdukları da görülüyordu. Bunlar somut kanıtların gösterdiği şeylerdi, kimbilir belki daha da fazlası vardı.

Son Buzul Çağı'nın bitmesiyle ortaya çıkan küresel felaketler ve karmaşalar onların bu yolda gitmesini engelledi. Bu, Büyük Sel ya da herşeyi yutan öfkeli bir yangın yüzünden değil, onların ırklarının dağılmasıyla gerçekleşti.

MÖ 9600 yıllarında Kürdistan'ın uzak bölgelerine yerleşen en eski Mısırlılar çevre düzlüklerde ve dağ eteklerinde yerleşmiş, yeni gelişmeye başlayan topluluklar üzerinde yoğun etkisi olan çok boyutlu bir Şaman kültürü geliştirmeyi başardılar. Yalnızca kendi ırklarına ait olan bilgiyi korumalarına karşın

Mısır'ın devasa yapılarında, Kapadokya'nın yeraltı şehirlerini de sergiledikleri bilimsel ve teknolojik yeteneklerin çoğunu zaman içinde saklamayı başaramadılar. Eski yurtlarında yapmaya alışık oldukları yüksek uygarlık yansıtan yapıların aynısını burada da kurmak için zihni yetenekleri belki vardı ama onları yapıya dökerek yeterli insan gücünden yoksundular.

Bugün Hanok Kitabı'nın Gözleyenler'i olarak bilinen kişilerden sağ kalanların oluşturduğu koloni, dünya tarihinden yalnızca onların yarattığı uygarlık harikalarını silen bilinmez facialardan başka ateş ve selden de kurtuldu. Onların mitoloji içindeki varlıkları boş bir başarıdır. Neolitik insan çağında ortaya çıktıklarında hissetmiş olmaları gereken yitirme duygusunu biz şöyle böyle tahmin edebiliriz. Bizlere bıraktıkları bilgi, imza attıkları başarılar, yaşamda kalmalarının arkasında yatan mücadelelerin hepsi anlaşılabilmek için çarpıtılmış halk masallarına indirgenmiş olduğundan bu onlara büyük bir darbe olmuş olmalıydı. Belki de bu kendilerini izleyecek olan kültürleri ve ırkları aydınlatmaya çalışarak anlam yaratmaya çalışan kimi insanların kendi dünyalarının geçip gidişiyle duydukları bir yitirme duygusuydu.

Mısırlı kolonicilerin MÖ 5000 dolaylarında Yakın Doğu'da gittikçe gelişen bir uygarlığa yol açan neolitik sıçramanın yaratıcısı olduklarını ileri sürmek için çok kanıt vardır.

Çok uzun zaman öncesinden gelen bu bilginin bir kısmının çok dikkatli incelenmesi gerektiğini düşünüyorum ama Gözleyenler'in günahına ilişkin bilginin bu işe karışmış olanların, meseleleri kendi ellerine aldıkları insanlığa bilgeliği ve ilmi kendi adlarına açıklamaya karar verdiklerini ima ediyordu. Bazı Gözleyenler'in niçin isyan etmek istedikleri tartışmaya açık bir konu olarak kalıyor. Kendilerinden önce gelen atalarının savundukları değerler belki birşey ifade etmiyordu artık. Bu yüzden yitirdikleri şeyin kızgınlığı ve alınganlığıyla hep akıllarında olan ve hâlâ sahip oldukları tufan öncesi bilgiyi kullanmaya karar vermişlerdi. Bu da bu dünyanın dikkatle kurulmuş statükosundan çok ötelere insanlığın evrimini iten bir durumun ortaya çıkması sonucunu doğurmuştu.

İnsan ırkına bu herşeyden üstün bilginin açıklanmasını kuşatan olayları biz, tanrılardan gelen günahkar meleklerin, kuralları çiğnemesi, çeşitli Orta Doğu dinlerinin devlerinin ve şeytanlarının yaptıkları işler olarak anımsarız. Yine de günahkar ırkın işlediği suçlar yalnızca mitolojik bir çerçevede kayıtlıdır, binlerce yıllık evrim süresince bu ilim ve bilgiyi elde etmiş yüksek bir uygarlığın sözü edilmez. Üstelik bu kültürün dünyaya bıraktığı gerçek miraslar da yanlış anlaşılmıştı. Yılların yıpratığı devasa harabeler hayli eski olmaları ve kutsal sayılmaları yüzünden yapıldığı dönemden çok sonraki krallara atfedilmiş, astro-mitoloji, presisyonel veri ve döngüsel felaketler üzerine şifreli bilgiler içeren ak saçlı hikayeler 'İlkel yaratılış mitleri' denilerek akademisyenler tarafından bir kenara atılmışlardır.

Sais'in yaşlı papazının Solon'a, uygarlıkların döngüsel felaketlerle uyumlu biçimde yükselip düştüklerini özenle anlattığı gibi, kendi ırkını eşsiz görmek son derece küstah bir davranış olmaktan öteye gidemez. Dünyadaki akademisyenlerin haddini bilmemeleri yüzünden geçmiş tarihimiz hakkında kesinlikle yanlış bir imgeye sahibiz ama ilahiyatçıların bize söyledikleri yalanlarla karşılaştırıldıklarında onların kusurları neredeyse bağışlanabilir. Din liderleri bize ilim ve bilginin tamamen kutsal olduğunu, bunların insanlığa göksel yasaları çiğneyen insanüstü varlıklar tarafından açıklandığını söylediler. Bu bilgi ve ilmi bu insanüstü yaratıklardan, ister Angra Mainyu, ister Şeytan, Yılan, günahkar melekler, devler ya da her neyse onlardan alma işine de günah dediler, bu itaatsizlik yüzünden insanlık kötülük ve çürümeye giden içsel bir eğilime sahip oldu. Aslında insanlığın uygarlığı kurmasına yol açan bu eğilimlerdi.

İçinde Hristiyanlık, İslam, Yahudilik ve kuşkusuz Zerdüştlüğün de olduğu, her biri konu üzerinde otoritesini sorgulamaya cesaret edenlere zulmeden birçok Batı dininin vaaz ettiği temel ilke budur. İnsanüstü varlıklarla birleşen bu mitler geçmişte yaşamış, ustalıklarını ve yeteneklerini bizim atalarımızailetmiş yüksek bir uygarlıktan sağ kalan insanların anıla-

rının bozulmuş biçiminden başka birşey değildir. Eğer bu gerçekten böyle ise biz ne kutsal ne insanüstü bir varlıkla ilgilenmekteyiz, bire bir insanla ilişkiye girmiş etten kemikten varlıklardır bunlar. X faktörü tartışma konusu olmaktan kesinkes çıkmıştır.

Din adamları aslında daha önceki bir uygarlığın kalıntılarıyla ilişkide bulunmuş insanlığın bozulmuş anılarından oluşturdukları bir mitoloji yaratmışlardı. Bu bizim şimdiki ırkımızın gerçek köküdür, kutsal öze sahip insanüstü varlıkların günahları değil. Bilgiyi açıklama çok büyük etkiler yarattı çünkü neredeyse tüm dünyadaki dini inaçların ilkelerinin asla olmamış mitolojik olaylara dayandığı anlamına geldi bu.

Bu yüzden aslında iki kez aldatıldık ve yanlış inançlarla beslendik. Dini liderlerimiz kutsal varlıklara ve hiç olmamış göksel mekanlara (bugün ancak halkın beyninde var olan) bizi inandırarak oyun oynadılar. Hıristiyanlık, İslamiyet, Yahudilik ve Zerdüştlük hepsi aynı suçu işlemiştir. Aslında Mecusilik veya Manizm değil Yalan'ın gerçek öğreticileri olarak onların olması gerektiği tartışılmalıdır. Ve eğer üstün varlıklar, kutsal bilgi veya ilim yoksa bunları yaratacak bir tanrı da belki yoktu.

Newton bilimin evrende doğal bir düzen ve ilerleme olduğuna inandırdı. Kendimizi şu anda geçmişte olduğundan çok daha fazla şey biliyoruz diye düşünürüz. Çok büyük bir kibir vardır burada. Ama Mısır'ın tufan öncesi uygarlığı üzerine şimdi kolaylıkla erişilebilecek yığınlarca kanıttan çıkan gerçek; nereden geldiğimiz konusunda hiçbir fikrimiz olmadığıdır. Köklerimiz hakkında da düşündüğümüzden çok azını biliriz aslında. Roketler yapıp yıldızlara gittiğimiz için kendi kültürümüzü teknolojik olarak yetkin görürüz ama MÖ 10500 yılında yaşayan atalarımızın bizim şimdi düşündüğümüzden çok daha fazla döngüsel felaketler ve astronomik gerilemeyi bildiğini aklımızın köşesinden bile geçirmeyiz. Bu bilgiyle insan ırkının, bizden önce yaşayan kültürlerin zamansal döngülere, yangınlara, evrensel sellere ilişkin bu kadar mitolojik ipucunu niçin bıraktıklarından tamamıyla habersiz, sö-

z  edilen felaketlerin bir kez daha olabileceğine, bunların bir uyarı olduğunu düşünmeden geleceğe birçok bakımdan k r  körüne ilerlediğini düşünüyorum.

O zaman niçin bu gezegende yerle mi  ilk uygar ırk olmadığımıza inanamayız? Yanıt basittir:  u anda sahip olduğumuz yaşam anlayışıyla buna inanmak bizi korkudan öldürürdü.

Bir gün bizim de yıkılacağımız anlamına gelir bu.

1960'lı yılların kült filmleri arasında en çok hatırlananı *Planet of the Apes*'ti. (Maymunlar Cehennemi) Bu filmi gören herkes sonundaki tüyler ürpertici sahneyi anımsayacaktır. Charlton Heston'un oynadığı tek başına kalmış astronot bir kumsalda yürür ve birden bu düşman gezegeni niçin insanların değil de maymunların y nettiğinin nedenini görür. Kumların üzerinde ba ının yarısı yeraltında kalmış  zg rl k Heykeli'nin havaya kalkık kolu durmaktadır. Kendi yaşadığı, maymunlar dünyanın yönetimini ele geçirmeden çok önce -tarihi ve başarıları neredeyse gezegenin anısından silinip gitmiş- insanoğluğun şimdi toza toprağa karı mı  muazzam bir uygarlık kurduğu çağdan yüzlerce yıl sonrasında olduğunu anlar. Bu filmin çok eden etkisi bizim geleceğimiz hakkında verdiği kehanette yatar.

Hem Mısır eski kültürü hem de Kürdistan'ın Gözleyenleri'nin bizlere kuşaklar boyu verdiği söylencelerde çok açık bir ileti vardır. Onlar bize derler ki eğer bir ırk olarak ilerlemek istiyorsak ge mi imize bakmalı, dünyadaki dini liderlerin ve akademisyenlerin şimdiye katar inkar ettiği herşeyi birle tirmeliyiz. Bir ırk olarak kendimiz hakkındaki doğruyu bilmek zorundayız, uygarlığımız hakkında bize söylenen şeylere k r  körüne inanarak bunu bulamayız. Eğer eski kültürlerin önemini benimsemezsek o zaman onların kaderinin hepimize bir uyarı olduğu gerçeğini inkar ederek Gözleyenler'in günahının arkasındaki trajediye tam anlamamı  oluruz.

 u anda insan türü öğretmensiz bir  ocuk gibidir. Geçmiş tarihimize ve bütün olarak gezegenimize ilişkin ne bir sorumluluk ne bir yer duygusuna sahip olmadan, bir kimlik bunalımını çekiyor g r nmekteyiz. Tam olarak kim olduğumuzu, ne-

reden geldiğimizi anlayana kadar, ışığın her an söndürülebileceğini farkedemeden, çevremizdeki dünyayı yakıp yıkan denetlenemeyen bir nihilizm içine doğru savrulmaya devam edeceğiz. Irkımızdan olan insanlar gözlerini açıp geçmişin aslında ne için olduğunu anlamadığı sürece biz de tıpkı Ozimandiyalar gibi kendi sonumuzu getireceğiz. Başarılarımız ve tarihimiz eski bir toprakta oraya buraya dağılmış parçalardan başka birşeye benzemez. Gelecek geçmişimizdir. Bu bilgi bizi Mısır eski kültürü ve onların soyundan gelen Gözleyenler'in kötü kaderinden korumaya yardım eder. Onların sadece dünya tarihi içinde olduklarını kabul etmekle bile bizim gerçek ruhsal öğretimizin Tanrı'nın yarattığı bazı üstün varlıklardan değil günahkar bir ırkın yasak mirasından geldiğini farkederiz.

25. Kitleseel bellek yitimi

Zaman Gözleyenler'e kötü bir darbe vurmuştu. Hanok'un yedi cennete yaptığı ziyarette karşılaştıklarına benzeyen insanlığın olağanüstü gelişmiş öğretmenleri olarak görülürken, ışıık melekleri ünvanından yeraltının Şeytanları ve iğrenç İblisleri düzeyine düştüler.

Çok az sayıda insan uygarlığın köklerinin meleklerin küllerinden nasıl yükseldiğini ve ölümlü insanlarla bu ırkın geçmişteki ilişkisinin zamanla değişmiş anılarını Hanok Kitabı gibi bazı dini kitapların sakladığını anlayabildi. Bazı aydın kişiler, kendi tarih bilgilerinin izin verdiği gözlükten bu konuları değerlendirseler de insanlığın sonraki kaderinin şekillenmesinde bu eski kültürün oynadığı çok önemli rolü anlamayı başardılar.

Dinlerin ilk gelişme evresinde bile böyle heretik bilgi daha geniş bir dinleyici topluluğuna aktarılırsa ne kadar tehlikeli olabileceğini anlamış olanlar vardı. Eğer insanlar, uygarlığın, insanlığa Tanrının değil yürüyen yılanların, günahkar meleklerin verdiği bilginin üzerinde yükseldiğine gerçekten inanır-

larsa o zaman dini korku üzerine sağlam biçimde kurulmuş toplumun temelleri sarsılmaya başlardı. Bunun sonucu olarak bu küfürleri öğretenler hem yalancılar oluyorlar hem de Kötü Olan'a tapanlar olarak topluma tanıtılıyordu. Daha da ötesi böyle inançları engelleme uğruna sözü edilen heretikler ölüme gönderilmeden önce, diğerlerini kutsal olmayan bu öğretilerden uzak tutma umuduyla halkın önünde teşhir ediliyorlardı. Zerdüştiler, bu vahşi gaddar düzeni ilk uygulayanlar arasındaydı. Onları Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar izledi. Bu dinler 'heretikleri' yalnızca Yalan'a inandıkları için lanetlemekle kalmadı, aynı zamanda bu tür konulardan bahseden eski kitapların halkın arasında serbestçe dolaşmasını da engelledi, toplattı.

Çok doğal olarak yasak bilgiye dayanan bu tür dogmatik görüşler meraklıların ilgisini çekiyordu. Belki de bu nedenden dolayı ilk Hristiyanlık çağının birçok gnostik kültü Eden Yılanı'nı kutsallık sembolü olarak benimsediler. Ophiteler bunların en önemli örneklerinden birisiydi. Bu çağ sırasında Hanok Kitabı serbestçe dolaşımında olduğu halde gerçekte bu dini grupların Gözleyenler'in düşüşü hakkında ne bildiklerini kes-tirmek güçtür. Gnostikler, fiziksel dünyayı yaratan kudretli mimar demiurgos ve Tanrı terimlerinde görüldüğü gibi dinin iyi ve kötü kutuplarına öncelik tanımayan, bunları eşit tutan farklı dualizm biçimleri uyguladılar. Yine de insanlığın karanlık geçmişi hakkında şok eden gerçeği anlamaya en çok yaklaşan kişi Mani peygamberdi. Hanok Kitabı'nı okuyup özümse-dikten sonra insanlığın Adem'in yaratıldığı zamandan beri çekirdeğine kadar çürümüş olduğu temel ilkesine dayanan oldukça kötümser olan kendi dini öğretisini oluşturdu.

Mani insanlığın dayandığı ne varsa bunların tümünün Karanlığın Güçlerine ait olduğunu sezmişti. Tanrı'nın bununla hiçbir ilgisi yoktu. Yaptığımız, düşündüğümüz, uydurduğumuz, yıktığımız herşeye Gözyelenler'in etkisi sızmıştı. Kötülükleri bizim damarlarımızda akıyordu. Mani'ye göre onların etkisinden kurtulmanın tek yolu ölümden sonra ruhun azat olmasıyla mümkündü. Peygamberin Zerdüştilerin ellerinde

feci biçimde can vermesi, insanlığın geçmiş tarihi hakkında bu tehlikeli görüşü yaymaya cesaret edenlere toplumun nasıl davrandığını gösteren ders kitaplarında okutulacak türden bir örnektir.

Mani'nin yolunu takip eden diğer dualistlere de benzer şeyler yapıldı. 12. ve 13. yüzyıllarda Fransa'nın güneyinde gelişen Albi'liler veya Katherlar Mani'nin dininin birçok ilkesini miras aldılar.¹ Dualizmin doğruluğunu kanıtlamaya çalışarak dinin çehresini değiştirmeye çalıştılar, asıl heretiklerin şimdi Rex Mundi'nin, Yeryüzü Kralı'nın çürümüş olduğunu yayanların, bu en büyük şeytana tapan Roma Kilisesi olduğunu işaret ettiler.² 13. yüzyıl Albililer Seferi diye adlandırılan süreçte Kather'ların üzerine de kötü kaderin çökmesi Hristiyan totalite-rizminin yaşadığımız dünyanın Tanrının değil, Şeytanın armağın olduğunu ileri süren düşünceleri nasıl yok etmeye çalıştığının diğer önemli örneğidir.

Rosslyn'in günahkar meleği

Buna karşın insanlığı dünyevi bilgi ve ilimle donatmakta günahkar meleklerin oynadığı rolü anlamış görünen kişiler de vardı. Bunlardan birisi, Edinburgh yakınlarında kurulmuş ama bitirilememiş 15. yüzyıl Iskoç Rosslyn Kilisesi'nin mimarı William de St Clair'di. Kilisenin içi ve dışı heykelleştirilmiş taşlar, kabartmalar biçiminde yapılmış mistik resimlerle doluydu. Tanrının evinde resmedilmiş dini konular arasında; Yeşil-Adam başları denen heykellerin ağızlarından çıkan veya ağızlarına giren şaraplarla birleştirilmiş meyve, çiçek ve bitkilerden oluşan çeşitlemeler göze çarpıyordu. Tüm yer taş üzerinde -Tanrı'nın doğuya doğru Eden'de kurduğu ilk cennet bahçesinin bir takliti olarak- bitkisel veya fiziksel bir cennet olarak betimlenmişti.³ Bu görüş St Clair (modern Sinclair) ai-

1 Baigent, Leigh and Lincoln, The Holy Blood and the Holy Grail 344-345. sayfalar

2 age. Sayfa 28

3 Sinclair, The Sword and the Grail 91-104. sayfalar.

lesinin arma deseninin, (İsa'nın Doğruluk ve Yaşam Haçı) aynı zamanda cennetin dört ırmağını sembolize eden kenarları işlemeli haç olmasıyla kuvvetlendi.

Rosslyn Kilisesi'nin bol kabartmaları arasında başka nefis işlemler vardı. Örneğin cennetin meleklerini betimleyen çok sayıda heykel vardı. Başlarının üzerinde haçla gösterilmiş olanlar başmelekleri temsil ediyorlardı. Kilise korosunun olduğu yerdeki taş kaidelerin altına oyulmuş olan melek kabartmaları arasında kanatlı meleklerden oluşmuş çeşitlenmeler boy gösteriyordu. Bunlardan bazıları kıllarla bazıları tüylerle kaplıydı ve her biri eliyle farklı bir işaret yapıyordu. Yaptıkları işaretle Farmasonluğun gizli sembollerine çarpıcı bir benzerlik taşıdığından bu figürler, insanlığa göksel sırları açıklayan isyankar melekler olarak yorumlanabilirdi.

Hemen yanlarında başaşağı duran, vücudu iplerle bağlanmış bir melek vardı. Yuvarlak, kısa saç kesimi meleğin erkek cinsiyetine sahip olduğunu gösteriyordu, aynı gruptaki diğer melekler gibi kanatları da vardı. Her iki eli vücudunu iki kez dolayıp, her bir kanadın üzerinde Z çizen (veya ters S) kalın bir iple önde bağlanmıştı. Figür uzun bir elbise giymişti, diğer meleklerde olmayan, ters dönmüş vücuduna yatay olarak tuturulmuş boncuklu bir gerdanlıkla veya zincirle görülüyordu.

Bu figürde sergilenen özel sembolizm onun kimliğine ilişkin hiçbir kuşku bırakmaz. O Lucifer, Şeytan veya İblis değil, meleklerin 'günah' işlemesine izin verdiği için sonsuza kadar Orion takımyıldızında baş aşağı durma cezasına çarptırılan günahkar melek Şemyaza'dır.⁴ Şemyaza'nın öyküsünde olduğu gibi (Azza kılığında) heykelin bir gözü kapalı diğeri 'durumunu görsün ve daha çok acı çeksin diye'⁵ açıktır. Boncuklu gerdanlık günahkar meleklerin insanlığa verdiği bilgeliğin incilerini simgeler.

Belki bu Şemyaza'nın Avrupa'da kalan tek heykelidir. Onun

4 Bak Collins, 'Rosslyn's Fallen Angel' -A Commentary on the Fallan Angel Statue in the Retro-Choir of Rosslyn Chapel' Wallace-Murphy, The Templar Legacy.

5 Davidson, A Dictionary of Angels s.v.'Azza' sayfa 65

burada taşa oyulmuş hakiki Eden Bahçesi'nin ortasında görülmesi St Clary ailesinin (Latincesi sancto claro yani 'kutsal ışık') günahkar meleklerin önemini açıkça anladığını işaret eder.⁶ Bu ters çevrilmiş figür, St Clary ailesinin yitik mirasımız hakkındaki yasak bilgiye inanmanın veya bunu yayarken yakalanmanın sonuçlarının da farkında olan tek insanlar olduğunu açıkça gösteriyordu.

St Clary ailesi, 14. yüzyılda Robert Bruce tarafından kurulduğu başlangıcından 18. yüzyılda Büyük Üstad'ın ilk serbest seçiminin olduğu zamana kadar İskoç Farmasonluğu'nun mirasını devraldılar. Hanok Kitabı'nı araştırmak için 1768 yılında Etiyopya yolculuğuna çıkmadan önce (İkinci bölüme bakın) Kinniairdli James Bruce de bu çevre içinde meşhur bir Farmason haline gelmişti. Peki o zaman bu İskoçlu, St Clarylerin göksel bilginin korunmasında Nuh ve Hanok'un oynadığı rol ve günahkar meleklerle ilgili bilgisinden etkilenmiş olabilir miydi? Bu soruya evet yanıtı vermemin yanında düşündüğüm birşey de; eğer St Clairlyler bu nazik konunun taşıdığı önemi içgüdüsel olarak anlamamış olsalardı dünyanın kim bilir kaç yıl Hanok Kitabı'ndan yoksun kalacağıydı.

Kayıp cennet

Dünyanın günahkar melekleri algılama biçimlerini değiştiren John Milton'un *Paradise Lost* (Kayıp Cennet) isimli kitabı 1667 yılında yayınlanmıştı. Melekleri başarısızlıklar ve başarılarıyla insanlar olarak onları nitelediğinde bu kitabı ilk okuyanların üzerinde büyük bir etki bıraktı. Viktorya döneminde Fransız sanatçı Gustave Doré'den Milton'un klasik kitabının yeni basımı için resimler yapması istendi. Sonuç Şeytan ve ekibini ilk kez güzel erkekler olarak gösteren bir dizi etkileyici resimdi. Hepsinin kanatları vardı, başmelek Mikail ve yardımcılarının giydiklerine benzer parlak zırhla görülüyorlardı. Böyle bir betimleme kitapta cennetin günahkar meleklerinin çok daha romantik görünmesine yol açıyordu.

6 Collins, The Knights of Angels. s.v. Sayfa 48

Hanok Kitabı 1821 yılında ilk kez yayımlandığında dünya sonunda günahkar meleklerin işlediği suçları okuyabildi. Lord Byron, Thomas Moore gibi romantik şairleri meleklerin⁷ yasak aşkları hakkında eserler yazma konusunda güdülerken Simeon Solomon gibi Raphaelite öncesi sanatçıları da tuvaler üzerinde 'Tanrı Oğullarının' resimlerini yapmaya itti.⁸

Hanok Kitabı'nın ortalarda dolaşması toplumun diğer kesimlerinde daha rahatsız edici etkilere yol açtı. Örneğin ruh çağırma, büyücülük ve doğaüstü varlıklarla ilgili konularda daha özgür düşüncelere sahip⁹ olan Methodist Kilisesi resmi olmasa da Hanok'u Şeytan ve onun günahkar meleklerine karşı yeni koruyucu ışığı olarak kabul etti. Hanok Kitabı'na Protestanların göstermiş olduğu aşırı ilgi John Wesley'in 18. yüzyılda yerel olarak vaaz etmeye başladığı tarihten beri Methodizmin güçlü bir kalesi olarak kalmış Cornwall ilindeki Lizard yarımadasında da bulunabilir. Burada kayalara vuran dalgaların şakırtısı, havada asılı duran deniz sislerinin arasında Hanok Kayası, Hermon Dağı ve Paradise Çiftliği gibi yer isimlerine rastlarız. Bunlar Nefilim'in soyu Anakim olarak görülebilecek olan Cornwall'a özgü 'devlere' güçlü biçimde inanıldığını gösterir.

Atlantis'in yeniden ortaya çıkışı

19. yüzyıl boyunca günahkar meleklerin popülaritesinin artması Eflatun'un *Critias* ve *Timaeus* isimli eserlerinde sözünü ettiği masalsı Atlantis adalarıyla ilgili efsaneler ve mitlere yoğun ilgiyi beraberinde getirdi. Görünüşe göre Atlantik Ok-

7 Byron 'Heaven and Earth -A Mystery' The Poetic Works of Lord Byron, 1821, The Loves of the Angels -A Poem with Memoir 1823

8 Örneğin Simeon Solomon'un 'And the sons of God saw the daughters of men thet they were fair' isimli sulu boya tekniği ile yapılmış 1863 tarihli resmine bakın.

9 Morse (bas.) News from the Invisible World (Görünmez Dünyadan Haberler): E.W Sprague'nin 'Was he a Spritualist?'(O bir İspiritizmacı mıydı?) ve J.J.Morse'nin 'Experiences in the Family of Rev.John Wesley' Muhterem John Wesley'in Ailesindeki Olaylar'

yanusunda gelişmiş uygarlığın bir zamanlar olduğu düşüncesi özellikle Sais'in yaşlı papazının Solon'a onların yaşadığı zamandan 9000 yıl önce meydana gelen şiddetli felaketlerde kaybolduğunu söylediği Atlantis gibi başka uygarlıkların da olabileceği düşüncesine yol açtı.

Atlantis'in bir zamanlar gerçekten var olduğuna kesinlikle inananlar arasında *Atlantis: The Antediluvian World* (Atlantis: Tufanöncesi Dünya) isimli kitabı ilk kez 1882 yılında yayımlanan ve en çok satanlar arasına giren Amerikalı yazar Ignatius Donnelly (1831-1901) de vardı. Kitabının popülerliğine karşın Donnelly Atlantis'in gerçek mi yoksa düş ürünü mü olduğu sorusuna yanıt vermekten çok daha ötelere gitmişti. Kayıp kıtaya ilişkin kanıtlara ek olarak, Atlantik'in her iki kıyısından kelimenin tam anlamıyla açıklanamamış yüzlerce gizi de tartışmıştı. Bunlar mitolojilerde geçen farklı sel versiyonlarını karşılaştırmaktan uzun kafataslarına, Büyük Piramit'in gizlerinden insan yapımı nesnelerdeki anormalliklerin keşiflerine kadar birbirinden çok bağımsız konuları içeriyordu.

Ertesi yıl Donnelly'nin diğer kitabı piyasaya çıktı: *Ragnarok: The Age of Fire and Gravel* (Ragnarok: Ateş ve Çakıl Çağı) Bu kitap halk tarafından tutulmadı ve kitapçılarda bulunmaz oldu. Yine de Donnelly'nin kitabının, Atlantis mitleriyle bağıntılı olarak tamamladığı, derin araştırmayla esinlenmiş olağanüstü içeriği yaptığı imalarda zengindi ve gerçekten çok korkunç bir dizi felaketin son Buzul Çağı'nın görece sakinliğini paramparça ettiğini doğruluyordu. Bu 1950'li yıllarda Profesör Charles Hapgood'un ele alıp açıkladığı konuydu.

Gizli üstadlar

Ignatius Donnelly Atlantis'in gizlerini popüler bilincin içine doğru iterken aynı zamanda Hindistan ve Nepal'den gelen Doğu mistisizminin etkisi daha önceleri bilinmeyen insan ırklarının bir zamanlar yaşamış olduğu fikrini ortaya çıkarmaya başlıyordu. Böyle düşüncelerden derinden etkilenmiş kişilerden birisi de Rus medyum Helena Petşovna Blavatsky idi. Do-

ğu'dan geldikten sonra, kendisine modern uygarlık kurulmadan çok önceleri dünyada yaşamış ırkların 'köklerinden' söz eden yazılar verdiğini iddia ettiği Mahatmalar veya Gizli Üstadlar olarak dediği şeylerle ruhsal iletişim sağladığını söylemeye başlamıştı. Bu bilgiye dayanarak 1875 yılında Teosofik toplum kurma işine girişti. Bu örgüt kısa zaman içinde Britanya, Hindistan ve ABD'nin de içinde olduğu birçok ülkede sayısı binlerle ifade edilen taraftarlara ulaştı.

Madam Blavatsky'yi eleştirenler Mahatmaların yalnızca onun aklında olduğunu, kitapları da kendisinin yazdığını söylediler. Hiçbiri kanıtlanamayacak bu iddialara karşın onun bu tartışmaya açık görüşleri yalnızca Atlantis'in gizlerini değil, tufan öncesi zamanlarda güney yarımküresinde olduğu varsayılan Lemuria ve Mu gibi diğer kayıp uygarlıkları da araştırma konusunda birçok insanı esinledi.

Uyuyan Peygamber

1930'lu yıllar süresince hep gündemde kalan Atlantis gibi diğer kayıp uygarlıklar konusundaki akademik araştırmaları, bir kuşak boyunca etkileyecek olan etkili bir figür sahneye çıktı.

Kentucky Hopkinsville yakınlarındaki bir çiftlikte 18 Mart 1877 yılında doğmuş 'uyuyan peygamber' adıyla bilinen Amerikalı ünlü bir medyum olan Edgar Cayce. Çok küçük yaşlardan beri ikinci görü yeteneğine sahipti -çocukluğunda geçirdiği psikosomatik bir hastalıktan sonra kazandığı bir yetenektir bu. İlk gençlik yıllarında okuldayken Cayce, hipnotik trans haline geçiyor, bu sırada kalın kitapları yutarcasına okuyabiliyordu. Daha sonra bu değişik hali hastaların hastalıklarını 'teşhis' etmekte kullanmaya devam etti. Trans haline geçtiği zamanlarda hastalarının sözde geçmiş yaşamlarından bahsediyordu. Cayce 3 Ocak 1945 yılında öldüğünde kırk üç yıllık bir süreye yayılan, sekiz binden fazla insana ait 14000 'ruh okuması' bıraktı.

Bu 'okumaların' büyük çoğunluğu Atlantis'teki sözde geç-

miş yaşamları anlatıyordu. Anlatıların çoğu, dalgaların altında yitip gitmeden önce bu kayıp kıtanın şehirlerinin ve insanlarının son derece renkli, canlı tasvirleriyle doluydu. Cayce'ye göre, İngiltere Hondurası, Fas, Pireneler, Yucatan, Güney Amerika Pasifik sahilleri ve Missisipi havzasına kadar çok geniş bir coğrafyada bu çok büyük doğal felaketlerden sağ kurtulanların olduğunun kanıtları bulunabilirdi.

Daha da önemlisi Cayce'nin tahminen bilinçsizce, Mısır'ın bir zamanlar verimli bir yer olduğu ve Atlantis'ten kurtulan ırkın kıta MÖ 10450 yılında batınca orada bir topluluk kurduğu inancıyla Atlantis'i birleştirmesiydi.¹⁰ Bu yok olan ırktan kurtulanların MÖ 10490-10390 arasında Gize Piramitlerini yapmış oldukları söyleniyordu.¹¹ Cayce'nin Atlantis ve Mısır'la ilgili kehanetlerinin çoğunun yakın zamanlarda gerçekleştiğine inanılır. Bu yüzden onun açıkladığı bilgilerinin çok daha fazlasının sonunda doğruluğunun kanıtlanacağı konusunda kimi araştırmacılar umutlanmışlardır.

Eski astronotlar

Kayıp uygarlıklar üzerine yapılan çalışmalar 1947 yılı geldiğinde aynı yılın Haziran ayında tüm Amerika Birleşik Devletleri'ni kasıp kavuran uçan-daire çılgınlığıyla umulmadık bir yükselişe geçti. Uçuş şirketinde çalışan pilot Kenneth Arnold, Washington State Cascade Dağları üzerinde uçarken.- hareketlerini 'suyun üzerinde sektirilen fincan tabağı gibi'¹² diye tasvir ettiği dokuz 'kanatsız uçak' gördü. Sözleri yanlış anlaşıldı, daha sonra verilen bir haberde Arnold'un onların hareketlerini değil nesneleri 'fincan tabağına' benzettiği söylendi.¹³

10 Cayce (bas.) Edgar Cayce on Atlantis, (Edgar Cayce Atlantiste) ve Lehner, The Egyptian Heritage-Based on Edgar Cayce Readings (Edgar Cayce'nin Okumalarından Çıkan- Mısır Mirası)

11 Fix, Pyramid Odyssey Sayfa 99

12 Devereux, Earth Lights Revelation (Kutsal Aydınlanma) Sayfa 29

13 (1977) Proceedings of the First International UFO Congress (Birinci Uluslararası UFO Kongresi Tutanakları), Arnold 'How It All Began' (Herşey Nasıl Başladı?)

Böylece o yanlış biçimde ilk 'uçan daire' gören kişi olarak anılması sonucu doğdu. Arnold'un 'görüşünden' hemen sonra dünyanın dört bir yanında daha sonra UFO'lar haline gelecek fenomene konu olacak bir sürü iddia ortaya atılmaya başlandı.

Bu görüşler 1950 ve 1960'lı yıllarda büyük oranda artış gösterdi, hatta bazı insanlar bu garip hava cisminin içindekilerle karşılaştıkları iddiasıyla çıkıp gelmeye başladılar.

UFO konusunda birçok kitap piyasaya çıkmaya başladı, bu olaydan etkilenmiş yazarlar yerinde sorular sormaya başladılar. Bu uçan daireler nereden geliyorlardı? Kim kullanıyordu bunları? Niçin göklerimizde boy gösteriyorlardı? Ne kadar zamandır buradaydılar? Daha da önemlisi insanlar onların varlığının geçmişimizin gizlerine ışık tutabilecek ipuçları sağlayıp sağlayamayacaklarını merak etmeye başladılar. Özellikle Tevrat'ta tanımlanamayan hava olaylarından söz ettiği iddia edilen ilginç bölümler de böylece aydınlanabilecek miydi? Bu iyi niyetli çabaların yanında birçoğu kısır olan araştırmalar sonunda 'eski astronot' hipotezleri haline dönüşecek bir edebiyatın doğmasına yol açtı.

Erich von Daniken'in *Chariots of the Gods* (Tanrıların Arabaları) isimli klasik kitabının 1968 yılında yayımlanmasıyla dünyanın dört bir köşesindeki gazetelerde 'Tanrı bir astronot muydu?' başlığı görünmeye başladı. Kitap yazarın, daha önce Desmond Leslie, Paul Thomas ve Brinsley le Poer Trnech gibi UFO yazarları tarafından da dile getirilmiş olan başka bir dünyadan gelen varlıklar, uygarlığın doğmasını sağlayacak teknoloji ve bilgiyi bizim atalarımıza verdiler, teorisine olan inancını işliyordu.

Von Daniken ve onu izleyen diğer eski astronot teorisyenleri, birçok açık fikirli insanın akıllarına da kuşku tohumları eken mantıklı bir çözümü olmayan geçmiş gizlerini anlatıyorlardı. Belki de kaçınılmaz olarak bu yazarlardan birçoğunun UFO fenomeninin arka planında meleklerin doğasını da sorgulamaları gerekiyordu artık. Bazıları meleklerin günahıyla ilgili olan İbrani malzemelerini incelemeye cesaret ettiler, bu

onları doğal olarak Hanok Kitabı'na götürdü. Bu eşsiz dini kitap, birçok yazara yepyeni alanlar açtı, kitabın içindekileri irdeleyerek okuduktan sonra Gözleyenler'in hiç kuşkusuz başka bir dünyadan gelen, insanlara evrensel bilgiyi açıklayan fiziksel bir ırk olduğuna karar verdiler. Hanok Kitabı'nın bu olağanüstü içeriği hakkında ciddi araştırma yapma iddiasında olan kitaplar arasında, Fransız yazar Robert Charroux'un 1964 yılında yazdığı *Legacy of the Gods* (Tanrıların Mirası) ve Amerikalı yazar W.Raymond Drake'nin 1976 yılında basılan kitabı *Gods and Spacemen in Ancient Israel* (Eski İsrail'de Tanrılar ve Uzaylılar) idi.

Bu kitapların taşıdığı önem, günahkar melekler ve eski uygarlıklar düşüncesini ilk kez bir araya getirmelerinde yatıyordu. Ne yazık ki bu yazarların hepsi Gözleyenler'in başka gezegenlerden gelmiş oldukları düşüncesine kaydılar. Yalnızca 1985 yılına ait *The Genius of the Few* (Seçkin insanların Dehası) isimli kilometre taşı kitabın yazarı Christian O'Brien bu sonuçtan kendini uzak tutmayı başardı.

Koloni dünyası

1970'li yılların sonlarına doğru Erich von Daniken'in eski-astronot tacı çok satan kitaplarının yarısında veya daha fazlasında sunmuş olduğu kanıtların bozulmuş olduğu iddialarıyla alındı. Taç ABD'de 1976 yılında yayımlanan '12th planet' (Onikinci Gezegen) kitabının yazarı Zecharia Sitchin'e geçti. Yazar Hanok Kitabı'nın Nefilimi'nin güneşin çevresinde dönen uzak bir gezegenden '12. gezegenden' gelmiş, başka dünyanın varlıkları olduğunu ileri sürüyordu. Gen teknolojisini kullanarak bu uzun yabancılar yerkabuğunun altındaki derin madenlerin çıkarılmasında kullanmak için 'insan' adını verdikleri bir yaratık yaratmışlardı. Sonunda insanlık isyan ederek efendilerinin boyunduruğundan kurtulmuş, onlar da eski zamanlardaki söyleyişle 'Niburu' veya 'Marduk' isimli kendi gezegenlerine dönmüşlerdi.

Sitchin basitçe söylemek gerekirse kanıtlanamayan başka

bir "gezegenler teorisi" ileri sürmüştü ama bu eski astronot-teorisyeni ile önceki yazarlar arasındaki fark Sitchin'in Yakın Doğu mitolojisini hepsinden iyi anlamış olmasıydı. Gerçekten de O, Sumer yazılı dilini çevirebilen ve okuyabilen dünyadaki birkaç yüz insandan biridir bugün.

'Onikinci Gezegen'de daha sonra yazdığı '*Earth Chronicles*' (Dünya Kayıtları) dizisinde olduğu gibi Sitchin okuyucuya 'Nefilim'in bir zamanlar Mısır ve Sumer gibi Eski Dünya'nın uygarlıklarıyla ilişkide bulunmuş fiziksel bir ırk olduğu sonucuna götürecek olağanüstü kanıtlar sunuyordu. Ama ondan sonra kitapları insanı sinirlendirecek tarzda tamamen von Däniken tarzı düşünme okuluna dönüş yapıyordu. Eski sanatlardaki koni direkler ve piramit biçimlerinin aslında silolardaki roketleri temsil ettiği gibi şeyleri ileri sürüyordu. Belki haklıdır ama benim fikrime göre bu tür varsayımlar tamamen bizim şu anki modern çağımızın mekanikleşen dünya görüşü temel alınarak yapılmıştır, tarih-öncesi zamanlarda uzaylı teknolojinin kanıtı olarak alınamazlar.

Gözleyenler'in dönüşü

Zecharia Sitchin'in günahkar melekler hakkındaki duyulmamış teorileri 1980'ler boyunca genç kuşağı ister istemez etkiledi. Pop müzik aynı duyguları paylaşan dinleyici grubunu, özellikle bu konu bir şarkıcı veya müzisyen grubu tarafından öne çıkarılıyorsa belki de en çabuk etkileme yoludur. George Harrison'un Maharişi Maheş Yogi'ye yaptığı ünlü ziyaretlerinden sonra hippie kuşak arasında Doğu mistisizmine yoğun biçimde yönelim ya da 1970'li yılların sonlarında Osmond kardeşlerin uluslararası başarılarından sonra genç kızlar arasında Mormonluğa dönmenin artışı sanattaki hızlı etkilenmenin en büyük örnekleridir.

Benzer biçimde İngiltere'de 1980'li yılların ortalarında vahşi ve uğursuz şeylerin ani yükselişi günahkar melekler ve onunla ilgili olan vampirler, gizli ilimler gibi konulara büyük bir ilgiyi beraberinde getirdi. 'Vahşi' hareketin en ciddi sonuç-

larından biri 1988 yılında 'Moonchild' isimli olağanüstü şarkılarıyla uluslararası başarı kazanan *Fields of the Nephilim* (Nefilim'in Tarlaları) isimli etkili bir rock grubunun ortaya çıkması oldu. 1991 yılına kadar hit olan parçalar ve albümleri yapmaya devam eden bu grup tüm dünyadaki vahşi sahnenin yeni tanrıları haline geldi.

Nefilim'in Tarlaları grubunun solisti kendisi de kişisel olarak günahkar meleklerle ilgilenen 'vahşi' ikon Carl McCoy' un Çocukluğunda, anne babası Yehova'nın Şahitleri olduğundan çok sıkı bir dini eğitim almıştı. Metodizmin ilk evrelerinde olduğu gibi bu din de meleklerin günahları işlediği zamanda insanların Gözleyenler ve Nefilim tarafından çürütüldüğüne ilişkin keskin görüşlere sahipti. Bu bağlantı çok küçük yaşlardan beri McCoy'un üzerinde derin-sürekli bir etki yaratmıştı. Kendisi ta küçük yaşlardan beri Nefilim'le ilgili rüyalar gördüğünü söylüyordu. Zecharia Sitchin'in *Onikinci Gezegen* kitabındaki 'Nefilim' konusundan büyük ilhamlar alan McCoy, günahkar melekler konusunu 'Return to Gehenna', (Cehenneme Dönüş) 'Sumerland' ve 'The Wail of Sumer' (Sumer'in Feryadı) isimli şarkılarında işledi. Çoğu uzun ve karamsar olan bu şarkılarda, günahkar meleklerin insanlığın arasında özgürce dolaştığı o çok eski devirlerin karanlık, yasak düşlerini insanın aklına getiren müziksel düzenlemeyle harmanlanmış etkili sözler vardı.

McCoy'un Gözleyenler ve Nefilim ile derinden ilgilenmesinin bir sonucu olarak siyah giysiler giyen vahşiler; melekler ve günahkar meleklerden söz eden kitapları, pek meşhur olmayan İngiliz okülist Aeister Crowley, Elizabeth çağında yaşamış Mecusi Hanokyan büyücü Dr. John Dee'nin konuyla ilgili eserlerini satın almaya başladılar. Günahkar meleklerle olan ilginin yeniden canlanmasının en büyük etkisi edebiyat dünyasında oldu. Kurmaca yazar birçok genç yazar vampir gibi artık klişeleşmiş anti kahraman tiplerini Hanok Kitabı'nda anlatılan günahkar meleklerle değiştirmeye başladılar. Yeni ortaya çıkan kitapların tarihsel açıdan en doğrusu ve kavramsal açıdan en özgün olanı İngiliz yazar Storm Constantine tarafından

kaleme alınanlardı. *Burying the Shadow* (Yitik Gölge) *Stalking Tender Prey* ve *Scenting Hallowed Blood* (Gizli Av ve Kutsal Kan Kokusu) isimli kitaplarında Gözleyenler'i soyu hâlâ aramızda yaşamayı sürdüren eski bir ırk olarak anlatmıştı.

Sanat dünyasında, Gözleyenler'in gerçek özünü anlamış olan Essex doğumlu sanatçı John Day'in modern heykelleri boy gösterdi. 1979 yılından beri bu dünyada yaşadığına kesin olarak inandığı bu eski ırkı temsil eden onları akla getiren resimler yapmaktaydı. Bunların en göze çarpanı İbranicede 'taç' anlamına gelen 'Kether' isimli ağaçtan yapılmış yelpaze gibi kanatları olan iri kuş adamları gösteren heykeldi. Day parçanın, Gözleyen benzeri varlıklarla iletişimin de içinde olduğu vücut temasından ilham alınarak yapıldığını iddia ediyordu.

Gerçekten de Gözleyenler hızla kendi adlarıyla anılan dinsel bir kült haline geliyorlar. Onları başka gezegenlerden gelen yaratıkların zekalarıyla bağlayan kitaplardan esinlenmiş olarak çeşitli UFO grupları bu eski ırkla fiziksel iletişim kurduklarını iddia ediyorlar. 1973 yılının Aralık ayında bir UFO'yla sözde karşılaşma sonrasında Claude Vorilho isimli garip bir kişinin (1960'lı yılların kült lideri Charles Manson'a tuhaf biçimde benzeyen birisi) Fransa'da kurmuş olduğu Relyan Hareketi bunlardan bir tanesidir.¹⁴ Relyanların en derin inançlarından birisi onların 'Elohim' diye gördükleri Tanrı Oğullarının bu dünyada çok eskiden beri ekilmiş oldukları ve dünyaya planlanmış 'dönüşlerine' hazır olmak için onlarla açık iletişim kurulması gerektiğidir. Kapılı kapılar ardında düzenlenen toplantılar süresince medyumlar aracılığıyla Elohim'i huzura çağırırlar.

Tanrılarının parmak izleri

Kayıp uygarlıklar üzerine yazılan kitaplar içinde açık ara önde olan en önemli kitap araştırmacı gazeteci yazar Graham Hancock'un yakın bir tarihte yazdığı *Fingerprints of the God* (Tanrının Parmak İzleri) isimli kitabıdır. Büyük Sfenks'in da-

¹⁴ Spencer, *The UFO Encyclopaedia* (UFO Ansiklopedisi) 318-319. sayfalar.

ha önce tahmin edilenden neredeyse binlerce yıl daha yaşlı olduğunu açıklaması üzerine büyük fırtınalar koparan kitap gelişmiş bir uygarlığın ilkel zamanlarda olduğunu anlamlı ve doğru bir tarzda ortaya koyuyordu. Bundan başka Charles Hapgood'un kabuksal yer değişimi teorisinin de, MÖ 10. binyıl sırasında son Buzul Çağı'nı dramatik biçimde sona getirdiği bildirilen felaketleri açıklamakta en tutarlı çözüm olduğunu da gösteriyordu.

1995 yılında *Tanrıların Parmak İzleri* birçok ülkede best seller oldu ve üç buçuk milyon sattı. Bundan sonra Robert Bauval ile ortak yazılan, Mısır Gize platosunu anlatan *Keeper of Genesis* (Varoluşu Sağlayan) isimli kitap 1996 yılında ilk kez basıldı. Akla uyan, akademik anlamda, çok ikna edici bir biçimde birkaç yıl önce Gize'nin anıtlarının MÖ 10500 yılını gösteren astronomik yıldız-saati ile uyuştuğunu gösteriyordu.

Yine de eğer biz geçmiş tarihimizde böyle gelişmiş bir kültürün varlığını şimdi kabul ediyorsak o zaman kendi kendimize bu insanların aslında kimler olduklarını da sormamız gerekir. Onlar Mısır'da mı gelişmişlerdi? Yoksa daha uzak kıyılardan mı oraya gelmişlerdi? Tanrıların Parmak İzleri onları uzun boylu, beyaz tenli, sakallı insanlar olarak betimliyordu. Hancock 1995 yılında Rand ve Rose Flem-Ath isimli Kanadalı bir çiftin yazdığı *When the Sky Fell -In Search of Atlantis* (Gök Düştüğü Zaman-Atlantis Araştırması) isimli kitapta ileri sürülen devrimci bir teoriye de açık destek verir. Atlantis miti üzerinde elde edilebilir bütün kanıtları yıllarca inceledikten sonra yazarlar bu kayıp kıtanın Antartika ile özdeşleştirilebileceği sonucuna vardılar. Dünyanın uzun zamandır kafasını karıştıran çok eski bilmeceenin doğru yanıtı bu gibi görünmeyebilir ama son Buzul Çağı'nın bitiminde ortaya çıkan küresel felaket olduğu zaman MÖ 10. ve 11. binyılda bu kıtanın büyük bir bölümünde buzul olmadığını işaret ediyorlardı.

Tanrıların Parmak İzleri'nde Hancock'un yaptığı gibi Flem-Ath'lar da kendilerinden önceki eski astronot ve Atlantis teorisyenlerinin kanıtlamayı çok istedikleri birşeyi onayladılar. Bu eski denizcilerin deniz haritaları olduğu gerçeği idi. Örne-

ğin 1513 yılına ait olan Piri Reis'in haritası yalnızca daha 1818 yılında 'keşfedilen' Antartika'yı değil üzerinde buz olmayan kıtayı çiziyordu. Daha da inanılmazı bu haritaların Antartika'yı iki ayrı büyük kütle olarak göstermesiydi ki bu gerçek 1958 yılına kadar bilinmiyordu.¹⁵

Bu kafa karıştıran bilmecenin tek mantıklı açıklaması bu deniz haritalarının çok daha eski çizimlerin kopyaları olduğunu ileri sürmektir. Bu çizimler de kendilerinden çok daha önceki versiyonlardan alınmışlardı, o eski versiyonlar da daha eski kopyalardan... böylece Antartika'nın üzerinde buzullar olmadığı bir zamana yani yaklaşık olarak 6 bin yıl öncesine gitmiş oluruz.¹⁶

Eskilerin peşinde

Bu teorilerden herhangi birisi Mısır'da MÖ 13. binyılda başlayıp 9500-9000 dolaylarına kadar sürmüş gelişmiş bir eski kültürün varlığını açıklayabilir miydi? Elde olan kanıtlardan yararlanarak bu yitik ırkın gerçek köklerini tam olarak bulabilir miydim?

İlk İbrani literatürü eski kültürün soyundan gelenler olduğu görülen Gözleyenler'in bazı fizyolojik özelliklerini verir. Bu karakteristikler onlarla ilişkide bulunan insanlardan çok farklıdır. Onları son kez tarif edecek olursak, bu insan melekler beyaz tenli, çok uzun boylu, kıvrıkcık saçlı, pembe yüzlü, keskin bakışlı ve yılansı yüzlüdürler. Mezopotamya metinleri, Yakın Doğu'nun dev ırklarından söz eden diğer öyküleriyle birlikte kendi ırklarının tanrıları, tanrıçaları ve atalarının 'dev' görünümlü olduğunu onaylarlar. Daha da önemlisi Irak ve Hanedan

Daha önce Mısır mezarlarında günışığına çıkarılan kalıntılar MÖ 4. binyıl süresince eski kültürlerin yaşadığı ülkelerin aristokrat veya yönetici sınıfını temsil eden uzun kafalı iri yarı insanları gösteriyordu. Bu bakımdan Mısır eski kültürünün

¹⁵ Flem-Ath ve Flem Ath, When the Sky Fell. Sayfa 128.

¹⁶ Hapgood, The Path of the Pole 107-109. sayfalar.

Yakın Doğu'daki özdeşiyle benzer karakteristik özellikler taşıması olasıydı.

Şimdiye kadar sahip olduğumuz kanıtların tümü budur, üstelik Yahudi metinleri görüldüğü gibi alınsalar bu ayrık fizyolojik özelliklerin bütün ırka özgü olduğu anlamına hiçbir biçimde gelmez. Gerçekten de yalnızca birkaç kişinin çok uzun veya yılan yüzlü beyaz saçlı olması mümkündür. Bu özel kişilerle meydana gelen karşılaşmalar sonraki kültürlerin öykü-anlatıcıları tarafından işlenmeye uygun malzemelerdi. Buna göre o zaman Hanokyan ve Lut Gölü literatüründe betimlenen Gözleyenler ve Nefilim'in özelliklerine benzeyen kendine özgü fizyolojik karakteristikler taşıyan Mısır eski kültüründen birkaç kişi vardı.

Bunun ötesinde herşey spekülasyondur. MÖ 9000 yılından sonraki döneme ait onların Kürt torunları gibi, tufan öncesi eski kültür de eski zamanlarda sahip oldukları büyük başarıları ima eden ancak bir iki umut veren ipucundan başka birşey bırakmamıştır. Büyük Sfenks, Mısır'ın diğer muazzam büyük yapıları, Yakın Doğu'nun ilk kültürlerinin sahip olduğu gelişmiş teknolojinin izleri, tüm Mısır ve Asya'daki yaratılış mitlerinde kodlanmış astro-mitoloji ve belki eski deniz krallarının haritaları işte tüm bunlar onların bu dünyadaki varlıklarının gittikçe yok olan belirtileridir. Sadece bunu basitçe kabul etmek en heyecanlı yerinde bir kitabı kapatmak anlamına gelir. Bizim tam olarak bilmek istediğimiz şey bu insanların kim oldukları ve nereden geldikleriydi. Onlar Mısır'da bir ırk olarak mı dünyaya gelmişler yoksa bu bölgeye başka bir yerden mi göç etmişlerdi?

Belki de eski kültür MÖ 13. binyıldan önceki bir zamanda Mısır'ın kuzeyine gelmeden önce Afrika'nın güneyinde gelişmişti. MÖ en az 80000-70000 yıl önceye giden maden işletmeleri Güney Swaziland'da bulunmuştu. Bu, insan evriminin ilk evrelerinden bile primitif insanın atalarının sahip olduğu teknolojinin düzeyini gözler önüne serer.¹⁷ Bu madenci topluluk-

¹⁷ Sitchin, The 12th planet sayfa 324'te Güney Afrikalı bilimadamları Adrian Boshier ve Peter Beaumont'un Optima dergisindeki makalelerini alıntı yapar

lunun ulaştığı gelişim düzeyinin gittikçe artıp sonunda Mısır eski kültürünün yükselmesiyle doruğa çıktığını söylemek en kolay varsayım olurdu. Ama bunları destekleyecek en küçük bir kanıt kııntısı bile olmadan bu sözler boştur.

Erich von Daniken ve Zecharia Sitchin gibi yazarlar bizi hem eski kültürün hem de onun Yakın Doğulu soyu Gözleyenler, Nefilim ve Anannage'nin köken olarak başka gezegenlerden olduğuna inandırmışlardı. Bununla birlikte geçmişte veya çağımızda insan türleriyle sözü edilen yabancı uzayların ilişkisinin olduğunun somut bir kanıtı ortaya çıkmadığı sürece bu tamamen desteksiz bir iddia olarak kalacaktır. Yakın gelecekte böyle birşeyin olacağına pek olasılık veremediğim gibi bu günyüzü görmemiş hipotezleri değerlendirmeye de şimdi-lik pek hevesli değilim.

Eski-astronot teorisyenlerine tamamen zıt biçimde Flem Athlar, Graham Hancock ve diğer yazarlar eski kültürün Antartika'da -benim tahminime göre Eflatun'un sözünü ettiği masalsı Atlantis'in akla yatkın tek adayı- geliştiğine ilişkin çok daha gerçekçi varsayımları desteklediler. Sonra MÖ 15000-9500 arasında yerkabuğunun değişmesini içeren büyük felaketlerden sonra ırk Antartika'yı terketti, dünyanın değişik yerlerine göç etti. Bunların arasında Mısır da vardı. Mısır ve Yakın Doğu'ya ait olan efsanelerde birçok eski kültürden, bazan güneyde olarak anılan mitolojik bir diyarda oluşmuş olarak söz edilir.¹⁸ Tüm dünyada özellikle Orta Amerika'da korunmuş olan eski kültürlerin bize sunduğu önemli kanıtlar vardır; sakallı, uzun boylu hatta bilgi ve ilmin sahibi antropomorfik yılanlar.¹⁹ Bunlar, son Buzul Çağı'nın bitiminden sonra örgüt-

18 Hancock, Fingerprints of the Gods, 438, 482-484.Sayfalar, Flem-Ath ve Flem Ath, When the Sky Fell. 5371. sayfalar.

19 Orta-Amerika'nın en eski uygarlıklarını kuran beyaz-tenli, sakallı uzun bir kişi şeklinde betimlenen Viracocha ve versiyonları için Hancock, Fingerprints of the Gods 45-48.Sayfalara bak. Ayrıca Maya Zamnaizm çingiraklı yılan kültü üzerine Don Jose Diaz Bolio'nun eserinden alıntı yapan Gilbert ve Cotterell'in The Mayan Prophecies (Maya Kehahetleri) isimli kitaplarının 118-125. sayfalarına bakın. Meksika Maya kabilelerine bilgiyi getiren olarak 'tüylü yılan' Quetzalcoatl ya da Kukulkan'ın ilk biçimi Ahau Can veya 'Ulu Yılan' tannı Zamna'dan söz ederler.

l  bir toplumun yükselmesinin temelinde yatan evrensel bu kültürün dünyada varlığına ilişkin umut veren kanıtlardır.

Bu son g r    Profesör Charles Hapgood'un buluşları da destekler. Hapgood eski deniz kralları haritalarını yapmış olanların tüm dünya ölçeğinde denizle bağları olan 'bir kültür' olduğu sonucuna varmıştı.²⁰ Bu, *Hamlet's Mill* isimli kitaplarında Giorgio de Santillana ve Herthe von Dechend'in dünyanın dört bir yanındaki efsane ve mitolojilerde söz edilen presiyonel bilgi ve astro-mitolojinin kökenindeki asıl kaynaklara ilişkin gözlemlerini de anlamlı hale getiriyordu.

19. yüzyıl mitologu Gerald Massey ile birlikte bu karmaşık verilerin 'neredeyse inanılmaz eski bir uygarlık' ile ortaya çıkmış olduğuna inandılar.²¹  stelik Massey sözü edilen yüksek uygarlığın 'on  bin yıl önce'²² Aslan  ağında Büyük Sfenks'i yapmış olduğunu da düşünüyordu.

Son Buzul  ağı'nın bitiminden önce dünyanın değişik bölgelerinde uluslararası şehirleri ve limanlarıyla denizaşırı ölçekte yüksek bir uygarlığın var olduğu, Mısır eski kültürünün de bu uygarlığın yabancı sömürgelerinden sadece birisi olduğu akla yatkındır. Diğer bir olasılık da bu eski kültürün Mısır'da, en azından Kuzey Afrika'da geliştii, M  10. binyıldaki bölünmelerinden sonra bu ırktan kalanların, Yakın Doğu'ya yerleşmekle kalmayıp, sürmesi olası felaketlerden kurtulmak umuduyla dünyanın daha emin yerlerini araştırmaya gitmiş olduklarıydı. Bu izole olmuş topluluklardan bazıları hiçbir iz bırakmadan kaybolurken, diğerleri uygarlıkların kurulmasının temeli oldular. Bunların en önde gelen  rneği K distan'ın Gözleyenler'i idi.

Don Jose'ye göre Maya Rahipleri dinlerinin içine girildikten sonra kazanılan bir  nvan olan chanes yani yılanlar olarak bilinirlerdi. Çocuklara polkan-uzun yılanı kafa -olarak bilinen şeyi vermek için Mayalar arasında ba ı düzleştirme akla Kürdistan'ın Gözleyenleri'ne atfedilen engereksi yüz hatlarını getirir. Bebek ba ının daha küçük ya tayken şeklen bozulmasıyla chenes insanları (ya da yılan insanları) ailesine kabul edilmiş olurdu. Ahau Can Mayalara zaman ve zaman döngüleri bilgisini öğretirken,  ingiraklı yılan hem hayvan şekli hem de soyut anlamda onların en önemli totemik sembolü haline gemişti.

20 Hapgood, *Maps of the Ancient Sea Kings*, 221. sayfa

21 Santillana ve Dechend, *Hamlet's Mill*, Sayfa 132 .

22 Massey, *Ancient Egypt the Light of the World* Cilt I. Sayfa 339

Ben ikinci çözümün tarafındayım ama birinciyi de dışlamıyorum. Bir parça kesinlikle doğru sayılabilecek tek şey Mısır eski kültürünün özellikle Avrasya neolitik çağının gelişimi bakımından insan ırklarının ilerlemesinde evrimsel bir yardımcı olduğudur. Bazı üyeleri çok uzun boylu, beyaz tenli ve beyaz saçlı olarak görülen bu toplumun asıl yerinin neresi olduğu şimdilik bir giz olarak kalacaktır.

Belki bu yanıt için çok uzun zaman beklemeyeceğiz.

Geçmişte dinazorların yaşadığına kimse inanmıyordu, onların dünyada bir zamanlar yaşadığını ileri süren ilk iddialar da akademik ve edebi çevreler tarafından alaylarla karşılanmıştı.

Ama onların gerçekten de varolduğu gerçeği büyük ölçüde kabul gördükten sonra dünyanın dört bir yanından başka kanıtlar akmaya başladı. Artık dinazorların eskiden yaşadığına inanmayan insan bulmak çok zordur.

Belki zamanla hem Mısır eski kültürü ve hem de onların Yakın Doğulu soyları Kürdistan'ın Gözleyenleri için de aynı şeyler olacaktır. Şimdi temelleri atıldığından, bu kayıp dünyanın içeriğine ilişkin bilginin giderek artmaması için bir neden yoktur. Tevrat'ın melekleri canlanıyor, böyle olmasını hiçbir biçimde engelleyemiyoruz çünkü onlar yalnızca bizim akıllarımızda değil aynı zamanda insan tarihinin sayfalarında da ortaya çıkıyorlar. Bazı nedenlerden dolayı bizimle kalacaklarını hissediyorum. Hiç kimse onların kayıp mirasını reddedemez.

Yeni binyıla doğru

Eski zamanlarda gelişmiş bir uygarlığın olduğuna inananlar, bu konunun en iyi nasıl araştırılacağı bilgisi için giderek ruhlara doğru kayıyor. Birçok insan ileri gitmenin tek yolunun somut, nesnel araştırma ile sezgisel yöntemi birleştirmekten geçtiğine inanıyor. Eğer bu kararın doğru olduğu kanıtlanırsa, o zaman gelecek yıllarda, tüm dünya yeni binyıla girerken özellikle bütün gözlerin üzerinde olduğu Büyük Piramit'le ilgili önemli keşifler yapılacaktır.

Gize Platosunun altında her biri gerileyen burçları temsil eden çift altıgene yerleşmiş, kayadan oyulmuş oniki odanın olduğu iddiası vardır. Bu kehanete göre tüm odalar, fiziksel evrenin yaratılış noktası kozmik yumurtayı sembolize eden çok-yüzlü dev bir kristalin içinde olduğu merkezi salona, koridorlarla bağlıdır.²³

Hall of Records (Kayıtlar Evi) isimli kitabında Edgar Cayce'nin de sözünü ettiği gibi birçok farklı kültürün saklayıp bugünlere getirdiği mitoloji ve efsanelerde bu tür odaların olduğundan hep söz edilegelmiştir. Yahudi geleneği bu yeraltı odalarının Büyük Sel zamanındaki eski bilimleri saklayabilmek için oğlu Metuşelah'ın yardımıyla patrik Hanok tarafından yapıldığını iddia eder. Bu konu Avrupa Mason geleneğinde hâlâ geçerliliğini korur. (İkinci bölüme bakın.)

Çok yakın tarihlere kadar hiç kimse Gize Platosunun kumları altında keşfedilmemiş yasak bir mirasın yattığını bilmiyordu. Sonra 1933 yılında Sfenks alanının altındaki sert kaya yatağından gelen sismik titreşimler beş metre aşağıda büyük kare bir odanın olduğunun işaretlerini verdi. Bu çukurlaştırılmış bölge dokuza oniki metre büyüklüğünde, yontulmuş bir oda olarak tanımlandı. Kazıyı yöneten jeofizikçi eskiden Colarado Madenler Okulunda profesör olarak çalışan ama o yıllarda özel sektöre geçmiş Dr. Thomas Dobecki idi. Bu keşfin önemi hakkında ihtiyatlı olduğu halde şunu söylemekten kendini alamamıştı: 'Bunun (odanın) düzenli kare biçimi doğal görünen oyukluklarla birbirini tamamlar. O halde bunun insan elinden çıktığı ileri sürülebilir.'²⁴

Eğer bu oda Aslan çağından önce veya sırasında Mısır eski kültürü tarafından yapılmış karmaşık yeraltı şehrine açılan girişlerden birini oluşturmuyorsa o zaman böyle bir keşfin din anlayışımızda ve dünya tarihinde meydana getirdiği etkinin küçümsenmemesi gerekir. Tüm insan ırkı ilk ve son kez, ken-

23 Açıklanan bilgi yazara Britanyalı ünlü medyum Bemard tarafından 1985 yılında verilmiştir.

24 Haigh, *Psychic News*, (Medyum Haberleri) 1-3. sayfalar. Ayrıca bak: *The Mysteries of the Sphinx*, TV Belgeseli Amerikan Yayını 1994.

disine 11000 yıldır acı çektiirdiği görülen kitlesel bellek kaybını bizim hiçbir zaman ilk olmadığımızı inkar etmekte bir özür olarak kullanamayacağını anlamak zorunda kalacaktır.

Belki hepimiz içimizden, Mısır'ın tepesine çöken faciaları, Gözleyenler'in günahlarını, yani insanlığın karanlık geçmişı hakkındaki doğruları biliyoruz.

Kim bilir bu kadar uzun zamandır bilincimizden onu bize kazıttırmak isteyen şey de budur.

Yine de içimizden biliyoruz.

Günahkar melekler şu ya da bu şekilde geçmişimizi anlamakta çok önemlidir, onların ilk ve son kez ortaya çıkardığı problemle bir noktada mutlaka uğraşmak zorunda kalacağız.

Benim görüşüme göre sadece üç seçenek vardır.

Bir, Gözleyenler, bedensiz varlıklardır -tanrının inayetinden düşmüş kutsal ulaklardır. İki, atalarımızın korku, arzu ve derin fiziksel gereksinimlerinin ortaya koyduğu yaratımlardır. Üç, dünyada bir zamanlar yaşamış etten kemikten varlıklardır.

Kanıtlar ortada, seçim sizin.

Mısır'ın eski kültürünün ve Kürdistan'ın Gözleyenleri'nin kayıp tarihi ile ilgili araştırma sürüyor. Antropoloji, arkeoloji, astronomi, mühendislik, jeoloji, linguistik, mitoloji, paleontoloji, parapsikoloji ve diğer ilgili alanlarda uzman birçok araştırmacı, bilim adamı, yetenekli yazar Ortodoks görüşlere karşı, tarih öncesi zamanlarda gelişmiş uygarlıkların olduğunu göstermeye çalışıyor.

Meleklerin Küllerinden dünya tarihimiz ve dinimiz hakkında benimsenmiş görüşlere meydana okuyan çok sayıda kitaptan sadece biridir. Eğer bu kitabı okuduğunuzda kitap geçmişimizin eski zamanlardaki gizlerini araştırma yapma konusunda size bir parça esin verdiyse ya da tarih öncesi anlayışımızı sorgulatma yönünde etkide bulunduysa o zaman kitap amacına ulaşmış demektir. Bibliyografide verilen kitapları da gözden geçirmenizi salık veririm. Eğer daha ayrıntılı olarak bu araştırmanın peşine düşme niyetindeyseniz bunların mutlak gerekli olduklarını belirtiyorum. Bibliyografyada verilen kitapların tümü kütüphane sistemiyle elde edilebilir.

Eğer iki tarih verilmişse birincisi orijinal basımı, ikincisi sözü edilen kitap için referans olarak kullanılan baskıları veya yayınları işaret eder. Kısaltma işaretleri. dn=dipnot, ty=tarih yok, byy=baskıldığı yer yok.

(A) ÖNERİLEN KİTAPLAR

Bauval Robert ve Adrian Gilbert, The Orion Mystery, Heinemann London 1994.

Bauval Robert ve Graham Hancock, Keeper of Genesis, Heinemann London 1996.

Book of the Secrets of Enoch, The, W.R Morfill çev. R.H.Charles,Oxford Universtiy Press bas.1986

Charles R.H. The Book of Enoch or Enoch 1 Oxford Universtiy Press 1912.

Constantine Storm. Scenting Hallowed Blood, Creed London 1996

Constantine Storm. Stalking Tender Prey, Andrew Collins önsözü. Creed London 1995

Fix, William R. Pyramid Odyssey, Jonathan-James Books, Toronto 1978.

Flem-Ath ve Flem Ath, When the Sky Fell-In Search of Atlantis. We-

- idenfed&Nicolson, London 1995.
- Hancock Graham, Fingerprints of the Gods-A Quest for the Beginning and the End, Heinemann London 1995.
- Hapgood Profesör Charles, The Path of the Pole, Chilton, New York 1970.
- Hapgood Profesör Charles, Maps of the Ancient Sea Kings (1966) Turnstone Books, London 1979
- Milik, J.T. The Books of Enoch- Aramaic Fragments of Qumran Cave 4 Oxford Universtiy Press 1976.
- Norvill Roy. Giants-The Vanished Race of Mighty Men, Aquarin Press. Wellingborough 1979.
- O'Brien Christian-Barbara Joy O'Brien, The Genius of the Few -The Story of Those Who Founded the Garden in Eden, Turnstone Press Wellingborough 1985.
- Santillana Giorgio de ve Hertha von Dechend, Hamlet's Mill (1969) Macmillan, London 1970.
- Tomas Andrew, Atlantis -From Legend to Discovery, Robert Hale, London 1972
- West John Anthony, Serpent in the Sky-The High Wisdom of Ancient Egypt, Wildwood House London 1979
- Wilson Colin, From Atlantis to the Sphinx, Virgin, London 1996.
- (B) Temel Kaynaklar
- Alexander Philip S. 'The Targumim and Early Exegesis of "Sons of God" in Genesis 6,(Journal of Jewish Studies Pt 23. 1972. pp.60-71.
- Arnold K. 'How It All Began'Proceedings of the First International UFO Congress (1977) Warner Bross, New York 1980
- Attar Farid ud-Din, The Conference of the Birds. Afkham Darbandi ve Dick Davis tarafından çev.ve önsöz yazılmıştır. Penguin Books, Harmondsworth 1984.
- Augustine St. De Civitate Dei (The city of God) (AD 413-416) Çeviride çeşitli baskılar.
- Avigad Nahman ve Yigael Yadin, A Genesis Apocryphon, A Scroll from the Wilderness of Judaea, Hebrew University, Jerusalem 1956.
- Bacon Edward. ArchaeologyDiscoveries in the 1960s. Casell, London 1971.
- Baigent, Michael ve Richard Leigh, The Temple and the Lodge, Jonathan Cape, London 1989

- Bailey James, *The God-Kings and the Titans*, Hodder&Stoughton London 1973
- Barton George A. *Miscellaneous Babylonian Inscriptions* Yale University Press 1918.
- Bellamy, H.S. *Moons, Myths and Man*. Faber&Faber London 1936
- Berlitz Charles, *The Lost Ship of Noah -In Search of the Ark at Ararat* (1987), W.H.Allen London 1988
- Bibby Geoffrey, *Looking for Dilmun*, Collins London 1970
- Bible The, *Revised Authorized Version* (1884) Oxford University Press 1905
- Black Jeremy ve Anthony Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia -An Illustrated Dictionary*. British Museum Press London 1992
- Blair Edward P. *The World Illustrated Bible Hand book* (1975) Word Publishing, Milton Keynes, 1987
- Bonwick James, *Pyramid Facts and Fancies*, Kegan paul, London 1877
- Boyce Mary, *A History of Zoroastrianism* (1975) 3 vols. E.J.Brill Leiden 1989.
- Boz, Muzaffer. *Cappadocia, Dönmez Ofset Ankara, Turkey.(ty)* (1985)
- Braidwood Robert J.(ed.)*Prehistoric Archaeology along the Zagros Flanks*. The Oriental Institute of the University of Chicago. 1983
- Brown J.A.C. in *Pears' Medical Encyclopaedia*, Book Club Associates, London ty (1970)
- Bruce James. *Travels to Discover the Source of the Nile* , ed. C.F.Bec-kingham, Edinburg University Press, 1964.
- Budge Sir E.A.Wallis, *TheBook of the Cave of Treasures*, The Religious Tract Society, London 1927
- Budge Sir E.A.Wallis, *The Gods of the Egyptians*, 2 vols.(1904) Dover Publications, New York 1969
- Budge Sir E.A.Wallis, *The Queen of Sheba and her Only Son. Mene-lik-being the 'Book of the Glory of Kings'(Kebra Negast)*, Martin Hopkinson London 1922
- Byron Lord, *'Heaven and Earth -A Mystery'* 1821, *The Poetic Works of Lord Byron*. Longman,Hurst, Rees Orme&Brown London 1823
- Cameron D.O. *Symbols of Birth and of Death in the Neolithic Era*,

- Kenyon -Deane, london 1981.
- Campbell-Thompson R. *Semitic Magic*. Luzac, London, 1908.
- Carlyon richard, *A Guide to the Gods*. Quill, New York, 1982.
- Casaubon Meric. *A True and Faithful Relation of What passed for many Years Between Dr. John Dee..and Some Spirits (1659)* as-kin, London, 1974.
- Cavendish Richard, *The Black Arts (1967)* Routledge&Kegan Paul, London 1974
- Cavendish Richard (ed) *Man, Myth and Magic*. 7 vols. Purnell, London 1970.
- Cayce Edgar Evans. *Edgar Cayce on Atlantis*, ed. Hugh Lynn Cayce, Warner Books New York 1968.
- Chanin M. *The Kingdom of Armenia*, Coom Helm, Beckenham, 1987.
- Charlesworth, James H. *The Old Testament Pseudepigrapha, Apocalyptic Literature and Testaments*. 2 vols. Darton, Longman&Todd. London 1983.
- Charroux Robert, *Legacy of the Gods (1964)* Sphere, London 1979
- Childe v. Gordon, *New Light on the Most Ancient East*, Kegan Paul, Trench, Trübner, London, 1934.
- Churchward Albert, *Signs and Symbols of Primordial Man*. (1910), Allen&Unwin. London 1923.
- Cole J.H. *The Determination of the Exact Size and Orientation of the Great Pyramid of Giza*. Goverment Press, Cairo 1925.
- Collins Andrew, *The Knights of Danbury*, Earthquest Books, Wickford, 1985.
- Collins Andrew, 'Rosslyn's Fallen Angel' -A Commentary on the Fal-lan Angel Statue in the Retro-Choir of Rosslyn Chapel'in Tim Wallace-Murphy, *The Templar Legacy*, Friends of Rosslyn, Rosslyn 1994.
- Cory Isaac Preston, *Ancient Fragments etc.(1832)* Wizard Books-helf, Minneapolis 1975
- Cotterell Arthur. *A Dictionary of World Mythology* Oxford Univers-ity Press 1986.
- Cotterell Leonard, *The Concise Encyclopedia of Archaeology (1960)* Book Club Associates, London 1972.
- Cotterell Leonard. *The Land of Shinar*. Souvenir Press, London 1965.
- Curtis John (ed.) *Early Mesopotamia and Iran Contact and Conflict*

- 3500-1600 bc. British Museum Press. London 1993
- Curtis Vesta Sarkhosh, *Persian Myths*, British Museum Press. London 1993
- Dalley Stephanie, *Myths from Mesopotamia-Creatin, The Flood, Gilgamesh and Others* (1989) Oxford Universtiy Press 1990.
- Daniken Erich von, *In Search of Ancient Gods-My Pictorial Evidence for the Impossible* (1973) Book Club Associates. London 1974.
- Davidson Gustav A *Dictionary of Angels* (1967) The Free Press, New York 1971.
- Delitzsch Franz. *A New Commentary on Genesis*. Çev.Sophia Taylor. 2 vols. T&T Clark, Edinburgh 1888.
- Demir Ömer. *Cappadocia -Cradle of History*, International Society for the Investigation of Ancient Civilizations, Derinkuyu Turkey 1986
- Devereux Paul. *Earth Lights Revelation*, Blandford, London 1989.
- Devereux Paul. *Shamanism and the Mystery Lines*, Quantum,SloUGH,Berks.1992.
- Donnelly Ignatius *Atlantis- The Antediluvian World*. Harper&Brothers. New York ve London 1882.
- Donnelly Ignatius. *Ragnarok: The Age of Fire and Gravel*, Sampson Low, Marston, Searle& Rivington, London 1888
- Drake W.Raymond. *Gods and Spacemen in Ancient Israel Sphere Books*, London 1976.
- Drower E.S. *Peacock Angel-Being Some Account of Votaries of a Secret Cult and Their Sanctuaries*, John Murray London 1941
- Drower E.S. *The Mandaean of Iraq and Iran* Oxford University Press 1937
- Easton, *The Illustrated Bible Dictionary* (1894) Bracken Books London 1989.
- Eisenman Robert H. *Maccabees, Zadokites, Christians and Qumran*. E.J. Brill, Leiden, 1983.
- Eisenman Robert H ve Michael Wise *The Dead Sea Scrolls Uncovered*.Element Books,Shaftesbury, Dorset 1992.
- Emery, Walter Bryan, *Archaic Egypt*, Penguin Books, Harmondsworth, 1961.
- Empson R.H.W. *Cult of the Peacock Angel-A Short Account of the Yezidi Tribes of Kurdistan*, H.F.& G.Witherby, London 1928.
- Fabricius J.A. *Codex Pseudepigraphus Veteris Testamanti, collectus*,

- castigatus, testimoniisque, censuris et animadversionibus illustratus. Hamburg 1722.
- Fakhry Ahmed. The Pyramids (1961) University of Chicago Press 1970.
- Ferdowsi [Firdowsi] The Epic of the Kings -Shah-Name. Çev. Reuben Levy Arkana, London 1990.
- Field Henry. The Antiquity of Man in Southwestern Asia. American Anthropologist, No.35,1933, pp.51-62.
- Field Henry. The Cradle of Homo Sapiens. American Journal of Archaeology, V.XXXVI. The Archaeological Institute of America. 1932. pp.426-430.
- Firdowsi [Ferdowsi]. The Shah Nameh of the Persian Poet Firdausi. Çev. Atkinson. Frederick Warne, London 1886.
- Foakes-Jackson F.J. The Biblical History of the Hebrews. Heffer, London 1909.
- Frye Richard N. The Heritage of Persia (1963) Mentor, New York 1966.
- Gardiner Sir Alan. Egypt of the Pharaous, Oxford University Press 1961.
- Gilbert Adrian ve Maurice M.Cotterell. The Mayan Prophecies, Element Books, Shaftesbury, Dorset,1995.
- Gimbutas Marija. The Civilization of the Goddess. Harper, San Francisco 1991.
- Graves Robert (ed.) New Larousse Encyclopaedia of Mythology (1959), Hamlyn London 1983.
- Graves Robert and Raphael Patai. Hebrew Myths -the Book of Genesis. Cassell, London 1964.
- Greenlees Duncan, The Gospel of the Prophet Mani. Theosophical Publishing House, Adyar, Madras 1956.
- Griffiths J.Gwyn. 'Atlantis and Egypt' Atlantis and Egypt with other Selected Essays, University of Wales Press. 1991. pp.3-30.
- Guest John S. The Yezidis-A Study in Survival, KPI, London ve New York 1987. (Türkçesi; Guest John S. Yezidilerin Tarihi, Melekê Tawus ve Mishefa Reş'in İzinde, İngilizceden Çeviren: İbrahim Bingöl, Avesta, İstanbul, 2001)
- Haigh T. In Psychic News, 20 August 1994. No:3245.
- Hall, An Encyclopedic Outline of Masonic, Hermetic, Qabbalistic and Rosicrucian Symbolic Philosophy (1901) Philosophical Research Society, Los Angeles 1977.

- Hall Mark A. 'Giant Bones', Wonders-Seeking the Truth in a Universe of Mysteries, vol 2, No.1. Bloomington, Maryland March 1993.
- Hamzeh'ee M.Reza. The Yaresan -A Sociological, Historical and Religio-Historical Study of a Kurdish Community. Klaus Schwarz, Berlin 1990.
- Hancock Graham. The Sign and the Seal-A Quest for the Lost Ark of the Covenant. Heinemann, London 1992.
- Harnack Curtis. Persian Lions, Persian Lambs. Goolancz. London 1965.
- Hassan, The Sphinx-Its History in Light of Recent Excavations. Government Press. Cairo 1949.
- Hasting James (ed.) Encyclopaedia of Religion and Ethics. 13 vols.(1915) T&T Clark, Edinburgh 1930.
- Haug M. Essays on the Sacred Language, Writings and Religion of the Parsis. Kegan Paul, Trench, Trübner, London ty. (1880)
- Heinberg Richard. Memories and Visions of Paradise (1989) Aquarian Press, Wellingborough, Northants 1990.
- Henning W.B.'The Book of the Giants',Bulletin of the School of Oriental and African Studies. Vol II. Pt.1.1943. pp.52-74.
- Herodot. Histories. Çev. George Rawlinson. 2.Vols.(1858) J.M.Dent London 1940.
- Hibben Frank C. The Lost Americans. Crowell, New York 1946.
- Hoffman Michael A. Egypt before the Pharaohs (1979) Ark, London 1984.
- Holy Scriptures of the Old Testament-Hebrew and English. The British and Foreign Bible Society London 1925.
- Hooke, S.H. Middle Eastern Mythology, Penguin, Harmondsworth 1963.
- Hope Murray. Atlantis -Myth or Reality Arkana London 1991.
- Horne Alex. King Solomon's Temple in the Masonic Tradition (1972) Aquarian Press, Wellingborough, Northants 1975.
- Inman Thomas. Ancient Faiths Embodied in Ancient Names 2 vols. Özel London ve Liverpool 1869 basımları.
- Izady Mehrdad R. The Kurds-A Concise Handbook. Crane Russak, London 1992.
- Jackson Ketih B. Beyond the Craft (1980) Lewis Masonic, London 1982.
- Jackson Nigel 'Bird's Way and Cow-Lane -Starry Path of the Sprits'

- The Ley Hunter, No 121. Summer 1994. p.30.
- Jackson Coleman, S. 'Treasures of An Archangel' in 'Folklore of Wiltshire' Treasury of Folklore No 23 ty.(1920)
- Jacobsen Thorkild. The Treasures of Darkness -A History of Mesopotamian Religion, Yale University Press 1976.
- Jean Chrysostom, 'Homelies sur la Genèse' Saint Jean Chrysostome Oeuvres Complètes. Çev. M.Jeannin. Ed.L.Guerin, Paris 1865.
- St Jerome. Homily 45 on Psalm 132 (133) Fathers of the Church Numara 48.1964. pp.338-9. Çev. Marie Liguori Ewald.
- Jochmans Joseph. The Hall of Records, Part One: Revelations of the Great Pyramid and Shinx. Chapter II: 'A Glimmer at Giza-The Lost Hall and its Secret Brotherhood' 1985 özel baskı.
- Jones B.E. Freemasons's Book of the Royal Arch. (1957) Harrap, London 1986.
- Josephus Flavius. Antiquities of the Jews and Wars of the Jews in the Works of Flavius Josephus. Çev.William Whiston. W.P.Nimmo, Edinburgh ty. (1870)
- Katrak Sohrab K.H. Who are the Parsees? Herald Press, Karachi, 1958.
- Kramer S.N. Sumerian Mythology, Philadelphia, 1944.
- Lambert W.G. ve A.R.Millard. Atra -Hasis- The Babylonian Story of the Flood. Oxford Universtiy Press 1969.
- Laurence Richard. The Book of Enoch the Prophet-An Apocryphal Production etc... from an Ethiopic ms. in the Bodleian Library(1821) John Henry Parker, Oxford 1838.
- Layard Sir Austen Henry. Nineveh and Its Remains (1851) John Murray. London 1891. (Türkçesi: Layard Austen Henry. Ninova ve Kalıntıları, İngilizceden Çeviren: Zafer Avşar, Avesta, İstanbul, 2000)
- Leatherdale Clive.Dracula -the Novel and the Legend. Desert Island Books, Brighton, Sussex.1993.
- Legge F. Forerunners and Rivals of Christianity, being Studies in Religious History from 330 bc to 330 ad. 2 vols. Cambridge University Press. 1915.
- Lehner Mark. The Egyptian Heritage (1974) ARE Press. Virginia Beach, Va.1976.
- Lempriere J. A Clasiccal Dictionary. Routledge, London 1919.
- Lenormant François. Chaldean Magic-Its Origin and Development. Samuel Bagster, London 1877.

- Mackenzie Donald A. *Indian Myth and Legend*. Gresham Publishing. London 1913.
- Mackenzie Donald A. *Myths of Babylonia and Assyria* Gresham Publishing. London ty. (1910).
- Mackenzie, The Royal Masonic Cyclopedia (1877) Aquarian Press, Wellingborough, Northants 1987.
- Mango Andrew. *Discovering Turkey*. B.T.Batsford. London.1971.
- Manson T.W.(ed) *A Companion to the Bible*. T&T Clark, Edinburgh 1956.
- Maspero Gaston. *The Dawn of Civilization, Egypt and Chaldea*, Society for Promoting Christian Knowledge, London 1896.
- Massey Gerald. *Ancient Egypt the Light of the World* 2 vols. T.Fisher Unwin London 1907.
- Massey Gerald. *The Natural Genesis*. 2 vols. Williams& Norgate, London 1883.
- Matheson Sylvia A. *Persia -An Archaeological Guide* 1972. Faber&Faber London 1979.
- Mehr Farhang. *The Zoroastrian Tradition -an Introduction to the Ancient Wisdom of Zarathustra*, Element Books, Shaftesbury, Dorset,1991.
- Mellaart James. *Çatalhöyük -A Neolithic Town in Anatolia*. Thames&Hudson, London 1967.
- Michell John. *The City of Revelation*, Garnstone Press, London, 1972.
- Moore A.M.T.'A pre-Neolithic Farmer's Village on the Euphrates'Scientific American. No.241.August 1979, pp.62-70.
- Moore Thomas. *The Loves of the Angels-A Poem, with Memoir*, Frederick Warne London.1823.
- Morgenstern Julian. 'The mythological Background of Psalm 83' *Hebrew Union College Annual* vol.16.1939. pp.29-126
- Morse J.J. (bas.) *News from the Invisible World-From the Pen of Rev.John Wesley, with the letters of the Wesley Family and the Diary of Mr Samuel Wesley, Sr. With Added Proof of John Wesley's Spritualism*, Rev. E.W.Sprague, 1928.
- Moses Khroneats'i *History of the Armenians*. Çev. Robert W.Thomson Harvard University Press 1978.
- Mundkur Balaji.*The Cult of the Serpent -An interdisciplinary Survey o Its Manifestations and Originis*, State University of New York Press, Albany. NY.1893

- Nagel's Encyclopaedia Guide -Turkey. Nagel Publishers Geneva 1974.
- Nigosian Solomon A. Judaism -The Way of Holiness. Crucible, Wellingborough, Northants,1986.
- Odelain O. Ve R.Séguineau. Dictionary of Proper Names and Places in the Bible (1978). Robert Hale, London 1991.
- Oesterley W.O.E. ve Theodore H. Robinson, Hebrew Religion -Its Origin and Development. Society for Promoting Christian Knowledge, London 1952.
- Parker Derek ve Julia, A History of Astrology, André Deutsch London 1983.
- Eflatun Timaeus farklı baskılar.
- Plutarch, Lives. John ve William Langhorne bas. William Tegg, London 1865.
- Politeyan Rev.J. Biblical Discoveries in Egypt, Palestine and Mesopotamia. Elliot Stock. London 1915.
- Prophet Elizabeth Clara. Forbidden Mysteries of Enoch-Fallen Angels and the Origins of Evil (1983) Summit University Press, Livingstone, Mont..1992
- Ring Kenneth, Heading toward Omega. Morrow, New York 1985.
- Roberts James ve James Donaldson (eds.) Ante-Nicene Christian Library-Translations of the Writings of the Fathers to ad 325 vol xviii: The Writings o Tertullian 3 vols. T&T Clark London 1870.
- Roux Georges. Ancient Iraq (1966) Penguin Books, Harmondsworth, 1980.
- Rundle Clark R.T. Myths and Symbols in Ancient Egypt (1958) Thames&Hudson, London 1978.
- Sabar Yona. The Folk Literature of the Kurdistan Jews -An Anthology. Yale University Press. New Haven 1982.
- Scaliger J.J. Chronicus Canon of Eusebius, Amsterdam, 1658.
- Schneweis Emil. Angels and Demons According to Lactantius, Catholic University of America Press. Washington DC.1944.
- Schoch Dr.Robbert M. 'Redating the Great Sphinx of Giza' KMT, A Modern Journal of Ancient Egypt, San Francisco 3:2, Summer 1992 pp.52-9, 66-70.
- Schwaller de Lubicz R.A. Sacred Science, Inner Traditions, Rochester, Vermont 1961.
- Scott D.A. 'Zoroastrian Traces Along the Upper Amu Darya Journal of

- the Royal Asiatic Society, No.2.1984.
- Sellers Jane B. *The Death of Gods in Ancient Egypt*. Penguin Books, Harmondsworth.1992.
- Sinclair Andrew. *The Sword and the Grail* (1992) Century, London 1993
- Sitchin Zecharia. *The 12th planet*. Avon Books. New York 1976.
- Sitchin Zecharia. *The Stairway to Heaven* (1980) Avon Books. New York 1983
- Smith George. *The Chaldean Account of Genesis*. Sampson Low. Marston, Searle & Rivington, London 1876.
- Smyth Professor Charles Piazzzi, *Our Inheritance in the Great Pyramid*. Alexander Strahan. London 1864.
- Solecki, Ralph S. *The Humanity of Neanderthal Man*. Allen Lane The Penguin Press, London 1972.
- Solecki, Rose L. 'Predatory Bird Rituals at Zawi Chemi Shanidar', *Summer xxxiii*. Pt 1. 1977. pp 42-47.
- Solecki Rose L ve Thomas H. McGovern, *Predatory Birds and Prehistoric Man, Theory and Practice -Essays Presented to Gene Weltfish Studies in Anthropology*, 1980. pp.89-95.
- Spence Lewis. *Myths and Legends of Babylonia and Assyria*, Harrap, London 1916.
- Sepencer John *The UFO Encyclopaedia*, Headline, London 1991.
- Staniland Wake C. *Serpent-Worship and Other Essays with a Chapter on Totemism* (1888) Banton Press, Largs.1990.
- Strugnell J. 'The Angelic Liturgy' in *Congress Volume Oxford, Supplements to Vetus Testamentum vii*, Leiden 1960
- Summers, Montague, *The Vampire -His Kith and Kin* (1928) University Books, New York 1960.
- Suster, Gerald John Dee *Essential Readings*, Crucible Wellingborough, Northants 1986.
- Syncellus .*Chronographia in Fabricius Codex Pseudepigraphus Vetus Testamenti Vol I*. Paris 1652.
- Trowbridge Stephen Van Rensselaer 'The Alevis ar Deifiers of Ali' *Harvard Theological Review*, 1909. pp.340-353.
- Trubshaw Robert. 'Bronze Age Rituals from Turkmenistan' *Mercian Mysteries* No:22 February 1995, pp.30-32
- Turner, Ann Warren, *Vultures*, David McKay, New York 1973.
- Turner Robert (ed.) *The Heptarchia Mystica of John Dee*. Aquarian Wellingborough, Northants 1986.

- Ulansey David. The Origins of the Mithraic Mysteries- Cosmology and Salvation in the Ancient World. Oxford University Press.1989.
- Van Den Broek R.The Myth of the Phoenix-According to Classical and Early Christian Traditions. E.J.Brill, Leiden, 1972.
- Vermes Geza. The Dead Sea Scrolls in English(1962) Penguin Books, Harmondsworth,1990.
- Warren William F. Paradise Found -The Cradle of the Human Race at the North Pole. Sampson Low, Marston, Searle&Rivington, London 1885.
- Wendorf Fred and Romuald Schild, Prehistory of the Nile Valley. Academic Press. New York 1976.
- Westwood Jennifer, The Atlas of Mysterious Places, Weidenfeld&Nicolson, London 1987.
- Wigram Rev. W.A. ve Edgar T.A.Wigram, The Cradle of Man in Eastern Kurdistan, Adam & Charles Black, London 1914.
- Williams Jackson A.V. Zoroaster -The Prophet of Ancient Iran. Macmillan, London 1899.
- Wood Edward J. Giants and Dwarves, Richard Bentley ,London 1868.
- Woolley Sir Leonard, Excavations at Ur Ernest Benn, London 1954.
- Wright William (ed.) The Illustrated Bible Treasury, Thomas Nelson, London 1897.
- Zaehner R.C. The Dawn and Twilight of Zoroastrianism, Weidenfeld&Nicolson, London 1961

(C) TV BELGESELLERİ

- The Mysteries of the Sphinx, Timewatch edition. Kasım 1994.
- The Mysteries of the Sphinx, Amerikan edition 1994.
- Wildlife on One With David Attenborough' BBC 18 Mayıs 1995.

Mitoldjide melekler çok güzel ve zeki varlıklardır-şehvet ve kibirden dolayı inayetten düşmüş ulaklar..

Eski dini metinler Gözleyenler olarak bilinen meleklerin ölümlü kadınlarla nasıl birleştiklerini, kadınların Nefilim olarak bilinen dev soyunu nasıl doğurduklarını anlatır. Sözü edilen kitaplar bu fiziksel varlıkların insanlığa, yasak sanatları, bilimleri -Büyük Sel ile onların yok olmalarına yol açan günahları- nasıl öğrettiklerinden de bahseder.

Bu öyküler gerçekte neyi yansıtıyorlardı? Cennetin Gözleyenleri veya melekleri aslında kimlerdi? Andrew Collins, Gözleyenler'in günahının arkasındaki efsanelerin, aslında insan-meleklerin normal insanlarla ilişkilere girdiği çok eski bir çağdaki gerçek olayların zaman içinde solmuş anıları olduklarını gösteriyor. Tüm Orta Doğu bölgesini kapsayan araştırmasında yazar, tarih sayfalarında yitip gitmiş bir zamanların kudretli ırkının izlerini sürüyor.

Uzun, beyaz saçlı, engerek yüzlü olarak betimlenen bu insan meleklerin Mısır kökenli olduğunu, son Buzul Çağında Nil kıyısında kurulan diğer megalitik anıtların yanında Büyük Sfenks'i de yapmış olduğunu iddia ediyor.

"Heyecan veren, gerçekten entellektüel bir çalışma. Andrew Collins insan uygarlığının gizemli kökenine ilişkin, çok önemli yeni gerçekleri kamuoyuna sunuyor."

Graham Hancock

ISBN 975-8637-19-3

9 779758 637196